

~~K 16575
2~~

სიხუვეთაშის

თაღრია

სალიტერატურო ნიმუშების დამატებით

სახელმძღვანელო წიგნი

სათავად-აზნაურო სკოლებისა, სასულიერო და საოსტატო სასწავლო სკოლებისა, სემინარიებისა და საეპარქიო საქალებო სკოლებსათვის.

შედგენილი

ახსიმანდრიტის კარიონისა ჭკრ. უიფშიძის-მიერ

ბზილისი

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა, ნიკ. ქ. № 21

1898

სიბუფიერების

თეორია

სალიტერატურა ნიმუშების დამატებითურთ

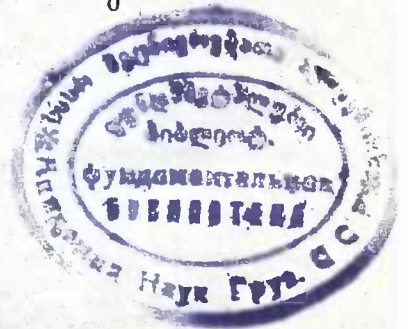
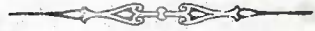
სახელმძღვანელო წიგნი

სათავად-აზნაურო სკოლებისა, სასულიერო და საოსტატო სასწავლებლებისა და სემინარიებისა და საეპარქიო საქალებო სკოლებისათვის

K16575
2

შედგენილი

ახსიშნდრიტის კირიანისა ღ კრ. ყიფშიძის-მიერ.

ბფილისი

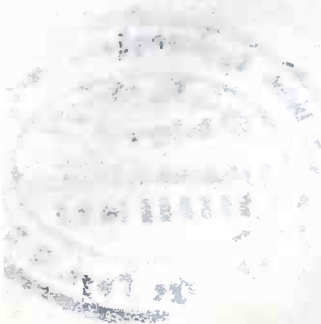
სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა, ნიკ. ქ. № 21
Тип. М. Шарадзе и К-о, Николаевская у. № 21.

1898

Второй выпуск

Содержание

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 11 Юля 1898 г.

Содержание

წინა-სიტყვაობა.

დღეს ჩვენში აჩნებობს ორი სათავად-აზნაურთ სკოლა, ტფილისისა და ქუთაისისა. ერთში, სახელდობრ, ტფილისისაში, უკვე ექვსი გიმნაზიური კლასია და მის გამგე კომიტეტს გადაწყვეტილი აქვს წელსვე მეშვიდე კლასიც დააარსოს. აჩნებობს აგრედვე ტფილისსა და ქუთაისში ორი საეპარქიო სკოლა შუათანა სასწავლებლის კურსითა, საოსტატო და სასულიერო სემინარიები და სასწავლებლები. თითქმის უოველ ამ სასწავლებელში მტრე ადგილბ არა აქვს დათმობილი ჩვენს დედა ენას და ქართულის ლიტერატურისა და ისტორიის შესწავლას. მაშასადამე, ამ უამად უკვე საჭიროა აჩნებოდეს ისეთი სახელმძღვანელოცა, რომლის შემწეობით შეიძლებოდეს შესწავლა ქართულის ლიტერატურისა და სიტყვიერების თეორიისა.

ამ აზრით ჩვენ შევადგინეთ ჯერ-ჯერობით ეს მცოლე სახელმძღვანელო სიტყვიერების თეორიისა და ზედ დაფურთეთ ცალკე დამატემად საქრისტომატო ნაწილიცა, ანუ კრებული იმისთანა სალიტერატურო ნიმუშებისა, რომელთა განხილვა და შესწავლა საჭიროა თეორიას შესათვისებლად. ამ გვარად მომზადებულს შეგირდს, იმას გარდა, რომ გაიცნობს, ცოტად თუ ბევრად, თავის სამშობლო ლიტერატურას, უფრო გაუადვილდება, რასაკვირველია, შესწავლა რუსულის ლიტერატურის თეორიისაცა და რუსულ სალიტერატურო ნიმუშებისაცა.

ჩვენი სახელმძღვანელო შედგენილია რუსულ სახელმძღვანელოთა მიხედვითა და იმათსავით ესეც, ცოტად თუ ბევრად, კომპილიაციაა და ადგილ-ადგილ ზირდაზირი თარგმანი. ზირდაზირი თარგმანია რუსულ სახელმძღვანელოებიდან, მაგალითად, განყენებული და ზოგადი განმარტებანი ამა თუ იმ სათეორიო წესისა და სიტყვიერების კანონისა. მხოლოდ ამ განმარტების დასასაბუთებლად და შე-

გირდების მიერ ადვილად შესათვისებლად მაგალითებად მოგვეყავს, რასაკვირველია, თხზულებანი ჩვენის მწერლებისა, ნაწერები ჩვენის ჰაეტებისა. სისტემა და რიგი მასალის დაწეობის ჩვენს სახელმძღვანელოში ისეთივეა, როგორსაც ადგია ბ-ნი ბელარუსელი თავის სახელმძღვანელოში: учебникъ теоріи словесности. ხოლო, როცა მისი განმარტება სიტუვიერების თეორიის ამა თუ იმ კანონისა ან სრული არ გვეჩვენა, ან საკმაოდ მკაფიო და გასაკები არ იყო, მაშინ მივმართავდით ხოლმე სხვა სახელმძღვანელებისა და ქრისტომატიების ავტორებს: სლუჩევსკის, სმირნოვსკის, ზოლივანოვს, გალახოვს, ფილონოვს და სხვ.

ყოველივე ესე შესამჩნევად გვიადვილებდა საქმეს, მაგრამ მაინც დაბრკობლებაც არა ერთი და ორი გადაგველობა წინ და იმათმა დაძლევათ არა მცირედი შრომა მოინდომა. ეს ასეც უნდა ყოფილიყო: ამისთანა სახელმძღვანელოს შედგენა ზირველი ცდაა ჩვენში, ხოლო დასაწყისი ყოველის საქმისა მუდამ ძნელია. ძნელი იყო პირველად შემუშავება და დამუარება ტერმინებისა. ჩვენს ტერმინებში, თუ შომეტებული ნაწილი არა, ზოგი მაინც, შესაძლოა არ გამოდგეს, უხერხული აღმოჩნდეს და საჭირო შეიქმნას მათი შეცვლა და ახალის მოგონება, ახალის შექმნა. ჩვენ ვარჩიეთ, მაგალითად, ხმარება რუსულის ტერმინის тема-ს მაგიერ არა სიტუვისა: თემა, არამედ სიტუვისა: ტემა. და აი რათა: სიტუვა თემა ნათესავობითს ბრუნვასში იქნება — თემისა, თემისას, რაიცა ჭნიშნავს მხარეს, მაზრას და შესაძლოა ორი სხვა-და-სხვა ცნება არეულიყო ერთმანერთში; რუსული ტერმინი рифма ვარჩიეთ გვეწერა ასე: რიტმა და არა რითმა, რადგან რითმა, რითმი ბრუნვებში აირეოდა და აღარ გვექმნებოდა შესაფერი სიტუვა გამოსახატავად ცნებისა: РИТМЪ — რითმი, რაიცა სულ სხვა მნიშვნელობის სიტუვაა.

მეორედ, ძნელი იყო თეორიის ზირველ ნაწილში — სტილისტიკაში — შესაფერის მაგალითების მოძებნა სხვა-და-სხვა გვარ სასტილისტიკო მოვლენისათვის. ამიტომ შესაძლოა ზოგიერთი მაგალითი ამ ნაწილში სუსტი აღმოჩნდეს და ბევრად უფრო უკეთესის მოძებნა და მოგონება შეიძლებოდეს. დიდად მაღლობენი

ვიქმნებით უკელა იმათი, ვინც ამ წიგნის გადათვალეობის დროს ანუ სახელმძღვანელოდ ხმარების ჟამს, შეახნევს სუსტს მაგალითებს, უკეთესებს მოიგონებს და შეგვატყობინებს, რათა თავის დროზედ, თუ ვინიცობაა მეორედ დაბეჭდვა ელირსა ამ წიგნს, ჩაუერთოთ იგი მოხერხებული მაგალითი თავის ალკას.

მესამედ, ძნელი იყო ჩვენებურის ლექსთ-წყობის გარკვევა და მის კანონების დამყარება. ჩვენებური ლექსთ-წყობა სრულებით არა ჰგავს რუსულს ლექსთ-წყობას. არც თვით ჩვენს მწერლობაში არა სებობს ერთი გადაჭრილი აზრი ამ საგნის შესახებ. გამოთქმულია ორნაირი აზრი და არც ერთი მათგანი-კი რიგიანად დასაბუთებული და განმარტებული არ არის. ერთის აზრის მომხრე, ბ.ნი კ. დოდაშვილი, რომელიც ამბობს, რომ ჩვენი ლექსთ-წყობა ტონურია, ისეთი, როგორც რუსებისა, გერმანელებისა და სხვ. მეორე აზრს ადგანან დ. ჩუბინაშვილი და ლ. ისარლიშვილი, რომელნიც ამბობენ, რომ ჩვენი ლექსთ-წყობა სილაბიურია. ჩვენ უფრო ამ უკანასკნელთა აზრს დავადექით, მით უფრო რომ საკუთარმა ჩვენმა ხანგრძლივმა თქიქმა და ჩვენის ლექსთ-წყობის დაკვირვებამ დაგვარწმუნა, რომ ჩვენს ეხაში მახვილს საზოგადოდ მცირე მნიშვნელობა აქვს, ხოლო ლექსს და ლექსის ჰარმონიას ქართულში ჰქმნის უფრო თანაბარი წოდებობა მარცვალთა (სილაბი) და ხასიათი ცეზურისა.

მეოთხედ, ძალიან ძნელი იყო აკრეთვე მოძებნა მაგალითებისა თეორიის მეორე ნაწილში ზეზირ-სიტუვაობიდან. ზეზირ-სიტუვაობის ნაწარმოებნი ძლიერ მცირედ არის ჯერ დაბეჭდილნი და ამიტომ იძულებულნი ვიყავით იმ ზღუდეთა შორის გვეტრიალნა და იმას დავჯერებულყავით, რაც დაბეჭდილია უკვე, ხოლო ეს დაბეჭდილიც ცალკე არ არის გამოცემული, არამედ გაფანტულია სხვა-დასხვა გაზეთებსა და ჟურნალებში და მოძებნა მათი იქ ბევრს დროსა და მოცალეობას ითხოვდა. ამ მხრივ ბევრი გვიშეკლა აკაკის კრებულმა და ბ.ნ ალ. ხახანაშვილის წიგნმა: Очерки по истории грузинской словесности, выпускъ первый. მაგრამ ამ წიგნის ხმარებას ის უხერხულობა ჰქონდა ჩვენთვის, რომ იქ ორიგინალის ტექსტი არ არის, ხოლო ჩვენთვის საჭირო იყო ქართული ტექსტი და არა რუ-

სულად გადმოცემული შინაარსი ამა თუ იმ ზეპირის ნაწარმოებისა.

ყოველი ეს დაბრკოლება იყო მიზეზი იმისიცა, რომ საქრისტიანობის ნაწილი ჩვენის სახელმძღვანელოსი, რომელიც ცალკე დამატებად აქვს დართული, ვერც საკმაოდ სრულია და ვერც საკმაოდ შემუშავებული. ამ ქრისტიანობაში ზოგიერთის გვარისა და დარგის ნაწარმოებთა მაგალითები საკმაოდ არის შიგ მითავსებული, ზოგისა-კი — მცირედ, დროს განმავლობაში და მცოდნე კაცთა დახმარებით იმედია ეს ნაკლებუფასებაც ქრისტიანობისა შეივსოს.

დასასრულ, ჩვენს მოვალეობად ვსთვლით, დიდი მადლობა გამოვუცხადოთ ტფილისის ზოგიერთ სასწავლებლის ქართულის ენის მასწავლებელთ და აკრეთვე იმათ, ვინც არ დაგვზარდა და რამდენიმე სადამო შესწირა ამ სახელმძღვანელოს გაცნობას, მოისმინათაჲ დან ბოლომდე ეს წიგნი, თვისი აზრთ და შენიშვნები გაგვიზიარა და მით შეძლება მოგვცა ხელნაწერშივე შეგვესწორებინა, თუ რამ ან შესამჩნევი შეცდომა იყო სახელმძღვანელოში, ან მეტად უხერხული და გამოუსადეგარი ტერმინი, ან სუსტი მაგალითი და შეუსაბამო ნიმუში ამა თუ იმ დარგის სალიტერატურო ნაწარმოებისა.

ტფილისი

7 ივლისი 1898 წ.

არხიმანდრიტი კირიონი

გრიგოლ ყიფშიძე

შესავალი

სიტყვიერება არის ყოველივე ის ზებირი თქმულება და ნაწერ-ნაბეჭდი ნაყოფი ადამიანის ჭკუა-გონებისა, რომელიც კი ჰხატავს ერისა და ქვეყნის ამა თუ იმ გარემოება-ვითარებას.

თეორია სიტყვიერებისა მეცნიერებაა და სწავლობს ზებირსა და ნაწერ თხზულებათა ხასიათსა და აგებულებას.

სწავლა და რკვევა ზებირისა და ნაწერის თხზულების შეიძლება ისტორიულად და თეორიულად.

ისტორიულად სწავლა და რკვევა ის არის, როცა ზებირ თუ ნაწერ თხზულებათა განხილვა და მათის შინაარსის შესწავლა ქრონოლოგიურის წესითა სწარმოებს, ესე იგი, როცა ყურადღება აქვს მიქცეული იმ დროს, როდესაც ესა თუ ის ნაწერი ან ზებირი თხზულება გაჩენილა და, დროს მიხედვით, ჯერ იმის შინაარსს ვსწავლობთ, რომელიც უფრო ადრე შეთხზულა და მერე სხვას, მის მომდევნოსა. ასეთი სწავლა ნაწერებისა იგივე ისტორია ლიტერატურისა და აზრად აქვს გვაცოდინოს, რა გზით, რა თან-და-თანობით და ზედ-მიყოლებით მიდიოდა წინ დროთა განმავლობაში ზრდა ერის ჭკუა-გონების ნაყოფიერებისა და სხვ.

თეორიულად სწავლა და რკვევა ის არის, როცა სიტყვიერების სანიმუშო, ან სამაგალითო ნაწარმოებს ავიღებთ და გავარკვევთ, რა აგებულება აქვს თხზულებას, როგორია თვა-

ლად და ტანად, რა შნოებით არის გამოთქმული მისი აზრი და სხვ. ამ გარკვევით მივხვდებით, რა კანონითა და წესით არის შეთხზული ესა თუ ის ნაწარმოები.

ყოველივე, რაც ღმერთს გაუჩენია, ბუნებაა. რაც კაცის ხელითა და ჭკუით არის გაკეთებული — ხელოვნებაა.

ხელოვნებაც არის და ხელოვნებაცა. ისიც ხელოვნებაა რაც პირდაპირ ადამიანის ცხოვრებაშია გამოსაყენებელი და სახმარი: სახლები, რკინის-გზები, ავეჯი, ტანსაცმელი და სხვ. ისიც ხელოვნებაა აგრეთვე, რაც ასიამოვნებს ადამიანის სულსა და გულს, რაც ატკობს იმის არსებას სულიერად, მაგალითად, ცხოველი და ზედ-მიწევნით დახატული სურათი, საგანგებო მელოდია, კარგი ლექსი და სხვ.

პირველი ხელოვნება არ დასდევს ნაკეთების შნოსა, უფრო სიმტკიცესა და ცხოვრებისთვის გამოყენებას უგდებს ყურს; მეორე-კი ნაკეთების ხილამაზესა და შვენებას მისდევს. ამიტომ ამ მეორე ხელოვნებას ეწოდება კაზმული, სამხატვრო ხელოვნება.

კაზმული ხელოვნება ხუთ გვარია:

ა. ხელოვნება-მოდერნა, ანუ ცოდნა ხელოვნებით სახლებისა და სხვა გვარ შენობათა აგებისა;

ბ. ქანდაკება, ანუ ცოდნა ხელოვნებით რისამე გამოკვეთისა მარმარილოსა თუ სხვა ქვისაგან, ჩამოსხმა ლითონისაგან, გამოჭრა ძვლისა და ხისაგან, გამოყვანა თიხის შეძერწევით ამა თუ იმ საგნისა.

გ. მხატვრობა, ანუ ცოდნა ფერადებისა და ხაზების შემწეობით ყოველის ხილულის საგნისა, ბუნების მოვლენისა და თვით ადამიანის ცხოვლად დახატვისა, ისე დახატვისა, რომ ნახატს ეტყობოდეს, რა მდგომარეობაშია ადამიანი და რასა ჰგრძნობს მისი გული ამა თუ იმ დროს.

დ. მუსიკა — ცხოვლად გამოხატვა ხმა-კილომს შეწყობით ადამიანის სულის ყოველ-გვარ მდგომარეობისა: სიხარულისა, მწუხარებისა, მღელვარებისა, შიშისა და სხ. დასასრულ,

ე. სიტყვიერება ანუ ცოდნა სიტყვის შემწეობით ყოველ-გვარ საგნისა და სულის-კვთების გამოხატვისა. ამ ხელოვნების ნაწარმოებია ესრედ წოდებულნი თხზულებანი, მაგალითად: მოთხრობანი, რომანები, დრამა-კომედიები და სხვა.

სიტყვიერება უმაღლესი ხელოვნებაა, იმიტომ რომ შეუძლიან ცოტად თუ ბევრად ყოველ სხვა გვარის ხელოვნების მაგიერობა გასწიოს: თქმულითა და ნაწერით, ანუ საზოგადოდ სიტყვის შემწეობით ადვილად შეგვიძლიან წარმოვიდგინოთ, რა გვარი შენობაც გვინდა, რა გვარი ქანდაკებაცა გვსურს, შეგვიძლიან გავითვალისწინოთ ის ყოველ-გვარი საგანი და მოვლენაც, რომელსაც მხატვრობა გვიფერადებს და, დასასრულ, ის ყოველ გვარი მდგომარეობაც სულისა, რომელსაც მუსიკა გვაგებინებს.

შენიშვნა. პირველ სამ გვარ ხელოვნებას: ხუროთ-მოძღვრებას, ქანდაკებას და მხატვრობას— ეწოდება ხელოვნება პლასტიკისა, ანუ საკლასტიკო, უკანასკნელს ორს-კი—ბგერისა, ანუ სატონო, რადგან მუსიკა და სიტყვიერება ხმითა და ტონების შეწყობით ჰმოქმედობს მხოლოდ ადამიანის სმენაზედ.

იმ ცოდნას, თუ როგორ, რა კანონისა და წესის დაცვით უწერიათ, ან უნდა დაიწეროს თხზულება, რომ იმოქმედოს ადამიანზედ, ვაძლევს თეორიას სიტყვიერებისა.

ნაწილნი სიტყვიერების თეორიისა.

თეორია სიტყვიერებისა სამ ნაწილად განიყოფება: 1. სტილისტიკა ანუ თეორია სტილისა, ენისა, 2. თეორია პროზისა და 3. თეორია პოეზიისა.

I. სტილისტიკა.

ყოველს თხზულებაში განმარტებულია და აღსანილი ესა თუ ის აზრი. აზრის განმარტება და აღსნა სიტყვებით შეიძ-

ღება მხოლოდ. რაც სიტყვები აქვს ერს, ის არის იმ ერის ენა. ენის შემწეობით შეიძლება ყოველ გვარი აზრი გამოთქვას. საქმე მხოლოდ ის არის, ვინ როგორ ჰხმარობს სიტყვებს, ვინ როგორის ენითა სწერს და ჰლსნის თავის აზრებს. როგორც მუსიკის მცოდნე ხმის სხვა-და-სხვა გვარის შეწყობით ჰქმნის ათას ხხვა-და-სხვა გვარს მელოდიას, ისე ენის მცოდნე სიტყვების ასე თუ ისე შეთანხმებით ჰხატავს თავის აზრებს.

ის ნაწილი სიტყვიერების თეორიისა, რომელიც გვასწავლის, რას უნდა შივაქციოთ ყურადღება, რომ ჩვენი ენა და წერა-ლაპარაკი, ჩვენი სიტყვა-პასუხი, სტილი¹⁾ იყოს კანონიერი და ლაზათიანი, არის სტილისტიკა.

საუბარი ანუ ნაწერის ენა მაშინ არის უნაიანი, როცა წყალივით მიმდინარეობს, ნარნარებს, ადვილად გასაგები და კეთილ-ხმოვანია. ენის სიკეთეს მაშინ მივხვდებით, როცა ყურადღებით გადავიკითხავთ ჩვენის საუკეთესო მწერლების ნაწერებსა. ამასთანავე არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ თითოეული ადამიანი თავის საკუთარს ფერსა სდებს თავის ნაწერსა და სიტყვა-პასუხს. სტილია, — ამბობენ ფრანგები, რომლებიც დიდი ოსტატები არიან ლამაზად წერისა და ლაპარაკისა, — თვით ადამიანია. ადამიანი წერა-ლაპარაკშია იგივეა, რაც ცხოვრებაშია. იმისი ბუნება და ხასიათი მის წერა-ლაპარაკსაც ზედ დაეყობა. თუ გარკვეულის აზრების პატრონია კაცი, მისი საუბარი და სიტყვა-პასუხიც ცხადია და გარკვეული; თუ ღრმა და ძლიერის გრძნობით არის სავსე, მის წერა-ლაპარაკსაც სიღრმე და ძალ-ლონე ეტყობა; თუ დიდი ცოდნა აქვს შეძენილი, არ შეიძლება ეს

¹⁾ სტილი ლათინური სიტყვაა და ჰნიშნავს ლითონის წვერიან პატარა ჯოხს, რომლითაც სწერდნენ ძველად რომაელები გასანთლულს ფიცარზედ. თუ დაწერილი არ მოეწონებოდათ, ჯოხის მეორე გადამორილ წვერით წაჭულიდნენ და შეაკეთებდნენ ნაწერის ენას.

ცოდნა იმის ნაწერსაც არ ეტყობოდეს. დარბაისელის ადამიანის წერა-საუბრის კილო სულ სხვაა და აჩქარებულისა — სულ სხვა.

ენის ცოდნას გარდა, კაცმა ენის მოხმარების ოსტატობაც უნდა იცოდეს. ესე იგი უნდა ეხერხებოდეს საჭირო სიტყვების ამორჩევა და თავ-თავის ადგილას მათი ხმარება. ასეთი ოსტატობა შეჩვევით, თან-და-თან უნდა შეიძინოს ადამიანმა. „კარგად წერისა და ლაპარაკისათვის-კი უპირველეს ყოვლისა კაცი ნამდვილი ადამიანი უნდა იყოს, გარკვეული აზრები უნდა ჰქონდეს, მაღალი გრძნობა, სიტბო და სიწრფილება გულისა, სიყვარული სიმაართლისა; მაშინ იქმნება მისი სტილი ლამაზი, საესე შვენებითა“¹⁾.

სტილისტიკით კანონიერისა და უნოიანის წერისა და საუბრისათვის საჭიროა:

1. სისწორე ენისა, ანუ შკატრად დაცვა ეტიმოლოგიისა და სინტაქსის წეს-კანონებისა. ხოლო ამისათვის აი რა უნდა:

ა. წესიერად ცოდნა ბრუნვა-უღვლილებისა და იმისი, თუ რომელი ზმნა რა ბრუნვასა თხოულობს (ეტიმოლოგია);

ბ. წესიერი შექსოვა სიტყვებისა წინადადებაში და მათი თავ-თავის ადგილას ხმარება;

და გ. კანონიერი შექსოვა წინადადებათა (სინტაქსი).

2. სიწმინდე ენისა. საჭიროა რომ წერასა და საუბარში ხშირად არ იხმარებოდეს ისეთი სიტყვები და გამოთქმანი, რომელიც წმინდა ქართული არ არის; უცხო სიტყვებ-შორის მხოლოდ ისეთი სიტყვები უნდა იხმარებოდეს, რომელიც ესმის უმრავლესობას.

ენის სიწმინდისათვის უნდა ვერიდებოდეთ:

ა. ესრედ-წოდებულ არხაიზმებს, ანუ ისეთს ძველის-ძველს სიტყვებსა და გამოთქმასა, რომელსაც ახლა აღარ

¹⁾ ეუკოვსკის თქული.

ჰხმარობენ. მაგალითად: სადუნი (ბევრის ენის მცოდნე), გლარჯი (თუთუნი, თამბაქო), ენგი-დუნი (ამერიკა) და სხვ.

ბ. ნეოლოგიზმებს, ანუ ახალ სიტყვებს, რომელიც მაგრე რიგად საჭირო არ არის ენისათვის, უხერხულადაა მოგონილი და გასაგებია მხოლოდ თითო-ოროლასთვის. მაგ. ცხენუკა — კონკა, წყალ-ვარდნილი — ჩანჩქერი და სხვ.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. შეიძლება ახალი სიტყვა მოგონილი იყოს ან დამოუკიდებლად, ან უცხო სიტყვის მიბადვით, მაგრამ მოგონილი იყოს ხერხიანად და თან ისეთი შნოიანი, რომ ქართველის ყურს არ ეჩოთირებოდეს. ამისთანა ქართულის ბუნების შესაფერი სიტყვები ბლომად მოიგონეს ამ საუკუნეში ჩვენმა მწერლებმა. ეს სიტყვები დღეს საყოველთაო ხმარებაშია. აი, მაგალითად, რამდენიმე მათ შორის: შინაარსი, განვითარება, თვალ-საჩინო, სახელმძღვანელო, გათვალისწინება, ანუ გათვალწინება, გამოფენა, ხმოსანი და სხვ.

გ. ბარბარიზმებს ანუ ისეთს სიტყვებს და გამოთქმას, რომელიც უცხო ენიდან არის ნასესხები და რომლის ხმარება საჭირო არ არის, რადგან შესაბამი სიტყვა ქართულშია ცმოიპოვება. როცა-კი რომელიმე სიტყვა ქართულში არ მოიპოვება, მაშინ, რასაკვირველია, მეტი ღონე არ არის და უცხო სიტყვა უნდა იხმაროს კაცმა. ამ უცხო სიტყვებში ბევრი უკვე შეთვისებული აქვს ქართულსა.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. ამ შემთხვევაში უფრო ძნელია, როცა მთლად გამოთქმა და წინადადება თვისის ხასიათითა და აგებულობით არ შეეფერება ქართულის ბუნებასა. თუ ასეთს გამოთქმას ლათინურის ხასიათი აქვს, ეწოდება ლათინური ბარბარიზმი, თუ რუსულისა — რუსული, თუ ფრანგულისა — ფრანგული ბარბარიზმი (გალიციზმი) და ასე ამ რიგად მაგალითად, წმინდა რუსული ბარბარიზმი იქმნება ამის თქმა: გულხედხელო და იდესტქვი, იმის მაგიერ რომ ვსტკვათ: სვინიდის ქვეშა სტქვი, ღმერთ ქვეშა სტქვი; ქუდებში ვისხედით — сидѣли въ шапкахъ; შეკერილ-დაფარულია — ვითომ шито — крыто-ვო და სხვ. ჩვენს მწერლობაში უფრო ხშირია რუსული ბარბარიზმები, რომელიც მეტად ამახინჯებს ქართულს.

დ. პროვინციალიზმებს ანუ ისეთს სიტყვებს, რომელიც იხმარება ერთს რომელსამე მხარეში. მაგალითად: კილაფ

(ძმაო), რეიზა (რისთავის), ციცა (გოგო), ნენა (დედა), სხაპი (მახე), წრიხი (წიხლი) გურიაში; მენა (მე) გაკე-კახეთში; მწვირე (ჭუჭყი), ნაკელი (პატივი), ჭინჭები (ნაჭრები) იმერეთში; ტლავარი (ტანისამოსი), მიწრიელი (ეშმაკი), გაისაურნა (გაიფიქრა) მთიულეთში და სხვ.

შენი შენა. უნდა-კი ვსთქვათ, რომ თუ თხზულება ჰხატავს ამა თუ იმ პროვინციისა და მივარდნილ კუთხის ცხოვრებას, მაშინ შეიძლება პროვინციალიზმების ხმარება, მაგრამ ასეთი სიტყვები უთუოდ აღსანი-ლი უნდა იყოს, როგორც იქცევა, მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე თავის „მგზავრის წერილებში“, ყუზბეგი—თავის ნაწერებში მოხვევთა შესახებ, ვაჟა-ფშაველა და ბაჩანა—თავიანთ ლექსებში.

3. ბარკვეული, მკაფიო და ნიჟანდობლივი გამო-თქმა აზრისა. ისე უნდა იყოს აზრი გამოთქმული, რომ აღ-ვილად, გონების ძალ-დაუტანებლად გაიგოს ადამიანმა და გაიგოს სწორედ ის, რის თქმაც უნდოდა იმ აზრის გამო-მთქმელსა, ანუ დამწერსა.

გარკვევით წერას უშლის უმთავრესად ისეთ გამოთქმა-თა ხმარება, რომლის გაგებაც ორ-ნაირად შეიძლება. სახელ-დობრ, როცა

ა. სიტყვები თავ-თავის ალაგას არ არის ნახმარი წინა-დადებაში;

მაგალ. ყოველ საზოგადოების საქმეს იმას ვაკეთებინებდი—ასე-კი უნდა: საზოგადოების ყოველს საქმეს იმას ვაკეთებინებდი.

ბ. როცა სიტყვა თავის საკუთარს მნიშვნელობით არ არის ხმარებული;

მაგალ. ოქრო-ვერცხლი სციოდა პირიდან, იმის მაგიერ რომ ვსთქვათ: მარგალიტები სციოდა და სხვ.

გ. როცა წინადადება მეტად რთულია, ან ვრცელი და ერთს მთავარს წინადადებას მრავალი სხვა დამოკიდებული წინადადება აქვს დართული.

მაგალ. და უთხრა პატრონს, ის მიდის იქ, სადაც და სხვ. ვინ მიდის, ვინც უთხრა თუ პატრონი? ორ-აზროვანობა გამოდის.

ნიშანდობლივს ანუ ზედ-მიწევნილს წერას უშლის:

ა. **ზღუონაზმი** — ისეთი სიტყვები, რომელიც საჭირო არ არის და სრულიად მეტია. მაგალ. ერთი უღელი ხარი, ირგვლივ გარშემოვერტყით ქალაქსა და სხვ.

ბ. **ცაგტოლოგია** — ისეთი სიტყვები და გამოთქმანი, რომელიც სრულიად ერთისა და იმავე მნიშვნელობისანი არიან. მაგალითად, დაიმსახურა საყოველთაო სიყვარული უკვლასი და სხვ.

გ. **სინონიმები** — ისეთი სიტყვები, რომელიც ერთმანერთსა ჰგავს მნიშვნელობით, მაგრამ თითოეული აზრის სხვა-და-სხვა მიმოხერასა ჰხატავს. მაგალ., სიტყვანი: შრამა (დაშვრა, დაღალვა, შვრა, შრომა), მუშაობა, ღვაწლი.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. ისეთი სინონიმები, რომელიც სრულიად და სავსებით ერთმანერთის მნიშვნელობისაა, ძალიან ცოტა მოიძებნება ყოველს ენაში. აი ასეთი სინონიმები: ვირი და სახედარი, ნამუსი და სვინიდი, ბულბული და იაღღნი და სხ. მომეტებული ნაწილი-კი სინონიმებისა, თუმცა ერთმანერთსა ჰგავს, აზრით გარჩევაც არის მათ შორის. ავლთ. მაგალითად, სიტყვები: ჭკუა და გონება, ფიქრი და აზრი. ეს სიტყვები, თუმცა ერთმანერთსა ჰგავს მნიშვნელობით, მაგრამ შესამჩნევი გარჩევაა მათ შორის. როცა ვამბობთ: ჭკუა და დეკარგეო — სულ სხვა გვინდა ვსთქვათ, ვიდრე მაშინ, როცა ვამბობთ ან ვსწერთ: გონება და დეკარგეო. ჭკუა და დეკარგეო — სხვასა ჰნიშნავს, იმას, რომ ვითომ ვერ მივხვდით, ვერ მოვისაზრე, რომ ესა და ეს საქმე ჩემი სასარგებლო იყო. ხოლო გონება და დეკარგეო — იმასა ჰნიშნავს, რომ კაცი დაიფანტოს, დაიბნეს. ამიტომ მწერალი ფრთხილად უნდა იყოს, როცა სინონიმებსა ჰხმარობს, რომ ორ-აზროვანება არ გამოვიდეს, ან სწვანაირად არ იქმნას გაგებულის მისი აზრი.

ერთ-მნიშვნელოვანის სიტყვების მრავლად ხმარება, ზედი-ზედ მიყრა

საზოგადოდ არ არის კარგი, რადგან აზრი, იმის მაგიერ რომ უფრო ცხადი და ძლიერი შეიქმნას, ბნელდება და სუსტდება.

დ. ამონინები— ისეთი სიტყვები, რომელიც გამოთქმით ერთმანერთსა ჰგავს, მაგრამ მნიშვნელობა სხვა-და-სხვა აქვს. მაგალ. კომლი — ბოლი, კომლი — სახლობა, ხელი — გიჟი, ხელი — ნაწილი ადამიანის სხეულისა; მიხდება, მომიხდება, წამიხდება, გამიფუჭდება — ჰნიშნავს იმასაც, რომ მშვენის, დამამშვენებს, კარგად მადგია და იმასაც — შემემთხვევა, საჭირო შეიქნება: ტანისამოსი მომიხდება, სეირნობა მომიხდება და სხვ.

ე. ჰანაჯელიზმი — ისეთ გამოთქმათა გამეორება, რომელიც ერთმანერთსა ჰგავს მნიშვნელობით. მაგალ. არ მპატივა, არ შემიწყალა, არ შემიწყნარა. ეს მრავალ-სიტყვაობაა და აზრს აბნელებს, ენას აჭრელებს.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. საზოგადოდ ქართულის სიწმინდეს ხელს უშლის ხშირი ხმარება ნაცვალ-სახელებისა. მაგ. გ ვ თ ბ ო ვ ა ჩ ვ ე ნ მ ა ნ, რ ო მ ჩ ვ ე ნ... ახალს ქართულს ენას არ უყვარს ხ შ ი რ ა დ ხ მ ა რ ე ბ ა მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი ს რ ი ც ხ ვ ი ს ა, აგრეთვე ორ-გვარი დაბოლოება: ძმანები, კარებები.

4. სურათიანობა ენისა. სურათიანობა ენისა ის არის, როცა ნაწერი ანუ საუბარი სურათივით ცხოვლად წარმოგვიდგენს თვალ-წინ ამა თუ იმ საგანსა.

პირველად, როცა ენა გაჩნდა, თითქმის ყოველს სიტყვას სურათიანობა ეტყობოდა. სიტყვა მაშინ ცხადად ჰხატავდა იმ საგანს, რომელსაც აღნიშნავდა. მაგალ. შვილი, ვითომ შობილი, რაც იშვა, დაიბადა; გავაწითლე, ვითომ სიწითლე მოვგვარე სახეზედ, შევარცხვინეო; წეკაქვი — წვერიანი ქვა; ბაყაუი ანუ მეჭარი — რაცა ყიყინებს, ჰყვირის; უფურე, ბეჭეჭე და სხვ.

მერე და მერე თან და თან დააკლდა ენას სურათიანობა და უმეტესი ნაწილი სიტყვებისა აღნიშნავს ახლა არა ამა თუ იმ საგნის სახეს, არამედ ამა თუ იმ ზოგადს ცნებას,

ესე იგი ახლა ერთი სიტყვა ჰხატავს ყოველს ერთნაირს საგანს ანუ ერთნაირს მოქმედებას, თუნდა თვითოეულს მათ შორის თავისი განსაკუთრებული თვისება ჰქონდეს. მაგალითად, სიტყვა კაცი ყოველს კაცსა ჰნიშნავს — ბრმასა, კოჭლსა, მალალსა, დაბალსა, წითურსა, შავგრემანსა; სიტყვა წერა — ყოველგვარს წერასა ჰნიშნავს, მაშინ როცა ზოგი გარკვევითა სწერს, ზოგი გაურკვეველად, ზოგი მსხვილად, ზოგი წვრილად.

ასეთს ზოგადს სიტყვებს განუყენებელი სიტყვები ეწოდება. თუ რომელსამე ნაწერში ასეთი სიტყვები ჰქარბად არის ნახმარი, იტყვიან ხოლმე, ამ ნაწერის ენას განუყენებელი ხასიათი აქვსო.

შენიშვნა. სურათიანს ენაში სურათიანს სიტყვებს გარდა ხშირია ისეთი სიტყვები და გამოთქმანი, რომელნიც მარტო ქართულში მოიპოვება და სხვა ენაზედ არ გადითარგმნება პირ-და-პირ. მაგალ.

ღედის ტკბილის რძის ჭირიმე,

ძუძუებს ვენაცვალები... (აკაკი)

გადავიკიდე ჩხუბი, ჩაჰკეცეს მთისა კალთები, შემძღვნეს ვალი, გული გაუტყდა, ენა მოიკვნითე, შენ გენაცვალე და მრავალი სხვა.

ენას სურათიანობა ემატება მაშინ, როცა ხშირად ვხმარობთ ეპიტეტებს, ტრფხებს და ფიგურებს.

ეპიტეტი. ეპიტეტი ისეთი სიტყვაა, რომელიც დასასურათებლად დაერთვის ამა თუ იმ სიტყვას. ისეთი ეპიტეტი, რომელიც ხშირად ერთვის ერთსა და იმავე სიტყვას, მუდმივი ეპიტეტიცაა. მაგალითად, ტრიალი მინდორი, ნაცარი ტყეა, ისარი კიდე-წითელი, ბაყაყი უიყინა, ჩიტი ჩიფჩა და სხვა. ეპიტეტი იმითი განირჩევა ჩვეულებრივის ზედ-შესრულის სახელისაგან, რომ ენას ჰკაზმავს, ამკობს. რაც უფრო მეტად ასურათებს სიტყვას, რაც უფრო მოსწრებულია და ზედ-გამოჭრილი ეპიტეტი, მით უფრო მეტია მისი ღირსება.

ტროპი. ტროპი ეწოდება ისეთს გამოთქმასა და ან სიტყ-

ვასა, რომელიც იხმარება არა თავის საკუთარს მნიშვნელობით, არამედ ნართაულის მნიშვნელობითა. მაგალ მიძინებუ-
ლი ბუნება, მახვილი ენა, მტკიცე ხასიათი. ბუნებას ძილი არ
შეუძლიან, ენა მჭრელი და მახვილი არ იქნება, ხასია-
თის სიმტკიცე ნამდვილად არ შეიძლება. იმ საგნის თვისე-
ბას, რასაც მართლა ძილი შეუძლიან, რაც მართლა მახვი-
ლია, რაც ნამდვილად მტკიცეა, სხვა საგნებს ვაწერთ ნარ-
თაულობით. ნამდვილად ძილი ადამიანს, სულიერს არსებას
შეუძლიან, ნამდვილად მჭრელი ანუ მახვილი დანაა, ცული,
ხმალი, ნამდვილად მტკიცეა ხე, ქვა, რკინა და სხვ. ამ საგ-
ნების თვისებას როცა მივაწერთ სულ სხვა საგნებს სიტყვა-
გადაკვრით, ნართაულობით, ეს იქნება ტროპი.

ტროპი ბევრნაირია, ხოლო უმთავრესია:

ა. შედარება. შედარებას მიჰმართავენ მწერალი მაშინ, რო-
ცა უნდა ცხოვლად გამოჰხატოს საგანი. ამიტომ გაიხსენებს
რომელსამე მის მზგავსს საგანს და იმას ადარებს. მაგ.

ჩაფარდი საგონებელა,

ვითა კამეჩი მორევა... (ხალხური)

ისრ ჰშვენის ცხენზედ, ვით ველზედ

გაზაფხულისა ყვავილი...

(პოემა „ბახტრიონი“, ვაჟა-ფშაველასი
ყმაწვილი ქალი... ცეცხლსა პირს იჯდა,
ვით მინდვრის მშველთ ყელ-მოდჭრებთ...)

(პოემა „განდგილი“, ილ. ჭავჭავაძისა)

ბ. მეტაფორა. მეტაფორა ის არის, როცა მზგავსების გა-
მო ერთის საგნის სახელს მეორე საგანს ვუწოდებთ (მამაცს
კაცს—არწივს, ხარს, ცბიერს კაცს—მელას); ანუ როცა სუ-
ლიერ საგნების თვისებასა და მოქმედებას ვაწერთ უსულო
საგნებს. მაგალითად:

არწივთა მალლის მთისათა (ვითომ ჯარს მთიელებინას)

ნეტავ რად უნდა მქებარი! (პოემა „მოხუცის ნათქვამი“, ვაჟა-ფშავე.)

წმინდა მეტაფორაა. პოეტს მეტაფორულად შეუდარებია გუნდი ვაჟკაცთა მალაღობის მთის არწივებისათვის.

უხდება ბებერს არწივსა (მოხუცებულს მეფე ერეკლეს).
შეჰმუხვნით შუბლი მკვხეა. (იქვე).

„აქ გუთანს არ გაუგლია“. გუთანს სიარული არ შეუძლიან. ესეც მეტაფორაა. „ტკბილი ძილი“. ძილი თავისთავად არც ტკბილია, არც მწარე. აქაც მეტაფორაა. „მწარე ხვედრი“. ესეც მეტაფორული თქმაა.

აი კიდევ მაგალითები მეტაფორისა:

მორბის არაგვი, არაგვიანი,
თან მოსძახნიან მთანი ტყიანი,
და შეუპოვრად მოუთამაშებს
გარემოსს თვისსა ატეხლს ქალებს.

(პოემა „ბული ქართლისა“, ნ. ბარათაშვილისა)

თერგი ჰრბის, თერგი ჰღრიალებს,
კლდენი ბანს ეუბნებიან.

(პოემა „სადღეგრძელო“, გრ. ორბელიანისა)

გ. მეტონიმაა. მეტონიმი იმ არის, როცა ერთის საგნის სახელ-წოდების მაგიერ მეორე მახლობელის საგნის სახელ-წოდებაა ნახმარი. მაგალ. გადავიკითხე ყველა მწერლები (ნაწერების მაგიერ), მომეცით ჩემი ხინკი (თოფის მაგიერ), ჩემი გოგა (ხმალის მაგიერ), სამი ჯამი შევქამე.

დ. სინეკდოხი. სინეკდოხი მეტონიმიას ჰგავს. მხოლოდ სინეკდოხში ერთის საგნის მაგიერ მეორე-კი არ არის ნახმარი, როგორც მეტონიმაში, არამედ იხმარება 1) მრავლობითის რიცხვის მაგიერ მხოლოდობითი რიცხვი, ანუ, პირ-იქით, მხოლოდობითის რიცხვის მაგიერ მრავლობითი. მაგალ. ვძლიეთ სპარსსა; რუსთაველები იშვიათად იბადებიან. 2) საკუთარი სახელები საზოგადოს მაგიერ, ანუ, პირ-იქით, საზოგადო სახელები საკუთარის მაგიერ. მაგალ. შექსპირება ძნელი საქმეა, იმის მაგიერ რომ ვსთქვათ, დრამატურგობა ძნელი საქმეა; საეპიკო პოეტები (რუსთველების მიგიერ, ჰომოლოგი-

ზის მაგიერ). 3) განყენებულნი ცნებანი წივთიერ ცნებათა
მაგიერ. მაგალ.

ოდეს ბოროტი გამრავლდეს,
კეთილი გაცუდდებისა. (მუფე ვახტანგ VI)
ზოგჯერ სიწყნარე გძობილი
სჯობს სიჩქარესა ქებულსა. (რუსთაველი)

4) მთელი ნაწილის მაგიერ და ან, პირ-იქით, ნაწილი
მთელის მაგიერ, მაგალ. ჩემ ჭერ-ქვეშა ვარ, იმის მაგიერ,
რომ ითქვას, ჩემ სახლში ვარ. აქ ჭერს ვამბობთ, ხოლო
სახლს-კი ვგულისხმობთ. ასეთი გულისხმობაა სწორედ სი-
ნეკდობი.

ე. განპიროვნება. განპიროვნება ის არის, როცა განყე-
ნებული და უსულდგმულო საგნები სულდგმულ საგნებად
არის დასახული, ან პირუტყვს ისეთი თვისება აქვს მიწერი-
ლი, რომელიც მხოლოდ კაცის კუთვნილებაა. მაგალ.

მთანი თავ-ჩაჩქნიანები
ფიქრს მისცემიან მწარესა.
(პოემა „ბახტრიონი“, ვაჟა-ფშაველასი)

სიკვდილი ყველას ყურს უკან გვიდგია (ანდაზა).

ნიკორა ხარი ასე შესჩივის თავის გაჭირვებას მინდორსა:

მინდორა, მინდვრის დედაა,
ნიკორა შეიბრალებთა;
რომ მოჰკვდეს, თქვენსა კალთაში
მიიღეო, მიიბარეთა;
ნუ გაჰხდით საყვავ-ყორნედა,
შვილურად შეინახეთა! (თ. რაზიკაშვილი)

ვაჟა-ფშაველას ზოგიერთს ნაწერებში განპიროვნებულია
და გასულდგმულებული: წიფლის ხე, წყარო, ია, ქუჩი (ბა-
ლახი), ქვები რიყისა, ფესვები ნერგისა და მთლად უსულდგ-
მულო ბუნება.

ვ. ალექსანდრია. ალექსანდრია ძალიან ჰგავს განპიროვნებასა.
ალექსანდრიაშია ც განყენებული და უსულდგმულო საგნები მო-

მეტეზულ ნაწილად სულდგმულ და ცოცხალ არსებად არის დასახული. განსხვავება ის არის, რომ განპიროვნებით უნდათ საგანი უფრო ცხოვლად დაასურათონ, ხოლო ალფეგორიით—რომელისამე დასურათებულის საგნის მაგიერ სხვა რამ აგულისხმებინონ წამკითხველს. ალფეგორია თითქმის იგივე მეტაფორაა, მხოლოდ უფრო გავრცელებული; ალფეგორია გადასხვაფერებით, იგავით გამოთქმაა აზრისა. მაგალითი ალფეგორიისა თითქმის ყოველი არაკია (ნაცნა), საცა-კი ცხოველთა მაგიერ აღამიანი უნდა იგულისხმებოდეს. ჩვენს მწერლობაში ბევრია ისეთი ლექსი, რომელშიაც ალფეგორიით არის გამოხატული აზრი მწერლისა. მაგალითად დავასახელებთ აკაკის ლექსებს: „ღამურა“, ხარა-ბუზა და ფუტკარი“, და სხვ.

წ. ჭიშკრბოლა ანუ გაზვიადება, როცა მწერალი მეტის-მეტად აზვიადებს: ან მეტის მეტად აღიდებს, ან ამცირებს ამა თუ იმ საგნის სახე-ტანსა და თვისებას. მაგალ.

ცა ქუდად არ მიაჩნია, დედა-მიწა—ქალამნადა,

ამბობს ანდაზა იმათ შესახებ, ვინც მეტის-მეტად ამპარტავანია.

ნეტავი ნატვრა მანატვრა,

ეს ნატვრა ამიხდინაო:

ეს ლაბზვი დოთ მიქცია,

იალბუზი მჭადათაო;

მცხეთის ხიდი კოვზად მომცა,

ტირიფუნა—ჯამათაო!

(ხალხური)

ანუ: აქეთ გორასა წიხლსა ვკრავ და იქით გორას ძვრას ვუზამ,

აღიდებულსა დიდს მტკვარსა დავაყენებ და ყლავს ვუზამ,

ასს ლიტრა რკინას დავდეკვ კვევივითა და კნავს ვუზამ!

(ხალხური).

ანუ კიდევ: დავით სთქვი: იყავნ ქალაქნი—

და აღმოსცენდნენ ქალაქნი;

დაჰკრა წერაქვი—და აღჩნდნენ

ტაძარნი, ტურფად ნაშენნი!

(პოქმა „სადღეგრძელო“, გრ. ორბელიანისა).

ფიგურა ფიგურა ეწოდება ენის ისეთს მიმოხვრასა, რომელიც მეტს ძალასა და სურათიანობას აძლევს აზრსა და რომელიც შედეგია აღფრთოვანებულის გრძნობისა. უფრო ხშირად იხმარება შემდეგი ფიგურები:

ა. მიჰარტვა ანუ ალაღადება, როცა პოეტი მიჰმართავს რომელსამე საგანს და ან გაკვირვებით შეჰკლაღადებს და ეკითხება რასმე, ან შესჩივის და ან ენანება რამე. მაგალითად:

ჰოი, დედანო, მარად ნეტარნო,

კურთხევა თქვენდა, ტკბილ-სახსოვარნო!

რა იქნებოდა, რომ ჩვენთა დედათ

სულიცა თქვენი გამოჰყოლოდათ!...

(პოემა „ბედი ქართლისა“, ნ. ბარათაშვილისა)

ანუ:

შენი ჭირიმე, მოხუცო,

ია გესროლე, მამაო,

ძილშიით გამომადვიძა

შენმა ფანტურის ხმამაო;

შეერთო გულის მორევსა,

ჩემ გულმაც აიჩამაო,

აქეთ იორმა შეიტყო,

იქით ალაზნის წყალმაო.

(ბაჩანა)

ანუ:

სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად,

ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთრად?...

(ლექსი ნ. ბარათაშვილისა)

ანუ კიდევ:

ჰე, მამულო, სასურველო, ვინ გახსენოხ, რომ მის გული,

არ ათრთოლდეს სიხარულის აღტაცებითა აღვსილი?

(„სადღეგრძელო“, გრ. ორბელიანისა)

ბ. განჰეორება, როცა პოეტს უნდა მეტი მნიშვნელობა მისცეს რომელსამე საგანს და ამიტომ იმეორებს ამა თუ იმ სიტყვას რამდენჯერმე; მაგალ.

ვინ არ შევსტრფით მას ადგილს, სად აღგვეხილნეს პირველ თვალნი,

სად ჰრბიოდა მხიარული სიყმაწვილე ნათლად ჩვენი!

სად გვფარვიდა ნებიერთად ხვევნა ალერსით მშობლისა
და სად აღგვენთო პირველად გულს ცეცხლი სიყვარულისა.

(„სადღეგრძელო“, გრ. ორბელიანისა)

ანუ: ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა,
ხალხი ჰმოქმედობს:

ერთის ზღვიდანა მეორემდინ
ერთს ფიქრსა ჰფიქრობს...

(„დედა და შვილი“, ილ. ჭავჭავაძისა)

გ. **ზე-აღსვლა** ანუ გრადაცია, როცა პოეტი თან-და-თანობით ჰხატავს ამა თუ იმ გრძნობასა და ჯერ ნაკლებად ძლიერს სიტყვებსა ჰხმარობს და მერე თან-და-თან აძლიერებს სიტყვებსა და აცხოველებს ფერადებს. ამის მაგალითია ზემორევე ლექსი გრ. ორბელიანისა მამულის სიყვარულის შესახებ.

დ. **ელიპსისი**, როცა ადამიანი თითქო ჩქარობს, მოკლედ უნდა გამოსთქვას თავისი აზრი და ამიტომ ადვილად საგულისხმო სიტყვებს სტოვებს. ელიპსისის ფიგურა უფრო ხშირია ანდაზებში. მაგალი.

თეთრი კბილი—შავი გული,

ვითომ მტერს გაუცინე, თეთრი კბილი უჩვენე და გული-კი ძვირი იქონიეო.

ხან სულ არაო—ხან სულ ვარხალალო,

ვითომ როცა ბევრი აქვს ადამიანს, არ იზოგავს, როცა გამოელევა—ცალიერი რჩება, უარარაოდა.

ახითა და იოლითაო, განა ხახვითა და ნიორითაო!

ვითომ კაცმა კაცი იოლად უნდა წაილოს და არა ხახვივით მწარედ დასწვას თვალები, ან ნიორივით ზედ გადაესხასო.

არა, მეფევი!... ძველებს უთქვამთ —
სახელიო, ან სიკვდილი!

(„დიმიტრი თავდადებული“, ილია ჭავჭავაძისა)

გამოტოვებულია სიტყვა: შევიძინოთ, ან სახელი შევიძინოთ, ან გავწყდეთო.

თუნდ კეთილ მეფე როდის არის მოსვენებული?

მისი სიცოცხლე: ზრუნვა, შრომა და ცლა ქებული...

ნ. ბარათაშვილი

გამოტოვებულია სიტყვა: არის.

კ. **შეწავა ანუ შეკვდა**, როცა ვნებათა ღელვისაგან კაცი სათქმელს აღარ ათავებს და თითო-ოროლა სიტყვების წარმოთქმით ჰხატავს თავის აზრს. ასეთი ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ლაპარაკი და ფრთა-შეკვეცილი საუბარი ხშირია დრამებში.

გ. **იწონა ანუ დაცინვა**, ისეთი მიმოხვრაა, როცა თქმული სულ სხვასა ჰნიშნავს, ვიდრე რასაც მთქმელი ჰფიქრობს გულში, როცა თქმულს სხვა, ნართაული აზრი აქვს და არა პირდაპირი. მაგალ. აღა ბალში მიბრძანდება.— მიხედ-მოხედვის ქირიმე! ანუ: ბატონს ჩემს გაუმარჯოს! ანუ კიდევ: საიდან მობრძანდი აგრე ჰკვიანი!

როცა დაცინვა ძლიერია, ძლიერ მწვავე და შხამიანი, ასეთს ირონიას და დაცინვას საჯკაზში ეწოდება. მაგალითად: გბრაელნი, როცა ეკლის გვირგვინი დაადგეს თავზედ მაცხოვარს, ასე დასცინოდნენ იესოს: „გიხაროდენ, მეუფე ჰური-ათაო!“

5. **კეთილ-ხმოვანება ენისა**. ენა მწერლისა მაშინ არის მხოლოდ წმინდა და სასიამოვნო გასაგონი, როცა სწორედ ჰხატავს აზრს და ამასთანავე კეთილ-ხმოვანების წესსაც ემორჩილება. კეთილ-ხმოვანების წესი მოითხოვს, რომ დაწერილი ადვილი გამოსათქმელი იყოს და საამო მოსასმენი.

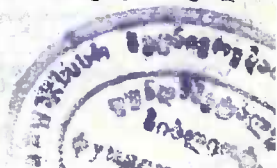
როცა ერთგვარი ხმა და მარცვალი ბლომად მოიყრის ერთად თავს წინადადებაში, ამისთანა წინადადება სასიამოვნო მოსასმენი არ არის და ყურს ეჩოთირება. მაგალ.

1) ბერი-კაცსა ბლიხინასა ბლის ბოყვითა ბლის ხიდზედა ბალი გააქვს და გამოაქვს.

2) თეთრი მტრედი, ფრთა-ფარფატი და სხვ.

როცა მოკლე-მოკლე სიტყვები ერთად არის ზედი-ზედ მიყრილი. მაგალ.

თავს ძვირს რასმე შეამთხვევ.

როცა ზედ-შესრულნი სახელნი მრავლად არიან ერთად მიყრილნი ზედი-ზედ ან სრულის და ან შეკვეცილის დაბოლოვებით. მაგალ.

კეთილის, ბრძნულის, მალალ-მნიშვნელოვანის აზრით.

ანუ: კეთილ, ბრძნულ, მალალ-მნიშვნელოვან აზრით.

როცა მრავალი ნაცვალ-სახელებია წინადადებაში (მაგ. იხ. ზემოდ).

როცა გრძელი, მრავალ-მარცვლოვანი სიტყვები ბლომად მისდევს ერთმანერთს ზედი-ზედ და არღვევს ენის ჰარმონიას, ენა-მეტყველების მუსიკას.

ვარსკვლავთ-მრიცხველთ იწინასწარ-მეტყველეს დამხობა ნაბუქოდონოსორის ზე-ამალღებულის ხელმწიფობისა.

როცა საგრამატიკო ანუ სალოდიკო ხმის ამალღება, ან მოკლე და გრძელ მარცვალთა ზედ-მიყოლება წესიერად არა სწარმოებს.

კეთილ-ხმოვანება წარმოსდგება წესიერად შედგენილ წინადადებათა შექსოვითაცა და გაღექსვითაცა ანუ ლექსწყობითაც, ესე იგი, როგორც ჰეროდის, ისე ლექსის შემწეობით.

პერიოდ. თუ მოკლე-მოკლე და მარტივი წინადადებანი სქარბობს თხზულებაში, ნაკლებად იხმარება კავშირი, რომელიც ერთს წინადადებას აერთებს მეორესთან, ამისთანა ნაწერს ეწოდება ნაკვეთი ნაწერი. ნაკვეთის ნაწერის მაგალითს ხშირად შეჰხვდებით საბა სულხან ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუვეს“ წიგნში, ვახუშტის გეოგრაფიაში, „ვისრამიანშიცა“. თუ პირ-იქით, ნაწერში ხშირია რთული წინადადებანი, ერთმანერთზედ გადაბმულნი და დაკავშირებულნი, ერთმანერთს შეფარდებულნი, დაპირისპირებულნი, ან დამხარდამხარებულნი, ასეთს ნაწერს ეწოდება ჰეროდული.

პერიოდი, როგორც წინადადებაცა, ორ-ნაირია: მარტივი და რთული. მარტივ პერიოდში მხოლოდ ერთი დამოუკიდებელი წინადადებაა, თუნდა ორი და სამი დამოკიდებულნი.

წინადადება სხვა ერიოს შიგა. რთულს პერიოდში-კი, პირ-იქით, მუდამ შეწონილია, შეფარდებულია და დაპირის-პირებული, ან დამხარდამხარებელი ორი ან სამი და ოთხი წინადადება, მარტივი ანუ რთული; მათ შორის ერთსა და ორში გამოთქმულია დასამტკიცებელი და განსამარტებელი აზრი, ხოლო დანარჩენთ ორსა და სამში იმ აზრის დამტკიცება და განმარტებაა. იმ ნაწილს პერიოდისას, რომელშიაც დამამტკიცებელი აზრია, აწვევ ეწოდება, ხოლო იმ ნაწილს, რომელიც დასამტკიცებელია, დაწვევა *).

კარგი და შნოიანი პერიოდი უთუოდ ერთიანის აზრით უნდა იყოს გამსჭვალული. რამდენი ნაწილი და წევრიც უნდა იყოს (წევრი ანუ წინადადება) პერიოდში, ყველა უნდა აცხადებდეს ერთს ძირითადს აზრს, ანუ ტემას და წევრთა შორისაც შინაგანი კავშირი უნდა არსებობდეს. შნოება ანუ მწყობრ-მოსილობა პერიოდისა დამოკიდებულია იმ შინაგანს ლოლიკურს კავშირზედ, რომელიც უნდა სუფევდეს აწვევასა და დაწვევას შორის. ამას გარდა იგივე შნო და მწყობრ-მოსილობა პერიოდისა თხოულობს, რომ პერიოდი გარეგნობითაც გალამაზებული იყოს. ამ თვისებას-კი მაშინ მიიღებს პერიოდი, როცა მისნი ნაწილნი (წევრნი აწვევისა და დაწვევისა) ისე მწყობრად და სიმეტრიით იქმნებიან დალაგებულნი, რომ წაკითხვის დროს, პაუზას დაცვით მათ შორის, რასაც ხმის ამაღლება-დადაბლება მოსდევს, გამოვა რითში (ზომა, ტაქტი); რითში აუცილებელი საჭიროებაა ყოველის მწყობრ-მოსილის და ლამაზის პერიოდისათვის.

*) პერიოდის სახით აზრის გამოთქმაო, ამბობს არისტოტელი, სასიამოვნოა და სახერხო: სასიამოვნოა იმიტომ რომ, რამდენს პერიოდსაც დაათავენს მკითხველი, იმდენს დამთავრებულს აზრს ითვისებს მისი გონება; სახერხოა იმიტომ, რომ ადვილად დასახსომებელია; ადვილად დასახსომებელია კიდევ იმიტომ, რომ პერიოდს რითში აქვს ცოტაოდენი (განსაზღვრულ ადგილას ხმის ამაღლება — დადაბლება), ხოლო ეს უკეთესი ყავარჯენია მეხსიერებისათვის“.

იმის და მიხედვით, თუ რა სალოდიკო ურთიერთობა სუფევს აწვევისა და დაწვევის წინადადებათა შორის, რთული პერიოდის სხვა-და-სხვა გვარისაა:

ა. მიზეზითი, როცა აწვევაში ისეთი აზრია, რომელიც მიზეზად უნდა ჩაითვალოს დაწვევაში გამოთქმულ დასამტკიცებელ აზრისათვის. პერიოდის ორ ნაწილს, აწვევასა და დაწვევას, გრამატიკის წესით აკავშირებს სამიზეზო კავშირი: იმიტომ რომ, რადგანაც, რამეთუ, ვინაიდან და სხვ. ხშირად კავშირი შეიძლება გამოტოვებულ იქმნას. არ მაგალითი მიზეზითის პერიოდისა:

დიდის ღმერთის საკურთხეველის
მისთვის ჰღვივის ცეცხლი გულში,
რომ ერისა მოძმედ ჭიყვ
ჭმუნვასა და სიხარულში;
ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად,
მეწოდეს მის ტანჯვით სული,
მის ბედით და უბედობით
დამედაგოს მტკიცე გული... (ილ. ჭავჭავაძე)

ანუ კიდევ:

„მამულის-შვილი უნდა კითხულობდეს ისტორიას: ისტორია მიახვედრებს, რომ ყოველს საუკუნეში ჩვეულებრივი ამბავი ყოფილა უწესობა და ურიგობა და ისე აღარ მოუკვდება გული დღევანდელის საჭირ-ბოროტო ვითარებითა; ისტორია ნუგეშსაცემს, როცა მამულის-შვილი თავის ქვეყანას გაჭირვებაში დაინახავს, რადგან უმოწმებს, რომ წინადაც არა ერთხელ ჩავარდნილა მისი მამული დიდს გაჭირვებაში, მაგრამ ერი-კი არ აღგვილა დედა-მიწის ზურგიდან; ისტორიამე მიჩვევს სამართლიანობას, რომელიც განამტკიცებს ჩვენს სიკეთეს და თანხმობა“*).

ბ. განმარტებითი, როცა განმარტებულია ძალი, ხარისხი და თვისება იმ აზრისა, რომელიც ტემაშია მოხსენებული.

*) ეს პერიოდი ნაწილების მხრით მიზეზითია, ტემის ადგილს — ქვე-დამავალი, წევრთა რიცხვით — ოთხ-წევრიანი.

საგრამატიკო კავშირად აწევასა და დაწევას შორის იხმარება: ისე-რამ, იმდენად-რამ, იმაღ-რამ. მაგალ.

რომელმან შეჰქმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა,
ზეგარდმო არსნი სულითა ჰყვნა ზეცით მონაბერითა,
ჩვენ კაცთა მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერითა,
მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე, სახითა მის მიერთა.

გ. შედარებითი, როცა ერთმანერთს ედარება ორი აზრობა, ორი სურათი, რითიმე მზგავსი ერთმანერთისა. მთავარი აზრი ამ შემთხვევაში უფრო ხშირად დაწვევის ნაწილშია მოქცეული. საგრამატიკო კავშირად იხმარება: როგორც, ვით — ისე, ასე, მზგავსად ამისა, როგორც — ისე, რამდენადაც — იმდენად. მაგალ.

ვითა პეპელა
არხევს ნელ-ნელა
სპეტაკს შროშანას, ლამაზად ახრილს,
ასე საეურე,
უცხო საყურე,
ეთამაშება თავისსა აჩრდილს.

ეს პერიოდი აწვევის პერიოდია. პირველ ნაწილში (დაწვევა) მოქცეული სურათი ნათლად ჰხატავს მეორეში (აწვევა) განმარტებულს სურათს. აი ახლა მაგალითი დაწვევის პერიოდისა:

„ჯან-მრთელობა, რომელსაც ასე მცირედ ვაფასებთ ყმაწვილობაში, დიდ სიკეთედ გადიქცევა ხოლმე, როცა ხანში შევდივართ; თვით გრძნობა სიცოცხლისა ბევრად უფრო ძლიერია მაშინ, როცა უკვე გავლილია ნახევარი გზა დაუდუღებელის ცხოვრებისა (ორ-წევრიანი აწვევა ანუ აპოდოზისი); ასევე უფრო ცხოვლად გვაგრძნობინებს ხოლმე ტკბილი დღეები შემოდგომის მიწურულისა ბუნების შევნიერებას; აქაოდა მალე ყოველივე დასტკნებაო, ვშიშობთ, რომ დავკარგოთ წუთნი სიტკბოებისა“ (ორ-წევრიანი დაწვევა ანუ პროტაზისი).

მოვიყვანთ კიდევ ერთს მაგალითს შედარებითის პერიოდისას:

ვით მამალი სხვის მამალსა დამტერდეს და წაეკიდოს,

მას სცემოს და თვით იცემოს, დაქოჩროს და დაეკიდოს,
რა ორნივე დაღალულნი ძაღლმა ჰნახოს, პირი ჰკიდოს, —
ეგრეთ ქართლი და კახეთი დარჩა თურქთა, ლეკთა, დიდოს.

დ. დაშირისპირებითი, როცა პერიოდის ერთს ნაწილში
გამოთქმულია აზრი, წინააღმდეგი მეორე ნაწილის აზრისა,
ანუ როცა ერთი აზრი მეორეს აქვს დაპირისპირებული.
ამისთანა პერიოდებში დაწვევის ნაწილი იწყება კავშირით:
ხადო, და (როცა წინააღმდეგობის მნიშვნელობით იხმარება)
გარხა, მაგრამ, ჰირ-იქით და სხვ. მაგალ.

ჰოი, ჩონგურო, ნეტავი ოდეს

ხმა მხიარული შენგან მსმენოდეს,

რომ უკუმყოდეს მე სევდიანსა გულისა სენი;

მაგრამ სად ვნახო შენი ღიმილი

სიხარულითა გამოჩენილი?

მე შენგან მესმის მოკლულის გულის ოდენ ჩივილი!

(ნ. ბარათაშვილი)

ე. თუბათნი — როცა აზრი მხოლოდ იმ პირობით შე-
იძლება მივიღოთ, თუ მეორე აზრია მასთანავე მოხსენებუ-
ლი. პროტაზისში (დაწვეაში) ნათქვამი შესაწყნარებელია მა-
შინ, როცა აპოდოზისშია (აწვეა) გამოთქმული მის სამართ-
ლიანობის მაჩვენებელი აზრი. საგრამატიკო კავშირად იხმა-
რება: თუ — მაშინ, რაკი, რადია — მაშ, მაშინ და სხვ. მაგალ.

არც კაცი ვარგა, თუ ცოცხალი მკვდარსა ემზავესოს,

იყოს სოფელში, და სოფელსა-კი არა-რა არგოს!

(ნ. ბარათაშვილი)

„მწერალს უნდა ჰქონდეს კეთილი, ნაზი გული, თუ სურს ჩვენი
ტკბილი და საყვარელი მეგობარი იყოს, თუ სურს, რომ ნიჭი მისი
ჰბრწყინავდეს განუქრობელის ნათელითა; თუ სურს წერა საუკუნოთათვის
და დამსახურება ერის მადლობისა და კურთხევისა“.

ანუ:

სოფელი იმად არა ღირს, კაცი ნატრობდეს ჟამს გრძელსა,

თუ ფუჭი მისი სიცოცხლე ვერა რას არგებს მამულსა!

ანუ კიდევ: (გრ. ორბელიანი)

რა არის ჩვენი სიცოცხლე, თუ არა საქმე კეთილი?

თუ არ აღვადგენთ დაცემულს. არ ვექმნეთ ნუგეშ-მცემელი?

თუ არა ვსდევნით ბოროტსა, მართლის არა ვართ მფარველი?

სხვის კვნესა თუ არ გვაწუხებს, სხვისა არ გვესმის ტკივილი?

ვ. ზედ-მიყოლებითი — როცა აწევასა და დაწევაში უმხარდამხარდება ერთმანერთს რამდენიმე ამბავი, რომელიც ან ერთს ღროს მომხდარა და ან ერთს მეორე მოჰყოლია ზედა. საგრამატიკო კავშირად იხმარება: რცა - მაშინ, რც-გორც-კი — იმ დრსვე, მაშინვე რცა, შემდეგ რცა, იმ დრს რცა, შემდეგ, დასსრულ.

მერე, როს მეფე გიორგი

დაჯდა შერყეულსა ტახტზედ,

შინ თვის-ტმნი აუჯანყდნენ,

წამოასხდნენ მტრადა თავზედ, —

რა ვაკეთეთ? რას ვზრებოდით?

— ჩვენც ერთმანერთს გულ-მოდგინედ

ვიწეოდით და ვიწეებოდით და სხვ.

(ილ. ჭავჭავაძე)

ზ. დათმობითი, როცა დაწევაში გამოთქმულია ისეთი აზრი, რომელიც იმის წინააღმდეგია, რის მოლოდინიც უნდა გვექონოდა, რაკი აწევაში (აპოდოზისი) სხვა გვარი აზრი იყო წარმოთქმული. საგრამატიკო კავშირად იხსენება სიტყვები აწევაში: თუმცა, მართაღია, რასაკვირველია, დაე, ვსთქვათ, თუნდ აგრეც იყოს, დავსთანხმდეთ; დაწევაში (პროტაზისი) ამათ უღრის სიტყვები: მაინც, გარნა, მიუხედავად ამისა, რაც გინდა იყოს. მაგალ.

ბარად რომ მომცე დიდება, ქონება უთვალავია,

სასახლე ოქროს ტახტითა, ჯარი და ზღვაზედ ნავია,

არა ვინდომო ვგენი, არ მოკვდეს ჩემი თავია...

(რ. ერისთავი)

გამოტოვებულია ლექსისთვის კავშირი მაინც

თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არის,
მაგრამ, ჰეი ღმერთო, გმადლობ: ამ დროს რომ შემასწარი.

ანუ კიდევ: (ილ. ჭავჭავაძე)

„თუმცა ტალანტი ბუნების მომადლებული ნიჭია, მაინც იმასაც მოვლა უნდა: ნიჭი სწავლამ უნდა გააღვიძოს და მუდმივმა ვარჯიშმა გადაჭურჩნოს“.

ჭ. განყოფილებია, როცა აწვევაში ანუ დაწვევაში გამოთქმულია რამდენიმე აზრი, რომელიც ასე თუ ისე დაკავშირებულია მთავარს აზრთან და განყოფილია ერთმანერთ შორის კავშირით: ანუ — ანუ, განა — განა, ჯერ — შერე, ხან — ხან.
მაგალ

მისი ლექსი შვებით, ლხენით,
ხან მეჯლისში შეჭურინდება,
გულს ჩაეკვრის, ჰლადობს, ჰხარობს,
გამღერებს და ამღერდება;
ხან ღონდება, ნაზ ქალსავით,
უიმედო სიყვარულით;
ხან იფეთქებს ჭაბუკსავით
და განდევნის სევდას გულით;
ხან ბუჩქებში მიმალული
ჰზის მარტო, ვით იადონი,
შეჰყეფს ვარდსა გულ-საკლავად,
ტრფობის ისრით განაწონი;
ხან ჰრბის ველად, მარტო ჰგალობს
უდაბნოში, ვითა მწირი,
შეჰკვნესს შავ-ბედს ქვეყნისასა,
ქვეყნისათვის ანატორი;
ხან დაჰყურებს ნაღვლიანად,
დაფიქრებით გოგჩის ტბასა
და ემღურის მწვევის მოთქმით
დაუნდობელ დროთ ბრუნვასა...

(ილია ჭავჭავაძე).

ანუ კიდევ:

ვერცხლისამც თასად მაქცია,
რომ ღვინით აგვესებოდი,
დაფერილი მქნა წითლადაც,
შამსვემდი—შაგერგებოდი;
ანა მქნა ვერცხლის სათითე (ბეჭედი),
რო ხელზედ ჩაგედებოდი;
ან შენის ნამგლის ყანა მქნა,
რო თხაზედ (პირი) შაგეჭრებოდი;
ანამც მქნა ვარდი, ყოილი (ყვავილი),
ცხვირ-პირზედ დაგეყრებოდი;
ანამც ძმა ვიყო მოწილე
ცოცხალს არ გაგეყრებოდი.

(ხალხური)

თ. შეერთებითი—როცა შეერთდება და შეკავშირდება რამდენიმე აზრი ერთმანერთს შორის. განყოფილ პერიოდში ერთი აზრი განიყოფება მეორესაგან, შეერთებითში-კი, პირ-იქით, ერთი აზრი მეორეს უკავშირდება. კავშირად იხმარება: და, ანა მარტო, ანამედ და სხვ. მაგალ.

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო,

ვით ფრინველმა გარეგანმა;

არა მარტო ტკბილ ხმებისთვის

გამომგზავნა ქვეყნად ცაშა!

ზეცა შნიშნავს და ხალხი მზრდის და სხვ.

(ილ. ჭავჭავაძე)

კავშირი ანამედ გამოტოვებულია ლექსისთვის.

ა. მიმართებითი—როცა აწვევა ლოლიკური ქვემდებარეა იმ შესმენილისათვის, რომელიც დაწვევაშია მოთავსებული, ან როცა აწვევაშია დამოკიდებულნი წინადადებანი ადგილ-გარემოებისანი. საგრამატიკო კავშირად იხმარება: ის—ვინც, რა-გარეც—ისეთი, სადაც—იქ. მაგალ.

ვინა აღვიდეს მხალსა მას მთასა წმინდასა,

სადა ჰგალობენ ანგელოზნი ღვთისა ღიღებას?...

—სულითა წრფელი, მშვიდი გულით, ფიქრით განწმენდილ,

ვის არ შეეხო ზაკვის გესლი ძმისა განკითხვად,
და სიყვარულით შეიწყალა ცდომილი ვნებით...

(გრ. ორბელიანი)

ანუ:

სადაც დიდებულს მთასა მყინვარსა
ორბნი, არწიენი ვერ შეჭებთან,
სად წვიმა-თოვლნი, ყინულად ქმნილნი,
მზისგან არ ოდეს არა ჰდნებიან;
სად უდაბურსა მის მყუდროებას
კაცთ ყრიაბული ვერ შესწვდენია,
სად მეუფება ჭექა-ჭუხილსა,
ყინულს და ქართა მხოლოდ შთენია, —
უწინდელს დროში ღვთისა მოსავთა
გამოუქვამთ მუნ მონასტერი... და სხვ.

აა. დასკვნითი — როცა დაწვეაშია დასკვნა ანუ შედეგი აწვევისა, აწვევაში ისეთი გარემოებაა მოხსენებელი, რომელიც საფუძველია იმ აზრისათვის, რაც დაწვეაში უნდა იქმნას დასკვნილი. კავშირად იხმარება: მაშ, ამ სხვით, მაშასადამე, ერთის სიტყვით. მაგალ.

„ყველას სული უდგია, გული აქვს; მაშასადამე, ყველას შეუძლიან დასტკბეს ხელოვნებისა და მეცნიერების ნაყოფითა“.

„პოეტს-შემოქმედს აღფრთოვანებს იდეალი, რომელიც გონებაში აქვს გამოსახული; პოეტს-მიმბაძველს ასევე აღფრთოვანებს ის, ვისაცა ჰბაძავს და ვინც იდეალის მაგიერობასა სწევს მიმბაძველისათვის (ორწევრიანი აპოდოზისი): მაშასადამე, მიმბაძველი პირველობას პოეტს-შემოქმედს უთმობს, მაგრამ გონების სიცხოვლე, ენის ცოდნა და ჭკუა-გრძნობის სიღრმე მაინც იმისთანავე უნდა ჰქონდეს, როგორც პოეტს-შემოქმედს“ (ერთ-წევრიანი პროტაზისი).

აბ. შეკრევითი — როცა შეერთებულია ორი ან სამი სხვა-და-სხვა გვარი პერიოდი, ანუ როდესაც მთავარი აზრი შეწონილი აქვს სხვა და-სხვა აზრს, ცალკე პერიოდებად გამოთქმულს, ისე რომ ამ ცალკე პერიოდებს დამოუკიდებელი ხასიათი აქვს.

შენიშვნა. სასურველია, რომ შეგირდებმა წაიკითხონ ხოლმე კლასში თხზულებანი სხვა-და-სხვა მწერალთა და თვით ჰპოულობდნენ სხვა-და-სხვა გვარს პერიოდებს.

ლექსთ-წყობა. პერიოდებს გარდა ფნის კეთილ-ხმოვანებას ჰშველის ლექსთ-წყობა. ლექსი მუსიკასაფით სასიამოვნოდ ჰმოქმედობს ადამიანის სულზედ, რადგან წყობილ-სიტყვაობაზედ არის დამყარებული. ლექსი წარმოსდგება მაშინ, როცა 1) შეწყობილია სიტყვები ისე, რომ ერთს წესზედ მისდევს გრძელი და მოკლე მარცვლები; 2) როცა შეწყობილია სიტყვები ისე, რომ ერთს რომელსამე წესზედ მისდევენ ერთმანერთს მარცვალნი მახვილიანი და უმახვილონი და 3) როცა რაოდენობა სიტყვების მარცვლებისა თანაბარია ყოველს სტრიქონში.

მეტრული ლექსთ-წყობა. ის ლექსთ-წყობა, რომელშიაც ისეა სიტყვები დაწყობილი, რომ ერთს რომელსამე რიგზედ მისდევს ერთმანერთს გრძელი და მოკლე მარცვლები, იწოდება მეტრულ ლექსთ-წყობად. ეს წესი ლექსთ-წყობისა ჰქონდა შეთვისებული ძველს ენებს, ბერძნულსა და ლათინურსა, რომელთაც აქვთ გრძელი და მოკლე მარცვლები. ხოლო რადგან გარჩევა გრძელსა და მოკლე მარცვალთა შორის ქართულში არა სჩანს, ან ძალიან ნაკლებადა სჩანს, ამიტომ მეტრული ლექსთ-წყობა არ შეეფერება ჩვენს ენას.

ტონური ლექსთ-წყობა. ის ლექსთ-წყობა, რომელიც დაფუძნებულია ხმის აწევ-დაწევაზედ მახვილის მიზეზითა, იწოდება ტონურ ლექსთ-წყობად. ტონს მცირედი მნიშვნელობა არა აქვს ლაპარაკში და სიტყვას ხან ერთს აზრს აძლევს, ხან მეორესა. ეგ ტონი წარმოსდგება იმ მიზეზითა, რომ ხმა მარცვლისა ან მალღდება, ან გრძელდება ცოტად თუ ბევრად რომელისამე სიტყვის წარმოთქმის დროსა. ასეთი ამალღება ან გაგრძელება ხმისა რომელისამე სიტყვის წარმოთქმის დროს, რათა ამ სიტყვას ესა თუ ის მნიშვნელობა მიეცეს, საფორგო მახვილია. მაგალითებრ, სხვა-და-სხვა აზრის მიმოხვრა გამოვა, თუ ვიტყვით: თქვენ მიიღეთ წერილი? თქვენ მიიღეთ წერილი? თქვენ მიიღეთ წერილი? ამას გარდა,

ყოველს სიტყვას თავისი მახვილიცა აქვს ამა თუ იმ მარცვალზედ, ესრედ წოდებული ბუნებრივი მახვილი, ანუ საგრამატიკო მახვილი. იმ ენას, რომელსაც მეტად მკაფიოდ ეტყობა საგრამატიკო მახვილი და ეს მახვილი მუდამ ერთს განსაზღვრულს ადგილს არ იხმის, არამედ მეტად ცვალებადობს, სხვა-და-სხვაობს, შეთვისებული აქვს ტონური ლექსთ-წყობა. ასეთია, მაგალითად, რუსული ენა, გერმანული და სხვ. ¹⁾

1) რუსულში საერო სიტყვიერების ნაწარმოებნი გამოთქმულია ლექსად ისე, რომ უფრო სალოგიკო მახვილს აქვს მიქცეული ყურადღება. ამისთანა ლექსებში ნაკლები მნიშვნელობა აქვს რიტმას. მაგალ.

Вѣдь твоя-то мать

Мнѣ родная дочь,

Семи лѣтъ она

Въ полонѣ взята!

სალიტერატურო ნაწარმოებნი-კი ისეა ლექსად გამოთქმული, რომ თანაბრად მისდევს ერთმანერთს აწეული და დაწეული მარცვლები, ანუ მარცვლები მახვილიანი და უმახვილო. მაგალ.

Бўря мглюю нѣбо крѣтъ,

Вѣхри снѣжные крутя:

Тѣ какъ звѣрь она завѣтъ,

Тѣ заплачетъ, какъ дитя. და სხვ.

ანუ:

Мчатся тўчи, вьўтся тўчи,

Нѣвидѣмкою луня

Освѣщаетъ снѣгъ летўчий:

Мўтно нѣбо, нѣчь мутня.

ამ სახით, რუსული ლექსთ-წყობა სრულიად და სავსებით დაფუძნებულია მახვილზედა.

ამას გარდა ტონურს ლექსთ-წყობაში აუცილებელს საჭიროებას არ შეადგენს, რომ თანაბარი რიტმები იყოს მარცვალთა ყოველს სტრიქონში; რომ ლექსი იყოს დაწერილი ან შვიდ-მარცვლოვანი, ან რვა

სილაბიური ლექსთ-წყობა. ის ლექსთ-წყობა, რომელიც დაფუძნებულია მარცვალთა რაოდენობის თანაბრობაზედ, სილაბიურ ლექსთ-წყობად იწოდება. სილაბიური ლექსთ-წყობა იმათ აქვთ შეთვისებული, რომელთა ენაშიაც მახვილი ერთს რომელსამე, მუდამ განსაზღვრულს მარცვალზედ მოდის, როგორც, მაგალითად, ფრანგებსა, პოლონელებსა და ჩვენ, ქართველებსა. ფრანგულში მახვილი ბოლო მარცვალზედ მოდის თითქმის მუდამა, პოლონურში — ბოლოდამ მეორეზედ, ქართულში — ბოლოდამ მესამეზედ, თუ სიტყვა სამ და მეტ-მარცვლოვანია, ხოლო ბოლოდამ მეორეზედ, თუ სიტყვა ორ-მარცვლოვანია. მაგალითად: ვარსკვლავი, აღმატებულება, უსამღვდელორესი, კაცი, ხელი, ვეფხვი და სხვ.

ამიტომ ჩვენს ენას შეეფერება სილაბიური ლექსთ-წყობა და არა მეტრული, ან ტონური.

შესამჩნევია, რომ როგორც თითოეულს სიტყვაში მახვილი უთუოდ ორს რომელსამე ალაგას უნდა იყოს, ან ბოლოდან მეორესა და ან მესამე მარცვალზედ, ისე ლექსშიაც არა საგრამატიკო, არა სალოგიკო, არამედ განსაკუთრებით სალექსო ანუ საწყობილ-სიტყვაო მახვილი მოდის ან ბოლოდან მესამე მარცვალზედ, ან მეორეზედ, იმის და მიუხედავად

მარცვლოვანი და ან თექვსმეტ-მარცვლოვანი, როგორც არის ჩვენებური შაირი, ლექსი რუსთაველისა. იქ ხშირად ერთს სტრიქონში რომ რვა მარცვალი იყოს, მეორეში შვიდია, ან ხუთი და ექვსი. მესამეში-კი ისევ რვაა და მეოთხეში ან შვიდი, ან ხუთი და ან ექვსი. მაგალ.

На сѣверѣ дикомъ стоить одиноко (12)

На голой вершинѣ сосна, (8)

И дремлетъ качаясь и снѣгомъ сыпучимъ (12)

Одѣта, какъ ризой, она (8).

დასთვალეთ რიცხვი მარცვალთა იმ ქართულსა და რუსულს ლექსებში, რომელიც ზეპირად იცით და სთქვით, რა განსხვავება აღმოჩნდება ამ მხრივ?

თუ ლექსის პირველი სტრიქონი რა სიტყვითა ბოლოვდება, სამ-მარცვლოვანის ან მეტ-მარცვლოვანის სიტყვითა, თუ ორ-მარცვლოვანითა. მაგალ.

ტყეს ჭსნება ფრთოლი,
აგერ მერცხალი ჭყვის,
ბაღში ვაზი რბოლი
მეტის ლხენითა ტირის.

(ილ. ჭავჭავაძე)

ორ ალაგას მახვილი ამ ლექსში არც საგრამატიკოა, არც სალოგიკო, რადგან არ ითქმის: მერცხალი, ლხენითა, არამედ უნდა ითქვას: მერცხალი, ლხენითა; არც სალოგიკოა, რადგან ლექსის აზრის მიმდინარეობა სრულებითაც არ მოითხოვს, რომ მეტი ყურადღება მიექცეს წამკითხველისა ან სიტყვას: მერცხალი, ან სიტყვას: ლხენითა.

აი კიდევ მაგალითი:

თუ სახელის 'შოვნა' გინდა,
დღეს ისეთი ნერგი' დარგე,
რომ ხვალემა მადლობით სთქვას:
ნანერგითა შენით მარგე.

(ილ. ჭავჭავაძე)

თუმცა ამ ლექსში თითქმის ყოველ სტრიქონის ბოლო სიტყვა ორ-მარცვლოვანია, მაინც სალექსო მახვილი ბოლოდან მესამე მარცვალზედ მოდის.

აი იმისი მაგალითიცა, როცა სალექსო მახვილი, მიუხედავად იმისა, თუ ბოლო სიტყვა სტრიქონისა რამდენ-მარცვლოვანია, მოდის ბოლოდან მეორე მარცვალზედ:

უფალო უფლებათა, მეფეთ, მეუფეთ!

უბერებელო, უკვდავო, მყოფო, შეურყეო!

(დავ. გურამიშვილი)

უმთავრესი თვისება-კი ჩვენის ლექსთ-წყობისა, როგორც ზემოდაც ვსთქვით, არის თანაბარი რაოდენობა მარცვალთა ყოველს სტრიქონში. ქართული ლექსი არ გამოვა, თუ ერთს

სტრიქონში რვა მარცვალია და მეორეში შვიდი; ანუ ერთს სტრიქონში 12 და მეორეში — 8, როგორც ეს ტონურ ლექსთ-წყობაშია. აი მაგალითები, როგორც ამისი, ისე იმისიცა, თუ რამდენ-მარცვლოვანი ლექსებია საზოგადოდ ქართულში:

ხუთ-მარცვლოვანი:

ა. წინანდლის ვარდო,
სულითა ტრედო,
გულითა წმინდავ,
კამკამო წყარო!
ანუ: (ილ.) (გრ. ორბელიანი)

კაცო, გიყვარდეს!
ცათ შთაშომძახეს,
როს მათ დამბადეს და სხვ.
(ილ ქავჭავაძე)

შვიდ-მარცვლოვანი:

ბ. საღ მიგყევარ, მდინარევ
მოწყენილ სიცოცხლისავ!
ჩემს შცირე ნავს რას არხევ,
ზვირთო წუთის-სოფლისავ!
(ილ. ქავჭავაძე)

რვა-მარცვლოვანი:

გ. მის ღროს იყო ყეინობა,
მეფე ყეინს ჰმორჩილებდა,
მაგრამ თავის ქვეყნის საქმეს
თვის ნებაზედ განაგებდა.
(ილ. ქავჭავაძე)

ათ-მარცვლოვანი:

დ. შევიშრობ ცრემლსა, | ჭირთ მანელებელს,

გულსა დავიწვავ, | დასანაცრებელს
და მისსა ფერფლსა, | ვითა საკმეველს,
შევსწირავ სატრფოს, | ჩემსა სალოცველსა.
(ნ. ბარათაშვილი)

თერთმეტ-მარცვლოვანი:

მ
მიყვარს, მიყვარს | მე ტიკტიკი ჩვილის ყრმის,
მიყვარს სმენა | უცნაურის მისის ხმის,
ოღეს იგი | ენითა სასუფეველის
უალერსებს | წიაღთა თავის მშობლის!
(მისივე)

თოთხმეტ-მარცვლოვანი:

მ
სულა ბორბოტო, | ვინ მოგიხმო | ჩემად წინამძღვრად,
ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთრად? ჭ სხვ.
(მისივე)

თექვსმეტ-მარცვლოვანი:

ზ.
იყო არაბეთს როსტევან, | მეფე ღვთისაგან სვიანი,
მაღალი, უხვი, მდაბალი, | ლაშქართ-მრავალი, ყმიანი ჭ სხვ.

ოც-მარცვლოვანი:

ც.
გულნი ივერთა, | გვაქვს მსხვერპლად მზადა, | შენდა შესაფერ | შე-
საწირავად;
ტაძარი შენი სდგას გულსა ჩვენსა, მოვედ მშვიდობის ჩვენდა საკმევად!
(გრ. ორბელიანი)

ოც-მარცვლოვანზე მეტი ქართულში ლექსი აღარ არის.
და თვით ეს ოც-მარცვლოვანიც შემდგარია ოთხის ხუთ-მარც-
ვლოვანის ლექსის ერთად განგრძობით, ერთ სტრიქონად
შეერთებით. ზემორე ლექსებში შევნიშნავდით ალაგ-ალაგ
ჩამოსმულ ხაზებს. მაგ ადგილას ლექსში ზმა ჩერდება მცირე-

ოდნად. ასეთს შესვენებას ლექსში ცეზურა ეწოდება. როცა ლექსი რვა-მარცვლოვანზედ მეტის ზომისაა, საჭიროა ხმამ შეისვენოს, ქარი ამოიღოს. ამით ლექსი უფრო სასიამოვნო მოსასმენია, მეტს კეთილ-ხმოვანებას იძენს. საზოგადოდ ცეზურას ქართულს ლექსთ-წყობაში დიდი მნიშვნელობა აქვს და იმაზეა დამოკიდებული სხვა-და-სხვა ჰარმონია ლექსისა და მისი სხვა-და-სხვა გვარობა. ხუთსა, შვიდსა და რვა-მარცვლოვანს ლექსს ცეზურა არ ეჭირვება. ხოლო ათს-მარცვლოვანს უნდა ცეზურა, რომელიც ლექსს ჰყოფს ორ თანაბარ ნაწილად. თერთმეტ-მარცვლოვანს ცეზურა უნდა მეოთხე მარცვალს შემდეგ (იხ. ზემოთც ლექსი № ბარათა-შვილისა), თოთხმეტ-მარცვლოვანს ცეზურა ორი აქვს და ლექსს ჰყოფს სამს ნაწილად: ხუთ-ოთხ-ხუთ მარცვლად; თექვსმეტ-მარცვლოვანს ერთი ცეზურა უნდა, რომელიც შუაზედ ჰყოფს ლექსს ორ თანაბარ ნაწილად — რვა-რვა მარცვლად თითოეულს სტრიქონს ლექსში; ოცს მარცვლოვანს სამგან უნდა ცეზურა, რომელიც ჰყოფს ლექსს ოთხ თანაბარ ნაწილად.

თუ ოც-მარცვლოვან ლექსში სამი ცეზურაა და ლექსი ოთხ თანაბარ ნაწილად არის განყოფილი, თან ორი პირველი გარიფებულია, ამისთანა ლექსს ეწოდება ჩახრუხაული. პირველად ჩახრუხადეს დაუწერიან თამარ-მეფის ქება ამ გვარის ლექსით და ამიტომ მას შემდეგ დაჰრქმევია ჩახრუხაული.

თუ ოც-მარცვლოვანი ლექსი ცეზურით ოთხ ნაწილად იყოფება და ორის ნაწილის დაბოლოვება შეეწყობა მეორე ორის ნაწილის დაბოლოვებას, ამისთანა ლექსს — ძაგნაკრუფი ეწოდება. ძაგნა-კორა სოფელია, საიდანაც ყოფილა პირველად დამწერი ამისთანა ლექსებისა, მეფე დავით აღმაშენებლის დროს, მეთერთმეტე საუკუნეში. მაგალითი ჩახრუხაულისა:

მოფილოსოფნო, | სიტყვითა არსნო, | თამარს ვაქებდეთ | გულის ხმიერსა

მაგალითი ძაგნაკორულისა:
ოდეს რა დაჰხსნა | ადამ მცნებანი, ჰხელ-ჰყო მალლისა შემართებანი.

აქედან სჩანს, რომ ჩახრუხაულიცა და ძაგნაკორულიც იგივე ხუთ-მარცვლოვანი ლექსია, ოთხად შეკეცილი, ანუ ათ-მარცვლოვანი, ორად შეკეცილი და მათ შორის განსხვავება მხოლოდ შემდეგია: ჩახრუხაულში მეთექვსმეტე მარცვლის დაბოლოვება არა აქვს შეწყობილი რითმით მეოცესა, ხოლო ძაგნაკორულში-კი უთუოდ შეწყობილი აქვს.

თექვსმეტე-მარცვლოვანს ლექსს ცეზურიანს შაირი ჰქვია და რვა-რვა მარცვლოვანი ლექსია, ორად შეკეცილი, ანუ ერთ სტრიქონად გაბმული. ამასთანავე მერვე მარცვალი არ არის შეწყობილი რითმით მეთექვსმეტესთან. ამ ლექსით არის დაწერილი „ვეფხვის ტყაოსანი“.

თოთხმეტე-მარცვლოვანს ლექსს ეწოდება მრჩობლედი, რადგან თითოეული სტრიქონი ორ-ცეზურიანია: ერთი ცეზურა ხუთ მარცვალ შემდეგ და მეორე ოთხ-მარცვალ შემდეგ მოსდის.

თუ თოთხმეტე-მარცვლოვან ლექსს ერთი ცეზურა აქვს და ორ თანაბარ ნაწილად იყოფება, ასეთს ლექსს ეწოდება იამბიკო. მაგალითი მრჩობლედისა:

სულა ბორბო, | ვინ მოვიხმო | ჩემად წინამძღვრად?
(ნ. ბარათაშვილი)

მაგალითი იამბიკოსი:

უფალო უფლებათაო, | მეფეთ-მეუფეო!
უბერებელო, უკვდავო, | მყოფო, შეურყეო!
(დავით გურამიშვილი)

ანუ: უწყალო სიყვარულო, | რად მკოდე ესრედ ძნელად,
რისთვის მჭვ მომღერალი | საუკუნოდ მკვნესელად ჭ სხვ.
(ალ. ჭავჭავაძე)

თუ ათ-მარცვლოვანს ლექსს ერთი და იგივე დაბოლო-

ვება ანუ რიფმა აქვს და მით ჰგავს ჩახრუხაულისა და ძაგნაკორულის პირველ ნახევარს, ამისთანა ლექსს, ცეზურით შუა გაყოფილს ხუთ-ხუთ მარცვლად, ეწოდება ფისტიკაური იხ. ზემოდ მაგ. დ. ანუ აი კიდევ:

სევდის ბაღს შეველ | შენაღონები,
მოკრეფად მსურდა | ვარდის კონები,
ისარი მტყორცნა | დასამონები,
სრულად მომილო | ყოვლი ღონები და სხვ.

(ბესიკი)

თერთმეტ-მარცვლოვანს ლექსს, ცეზურით ორ, არათანაბარ ნაწილად განყოფილს, ეწოდება წყობილი. ამ ლექსის თითოეულს სტრიქონის პირველ ნაწილში ოთხი მარცვალია, ხოლო მეორეში—შვიდი. მაგ. იხ. ზემოდ ე.

თუ ლექსში ცეზურა ირევა და ხან ერთია, ხან ორი, ამისთანა ლექსს ეწოდება შეკრული. შერეულის ლექსის მაგალითია „სადღეგრძელო“, რომელშიც ხშირად იცვლება ლექსი და ერთის გვარის ლექსს ზედ მისდევს მეორე გვარის ლექსი და აგრეთვე „ქაცვია-მწყემსი“, დ. გურამიშვილისა

ამ სახით ქართულში სულ ათ გვარი ლექსია: 1) შაირი ანუ თექვსმეტ-მარცვლოვანი ლექსი, 2) რეკუდი ანუ რვა-მარცვლოვანი, 3) ძაგნაკორული ანუ ოც-მარცვლოვანი, 4) ჩახრუხაული (იგივე ოც-მარცვლოვანი, 5) წყობილი ანუ თერთმეტ-მარცვლოვანი, 6) ფისტიკაური ანუ ათ-მარცვლოვანი (იგივე ჩახრუხაული ანუ ძაგნაკორული, რომლის 20 მარცვალი ორად ჯრის განყოფილი ცალ-ცალკე სტრიქონად) 7) ლექსი ანუ მესტვირული, ლექსი ქებისა (იგივე თექვსმეტ-მარცვლოვანი), 8) მრჩობლელი ანუ თოთხმეტ-მარცვლოვანი ორ-ცეზურიანი, 9) იამბიკი იგივე თოთხმეტ-მარცვლოვანი, მხოლოდ ერთ ცეზურიანი და 10) შეკრული.

აი მოკლედ გამოხატული სქემა ქართულის ლექსთ-წყობისა:

№№	სახელ-წოდება ლექსთა გვარ.	რაოდენ. მარცვ.	ცეზურ. ღ მისი კომბინაციები	რიფმა და მისი კომ- ბინაციები:
1	შაირი	16	(8+8)	მეთექვსმეტე მეთექვს- მეტეს.
2	რვეული	8	აა აქს	მერვე მერვესა ანუ სტრ. გამოტოვებით.
3	ძვინაკრული	20	5+5+5+5	მეათე მეათესა ღ მეოცე მეოცესა (შინაგან. რიფ.)
4	ჩახრუხული	20	5+5+5+5	ზირველი მესუთე მეო- რე მესუთესა ღ მეოცე მეოცესა (შინაგან. რიფ.)
5	წყობილი	11	(4+7)	მე 11-ტე მე-11-სა, ან სტრიქ. გამოტოვებით
6	ფისტიკური	10	(5+5)	მეათე მეათესა.
7	ლექ. (მესტვ.)	16	(8+8)	მე-16-ტე მე-16-სა
8	მწიბფელი	14	(5+4+5)	მე-14-ნი ანუ სტ. გამ.
9	იამბიკი	14	(7+7)	მე-14-ტე მე-14-სა.
10	შკრეული	—	—	—

ამ გვარად ქართულის ბუნება და თვისება ისეთია, რომ მხოლოდ სილაბიურის წესით შეიძლება წერა ლექსისა ქარ-
თულს ენაზედ და რომ მთლად ჩვენის ლექსთ-წყობის საფუ-
ძველია: 1) მარცვალთა რაოდენობის თანაბრობა თითო-
ეულს სტრიქონში და 2) ცეზურის ცვალებადობა. ლექსს
კეთილ-ხმოვანებას აძლევს თანაბარობა მარცვალთა, მრავალ-
გვარობა ცეზურისა და ცოტაოდნად შეწყობა ანუ რიფმა
დაბოლოებათჲ, როგორც კიდურთა, ისე შინაგანთა.

ეს გარემოებაა მიზეზი, რომ ქართულს ლექსს სრუ-
ლიად არას დაუშლის ურიფობა, ოღონდ-კი ცეზურა იყოს
დაცული და თანაბრობა მარცვალთა რაოდენობისა. ასე და-
წერილი ლექსი რუსულად სრულიად არ იქნება ისე კეთილ-
ხმოვანი, როგორც ქართულად. ამისი მაგალითია ლექსები

გრ. ორბელიანისა: მუშა ბოქულაძე, ფსალმუნნი და ბევრი კიდევ სხვა ლექსები, როგორც იმისივე, ისე სხვა მელექსეთა. ეს ლექსები, თუმცა რიფმა არ ამშვენებს, მაინც კეთილხმოვანებით რიფმიან ლექსებს არ ჩამოუვარდება. მაშასადამე, ცხადია, რომ რიფმას მხოლოდ მეორე-ხარისხოვანი ადგილი უჭირავს ქართულ ლექსთ-წყობაში.

განსხვავება პოეზიასა და პროზას შორის. სიტყვიერება ყოველის ერისა ორ დიდ ნაწილად განიყოფება: პროზადა და პოეზიად. პროზას თავისი თვისებანი აქვს, პოეზიას კიდევ თავისი. ამ განსხვავებულს თვისებას ადვილად მივხვდებით, თუ შევუდარებთ ერთმანერთს პროზადა და პოეტურად დაწერილს თხზულებასა. ავიღოთ, მაგალითად, პროზად დაწერილი მოთხრობა ჩვენის მატიანესი დიმიტრი თავდადებულისათვის და პოეტურად დაწერილი პოემა ილია ჭავჭავაძისა იმავე დიმიტრის შესახებ.

მატიანე მოგვითხრობს:

იყო ესე დიმიტრი ტანითა ახოვანი, ფერთა ჰაეროვანი, შესახედავად ტურფა, თმითა და წვერითა მწყაზარ და შვენიერი, თვალითა გრემა, ბეჭ-პრტყელ და შეწყობილ სამხედროთა წესითა, სრული ცხენოსანი და მშვილდოსანი რჩეული, უხვი, მოწყალე და მდაბალი, გლახაკთა, ქვრივთა და დავრდომილთა მოწყალე, რომელ არა სმენილ არს ნათესავი მეფეთა, გინა სხვა კაცთა: რამეთუ აქენდა ჩვეულებანი, აღიღის საფასე და აღდგის ღამე, და მოვლის ქალაქი, და მოიხილნის გლახაკნი და დავრდომილნი და ობოლნი და თვისითა ხელითა მისცემდის ყოველთა... ამასთანა მოეგო მმარხველობანი, ღამით ლოცვა და მუხლთ-ყრა ფრიადი: ათას ხუთასი მუხლი მოაგდის მდაბლად მიწასა ზედა... და ვითარცა გარდახდეს უამნი მრავალნი, ყაინმა მრავალნი დიდნი ნოინნი მოსწყვიდნეს და ესრედ შეიქმნა კლევა და მოსრვა ნოჩნთა. და წარმოავლინა ელჩი მეფისად და აწვია ურდოსა მეფე. მეფემან მოუწოდა კათალიკოზსა აბრაჰამს და ეპისკოპოსთა და ყოველთა მთავართა სამეფოთა მისისათა და ბრძანა: განრისხებულ არს ყაინი და ყოველი მთავარი მისი მოუწყვედიან და აწ მე მიწოდს წინაშე მისსა: ვჰგონებ ბოროტის ყოფასა, თუ არ წარვიდე ურდოსა. და წარვიდე მთიულეთს, სიმაგრეთა შინა, და დავიცვა თავი ჩემი და აჰა ყოველი სამეფო წინაშე მათსა ძეს: იხი-

ლეთ, რადენი ქრისტეანე სიკვდილსა მიეცემის და ტყვე იქმნების და ეკლესიანი შეიგინებიან და მოხრდებიან, ხატნი და ჯვარნი დაიმუსრვიან და უკეთუ წარვიდე ყაინს წინაშე, დასტურობით უწყი, მომკლავს, და აწ სიბრძნითა თქვენითა განაგეთ. მე ესრედ ვჰგონებ: მრავალ-მღელვარე არს საწუთო ესე, დაუდგრომელ და წარმავალ; დღენი ჩვენნი სიზმარებრ და ზრდილებრ წარვლენ და უნებელ და მსწრაფლ თანა-გვაძს წარსვლა სოფლისა ამისგან; რა სარგებელ არს ცხოვრება ჩემი, უკეთუ ჩემთვის მრავალი მოკვდეს და მე ტვირთ-მძიმე ცოდვითა განვიდე სოფლისა ამისგან. აწ მნებავს, რათა წარვიდე ყაინს წინაშე და იყოს ნება ღვთისა! უკეთუ მე მომკლან, ვჰგონებ ქვეყანაი უვნებლად დარჩეს.

მეფეს დაუშალეს თავ დადება, მაგრამ მან მაინც უპასუხა:

თქვენ ერთგულებისა ჩემისათვის იტყვით, გარნა მეწყალვის უბრალო ვრი... მე დავსდებ სულსა ჩემსა ერისათვის ჩემისა და არა დავიშლი ურდოს წასვლასა.

ურდოს წასული მეფე დაატყვევეს. ერთხელ ინახულეს მეფე მისმა მხლებლებმა და დიდებულებმა ურჩიეს გაპარვა, მაგრამ მეფემ არ ინება.

და მოიწივნეს ათორმეტნი მხედარნი ყაინისნი, რათა წარიყვანონ და სიკვდილსა მისცენ. ხოლო ვითარ ცნა მეფემან სიკვდილი თავისა თვისისა, მხიარულითა პირითა მოიკითხვიდა მთავართა საქართველოსათა, რამეთუ ყოველნი მუნ მოსრულ-იყვნეს ნუგეშინის ცემად მეფისა, და ევედრა მეფე მტარვალთა, რათა ილოცოს მცირედ. და ილოცდა ცრემლითა მოდინებითა ქვეყანასა ზედა. მერმე წარუპყრა ქედი და წარჰკვეთეს მეფეს დიმიტრის თავი.

მებატიანე გვიამბობს იმას, რაც ნამდვილად მოჰხდა და ისე მოგვითხრობს დიმიტრი მეფის ამბავს, როგორც ყოფილა და მომხდაც, ან როგორც თვითონ გაუგონია. ილია ჭავჭავაძე ამას არა ჰკმარობს; სურათებად გვიშლის თვალ-წინ მთლად ამ ამბავს და ბევრს ისეთს გარემოებასაც უმატებს, რის ხსენებაც არ არის მათიანეში. პირველი სურათი ილია ჭავჭავაძის „დიმიტრი თავდადებულში“ არის ხალხის თავ-მოყრა საყდრის წინ უქმე დღეს და მისი მითქმა-მოთქმა და ყაყანი; შემდეგ დასურათებულია ორიოდ კალმის მოსმით ბრმა.

მეფანტურე, რომელსაც სახე უნათლდება რაღაც მადლით, როცა ხელს მოჰკიდებს ფანტურს და ნელიის ხმით დაამღერებს ზედა. პირველი მისი სიტყვები შეეხება ჩვენის ქვეყნის დღევანდელსა და წარსულს მდგომარეობას და იმ განსხვავებას, რომელიც სუფევს ჩვენის ერის ეხლანდელსა და წარსულს ყოფაში. შემდეგ პოეტი ბრმა მეფანტურეს პირით გვისურათებს მეფე დიმიტრის, გვიამბობს, რად გაუწყრა ყენი მეფეს და რა მდგომარეობაში ჩააგდო დიმიტრი ამ გარემოებამ. აქ დასურათებულია ამბავი დიდებულთა ბჭობისა, თვით სპასალარი და მღვდელთ-მთავარი, რომელნიც მეფესთან ერთად ბჭობენ და არჩევენ ძნელად გამოსარჩევს საქმეს მეფის თავ-დადებისასა და მტრის მოგერებისას. მეფე უკვე გადასწყვეტს თავის განწირვას და ამაღა მისი მზად არის ყენთან გასამგზავრებლად. პოეტი გვისურათებს აქ მოხუცებულს ბერი-კაცს და გადმოგვცემს იმ ცხოველის საუბრის შინაარსს, რომელიც მეფესა და ამ ერთგულ ყმას შორის მოჰხდება. მეფე მიდის შემდეგ ურდოში და იქ თავს მოჰკვეთენ.

ამ შინაარსიდან სჩანს, რომ პოეტი ანა მარტო იმას გვიხატავს და იმას მოგვითხრობს თავის ჰაემაში, რაც იყო ისტორიით, ანაქედ იმასაც, რაც შესაძლესა ვთვლილყო, იმის ფიქრითა. მაშასადამე, პოეტი თავის ფანტაზიასაც ფრთას აშტრევენებს; ჰხატავს ამბის შესაფერს სურათებს და მათიანეს ნაამბობს უმატებს ზოგიერთს თავისით მოგონილს ამბავსა და გარემოებასაც: ხალხის თავ-მოყრა უქმე დღეში, ბრმა მეფანტურე, ამაღისა და მეფის თეთრის ცხენის აღწერა, საუბარი მეფესა, სპასალარსა, მღვდელთ-მთავარსა და ბერიკაცს შორის და სხვ. აი სწორედ ეს პოეტის ფანტაზიით მოგონილა, შეთხზული არის ერთი უმთავრესი განსხვავება, რომელიც აჩვენებს პოეზიასა და პროზას შორის.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა 1. პოეტს არ შეუძლიან ყოველი თვისი მოგონილი ჩაურთოს თავის თხზულებაში: მისი მოგონილ-შეთხზული მართალს

უნდა ჰგავდეს, ესე იგი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს არც ისტორიას, არც ბუნებასა და ადამიანის სულის თვისებასა; მაგალითებრ, როცა ისტორიკოსი გვიამბობს, ვსთქვათ, დავით აღმაშენებლის ცხოვრებას, იმას შეუძლიან მხოლოდ ის გვიამბოს, რაც საისტორიო მასალებსა და საბუთებში აღმოუკითხავს დავითის შესახებ; პოეტს-კი შეუძლიან არ-დასჯერდეს ისტორიის მოთხრობას და ჰვალ-წინ დაგვიყენოს, როგორ სცხოვრობდა დავით მეფე, როგორ ატარებდა დროს და იმისთანა რამაც გვიამბოს, რაც ისტორიაში არ არის მოხსენებული. მაგრამ ყოველივე მის-მიერ დაწვრილებით ნაამბობი და მოგონილ-შეთხზული უეჭველად მართლის მიმზგავსებული უნდა იყოს, მართალს უნდა ჰგავდეს; არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს არც ისტორიას, არც იმ აზრს, რა აზრიცა გვაქვს შედგენილი დავით მეფის შესახებ. პოეტს არ შეუძლიან, მაგალითად, დავითი დაგვიხურათოს ან სნეულ ადამიანად, ან მხნეობამოკლებულ მეფედ, ან უგუნურ კაცად და სხვ.

შენი შენი 2. შედარება მჭტიანეს მოთხრობისა და ილია ჭავჭავაძის პოემისა გვაჩვენებს, რომ ფორმაც სხვა-და-სხვა აქვს ამ ორს თხზულებასა: მატყანეს მოთხრობა დაწერილია პროზადა, ხოლო პოემა ჭავჭავაძისა — ლექსადა. მაგრამ არა ყოველი პოეტური ნაწარმოები იწერება ლექსადა. არის ისეთი პოეტური თხზულებანიცა, რომელნიც პროზათ არის დაწერილი. ასეთია, მაგალითად, „კაცია ადამიანი“, „გლახის ნაამბობი“ და სხვ.

საზოგადოდ, ასეთი განსხვავებაა პროზასა და პოეზიას შორის:

თუ ნაწერი უმთავრესად ჭკუა-გონებისა და დამშვიდებული მსჯელობა-მოფიქრების ნაყოფია, ამისთანა ნაწერს პროზას უწოდებენ, ხოლო თუ ნაწერს შემოქმედობა ეტყობა და ნაწერი ნაყოფია უფრო გრძნობისა და ფანტაზიისა, ვიდრე ჭკუა-გონების მუშაობისა, მაშინ პოეზიას უწოდებენ.

ბევრია ისეთი ნაწერი და თხზულება, რომელიც ნამდვილი პროზაა და პოეზია. შიგ სულ არ ურევია, მაგ. სამათემატიკო, სამკურნალო და სხვა ამისთანა სამეცნიერო თხზულებანი. ბევრია იმისთანა ნაწერიც, რომელშიანც პროზასთან პოეზიაც არის გარეული. თუ პროზა სჭარბობს ამისთანა ნაწერში, მთელს თხზულებას პროზას უწოდებენ, თუ პოეზია-და—პოეტურ თხზულებას.

ამ სახით, შემოქმედობა პირველი საქმე პოეტურს თხზულებაში. საცა შემოქმედობა არ არის, იქ არც პოეზიაა. შემოქმედობა კიდევ მარტო ის-კი არ არის, რომ ცხოვლად, სურათ-ხატად წარმოგვიდგინოს მწერალმა ის, რასაც ნამდვილად ჰხედავს და ამჩნევს ბუნებაში, რაც ნამდვილად არსებობს, არამედ ისიცა, რომ შექმნას და გამოიგონოს ისეთი სურათი, რომელიც ნამდვილად არც არსებობს და არც ყოფილა, მაგრამ შეიძლება-კი ყოფილიყოს, ისე იყოს ნამდვილს მიმზგავსებელი, ისე იყოს ჭკუაზედ ახლო მისი ნამდვილად არსებობა. მაგალითად, ავიღოთ კაკო ყაჩალი. კაკო ყაჩალი და ზაქარა იქნება არც-კი ყოფილან სადმე ჩვენს ქვეყანაში, მაგრამ შესაძლოა ყოფილიყვნენ; იმათი არსებობა წინააღმდეგი არ იქნებოდა არც ჩვენის ცხოვრების ვითარებისა და არც რამ მათ ხასიათშია ისეთი, რომ ადამიანის ბუნებას ეწინააღმდეგებოდეს.

მაშ, პოეზიასა და პროზას შორის შემდეგი უმთავრესი განსხვავებაა:

1) პროზად დაწერილ თხზულებაში გამოხატულია ის, რაც უფიქლა და არის, ანუ გამოხატულია სინამდვილე; პოეტურს თხზულებაში-კი — არა მარტო ის, რაც უფიქლა ან იყო, არამედ ისიც, რაც შესაძლოა უფიქლიყოს და რაც შეიძლება იყოს, ესე იგი მართლის მზგავსი მოგონილი ამბავი.

2) პროზად დაწერილს თხზულებაში ავტორი გაგვაცნობს საგნის უმთავრესს თვისებათა, გვაცოდინებს, რა საგანიც არის იგი საგანი; პოეტურ თხზულებაში-კი თვით სურათს გვიხატავს თვალ-წინ იმ საგნისსა და მასთანავე გვიხატავს ცხადად, ცხადად.

3) ენა პროზად დაწერილის თხზულებისა განუყენებულის თვისებისაა, ცნებათა გამომხატველი; ხოლო ენა პოეზიისა სურათიანია, ისეთი, როგორიც საჭიროა საგნის ცხადად წარმოსადგენად, პოეტის ენა ფერადებსა ჰგავს და, როგორც

მხატვარი ჰხატავს ფერადებით თავის დასახატავს სურათს, ისე პოეტი გვისურათებს საგანს აფერადებულის ენითა.

II. პროზა ანუ თეორია პროზისა.

პროზად დაწერილნი თხზულებანი სამ გვარია: 1) მოთხრობითნი, 2) აღწერითნი და 3) მსჯელობითნი.

1. მოთხრობითნი თხზულებანი

მოთხრობითნი თხზულებანი ისეთნი თხზულებანია, რომელშიაც მოთხრობილია ესა თუ ის ამბავი იმ რიგად, როგორც მომხდარა. მოთხრობითს თხზულებაში ნაამბობია ზედ-მიყოლებით და თან და თანობით ან ადამიანთა ცხოვრება, ან ის ცვლილება, რომელიც მომხდარა ამა თუ იმ საგნის ყოფა-მდგომარეობაში.

წაკითხულ იქმნას წერილი გ. წერეთლისა „საქართველოს ნათელდება ქრისტეს სარწმუნოებით“ (იხ. დამატება).

ეს წერილი გ. წერეთლისა მოთხრობითი თხზულებაა. ავტორი გვიამბობს ჯერ, რა მდგომარეობაში იყო საქართველო ქრისტეანობის მიღებამდე მეფე მირიანის დროს და რა გვარს სარწმუნოებას ადგა. შემდეგ მოგვითხრობს წმ. ნინოს ამბავს და ქრისტეანობის მიღებას მეფისა და ერის მიერ. მაშასადამე ამ ნაწერში ორი უმთავრესი ნაწილია: 1) შესავალი, რომელშიაც ავტორი მკითხველს ამზადებს, რომ აი ესა და ეს ამბავი უნდა მოგვითხროვო და 2) უმთავრესი ნაწილი, რომელშიაც თვით ნათელ-ლების ანუ ქრისტეანობის მიღების ამბავია მოთხრობილი. ხშირად ამისთანა თხზულებაში მესამე ნაწილიც არის ხოლმე—დასკვნა ანუ შედეგი, რომელიც მოჰყვა ამა თუ იმ უმთავრესს ამბავსა. ხან-კი ავტორი თავს ანებებს შესავალსაცა და დასკვნასაც და მხოლოდ უმთავრესს ნაწილს სჯერდება, ესე იგი თვით ამბავს მოგვითხრობს.

მოთხრობითნი თხზულებანი სხვა და სხვა გვარისა და სახისაა. უმთავრესი მათ შორის არის; მატიანე, საისტორიო წერილები ანუ მემუარები, ბიოგრაფია და ისტორია.

მატიანე. მათიანეში საისტორიო ამბები მოთხრობილია წლიდან წლამდე, მიზეზების განუმარტებლად და ამბავთა შორის კავშირის აუღსნელად. მაშასადამე, მათიანე აღნიშვნაა მხოლოდ ამა თუ იმ ერის ცხოვრების ამბავთა ქრონოლოგიურად.

მატიანესა სწერდნენ ჩვენში ძველად უფრო მონასტრებში სასულიერო კაცნი. რა ამბავსაც გაიგონებდა მემათიანე, მისის აზრით, საყურადღებოსა, ან რასაც თვითონ ჰნახავდა თავის თვალთ, იმას აღნიშნავდა ქალღმერთად შესაბამის თარიღითა. მემათიანე კრიტიკის თვალთ არ უყურებდა ამა თუ იმ ამბავს, არასა ძიობდა, არას იკვლევდა, იშვიათად ამოწმებდა ამბის სიმართლეს: რაც გაეგონა, ან როგორც გაეგონა, ისე ჰნიშნავდა ქალღმერთად; ამბავთა შორის შინაგანს კავშირს არ დასდევდა, არა წვრილობდა, მიზეზებისა და შედეგის გარკვევას ნაკლებად დაეძებდა.

ასეთი მათიანეა ჩვენი „ქართლის ცხოვრება“, რომელიც იწერებოდა „ჟამითი-ჟამად ვახტანგ-გორგასლანამდე, ხოლო ვახტანგ მეფიდან აღწერა ჯვანშერ-ჯვანშერიანმან“. „ესე არჩილის წამება და მეფეთა ცხოვრება და ნინოსგან ქართლის მოქცევა (ქრისტეანობის გავრცელება საქართველოში) ლეონტი მროველმან აღწერა და ახლა იოანე დეკანოზი სწერს“...

აი რამდენიმე ნიმუში მათიანესი:

1) მაშინ (550—557 წელთა შორის ქრ. შემდეგ) მოვიდა ნეტარი იოვანე ზედა-ზადენელი შუა-მდინარით ასურეთისაჲთ. იგი და ათორმეტნი მოწაფენი მისთანა მოვიდეს. და მისა შემდგომად მეფობდა ბაკურ (557—570) და კათალიკოზი იყო მაკარი. და მისა ზევე (მის დროს) ვარსქენ პიტიახში *) და შუშანიკ იწამა ცურტავს. და მისა შემდგომად კა-

*) გუგარის ანუ ჩვენის სომხეთის მთავარი (ვახუშტ. ისტორ., შენიშვნა დ. ბაქრაძისა, გვ. 117.)

თალიკოზი იყო სამოველ და მერმე სიმონ-პეტრს და მის ბაკურის ზევე დაესრულა მეფობაჲ ქართლისაჲ. მაშინ მცხეთაჲ ათხელდებოდა და ტფილისი ეშენებოდა; არმაზნი შემცირდებოდეს და კალაჲ განდიდნებოდა (აფხაზთა მეფეთა ქრონიკა).

2) და შემდგომად ერისთავობდა ადარნასე და მისა ზს სამნი კათალიკოზნი იცვალნეს: იოვანე, ბაბილა, ზობორ; და მისა შემდგომად ერისთავობდა სტეფანოზ, ძს მისი და ამან განიშორა (ალაშენა) ჯვარისა ეკლესიაჲ... და ტფილისს დაჯდა სტეფანოზ და კათალიკოზი იყო სამოველ (სუმბატის ქრონიკა).

3) ქ. ქსა სნბ (1564 წ.), იანვრის ვ, დღესა სამშაბათსა, ვზ მთვარისასა, შეწვენითა ღვთისათა და წმიდის ნიკოლოზისათა, პატრონმან ყვარყვარე ქორწილი ქნა ოდიშის დადიანის ქალს მარეხთანა (ქრონიკა მესხურის დავითნისა).

საისტორიო წერილები ანუ მემუარები. ამისთანა ნაწერებში თვით მწერლის ნახული და გაგონილია ნაამბობი. ავტორი თავის საკუთარს აზრსა სწერს ნახულისა და გაგონილის ამბების შესახებ და უფრო მეტს ყურადღებას აქცევს ამა თუ იმ შომქმედის ხასიათსა, ამა თუ იმ ამბავის მიზეზსა და შედეგსა, ვიდრე თვით ამბავსა და გარემოებასა, როგორც მათიანეშია ხოლმე.

ნიმუშად საისტორიო წერილებისა ანუ მემუარებისა უნდა დასახელებულ იქმნას ნაამბობი მღვდლის გაბრიელ ქართველიშვილისა, აღწერა კრწანისის ბრძოლისა, ბატონიშვილის თეიმურაზისა და სხვ.

წაკითხულ იქმნას აღწერა კრწანისის ბრძოლისა და ტფილისის აოხრებისა 1795 წელს ალა-მაჰმად-ხანის მიერ, ბატონიშვილის თეიმურაზისა და მემუარი მღვდლის ქართველიშვილისა (იხ. დამატება).

ბიოგრაფია. ბიოგრაფია არის აღწერა რომელისამე შესანიშნავის ადამიანის სრულის ცხოვრებისა. ბიოგრაფიას შეადგენენ ხოლმე ან ისე, როგორც გამოკვლევა შეადგინოს ადამიანმა, წყაროების შესწავლითა (ასეთი ბიოგრაფია გიორგი ერისთავისა და ნიკოლოზ ბარათაშვილისა, შედგენილი ი. მეუნარგიას მიერ), ან წყაროების მიხედვითაცა და

პირადის ნაცნობობის საფუძვლითაცა (ასეთია ბიოგრაფია გრ. ორბელიანისა, შედგენილი მის-მიერვე და ლექციებად წაკითხული ტფილისში):

წაკითხულ იქმნას ნაწყვეტი გ. ერისთავის ბიოგრაფიისა.

თუ ავტორი მოგვითხრობს თავის თავის საკუთარს ცხოვრებას, ასეთს ბიოგრაფიას ეწოდება ავტობიოგრაფიის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ „საახალწლო“, ნ. ნიკოლაძისა, წერილი პირველი.

მოკლე საბიოგრაფიო წერილს, რომელშიაც მოხსენებულია ამბავი ამა თუ იმ ადამიანის გარდაცვალებისა, ეწოდება ნეკროლოგი.

ბიოგრაფიას დახასიათება ეწოდება მაშინ, როცა ცხოვრება კერძო ადამიანისა ისეა აღწერილი, რომ უმეტესი ყურადღება მიქცეული აქვს ამ ადამიანის ხასიათის უმთავრეს თვისებათა. დახასიათებაში ყოველი მოთხრობილი ამბავი და გარემოება უნდა მართლა ახასიათებდეს ადამიანს.

ისტორია. ყველაზედ უმთავრესი დარგი მოთხრობის მიერთხულებათა არის ისტორია. მატიანე და მემუარები ისტორიის წყაროებია, ხოლო ბიოგრაფიები და დახასიათებანი საისტორიო კაცთა და ქალთა მისი ნაწილებია.

შედარებით უფრო ცხადად აღმოჩნდება, რა გარჩევას ისტორიასა და მატიანეს შორის: მემატიანე აღნიშნავს მხოლოდ საისტორიო გარემოებას ანუ ამბავს, ხოლო მეისტორიე სცდილობს გაარკვიოს ამ გარემოების მნიშვნელობა და გვაჩვენოს, რა მიზეზებმა გამოიწვია ეს ამბავი თუ გარემოება. მემატიანეს სჯერა ყოველივე, რაც ზღაპრად გაუგონია, მეისტორიე-კი ზღაპარს არ უჯერებს, სცდილობს გამოიკვლიოს, რა არის იმ ზღაპრად თქმულში მართალი და რა არის მოგონილი, ტყუილი. ამისთანა კვლევას საისტორიო კრიტიკა ეწოდება. მემატიანე აღწერს ამბებს ქრონოლოგიის წესით, წლიდან წლამდე; მეისტორიე-კი სცდილობს კავშირი აღმოაჩინოს ამბავთა შორის და დავანახვოს მათი ურთიერთ შო-

რისი დამოკიდებულება. ასეთის კავშირის აღმოჩენას და ამბების ერთმანერთზედ გადაბმას გრეხილივითა ეწოდება ჰრაგმატიზმი.

ამ სახით, ისტორია ზედ-მიყოლებული მოთხრობაა მრავალ, კრიტიკის თვალთ განხილულ და შემოწმებულ ამბავთა და გარემოებათა რომელისამე ერის ცხოვრების შესახებ. მეისტორიეს მოთხრობა კავშირ-მოსილი მოთხრობაა, ერთიანის აზრით გამსჭვალული.

წაიკითხეთ რომელიმე ადგილი ქართლის ცხოვრებისა ანუ საზოგადოდ მატრიანესი და შეუდარეთ იმავე ადგილს, მეისტორიესაგან მოთხრობილს.

თუ ისტორიაში მოთხრობილია ცხოვრება მთლად კაცობრიობისა, ასეთს ისტორიას ეწოდება მსოფლიო ანუ საზოგადო ისტორია, ხოლო თუ მოთხრობილია ცხოვრება ერთის რომელისამე ერისა—კერძო ისტორია ეწოდება.

2. ალწერითნი თხზულებანი.

ალწერითი თხზულება ის ნაწერია, რომელშიაც მწერალი ანუხსნავს და ჩამოსთვლის ასაწერის საგნის ყოველს ნიშანსა და თვისებასა. ალწერის დროს მწერალი ერთს რომელსამე წესსა და რიგს ადგია: ან იმას უგდებს ყურს, ჯერ რა მხრით აღვწერო საგანი და მერე რა მხრითაო, ან იმაზედა აქვს მიქცეული ყურადღება, ასაწერი საგანი, რა დროს რა თვისებას იჩენსო. მაგალითად, დილით რა სახით ეჩვენება ადამიანს, დღისით, საღამოთი, ღამით; ან ზამთარში რა თვისებანი ემჩნევა, გაზაფხულზედ, ზაფხულში, შემოდგომაზედ.

ალწერანი, ანუ ალწერითნი ნაწერნი სამეცნიერონიც არის და სამხატვრონიცა. სამეცნიერო ალწერაში საგანი ყოველმხრივ არის გარკვეული. ამისთანა ალწერანი ხშირია გეოგრაფიაში, ბოტანიკაში, ზოოლოგიაში და სხვა ალწერისმიერს მეცნიერებაში. სამხატვრო ალწერაში-კი ცხოვლად

და თვალ-საჩინოდ არის დახატული საზოგადო სურათი საგნისა და თან აღნიშნულია, რა გვარად ჰმოქმედობს ეგ სურათი ადამიანის სულსა და გულზედ.

მარტივ და სამეცნიერო აღწერის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ: კახელის სახლი, ი. გოგებაშვილის „ბუნების-კარში“, ქართლებს სოფელი და სადგომი სახლები, იქვე, ქართლის მინდვრები გაზაფხულსა და ზაფხულში (იქვე გვ. 241), სხეულის შენობა (იქვე), აქლემი, წავი და სხვა აღწერანი ცხოველთა და მცენარეთა იმავე წიგნში.

აი ნიმუშებიცა სამხატვრო აღწერისა: ლუარსაბ თათქარიძის სახლი, ილ. ჭავჭავაძის „კაცია-ადამიანში“, ირემი „გლახის ნაამბობის“ წინასიტყვაობაში, ბურსაჭირის ფრიალო ა. ყაზბეგის მოთხრობაში „მოდღარი“ და ბევრი სხვა აღწერილობანი ჩვენის ძველისა და ახლის მწერლებისა.

უმთავრესი დარგი აღწერითის პროზისა არის მგზავრის წერილები.

მგზავრის წერილები ისეთი თხზულებია, რომელშიაც მოთავსებულია აღწერა ყოველისავე იმისა, რაც ავტორს უნახავს მგზავრობის დროსა: სხვა და სხვა ქვეყნის ბუნებისა, მკვიდრთა ზნე-ჩვეულებისა და ცხოვრებისა, მცენარეთა და ცხოველთა სამეფოსი და სხვ.

როცა მგზავრის წიგნებსა ანუ წერილებსა ვკითხულობთ, საინტერესოდ მიგვაჩნია არა მარტო ის, რაც ავტორს უნახავს და რასაც აღწერს, არამედ ყოველივე ისიცა, რაც თვითონ მგზავრს — მწერალს შეეხება, რაც იმას ასე თუ ისე ალაპარაკებს. ვკითხულობთ იმის წერილებსა და თვალ-ყურს ვადევნებთ იმის გრძნობათა ცვალებადობასა და ღელვას, იმის ფიქრსა და აზრებს, ამა თუ იმ საგნისა და მოვლენის ხილვით გამოწვეულს.

მგზავრის წერილები მრავალ სხვა და სხვა ცოდნას გვძენს ამა თუ იმ ქვეყნის ბუნებისა და მცხოვრებლების შესახებ, აფართოვებს მით მკითხველის ზეგალთა-ხედვის წრეს

და ამიტომ დიდი აღმზრდელი მნიშვნელობა აქვს. ეს მნიშვნელობა მით უფრო დიდია, რაც უფრო შესანიშნავია და გონება-განვითარებული ავტორი წერილებისა.

მგზავრის წერილები: ილია ჭავჭავაძისა, ნ. ნიკოლაძისა, გ. წერეთლისა, ს. სულხან ორბელიანისა, მიტროპოლიტის იონასი, გ. ავალიშვილისა, შარდენისა დიდის ხალისით იკითხება და არა მცირედ ავითარებს მკითხველის გონებასა და გრძნობას.

3. მსჯელობითი თხზულებანი.

მრავლისაგან მრავალია იმისთანა თხზულებანი, რომელშიაც მსჯელობაა უმთავრესი ძარღვი. ამისთანა მსჯელობით თხზულებას სადიდაქტიკო ანუ საფილოსოფიო პროზა ეწოდება. საფილოსოფიო პროზით არის დაწერილი:

ა) სასწავლო წიგნები ანუ სახელმძღვანელონი და სამეცნიერო თხზულებანი, რომელშიაც სავსებით არის განმარტებული და ანუსხული ამა თუ იმ მეცნიერების ჭეშმარიტებანი; მაგალითად, სახელმძღვანელო არითმეტიკასა, გრამატიკისა, სიტყვიერების თეორიისა, „ზოგადი არითმეტიკა“ ნიუტონისა და სხვ.

ბ) სამეცნიერო გამოკვლევანი, რომელთა შორის თითოეულში განმარტებულია და აღსნილი ესა თუ ის სამეცნიერო საგანი. მაგალითად, „სინამდვილე ქართლის ცხოვრებისა“, დიმ. ბაქრაძისა, „ხუცური და მხედრული ანბანი“, მისივე, „ღვინის დაყენება“, პროფ. პეტრიაშვილისა, „თეორია ცის მნათობთა მოძრაობისა“, ფრიდრიხ. გაუსისა და სხვ.

გ) საპუბლიცისტო წერილები, ესე იგი ისეთი წერილები, რომელშიაც ავტორი მსჯელობს საზოგადო ან სახელმწიფო ცხოვრების რომელიმე საგნის შესახებ. ასეთია, მაგალითად, წერილი „ზოგიერთი რამ“ და „ცხოვრება და კანონი“, ილ.

ქვეყანადისა, „რანი ვიყავით გუშინ“, ი. გოგებაშვილისა, „ჩვენის ქკუის ძალა“, ან. ფურცელაძისა და სხვ.

დ) საკრიტიკო წერილები. საზოგადოდ საკრიტიკო წერილია ყველა ის ნაწერი, რომელსაც საგნად აქვს დაფასება ანუ დანახვება ხელოვნების რომელიმე ნაწარმოების ღირსებისა და ნაკლულევანებისა.

მსჯელობითს თხზულებაში რამდენიმე ნაწილია. უფროკი ხშირია: შესავალი, რომელშიაც ავტორი რამდენსამე აზრს გამოსთქვამს, რათა შეგვატყობინოს, რის შესახებ აპირობს მსჯელობასა; წინადადება, რომელშიაც მოთავსებულია განსამარტებელი და დასამტკიცებელი აზრი; უმთავრესი ნაწილი, რომელშიაც მოთავსებულია თვით განმარტება და დამტკიცება მთავარის აზრისა; დასკვნა, რომელშიაც ავტორი მოკლედ იმეორებს საბუთებს და ასკვნის აზრს მთელის წერილისას ანუ თხზულებისას.

სადიდაქტიკო პროზაში ანუ მსჯელობითს ნაწერებში ორ-ნაირად შეიძლება დააღაგოს ადამიანმა თავისი აზრები: ან ისე, რომ მთავარი აზრი პირველადვე გამოსთქვას და მერე მოიყვანოს მისი დამამტკიცებელი საბუთები, ესე იგი ჯერ ზოგადი აზრი გამოსთქვას და მერე — კერძო აზრები, დამამტკიცებელი იმ ზოგადის აზრისა; ან კიდევ, პირ-იქით, ჯერ გამოსთქვას კერძო აზრები და ამ კერძო აზრებზედ დამყარებულმა ბოლოს დაასკვნას აზრი ზოგადი, ძირითადი. პირველ-ნაირი წესი აზრების დაღაგებისა და მსჯელობისა იწოდება სინტეზის-მიერ წესად ანუ სინტეზად, ხოლო მეორე-ნაირი — ანალიზის მიერად, ანუ ანალიზად. შესაძლოა ერთსა და იმავე თხზულებაში ერთი კერძო აზრი დამტკიცებული იყოს ანალიზის-მიერის წესითა, ხოლო მეორე უარყოფილი — სინტეზის-მიერის წესითა. ბევრია ისეთი მსჯელობითი ანუ მსჯელობის მიერი თხზულება, რომელშიაც ხან ერთი წესია უფრო მსჯელობისა, ხან მეორე და ეს არაფერს უშლის საგნის გამორკვევას, არამედ კიდევაც ჰშველის.

4 მჭევრ-მეტყველება ანუ საორატორო პროზა.

საორატორო ანუ სამჭევრმეტყველო ნაწარმოები ეწოდება ისეთს სიტყვას, რომელსაც წარმოსთქვამს მჭევრ-მეტყველი კაცი ანუ ორატორი მსმენელთა წინაშე, ან იმიტომ რომ აღუძრას რომელიმე გრძნობა, ან იმიტომ რომ მიჰმართოს მათი სურვილი ამა თუ იმ გარდაწყვეტილების მისაღებად, ან იმიტომ კიდევ, რომ სასურველი გრძნობაც აღუძრას და სასურველი გარდაწყვეტილებაც მიადებინოს. თუ მსჯელობითის თხზულების დამწერი სცდილობს ჩააგონოს ადამიანსა, დააჯეროს მისი გონება, რომ აი ეს არის ჭეშმარიტება, ეს არის სიმართლეო, ორატორი ანუ მჭევრ-მეტყველი კაცი ყოველ ამას გარდა იმასაცა სცდილობს, თვისის თქმულით დაატყვევოს მსმენელთა გული და სული. ამიტომ საორატორო ნაწარმოებში დიდი მნიშვნელობა აქვს ესრედ-წოდებულს საპათეტიკო ნაწილს, გრძნობათა აღმძვრელს ადგილს. ამ ნაწილის დანიშნულებაა, მოინადიროს გული მსმენლისა და დაიყოლიოს მისი ნება-სურვილი. ეს გარემოებაა მიზეზი, რომ ენა საორატორო ნაწარმოებისა ანუ მჭევრ-მეტყველის კაცის სიტყვისა სავსეა აღფრთოვანებითა და აფერადებულის სურათიანობითა.

საორატორო მჭევრ-მეტყველება ოთხ-გვარია უმთავრესად:

ა) სახელმწიფო მჭევრ-მეტყველება, როცა ორატორი შეეხება რომელსამე სახელმწიფო საქმეს და უნდა დაარწმუნოს კრება, რომ ამა და ამ გარდაწყვეტილების მიღებაა სასურველიო. ძველად საბერძნეთში, საცა საერო კრება ჰმართვიდა სახელმწიფო საქმეებს, ორატორებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდათ (დემოსტენი). ახლაც დიდი მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფო მჭევრ-მეტყველებას დასავლეთ ევროპაში, საცა პარლამენტი ანუ დეპუტატთა კრება განაგებს სახელმ-

წიფო საქმეებს. გამოჩენილი საპოლიტიკო ორატორები ევროპაში იყვნენ: გამბეტა, გლადსტონი და სხვ.

ბ) სამოსამართლო მჭევრ-მეტყველება, როცა ორატორი კანონის სახელით ბრალსა სდებს ვისმე და თხოულობს მის დასჯას, ანუ სცდილობს აჭხადოს ბრალი და გასამართლებელი მსჯავრი დაადებინოს მოსამართლეთა. ძველად შესანიშნავი სამოსამართლო ორატორი იყო ციცერონი რომში, მის სიტყვებს შორის შესანიშნავია სიტყვა, თქმული სენატის წინაშე კათილინას წინააღმდეგ:

ბ) სახოცბო მჭევრ-მეტყველება ანუ სიტყვანი შესხმისა, როცა ორატორი ხოცბას ეუბნევა რომელსამე დამსახურებულს საზოგადო მოღვაწეს და ქება დიდებით იხსენიებს მის სახელსა და ამავეს.

ღ) სასულიერო მჭევრ-მეტყველება შემოღებულ იქმნა ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ. სასულიერო მჭევრ-მეტყველნი ანუ მქადაგებელნი განუმარტავენ მსმენელთ სარწმუნოების დოღმატებს ანუ ურჩევენ, იცხოვრონ ქრისტეს მოძღვრებისამებრ. ჩვენში შესანიშნავნი მქადაგებელნი იყვნენ ამ უკანასკნელ ასიოდე წლის განმავლობაში: ამბროსი ნეკრესელი, ვარლამ მიტროპოლიტი, ანტონ ჯყონდიდელი და გაბრიელ ეპისკოპოსი. ძველად იყვნენ: იოანე ხახულელი, იოანე ბოლნელი, ბარსანათ ალავერდელი და კათალიკოსნი: ნიკოლოზ I, იოანე, ნიკოლოზ III, ანტონ I, იოანე მანგლელი, პიმენ გარეჯელი, პატნუტი ნიქოზელი და სხვ.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა. ბოლოს დროს შემოღებულ იქმნა ერთ-გვარი სხვა მჭევრ-მეტყველებაცა, ესრედ წოდებული სააკადემიო მჭევრ-მეტყველება. სააკადემიო სიტყვის შინაარსია ხალმე რომელიმე სამეცნიერო საგანი.

III. თ ე ო რ ი ა პ ო ე ზ ი ი ს ა.

ჩვენ ვიცით, რა არის პოეზია და რითი განირჩევა პოეზია პროზისაგან. ვიცით აგრედვე, რომ სხვათა შორის გა-

მოგონება ანუ გამოხატვა იმისი, რაც შესაძლოა ყოფილიყო და შესაძლოა იყოს, უმთავრესი თვისებაა პროეტურის თხზულებისა. პროეტი არა სჯერდება იმას, რაც არის ნამდვილად გარშემო და რასაც გვიხატავს პროზის მწერალი. ადამიანი იმ სახით, რა სახითაც ნამდვილად არსებობს, და ყოველივე სხვა ჩვეულებრივი მოვლენა და გარემოება ადამიანთა ცხოვრებისა პროეტს მეტად სადა და მარტივ საქმედ მიაჩნია. ამიტომ პროეტი ეტანება სხვა ქვეყანას, სცდილობს გაგვითვისებისწინოს სხვა, ახალი ცხოვრება, ან უფრო სრული არსებობა, ან უფრო ნაკლები და დამცირებული. ამ სახით, პროეტი ჰქმნის თავის გონებით ადამიანთაც და მათ საქმეთაც, არა იმისთანათა, როგორნიც ყოფილან და არიან ნამდვილად, არამედ იმისთანათა, როგორნიც უნდა იყვნენ, ან როგორნიც შესაძლოა იყვნენ, იმის ფიქრითა.

მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე „დიმიტრი თავ-დადებულში“ როდი სჯერდება იმას, რაც სწერია მათიანეში ამ მეფის ღირსებათა შესახებ, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, მათიანეს-მიერ აღწერილი სურათი მეფის დიმიტრისა მკრთალი ჰგონია, სიცხოველეს მოკლებული. და ეს მართალიც არის. ამიტომ პროეტი სცდილობს უფრო ცხოვლად, უფრო ნათლად წარმოგვიდგინოს თვალწინ ეს მეფე, ისე ცხოვლად, რომ ნამდვილი, ცოცხალი, ხორც-შესხმული ადამიანი დაგვისახოს. მართლაც, ილია ჭავჭავაძის დიმიტრი არა ჩვეულებრივი ადამიანია, საკვირველი მეფეა, სავსე ყოველის სიკეთითა და სათნოებითა. მისი დიმიტრი ბრძენიც არის, თავ-გამოდებულიცა თავის ერისა და ქვეყნისათვის, უშიშარი ვაჟკაციცა, ობოლთა და გლახაკთა მფარველი და შემწყნარებელიცა და ბოლოს სიცოცხლის გამწირავიცა თავის სამშობლოს ბედნიერებისათვის.

ასეთი დიმიტრი, როგორც არა-ჩვეულებრივი ადამიანი, რომელსაც ბევრნაირი განსხვავებული თვისება აქვს სხვებთან შედარებით, არის იდეალი მეფისა, ხოლო პროეტის მიერ მო-

გონილი ამბავი და გარემოება ამ მეფის ცხოვრებისა და მოღვაწეობისა, თუმცა ნამდვილს ისტორიულს საფუძველზეა დამყარებული, მაინც იდეალებით აჩის მოსილი. თავის იდეალებსა და იდეალ-მოსილს ცხოვრებას პოეტი გვითვალისწინებს საზოგადოდ სიტყვიერების შემწეობით. ცხოვრების ამ გვარად გათვალისწინების სურვილისაგან წარმოსდგება ჰექტური ნაწარმოები. მაშასადამე, ჰექტური ნაწარმოები აჩის გათვალისწინება და დასურათება სიტყვიერების შემწეობით იდეალ-მოსილის ცხოვრებისა (შესაძლოს), ისეთის ცხოვრებისა, რამე-ლიც ნაყოფია ჰექტის აღფრთოვანების ფიქრ-ტყულებისა. ხოლო იმ ხელოვნებას, რომლის მეოხებითაც სურათდება იგი იდეალ-მოსილი ცხოვრება სიტყვიერად, ეწოდება ჰექზია.

პოეზია საერო და ხელოვნური.

პოეტურ ნაწარმოებთა ისტორიაში უნდა განვარჩევდეთ ორს დრო-ჟამსა ანუ ეპოქასა: 1) ეპოქა საერო პოეზიისა ანუ აჩა-ხელოვნებისა (ზეპირისა) და 2) ეპოქა ხელოვნურის პოეზიისა (წერილობითისა). საერო პოეზია ანუ ზეპირი ჩნდება მაშინ, როცა ერს ჯერ არ შემოუღია მწერლობა, მაშასადამე, არა აქვს არც მეცნიერება, არც ხელოვნებანი და არც განათლება. ყოველ იმის მაგიერობას, რასაც განათლება და გონებრივი წარმატება ეწოდება, ასრულებს ამისთანა ერში მამა-პაპათა ნაანდერძევი და ანდერძით გარდმოცემული ნათქვამ-ნასიბრძნი. ერთი თაობა მეორეს უტოვებს თავის გამო-ნაცადს, თავის შეძენილს დაკვირვებას, ცოდნას, მეორე თაობა — მესამეს, მესამე მეოთხეს და ასე ამ რიგად მომდინარეობს დაცვა მამა-პაპათა ანდერძისა. ერთი სავსებით ბთვისებს ყოველს ამ გარდმონაცემსა და დიდის პატივისცემითაც ეკიდება ამ გონებრივს განძს. ყველა ერთისა და იმავე ნაანდერძევ-გარდმონაცემის ვაჟუნის ქვეშ არის და ამიტომ ყველას ერთნაირი აზრი და შეხედულება აქვს ქვეყანასა, ცხოვრე-

ბასა და წარსულზედა. ეს არის მიზეზი, რომ ზეპირის პოეზიის ნაწარმოებიც, რომელშიაც იხატება შეხედულება ანუ იდეალები ერისა თავის დღევანდელსა და წარსულს ცხოვრებაზედ, არის ნაწარმოები მთელის ერისა და არა თითოეულის კერძო ადამიანისა.

რა თქმა უნდა, რომ იქმნებოდნენ ერში ისეთნი თითოეულნი კაცნიცა, რომელთაც გამოუთქვამთ საერო ლექსნი, შეუმუშავებიათ ესა თუ ის თქმულებანი, ანდაზა-გამოცანები, მაგრამ ამ კაცთ თავიანთ თქმულში გამოუხატავთ არა მარტო თავიანთი აზრი და შეხედულება, არამედ აზრი და შეხედულება მთლად ერისა. ამიტომ ისინი ყოფილან მხოლოდ გამომთქმელნი და არა შემომქმედნი, არა შემთხვევლნი საერო ნაწარმოებისა.

ხოლო როცა ერში ვრცელდება მწერლობა, მწიგნობრობა და ფეხს იდგამს განათლება, მაშინ ზეპირი პოეზია, ანუ ზეპირ-სიტყვაობა სუსტდება და მის მაგიერ ჩნდება ნაწერი ნაწარმოებნი, ხელოვნებით დაწერილნი თხზულებანი; ამ ნაწერებს სთხზავს ახლა არა მთლად ერი, არამედ სთხზავენ კერძო კაცნი. ამის გამო მათ მიერ გამოთქმულნი აზრნი მთელს ერს-კი აღარ ეკუთვნის, ამა თუ იმ კერძო კაცის აზრებია, ამა თუ იმ ნიჭიერის მწერალის აზრი და შეხედულებაა. — ასეთია უმთავრესი გარჩევა საერო პოეზიისა (არა-ხელოვნურისა) ხელოვნურის პოეზიისაგან.

შენიშვნა. ესეც-კი უნდა ვსთქვათ, რომ ჰემმარიტი მწერალი, ნამდვილი საერო მწერალი მუდამ იმასა სცდილობს, ღვიძლი შვილი იყოს თვისის ერისა და თავის ნაწერებში ისეთნი აზრნი და გრძნობანი გამოსთქვას, რომელიც შეეფერებოდეს და შეეწონებოდეს ერის აზრებსა და გრძნობათა. საერო პოეტი ერს უნდა უჯდეს სულსა და გულში, იმისი სიხარული და მწუხარება უნდა ესმოდეს, იმისნი ფიქრნი და გრძნობანი უნდა ჰქონდეს თვის გულს განწონილი ისარივითა და ისეთისავე სიმარტივითა და სიცხადითა ჰგრძნობდეს და ჰფიქრობდეს, როგორც ერი ჰგრძნობს, როგორც ხალხი ჰგრძნობს და ჰფიქრობს.

დარბნი პოეტურ ნაწარმოებთა.

პოეტურნი ნაწარმოებნი სამს უმთავრესს ჯგუფად ანუ დარგად განიყოფება: 1) საქპასს ანუ საეპიკო ნაწარმოებნი, 2) სალირიკონი და 3) სადრამონი.

1. საეპიკო პოეზია.

ეპიკა, ებოსი ბერძნული სიტყვაა და ჰნიშნავს ამბავს. ასეთი სახელი იმიტომ ეწოდება საეპიკო ნაწარმოებსა, რომ დამწერი მოთხრობის სახეს აძლევს, რომელსამე ამბავს გვიამბობს ამ ნაწარმოებით. აი მაგალითად, ზემოხსენებული ლექსი ილია ჭავჭავაძისა „დიმიტრი თავდადებული“ გარეგანის სახით საეპიკო ნაწარმოებად უნდა იქმნას: ცნობილი, იმიტომ რომ მეთანტურეს პირით პოეტი გვიამბობს იმ ნაწარმოებში დიმიტრი მეთის თავდადებას და ამ ამბის ყოველს გარემოებას.

ამ სახით, 1) თუ ფორმას მივაქცევთ ყურადღებას, ანუ გარეგანს სახეს, უნდა ვსთქვათ, რომ ყოველი საეპიკო ნაწარმოები მოთხრობაა, ამბავია და ეს გარემოება ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისებაა საეპიკო პოეზიისა.

2) თუ შინაარსს მივაქცევთ ყურადღებას, უნდა ვსთქვათ, რომ ყოველს საეპიკო ნაწარმოებში მთხრობილია რამეღიმე ამბავი ანუ გარემოება გარემო ქვეყნიერებისა. მაგალითებრ, ჭავჭავაძის პოემის შინაარსი არის ამბავი გარემო ქვეყნიერებისა, სახელდობრ თავდადება დიმიტრისა.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა. გარემო ქვეყნიერებაა ყოველივე, რაც თითოეულის ჩვენგანის გარეშეა; მაგალ, გარემო ბუნება ყოველის თვისის მოვლენითურთ, სამეფო ცხოველთა და მცენარეთა და ცხოვრება ყოველის სხვა ადამიანისა, ჩვენს გარდა. გარემო ქვეყნიერებას ეპირის-პირება ქვეყნიერება შინაგანი, რომელიც არის სულიერი ცხოვრება თითოეულის ჩვენგანისა. ჩემი სულიერი ცხოვრება სხვისთვის გარემო

ქვეყნიერებაა, ხალხი ჩემთვის — შინაგანია. აგრედვე პოეტისათვის, მისი სულიერი ცხოვრება, მისი აზრი და ფიქრ-გრძნობანი შინაგანი ქვეყნიერებაა მისთვის, ხალხი ყოველივე რაც მის გარეშეა, ფარემო ქვეყნიერებაა.

3) როცა საეპიკო ნაწარმოების ავტორი მოგვითხრობს ამბავსა, თვითონ განზედა სდგას და, როგორც გარეშე მსუქრებელი, მხოლოდ თვალ-ყურს ადევნებს იმას, რასაც გვიამბობს. აი, მაგალითად, როცა „დიმიტრი თავ-დადებულსა“ ვკითხულობთ, თვალ-წინ გვიდგა მხოლოდ თვით მეფე დიმიტრი, მისი სპასალარი, მღვდელ-მთავარი, ჩაჩანაკი ბერი-კაცი, მეფის დარახტული ცხენი და სხვ., ესე იგი ყოველნივე ისინი, ვინც მოთხრობაში ასე თუ ისე მონაწილეობას იღებენ და ჰმობეჭდობენ. რაიცა შეეხება თვით პოეტს, იმას მოთხრობაში ვერა ვხედავთ. ასე ამბის მოთხრობას, რომ მოთხრობი შიგ არაფრით არ ერეოდეს, ეწოდება ობიექტივობა, ობიექტივურად წერა და თვით საეპიკო პოეზიაც ამის გამო ობიექტივური პოეზიაა.

მაშასადამე, მესამე დამახასიათებელი თვისება საეპიკო პოეზიისა არის ობიექტივობა.

საეპიკო ნაწარმოების უკვე მოხსენებულ ნიშნობლივ თვისებათა მიხედვით ასე შეიძლება განვმარტოთ ეპოსი: საეპიკო ნაწარმოები ეწოდება ისეთ თხზულებას, რომელშიაც პოეტი ობიექტივურად მოგვითხრობს გარეშე ქვეყნიერების რამეჯსამე ამბავს ანუ გარემობას.

საერო ანუ არა-ხელოვნურის ეპოსის დარგნი.

ქართული საერო ეპოსია უმთავრესად: ლექსნი და თქმულებანი საგმირობნი, ლექსნი და თქმულებანი საისტორიონი, ზღაპარნი, ანდაზები და გამოცანები.

თქმულეზანი საგმირონი.

საგმირო თქმულეზაში ნაამბობია თავ-გადასჯული გმირის კაცებისა, დევ-გმირებისა. საგმირო თქმულეზაში ხალხი მოგვითხრობს გადაჭარბებულისა და გაზვიადებულის სახით საისტორიო რამ ამბავს. მაგალითად, ამირანის თქმულეზაში ნაამბობია დევ-გმირობა ამირანისა, დარეჯანის შვილისა; ნაამბობია, რა გასაოცარის ძალით ებრძოდა ეს გმირი დევებს, სხვა და სხვა ძლიერს მტრებს და მათს ჯარ-ჯამაათსა. ამირანი ნამდვილი დევ-გმირია და საოცარის ძალ-ღონის პატრონი: სადილად ორი კამეჩი არა ჰყოფნის, ხოლო ვახშმად — სამიც ეცოტავება; ერთი კბილი ოქროსი უზის და შეხედულებით შავს ღრუბლებსა ჰგავს. საზოგადოდ, ამირანის თქმულეზაში საკვირველი და დაუჯერებელი ამბებია მოთხრობილი, მაგრამ ამ დაუჯერებელ ამბავსა და მოთხრობაში გამონასკვეულია იმ დრო-ჟამის ვითარება, როცა ქართველი ერი ბინადრობას ეკიდებოდა, უტეხი და მძლავრი ბუნება ბევრ-გვარად აბრკოლებდა და იძულებული იყო თავ-გამოდებით შეჭბრძოლებოდა ყოველ-გვარს გაჭირვებას, ყოველ-გვარს მტერსა და დუშმანსა: მთა-კლდესა, ტყე-ღრესა, სიცივე-შიმშილსა, აუარებელს ონავარს ნადირსა და ნადირ-ხალხთა თავ-დასხმასა.

არსებობა საგმირო თქმულეზაში საისტორიო რამ ვითარებისა უმთავრესი და ნიშნობლივი თვისებაა მისი. ეს-კია რომ საისტორიო ნასკვი და ვითარება ისე არ არის გამორკვეული საგმირო თქმულეზაში, როგორც ისტორიასა ანუ მატიაწეში. საგმირო თქმულეზაში ამბავი მოთხრობილია საოცარის სახით და თან ყოველ-გვარის საკვირველებითა და საშინელებით არის შეზავებული. ამასთანავე საგმირო თქმულეზაში არც ქრონოლოგიასა აქვს მიქცეული ყურადღება და არც გეოგრაფიას.

წაიკითხეთ თქმულეზა ამირანისა (იხ. დამატება), აგრედვე ტა-

რიელ-ავთანდილის თქმულება (იხ. კრებული ზაკაისა, ან „ივერია“ 1888 წ.)

ჩვენებური საგმირო თქმულებანი ორ უმთავრეს ჯგუფად განიყოფება. ერთს ჯგუფში ნაამბობია ამბავი დევ-გმირებისა, რომელნიც ადამიანთა წინაღ იყვნენ ქვეყნად, ხალხის აზრით, ხოლო მეორეში მოთხრობილია ამბავი სხვა ქვეყნების გმირებისა, უფრო სპარსელთ გმირებისა. პირველ ჯგუფის თქმულებანი უფრო ამირანის გარშემო ტრიალებს, ხოლო მეორესი — როსტომის გარშემო.

წაიკითხეთ როსტომის თქმულება (იხ. დამატება).

ამისთანა თქმულებანი იმითია საყურადღებო, რომ შიგ სჩანს ცოტად თუ ბევრად ხალხის პირვანდელი ყოფაცხოვრება, მაშინდელი მისი ზნე-ჩვეულებანი, ფიქრი და აზრი, სული და გული.

ეს თქმულებანი თითქმის სულ პროზად არის და ლექსი მხოლოდ შიგა და შიგა აქვს გამოარეული.

თქმულებანი საისტორიონი.

საისტორიო თქმულებანი ისეთი საერო ნაწარმოებია, რომელშიაც მოთხრობილია რომელიმე საისტორიო ამბავი, რაოდენადმე გადასხვაფერებული ერის ფანტაზიით. ამისთანა თქმულებაში გამოხატულია ისეთნი საქმენი და მოქმედებანი, რომელიც ასურათებს ისტორიაში რითიმე შესანიშნავს კაცებს, ანუ საისტორიო გმირებს. საისტორიო თქმულებანი თვისის ხასიათით საგმირო თქმულებათა მგზავსია, ხოლო ნამდვილად-კი მათში განსხვავებაცაა და აი სახელდობრ რა განსხვავებაა:

ა) საგმირო თქმულებაში ისტორიულს ამბავს ფანტაზიის ფარდა აქვს გადაფარებული და ამიტომ საისტორიო სინამდვილე ცხადად არა სჩანს — საკვლევია და საქმბარი. საისტორიო თქმულებაში-კი ფანტაზია ერისა ნაკლებად მუ-

შაობს და ამიტომ ცხადად სჩანს, რა ამბავია და ან ვისი ამბავია შიგ მოთხრობილი.

ბ) საგმირო თქმულებაში ჰმოქმედობენ დევ-გმირნი საოცარ და საკვირველ გარემოებათა შორის მრავალ-გვარის გრძნეულებითა და ჯადოქრობით. საისტორიო თქმულებაში-კი მეტის-მეტს გაზვიადებას და საზღაპრო ელემენტს ადგილი არა აქვს და მაშინვე მიჰხვდება კაცი, რომელი ამბავია ისტორიისა ნაამბობი, ან ვის შეეხება თქმულება თუ ლექსი საგმირო.

საისტორიო ლექს-თქმულებაში იხსენებიან უფრო: ვახტანგ მეფე, თამარ-მეფე, ერეკლე-მეფე, ზურაბ ერისთავი და სხვ. (იხ. დამატება).

აი რამდენიმე მაგალითი:

ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა—

ციდან მოესმოდა რეკა;

იალბუზზედ ფეხი შედგა—

დიდმა მთებმა შეჰქნეს დრეკა;

ოსებსა შემოუტია

ჩერქეზეთში გადაჰრეკა.

ამ ლექს-თქმულებაში ჩვენი ერთი იხსენებს იმ დროს, როცა ვახტანგ გორგასლანი, როგორც მოგვითხრობს მატრიანე, ეომებოდა ოსებს.

ბატონი ჩვენი ერეკლე ერთი პატარა კახია,

ჯაჭვის პერანგი ჩააცვეს, გაჰკრა ხელი და გაჰხია.

სოლოლას ლექს-თქმულებას საფუძვლად ის საისტორიო ამბავი აქვს, რომ ოსმალომ დაიპყრა ძველი სამცხე-საათაბაგო და ოსმალთა და ქართველთ შორის ხშირი იყო ომი და ბრძოლა.

ზ ლ ა პ ა რ ნ ი.

ზღაპარი ისეთი ამბავია, რომელშიაც სულ საოცარი და დაუჯერებელი რამ არის გულ-უბრყვილოდ და მარტივად

ნამბობი, თითქო მის მთქმელსა და შემთხზველს ყოველივე სწამს, რაც ზღაპრად ითქმისო. ძველად ხალხს იქნება კიდევ სჯეროდა ყოველივე, რაც ზღაპრად იყო მოთხრობილი, მაგრამ მერე და მერე იმანაც დაუჯერებელ ამბად მიიჩნია, როგორც ამტკიცებს ამას დასაწყისი ყოველის ზღაპრისა: „იყო და არა იყო-რა“. ამასვე ამტკიცებს თვით სახელ-წოდებაცა ზღაპრისა: არაკი, ვითომ ისეთი რამაო, რაც არაც არის და ჰოცაო: ანა-კი, არა და კი, ჰოვო. აქ უარ-ყოფაც არის და დადასტურებაცა. აგრეც არის, იმიტომ რომ ზღაპარში, რაც უნდა დაუჯერებელი და სულ საოცარი ამბები იყოს ნამბობი, მაინც ბევრი რამ არის მართალიცა, დასაჯერებელი, სამოდღვრებო. თუნდ მაგალითად ისა, რომ ზღაპრებში სიანს, რა სწამს ხალხს და რა არა, რა უყვარს და რა სძულს, რა ზნე-ხასიათისაა, რა ყოფა-ცხოვრება აქვს და ბევრი რამ ამის-თანები.

ზღაპარშიაც, როგორც საგმირო თქმულებაშიც, არ არის, რასაკვირველია, მოხსენებული არც ადგილი, სად მომხდარა ამბავი საზღაპრო, არც დრო, როდის მომხდარა.

შინაარსის მიხედვით ზღაპრები შესაძლოა ოთხ ნაწილად იქმნას განყოფილი: ა) ზღაპრები ჰეროიკული, ესრედ წოდებული პირიტყვთა-მიერი ეპოსი, ბ) ზღაპრები სამითხნი, ანუ მითის-მიერნი, გ) ზღაპრები ზნე-ჩვეულებისანი, ყოფა-ცხოვრებისანი ანუ სამოდღვრებონი და დ) ზღაპრები საგამოცანნი.

ა) ჰეროიკული-მიერი ზღაპრები ის ზღაპრებია, რომელშიაც პირუტყენი ჰმოქმედობენ მეტყველებივით თავ-თავიანთ ხასიათის შესაფერად. ეს ზღაპრები და საზოგადოდ პირუტყვთა-მიერი ეპოსი იმ ძველის-ძველს დროს ეკუთვნის, მაშინ გაჩენილა, როდესაც ადამიანი თითქმის პირუტყვზედ მალლა აღარ იდგა, ნადირობითა და მწყემსობით სცხოვრებდა, სულ მუდამ ნადირ-პირუტყვთა შორის ტრიალებდა და ასე ეგონა, პირუტყენიც ადამიანის მზგავსნი არიან, გონება აქვთ ჩვენ-

სავით და ლაპარაკიც-კი შეუძლიანთო. ხოლო თუ არა ლაპარაკობენ, ეგ ეშმაკობით მოსდით, რომ ჩვენ არა გაუფგოთ-რაღა ამისთანა ზღაპრებში ერთის მხრით ბუნება იხატება ნადირ-პირუტყვთა და მეორეს მხრით ოსიც, თუ რა თვალით უყურებდა პირვანდელი კაცი ამ ნადირ-პირუტყვებსა. თუ ამისთანა ზღაპარი ძველის-ძველია, მასში მომქმედი პირუტყვი და მისი მოქმედება ადამიანსა და მის ცხოვრებას არ მოასწავებს იგავ-სიტყვაობით, როგორც იგავ-არაკებშია ხოლმე, არამედ ყოველივე პირდაპირ ნადირსა და პირუტყვს შეეხება. უფრო ხშირად ჰმომქმედობენ ამისთანა ზღაპრებში: მელა, დათვი და მგელი. მომეტებულ ნაწილად მელას ეშმაკობაა ხოლმე დასურათებული. თვისის ცბიერებით მელა მუდამ სჯობნის მგელსაცა და დათვსაცა.

პირუტყვთა-მიერს ეპოსში ლომი ძალ-ღონისა და გულადობის განხორციელებაა, დათვი—მოუხეშავობისა, ვირი—სიბრძენისა, სისულელისა, მგელი—გაუმადლობისა, ტაციობისა, ხარბობისა, მელა—გაიძვერაობისა, სიფრთხილისა, კუდიანობისა, ლორი—ბინძურობისა, უსუფთაობისა, ღორ-მუცლობისა, მაიმუნი—ბაძიობისა, მანჭიობისა, კრავი—უმანკოებისა, კურდღელი—მშიშარობისა, წინ-დაუხედლობისა, აქლემი—უწნობისა, ახმახობისა, კატა—მსუნაგობისა, ძაღლი—ერთგულობისა, მეგობრობისა, მერანი (რაში)—სიმარდისა, ცხვარი—მოთმინებისა, მოუფიქრებლობისა, ჯორი—უბერებლობისა, ჯიუტობისა, კამეჩი—სიზანტისა, ყვავი—ყბა-ლიაობისა, მამალი—ყოყლოჩინობისა, კუდ-მედიდობისა, ამპარტავენობისა, ბულბული—საუცხოვოდ სტვენა-გალობისა, არტიტობისა, ჩხიკვი—დაუდგრომლობისა, აყალ-მაყალისა, აურ-ზაურისა, მტრედი—სიმშვიდისა, გნოლი—მორცხვობისა, ხოხობი—მშვენიერებისა, სიტურფისა, ლამურა—უხასიათობისა, გადაბირებისა, ინდოური—ყეყეჩობისა, აბუეტობისა, შავარდენი—სისწრაფისა, გვრიტი—უმანკოებისა, სათნოებისა, ქედანი—სიღინჯისა, კაჭკაჭი—ყბედობისა, ენა-ტარტარობისა, ბუ—აბუჩობისა, ადამიანის არაფრად ჩაგდებისა, ქორი—მტაცებლობისა, ონაგრობისა, ჭრიჭინა—უზრუნველობისა, უდარდელობისა, ფუტკარი—მხნეობისა, კალმახი—სიმკვირცხლისა, სიმარდისა, ორაგული—სიფიცხისა.

ხასიათი სხვა-და-სხვა პირუტყვისა და ფრინველისა ცხა-

დადა სჩანს სახალხო ლექსში: „საწყალის დედაბრისასა“.

ზღაპარნი სამითანი ანუ მითის ძაქარნი. სამითო ზღაპრებში უმთავრესი ადგილი უჭირავს ბრძოლას კეთილსა და ბოროტს შორის, სინათლესა და სიბნელეს შორის. მითისმიერი ზღაპრები იმ დროს ეკუთვნის, როცა ჩვენი ერი აღმერთებდა ბუნებასა და მის სხვა და სხვა მოვლენასა. სამითო ზღაპრებში გამოდიან სამოქმედოდ: მზე, მთვარე, გველეშაპები, სამთავიანი და ცხრა თავიანი დევეები და კუდიანი ბებრები. მდევეები და კუდიანი ბებრები სულ იმის ფიქრში არიან, რომ ქვეყანას ავნონ რამე: ან სითბო არ მიაკარონ მზისა, ან წყალი შეუკრან და სხვ. ამ შემთხვევაში სითბო და სინათლე მზეთ-უნახავ ქალის სახედ არის ხოლმე დასურათებული, მეფის ასულად არის ხოლმე განხორციელებული და იმის დაღსნას დევთა ხელიდან სცდილობენ საუკეთესო ქაბუკნი. ავი და ბოროტი, ყინვა და სიცივე, გვაღვა და სხვა ამისთანა მანებელი რამ მოვლენა დევებად, გველეშაპებად არის დასახული. ერთ-ერთი თავ-გამოდებული ქაბუკთა შორის სძლევს ქვეყნის მტერს, რომლის მსხვერპლადაც არის ხშირად გადადებული მშვენიერი ქალი, ან დედის ერთა ასული, იღსნის ქვეყანას გაჭირვებისაგან და თვითონ ირთავს ცოლად მზეთ-უნახავს ქალს ანუ მეფის ტურთა ასულს.

ამისთანა ზღაპრების ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ სხვათა-შორის ზღაპარი „ასფურცელა“ (იხ. ლამატება).

ზღაპარნი ყოფა-ცხოვრებისანი ანუ სამოდვარებონი. ყოფა-ცხოვრების ზღაპარი ეწოდება ისეთს ზღაპარს, რომელშიც იხატება ყოფა-ცხოვრება და ზნე-ხასიათი ხალხისა და საზოგადოდ მისი ავ-კარგი. ამისთანა ზღაპრებში ცხადად ვხედავთ, რაზედა აქვს შევარდნილი გული ხალხს, რას ეტანება, რა უყვარს და რა სძულს. გმირებად გამოდიან ხალხის საყვარელნი წარმომადგენელნი, ესე იგი ისეთნი, რომელნიც ხალხის საზნეო მოძღვრებას ადგანან. ზღაპარში ბედი სწყალობს ამისთანებს, ხოლო ვინც მათნი წინააღმდეგნი არიან, ისინი შერ-

ცხვენილნი რჩებიან და უბედურად ათავებენ თავიანთ სიცოცხლეს. ბედნიერია და ხალხის სიყვარულით მოსილი უფრო უნცროსი შვილი და ასული, თუ მამას რამდენიმე შვილი ჰყავს ზღაპარში, აგრედვე გერი, დაჩაგრული ბოროტის დედინაცვლის ხელში. უფრო-კი ნაბოლოარა შვილი უყვარს ხალხს, უნცროსი ძმებში. როცა ძმები გაჭირვებაში სცვივიან, უფროსნი ვერას ახერხებენ და მხოლოდ უნცროსი ახერხებს მათს გამოღსნას გაჭირებიდან. ესა ჰმურთ ძმებსა და ხშირად ჰლალატობენ, ართმევენ ან ძალით ან ეშმაკობით ყოველსავე, რაც შეუძენია თვისის თავ-განწირულებითა და ბოლოს ჰნდომობენ მის სამუდამოდ დაღუპვასაც-კი. მაგრამ სიმართლე არ იმალება და ბოლოს სძლევს სიმრუდესა, კეთილი იმარჯვებს და ბოროტი მარცხდება.

ასეთია, მაგალითად, ზღაპარი „ხელმწიფის ცოლი, ქალბაყაყი“ (იხ. დამატება).

ზღაპარნი საგამოცანონი. საგამოცანო ზღაპრებში უმთავრესი ადგილი უჭირავს გამოცანებსა. მზეთ-უნახავი ქალი ან ხელმწიფე აცხადებს, ვინც ამა და ამ გამოცანას გამოიცნობს, ან ამა და ამ სიზმარს ამიღსნის, იმას მივათხოვებ ჩემს მზეთ-უნახავს ქალს და ნახევარს ჩემს სახელმწიფოს მივცემო. ასეთია, მაგალითად, ზღაპარი „გველი და გლეხი“ (ხალხური ზღაპრები, შეკრებილი აღნიაშვილის მიერ). ამ გვარსავე ზღაპრებს ეკუთვნის ის ზღაპრებიცა, რომელშიაც ერთი-ერთმანერთზედ მისდევს ჯაჭვივით გადაქცევა კაცისა ცხენად, ფრინვლად, მწვეარად, ცეცხლად; ან რომელშიაც ერთს ძნელს საქმეს მოსდევს მეორე უფრო ძნელი პირველზედა, მეორეს მესამე და ასე ამ გვარად. ამისთანა ზღაპრებში იხატება საზოგადოდ ხალხის მახვილ-გონიერება და მოსწრებული ჭკუა. ასეთის ზღაპრების მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ: „ნაცარ ქექია“, „ქურდი“ (სახალხო ზღაპრები, შეკრებილი აღნიაშვილის მიერ), „მეფე და კათალიკოზი“ („ჯეჯილი“ 1897 წლ.

IV), „მეფე და მეთევზე“ („ჯეჯილი 1890 წლ. I), „სიბრძნე სოლომონისა“ (აკაკის კრებული 1898 წლ. № VI.)

ანდაზები და ზაგოცანები.

ანდაზა ისეთი მოკლედ მოჭრალი და მოსწრებული თქმას, რომელშიაც იხატება კანის აზრი, მსჯელობა ჭ წეს-რიგი ბრძნულის ცხოვრებისა. ანდაზები ერის სიბრძნე და გონიერებაა საზოგადოდ. ხალხი აკვირდება ბუნებას, ცხოვრებას და ამ დაკვირვების წყალობით სთხზავს ანდაზებს თავის სახელ-მძღვანელოდ ცხოვრებაში. ანდაზებში ბევრი ძრიელ ძველია და იმ დროს ეკუთვნის, როცა ბუნების ამა თუ იმ მოვლენას დიდი ზედ-მოქმედება ჰქონდა ხალხის გონება-გრძნობაზედ. მაგალითად: „ერთი პირი ძილი წყალსაც მოუვა“. ხალხს თითქოსწამს, რომ მდინარე წყალს და აგრედვე ყოველსავე, რაც გაჩენილა, ისევე შეუძლიან ძილი, როგორც სულიერ არსებათაო. „თუ მთვარე ჩემკენ არის, ვარსკვლავები ვერას დამაკლებენ“. „ბედი მომეც და თუნდა სანაგვეზედ გადამაგდეო“. ეს ანდაზა ამტკიცებს, რომ ხალხს სწამს ბედის-წერა, ბედის საწერელი, რომ ვითომ ყოველივე ბედია, რომ ადამიანის სიცოცხლე და ცხოვრება წინაღვე განსაზღვრულია და რაც შუბლზედ უწერია, იმას ვერ ასცდება. აი ამ გვარი ანდაზები კიდევ: „ცოლ-ქმრობის საქმე ცაში რიგდება“. უბედურს ქვა აღმართში მოეწევა“. ქრისტეანობის დროთა ანდაზები: „ეშმაკის მუშა ღმერთმა შემუსრა“, „უპატრონო ეკკლესიას ეშმაკები ეპატრონებოდნენ“, „ღმერთი დიდია (უხვია), ღარიბო, გული ნუ შეგიშინდება“, „საიდან სადაო, წმინდაო საბაოთ“, „როგორც მღვდელიო, ისეთი ერიო“. აი ისტორიული ანდაზებიცა: „არზრუმელი თათარი გოჭის თავს მედავებოდა“, თათლი იყოს, თორემ ბუზი ბაღდადიდან მოვა“. ანდაზები ბატონ-ყმობის დროსი: „ბატონის რისხვა-წყალობაა“, „არც არავის ყმა ვყოფილვარ, არც არავინ ყმა მყოლია, ძველი

ჰური, ძველი ღვინო წლითი-წლამდე გამყოლია“. ბევრია ისეთი ანდაზებიცა, რომელიც სხვა და სხვა საგანს შეეხება ცხოვრებისასა: „ძაღლსა სცემდნენ — რძალს ასმენდნენ“, „დედაკაცს თმა გრძელი აქვს, ჭკუა-მოკლე“, „როცა დედაკაცს ქმარი ჰყავს, ამირანია, როცა მოუკვდება — ამირანთ ამირანია“, „კარგი რძალი ვის უნახავს“, „კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჰქონდეს და გამოჰქონდეს, არამცა თუ ეჩო იყოს, სულ თავისკენ მიითლიდეს“, „კაცს ორი სახელი უნდა ჰქონდეს: ერთი აქ დასატოფარი, მეორე იქ წასაღები“, „მთა და ბარი ვის გაუსწორებია“.

გამოცანა ისეთი ნართაული, სიტყვა-გადაჯრული თქმა, რომელშიაც ერთი საგანი სურათდება მეორეს შემწეობით, ოღონდ კი ამ მეორეს რაიმე მგზავსება ჰქონდეს, თუნდა სრულიად შორეული, იმ პირველის საგნისა. გამოცანებშიაც ბევრი ძრვიელ ძველია, წარმართობის დროისა, მაგალითად: „მოვიდა თეთრი მოზვერი, გააგლო შავი მოზვერი“ (დღე და ღამე), „აბლი ბაბლი, ვერცხლის ტახტი, მზით ავიღე, მთვარით დავდგი“ (ყინული). „მალლიდანა წამოვიდნენ ხაპა-ხუპით ცხენოსანნი, სულ აქეთ-იქით გაჰფანტეს ქვეითნი და ცხენოსანნი“.

ანდაზები და გამოცანები პოეზიად უნდა ჩაითვალოს, რმიტომ რომ თითოეული მათ შორის სურათიანობით სავსე გამოთქმაა. ყოველი გამოცანა ალევგორია ანუ ნართაული სიტყვა-პასუხი. ანდაზაშიც ხშირია, რომ აზრი პირდაპირ არ არის გამოთქმული, არამედ შედარებისა და შეფარდებისა ან დამხარდამხარებისა და გადაჯრულის სიტყვის შემწეობითა. ამას გარდა, ისიც სათქმელია, რომ ანდაზებსა და გამოცანებს გარეგნობაც პოეტური აქვს: წყობილის სიტყვით არის გამოთქმული და ხშირად დაბოლოვება რიფმით აქვს შემკული.

უმთავრესნი ღარგნი ხელოვნურის ეპოსისა.

ხელოვნური ეპოსი შესაძლოა განყოფილ იქმნას შემდეგს ნაწილებად: ჰემეა ანუ ეპიკეა, რამანი და მოთხრობა, იდილია, არაკი ანუ იგავ-არაკი და ბალადა.

პ რ ე მ ა.

ჰემეები სხვა და სხვა ნაირია: ა) ძველებური (კლასიკური) ანუ საგმირო პოემება, რომელშიაც ხელოვნურად არის შემუშავებული საერო საგმირო ეპოსი, მაგალითად, პოემები ჰომეროსისა ანუ პოემა რუსთაველისა „ვეფხვის-ტყალსანი“; ბ) პოემები, რომელიც მიბაძევა ჰომეროსისა და მისის მიმდევარის ვირგილიუსის პოემებისა. ამისთანა მიბაძვით დაწერილს პოემებს ცრუ-კლასიკური პოემებიც ეწოდება; გ) პოემები ახალის დროისა, ახლანდელი.

ძველებური ჰემეა. ძველებური პოემა ანუ ეპიკეა არის მოთხრობა ისეთის საისტორიო ამბავისა, რომელიც შეეხება ამა თუ იმ დიდად საყურადღებო გარემოებას და რომელშიაც თითქმის მთელს ერს მიუღია მონაწილეობა.

ჰომეროსის პოემა „ილიადაში“, მაგალითად, მოთხრობილია დიდად საყურადღებო საისტორიო ამბავი — ბრძოლა აქეელებისა და ტროადელებისა. აქეელები დორიელებმა განდევნეს თავიანთ სამშობლოდან და ამიტომ იძულებულნი შეიქმნენ სხვაგან მოებეძნათ ახალი ბინა-ადგილი დასასახლებლად. გადასახლებულნი დაესხნენ თავს ტროადელებსა მცირე აზიაში და დაუწყეს ბრძოლა, რომელიც, ცხადია დიდად გამწვავებული უნდა ყოფილიყო, რადგან მიმხდომნი იბრძოდნენ ბინის მოსაპოვებლად, ხოლო დამხდურნი-თავიანთ ბინისა და სახლ-კარის დასაცველად.

ამისთანავე საყურადღებო საისტორიო ამბებია მოთხრობილი სხვა ძველ პოემებშიაც, რომლებიც დაფუძნებულია აგრედვე საგმირო ეპოს-

ზედ. მაგალითად, სპარსულს პოემა „შაჰ-ნამეში“*), რომელიც დაწერილია პოეტის ფირდუსის მიერ მე-X საუკუნეში ქრ. შემდეგ, მოთხრობილია ამბავი ირანისა და თურანის ბრძოლისა. გერმანულს პოემაში „ქება ნიბელუნგებისა“ (დაწერილია მე-XII საუკუნეში) ცხადად სჩანს დრო ერთა გადასახლებისა. ჩვენი პოემა „ვეფხვის ტყაოსანიც“, მე-XII საუკუნეშივე დაწერილი შოთა რუსთაველის მიერ, დაფუძნებულია საერო ეპოსზედ და შეეხება ისეთს ისტორიულს ამბავს, როგორიც იყო შესანიშნავი მეფობა გიორგი III-ისა და მისის ასულის თამარ-მეფისა, თუმცა იმათი სახელები პოემაში პირდაპირ არ არის მოხსენებული.

რაიცა შეეხება „ოდისეისა“, ჰომეროსის მეორე პოემას, თუმცა იმაში საისტორიო ამბავი არა-არის-რა მოთხრობილი, მაინც „ილიადას“ ეკუთვნის, მისი განგრძობაა. ამ პოემაში მოთხრობილია მგზავრობა ოდისეისა ათის წლის განმავლობაში და დაბრუნება მისი თავის სახლში ტროადის ქალაქიდან.

ძველებურ პოემის უმთავრესი თვისება ის არის კიდევ, რომ ყოვლადის დაწვრილებით გვიხატავს იმ დროს, რომელიც არის შიგ ალწერილი. მაგალითად, „ილიადასა“ და „ოდისეიაში“, როგორც „ვეფხვის-ტყაოსანშიაც“, ჩვენს თვალ-წინ იშლება სრული და დაწვრილებით გამოხატული ცხოველი სურათები ერის სამხედრო, საზოგადო და საშინაო ყოფა-ცხოვრებისა; ვხედავთ, რა სწამს ერსა და როგორა სწამს, რა უყვარს და რა სძულს, რას ჰფიქრობს, რა აწუხებს, რა იცის და რა ენატრება. ერთის სიტყვით კლასიკური პოემა თვალ-წინ გვიშლის მთელის ერის ცხოვრებას. ძველებურ საგმირო პოემებში ბევრი რამ არის ფანტასტიური, საოცარ-საკვირველი, მაგრამ ეგ იმიტომ, რომ თვით ხალხსა სწამდა მაშინ ბევრი-რამ საკვირველი და საოცარი.

ერთი თვისება კიდევ ისა აქვს ძველს პოემას, რომ დიდის სიდინჯითა და გულ-დამშვიდებით, აუღელვებლად არის შიგ ყოველივე ამბავი მოთხრობილი. თვით პოეტი სრულიად

*) შაჰ-ნამე ჰნიშნავს მეფეთა წიგნს. ქართულადაცა ეს პოემა ნათარგმნი და სახელად ეწოდება როსტომიანი

არა სჩანს თითქმის. მეტადრე ჰომიროსის პოემებს ეტყობათ ეს თვისება. საერო ეპოსი ისე აქვს ჰომიროსს შემუშავებული, რომ კილო მოთხრობისა ისევ ერისაა, კილო მუდამ თანაბარი, ერთ-ნაირი: თავ-ზარ-დამცემს ამბავსაც ისეთისავე დიდებულის გულ-დამშვიდებითა და სიღინჯით მოგვითხრობს, როგორც სულ უბრალო და ჩვეულებრივს ამბებსა.

შერრი ამბობს ჰომიროსის პოემებისასა: „ყოველივე, რაც კი კაცთა-ნათესავის ცხოვრებაში კეთილ-შობილური, დიდებული, შვენიერი, გულს მოსახვედრი და ადამიანურია, გამოთქმულია ჰომიროსის ლექსებში საკვირველის გულ-უბრყვილოებით, დიდებულის სიმარტივითა და ისეთის სახითა, რომლის მზგავსი ოკეანე თუ იქნება მაშინ, როცა ცხრა თვალი მზე ზედ-დაჰყურებს და თვალ-გადუწვდენელი ზღვა დიდებულად მდუმარებს“.

შენი შვნა. როგორცა ვსთქვით, ილიადა და ოდისეია მისაბაძვენიეზად იქმნა დასახული ესრედ-წოდებულ მიმბაძველობით პოემებისათვის. პირველი ამისთანა პოემა დასწერა რომაელთა პოეტმა ვირგილიუსმა (I საუკ. ქრისტ. დაბადებამდე) და სახელად უწოდა „ენეიდა“. შემდეგ, როცა კვლავ აღორძინდა კლასიკური მეცნიერება და ხელოვნება ევროპაში, ბევრგან გაჩნდა ამისთანა პოემები: იტალიაში „ღვთაებრივი კომედია“ დანტესი, დაწერილი მე-XIV საუკუნის დამდეგს და „განთავისუფლებული იერუსალიმი“ ტორკვატო ტასოსი (მე-XVI საუკ.); ინგლისში — „დაკარგული სამოთხე“, მილტონისა (მე-XVII საუკ.); პორტუგალიაში — „ლუზიდა“, კამონისისა (მე-XVI საუკ.); საფრანგეთში — „ჰენრიადა“, ვოლტერისა (მე-XVIII საუკ.), გერმანიაში — „მესიდა“, კლოპშტოკისა, რუსეთში — „როსიდა“, ხერასკოვისა.

ამ პოემების მიმბაძველობას ამტკიცებს: 1) თვით დაბოლოვება მათის სახელწოდებისა იდა და ადა; 2) „ილიადაში“ ჰომიროსისა და კაცთა საქმეებში მონაწილეობას იღებენ ღმერთნი; ზემოხსენებულს პოემებშიაც გმირებთან ერთად გამოდიან სამოქმედოდ ღმერთნი და სხვა ზესთაბუნებითნი არსებანი — კუდიანები, ჯადოქარნი და სხვ. სიყალბე ამ პოემებისა ის არის, რომ ჰომიროსის ბერძნებს სწამდათ თავიანთნი ღმერთნი; სწამდათ რომ ყოველს ჩვენს საქმეში ისინიც ურევიათ და ამიტომ მათი მონაწილეობა ილიადაში ბუნებრივი ანაბევი იყო. საქრისტეანო პოემებში-კი ზესთა-ბუნებითნი არსებანი არა სწამდათ არა თუ თვით პოეტებს, არა-

მედ ჰრც მკითხველებს; ამიტომ ყოველივე საფანტასტიკო ელემენტი, რაც ამ პოემებში უხვად მოიძებნება, ცრუ სამკაულსა ჰგავს; მ) დასაწყისს ლექსებშიაც-კი საქრისტიანო პოემების მწერალნი ჰომიროსსა ჰბაძავენდენ. ჰომიროსი ანუ უმიროსი ილიადასა და ოდისეიას რომ იწყებს, მუზას მიჰმართავს და ამბობს, მინდა ქების ლექსი დავმღერო ამა და ამ გმირის შესამკობადო. სწორედ ასევე იწყება ზოგიერთი ზემოხსენებული პოემაცა, თუძცა იმ დროს ლექსების თქმა დამღერით სრულიად წესად აღარ ვსა ჰქონდა.

ახალი პოემა. ახალი პოემა გაჩნდა ბაირონს აქეთ. ბაირონი იყო ინგლისის შესანიშნავი პოეტი. დაიბადა 1788 და მიიცვალა 1824 წელსა. იმისი პოემები დიდად განსხვავდება, როგორც ცრუ-კლასიკურ პოემებისაგან, ისე უმიროსის ილიადასა და ოდისეიასაგან. უმთავრესი განსხვავება ის არის, რომ ილიადა—ოდისეიაში პოეტი არა სჩანს, ახალ პოემაში-კი, მაგალითად, ბაირონის „შილიონის პატიმარში“, ამბის მომთხრობელია, ესე იგი თვით პოეტია პირველი. ის მოგვითხრობს ამბავს თვითონ, გვაგებინებს თავის გულის-პასუხს, გვიხსნის ამა თუ იმ გარემოებას თავისით. ასე იქცევა ბაირონი თავის სხვა პოემებშიაც: „ჩაილოდ-ჰაროლოდი“, „ბეჰო“ და სხვ. ახალი პოემა ისტორიულიც რომ იყოს, ესე იგი პოეტი რომ ისტორიულს რამ ამბავს მოგვითხრობდეს, მაინც მოსჩანს აქა-იქ პოეტის სული და გული, მისი გრძნობა და აზრი. ახალი პოემა ისეთი საეპიკო ნაწარმოებია, რომელშიაც მოთხრობილია შესანიშნავი რამ ამბავი ერთის ან რამდენისამე ადამიანის ცხოვრებისა და არა მთლად ერისა, როგორც ძველს, კლასიკურს პოემებშია. ამასთანავე ახალს პოემაში პოეტი ანუ ამბის მომთხრობელი ხშირად სწყვეტავს დაფს მოთხრობისას და ურთავს შიგ თავის შთაბეჭდილებასა, ფიქრსა და გრძნობასა.

ჩვენს მწერლობაში ახალის პოემების ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ: „ბედი ქართლისა“, ნ. ბარათაშვილისა, „საღ-ღეგრძელო“, გრ. ორბელიანისა, „კაკო ყაჩაღი“, „აჩრდი-ლი“, „დიმიტრი თავდადებული“, ილ. ჭავჭავაძისა, „ბუნტრი-

ონი“, „გოგოთურ და აფშინა“, ვაჟა-ფშაველასი, „თორნიკე ერისთავი“, აკაკისა და სხვ.

რომანი და მოთხრობა.

რომანი ანუ მოთხრობა ისეთი დასურათებაა ერთისა ანუ რამდენისამე კერძო კაცის ცხოვრებისა, როცა იმ კაცის ცხოვრებასთან ერთად დახასიათებულია ის საზოგადოებაცა, რომელშიაც რომანისა და მოთხრობის მომქმედნი ტრილოზებენ. ავტორს შეუძლიან თავის რომანისათვის ან ის დრო აიღოს, რომელშიაც თვითონაცა სცხოვრობს, ან წარსული დრო აიღოს, რომელიმე ხანა ისტორიისა. მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის ლუარსაბ თათქარიძე იმ დროს კაცია, რა დროსაც ავტორი სწერდა თავის „კაცია-აღამიანს“. ლუარსაბ თათქარიძის სახით პოეტი გვიხატავს ყველა მის მინაგვარს თავადი-შვილებს და მებატონეებს, რომელნიც ბატონ-ყმობის დროს სცხოვრობდნენ. ალ. ყაზბეგის „ელგუჯა“-კი თვისის შინა-არსით შეეხება რუსების პიზველად მოსვლის დროს საქართველოში, მაშასადამე, ამ საუკუნის დამდეგს, როცა ყაზბეგი ჯერ არც-კი იყო დაბადებული. ცხადია, მაშ, რომ ელგუჯა ავტორის ფანტაზიით არის მოგონილი და ეს გმირი მისის მოთხრობისა ჰმოქმედობს ისტორიულს დროსა და გარემოებაში და ჰგავს იმ მოხვევებს, რომლებიც მაშინ სცხოვრობდნენ და იღვწოდნენ. ლუარსაბ თათქარიძეც ფანტაზიის ნაყოფია, რასაკვირველია, მხოლოდ ამ შემთხვევაში ფანტაზია მუშაობდა გარშემო ცხოვრებაში, ხოლო ფანტაზია ალ. ყაზბეგისა — წარსულს ცხოვრებაში.

ამ სახით, რომანშიც, როგორც პოემაშიც, მოთხრობილია რომელიმე ამბავი და გარემოება, იმ განსხვავებით, რომ პოემაში უფრო საზოგადო ინტერესებსა აქვს მიქცეული ყურადღება, ვიდრე კერძოსა. შესანიშნავი რამ ამბავი ერის ცხოვრებისა, ძლიერი რამ მისწრაფება ქვეყნისა, გამო-

ჩენილი გმირი და მისი ცხოვრება, ბრძოლა ერისა მტერთა განსადევნად—აი ის საგანი, რომელიც მიიქცევს ხოლმე უმეტეს ნაწილად პოემის დამწერის ყურადღებას. ყოველივე ესე შეიძლება რომანის საგნადაც იყოს, მაგრამ უმეტეს ნაწილად კი რომანის მწერალს იზიდავს საზოგადოება და მისი ცხოვრება ყოველისთვის წვლილითა. პოემაში ხრიკად მთელი ერი ჰმოქმედობს, ფეხზედ სდგას, მთელს თავის ძალ-ღონეს ჩიხს; რომანში-კი რამდენიმე კერძო კაცი ჰმოქმედობს, ანუ ის საზოგადოება და თემი, რომელსაც ეკუთვნის მთავარი მომქმედი მოთხრობისა. რამდენადაც ძლიერია საზოგადოებრივი ელემენტი რომანში, რამდენადაც უფრო დიდი ინტერესებია საზოგადოებისა და ქვეყნისა რომანის ნასკვად და მთავარ ძარღვად, მით უკეთესია რომანი. მოთხრობაც იგივე რომანია, მხოლოდ შინაარსი მისი უფრო მოკლე და მარტივია. რომანში იხატება განვითარება თითოეულის მომქმედის ხასიათისა მთელისთვის სისრულითა იმ რთულს ცხოვრებაში, რომელშიაც იგი ტრიალებს, ხოლო მოთხრობაში დასურათებულია ერთი რომელიმე სადა ხასიათი ადამიანისა და მისი მდგომარეობა მაშინ, როცა ამა თუ იმ გულის-თქმას შეუბყრია. მოთხრობასვე ეკუთვნის ამბავი, რომელიც გვიხატავს ერთს რომელსამე და რითიმე შესანიშნავს გარემოებას და თან გვისურათებს ამა თუ იმ ადამიანს ერთის რომელისამე მხრითა. ამისთანა პატარ-პატარა ამბავნი, რომელთაც ხან ეტიუდები ეწოდება და ხან ნოველასაც ეძახიან საზოგადო სიხელად ევროპაში, ბევრია დაწერილი და დღესაც იწერება ჩვენის ახალის მწერლების მიერ. ასეთია, მაგალითად; ნაწერები ნ. ლომოურისა, ეკ. გაბაშვილისა, სოფ. მგალობლიშვილისა, ვენ. ნინოშვილისა, შ. არაგვისპირელისა, ვაჟა-ფშაველასი, დ. კლდიაშვილისა: „ქაჯანა“, „ალი“, „ჩემო შვინდავ“, „ყაყიტას ქურდი“ „პალეოსტომის ტბა“, „შელის ნუკრის ნაამბობი“ „მრევლში“, „ღვინია გადაიჩეხა“. და სხვ.

ტიპი. რომანებსა და მოთხრობებში დახატულია ისეთი

ადამიანები, რომელთა ხასიათები და ყოფა-ქცევა ბევრს სხვა იმათ მსგავსსავე ადამიანებს მოგვაგონებს. ამისთანა ადამიანებს ტიპებს ეძახიან. ტიპები, რასაკვირველია, ბევრს სხვაგვარ ნაწარმოებშიაც შეიძლება იყოს დასურათებული, როგორც, მაგალითად, პოემაში, დრამა-კომედიაში და სხვ.

რომანისა და მოთხრობის მწერალს, როგორც ბევრს სხვაგვარ ნაწარმოების ავტორსაც, უმთავრესად ის მოეთხრება, რომ შინაარსი მისი ნაწერისა იყოს სახალისო, ვითარება მომქმედთა სულისა ღრმად დასურათებული, ხასიათი უარკვეული და საზოგადოდ ყოველივე მისი ნაამბობი შესაფერი და შესაბამი ნამდვილის ცხოვრებისა. შინაარსი მაშინ იქმნება სახალისო, როცა ავტორი ხერხიანად მოიგონებს და გადააბამს იმ სხვა და სხვა გარემოებათა, რომელთა შორისაც უნდა იჩინოს თვისი ხასიათი მომქმედმა ანუ რომან-მოთხრობის გმირმა და რომელთა შორისაც უნდა დასრულდეს მისი ბედი. ასეთს შინაარსს რომან—მოთხრობისას სუჟეტსაც უწოდებენ, ფაბულასაც. რომანში გარეგნობას გარდა დიდი მნიშვნელობა აქვს მომქმედთა მამა-კაცთა და დედა-კაცთა სულიერის მდგომარეობის დასურათებას, მათს ფსიხოლოგიას. ხოლო ამისათვის რომანისტმა ღრმად უნდა იცოდეს საზოგადოდ გული ადამიანისა. იმისათვის-კი, რომ რომანის მწერალი სინამდვილეს არ ჰღალატობდეს, საჭიროა მოქმედება გმირისა შეუწონოს ბუნებისა და სულის კანონებს; მიმდინარეობა არაკისა და მოგონილ ამბავისა სრულიად ბუნებრივი და შესაძლებელი უნდა იყოს, თითქოს სრულიად მართალი და ნამდვილი ამბავიაო; დახასიათება თითოეულის მომქმედისა ისეთი უნდა იყოს, რომ მკითხველს ცხადად წარმოუდგეს თვალ-წინ სურათი იმ საზოგადოების ზნე-ჩვეულებისა, სიტყვა-პასუხისა და განათლებისა, რა საზოგადოებაშიაც ტრილოზებენ ნაწერში დასურათებულნი, დასასრული ამბავისა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მთავარ-მომქმედის ხასიათისა და სურვილის მიდრეკილებასა, არამედ შედეგი უნდა იყოს

არაკის ნასკვისა და მომქმედთა ხასიათისა და ყოფა-ქცევისა. თუ ნაწერში ისტორიის მოღვაწენი არიან დასურათებულნი, იმათი ხასიათი ისე უნდა იყოს განმარტებული, როგორც ისტორია მოგვითხრობს და მათი ხასიათი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს იმას, რაც ვიცით ისტორიით. მაშასადამე, ცხადია, რომ ვინც ისტორიულს რომანსა სწერს, ისტორიის ცოდნა იმისთვის საჭიროა, ხოლო ვინც ყოფა-ცხოვრების დამახასიათებელ რომანს მოჰკიდებს ხელს, იმისთვის საჭიროა ნიჭი ცხოვრების დაკვირვებისა და შეგნება მისის აზრისა და რთულის მიმდინარეობისა.

შ ე ნ ი შ ე ნ ა. რომანის სახელ-წოდება წარმოსდგა ესრედ-წოდებულ რომანულ ენისაგან, რომელზედაც დაიწერა პირველად ამისთანა თხზულება. მე-V საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ რომის იმპერიის ნანგრევებზედ დაჰკვიდრდა ტომი გერმანელებისა; ეს ხალხი ყველაფერში რომაელებს ჰბაძავდა, რადგან რომაელნი განათლებული ერი იყო. მათგან შეითვისეს გერმანელებმა, სხვათა-შორის, ლათინური ენაცა, ანუ რომაული ენა. ეს ენა შეერია გერმანელების ენას და ამ შერევისაგან გაჩნდა რომანული ენა. რომანულს ენაზედ მე-X, XI და XII საუკუნეში დაიბადა რომანული ლიტერატურა, ესე იგი რომანები და ნოველები (მოთხრობანი), რომლებშიაც დასურათებული იყო ზნე-ჩვეულებანი და ყოფა-ცხოვრება რომანულ ერებისა. ხოლო რადგან შუა-საუკუნეები იყო დრო რაინდობისა, ამიტომ რომანებიც, დამსურათებელი შუა-საუკუნეების ცხოვრებისა, რაინდულ რომანებად იწოდება. შემდეგ, როცა რაინდობა გადავარდა და განვითარდა მშვიდობიანი სახელმწიფო ცხოვრება, რომანში იხატებოდა, რაინდების ქველობა-გმირობის მაგიერ, ჩვეულებრივი ცხოვრება თვისის წვრილმანის საქმეებითა და ვნება-გულის-თქმითა. მაინც რაინდულ რომანების გავლენა იმდენად ძლიერი იყო, რომ შემდეგაც რომანებში იხატებოდა და იხატება ახლაც მომეტებულ ნაწილად სიყვარული და ტრფიალება ქალის მიმართ—ეს უმთავრესი საგანი რაინდულ რომანებისა.

მე-XVI საუკუნის შიწურულებში დაიბადა სერვანტესი, რომელმაც თვისის დონ-კიხოტით მასხარად აიგდო რაინდობა და რაინდულ რომანების წერა. სერვანტესის შემდეგ გაძლიერდა სატირული რომანი. ინგლისმა მე-XVIII საუკუნეში შემოიღო წერა სამოძღვრებო რომანებისა (დეფოს „რობინზონ კრუზოე“, რიჩარდსონის „კლარისა“ და ჰოლდ-სმიტის „ვექტილდის მოძღვარი“). იმავე ქვეყანაში ვალტერ-სკოტმა შექმნა ამავე

დროს ისტორიული რომანი („ივენგო“, „კვენტინ-დურვარდ“ და სხვ.) ბოლოს ინგლისშივე დიკენსისა და ტეკერეს წყალობით გაჩნდა ზნე-ჩვეულებების დამსურათებელი რომანები.

ი დ ი ლ ი ა.

იდილია ბერძნული სიტყვაა და ჰნიშნავს პატარა სურათს. იდილია ისეთი ნაწარმოებია, რომელშიაც პოეტი ჰხატავს სადასა და მდაბიო ცხოვრებას, შესანიშნავს თვისის სიმარტივითა და გულ-უბრყვილოებითა. ძველს ბერძნებს უყვარდათ დასურათება სოფლის ცხოვრებისა, რომელიც უფრო ბუნებრივია, ვიდრე მდიდრული ცხოვრება ქალაქ ადგილებში დიდრაჯობითა, ფუფუნებითა და ნებივრობით. როცა ცრუ-კლასიციზმი შემოვიდა მოდად, ევროპაშიაც დაიწყეს მიბაძვა ძველებისა და სხვათა-შორის იდილიების წერაცა. მაგრამ ევროპიელთა ნაწერებში ბევრი სიყალბეც ერია: ისეთს სურათებსა ჰხატავდნენ ცხოვრებისას, რომელიც არსად არ არსებობდა დედა-მიწის ზურგზედა; ასურათებდნენ ისეთის მაღალისა და კეთილ-შობილის გრძობით გატაცებულ მწყემსკაცებსა და ქალებს, ისეთის ბედნიერებით მოსილებს, რომლებისთანებსაც ვერსად იპოვიდა კაცი. როცა გადავარდა ცრუ-კლასიკური მიმართულება ლიტერატურაში, ასეთი იდილიებიც დავიწყებას მიეცა. ამ ჟამად იდილია ისეთი უნდა იყოს, რომ შეუღამაზებლად, გაუზვიადებლივ იხატებოდეს შიგ გულ-უბრყვილო ცხოვრება ბუნებასთან დაახლოვებით მცხოვრებელის ხალხისა, ისეთის ადამიანებისა, რომელნიც კმაყოფილნი არიან თავიანთ თავისა, თავიანთ ბედისა და სიამოვნებით, ბედნიერად სცხოვრებენ. თვით ის ადამიანებიც, რომელნიც ასე ახლო არიან ბუნებაზედ, იდილიურ ადამიანებად იწოდებიან.

იდილია ცალკე ფორმაა, განკერძოებული სახეა საეპიკო პოეზიისა, მაგრამ საზოგადოდ იდილიური მიმართულება შეი-

ძღვება შეჰხვდეს კაცს პოეზიის სხვა გვარ ნაწარმოებშიაცა: მოთხრობაში, რომანში, პოემაში და სხვ.

წმინდა იდილიური ნაწარმოები ჩვენს მწერლობაში არის, სხვათა-შორის, ლექსები რ. ერისთავისა, სოფლის ცხოვრების დასასურათებლად დაწერილები, როგორც მაგალითად: „ვაზის ჭირიმე“, „თინიას მამითაღი“, „აღდგომა“, „ბზობა“, „ხამთარი“, და სხვ. იდილიური ადგილები შეგხვდებათ აგრედვე ილია ჭავჭავაძის პოემაში „კაკო ყაჩაღი“, საცა აწერილია მწყემსთა ცხოვრება ძროხაში ყოფნის დროს, „კაცია-აღამიანში“ — განცხრობით ცხოვრება ლუარსაბ-დარეჯანისა, ცხოვრება უზრუნველი, უღარდელი, უფიქრელი, სავსე სიამოვნებით თვით ლუარსაბ-დარეჯანისათვის.

ა რ ა კ ი.

არაკი ისეთი სამოდღვრებო, იგავად მოთხრობილი ამბავია, რომელიც ჰხატავს კაცთა ცხოვრების ამა თუ იმ მოვლენას. არაკში იგავიც არის, ესე იგი სიტყვა-გადაკვრით თქმული რამ ამბავი, ანუ აღევორია და სამოდღვრებო, საზნეობო ჭეშმარიტებაცა ანუ მოწადი, მოთხრობიდან მომდინარე. ავიღოთ, მაგალითად, არაკი „კუ და მორიელი“, საბა სულხან ორბელიანისა. ამ არაკში მოთხრობილია, რა სიკეთე გაუწია კუმ მორიელსა და როგორ გადაუხადა სამაგიერო მორიელმა ამ სიკეთისათვის. ამ არაკით დამწერი ცხადად გვეუბნევა, რომ კაცთა-შორისაც ბევრია ისეთი, რომელიც სიკეთისათვის ბოროტს მიაგებს ხოლმე ამხანაგს და დიდს უმადურებას იჩენს. სამოდღვრებო და საზნეობო ჭეშმარიტება, რომელიც ამ არაკიდან გამომდინარეობს, ის არის, რომ ადამიანი არ უნდა იყოს უმადური და ბოროტი. იმავე ორბელიანის არაკში „წერო და მელია“ ნაამბობია, როგორ მიიწვია მელიამ წერო და პატივი-კი არა სცა-რა,

მოატყუა ცბიერობით და მერე სამაგიეროდ როგორ გადუხადა ასეთის უგვანის მასპინძლობისათვის წერომ მელას. კაცთა ცხოვრებაშიაც ხშირია ასეთი ამბავი. მაგალითად, კაცი კაცს ელაქუცება, პირ-ფერობით ექცევა, ვითომ პატივი უნდა სცეს და გულში-კი სულ სხვასა ჰფიქრობს, უნდა გამორჩეს რასმე, დასცინცლოს რამე, უნდა თავისი საქმე გაირიგოს. ასეთი კაცი თავის თავს ატყუებს, რადგან მალე მიუხვდებიან ხოლმე ცბიერობას და სამაგიეროს უხდიან სწორედ ისევე, როგორც წერომ გადუხადა სამაგიერო მელისა.

არაკი პირველად გაჩნდა ცხოველთა ეპოსიდან. ეს არის მიზეზი, რომ არაკში უფრო ცხოველ-პირუტყვთა შესახები ამბავია მოთხრობილი სიტყვა-გადაკვრით, ნართაულად, თორემ ნამდვილად-კი ადამიანთა ცხოვრება იგულისხმება. შემდეგ, ცხოველ-პირუტყვთა გარდა, იგავ-არაკში ჰმოქმედობენ არა მარტო ნადირ-პირუტყენი, არამედ მცენარენიცა, ქვანიცა, ცეცხლიც-კი (იხ. ს. ს. ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუვე“). ბოლოს არაკში იგავის მასალად ადამიანთა ცხოვრებაც გამოიყენეს მწერლებმა.

უცებ არ გაჩნდა ის არაკნი, რომელთაც ახლა ვხედავთ. ჯერ პირუტყვთა-მიერი ეპოსი არსებობდა, რომელიც არათერთა ჰგავს ნამდვილ არაკსა. იქ არავითარი იგავი ანუ ალფგორია არ არის, არა იგულისხმება-რა სიტყვა-გადაკვრით. პირუტყენი ნამდვილნი პირუტყენი არიან და იმათი ზნე-ხასიათი იხატება და სხვა არაფერი. აგრედვე არც მორალია რამე შიგ ჩაქსოვილი, საზნეობო რამ ჭეშმარიტება და მოძღვრება. ცხოველთა-მიერი ეპოსი გულ-უბრყვილო, მარტივი ამბავი და მოთხრობაა იმისი, რაც სწამდა და სჯეროდა ხალხს ნადირ-პირუტყვთა შესახებ. ამ ამბავს სრულიად არა ჰქონდა ის განსაკუთრებული აზრი, რომ ადამიანს თავის თავზედ დაეხედნა, თავის ამბავს ზაჰკვირებოდა; აზრად არა ჰქონდა ადამიანთა სხსაცოლოდ აგდება და ჭკუის სწავლება, ზნეობის გასწორება. ალფგორია და მორალი შემდეგ

იქმნა ჩართული ცხოველთა შესახებ მოთხრობაში იმ აზრით, რომ შედარებითა და მაგალითით უფრო ცხადად დავანახვით ხალხს თვისი ნაკლულევანებანიო. ხელოვნებით დაწერილი არაკი სარკესა ჰგავს, რომელშიაც ადამიანი ჰხედავს თავის თავს თვისის ღირსებითა და ნაკლულევანებით.

პირველნი არაკნი უწერია ეზოპოს (ბერძენთა მწერალს), რომელიც ქრისტეს დაბადების წინადა სცხოვრობდა. შემდეგ უწერია რომაელს ტედრას (დაიბადა 60 წლის წინად ქრისტეს დაბადებამდე), მაგრამ ამათი არაკნი ისეთის ძლიერებით არა ჰმოქმედობენ მკითხველზედ, როგორც ახალ მწერლების არაკნი. იმათ ნაწერებში თვით ამბავი და არაკი მეტად მოკლედ არის მოთხრობილი, ხოლო გაჭიანურებულია სამოდღვრებო ნაწილი, ის ადგილი, საცა მორალია გამოთქმული. ახალმა მწერლებმა-კი მეტი ყურადღება მიაქციეს თვით ამბავს, მის ცხოვლად, ცოცხლად და სურათულად მოთხრობას. როცა არაკი ასეა მოთხრობილი, ესე იგი ცხოვლად, მოკლედ მოჭრით, სხარტად, და ნიჭიერის კალმის მოსმით, მაშინ არაკს აღარაფრის მიმატება აღარ უნდა: არც თავია მისატმასნებელი იმის აზრის მისახვედრად, არც ბოლო, რადგან ცხადად ვხედავთ, რა არის არაკში სასაცილოდ გამხდარი და რა არის ჭკუა-ზნეობის მასწავლებელი: ასეთის არაკის მწერლები არიან: ჩვენი საბა-სულხან ორბელიანი, მეთვრამეტე საუკუნის მწერალი, საფრანგეთის მწერალი ლაფონტენი (მეთვრამეტე საუკუნეშივე) და რუსების კრილოვი.

ბ ა ლ ა დ ა .

ბაზანდა ეწოდებოდა პირველში პატარა ლექსს, რომელსაც სიმღერით ამბობდნენ ცეკვა-თამაშობის დროს. ასეთი იყო ბალადა ძველად ბერძნებსა და რომაელებში. ამ სახითვე გაჩნდა ბალადა შემდეგ შუა-საუკუნოებში. საფრანგეთსა.

საფრანგეთის პოეზიის მაშინდელნი წარმომადგენელნი ანუ ტრუბადურები (ჩვენებურ მესტვირეთა მზგავსნი) ხშირად ამბობდნენ ამისთანა პატარ-პატარა ლექსებსა სიმღერით წვეულობისა ღ ლხინის დროს, როცა ცეკვა-თამაში გაიმართებოდა. საფრანგეთის ბალადაში ჩაერთო მხოლოდ ნიშნობლივი თვისება შუა-საუკუნოებისა — საკვირველი, საოცარი და ფანტასტიკი ელემენტი. ასეთივე ბალადა იქნა აღდგენილი მე-XIX საუკუნეში გერმანიის მწერლების მიერ (შილერი, გიოტე, ულანდი). საზოგადოდ, ბალადის შინაარსია რომელიმე თქმულება ხალხისა.

ამ სახით, ბალადა ეწოდება დღეს ზატარა საეპიკო მოთხრობას, რომლის შინაარსი დამყარებულია ხალხის რომელსამე რწმენასა და თქმულებაზედ და თან შიგ ურევია საკვირველ-საოცარი და საფანტასტიკო ელემენტი. ასეთია, მაგალითად, ბალადა რ. ერისთავისა „ქალი-აყვანა“, რომელშიაც ნაამბობია, ვითომ ერთს მწყემსს შეუყვარდა ერთი ლამაზი მწყემსივე ქალი და ამ ქალმაც სიტყვა მისცა, ცოლად გამოგყვებო, თუ ამა და ამ გორაზედ ამიყვან ზურგზედ წამოკიდებით და თან სალამურის კვრითაო. მწყემსი დასთანმხდება, აიყვანს გორაზედ ქალს, მაგრამ, ავა თუ არა, იქვე სულს განუტევებს დაღლილობისაგან. ბალადის მაგალითად შეგვიძლიან დავასახელოთ კიდევ „გორის ციხე“ აკაკისა. აქაც საარაკო ამბავია მოთხრობილი: ვითომ თამარ-მეფე სდგას იმ გორაზედ, რომელზედაც ეხლა გორის ციხეა აგებული და ამ დროს მისი ჯარი ნადიმობაშია გართული. თამარ შეამჩნევს გაღმა გორაზედ შავარდენს და ბრძანებს, ის შავარდენი მომიყვანეთო. ყველას უნდა თავი ისახელოს მეფის წინაშე და მოჰგვაროს შავარდენი, მაგრამ მტკვარი აღიდებულია და ვერავინ ჰბედავს გაღმა გასვლას. ბოლოს ერთი ყმაწვილი კაცი გადასდებს თავს და აღასრულებს მეფის ბრძანებას. ის არის გამოდის წყლიდან ქაბუკი, შავარდენიც ხელში უჭირავს. თამარი შეამჩნევს, რომ მისი გული ვნებით არის შეპყრობილი და შეეხვეწება ღმერთს,

განსაცდელს გადამარჩინე, უბიწოების აღთქმა მაქვს დადებულიო. სწორედ ამ დროს წყალი ჩანთქავს გაბედულს ჭაბუკს. მეფე ბრძანებს ამ ამბის სახსოვრად გორის-ციხის აგებას.

ბალადების ნიმუშებად უნდა ჩაითვალოს აგრედვე ჩვენს მწერლობაში ლექსები ცახელისა: „მარინე“, „ზაალ“ და სხვ. („ნობათი“ 1884 წლ. ხანიშუშო ნომერი, გვ. 44 და „ნობათივე“ № 1, გვ. 83).

ისეთს ბაღადებს, რომელშიაც გამხატულია რომელიმე რწმუნება ანუ თქმულება და გარდმტყემა ამა თუ იმ ერისა, ეწოდება ეროვნული ბაღადები. „ბაზალეთის ტბა“ ილია ჭავჭავაძისა და „ქალი აყვანა“ რ. ერისთავისა ქართველთ ეროვნული ბალადებია.

საუკეთესო ბალადები მსოფლიო ლიტერატურაში: „ლენორა“ ბიურგერისა, „ტყის-მეფე“ გიოტესი, „ჰაბსბურგელი გრაფი“ შილლერისა, „თასი“ მისივე.

2. სალირიკო პოეზია.

საღიანიკო პოეზიას ანუ ღიანიკას ეკუთვნის ყველა ის ნაწარმოები, რომელშიაც იხატება გრძნობა თვით პოეტისა, მისი სული და გული. თვით პოეტის გრძნობათა დეღვაა საფუძველი და მიზეზი სალირიკო ნაწარმოებისა. ნამდვილი და ჭეშმარიტი სალირიკო ნაწარმოები ის არის, რომელიც თავიდან ბოლომდე გრძნობით არის გამსჭვალული, გრძნობით არის გამთბარი. ამისთანა ლექსისას იტყვიან ხოლმე, ღირი ზმით არის სავსეო.

სალირიკო ლექსი ჰხატავს, რა გუნებაზედ ყოფილა პოეტი მის დაწერის დროს, რა გრძნობას ჰქონია შეპყრობილი მისი გული. ეს არის მიზეზი, რომ ამისთანა ლექსები შედარებით პატარა და მოკლეა ხოლმე. გრძნობა ადამიანისა ბუნებითვე ხანგრძლივი არ არის, ფრიად მოძრავი და ცვალებადია, სწრაფ-წარმავალი, მეტადრე ძლიერი გრძნობა და ამიტომ

მისი გამოთქმა მხოლოდ რამდენისამე სიტყვით შეიძლება, რამდენისამე ტაეპით. გაჭიანურება აწყალ-წყალებს გრძნობას და სიკვდილია სალირიკო ლექსისათვის.

სალირიკო პოეზიაში გამოთქმული კერძო გრძნობა პოეტისა უნდა იყოს საზოგადო-საკაცობრიოცა, საყოველთაოცა, არა პირადად მარტო პოეტისათვის, არამედ ყველასთვის გასაგები, ყველას გულის აღმძვრელი. უამისოდ ლექსში პოეზია არ იქნება, რადგან პოეზიის დანიშნულება საზოგადოდ ის არის, რომ კერძო რამ გარემოებით, მოვლენით იხატებოდეს საზოგადო - კაცობრიული გარემოება და მოვლენა. თვით გრძნობა უნდა იყოს წრფელი, პოეტის მიერ გამოცდილი, თორემ სიყალბე დაემჩნევა, ხოლო პოეზიას უყვარს გულ-წრფელობა, სინამდვილე.

სალირიკო ნაწარმოები ჩვენს მწერლობაში მრავალია. მომეტებული ნაწილი გრ. ორბელიანისა, ნ. ბარათაშვილისა, აკაკისა და ბაჩანას ლექსებისა დიდის ღირებებით არის დაწერილი. სალირიკო ლექსები ბლომად აქვს აგრედვე ილია ჭავჭავაძეს, რ. ერისთავს, ვაჟა-ფშაველას და სხვათა.

წმინდა სალირიკო ლექსებია არა მარტო ის ლექსები, რომელშიაც პოეტი თავის გრძნობას ჰხატავს პირდაპირ, როგორც, მაგალითად, „ფიქრი მტკვრის პირზედ“, „შემოღამება მთაწმინდაზედ“, „ჩემს მერანს“, „სული ობოლი“, ნ. ბარათაშვილისა, „აღმართ-აღმართ“, აკაკისა „გაზაფხული“, ილია ჭავჭავაძისა და მრავალი სხვა, არამედ ისეთი ლექსებიცა, რომელშიაც პირდაპირ არა არის-რა თქმული თვით პოეტის გრძნობის შესახებ, მაგრამ მაინც შიგ იხატება მისი გრძნობა, სჩანს დეღვა მისის სულისა, სჩანს ის გუნება, რა გუნებაზედაც ყოფილა მაშინ, როცა დაუწერია ის ლექსი და შეუქმნია ის სურათი, რომელიც ცხადად გვიყენებს თვალწინ, რა გრძნობათა ქარ-ტეხილიც გამოუვლია პოეტს. ნიმუშად ამისთანა ლექსებისა შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი ლექსები: „მუშა ბოქულაძე“ გრ. ორბელიანისა, „ნანა“,

„იანიჩარ“, „გუთნის დედა“ ილია ჭავჭავაძისა, „სამშობლო ხევსურისა“ რ. ერისთავისა, „იავ-ნანა“ პკაკისა, „ტყვის სიმღერა“ ბაჩანასი და სხვ. ამ ლექსებში პოეტები თავისას არას აბმობენ, მთლად ლექსები-კი გამთბარია საკუთარის მათის გრძნობით, მთლად მათი შინაარსი აღბეჭდვია მათის სულის მდგომარეობისა და გულის მოძრაობისა. ლირიზმი ამ ლექსებისა პირდაპირ არ არის გამოთქმული, ხოლო შექსოვილი და ჩაწნული აქვს იმ სურათსა, რომელსაც პოეტი გვიხატავს. რომ ეს ლირიზმი არსებობს ამ ლექსებში, ამას ჰმოწმობს ის გარემოება, რომ მკითხველიც იმსჭვალეა იმ გრძნობით, რომელიც ჰარმონიულის ჰანგებით პოეტის გულიდან ამოდის მის მიერვე შექმნილ პოეტურ სურათთან ერთად.

რაც ვსთქვით ლირიკის შესახებ, იმის მიხედვით ადვილი ასაღსნელია, რა განსხვავებაც არსებობს ეპიკასა და ლირიკას შორის:

ა) ეპიკაში რომელიმე ამბავია მოთხრობილი, ან დასურათებული, ისეთი ამბავი, რომელიც პოეტის გარეშეა (ვეფხვის ტყაოსანში ნაამბობია, როგორ დაჰკარგა ტარიელმა ნესტან-დარეჯან, როგორ ეძებს და როგორ ჰპოვებს); ლირიკაში-კი, პირ-იქით, დასურათებულია არა გარეგანი რამ საგანი, არამედ შინაგანი ცხოვრება ადამიანისა, მისნი გრძნობანი, მისი სული და გული.

ბ) საეპიკო პოეზიაში მოთხრობილია წარსული ამბავი და, თუნდა ადამიანის გრძნობანიც იხატებოდეს ამ მოთხრობით, მაინც ყოველივე ეგე წარსულს ეკუთვნის. სალირიკო პოეზიაში-კი იხატება, პირ-იქით, ის, რასაც ჰგრძნობს პოეტი ახლა, ამხანად, იმ დღეს, რა დღესაც სწერს თავისს ლექსს.

გ) ეპოსში პოეტი თითქმის სულ არა სჩანს, იმის კერძო გრძნობასა და აზრს ვერ ვამჩნევთ, ან ვამჩნევთ ოდნავ. ლირიკაში-კი, პირ-იქით, უმთავრესად პოეტსა ვხედავთ, რადგან აქ ის თავის საკუთარს გრძნობასა ჰხატავს, თავის სულსა და გულს გვიშლის თვალ-წინ. ამიტომ სალირიკო პოეზიას უწო-

დებენ სუბიექტივურს ანუ სუბიექტივსა, ხოლო საეპიკოს — ობიექტივურს ანუ ობიექტივსა.

საერო ლირიკა და საერო ლექსის დაკვნა

ეპოსივით საერო ლირიკაც პირველად ხალხში ჩნდება და ჰხატავს მის სხვა-და-სხვა გრძნობას, რომელსაც იწვევს ბუნებისა, სარწმუნოებისა და ცხოვრების ვითარების ზედ-მოქმედება. ეს გრძნობანია დასურათებით გამოთქმული საერო ლექსებში.

ყველაზედ ძველი საერო ლექსი ის არის, რომელშიაც იხატება ადამიანის სულის მდგომარეობა ბუნების ზედ-გავლენითა. ამისთანა ლექსებს სამითა, ანუ მითის მიუკი ლექსები ეწოდება, რადგან მათში უმთავრესად ბუნებაა განცხოვრებული, გასულდგმულებული და შიგ დარჩენილია ნაშთი საერო რწმუნებათა და წარმართობის წეს-რიგისა; ამ ლექსებს ეწოდება აგრედვე საწეს-რიგა და საფეხსუფა, რადგან სიმღერით ამბობს ხალხი და ზედ-ცეკვა-თამაშობასა ჰმართავს. ნიმუშად ამისთანა ლექსებისა შეიძლება დავასახელოთ შემდეგნი:

იავ-ნანა, ვარღო ნანა, იავ-ნანინაო!

აქ ბატონები მობრძანდენ, ვარღო ნანინაო!

მობრძანდენ, მოეფინენო, იავ-ნანინაო!

ბატონებო, ღვთიანებო, ვარღო ნანინაო!

თქვენნი გზა დაგვალცვინეთ, იავ-ნანინაო!

აგრემც თქვენ გაგიხარიათ, ვარღო ნანინაო!

ჩვენს ავადმყოფს მოუღბინეთ, იავ-ნანინაო!

იასა ვკრებ, ვარღსა ვკონავ, იავ-ნანინაო!

თქვენს კვალს მოვფენ და შევამკობ, ვარღო ნანინაო!

სად მიხვალ, წყალო, მდინარო,

ნაწურო მალლის მთისაო,

ჩამთქმელო ლურჯაისაო (ცხენისა)?

ნაპირზედ გამომტანელო.

ქუდისა, მათრახისაო!

ამბობენ ბეწვის ხიდისას,

რა ძნელი გასავლელია!

ტრედივით გადაჰტრინდება,

ვინც რომ მადლისა მქნელია!

დანარჩენი მითის მიერნი ანუ საწეს-რიგო ლექსები იხ. წიგნში „ფშაური ლექსები, შეკრებილი დავ. ხიზანაშვილის მიერ.

საწეს-რიგო ლექსებს გარდა, ხალხში გაჩნდა ისეთი ლექსებიც, რომელშიაც იხატება გრძნობა ერისა, ცხოვრების სხვადასხვა გარემოებით გამოწვეული. ასეთს ლექსებს ეწოდება ყოფა-ცხოვრებისა და ზნე-ჩვეულების ლექსები, იმიტომ რომ მათში გამოთქმული გრძნობანი დამკვემდებარებული აქვს ხალხის ზნე-ჩვეულებას, ყოფა-ცხოვრებას. აი ნიმუშები ამისთანა ლექსებისა:

კარგს ყმას შეჰყვარდი, ქალაო,

ნუ—სახლსა, ცხვარ-ბევრისასა:

ბევრი ცხვარი და ქონება

მუხლს მოაქვს კარგის ყმისასა!..

ღვინოი მათრობელი სჯობს,

ძალი—ბინაზედ მყეფარი;

ვაჟკაცი წყნარი სჯობია,

რა გაჰირდება—მჭეხარი;

არც ვარგა ქალთა მიმყოლი,

ჩალად არა ჰღირს მკვეხარი!

ვაჟკაცსა გული რკინისა,

აბჯარი უნდა ხისაო,

თვალნი ქორებულ მხედავნი,

მუხლები შავარდნისაო!..

როსტომ სთქვა: ჭკვა ღიაცისა
არც მომწონს, არც მეკეთება;
ვაჟკაცს, ღიაცის მჯერესა,
სამარემც დაეკვეთება! (არ ეღირსება).

ნატავი დამიწუნებდეს,
დამანებე'დეს თავსაო:
ვივლიდი ლაშარ-ღელესა,
ვაჟებს ვავლებდი თვალსაო;
მაშინ ხომ შავეყრებოდი
ჩემის გუნების ქმარსაო!..

(იხ. აგრეთვე „ფშაური ლექსები“ გვ. 225 „ქართლიდანა გამოვთხოვდი“ და სხვ. გვ. 141 — „მე რომ რძალი მოვიყვანე“ და სხვ.)

ამ ლექსებში იხატება ზნე-ხასიათი ჩვენის ერისა, მისი ყოფა-ცხოვრება, საოჯახო მდგომარეობა; დახასიათებულია მისი აზრი და ფიქრი ამა თუ იმ საგნის შესახებ, მისი სიხარული და მწუხარება სხვა-და-სხვა შემთხვევასა და გარემოებაში. ზოგში იხატება მდგომარეობა მანდილოსნისა და ქალისა საზოგადოდ, რომელსაც ხშირად ისრე ექცევდნენ, როგორც ნივთს და მის გრძნობა-სურვილს არაფრად აგდებდნენ. საერო ლირიკაში შეგვხვდებით აგრეთვე ლექსები: სამძაჭი, საზნეფი და სამოდღვრთნი, საქარწინთნი და სხვ.

საზოგადოდ, საერო ლექსების დამახასიათებელი და ნიშნობლივი თვისებაა: 1) შინაარსის მხრით ღრმა და ძლიერი გრძნობა, რომელიც ამასთანავე მშვიდია და წყნარი; 2) გარეგანის მხრით: ა) მარტივად და სადად გამოხატვა აზრისა და გრძნობისა პოეტურის სურათიანობით; ბ) სიმრავლე შედარებისა, მიმწვანებისა, მუდმივ ეპიტეტებისა, ერთის სიტყვით, ხშირი ხმარება ტროპისა და ფიგურისა. აი, მაგალითად, ნიმუშები ამისთანა ლექსებისა:

აიქამც გაგემარჯვება

ხმალნი რომ ჩავლენ გელასა,

მოციქულთა ბენ ტყვიანი,

შუბნი იქნევენ ენასა!

—

ხმალს ნუ ჩაჭხედავ, მოყმეო:

ხმალი მშვიდრი მგელია!

გაგიჭრის, გაგახალისებს,

ბოლოს საფლავის მთხრელია!..

—

ვაჟაკსა, ტყვითა დაჭრილსა

არ უნდა ზიარებო!

—

შატოლში ხოხობ გადიდნა,

გულ-დინჯად დაჯდა ჯარზედა;

შვილნი მოზარდნა—წიწილნი—

არწივის ნაბუღარზედა..

—

დაგიხვდნენ ფშავლის-შვილები—

არწივნი მალლის მთისანი..

(იხ. აგრედვე „ფშაური ლექსები“ გვ. 98 „ფშავეთს ვაჟაკი კვდებოდა, მზე წითლდებოდა, ცხრებოდა“ და სხვ. გვ. 167, 259.

ამ გვარად, ამ ნიმუშად მოღებულ ლექსებიდან ცხადადა სჩანს, რაც არის საერო ლექსი, საერო ლირიკა. საერო ლექსი ისეთი სალირიკო ნაწარმოებია, რომელშიაც ხალხი მარტივად და სადად ჭხატავს თავის გრძნობას და სულის მდგომარეობას აფერადებულის პოეტურის ენითა და თან ჭხატავს დიდის სიდინჯითა და გულ-დამშვიდებით.

ხელოვნურის ლირიკის დარბნი.

უმთავრესი დარგი ხელოვნურის ანუ სალიტერატურო ლირიკისა არის ლექსნი, დაწერილნი საერო კილოზედ, და, ელექტია და სატიკა.

საერო კილოზედ დაწერილი ლექსნი.

საერო კილოზედ დაწერილი ლექსი სახალხო ლექსების მიბაძვით გაჩნდა. განსხვავება ამისთანა ლექსისა სახალხო საგანის არის, რომ ერთის კაცის დაწერილია და არა ერის შეთხზული, ქალღმრთელ დაუწერლად. თუ დამწერს ცოტად თუ ბევრად საკმაო განათლება აქვს, შეუთვისებია ერის სული და გული, შეუგნია ხასიათი საერო პოეზიისა და ნიჭიც შესწევს, იმისი დაწერილი ლექსიც უფრო ემგვანება სახალხო. სახალხო კილოზედ ლექსების წერა საზოგადოდ ადვილი არ არის: არა მარტო გარეგნობით უნდა ჰგვანდეს ასეთი ლექსი სახალხო, არამედ სულიც უნდა ტრიალობდეს შიგ სახალხო ლექსისა და სახალხო პოეზიისა. ამიტომ არის, რომ სახალხო ლექსებს ბევრი სწერს, მაგრამ ნამდვილი, ჭეშმარიტი სახალხო პოეტი ფრიად იშვიათია.

ჩვენში პირველად დ. გურამიშვილმა დაიწყო წერა ლექსებისა საერო კილოზედ, ჩვენს დროს—რ. ერისთავმა. შემდეგ სწერდნენ ასეთს ლექსებს ბაჩანა და ი. დავითაშვილი. რ. ერისთავის ზოგიერთი ლექსი ძრეელა ჰგავს სახალხო. აგრედვე ი. დავითაშვილისა, ბაჩანასი, ვაჟა-ფშაველასი. ი. დავითაშვილის ზოგიერთს ლექსს სახალხო საგან ვერც-კი გამოარჩევს კაცი. ჩვენ აქ დავასახელებთ მხოლოდ რამდენსამე ლექსს:

რ. ერისთავისა: „სამშობლო ხევსურისა“, „თინიას მამითადი“, „ვაზის ჭირიმე, ვაზისა“, და სხვ.; ბაჩანასი: „მუხა“, „ფშაურის ქალის ტირილი“, „ტყვის სიმღერა“, „შემოღამება მგზავრისა“ („დროება“ 1884 წ.) და სხვ.; ი. დავითაშვილისა: „ჯეჯილი“, „ყანა“, „თამარ დედოფლის ლექსი“ და სხვ. „ჩემო ლამაზო ბეკეკა“, აკაკისა „ბერ-ფური“, მისივე. საერო კილოზედვე სწერს ლექსებს თ. რაზიკაშვილი. ასეთია, მაგალითად, მისი ლექსი „ატირდა ხარი ნიკორა“ („ჯეჯილი“ 1895 წლ.)

შენი შენა, საზოგადოდ, სალირიკო ლექსების განხილვის დროს, საერთო კილოზნა დაწერილი თუ სხვანაირად, უნდა გარკვეულ იქმნას: რა გრძნობაა გამოთქმული ამა თუ იმ ლექსში? რას გამოუწვევია ეგ გრძნობა და როგორ არის გამოხატული?

ო ღ ა

ოღა ეწოდება ისეთს სალირიკო ლექსს, რომელშიაც გამოთქმულია ძლიერი და აღფრთოვანებული გრძნობა, გამოწვეული ან რომელიმე დიდებულის საგნის ხილვით, ან შესანიშნავის ამბის გახსენებითა და გაგონებით. რომელიც ოღაც უნდა აიღოთ, ჰნახავთ, რომ შიგ იხატება პოეტური აღტაცება და აღფრთოვანება, დაბადებული პოეტის გულში ან ღვთის დიდების გახსენებით, ან ბუნების რომელიმე დიდის მოვლენით, ან ხელოვნების საუცხოვო ნაწარმოებით, ან სხვა რამ შესანიშნავის ქველის საქმითა და ღვაწლითა. მაგალითად, ლექსი გრ. ორბელიანისა „ფსალმუნი“ გამოწვეულია ღვთის სისრულითა და დიდებით. ამისთანა ლექსს ეწოდება საკლავო ანუ ჰიმნი; ლექსნი-პოემანი ჩახრუხადისა და შავთელისა, დაწერილნი თამარ-მეფის საქებრად და შესამკობად, გამოწვეულნი ამ დიდებულის გვირგვინოსანის ბრწყინვალე მეფობით; ეწოდება შესხმა ანუ ხატბა. პოეტი ამისთანა ლექსით შემკობს იმას, ვინც ანცვიფრებს ქვეყანას თვისის გმირობით, ქველის საქმეებითა და სხვა სიკეთის თესვითა. ლექსი აკაკისა „რუსთაველის სურათზედ“ ანუ ილ. ჭავჭავაძისა „ნ. ბარათა-შვილს“ ოღაა და გვიხატავს იმ გრძნობას, რომელსაც იწვევს დიდი ნიჭი კაცისა. ასეა ყველა ოღებში და ამით აიხსნება ის გარემოებაცა, რომ ოღების ენა განსაკუთრებულია, საღალადისო, დიდებული ცოტად თუ ბევრად: აღფრთოვანებულს გრძნობას ენაც შესაბამი უნდა გამოსათქმელად.

ამ მხრივ გადაჭარბებულიცაა ენა შავთელისა და ჩახრუხადისა, რომლების ოღებშიაც მეტად გაჭიანურებით და უზომო

ღალღალისით არის გამოთქმული ქება-დიდება თამარ-მეფისა და გრძნობა განცვიფრებისა მის წინაშე. აი ნიმუში ერთისადაცა და მეორეს ოდის ენისადაც:

შავთელისა:

ძე ალაშისი, მსგავსად ამისი, ვისცა ეხილვინ, მამცნონ სად არი?
ღმერთმან სამოთხით, მოგვცა სამ-ოთხით, ეთერ-ბრწყინვალე, მზეებრ სადარი.
აღმოსავლეთით და დასავლეთით, სამხრეთ ჩრდილომდის ჰპოვონ სად არი?
ზესკნელს ქვესკნელით და გარესკნელით, უკანასკნელით უფსკრულს- სად არი?
და სხვ.

წაკითხულ იქმნას კიდევ სხვა ადგილები შავთელის შესხმისა, დაბეჭდილი „დამატებაში“.

ჩახრუხადისა:

თამარ-წყნარი, შესაწყნარი, ხმა-ნარნარი, პირ-მცინარი,
მზე-მცინარი, საჩინარი, წყნარი-ქმნარი, მომდინარი;
მისთვის ქნარი, რა არს ქნარი, არსით მთქნარი, უჩინარი,
ვარდ-შამბნარი, შამბ-მალნარი, ლაწვ-მწყაზარი, შუქ-მფინარი! და სხვ.

წაკითხულ იქმნას კიდევ ის ადგილები ამ ხოტბისა, რკომელიც დაბეჭდილია „დამატებაში“.

ოდაა აგრეთვე ლექსი, დაწერილი, როგორც ამბობენ, გოდერძი ფირალაშვილის მიერ „გლოვია მეფის ირაკლისა თუშფშავ-ხევსურთაგან“: „აღსდევ, გმირთ-გმირო, ნუ გძინავს“...

შენიშვნა. ოდა პირველად გაჩნდა საბერძნეთში და ეს სახელწოდება მითვისებულ ექმნა შესამკობელს ლექსს, გამოთქმულს ღმერთთა, გმირთა და შესანიშნავ კაცთა საქებრად. ბერძნულს ოდას დაჰმღერდნენ ჩანგზედ (ლირა) და აქედან გაჩნდა სიტყვა ლირიკა, რაიცა ჰნიშნავს მთელს კრებულს იმისთანა ლექსებისას, რომელნიც ჰხატვენ თვით პოეტის სულსა და გულს. გამოჩენილი მწერალი ოდებისა ძველ საბერძნეთში იყო პინდარი (522—490 წ. ქრ. დაბადებამდე). პინდარი დაჰმღერდა ჩანგს და უგალობდა ქებას იმათ, ვინც გაიმარჯვებდნენ ამა თუ იმ საერო დღეობაში ვაჟკაცობითა და ხელ-ფეხის სიმარდითა. პინდარს ჰბაძავდა რომში ჰორაციუსი (იმპერატორ აგვისტოსის დროს სცხოვრობდა). იმის ოდებში მსჯელობა ერიო ბევრი, დიდაკტიკა. ევროპაში ოდასაც ის დაემართა, რაც პოემას: ცრუ მიმართულება მიიღო, რადგან პირდაპირ ჰბაძავდნენ რომაელ-ბერძენთა ოდების მწერლებსა. საფრანგეთის სწავლულმა

და პოეტმა ბუალომ (ლუდოვიკო მეXIV დროს) ცალკე თხზულებაც-კი დასწერა ხელოვნების შესახებ და განმარტა, რა წესითა და რიგით უნდა იწერებოდეს ოდები ბერძნულ-რომაულ ოდების მიხედვითაო. ბოლოსა და ბოლოს ეს ცრუმიმართულება უარ-ყოფილ იქმნა, ძველების მიბაძვას ბრმად; მონურად თავი დაანებეს და გაჩნდა ოდა ბუნებრივი, როგორც, შინაარსით, ისე ფორმითაც. ასეთი ოდები უფრო სალირიკო ლექსია, ვიდრე ოდა. ამისთანა ლექსებია, მაგალითებრ, ჩვენს მწერლობაში: „რუსთაველის სურათზედ“, აკაკისა, „ნ. ბარათაშვილს“, „ილ. ჭავჭავაძისა“, „ნაპოლეონ“, ნ. ბარათაშვილისა, „საფლავი მეფის ირაკლისა“, „მისივე“, „სადღეგრძელო“, გრ. ორბელიანისა, რომელშიაც უაღრესობით არის გამოთქმული ფრთა-შესხმული სიყვარული მამულისა და ამიტომ ამ ლექსს შეიძლება ეწოდოს პატრიოტული ოდა.

ე ლ ე ზ ი ა

ელეგია ეწოდება ისეთს სალირიკო ლექსს, რომელიც ჰხატავს პოეტის მწუხარებას, ნალვლიანობას. ასეთია, მაგალითად, ლექსი „გაზაფხული“ ილ. ჭავჭავაძისა, „რაკი შენ-დამი, ჰოი მამულო, ვსცან სიყვარული“, მისივე, „მკრთალი ნათელი“, მისივე; ამ ლექსში იხატება მწუხარება პოეტისა, გამოწვეული იმ გარემოებით, რომ ქვეყანა მისი დაცემულა, ძილს მისცემია და ტანჯვისა და კვნესის ხმის მეტი გარშემო აღარა ისმის-რა. ლექსი თავდება ასეთის უიმედობით:

ოჰ, ღმერთო, ღმერთო! სულ ძილი, ძილი,
როსღა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება!

ასეთივეა ლექსი აკაკისა: „ახალი წელი“. ამ ლექსში პოეტი ამბობს, რომ ახალის წლისგან საიმედოსა და სანუგეშოს არას ველიო, ძირ-მწარე მასვა წარსულმა, აწმყოც ნუგეშს არას მაძლევს და მომავალი რაღა სიკეთეს მომიტანსო?! ასეთივეა ლექსი ნ. ბარათაშვილისა: „სულო ბოროტო“. თვისის სევდა-ნალველის მიზეზად ამ ლექსში პოეტი სახავს ბოროტს სულს, რომელიც მოჰვლენია ავტორს, გახდომია წინამძღვრად და აღუშფოთებია მისი სული და გონება. პოეტი განწირულებით ეკითხება ბოროტს სულს, რად მომიწამ-

ლე სიცოცხლეო და სასტიკად ჰყვედრის იმისათვის, რომ არ გაამართლე ის, რასაც მპირდებოდით. ამიტომ ვარ აწ ამ სოფლად დაშენილი უსაგნოდ, მარტოდ-მარტო, ჭკუით ურწმუნო, გულით უნდო და სულით მოდუნებულიო.

ამ სახით, ისეთი ნაწარმოები, რომელშიაც იხატება სევდა-ნაღველი, სულის-გვემა და წუხილი, ან იმიტომ, რომ პოეტს აგონდება თვისი დაკარგული ბედნიერება და აუსრულებელი იმედები, ან იმიტომ რომ ჰხედავს წუთი-სოფლის დაუდგრომლობას, იწოდება ელეგიად (ბერძნული სიტყვა ელეგას ჰნიშნავს მწუხარებას, სევდას). ზოგიერთს ელეგიაში მწუხარების გრძნობა სუსტდება იმედითა და უკეთესის მერმისის მოლოდინით („ჩემს მერანს“ ნ. ბარათაშვილისა, „ფიქრი მტკვრის პირზე“ მისივე, „თ. აღ. ვ- ძეს ორბელიანს“ გრ. ორბელიანისა), ზოგში-კი მწუხარებას უიმედობის ბეჭედი აზის: აკაკის „ახალი წელი“, „ელეგია“ ი. ჭავჭავაძისა.

ელეგია გაჩნდა პირველად ძველ ბერძენთა შორის მცირე აზიაში და გლოვის საგალობელი იყო. შემდეგ საბერძნეთშიაც გადავიდა და იქ უფრო ფართო მნიშვნელობა მიეცა (ანაკრეონი იყო იქ ელეგიების მწერალი); ბოლოს რომშიაც გავრცელდა ამ გვარის ლექსების წერა (ოვიდიუსი). ევროპიელთა შორის ელეგიების მწერალნი იყვნენ: გიოტე და შილლერი, გერმანიაში; ჟუკოვსკი, პუშკინი, ლერმონტოვი — რუსეთში. ჩვენში: გრ. და ვახტანგ ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი, აკაკი წერეთელი, ილ. ჭავჭავაძე, ბაჩანა და სხვ. (იხ. „დამატება“).

ს ა ტ ი რ ა .

სატირა ეწოდება ისეთს სალირიკო ლექსსა, რომელშიაც იხატება დაცინვა ანუ გულის-წყევლა პოეტისა. ისეთი სატირა, რომელშიაც დაცინვაა გამოხატული, სუბუქი, სახუმარო სატირაა; ხოლო ისეთი სატირა, რომელშიაც გულის-წყრომაა

გამოხატული, გაბოროტებული და მეტის მეტად გესლიანი გრძნობაა გამოთქმული, მძიმე სატირაა, სატირა გულის-წყრომისა და რისხვისა. სუბუქის სატირის ნიმუშად შეიძლება დავსახელოთ ლექსი რ. ერისთავისა „ქრთამის წინააღმდეგი“, „რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით“, ილ. ჭავჭავაძისა, ხოლო გულის-წყრომის სატირის ნიმუშად ლექსი მისივე: „ბედნიერი ერი“, „ხმა სამარიდან“ და სხვ. როგორც გრძნობა დაცინვისა და მასხარად აგდებისა, ისე გულის-წყრომისა და რისხვისა, იბადება პოეტის გულში ცხოვრების იმ გარემოებითა, რომელიც ეწინააღმდეგება მის ფიქრს, აზრს, მის რწმენას, ან რომელიც არ ეთანხმება მის ზნეობრივს გრძნობას. მაშასადამე, სატირა მაშინ-კი არა ჩნდება, როცა პოეტი სიხარულით ეგებება და თანაუგრძნობს რასმე, როგორც ოდა, არამედ მაშინ, როცა ეწინააღმდეგება ამა თუ იმ მოვლენას ცხოვრებისას, რადგან იგი მოვლენა მიაჩნია ნაკლულევანებად, ბოროტებად და თვისის ლექსით უნდა გაჰკიცხოს, დაჰგმოს ასეთი ნაკლულევანება და ბოროტება ცხოვრებისა. ეს-კია მხოლოდ რომ სატირა მაშინ იქმნება პოეტური ნაწარმოები, როცა ჰხატავს ნამდვილს ცხოვრებას განზოგადობით და კერძობას ერთს ზოგადს სურათად გვიდგენს თვალწინ, როცა ტიპიურად გვიხატავს ცხოვრებას. უამისოდ სატირა, თუ-კი კერძობას გამოუდგება და თითოეულს ადამიანს დაუწყებს კიცხვას, სრულიად დაჰკარგავს პოეტურს ღირსებას და ჰასკვილად (ლანძღვად) გადიქცევა. სატირას, სატირით გმობას ყოველ იმისას, რაც ავია და მრუდედ მავალი ცხოვრებაში, დიდი მნიშვნელობა აქვს საზოგადოებისათვის: ავის ძაგებითა და დაგმობით ადამიანი ფრთხილდება და ერიდება ზნეობრივს სიღუბჭირეს, სცდილობს კეთილად მოიქცეს და განსპეტაკდეს გულითა და სულით.

სატირა ძველად საბერძნეთში გაჩნდა. პირველი სატირიკოსი იყო არხილოხი. ვისაც არხილოხი მასხარად აიგდებდა, ის ყველას სასაცილოდ

გადიქცეოდა. სატირა უფრო განვითარდა ხელოვნების მხრით რომაელების ხელში. თვით სიტყვა სატირა ლათინური სიტყვაა და ჰნიშნავს მაძლარს, ანუ ისეთს საჭმელს, რომელიც სხვა და სხვა მასალისაგან კეთდებოდა. შემდეგ ამ სიტყვას სხვა მნიშვნელობა მიეცა და სატირა დაარქვეს სხვა და სხვა გვარს სახუმარო ლექსებს. ლიცილიმ შეიმუშავა სატირული ლექსი, ხოლო ჰორაციომ უმაღლეს ხარისხამდე განავითარა. კარგნი სატირიკოსნი იყვნენ აგრედვე პერსი და იუვენალი (სცხოვრობდნენ პირველსა და მეორე საუკუნეში ქრისტეს შემდეგ). ჰორაციოს სატირა უფრო დაცინვით, მასხარად აგდებით სდევნიდა ბოროტებას: ისე ვიტყვი მართალს, რომ სულ ვიცინოდეთ. იუვენალი-კი სწერდა გულის-წყრომით სავსე სატირებსა.

შემდეგ და შემდეგ მნიშვნელობა სიტყვისა „სატირა“ უფრო გაფართოვდა და ამ სახელს უწოდებდნენ არა მარტო სალირიკო ლექსებს, არამედ ყოველს სხვა სალიტერატურო ნაწარმოებს, რომელიც-კი ან დასცინის, ან ჰგმობს ამა თუ იმ ბოროტებას ცხოვრებაში. ამ აზრით შეიძლება სატირა ეწოდოს ზოგიერთს არაკსაც, ისეთს არაკს, როგორც არის „ხარაბუზა და ფუტკარი“ „აკაკისა“, „დონ-კიხოტი“ სერვანტესისა, „კა-ტია-ადამიანი“ ილია ჭავჭავაძისა და ბევრი სხვა ამ გვარი სხვა ნაწერი.

წვრთილი ლექსები. რადგან ზოგიერთი სალირიკო ლექსი ჰხატავს სხვა-და-სხვა გრძნობას: აღტაცებასაც და დაცინვასაც, მწუხარებასაც და გულის-წყრომასაც, ამიტომ ამ შინაარსის სხვა-და-სხვაობის გამო ძნელია ესა თუ ის სალირიკო ლექსი აკუთვნოს კაცმა ერთს რომელსამე განსაზღვრულს დარგს სალირიკო პოეზიისას. ამისთანა ლექსებია პატარ-პატარა ლექსები, რომლებშიაც რაიმე ლაღვა ან ვედრებაა გამოთქმული (ლოცვა ილიასი, აკაკისა), ეპიგრამები, ანუ მახვილგონიერი ხუმრობანი ოთხ-რვა სტრიქონიან ლექსად გამოთქმული, ქების წარწერანი, რომელშიაც მოკლედ არის გამოხატული ქება რომელიმე საზოგადო მოღვაწისა ამა თუ იმ დამსახურებისათვის ქვეყნის წინაშე, მადრიგალი, რომელიც არის მიმართვა ამა თუ იმ ადამიანისა ანუ განყენებულის საგნისადმი და ჰხატავს რომელსამე ნაზს გრძნობას და სიყვარულსა, ეპიტაფია ანუ საფლავის ქვის წარწერა. ეპიტაფიებში ხშირათ ღრმა გრძნობაა გამოთქმული პატარა ლექსად.

ქების წარწერის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ლექსი ილია ჭავჭავაძისა: „თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძეს“ (გვ. 85), ლექსი გრ. ორბელიანისა: ეკ. ჭა—სას. მადრიგალის ნიმუში:

როს გხედავ, მნათო, ღიმილით ჩემ კერძოდ წარმოვლენილსა,
ვივიწყებ ყოველს სიმწარეს, ბედისგან მოვლინებულსა;
სულისა ღელვა მშვიდდების, გული ჰგრძნობს კვალად სურვილსა
და ვნანობ, მიწყვეის თუ სიცოცხლედ გამწარებულსა!

ანუ კიდევ:

საამო არს სახილველად, ოდეს ვარდი ნინას ეპყრას,
მაგრამ ვინ სცნას, ვინა სუნავს: ნინა ვარდს თუ ვარდი ნინას?

მადრიგალია აგრედვე ლექსი ნ. ბარათაშვილისა: „საყურე“ (იხ. დამატ.)

ეპიტაფიის ნიმუშად მოვიყვანთ თამარ მეფის საფლავზედ წარწერილს სიტყვებს:

„როს გავიზარდე, გავივსე, თავი ცათამდის გავიღე,
მისრეთს ხმალი ვკარ, დარუბანდს, მუნ საბალახე ავიღე,
დასავლეთს პალო მივწვადე, რახსის წყალს გაღმა გავიღე,
ამა ყოვლისა მომქმედმან, სული ვარძიას დავიღე“.

გაიხსენეთ აგრედვე ეპიტაფია, წარწერილი დავით აღმაშენებლის საფლავზედ (იხ. დამატება).

3. სადრამო პოეზია.

სადრამო პოეზიას ეკუთვნის იმისთანა თხზულება, რომელშიაც ამა თუ იმ ამბავსა და გარემოებას ავტორი თავისით-კი არ მოგვითხრობს, არამედ ალაპარაკებს და ამოქმედებს იმათ, ვისაც თავს გადაჰხედია. ეს ამბავი და გარემოება. ამიტომ სადრამო თხზულება იწერება მუდამ ალაპარაკის მზგავსად იმათ შორის, ვინც მონაწილენი და მომქმედნი არიან იმ საქმეში, რომელსაც აღუძრავს სამოქმედოდ, სალაპარაკოდ და საბრძოლველად ესა თუ ის მამაკაცი და დედაკაცი.

მართალია, საეპიკო თხზულებაშიაც რაიმე ამბავი და საქმეა მოთხრობილი და იქაც ჰმოქმედობენ იმ საქმეში მონაწილენი, მაგრამ პოეტი თავისით მოგვითხრობს იმ ამბავს, როგორც წარსულს საქმეს, აღგვიწერს, რა მდგომარეობაში არიან მომქმედნი, რა ხასიათისანი არიან, რას ლაპარაკობენ და რას ჰფიქრობენ; დრამაში-კი პოეტი თავისით არას ამბობს, არას განგვიმარტავს და თვით მომქმედთ ლაპარაკმა და საქმემ უნდა დაგვანახვოს, ვინ არიან, რა ხასიათისანი არიან, რად იბრძვიან და რა სწადიანთ თხზულების გმირებს. დრამაში პოეტი ვეღარ მოგვეშველება და ვერ აგვიხსნის თავისით, აი ეს საქმე ასე იყო და ისეო. ეს არის მიზეზი, რომ სადრამო ნაწერი უნდა წარმოდგენილ იქმნას ცხოვლად სცენაზედ.

ამ სახით, როცა დრამა დაიწერა და პოეტმა—დრამატურგმა შეასრულა ყოველივე, რაც საჭიროა, მერე უნდა შესრულდეს ის, რაც ეჭირვება დრამის ცხოვლად წარმოდგენას სცენაზედ. ხოლო ამისათვის საჭიროა დეკორაციები, კოსტიუმები, გრიმი (სახის გაკეთება), საბუტათურო ნივთები და ყოველივე ისა, რასაც საეპიკო თხზულებაში აღწერით გაგვაცნობებს პოეტი. ამას გარდა საჭიროა ხელოვანი არტისტები, რომელთაც სახის მოძრაობით (მიმიკა), ტანის მიმოხვრით (ჟესტიკულიაცია), ხმის კილოთი (ინტონაცია) უნდა დაგვანახვონ სულის მდგომარეობა იმათი, ვინც სადრამო ნაწერშია დასურათებული.

დრამის საფუძველი და არსება ბრძოლაა. ადამიანი იბრძვის და მზაა თავი გასწიროს მაშინ, როცა ღიღს გასაჭირშია ჩავარდნილი, როცა გზა აღარსაითა აქვს. მიზეზი ამისი მრავალ-გვარია: ან გული ადამიანისა ერთს ეტანება, გონება და სვინილისი სხვას ეუბნევა; ან წესი და ადათი ერთსა თხოულობს ადამიანისაგან, ხოლო კანონი სხვასა. ამისთანა შემთხვევაში ადამიანის ბუნება ბრძოლას ეძლევა. დრამაში „სამშობლო“ გული ეუბნევა სვიმონ ლიონიძეს, მოჰკალ

ლევან ხიმშიაშვილი; გონება-კი ამას ჩასძახის, არა, ნუ მოჰკლავ, სძლიე შენს გულის-თქმას, მაგისი სიცოცხლე გამოადგება შენს სამშობლოსათ. სოფოკლის ტრაგედიაში გმირქალს ანტიგონას მამა-პაპათა ჩვეულება ეუბნევა, დაჰმარხე შენის ძმა წესისამებრ, თორემ დიდი ცოდვა იქნება შენის მხრითაო; კანონი-კი უკრძალავს ასეთს საქციელს და სიკვდილს უქადის მის გარდამავალსა და დამარღვეველს. ანტიგონა ორ ცეცხლ-შუაა. ასეთს მდგომარეობას სადრამო მდგომარეობა ეწოდება. რაც იწვევს ბრძოლას, ის ნასკვია დრამისა; რაც გამოჰხსნის ამ ნასკვს, იმას კატასტროფა ეწოდება განასკვაცა და გამოხსნაც სადრამო კვანძისა უნდა სწარმოებდეს დრამაში უთუოდ მომქმედთა ხასიათების შესაფერად. რასაც მოიქმედებს გმირი დრამაში, ყოველივე იმის ხასიათს უნდა შესაბამებოდეს და, თუ რამ ცვლილება უნდა მოჰხდეს იმის მდგომარეობაში, ეგეც უნდა შეეფერებოდეს იმისავე ბუნებასა და ხასიათს. „თითოეული გულში ატარებს თავის ბედის-საწერელსა და არ გარდავა გარდუვალი, მომავალი საქმე, ზენა“. ამიტომ ფსიხოლოგიურს ელემენტს დიდი მნიშვნელობა აქვს დრამაში.

ადამიანის ხასიათი მაშინ გამოჩნდება სავსებითა, როცა წინ გადაელობება დიდი რამ დაბრკოლება (კოლიზია) და ადამიანს სადრამო მდგომარეობაში ჩააგდებს. ამიტომვე აქვს დიდი მნიშვნელობა დრამაში თვითონ იმ ამბავს (თაბულა), რომელიც საფუძვლად აქვს დადებული სადრამო თხზულებას. გმირის ცხოვრებიდან უნდა აღებულ იქმნას ერთი რომელიმე ხანა, იმ წუთიდან მოკიდებული, რომლიდანაც იწყება ის ამბავი, რამაც უნდა გადასწყვიტოს მისი ბედის-წერა. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ხელოვანი მწერალი დრამისა დიდად ძუნწობს, როცა ირჩევს სხვადა-სხვა ამბავს თავის გმირის დასახასიათებლად. საეპიკო თხზულების დასაწერად-კი ასეთი სიძუნწე მასალის არჩევის დროს ისე საჭირო არ არის.

დრამაში ყოველივე ერთს აზრს უნდა დასტრიალებდეს გარშემო, ერთს რომელსამე მოქმედებას უნდა ეხვევოდეს გორგლის ძაფივითა, მოქმედებას ბრძოლისასა; თვალი და ყური მსმენლისა ერთს ფიქრს, ფიქრს ბრძოლისას, უნდა ჰქონდეს დატყვევებული. აქედან წარმოსდგება ის აუცილებელი პირობა სადრამო შემოქმედობისა, რომელსაც ეწოდება ერთიანობა მოქმედებისა. ყოველივე, რაც ამ ერთიანობას არ ემსახურება, შეტია დრამაში და ასუსტებს მის ზედ-მოქმედებას, მის ძალას. დრამის ზედ-მოქმედება მაშინ არის ცხოველი და ძლიერი, როცა გმირნი ისე ჰმოქმედობენ, როგორც ცოცხალი, ნამდვილი, ხორც-შესხმული ადამიანები, ამა თუ იმ ვნებით გამსჭვალულნი და იმდენად ძლიერნი სულითა, რომ იბრძოლონ მედგრად თვისის აზრისა და სურვილის გამარჯვებისათვის. გრძელი და გაჭიანურებული ლაპარაკი შეუწყნარებელი საქმეა დრამაში, რადგან აფერხებს მოქმედებას. ლაპარაკი მოქმედთა შორის, სიტყვა-პასუხი მათი, რაც შეიძლება, მოკლედ მოჭრილი უნდა იყოს. როცა ერთი ლაპარაკობს, ეს ლაპარაკი მის გულის პასუხს უნდა ამჟღავნებდეს; ამ ლაპარაკზედ უნდა ვატყობდეთ, რა მერყეობაშია ჩავარდნილი გმირი დრამისა, რა ცეცხლში იწვის, რას ეუბნება ერთის მხრით სვინიდისი და მოვალეობა, რა საქმეზედ აქეზებს მეორეს მხრით გულის თქმა, თავ-მოყვარეობაა იგი, ეჭვიანობა, პატივ-მოყვარეობა, თუ სიყვარული. ისე რომ ამისთანა ლაპარაკი—მონოლოგი—ისევე ორთა შუა ლაპარაკს—დილოგს უნდა ჰგავდეს.

სცენაზედ წარმოდგენის გასაადვილებლად სადრამო თხზულებანი განყოფილია რამდენსამე მოქმედებად ანუ აქტად. მოქმედებათა რიცხვი შეიძლება იყოს ერთიდან ხუთამდე იმის და მიხედვით, თუ რაოდენად ვრცელია შინაარსი დრამისა. მოქმედებანიც დაყოფილია სურათებად ანუ სცენებად. მოქმედებად, სურათებად და სცენებად დაყოფვის მიზეზი არის, როგორც განვითარება დრამისა, ისე საჭიროება სამოქმედო ადგილის შეცვლისა. თითოეულს სცენაში რამდენიმე გამოსვლაა. გამოსვლათა რიცხვი თითოეულს სცენაში იმდენია, რამდენჯერაც მომ-

ქმედნი შემოვლენ სცენაზედ ანუ გავლენ სცენიდან. მაგალითებრ, თუ სცენაზედ ორნი ლაპარაკობენ, ეს ერთი გამოსვლაა, ხოლო თუ მერე მესამეც შემოვიდა, ანუ ორნი კიდევ სხვანი შემოვიდნენ და მათ შორისა ლაპარაკი, ეს უკვე მეორე გამოსვლა იქნება; თუ ერთ-ერთი მათ შორის სცენიდან წავიდა, მესამე გამოსვლა დაიწყება და ასე ამ რიგად.

ხუთ-მოქმედებიან სადრამო-თხზულებაში პირველი მოქმედება წარმოადგენს ექსპოზიციას, ესე იგი ამ მოქმედებაში ავტორი გვიხატავს, რა ურთიერთობაში არიან მომქმედნი, თვალ-წინ გვიყენებს ყოველსავე იმას, რაც საჭიროა ვიცოდეთ, რომ მივხვდეთ, რა ამბავი და საქმე დაიწყება შემდეგ. მეორე მოქმედებაში ცხადად სჩანს მიზეზი, რომელმაც უნდა გამოიწვიოს სადრამო ბრძოლა, ანუ სხვათრე რომ ვსთქვათ, იბადება კოლიზია (ნასკვი); მესამე მოქმედებაში ძლიერდება ბრძოლა და უმწვერვალესობამდე აღწევს (მწვერვალი): ნასკვი დრამისა იხვლანჯება, გართულებული ბრძოლა მწვავედება უაღრესად. მეოთხე მოქმედებაში გაჭიმული ლარი ბრძოლისა ირყევა და სჩანს, რომ საცაა უნდა გაწყდეს (პერიპეტია); მეხუთე მოქმედებაში წყდება მეტად გაჭიმული ლარი (კატასტროფა), იხსნება სადრამო ნასკვი.

როცა სადრამო თხზულება პატარაა, ექსპოზიცია, განასკვა გაუმწვერვალესობა ბრძოლისა, პერიპეტია და კატასტროფა სისწრაფით მისდევენ ერთმანერთსა. ზოგიერთს პიესებს, მოქმედებათა გარდა, აქვთ დართული პროლოგი თავში და ეპილოგი ბოლოში. პირველში განმარტებულია მომქმედთა ყოფა-მდგომარეობა ბრძოლის დაწყებამდე და ის გარემოებანი, რომელთაც გამოიწვიეს იგინი ბრძოლად, ხოლო მეორეში—მდგომარეობა დრამის მოქმედთა გამოვლილ ბრძოლის შემდეგ.

დარბნი სადრამო პოეზიისა.

სადრამო ნაწარმოებნი შეიძლება განყოფილ იქმნას სამს უმთავრეს დარგად: ტრაგედია, კომედია და საკუთრად დრამა.

ტ რ ა გ ე დ ი ა.

ტრაგედიაში უმთავრესი ის არის, რომ მისნი გმირნი მტკიცე ხასიათის კაცნი არიან, შეუდრეკელის სურვილისა, ღრმა ჭკუისა, ძლიერის გულის-თქმისა. ტრაგედიის გმირნი დიდის ჩაცვივებითა და აჩემებით ეტანებიან თავიანთ სატრ-

ფილო საგანს და შეუპოვრად ებრძვიან ყოველ-გვარს და-
ბრკოლებას, რაც უნდა უძლეველი იყოს იგი დაბრკოლება.
ერთის სიტყვით, ტრაგედიის გმირნი უხვად დაჯილდოვებულ-
ნი არიან დიდის ნიჭით და სულიერის ძალ-ღონით. ასეთნი
არიან: მაკბეტი, მისი ცოლი, ლირი („მეფე ფერხით თხემამ-
დე“), ედიზი, ანტიგონა და სხვ. ისინი იმ ჩვეულებრივს
ხალხს არა ჰგვანან, რომელნიც ყველგან და ყოველთვის მრავ-
ლად შეჭხვდება ადამიანს. ისინი დიდ-ბუნებოვანები არიან,
იმის და მიუხედავად, თუ რამდენად თანაგრძნობის ღირსია
და სათნოება-მოსილი მათი დიდ-ბუნებოვანება. ამისთანა ადა-
მიანთ ტიპი ვერ დაერქმევა იმ აზრით, რა აზრითაც ვეძახით
ტიპს რომან-მოთხრობის ჩვეულებრივ გმირებს. რასაკვირვე-
ლია, იმათაც ემჩნევათ იერი თავიანთ დრო-ჟამისა და იმ სა-
ზოგადოებისა, რომელსაც ეკუთვნიან, მაგრამ მაინც იმათში
ტიპიური თვისებანი-კი არ არის უმთავრესი, არამედ საყო-
ველთაო, საკაცობრიო თვისებანია. მაგალითად, მაკბეტი სა-
ინტერესოა ჩვენთვის არა მით, რომ ის არის ტიპი შუა სა-
უკუნეთა ერისთავისა და დიდის მოხელისი, არამედ როგორც
კაცი საზოგადოდ, კაცი ძლიერის გულის-თქმისა. მაკბეტი
მაგალითია იმისი, თუ სადამდე შეუძლიან მიიყვანოს ადამია-
ნი აღვირ-აღსნილმა გულის-თქმამა და რა სულიერს ტანჯვა-
ში ჩააგდოს საზნეო კანონების დარღვევისათვის. აგრეთვე
ედიზი საინტერესოა, არა როგორც ძველთა ბერძენთა მეფე,
არა როგორც წარმომადგენელი ძველის საზოგადოების ამა
თუ იმ წოდებისა, არამედ, როგორც ადამიანი, რომლის სუ-
ლიც აუტანელს წვასა და დაგვას ითმენს, რაკი მუდამ თვალ-
წინ უდგას თვისი უნებური და მძიმე დანაშაული. ამითი, ამ
საზოგადო—საკაცობრივო თვისებით არიან დიდებულნი ქმნი-
ლებანი შექსპირისა და სოფოკლისა—ამ პირველ-ხარისხო-
ვან დრამატურგებისა. ამიტომ შევიძინეს ამათ მსოფლიო დი-
დება და, ვიდრე ეს ქვეყანა არსებობს, მათნი ქმნილებანიც
არ დაჰკარგვენ თავიანთ ბრწყინვალეობას.

შინაარსი შექსპირის ტრაგედიისა „მაკბეტი“:

შოტლანდიას მტერი დაესხმის თავს. მეფე შოტლანდიისა მთავარ-სარდლობას ჩააბარებს თავის მოურავ-ერისთავს მაკბეტს. მაკბეტი დაამარცხებს მტერს. ძლევა-მოსილს მაკბეტს კუდიანები უწინასწარმეტყველებენ, ჯერ კავდორის მოურავ-ერისთავი შეიქმნები და მერე შოტლანდიის მეფობაც შენ დაგრჩებაო. მაკბეტს აუსრულდება პირველი წინასწარმეტყველება კუდიანებისა და მის გულში ჩაიჭრება ის ფიქრიცა, ეგებ მართლა მეფობაც მე დამრჩესო. აი აქ ინასკვება დრამა და დანარჩენი მოქმედებაც დრამაში სულ ამ ნასკვის გამოხსნაზეა დამყარებულა. მაკბეტს შეიპყრობს პატივ-მოყვარეობა და აღარ ასვენებს ფიქრი თავზედ სამეფო გვირგვინის დადგმისა. თითონაც პატივ-მოყვარეა მაკბეტი და მისი ცოლი ლედი მაკბეტიც ქმარზედ კიდევ უფრო პატივ-მოყვარეა. ცოლი შეუჩნდება და აგულიანებს, მოჰკალი დუნკანი, მეფე შოტლანდიისა და შენი სურვილი შესრულდებაო. მაკბეტი დიდს ბრძოლასა და მერყეობაშია: არც უნდა უმადურება მოიქმედოს და თვისი კეთილის-მყოფელი მოჰკლას, არც ის უნდა, მეფობა არ ეღიროს და თვისი უზომო გრძნობა პატივ-მოყვარეობისა არ დაიკმაყოფილოს. ხანგრძლივის მერყეობის შემდეგ გადასწყვეტს მეფის მოკვლას და ჰკლავს კიდევ თავის ციხე-დარბაზში. რაკი ერთხელ შეისვრის სისხლით ხელებს, ვეღარ იკავებს თავს და ჰხოცავს ყველას, ვისიც ეშინიან, სამეფო ტახტი არ დამაკარგვინონ, ან ჩემი ბოროტ-მოქმედება არ გაამხილონო. ამისათვის არ ჰზოგავს თავის მეგობარსა და ნათესავს ბანკოსაც-კი. მაკბეტი ახლა მეფეა შოტლანდიისა და ნატვრა მისი ასრულებულია. მაგრამ სვინიდისი უწყალოდ ჰქენჯნის ყოველ იმ ბოროტებისათვის, რომელიც მოიქმედა და მის სულს მოსვენება არა აქვს. კუდიანები ეუბნებიან, ვიდრე ბირნამის ტყე არ მოადგება შენს ციხე-დარბაზს, მეფობას შენ ვერავინ გამოგწირავსო. თუმცა ასეთი თქმა ძალიან ეუცნაურა და ბირნამის ტყეც შორს იყო, მაინც მაკბეტმა გაამაგრა თვისი ციხე-დარბაზი. არც ამაოდ გაისარჯა: ერთი მისი მოწინააღმდეგე დიდებული, სახელდობრ, მაკდუფი, ინგლისის მეფის ბრძანებით, შეჰკრებს ჯარს და გაილაშქრებს მაკბეტის დასამხობად. აი ჯარი მიუახლოვდა ბირნამის ტყეს და დაბანაკდა. მეორე დღეს, როცა უნდა დასცემოდა მაკბეტის ციხე-დარბაზს, მაკდუფმა უბრძანა ჯარის კაცებს, ყველამ თითო ტოტი ჩამოსტეხეთ და ხელში დაიჭირეთ, რომ მაკბეტი ვერ მიჰხვდეს ჩვენის ჯარის რაოდენობასაო. დარაჯებმა აუწყეს მაკბეტს, ბირნამის ტყეს ფეხი აუდგავს და მოდის ჩვენზედაო. ამ ამბავმა თავ-ზარი დასცა მაკბეტს, მაგრამ სასოება მაინც არ წარეკვეთა. ყველასაგან მიტოვებული მაკბეტი რამდენისამე თვისის ერთგულის ყმით შეებრძოლა

მაკლუფს. ბოლოს პირის-პირ შეეყარა და იმდენს ხანს ებრძოლა ხმალ-
და ხმალ, ვიდრე არ მოკვდა, როგორც გმირი.

მაკბეტში უმთავრესი გმირი ძლიერია სულითა, სურვი-
ლითა და გულის-თქმითა. ერთის სიტყვით, დიდებული კა-
ცია. ამისთანა ადამიანს რაკი ერთხელ ჩაეჭრება გულში რაი-
მე დიდი სურვილი, მედგრად და შეუბოვრად სცდილობს მის
განხორციელებას. ყოველ-გვარ დაბრკოლებას ებრძვის თავ-
გამეტებით, ხოლო რადგან დაბრკოლება მეტად დიდია, ვე-
ლარ უძლებს თავზედ მეხივით დატეხილს უბედურებას და
კვდება. ამიტომ არის, რომ ტრაგედია მუდამ უბედურებითა
თავდება. პატივ-მოყვარეობით გამსჭვალულმა მაკბეტმა თა-
ვის სიცოცხლის საგნად ის დაისახა, რომ უთუოდ სამეფო
გვირგვინი უნდა მედგას თავზედაო, მაგრამ ასეთი მისი სურ-
ვილი უკანონო საქმე იყო, შოტლანდიას თავისი კანონიერი
მეფე ჰყავდა. მის პატივ-მოყვარეობას წინ ედობება სვინიდი-
სიკა და კანონიცი. ასტყდება ბრძოლა ერთის მხრით მაკბე-
ტის გულის-თქმასა და მეორეს მხრით მისისავე სვინიდისისა
და კანონის მოთხოვნილებას შორის. გულის-თქმა ამარც-
ხებს სვინიდისს, მაკბეტი ჰკლავს დუნკანს და თავის გულის
წადილს ისრულებს; მაგრამ ბოლოს უსამართლობის მდევნე-
ლი კანონი სძლევს პატივ-მოყვარეობის წადილსა და მაკბე-
ტი ჰკვდება სამართლიანობის დამცველთაგან.

მაშასადამე, ტრაგედია ეწოდება ისეთს სადრამო ქმნი-
ლებას, რომლის მომქმედნი დიდს სატანჯველში არიან ჩავარდ-
ნილნი, რადგან რომელიმე ბუნებრივი სურვილი ანუ ესა თუ
ის გულის-თქმა შეჭხლია საზნეო მოვალეობას ანუ სხვა რო-
მელსამე უძლეველს დაბრკოლებას. თუ ტრაგედიაში დასუ-
რათებული გმირი უარ-ჰყოფს თავის კანონიერს სურვილს
საზნეო მოვალეობის ჩაგონებით, უბედური იქნება მთელი
თავისი დღენი და ორში ერთი უნდა ირჩიოს: ან გამუდმე-
ბული ტანჯვა-მწუხარება, ან სწრაფი სიკვდილი. არ უარ-
ჰყოფს კიდევა და კანონიერის სურვილის შესრულებით გვერდს

აუხვევს მოვალეობას, სვინიდისის ქენჯნა არ მოასვენებს. ერთის სიტყვით, ყოველ შემთხვევაში აუტანელი მდგომარეობა იბადება და ბოლო დაწყებულის ბრძოლისა გმირის დაღუპვაა. თუმცა ხშირად არ თანავუგრძნობთ ტრაგედის გმირს და მისი საქციელი არ მოგვწონს, მაინც გვეცოდება, როგორც ადამიანი და თან სულის აღფრთოვანებასა და გაკვირვებასა ვგრძნობთ საზოგადოდ ადამიანის სულის ძლიერების წინაშე.

ტრაგედია გაჩნდა პირველად საბერძნეთში. დღეობა იცოდნენ იქ თავიანთ ღმერთის ბახუსისა, აბამდნენ ფერხულს ამ დღეობაში და ამბობდნენ სიმღერებსა. მოფერხულენი მღერითა და როკვით უვლიდნენ გარშემო ბახუსის სამსხვერპლას. ერთ მხრისკენ გაწევას და იმ სიმღერას, როცა ამ დროს ამბობდნენ, სტროფა ეწოდებოდა. მეორეს მხრისკენ გაწევასა შესაფერის სიმღერითურთ ანტისტროფა ეწოდებოდა. როცა ფერხულში ჩაბმულნი თავიანთ ალაგას დაბრუნდებოდნენ, ისვენებდნენ ახალს სტროფამდე. ამ დასვენებას თვისის შესაფერის სიმღერით ერქვა ეპოდი. მოფერხულეებს წინამძღვარი ჰყვანდათ, ანუ დამწყები—კორიფეი. დამწყები უამბობდა მსმენელთ ხან-ლაპარაკითა და ხან სიმღერით ბახუსის ამბავსა და გმირობა-ქველობას; ხოლო გუნდი სიმღერითვე აძლევდა პასუხს ბახუსისავე ქება-დიდებას. ბერძენთა პირველმა ტრაგიკოსმა თესპისმა, რომელიც სცხოვრობდა მე-VI საუკუნეში ქრისტეს დაბადებამდე, ზემოხსენებული გუნდი მოფერხულეთა ორ ფრთედ აღაპყრო და თითოეულს თითო კორიფეი მიუჩინა. კორიფეები ერთმანერთს ელაპარაკებოდნენ და აქედან გაჩნდა დიალოგი. თესპისმავე მიუმატა გუნდს აქტიორი, რომელსაც უნდა წარმოედგინა რომელიმე ამბავი, დღეობის შესაფერი. ამ სახით გაჩნდა ნამდვილი წარმოდგენა, რომელიც უფრო განვითარდა მეორე ტრაგიკოსის ფრინიხის დროს (VI საუკ. ქრისტეს დაბ.-მდე). ფრინიხმა დედაკაცის როლი შემოიღო, ხოლო ესხილმა (დაიბადა 525 წ. ქრ. შობამდე) ერთს აქტიორს მეორეც მიუმატა. ასეთის თან-და-თანის განვითარებით საბერძნეთის დრამამ დიდს წარმატებას მიიღწია სამ შესანიშნავ ტრაგიკოსის დროს, რომელნიც ერთი-ერთმანერთის შემდეგ დაიბადნენ—ესხილმისა, სოფოკლისა და ევრიპიდის დროს. ეს დრო იყო ბრწყინვალე დრო პერიკლისა. მაშინ სცხოვრობდა აგრედვე კომიკოსი არისტოფანი, ავტორი კომედიებისა: „ცხენოსანნი“ და „ღრუბელნი“.

მოკლე შინაარსი სოფოკლის ოთხის ტრაგედიისა: „მე-

ფე-ედიპი“, „ედიპი კოლონაში“, „შვიდი ფივის წინააღმდეგ“ და „ანტიგონა“:

ამ ტრაგედიებს საფუძვლად უდევს ზღაპრული ამბავი ლაბდაკიდების სამეფო სახლისა, მისის თავ-გადასავალისა და ბედის საწერელისა. ფივის მეფეს, სახელად ლაის, ქურუმ-ქადაგმა უწინასწარმეტყველა, შენის შვილის ხელით მოჰკვდებიო. მეფემ თავისი ახლად-დაბადებული შვილი მწყემსს მისცა მოსაკლავად. მწყემსს შეეცოდა უდანაშაულო ბავშვი და გააბარა აღსაზრდელად. აღმზრდელმა ყმაწვილი კორინთის მეფეს მიჰგვარა. ყმაწვილს ედიპი დაარქვეს და, როცა გაიზარდა, ტოლებში გაერია, ერთხელ ამხანაგებმა დაცინვა დაუწყეს, უბატრონო და უდედ-მამო ხარო. ედიპი თავ-მოყვარე ჭაბუკი იყო და დიდად იწყინა ასეთი დაცინვა. ადგა და წავიდა დელფის ქურუმ-ქადაგთან, იქნება იმან შემატყობინოს ჩემის დედ-მამის ამბავიო, გზაში შეჭხვდა მამას, მოუვიდა ჩხუბი და შემოაკვდა მამა. გავიდა ხანი. ფივის ქალაქი გაჭირვებაში ჩავარდა, ედიპმა ფივი გადაარჩინა. ამის გამო ფივმა ედიპი თავის მეფედ აირჩია. ქალაქის ჩვეულებისამებრ, ახალ მეფეს შერთეს ცოლად წინანდელ მეფის, ლაის, ქვრივი იოკასტა, დედა ედიპისა. ედიპს იოკასტასაგან ოთხი შვილი ეყოლა: ორი ვაჟი და ორი ქალი. როცა ბოლოს გამოაშკარავდა, რომ ედიპს თავისი ღვიძლი დედა ჰყოლოდა ცოლად, მეფე დიდს მწუხარებაში ჩავარდა, ეს რა საზარელი ცოდვა შემძთხვევიაო. გულ-გახეთქილმა და გაბოროტებულმა ედიპმა თვალები დაითხარა, რომ დღის ნათელი აღარ ეხილნა და სამუდამოდ განშორდა თავის სამშობლო ქვეყანას. აქ თავდება პირველი ტრაგედია: „მეფე ედიპი“.

უსინათლო მამა დაჰყავს დაბად და ქალაქად მის ქალს ანტიგონას. მაგრამ ვერსად ბინას ვერა ჰპოვებს მისთვის. ბოლოს ღმერთნი შეირიგებენ ტანჯულსა და დიდებულს მოხუცს, რადგან ედიპმა თავისი უნებური ცოდვა მოინანია, თავისი თავი თვითონვე დაჰსაჯა, უსინათლობა იტვირთა.

მოხუცი კვდება და საუკუნო განსასვენებელს ჰპოვებს ერთის წმიდა ქალაში. აქ თავდება მეორე ტრაგედია: „ედიპი კოლონაში“.

ედიპის ვაჟი-შვილებს ეთეოკლსა და პოლინიკს მოსდით ჩხუბი, არა მე უნდა ვიყო მეფედ თივისა, არა მეო პოლინიკი, განდევნილი ეთეოკლისაგან, მოიყვანს შვიდს არგიველს სარდალს და ჯარით გარშემოადგება ქალაქსა ბრძოლის ღროს პოლინიკი და ეთეოკლი პირის-პირ შეჭხედებიან ერთმანერთს, იბრძვიან და ორნივე იხოცებიან. თივში გამეფდება მათი ბიძა კრეონი. მეფის განკარგულებით ეთეოკლს დაასაფლავებენ წესისამებრ, ხოლო პოლინიკს მინდორზედ დასტოვებენ ძაღლების შესაჭმელად: ჩვენის ქალაქის მტერი იყოვო. აქ თავდება მესამე ტრაგედია: „შვილნი თივის წინააღმდეგ“.

პოლინიკის დას ანტიგონას გული უკვდება, რომ მის ძმას დასაფლავება არ აღირსეს, რაიცა დიდს ცოდვად ითვლებოდა და, თუმცა გამოცხადებული იყო, სიკვდილით დაისჯება, ვინც იმას დამარხავსო, მაინც ანტიგონა გასწირავს თავს ძმისათვის და ღვთის კანონს ასრულებს — ასაფლავებს თავის ძმას. ანტიგონას შეიპყრობენ. მის განთავისუფლებას სცდილობს კრეონის შვილი გემონი, რომელსაც გაგიჟებით უყვარს ანტიგონა. კრეონი შვილს ყურს არ უგდებს და იმის ჯიბრზედ ბრძანებს, რომ ანტიგონა ჩააგდონ ლაბდაკიდების სამარხ აკლდამა-გამოქვაბულში და იქ ცოცხლივ დამარხონ. ანტიგონა მიჰყავთ ცოცხლივ დასამარხად. იმის გულში ჯოჯოხეთია: დაგვირგვინების მაგიერ სიცოცხლით გაუხარელს საშინელი სიკვდილი მოელის. მაგრამ ანტიგონა ისეთის ხასიათის ქალი არ არის, რომ შედრკეს. თუმცა ცრემლებსა ჰღვრის, მაგრამ მაინც გულ-მაგრად არის, რადგან დარწმუნებულია, ღვთის სასიამოვნო საქმე მოვიქმედე და ჩემი ზნეობრივი ვალი შევასრულეო; კაცის გამოცემული კანონი გარდუვალი არ არისო; იმის გულის-

თვის მე ვერ უარ-ვყოფდი ღმერთების საუკუნო და უცვა-
ლებელს კანონსაო. კაცნი მდევნიან, იმიტომ რომ პატივსა
ვსცემდი სათნოებასაო, ამობს უკანასკნელად ანტიგონა, და
მიდის მამა-პაპათა სამარხში ჩასასვლელად. ამასობაში კრეონს
მოსვენებას არ აძლევენ: ხან გუნდი გადუკრავს სიტყვას, რომ
შენც ვერ მოგივა საქმე კარგად, რადგან შენი კანონი წინ
დააყენე ღვთიურს კანონზედაო, ხან ქურუმი ტირეზი ამხი-
ლებს და ცოდვად უთვლის პოლინიკის გვამის დაუმაჩხვე-
ლობას. კრეონი, თავ-მოყვარეობითა და ხელმწიფობით და-
ბრძალებული, ვერა ჰგრძნობს თავის შეცდომას, ჰგონია, ბრძე-
ნი მმართველი ვარ ქვეყნისაო და არა ტყდება. ბოლოს-კი
შეშინდება, სვინილისი აწუხებს და, გუნდს რჩევით, ჰგზავ-
ნის კაცს, გადაარჩინეთ საშინელს სიკვდილს ანტიგონაო.
მაგრამ გვიანდაა: ღმერთნი უკვე გაუწყრნენ კრეონს. ანტი-
გონამ თავი ჩამოიჩხო გამოქვაბულში, მისმა საქრმომ ზედ
დააკლა თავი თავის დანიშნულს, ხოლო კრეონის ცოლმა,
როცა გაიგო შვილის სიკვდილი, გული გაიგმირა მახვილი-
თა: ახლა-კი გატყდა კრეონი. ამდენმა თავზედ დატეხილმა
უბედურებამ მიახვედრა, რომ ასეთი ყოფილა უთუოდ ჩემის
ბედის-საწერელიო; სასოწარკვეთილი კრეონი ყოველსავე
უბედურებას მარტო თავის თავს აბრალებს, ჭკუაზედ იშლე-
ბა და სიკვდილსა ჰნატრობს. ამითი თავდება მეოთხე ტრაგე-
დია სოფოკლისა: „ანტიგონა“.

„ანტიგონას“ შინაარსიდანა სჩანს, რომ უმთავრესნი
მომქმედნი ამ ტრაგედიაში ორი ადამიანია — თვით ანტიგონა
და კრეონი. ორივენი დიდს სულიერს ბრძოლაში არიან. ეს
ბრძოლა ისეთის საშინელის უბედურებითა თავდება, რომ
თავ-ზარსა სცემს ადამიანსა. საშინელია ანტიგონას მდგომა-
რეობა: ღვთაებრივის კანონით მოვალეა დაასაფლავოს თავი-
სი ძმა, ხოლო კანონი მეფისა სულ სხვასა თხოულობს.
გრძნობა სარწმუნოებრივი და სიყვარული ძმისა აიძულებს
ასრულოს ღვთის ბრძანება, მაგრამ თან შიში აქვს, რადგან

ამით დაარღვევს კაცთა კანონს და შესაძლოა სიკვდილით იქმნას დასჯილი. ყოველს შემთხვევაში, ასე მოიქცევა, თუ ისე, დიდი ტანჯვა და ვაება მოელის: არ დაჰმარხავს ძმას — სვინიდისი დასტანჯავს და ღმერთებს განარისხებს, დაჰმარხავს კიდევად — საშინელი სასჯელი აუცილებელია. სვინიდისი და გრძნობა ძმის სიყვარულისა იმარჯვებს ბოლოს და ანტიგონა ებრძვის მეფეს. ამ სახით, ანტიგონა სატრაგედო ქარ-ცეცხლშია ჩავარდნილი: სულით მაღალი და ბუნებით გმირი ქალი გადასწყვეტს გასწიროს თავი ძმისათვის, ოღონდ-კი ღვთის-მოსაწონი საქმე გარიგდეს, ოღონდ-კი ჩემს ძმას მოსვენება ეღირსოს საიქიოსაო. *) ასეთსავე სატრაგედო ქარ-ცეცხლშია კრეონი. მეფობითა და ხელ-მწიფურის თავ-მოყვარეობით გატაცებული თავის სამეფოს სიკეთესა სცდილობს და ისეთს ბრძანებასა სდებს კანონად, რომელიც წინააღმდეგია ღმერთების კანონისა. ამით კრეონმა თავისი სურვილი მაღლა დააყენა ღმერთების სურვილზედა. ხოლო ღმერთნი დაუსჯელად არა სტოვებენ თავიანთ სურვილის დამრღვევლთა და, ასე, თუ ისე, აღადგენენ დარღვეულსა. მართლაც ანტიგონა ასრულებს ღვთის კანონს, რომელიც კრეონმა დაარღვია და ასეთის ქცევით უმტკიცებს მეფეს, რომ შენი განკარგულება შეცდომააო. მაგრამ კრეონი ვერ მიმხვდარა ამას: თავ-მოყვარეობით არის შეპყრობილი და სათაკილოდ მიაჩნია გააუქმოს უკვე გაცემული უკანანო ბრძანება: ისეა გატაცებული თავ-მოყვარეობით, რომ თითქმის ფიქრადაც არ მოსდის, რა უსამართლო საქმეც მოიქმედა და გულ-დაჯერებით ამტკიცებს, შეუძლებელია ღმერთებს ესამოვნებოდეთ დასაფლავება საბოლიტიკო დამნაშავესიო. ეუბნევიან, არწმუნებენ, შემცდარი ხარო, მაგრამ მაინც ვერას ასმენენ: სხვისი რჩევა და დარიგება როგორ მივიღო მეფე-კაცმაო.

*) ძველ ბერძენთა აზრით, სული მიცვალებულისა, თუ დაუმარხავი-დარჩებოდა მისი გვამი, დიდს მოუსვენრობაში იყო საიქიოს და ვერ შევიდოდა აიდის სასუფეველში: ასს წელიწადს უნდა ეტანჯნა ასე მოუსვენრად შავ-ბნელ აიდის გალავან გარედა.

მხოლოდ ბოლოს, როცა საშინელი უბედურებანი დაატყდებოდა თავს, კრეონი მიჰხვდება, თურმე ღვთის ძალას ვებრძოდით, ღვთის ნებასთან რას გავაწყობდი მე უბედურიო. მიჰხვდება ამას და მაშინ-კი გატყდება. კრეონს სასოება ეკვეთება და, გონება დაკარგული, სიკვდილს-და შესთხოვს ღმერთებს.

თვისება და ხასიათი ბერძენთა, ახლანდელ ევროპიელთა და ცრუ-კლასიკთა ტრაგედიისა. განსაკუთრებული თვისება ბერძენთა ტრაგედიისა ის არის, რომ 1) სატრაგედიო გმირნი ბედის-წერასა ჰყავს ატანილი და ამ ბედის-წერას ვერ ასცდებიან. ამიტომ ბოლო ბერძენთა ტრაგედიისა გმირის ხასიათზედ-კი არ არის დამოკიდებული, არამედ ბედის-წერაზედ, რომელიც ჰბატონობს ყველგან და ყოველსავე საქმეში. რაც ვის შუბლზედ უწერია, ის გარდახდება: ბედის-წერას ვერსად წაუვლენ ვერც კაცნი და ვერც თვით ღმერთნი. რაც ედიბ მეფეს გარდახდა, მაგალითად, გარდაჰხდა იმიტომ რომ ეგიპო მისი ბედი, ეგიპტა შუბლზედა. ქურუმ-ქადაგმა იწინასწარმეტყველა, რომ ედიბი მოჰკლავს თავის მამას, ცოლად შეირთავს დედას და შვილები ეყოლებოა. ზნე-მალალმა ედიბმა რომ ეს გაიგონა, კორინთიდან გაიქცა, მოვშორდები ჩემს დედ-მამასაო, მაგრამ გზაში შეჰხვდა სრულიად შემთხვევით ნამდვილს თავის მამას, მეფე ლაის, აუხირდა რაღაზედაც და მოჰკლა, მერე ფივის მეფედ იქმნა არჩეული და შეირთო ცოლად იოკასტა, ქვრივი ლაისა. ამ სახით, თუმცა ედიბი დიდად ეცადა, რომ საშინელს ბედის საწერელს ასცდენოდა, მაინც ვერ მოახერხა და, თვისდა უნებურად მოიქმედა ის, რაც დაენიშნა მისთვის აუცილებელს ბედის-წერას. ცხადია, რომ საზარელი ბოლო ტრაგედიისა გმირის სურვილსა და ან ხასიათზედ-კი არ არის დამოკიდებული, არამედ აუცილებელს ბედის-წერაზედ.

სრულიად სხვა ხასიათი აქვს ახლანდელს დრამას, ქრისტიანობაში განვითარებულს. მაკბეტი იღუპება, მაგალითად,

არა იმიტომ, რომ ბედის წერამ აიტანა, ბედმა ისე მოიტანა, არამედ იმიტომ რომ უზომოდ პატივ-მოყვარეა. მართალია, მაკბეტსაც უწინასწარმეტყველეს კუდიანებმა, მეფობას მიიღებო, მაგრამ იმათი წინასწარ-მეტყველება, შესაძლო იყო, არც აღსრულებულიყო; მაკბეტს შეეძლო ყურიც არ ეთხოვებინა კუდიანებისათვის. მაკბეტი ეტანება სამეფო გვირგვინს თვისის ნებითა და სურვილითა, იმიტომ რომ პატივ-მოყვარეობით არის გამსჭვალული. ედიზი, პირ-იქით, გაურბის ბედის-წერას, მაგრამ მაინც, ამის მიუხედავად, ვერ ასცდენია იმას, რაც უშბლზედ უწერია. აი ეს არის არსებითი გარჩევა ძველის, საკლასიკო და ახალ, ქრისტიანულ ტრაგედიას შორის. ეს გარჩევა გამოწვეულია იმით, რომ სულ სხვა და სხვა შეხედულება ჰქონდა ძველს, წარმართობაში მყოფს და ახალს, ქრისტიანულ ნათლით მოსილს ქვეყანას, ადამიანზედა: ძველი ქვეყანა უარ-ჰყოფდა ადამიანის ნებისა და სურვილის თავისუფლებას, ხოლო ქრისტიანობამ აღიარა, რომ ადამიანი თავისუფალია და მაშასადამე, თვითვე აგებს პასუხს თავის ქცევისა და მოქმედებისათვისაო.

2) მოქმედება „ედიზ-მეფეში“ მარტივია და რთულს ხასიათს მოკლებული. ყოველივე სწარმოებს იმ საფუძველზედ, რაც იწინასწარმეტყველა ქურუმ-ქადაგმა შესახებ ლაისა და ედიზისა. სოფოკლიც თითქმის ყოველ ამის განვითარებას ანდომებს თვისის შემოქმედობის ნიქს. „მაკბეტში“-კი დრამას ყოვლად რთული ხასიათი აქვს. გმირის განზრახვა დიდია აქ და დიდს შრომას ითხოვს სხვა და სხვათაგან: ზოგნი მათ შორის ხელს უმართავენ მაკბეტს, ზოგნი ეწინააღმდეგებიან; ამიტომ მოქმედება ამ ტრაგედიაში რთულს ხასიათს იღებს.

3) მოქმედების სიმარტივესა და სირთულეზედ არის დამოკიდებული რიცხვი მომქმედთა. ბერძნულს ტრაგედიაში, რომელიც მარტივია და არა-რთული, მცირე რიცხვია საჭირო მომქმედთა. „მეფე-ედიზში“ ჰმომქმედობენ მხოლოდ შვიდნი:

თვით ედიპი, ქვრივი ლაისა, კრეონი, ქურუმი ტირეზი, მწყემსი და მახარობელი; გუნდი მეშვიდეა. „მაკბეტში“-კი, რომელშიაც მოქმედება რთულია და მრავალ-გვარი, 25-მდე კაცი და ქალი ჰმოქმედობს.

4) ბერძნულს ტრაგედიაში გუნდიც ურევია, რომლის ლაპარაკი გვიხსნის აზრს ტრაგედიის ამა თუ იმ ადგილისას; ახალს ტრაგედიაში გუნდი არ არსებობს. დასასრულ, გუნდი

5) ბერძნული ტრაგედია, რაკი სცენის მოწყობილობა განუვითარებელი იყო მაშინ, იცავდა ადგილისა და დროს ერთიანობას (მოქმედება სწარმოებდა ერთს ადგილას და ერთის დღისა და ღამის განმავლობაში). ახალს ტრაგედიაში-კი, რაკი სცენის მოწყობილობა განვითარდა, დროსა და ადგილის ერთიანობას ყურადღებას აღარ აქცევენ: „მაკბეტში“ მოქმედება სწარმოებს შოტლანდიისა და ინგლისის სხვა და სხვა ადგილას და თვით მოქმედება დიდს ხანსა გრძელდება.

როცა აღორძინდა და ფრთა შეისხა ძველთა მეცნიერება-ხელოვნების შესწავლამ დასავლეთ-ევროპაში, აღდგენილ იქმნა ძველი ბერძნული დრამაცა. ეს საქმე დიდს წარმატებაში შევიდა უფრო საფრანგეთს, ლუდოვიკო მე-XIV დროს. მაშინ გაჩნდნენ საფრანგეთში შესანიშნავნი დრამატურგნი: კორნელი, რასინი და მოლიერი. მაგრამ, როგორც ძველმბურს პომპასა და ლირიკას მისცეს ცრუ-მიმართულება საფრანგეთში, ისევე შეცდომით გაიგეს ხასიათი ძველებურის დრამისა და არც მას ასცდა იგივე ცრუ-მიმართულება. ამათს ნაწერებში, უფრო-კი კორნელისა და რასინის დრამა-ტრაგედიებში; მხოლოდ სახელები იყო მომქმედთა ბერძნული, ხასიათი-კი მათი ფრანგებისა იყო. ამიტომაც ეწოდა საფრანგეთის იმ დროინდელ დრამებს ცრუ-კლასიკური. ხოლო განსაკუთრებული თვისება საფრანგეთის მაშინდელის დრამისა იყო დაცვა ესრედ-წოდებულის სამის ერთიანობისა; ეს სამი ერთიანობა იყო: ერთიანობა ადგილისა, დროსი და მოქმედებისა. ამ წესით მოქმედება დრამისა უნდა სწარმოებდეს

უთუოდ ერთს ადგილას და იწყებოდეს და თავდებოდეს უთუ-
ოდ ერთის დღე-ღამის განმავლობაში, ამ სამს ერთიანობაში
მხოლოდ ერთი აქვს დაცული ახლანდელს ღრამას, სახელ-
დობრ ერთიანობა მოქმედებისა.

ხასიათი შექსპირის დრამებისა საზოგადოდ. ყველა მომ-
ქმედნი შექსპირის დრამებში ზნეობრივ-თავისუფალნი არსე-
ბანი არიან და თავიანთ ნება-სურვილსამებრ ჰმოქმედობენ.
სადრამო ბრძოლა დაფუძნებულია იმაზედ, რომ ზნეობრივი
მოვალეობა და გულის-თქმა ეპირისპირება და ეჯახება ერთ-
მანერთს. ყველა მომქმედნი ისე არიან გაჩენილნი, რომ გუ-
ლის თქმანი ძლიერი აქვთ და ჰმოქმედობენ შუა-საუკუნეთა
ცხოვრების ვითარებაში, რომელიც კარგად ჰქონდა შექსპირს
გათვალისწინებული. ამ ცხოვრების უმთაგრესი ხასიათი ის
იყო, რომ ჯერ გარკვეული არა ჰქონდა არავითარი რიგი
და წესი, შემუშავებული არა ჰქონდა არავითარი საზნეობო
რწმენა, რომელსაც შესძლებოდა შეეკავებინა გულის-თქმის
კვეთება ძლიერ ადამიანთა. გატაცებულნი რომელისამე საძა-
გელის გულის-თქმით, ასეთნი ძლიერნი კაცნი, არღვევდნენ
და ფეხ-ქვეშ სთელავდნენ ყოვლად-სავალდებულო პრინციპებს
ცხოვრებისასა და ზნეობისას. ამის გამო იბადებოდა ყოვლად
უგვანო და შეუწყნარებელი ურთიერთობა კაცთა-შორის.
(მაგალითად, ედმუნდი „მეფე ლირში“, გატაცებული პატივ-
მოყვარეობით, ჰლუპავს მშობელს მამას, ძმას და ატყუებს
რეგანასა და გონერილიას, ეფიკება, ვითომ მიყვარხართო).
რაკი ასეთი უადამიანო ერთმანერთობა იბადება, ცხადია,
ამისთანა ხალხში, ათასი უბედურება ყველას ყურს უკან უნ-
და ედგას. შექსპირის დრამებში ადამიანი თვითვე ატარებს
თავის არსებაში მიზეზს თავისი ბედნიერებისასა და უბედუ-
რებისას. ყოველი საქციელი მისი არის შედეგი თითოეულის
საკუთარის ნება-სურვილისა და ამიტომ იგი საქციელი სარ-
კვა ამ საქციელის მომქმედის სულისა.

ამ სახით, შექსპირის დრამებში ადამიანი იხატება საე-

სებით, თვისის ავისა და კარგის თვისებით, თვისის ხასიათებით. აქ ბედის-წერას ადგილი არა აქვს. აქ მომქმედი ბრმა იარაღი-კი არ არის ბედის საწერელისა, არამედ თავისუფლად მომქმედია ისე, როგორც შეეფერება მის ხასიათს.

ერთი განსაკუთრებული თვისება შექსპირის დრამებისა არის კიდევ ის, რომ დიდი ზღვარი არა სძევს საშინელსა და საცინელს შორის, სატრაგედოოსა და საკომედოოს შორის. საშინელი და სასაცილო, სახუმარო და არა-სახუმარო—ზედი-ზედ მისდევს ერთმანერთს, რაიცა უფრო შეეფერება ცხოვრებას, რომელშიაც შეუძლებელია, სულ სამწუხაროსა და თავ-საცემს მდგომარეობას სასაცილო და სამხიარულო არა მოსდევდეს-რა. მკითხველიცა და მაყურებელიც თითქო ისვენებს იქ, საცა სახუმარო და სასაცილო იწყება და მერე განახლებულის გულის-ყურით ადევნებს თვალს მომქმედთა გულის-თქმის კვეთებასა და ქარ-ტეხილს.

დასასრულ, უნდა ვსთქვათ, რომ შექსპირი თვისის გენიოსობით უუდიდესი პოეტია მთელს ქვეყნიერობაზედ და იმას, როგორც დრამატურგს, ტოლი და სწორი არა ჰყავს. „ბუნებამ უხვად დააჯილდოვა შექსპირი ყოველის თვისის უხვებითა ზე მიანიჭა ყოველი თვისება, რომელიც-კი დიდებულს პოეტს უნდა ჰქონდეს: მდიდარი და დაუღვენელი შემომქმედი ფანტაზია, სიღრმე და სიფიცხე გრძნობისა, გონების თვალთმხედველობა ისეთი, რომლის წყალობითაც ცხადად სჭვრეტდა თვით ყოვლად იდუმალს ყურგ-კუნჭულს ადამიანის გულისას, დაუშრეტელი საგანძური მახვილ-გონიერებისა, აზრიანობით სავსე ირონია და ბოლოს—რათა სავსებით ეუფლა, განეგო და ეხელმწიფნა ყოველ ამ უხვებათა შორის—ჰკუა, მქნელი და შემომქმედი დიდის მოფიქრებითა და თავ-დაჭერითა და ის წმინდა, „ბრძოლასა და მწუხარებაში“ შემუშავებული სიბრძნე, რომლის წყალობითაც მისნი ქმნილებანი „სარკეა მთლად ქვეყნიერობისა და კაცობრიობისათვის“, „საერო დაბადება“, მუდამ საინტერესო და სა-

გულისხიერო ყოველის გრძობა-მახვილის მკითხველისათვის“
(შერის ისტორია მსოფლიო ლიტერატურისა).

კ ო მ ე დ ი ა.

კომედია ეწოდება ისეთ სადრამო ნაწარმოებს, რომელშია ცხატება, მოქმედების სახით, უზნეო-უგუნური ბრძოლა ადამიანისა. იხატება ბრძოლა ისეთის ადამიანისა, რომელსაც შეუღახავს ზნეობიანის და გონიერის არსების მოვალეობანი. ასეთია კომედიები გ. ერისთავისა, ზ. ანტონოვისა, გაბ. სუნდუკიანცისა, ავქ. ცაგარლისა. არუთინ ზიმზიმოვი, მაგალითად, „პეპოში“ ასცდენია ნამდვილ ადამიანის გზას და დასდგომია პატიოსანისა და საწყალის ხალხის გაყვლეფის ხელობას, ისე-კი რომ თან უნდა ვითომ პატიოსანის კაცის სახელიც ატაროს. ბოლოს ასეთი ავაზაკი გაებმევა მახეში და ჩაუვარდება ხელში პეპოს, რომელიც ემუქრება ყოველისავე მისის ავის საქციელის გამოაშკარავებას. არუთინ ზიმზიმოვი სცდილობს მიაფანიეროს როგორმე ეს საქმე, ჩააფუჩეგოს ყოველივე. ამიტომ სხვა და სხვა თანხებს უწყობს პეპოს და სცდილობს თავი შეუხვიოს როგორმე, მაგრამ ვერ ახერხებს და ყოველი მისი ბოროტ-მოქმედება აშკარავდება, მისდა სამარცხვინოდ და თავ-ლაფ-დასასხმელად.

აქედან სჩანს, რომ კომედია ჰხატავს ცხოვრების უმგავნობას და სიმრუდეს, ყოველ-გვარ მის ნაკლსა და ბიწიერებას ჰკიცხავს და სასაცილოდ ჰქმნის. მაგრამ ამ სიცილს ხშირად ნაღველიც ერთვის; ნაღველიც ერთვის იმიტომ რომ ვხედავთ, რაოდენად დამახინჯებულია ბუნება ადამიანისა და რაოდენად გაუმსჭვალავს უაღამიანობას. კომედიაში გმირი ებრძვის დაბრკოლებათა, სცდილობს ბედნიერება დაიმკვიდროს, მაგრამ მისი იდეალი წვრილმანია, ეგოისტური და ხშირად თვითონაც ცხადად ვერ გაუთვალისწინებია ის, რასაც ეტრფის, ვითა იდეალს. სამაგიეროდ, იდეალი ავტორისა,

რომელიც უხილავად უნდა სუფთედეს კომედიაში და აშუქებდეს ცხადად ამა თუ იმ სასაცილო თვისების მომქმედთა, უნდა იყოს მაღალი და ღირსი ადამიანისა, როგორც ზნეობა და გონება-მოსილის ძრსებისა. ამ იდეალის რაობას კარგად უნდა ჰგონობდეს, როგორც ავტორი, ისე წარმოდგენის მაყურებელი; იმიტომ რომ თუ კარგად არა გვაქვს შეგნებული იდეალი ანუ ის, რაც ჭეშმარიტად სასურველია ცხოვრებაში, ვერც ამ ცხოვრების სიმრუდეს შევამჩნევთ. ამიტომ აქვს ისეთი მცირე ფასი და ისე წვრილმანია ეს კოეფიზმი, რომელიც დამყარებულია მხოლოდ გარეგან ნაკლის დასურათებაზედ (დიდი ცხვირი აქვს კაცსაო და იმაზედ დასცინოდე, მოჰმურვია სახეო, ფეხი მოუტეხია და სასაცილოდ დაჩლახუნობსო) და არა შინაგანს სიდუხჭირესა, სულისა და გულის ნამცეცობაზედ.

კომედიას აზრად აქვს გაარკვიოს ცხოვრების ესა თუ ის საყურადღებო საგანი ესრედ-წოდებულის უარ-ყოფით ანუ პირ-უკუღმაობით, ესე იგი უარ-ჰყოს, სასაცილოდ დასახოს ის, რაც მავნებელია, სასაცილოდ ასაგდებია, რაც ეწინააღმდეგება გონიერის და ზნე-მაღალის ადამიანის იდეალს და მით სურვილი ჩაუნერგოს ყოველს ჩვენგანს უზნეობის თავიდან აცილებისა და გონიერის ცხოვრების წეს-რიგის შეთვისებისა.

კომედიები სხვა-და-სხვა გვარისაა და, იმის მიხედვით, თუ რა შინაარსისაა კომედია, სახელ-წოდებაც ისეთი აქვთ. არის, მაგალითად, კომედია ზნე-ჩვეულებისა ანუ მაღალი კომედია, თუ ამისთანა ნაწარმოებში საღრამო ბრძოლა დაფუძნებულია ადამიანთა ბიწიერებასა და ნაკლულევენებაზედ; არის კომედიები სახუმრო და სასაცილო ანუ ფარსი, თუ ნაწარმოებში მეტი ადგილი დათმობილი აქვს წვრილმანს კომიზმს, რომელიც წარმოდგარია მომქმედთა გარეგან ნაკლთა დასურათებით, მათის ურთიერთობის ამბის გართულება-დახვლანჯვით და კარიკატურულად (გარდამეტება, გაზვიადება) დახატვით ადამიანის ამა თუ იმ სისუსტე-ნაკლისა; არის ისეთი კომედიებიც, რომლებსაც ეწოდება კომედია-ვოდევილი, რომელიც დიდი ხანი არ არის, რაც

გაჩნდა. მისი განსაკუთრებული თვისება ის არის, რომ შიგ სასიმღერო ლექსებით და ამ ლექსებით მოქმედნი გამოსთქვამენ ან რომელსამე ზოგადს ჭეშმარიტებას, ან თავიანთ მდგომარეობის შესახებ ამბობენ რასმე.

შედარება ტრაგედიისა და კომედიისა. შედარება კომედიებისა ერთმანერთს შორის, აგრედვე შედარება კომედიებისა და ტრაგედიებისა დაგვანახვებს, რომ კომედიის განსაკუთრებული თვისებაა:

1) კომედიის გმირთ არ ემჩნევათ ის იერი დიდ-ბუნებოვანებისა, რომლის ბეჭედიც აზით ტრაგედიის გმირთ. დიდი განსხვავებაა, მაგალითად, შექსპირის მაკბეტსა და არუთინ ზიმზიმოვს შორის, ანუ შილლერის კარლოს მოორსა და ავქ. ცაგარლის ციმბირელს შორის. მაკბეტის ყოველი საქმე, ყოველი საქციელი ჰმოწმობს, რომ ეს კაცი დიდის ბუნების კაცია, ღრმა ფიქრისა და აზრისა. მისნი გულის-თქმანი ძლიერია და სახმილებრ მწვაფი, მისნი განზრახვანი ყოვლად ფართო და დიდი, მისი წვა და დაგვა, ტანჯვა მისის სულისა საშინელებაა. ზიმზიმოვ-მაზუთიანის საქმენი-კი წვრილმანობაა, ქვენაობაა, არარაობაა. მათნი გულის თქმანი წვრილმანია, სურვილ-სწრაფვანი — სათაკილონი, დეღვა-წუხილი — სასაცილონი არაფერი მათი არ ჰმოქმედობს ისე, როგორც ჰმოქმედობს ის, რასაც ემჩნევა ნიშან-წყალი დიდებისა. გმირნი ტრაგედიისა, როგორც კაცნი, უხვად დაჯილდოვებულნი სულიერის ძალ-ღონით, შესანიშნავნი, იშვიათნი არიან; კომედიის გმირთ-კი ჩვეულებრივი, უბრალო სიკვდილის შეილთა ფერი აღევთ, ტიპები არიან, ისეთი ტიპები, რომლებსაც ხშირად შეჰხვდება აღამიანი ცხოვრებაში. ტფილისი სავსეა, მაგალითად, იმისთანა კაცებით, როგორიც არის ზიმზიმოვი ან ზამბახოვი, როგორც ჩვენი სოფლები სავსე იყო ამ ოცი-ორმოცი წლის წინად იმისთანა მებატონეებით, რომელნიც დასურათებულია გ. ერისთავისა და ზ. ანტონოვის კომედიებში.

2) ის ბრძოლა, რომელსაც ეწევიან გმირნი კომედიისა

ან საზნეობო წეს-რიგის ცნობიერად, განზრახ დარღვევისათვის (გარასიმ იაკულის ზამბახოვი ატყუებს გ. მასისიანცს და თავისი გონჯი ქალი უნდა მიათხოვოს იმ ლამაზ ნატალიის მაგიერ, ისაიას ცოლისა, რომელიც გააშინჯა), ან უმეცრებით და თავ-ქარიანობით (რუსეთუმე „გაყრაში“), აგდებს გმირებს არა სატრაგედო მდგომარეობაში, რომელიც იწვევს შებრალების გრძნობას, არამედ სასაცილო ყოფაში, რასაც საკომიკო მდგომარეობა ეწოდება.

ამასთანავე, როგორც ტრაგედიებში დიდ-ბუნებოვან კაცთა ბრძოლასთან ერთად ვხედავთ სურათს იმათის ყოვლად მძიმე და შესაზარის სულიერის ტანჯვისას, — ისე კომედიებში წვრილმან და უარარაო კაცთა ბრძოლასთან ერთად ვხედავთ აფერადებულს სურათს იმათის ბიწიერებისა, უმზგავსოებისა, უმეცრებისა და საზოგადოდ ყოველგვარ გათახსირებისას. როგორც ტრაგედიაში მოქმედების განვითარებასთან ერთად უფრო და უფრო იშლება ჩვენს თვალ-წინ ძალი გმირის სულისა, ძლიერდება მისი გმინვა და ვაება, — ისე კომედიაში უფრო და უფრო იშლება წვრილმანი გულის-თქმანი და უმზგავსოება გმირის ხასიათისა, ძლიერდება მისი სასაცილოება და მაყურებლისათვის თან და თან უფრო სამასხარო ყოფაში ვარდება.

ჰ) რადგან კომედია ჰხატავს სულ სხვა გვარს გმირებსა და სურათებს, ვიდრე ტრაგედია, ამიტომ, ცხადია, რომ ის გრძნობანიც, რომელსაც იწვევს კომედია სულ სხვა გვარიანა: არა გაკვირვებასა, შეძრწუნებასა და შებრალებას იწვევენ ზიმ-ზიმოვ — ზამბახოვები, მაზუთიანები და მათნი მზგავსნი გმირნი კომედიისა, არამედ სიცილს, რომელსაც ერთვის ხან გრძნობა გულის-წყრომისა, ხან ზიზლისა, ხან გრძნობა სიბრალოლისა. გულის-წყრომას ჰგრძნობს მკითხველი, როცა ჰხედავს, რომ გმირი კომედიისა არღვევს საზნეო წეს-რიგსა, ზიზლსა ჰგრძნობს, როცა ჰხედავს ადამიანის სულის სიმდაბლეს; გრძნობა გმირის სიბრალოლისა ებადება მკითხველს, როცა

ისეთს თავ-ცარიელსა და უხასიათო ადამიანს უცქერის, როგორც არის რუსეთუმე. თან-კი ყოველ-შემთხვევაში იცინის, იმიტომ რომ გმირნი კომედიისა მუდამ სასაცილონი და მასხარად ასაგდებნი არიან. კომედიის აზრი და საგანიც ეგ არის სწორედ, რომ ასეთი გრძნობანი აუშალოს მაყურებელს, რადგან კომედია იმის კომედიაა, რომ, პირველად, დასთრგუნოს ბოროტება სასაცილოდ აგდებით, მასხარად აღებით და, მეორედ, — აღამაღლოს სული მაყურებელისა, რომელიც იძულებულია ჰგრძნობდეს გულის წყრომას და ზიზღს იმისას, რაც ღირსია გულის-წყრომისა და ზიზღისა.

ამ სახით, კომედია ისეთი ნაწარმოებია, რომელიც ჰხატავს ბრძოლას წვრილმან, უარაა ადამიანებისს; მასთანავე ასურათებს იმათს უოველ გვარ ბიწიერებასა და ნაკლულებებს, ხოლო მაყურებელთა გულში ჰბადავს სიცილს და ამ სიცილს ზედ ერთგის ხანგრძობა გულის-წყრომისა და ხან ზიზღისა იმ კაცების მიმართ, ვინც ისე დაცემულა და დადაბლებულა სულით, როგორც გმირნი კომედიისა.

საკუთრად ღრამა.

ტრაგედიასა და კომედიას გარდა, არის კიდევ ერთ-გვარი სადრამო ნაწარმოები, რომელიც ერთსაცა ჰგავს, მეორესაცა, მაგრამ თან არც წმინდა ტრაგედიაა, არც წმინდა კომედია, არამედ შერეულს ფორმას წარმოადგენს და ეწოდება საკუთრად ღრამა. მაინც წმინდა ტრაგედია და წმინდა კომედია საზოგადოდ იშვიათია. წმინდა, შეურევნელი ტრაგედია და კომედია, რომელშიაც სხვა ელემენტები არა იყოს-რა ჩართული — ტრაგედიაში საკომიკო და კომედიაში — სატრაგედიო — მართო ძველ საბერძნეთში იწერებოდა. უმეტეს ნაწილად-კი სადრამო ნაწარმოებნი ევროპიელ ახალ მწერალთა შეერთებაა ტრაგედია-კომედიისა, ხოლო ეს შეერთება,

რასაკვირველია, სხვა-და-სხვა გვარისაა. საზოგადოდ, სამ-გვა-
რი შეერთება შეიძლება:

1) როცა ტრაგედიაში ჩაქსოვილია საკომიკო ელემენ-
ტი, მაგრამ ნაწარმოები მაინც ტრაგედიად რჩება. მაგალი-
თად, „მაკბეტი“ და „მეფე ლირი“ შექსპირისა. თუმცა ორ-
სავე ნაწარმოებში ხუმარანი ჰმოქმედობენ და ბევრ მწარე
სიმართლეს ისე ამბობენ, რომ ხუმრობაში ატარებენ, თან
ბევრს სასაცილოს ჰმოქმედობენ, მაინც ეგ პიესები ტრაგე-
დიად ითვლება, იმიტომ რომ უმთავრესი ამ პიესებში ხუ-
მარანი და მათი სასაცილო მოქმედება და ოხუნჯობა-კი არის,
არამედ ბრძოლაა დიდ-ბუნებოვან კაცთა; ერთიანი ზედ-მო-
ქმედება ამ პიესებისა მაყურებელზედ სიცილს-კი არ იწვევს,
არამედ გაკვირვებას, შეძრწუნებას, დიდს გულის-ტკივილს
ტანჯულ გმირთა მიმართ.

2) როცა კომედიაში ჩართულია სატრაგედიო ელემენ-
ტი ისეთის კაცის დასურათებით, რომელიც წვრილმანის ხა-
სიათისა არ არის და სიცილს-კი არ იწვევს მისი მოქმედება;
არამედ თანაგრძნობასა და შებრალებას, მაგრამ კომედია მაინც
კომედია ხასიათს არა ჰკარგავს. ავიღოთ, თუნდა, მაგალითად,
იგივე კომედია სუნდუკიანცისა „პეპო“. თვით „პეპო“, აგ-
რეთვე მისი მეგობარი კაკულა, ყოვლად კეთილია პატიოსანი
ხალხია; ისინი სიცილს არ იწვევენ მაყურებლებისასა, მაგ-
რამ პიესა მაინც კომედიაა, იმიტომ რომ „პეპოში“ იმდენ-
ად თვით პეპო არ არის საყურადღებო, რამდენადაც საზიზ-
ლარი არუთინ ზიმზიმოვი; მისი თავ-ქარიანი ცოლი და სა-
საცილო, მოხუცებისაგან გამოჩერჩეტებული გიქო.

3) დასასრულ, სატრაგედიო და საკომედიო ნართი ისეა
ჩართული პიესაში, რომ ნაწარმოები არც ტრაგედიაა, არც
კომედია, თუმცა ერთის ხასიათიცა აქვს და მეორისაცა და
შუა ადგილი უჭირავს ტრაგედიასა და კომედიას შორის. ამის
თანა ნაწარმოებს წმინდა დრამა ეწოდება.

წმინდა ტრაგედიის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ.

ტრაგედიები შექსპირისა, წმინდა კომედიის ნიმუშად — კომედიები არისტოფანისა. წმინდა კომედიაა აგრეთვე „რევიზორი“ გოგოლისა; წმინდა კომედიასვე უახლოვდება „ხათაბალა“ სუნდუკიანცისა. წმინდა დრამას ანუ საკუთრად დრამას ძალიან ჰგავს ოსტროვსკის პიესა „ჭექა-ქუხილი“ („Проза“).

ამ ნაწარმოებში ბევრია სასაცილო და საკომიკო. დასურათებულია მრავალ-გვარი სიღუბეები და საშინელი სიბუნელი რუსეთის მივარდნილ ქალაქების ცხოვრებისა, გამოხატულია ტიპი უხასიათო, საკუთარ სურვილს მოკლებულ ტიხონისა, თავის ნათქვამისა და აჯამის დიკოისა, გულ-ქვა ფარისეველის კაბანოვის ქვრივისა, რომელიც მტარვალისგან ეკიდება თავისი ოჯახის თითოეულს წევრს. ყველა ესენი სიცილს არ იწვევენ თავისი უგვანობით, ზნეობრივის სიმახინჯით: ხან ზიზლით შევცქერით, ხან გული მოგვდის და ჩვენს გულის-წყრომას საზღვარი არა აქვს, ხან გვეცოდებიან, რადგან მეტად გულ-ნამცეცი და უბადრუკნი არიან. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ამ პიესას კომედია ვერ დაერქმევა, იმიტომ რომ სატრაგედიო ნართიც ბლომადა აქვს ჩართული და მთავარი ინტერესი მთლად პიესასა კატერინას ფრიად გულ-საკლავს მდგომარეობაზედ ტრიალებს. ამასთანავე კატერინას გულის-სწრაფვას არა აქვს ხასიათი ქვენაობისა, არარაობისა, არამედ დიდის მნიშვნელობის საქმეა იგი სწრაფვა მისი სულისა საკუთრად მისთვის.

მეორეს მხრით, ოსტროვსკის პიესას ვერც ტრაგედია დაერქმევა, რადგან ტრაგედიისაგან ბევრ რამით განირჩევა და სახელდობრ, შემდეგით:

1) საკომედიო ელემენტს უფრო ბევრი ალაგი უჭირავს, ვიდრე დათმობილი აქვს ხოლმე ჩვეულებრივ ტრაგედიებში.

2) შინაარსი მისი შეეხება არა საისტორიო რამ ამბავს, ანუ საერო გარდმოცემას, არამედ პირდაპირ გარემო ცხოვრებას.

3) სატრაგედიო გმირი ამ პიესაში — კატერინა — დიდის

ხასიათის ადამიანია, უხვად დაჯილდოვებული ნიჭით, მაგრამ მინც უფრო ჩვეულებრივს ადამიანსა ჰგავს, ვიდრე, მაგალითად, მეფე ლირს, მაკბეტს, ლედი მაკბეტს, ანტიგონას. კატერინა გაკვირვებას არ იწვევს მაყურებელთა შორის და ტანჯვა მისი გულსა გვხვდება, გულსა გვტკენს, გარნა ისეთს თავ-ზარს არა გვცემს, როგორც სულიერი წვა-დაგვა ტრაგედიის გმირებისა, თუნდა, მაგალითად, უმწვერვალესი წუხილი მეფე ლირისა, მაკბეტისა, ოტელოსი.

ესი ასეთი ნაწარმოები, რომელშიაც კომედიის ელემენტებიც არის, ტრაგედისაცა, მაგრამ ამავე დროს განსხვავდება ერთისაგანაცა და მეორესაგანაც, არის საკუთრად ღრმა ანუ წმინდა ღრმა.

დასასრული.

სტრატეგია იქნება... (11...
 მნიშვნელოვანი...
 მნიშვნელოვანი...
 მნიშვნელოვანი...
 მნიშვნელოვანი...

ღამათეგა

ანუ

პრეზული სალიტერატურო ნიშუმი

ორ ნაწილად

I ნაწილი.

აღწერანი მარტივი და მხატვრობითი.

გ ე ლ ა თ ი

შვიდ ვერსზედ ქუთაისიდან, ჩრდილო-აღმოსავლეთით ძევს გელათის დიდებული ტაძარი.—ეს სავანე აშენებულია მთის კალთაზე, რომელსაც აღმოსავლეთიდან ტყით შემოსილი მთა დაცქერის. ამ მთაში არის სამი ეკლესია, სადაც ოდესმე მოღვაწეობდნენ მწირები.

მისავალში, გალავანს გადმოღმა არის—ჩვენს დროს ვერანად ქცეული, —ფერი-ცვალების საყდარი და „წყარო—ცხოვრებისა“.

შიგ, გელათის ეზოში, მოთავსებულია სამი ეკლესია: წმიდა გიორგის, წმიდა ნიკოლოზის და გელათის ღვთისმშობლის ტაძარი. ამ ტაძრის დასავლეთით ქარაფოვან კლდეზე დაშენებულია სატრაპეზო, რომელიც დღეს შებლალულია ადამიანის უგულობის გამო. სატრაპეზოსთან მთა წყდება და კედელი ისარივით ეშვება წყალწითელასკენ. ძირს დაფენილია ბალებით და ვენახებით ამწვანებული სოფლები; მიღმა, ჩრდილოეთით, დასავლეთით და სამხრეთით ფირუზისფრად დელავენ ტყეები.—შიგნით ეკლესია სულ მხატვრობაა. საკურთხეველის კამარაში გამოქანდაკებულია მოზაიკის ქვით ღვთისმშობლის ხატი. ჩრდილოეთ კედელზე დახატულია: აღმაშენებელი, ბაგრატ მესამე, მეუღლე მისი დედოფალი ელენე, გიორგი ლაშა და რუსუდან.

თუმცა ბევრჯელ გაცარცვეს და გაქურდეს გელათი, მაგრამ მაინც დღემდის არც ერთ ეკლესიას არ შერჩენია საქართველოში მისოდენი სიმდიდრე: აქ არის დაცული ჩვენი მეფეების გვირგვინი და შრავალი სხვა სიმდიდრე.

აქ განისვენებენ რუსუდანი, გიორგი ლაშა და დიდებული თამარი.

თამარის საფლავია წმიდა ანდრიას ეკვდერში, შესავალ კარიდან მარცხნივ. გალავანშივე „კარის ეკლესიაში“ განისვენებს დავით აღმაშენებელი, რომლის საფლავს აწერია: „ესე არს განსასვენებელი ჩემი, ამას დავემკვიდრო, რამეთუ მთნავს ესე“. „კარის ეკლესიაში“ დაცულია განჯის რკინის კარები, რომელიც წაართვა მაჰმადიანებს დიმიტრი მეფემ.

მ მ რ ც ხ ა ლ ი.

ეს რა ჩიტი მოფრენილა, საიდგანა სადაური, თეთრ-გულა და ყელ-წითელა, შავ-ზურგა და უცნაური? — ვიცნობ, ვიცნობ მაგ შავ-თვალას, ზამთარშია ინდაური, ახლა სტუმრად ჩვენ გვეწვია, ზატხულშია აქაური. ეგ სირი ხომ მერცხალია, ჭია-ლუის დიდი მტერი, ბუზებს იჭყრს კამარაში, არ წაუვა არსად მწერი. უმანკო და ტურფა, ნაზი, სულ არ არის დასაჭერი, მაგას უნდა უთავაზოთ ბუდისათვის სახლის ჭერი. დახე ცაში, როგორ მარდად ნავარდობს და თითქოს სცურავს, ხან მიწის პირს, ისარივით, მიფრინავს და ფრთასა სწურავს; ჭიკჭიკობს და შეექცევა, საქმეს არ იქს დასამდურავს, თიხას ზიდავს ნისკარტითა და ბუმბულით ბუდეს ჰბურავს... აგერ ვხედავ, შემომჯდარა... რას ჟღურტულეზ ნეტა, ჩიტო?... „ბერი ცხონდა, ბერი ცხონდა—ამბობს—ყმაწვილები ჟლიტო!“ — რისთვის? რადგან ბუდეს უშლით... აღარ დაუშალო, ტიტო!..

რ. ერისთავი.

თავად ლუარსაბ თათქარიძის სახლ-კარი.

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლ-კარი. წარმოიდგინეთ შუა კახეთის პატარა სოფელში ერთი ტრიალი, და

ცემული ადგილი და იმ ადგილის შუა-გულსა ორ-სართულიანი სახლი ქვითკირისა. აი ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი, წალმით დახურული, და იმ მარნის უკანა კედელზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მოაჯირითურთ. მოაჯირს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომელიც საქვეშაგებოსა თამაშობდა. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის სათორნეც იდგა, იმას აქედამ ხულა, რომელსაც ზედ ჰქონდა მოდგმული ცალ-თვალა სასიმიინდე, ერთი უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ბაღაც იყო, ლობით გავლილი. ლობესთან, ერთის ფურცლის ხის სიახლოვეს, მოჩანდა ძველი ჩალური, დროთა ბრუნვისაგან ისე გვერდზედ წამოდებული და წამოხრილი, თითქო გრილოაში წამოწოლას აპირებსო, მაგრამ ბებერსავით ნეკრესის ქარის ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი და დაღრეჯილი შეუკავებიათო. ეზო ამ ციხე დარბაზისა სიგძეზედ თუ სიგანეზედ კარგად ფართოდ იყო განზიდული. იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული ლობე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და ეხლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია ფიქრად, რომ გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!..

ლობე ერთგან თავდებოდა უშველებელის ჭიის კარებითა, რომლის ერთი ნახევარი, — თუნდ ორი წელიწადია, — ისე საცოდავად დაღრეჯით გადმოჰკიდებოდა ერთს ყუნწსა, ასე გგონია, ბოძს დაუჭერია საცემლოადაო და ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდამ დაუსხლტესო. ჭიის კარბდამ იწყება კალოა დიად მოზდილი; მისი ბუჩო ერთ მხრივ მთელ კალოს სამხრეთის ნაპირზედ გორასავით გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბძელთან დააწყდებოდა. საბძელი იყო სასაცილო, ისე სულელურად ჩაფიქრებული და გვერდ-აწეული მარტო ფრთა მოტეხილი ბატი თუ მინახამს.

ჩემს პატარა ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძნობის აღმტაც ღრუტუ-

ნით ნებიერს ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინებით, ისეთის სინაზით, ასე გგონია, მართლად ღორები იყვნენ. მერე იმათი ოხუნჯობა! იმათი ალერსი! ოჰ! ეს კი აუწერელია. რაღაც კმაყოფილებით გატაცებულთა, იმ ღორებს ბევრჯელ წაუთავაზებიათ ერთმანეთისათვის დინგი. რა ყვირილი და ჭყვილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე ჩვენი გლეხ-კაცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა ახალ მოყვანილ პატარძალსა: ვილაცამა სთქვა: „ქართული სიყვარული ლანძღვააო“; მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ საოხუნჯო ალერსია. ადმინისტრაციაში მაგას კიდევ სხვა მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემმაცნებელი საბუთია. ეგ ჩვენი საქმე არ არის.

შიგ თვითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, როგორც ძველის ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო, პატრონამდინ ისე მიგეხწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბორების სურნელთა თან არ აგეყოლიათ. ეს გარეგანი; ახლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწვიოთ თავადს თათქარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით, ფრთხილად უნდა ვიყვნეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არაფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა და შიგ ამოცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოებად დარჩენილან. თვალების ძალიან გაფაციცება უნდა, თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩავარდა, ვაი შენს მტერსა! ან კისერი მოსტყდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა, მართალია, პატრონი ბევრს ბოდის მოიხდის, მაგრამ, ხომ მოგეხსენებათ, ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრეხილს კისერსა, — და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადარჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყვეს; ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი სათოფეზედ კარგა მოდილო ფანჯარა აქვს, მაგრამ მაინც კიდევ ოთახი ბნელია, იმიტომ რომ ფიჭვის ჩარჩოებზედ მინის მაგიერად მუტად გამჭრიახ გონებას გაქონილი ქალაღბ გაუკრავს. აი ამაზედ არის ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესა,

თუ კაცი მოიგონებსა“. მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი-
ვეროპიელი მეჭორეც არა სჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისტანა ფანჯრის სასა-
ცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახავს ის გაქონილი ფანჯრის
ქალღმერთი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი,
ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა
რამ: „დათვი ხეზედ როგორ გავა, იავ ნანინაო“!.. ეს კი ქა-
ლის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლადაც ესე იყოს, რა დასა-
ძრახისია. მოსწყენია დავითნის კითხვა, გულზედ რაღაცა
სევდა მოსწოლია, — და გონების გასართავად და უგემურ ღლის
დასალევად მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინ-
ძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლა და გონება გასართველ
საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის
ძალით: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო“.

იმ თათქარიძის ოთახში იდგა ორი გრძელი ტახტი, ერთ-
მანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზი ქეჩა და ხალიჩა ეშალა
ზედა, რომ, როცა კნენა ადგებოდა, ყოველ მის ბრწყინვა-
ლების ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგმაზედ, ისე ლა-
მაზად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი ყურებით ვერ გაძ-
ლებოდა. ამ ორ ტახტ-შუა აღმოსავლეთის კედელში მოჩანდა
კბილებ ჩაცვივნილ ბებერ დედა-კაცის დაღებულ პირსა-
ვით ამოქვარტლული გარედამ და შიგნიდამ ერთი მწუხარე
და დაღრეჯილი ბუხარი. აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყარა
სხვა და სხვა ნაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარა-
ბაღული თეთრი წაღები, პირ მოტეხილი სპილენძის თუნგი,
ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყარალა
ბალახი, ზურგიელის ნაქერი და სხვ. და სხვ.

ილ. ჭავჭავაძე.

კავკასიონის მთები.

მზე ჩაესვენა, მარამა მის შუქი ჯერეთ კავკასსა
თავსა ეხვევა აღერსით, ვით ქალი მამას მოხუცსა.

ბუმბერაზ მთანი მღუმარედ ცათამდის აყუდებულნი,
სხედან, ვით დევნი სპეტაკის ყინულ გვირგვინით შემკულნი —
მათ კლდოვან გვერდთა შავათა ღრუბელნი ზედ დასწოლიან
და მრისხანებით ქვეყანას წარღვნითა ემუქრებიან.

გაზაფხულისა ხელითა ტყე შემოსილი სიმწვანით
მთებისა კალთებს შეამკობს სატკბო სუნნელთა მოფენით.
წყალნი, მთით დაქანებულნი, აღმასებრ უფსკრულს სცვივიან,
თერგი რბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან.

გრ. ორბელიანი.

ქართლის სოფელი

ბევრი ქართლური სოფელი სწორედ სასაცილო სანახა-
ვია. შიგ რომ შეხვალ, მხოლოდ იმითი შეამჩნევ სოფელსა,
რომ მაღალ საბძლებსა და საყდარს დაინახავ. ჰფიქრობ, სად
სცხოვრობენ გლეხებიო. როცა დააკვირვები, აქეთ-იქით მი-
იხედ-მოიხედავ, მხოლოდ მაშინ შეამჩნევ, რომ ქართლელებს
თხუნელასავით სახლები მიწაში ჰქონიათ გაკეთებული. თუმ-
ცა ქართლურ სოფლებში ქარი ისე ბევრი არ შესისინებს,
როგორც კახურსა და იმერულს სახლებში და იმდენი ბოლი
არა დგება, როგორც აქა, მაგრამ ამათხედ უფრო მეტი ნაკ-
ლულევენება აქვს: რადგანაც სახლი შიგ მიწაშია ჩამძვრალი
და ქარი და მზე არა მხრით არ შედის, ამიტომ შენობაში
მუდამ ნოტიო, გაფუჭებული და მძიმე ჰაერია. ეს არის იმის
მიზეზი, რომ ქართლში ქარებით და მქვლით ავადმყოფობა
ხშირია; აგრეთვე ხშირია საოფლე, რომელიც ნოტიო და
დამპალ ჰაერში ხშირად დაიბუდებს ხოლმე. ბევრჯელ ერთს
ამ გვარს სახლში შეკუნჭული არიან: ადამიანები, შინაური
საქონელი, ქათმები და, რასაკვირველია, ამისთანა სახლში
საშინელი უწმინდურობაა, — გლეხ-კაცის ცოლ-შვილი სწე-
ულდება და სიცოცხლეს მალე ათავებს. მაგრამ ისიც კი უნ-

და ვსთქვათ, რომ ქართლებს ყველას არა აქვსთ მიწური
შენობა. თავად- აზნაურობის გარდა, შემძლებელს გლებებსაც
ხის და ქვითკირის სახლები უდგათ. და ამისთანა რიგიანი
შენობანი თან-და-თან მატულობენ ბატონ-ყმობის გადავარ-
დნის შემდეგ.

ი. გოგებაშვილი.

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ი.

ორი ზღვის შუა მდებარებს ქართველთა მიწა-წყალა,
ჰყვავის და ჰყვავის მუდმისად, ყინვისგან დაუმზრალია,
შიგ ბანოვანნი კეკლუცნი, მტრის თვალმა ჯერ ვერ დალია,
ვაჟ-კაცთ ცალ ხელში ჯვარი აქვთ, მეორე ხელში—ხმალია!..

ვიშ, რა ხალხია, რა ტურფა, რა გულოვანი, მოყვასი,
უხვი, მხნე, ქრისტეს მორწმუნე, მტკიცე რჯულისა, კისკასი;
შურით, იჭვით და ტრფიალით მას გადმოსცქერის კავკასი,
ნოეს კიდობნის მტვირთველიც და ურწმუნონი ათასი!

რა ქვეყანაა, რა ჰშვენის, დამატკობელი სულისა,
ვაზი ვარდს გადაჰხვევია, გამლალებელი გულისა,
არ ეკრძალების კავკასის, ღრუბლებით დაბურულისა,
ებგურად ჰხადის ამ მთასა, ზოგჯერ მიზეზად წყლულისა!..

რაფ. ერისთავი.

ნ ა ღ ი რ ო ბ ა.

მე სწორედ ნადირობის ტრფიალს რომ იტყვიან, ისა ვარ.
ჭაკვირვლად მიყვარს დაბურულს, ხმა-გაკმენდილ ტყეში ხის
ქირას ჯდომა და მიღეულის გულის ცემით ლოდინი ნათფა-
რტვის ნადირისა. არის რალაც მოუწყინარი სიამოვნება ამ
ხალისიან გართვაშია. თუ გნებავთ, ამასაც კი ვიტყვი, რომ

ნადირობა ცოდვას: ყოველი სულიერი ღვთის დანახადია, ყველას აქვს თანასწორი ნება ამ თვალ-მიუწდომელ ქვეყანაში ცხოვრებისა, მაგრამ რა ვაქვს?.. ტყუილად კი არ გვარწმუნებს ჩვენი საღმრთო წერილი, რომ პირველი სისხლი უბოროტო ქვეყანაზედ კაცმა კაცისა დაანთხიაო. კაცი მოსისხლეა; მეც კაცთაგანი ვარ. ბევრჯერ მინახავს ირემი დამფრთხალი ძაღლისაგან, ბევრჯერ მინახავს და ბევრჯერ გაუტაცნია ჩემი გონება მის თავისუფალს სილამაზესა. გადუწყვია რა ზურგზედ თავისი შტოიანი რქები, მორბის გამალეებული, ლამაზი და ამაყი, უკან მოჰყევს ნაგეში ძაღლი. ძაღლს მიუბრბის საწყალი და ზედ კი შეეხლება ხოლმე კაცსა, რომელიც ამ შემთხვევაში ძაღლზედ უფრო შეუბრალებელია და დაუნდობელი. შორიდანვე ესმის ირმის ფეხის ცემა ყურმანვილ მონადირესა; ესმის და მისი მოსისხლე გული ღელდება და ღელდება მეტის მოუთმენელობისა გამო. აი მოვიდა თოფის მანძილზედა, ფოთლებ და ბუჩქებ შუა გამოჩნდა მისი დაღონებული, ნაღვლიანი თავი. ძაღლი დაუახლოვდა. იშვირა ფეხი ირემმა და ისარივით გადმოეშვა ბუჩქნარზედ. გგონია, აგიქცევს გზას და მიეცემა საყვარელის ტყის განსაცდელით სავსე თავისუფლებასა, მაგრამ არა, — დაუშტვენ. მაშინ უნდა ჰნახოთ, რა მწუხარებით შედგება, რა რიგ საოცარ მშვენიერებით მოიღერებს კისერსა, რა გაფეთებით და იმედგადაწყვეტილად დაიწყებს ნაღვლიანის თვალების ტრიალს, ყურების ცქვეტას, გაგანიერებულის ნესტოებით სუნის აღებასა!.. ისეთი ლამაზია, ისეთი ნაზია და იმ სინაზესთან ისეთი მიმზიდველი ამაყიცა, რომა, გგონია, რაც ბუნებისაგან მინიჭებული მადლი აქვსო, სულ ეხლა შემოიკრიბაო, რომ სიკეთით და თავის სილამაზით მაინც შეაბრალოს თავი დამალულს მტერსაო! მაგრამ კაცი მაგისთანა გულ-ჩვილი არ არის, რომ მაგით მოსტყუდეს. რაკი იყნოსა, კაცის სუნი აიღო, ირემმა დააპირა გაქცევა, მაგრამ თოფმა იგრიალა, და ირემი, აქამდინ ცოცხალი, თავისუფალი და ლაღი, გაირთხო იმ ბაღა-

ხებზედ, რომლის კალთაშიაც პირველად აახილა თვალი, რომ მიესალმოს ქვეყანასა და ბოლოს უკანასკნელად დაეხუჭა, რომ სამუდამოდ გამოესალმოს ისინი იყვნენ ამის აკვნად და ბოლოს საფლავადაც გადაექცნენ. უნდა ჰნახოთ ის ამაყი, თავისუფალი ნადირი, რა რიგად უდტრვინველად და მშვიდადა კვდება, მაგრამ მე ყოველთვის მის ცრემლ-მორეულ თვალეში ეს აღმომიკითხავს: ჩემო მკვლელო! ქვეყანა ღვთისა დიდია და ფართო... რად შეგშურდა, რომ მეც, უბოროტოს და მშვიდსა, ამ ღვთის მიუწოდომელ ქვეყანაში ერთი მტკაველი ალაგი მეჭირა?.. ეს სიტყვები აღონებდნენ გულს, მინამდინდედამიწა შეიშრობდა სისხლსა დაღვრილსა, და როცა შეიშრობდა, მეც კი მომაგონდებოდა, რომ ჩვენ თვითონ სულიერთა მეუფენი, ჩვენ თვითონ ქმნილებათა გვირგვინნი, ჩვენ თვითონ ღვთის სახისანი ერთი-ერთმანეთს არ ვუთმობთ იმ ადგილსა, — რაკი მოვიგონებდი, რომ ყოველ კაცის ნათეხურსა ერთი მუჭა კიცისავე სისხლი შეუშვრია, მაშინვე დამიდინჯდებოდა გული და გამართლებული ვიტყოდი: „ისიც კარგია, ჩემო პირუტყვო, რომ იქა ჰკვდები, სადაც დაიბადე. ჩვენ, კაცები, ხანდისხან მაგ ბედნიერებასაც მოკლებულნი ვართ“.

ი. ჭავჭავაძე.

შ ე მ ო ღ გ ო მ ა .

ცხრა თიბათვიდგან მზე სამხრეთისკენ ბრუნდება და ცოტ-ცოტათი გვშორდება; თან-და-თან გვიან-გვიან ამოდის და უფრო ადრე ჩადის; ამიტომ დღე მცირდება, ღამე კი მატულობს. თერთმეტს სექტემბერს დღე და ღამე სწორდება, ასე რომ თორმეტი საათი ღამეა, თორმეტი დღე; ამ რიცხვიდგან იწყება შემოდგომა. ღამე თან-და-თან სჭარბობს დღესა და თორმეტ დეკემბერს ერთი ორად მეტი ხდება დღეზედ. მზე, რამდენადაც უფრო სამხრეთისაკენ მიდის, იმდენად თავის

სხივებს უფრო აღმაცრივ გვიგზავნის. სიცხოველე მას ცოტა-ცოტათი აკლდება, ქვეყანას ხეირიანად ველარ ათბობს და ამიტომ ჰაერი ცივდება. დილით და საღამოთი ხანისე ცივა, რომ თბილი ტანისამოსი უნდა ჩაიცვას კაცმა. მოწმენდილს ღამეში ნამის მაგივრად რთვილს გააგდებს ხოლმე. დილ-დილით წყლის პატარა გუბეებს ჰყინავს. ცა მალ-მალე იღრუბლება; ამასთან ზაფხულის ღამაზს თეთრს ღრუბლებს ველარა ვხედავთ; ამათ მაგივრად გულს გვიღონებს ტყვიისფერი ხშირი ღრუბლები, რომელიც ცას მთელი კვირაობით აღარ ჰშორდება. შემოდგომის წვრილი წვიმა ზაფხულის მსხვილსა და უხაპუნა წვიმას არა ჰგავს. ამ გვარი წვიმა ხან რამდენსამედღეს განუწყვეტელად სცრის; მიწაც ძნელად ჰშრება. მთებს ამ დროს სთოვლავს, თუმცა ბარში თოვლს ჯერ ფეხი ვერ მოუკიდნია. რადგანაც მთებში ამ დროს ზამთარია, ამიტომ იქიდგან ცივი ქარი მალ-მალ მოჰქრის.

წამსვლელი ფრინველები ზაფხულის გასულშივე შორს მოგზაურობისათვის ემზადებიან. ყველაზედ ადრე დაფაცურდნენ მერცხლები და ენკენისთვის დამდეგსვე გასწიეს თბილს ქვეყნებში. მერმე რამდენიმე რიგად დამწკრივებული წეროები და გარეული ბატები ყვირილით გაემგზავრნენ. ამათ თან გაჰყვებიან მწყრები და სხვა ფრინველები. ტყეები და ქალები ცალიერდება და გულ-გამაწვრილებელი სიჩუმე მყარდება. ზამთრისთვის ჩვენთან ცოტა ფრინველები-ლა რჩება.

ზაფხულში ბევრი ხილი დამწიფდა და მოილია, მაგრამ ზოგმა კი დამწიფება ვერ მოასწრო და შემოდგომას შემოუსვლელი შეჰყვა. შემოდგომაზედ ბაღებში ბევრნაირი მსხალი და ვაშლი ჯერ კიდევ შეკუნწლოული სდგას. მაგრამ ისინიც მალე მოიკრიფება. ყურძენიც შემოდგომის დამდეგს სრულიად მწიფდება. ამ დროს მსხმოიარე ზვარი მეტად სასიამოვნო სანახავია.

რამდენიც დრო გადის, იმდენი მთელი ბუნება უფრო მეტად ღონდება. ხეებს ფოთოლი უყვითლდება და ძირსა

სცვივა, რომელი ხეც გაზაფხულზედ ადრე აყვავდება ხოლმე, იმას ფოთოლიც ადრე უყვითლდება. ლონიერი ქარი ძალად აყრევინებს ჯერ კიდევ ნახევრობით მწვანე ფოთოლსა, მაღლა ჰაერში ააქვს, ატრიალებს, დედამიწას ჰფენს და ზოგან ყუდრო ადგილებში ფოთლების გროვებს აყენებს. ცოტა ხნის განმავლობაში ტყე და ქალა მთლათ შიშვლდება.

გადავიხედოთ მინდორში. არც ეს არის სასიამოვნო მდგომარეობაში. რომელ ბალახსაც გახმობა ზაფხულში ვერ მოჰრევია, შემოდგომის სიცივე და ქარი ჩქარა ახმობს. ქინახულის მიწები ზაფხულშივე დაცალიერდა; შემოდგომაზედ მხოლოდ სიმინდი მოსჩანს აქა-იქ ყვითლად, მაგრამ ამასაც მალე მიჰზიდავს გლეხ-კაცი. მინდორი დარჩება სრულიად ცალიერი და შემოდგომის ცივი ქარი ზედ თავისუფლად დაიწყებს სეირნობას. მხოლოდ შემოდგომური ჯეჯილი მწვანე ხავერდით ამშვენებს არე-მარეს. მაგრამ ამ ჯეჯილს დიდი დღე არა აქვს, ზამთრის სიცივე და თოვლი სრულიად მოაღ-ზობს. ფესვები კი ისევ მთელი დაურჩება და ამ ფესვებიდ-გან გაზაფხულზედ მწვანე ჯეჯილი ზევით საამურად წამოვა.

შემოდგომაზედ ყველა სულდგმული ნაღვლიანდება და ზაფხულის სიმხიარულეს ჰკარგავს. ამ დროს ბუნება ხანგრძლივის მუშაობისაგან დაღალულს კაცსა ჰგავს, რომელსაც ძილი მოჰრევია. ცოტა ხანს შემდეგ ბუნება ბამბის მსგავსს თეთრს საბანს ზევიდგან წაიხურავს და მთელს ზამთარს დაიძინებს.

ი. გოგებშვილი.

დათვის მოკვლა.

დაიწყო ღამემ დღისაგან გაყრა და მათი ფეხზედ წამოდგა; მივიდა იქვე ახლოს წყაროსთან და რამდენისამე მუქა წყლით გაიგრილა გახურებული შუბლი და თვალები, ახსენა ღმერთი და გასინჯა თოფი, რომელსაც ფალია დაჰნო-

ტიებოდა, და გამოჰყვალა. ერთბაშად ტყიდგან მოესმა რალაცა ფაჩი-ფუჩი, თითქო ხმელ კიწაწებს ვილაცა ამტვრევდა. ცოტა ხანმა გაიარა და რამდენსამე ნაბიჯზედ დათვის ღრიალი შემოესმა, და ამ ღრიალთან გამოჩნდა უზარმაზარი მხეცი, ისიც პატარა ბელით.

ძნელად იქმნება ისეთი საშიში მხეცი, როგორც დათვი, როდესაც ის თავის შვილებით არის და იმათ რომელსამე განსაცდელში ჰხედავს. საზოგადოდ მშიშარა და კაცის დანახვაზედ უკუ-მიუხედავად გამქცევი, თუ დაქრილი არ არის, — შვილებთან ის ჰხდება მძვინვარი, შეუბოვარი და თავ-განწირულობით იბრძვის.

აქეთგან შეგიძლიანთ წარმოიდგინოთ, რა განსაცდელშიაც უნდა ყოფილიყო მათია.

მათიას არამც თუ შეეშინდა ამ მოულოდნელობისა, — კიდევ გაუხარდა.

დათვის შეეძლო იმის სიკვდილი, მაგრამ ამ ჟამად ეს სასიხარულოც-კი იყო იმისთვის.

დათვი გამოვიდა თუ არა, შესდგა და ბლუილით დაღუნა თავი, თითქოს მიწას ჰსუნავდა და ძლიერის ტოტებით დაუწყო მიწას თხრა, თითქოს სამარეს უმზადებდა ვისმე.

მათიამ რამდენიმე ნაბიჯი უკან წარსდგა, მოეფარა მოქრილს ხეს, მოამზადა თოფი და ხანჯალი ნახევრამდის ამოსწია. ეს ყველა ისე დაწყნარებით მოამზადა იმან, თითქოს იქ არაფერი ამბავი იყო და კიდევ მოელოდა ამ შემთხვევას.

— გინდა შენი ძალა გამოსცადო?... მობრძანდით, ვნახოთ... ამ სიტყვებთან ერთად მათიამ ჩახმახი წამოაყენა; დათვმაც თითქოს იგრძნო ბრძოლის მოახლოვება და შედგა უკანა ტოტებზედ. რამდენსამე წუთს ისინი თვალითა ჰზომავდნენ ერთმანეთს და განრისხებულნი ცეცხლსა ჰყრიდნენ თვალეზივით: კაცი და მძვინვარე მხეცი აპირებდნენ შებმას!

რამდენიმე წუთიც, — და დათვი საზარელის ღრიალით

გადმოხტა. იმის გადმოხტომასთან ერთად გაფარდა თოფი და დათვი ყირამალა ჯადატრიალდა, მაგრამ მაშინვე წამოხტა და ეძგერა მათიას. მათიამ თვალის დახამხამების უმაღლესი თოფი გადააგდო იქით, გაიკრა ხანჯალს ხელი და მიაგება წინ. მხეცი და კაცი ორნივე გაგორდნენ დედა-მიწაზედ, რომელზედაც რამდენიმე ხანი იბრძოდნენ და ფართხალებდნენ. მერმე ორნივე გაჩუმდნენ და რამდენსამე ხანს ისე გაუნძრევლად დარჩნენ. ბოლოს კაცი წამოდგა გამარჯვებული, თუმცა არც ის დარჩენილიყო უნიშნოდ და იმის მხარს ეგრძნო. დათვის კბილების ძალა, რომელიც სიკვდილს შეეყენებინა. სწორედ იმ დროს, როდესაც მხეცს კბილები მოეწვლო მათიასთვის, ამის ხანჯალსაც შიგ გულში გაეწვლო მხეცისთვის და ძალა დროზედ დაედუნებინა.

მათი წამოდგა, გაწმინდა თავის ხანჯალი, ჩააგო ქარქაშში და მერე მოიბანა და შეიხვია თავისი მსუბუქი ქრილოზა. მივიდა, გასინჯა დათვი, რომელსაც მკერდში მოჰხვედროდა ტყვია, მაგრამ შიგნით ველარ შეეტანებინა, ვერ დაემორჩილებინა.

მათი წამოდგა, გაწმინდა თავის ხანჯალი, ჩააგო ქარქაშში და მერე მოიბანა და შეიხვია თავისი მსუბუქი ქრილოზა. მივიდა, გასინჯა დათვი, რომელსაც მკერდში მოჰხვედროდა ტყვია, მაგრამ შიგნით ველარ შეეტანებინა, ვერ დაემორჩილებინა.

ქველგზური ომი.

რა აღმოსავლეთით გამოვიდა მზე, რომლისა ვაზირია მთვარე და საჯდომი დილისა, ადრე ორთავე ლაშქართა რაზმი აწყვეს და ორთა ხელმწიფეთა წინაშე ორთავე ლაშქართა მოდენა დაიწყეს ომად და გასამჩვენებლად. ორგნითვე დაიწყეს ცემა ქოსთა და ყვირილი ბუკთა და ყვიროსტვირთა ხმა იყო, თუ სთქვა, ეშმათა ხმა არისო, რომელ ვისცა იგი ხმა ესმა, ყველა ერთმანეთსა დაემტერა მისითა მოსმენითა. იყო ეგეთი ზარი, რომელ ძველნი მკვდარნი, მიწა ქმნილიცა, ათრთოლდებოდეს მიწასა შიგან, მათიფრ შიშითა. შეუტევეს ერთმანეთსა და მათი შეტევება ჰგვანდა შემო-

დღომათა ქართა, რომე ხეთაგან ფურცელთა ჩამოჰყრის. ორი
ეგზომი მათისა შეტევებისაგან შეკაზმული კაცი ჩამოიჭრა და
ორგნითვე ქოსი და ბუკი ამას უვიროდა: „ისწრაფეთო, ჰე
სულისა წამლებელნო!“ იცოდა თურმე ბუკმან მათი სიკვდი-
ლი, წინასვე მათზედა მით ტიროდა. მეომართა ხელთა ში-
გან მახვილი ხრმლები იცინოდა ელვისაებრ მათსავე სულსა
ზედა. გულოვანნი მინდორთა შიგან ლომთაებრ იყვნეს და
მთათა შიგან ფიცხელისა ვეფხისაებრ იყვნეს, და რომელიცა
მათ შუა ცნობილი კაცები იყო, ომსა შიგა იგინიცა გახე-
ლებულ-იყვნეს, უცილოდ შმაგნი და მტერიანნი იყვნეს,
რომელ არცა ცეცხლისაგან ეშინოდა და არცა წყლისაგან;
არცა ხრმლისა, შუბისა, ლახტისაგან და ისრისაგან; არცა
ლომთა და სპილოთაგან. მას ომსა შიგან ეგეთი ჯაბუკები იყუ-
ნეს, რომელ სახელისათვის ტკბილნი სულნი გაეწირნეს და
სიკვდილისაგან არ ეშინოდა. აუგსა და გაქცევას ეკრძალ-
ვოდეს. ჰაერთ ტყესა ჰგვანდა შუბისა და დროშისა სიმრავ-
ლითა, ქვეყანა ნაძვისა ტყესა ჰგვანდა მრავალ ფერისა დრო-
შისაგან: ზოგსა ზედან ლომი ზის, ზოგსა ფარშავანგი, ზოგ-
სა არწივი, ზოგსა დეორბი. მიწა ერთობით მტვერ ქნილიყო,
ცად გასრული, და ლაშქარსავე თავსა ჩამოსდიოდა. მრავალი
ყმა კაცი დაბერებული იყვის და შავი ცხენი გაქარმაკებული
იყვის. ჯაბანნი და გულოვანნი ამით გამოჩნდებოდა, რომელ
ჯაბანი დაღრეჯილ-იყვის და გულოვანი მხიარულ. გულოვანსა
პირი ბრწყინვალესა ყვავილსა უგვანდის და ჯაბანსა სიყვით-
ლითა. — ღრიანკალსა.

ორთავე ლაშქართა ერთმანერთსა შეუტევეს, თუ სთქვა,
ორნი მთანი ბასრისანი ერთმანერთსა შეეტაკნეს, მათ შუა
მოციქულად ქორაფისა ისრები, არწივისა ფრთოსანი, პირ-ბას-
რნი მიდიოდეს და მოდიოდეს; ეგზომ საყვარელნი მოციქულნი
იყვნინ, რომელ გულსა შიგან დაესობოდინ და თვალთა
ზედან, სხვა აღვილი არ მოეწონებოდა; და რომელსაცა სა-
ხლსა შიგან მისთანა მოციქული მოვიდოდეს, მის სახლისა

პატრონსა და მასპინძელსა ჭიდუ წაიყვანდის. ასრე გაძნელდა ომი, რომელ საუკუნო თვალად ნახეს ცხადად. ძმა ძმისაგან აბეზარ იქმნა და მას უამსა თავისა მკლავისაგან კიდუ მწე და მეშველი არავინ იყო. ვისცა მკლავი ძლიერი ჰქონდა, მოიხმარა ხრმალი თავისა წადილისაებრ. მეომარნი უენოთა ჰგვანდეს ომისა ქარისა და ბუკისა ხმისაგან. სხვა არა ისმოდა. ზოგჯერ ჯაჭვსა შიგან ხრმალი შევიდის ვითა წყალი, ზოგსა თვალთა შიგან ისარი შეეპარის ვითა ძილი, ზოგსა გულსა შიგან შუბი შეეპარის ვითა ძიყვარული; ზოგსა თავსა აფთი შევიდის,— ტვინი, თუ სთქვა, მხიარულმან იცოდა, თუ ღმერთმან სული კაცისა ტანსა: შიგან სადა დაამკვიდრა; მასვე კვალისა მახვილი შევიდის და მის კვალისაგანვე სული გამოვიდის. ღრუბელსა ჰგვანდა ლურჯსა ბასრის ხრმალი, მაგრა წვიმდა და ღვარი მისი წითელი იყვის. ომსა შიგან ისარი მკერვალსა ჰგვანდა, მკერვალისაებრ შეაკერის ხორცი უნაგირსა.

სალამომდინ გაუგრძელდა ორთავე ლაშქართა ომი. მას ომისა სიხშირესა შიგან ერთი ავაზად იქნა, და ერთი ველოურთხად. საყვარელისა ვისის მამა ყარან მოკლეს მტერთა მისთა და ყარანის მიდამოსა მოკლეს სხვა დიდებული, ჭაბუკი ასოცდა ათი, ეიროსი. თუ სთქვა, წვიმდა წვიმისა ცვარი, სიკვდილი იყო. აზომი კაცი მოკლეს, რომე მკვდრისა გორი-გორსა ზედა იდვა და მას გარეშემო დიოდეს მსიხლიისა ღვარნი.

თრითინების გაღასახლება.

არ გაგონილა, არა ამბავი მოჰხდა ამ 25 წლის წინად ერთს ქალაქში, ციმბირის მხარესა: გამოვიდა ტყიდან ურიცხვი გუნდი თრითინებისა და გასწია ბირდაპირ ამ ქალაქისაკენ. იმდენი თრითინა თურმე მოგროვილიყო, რომ დროული კაცებთ

შესცქეროდნენ და საკვირველებიდან გამოდიოდნენ—ბევრი რამ გვინახავს და ამისთანა ამბავს-კი არ მოვსწრებივართო. თრითინები მორბოდნენ ცალ-ცალკეცა და გუნდ-გუნდათაც, სულ პირდაპირ, გასისწვრივებითა; მორბოდნენ ქუჩა-ქუჩა, ხტებოდნენ ლობე-მესრებზედა, შედიოდნენ სახლებში, ავსებდნენ ეზო-ყურესა და კარ-მიდამოებს, ჰხტოდნენ ბანებზედ. ერთის სიტყვით, მთლად ქალაქს თრითინების ჯარი დაესხათავსა; თრითინა მშიშარაა და ეს უკვირდათ, შიშიც რომ აღარა აქვთო! არც ხალხს ერიდებოდნენ, არც ძაღლებსა, მოჰქროდნენ და მოჰქროდნენ შურდულივით წინა. ეცნენ ქალაქის ძაღლები, და ათობით-კი არა, ასობითა სჭამდნენ. ხალხსაც არ ეძინა, დაუწყეს ხოცვა და ჟლეტდნენ მრავლადა—გავატყავებთ და მაგათ ტყავს კარგ ფასად გავყიდითო. შეიქმნა იმ ქალაქში დიდო მუსრვა თრითინებისა: მათი სისხლი იღვრებოდა შეუწყალებლად; თრითინებს ჰჟლეტდნენ ათასობითა.

საოცარი ის იყო, რომ არც სიკვდილს ერიდებოდნენ და მოდიოდნენ და მოდიოდნენ კიდევ ტყიდან გუნდ-გუნდობითა, ბაწარ-აღებით, დილიდან დაწყობილი ვახშმობამდინა, ზისიდან დაისამდე.

სამს დღეს გასტანა ამ ლაშქრის დენამა. ღამე რომ გატყდებოდა, მხოლოდ მაშინ შესწყდებოდა ეს მგზავრობა, მაგრამ გათენდებოდა თუ არა, კვლავ მოსკდებოდა ჯარი-ჯამათი და მოაბნელებდა მზესა. ქალაქს რომ გასცდებოდნენ, გასწევდნენ ახლა ქვეით და მიაღებოდნენ მდინარესა. მდინარე დიდი იყო და ჩქარი, მაგრამ იმანაც ვერ შეიმაგრა თრითინები. თითქო გადაარეჟულანო, ისე ჰხტოდნენ წყალში, მხოლოდ ბეწვიან კუდს გაიკრავდნენ ზურგზედა და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდათ, მისცურავდნენ მეორე ნაპირისაკენ. თვალით მნახველს აქვს ნაამბობი, რომ გაკვირვებული ვიყავ, როცა ვნახე, რანაირად ებრძოდნენ თრითინები მდინარედს სიჩქარესა და ზვირთებსაო. თრითინები გუნდ-გუნდათ

ცურავდნენ. ჩავჯექი ნავში, გვიამბობს ამ ამბის თვალით მნახველი, — და შიგ შუა გუნდში შევცურდი. ვხედავ, ზოგიერთნი მოქანცულან, თავი აღბრა აქვთ ცურვისა, — აგერ ამოჰყოფს თავს წყლიდან საცოდავი, ერთხელ, ორჯელ, ჩიყურჭუმელოავებს, კიდევ ამოჰყოფს თავს და პატარა ხანს უკან სადღაა, გაიტაცა წყალმა და წაიღო. დაღლილ თრითინებს მოსასმელ ნიჩბებს გავუწვდიდი ხოლმე. გავუწვდიდი თუ არა, მაშინვე ზედ შესხდებოდნენ და ამოფოფებდებოდნენ ჩემთან ნავშია; ისეთი პაწაწინაები იყვნენ, დაბზენილები; ისხდნენ ნავში და სულ ცახცახებდნენ. ბევრი ამოვიდა ასე ჩემთანა. როცა ნავი დიდ გემთან მივაცურე, თრითინებო იმაზედ აფოფებდნენ და ისხდნენ იქ გუნდ-გუნდათ, ისხდნენ წყნარად და გულ-დანდობითა. საწყალნი, ისვენებდნენ. მერე მივიდა თუ არა გემი ნაპირზედა, თრითინები გადაცვივდნენ მაშინვე ლამზედ და სირბილით გაუდგნენ ისევ თავიანთ გზას. ბევრი დაიღუპა, მაგრამ ბევრი უვნებლად გავიდა წყალში და განაგრძო თავისი გზა.

ამ ქალაქზედ დიდმა გუნდმა გაიარა თრითინებისამა. მაგრამ უმთავრესი ლაშქარი მათი კიდევ სხვა იყო. ის უმთავრესი ლაშქარი ქვემოლ მიდიოდა, ესე რვა ვერსის მანძილზე იმ ქალაქიდანა. ამ ლაშქარში აუარებელი სიმრავლე იყო თრითინებისა, ასი ათასი კი არა, კიდევ მეტი, მილიონები. თრითინები შორს მიდიოდნენ, ასსა და ასი ათასს ვერსზედა. აყრილიყვნენ ერთის ქვეყნიდანა და მეორე ქვეყანაში აპირობდნენ გადასახლებასა, იმ ქვეყნის ტყეებისათვის თავი დაენებებინათ და ახალ, სხვა ქვეყნის ტყეში უნდოდნათ დაბინავება.

ბ რ ს უ რ რ ი.

ბოსფორი არის დიდთა და მშვენიერთა მთათა შორის ხეობა, რომლისა სიგრძე შავის ზღვით ქალაქამდე კონსტან-

ტინოპოლისა არის 16 ვერსტი. სიგანე ამა ხეობისა, რომლისა შუაზედ სდის ბოსფორისა ზღვა, დიდთა ხომალდთათვის სავლელი, არის 350 საჟენი. ამა ხეობისა მთიანთა გვერდთა ზედა, მარჯვნივ და მარცხნივ, თურქთა აქვსთ ციხენი და სიმაგრენი, ზარბაზნებითა მოწყობილნი. ამის გამო ბოლაზი ესე ბოსფორისა ყოვლად შეუვალ-არს მტერთაგან. —ორივე კერძო ხეობისა მოსხმულ-არს შენობითა, სადაცა კონსტანტინოპოლისა მცხოვრებნი განატარებენ ზაფხულსა. ყოველგან დასხმულნი ბაღნი, დარგულნი ცაცხვისა ხეები, მწვანე, რომელითაცა შემოსილ-არიან მთანი და მთისა კალთანი, — ყჩვენებიან თვალთა განსაკვირვებელად.

(მიმოსვლა ანუ მოგზაურობა იონა რუისის მიტროპოლიტისა)

მარჩობელა გველის ნადირობა.

ცხელ ქვეყნებში იცის უშველებელი გველი, სიგრძით სამ საჟენამდე ანუ კიდევ უფრო მეტი. ამნაირ დიდ გველს მარჩობელა გველს უწოდებენ.

თვალით მნახველი მოგვითხრობს, როგორ თურმე ნადირობდა ერთი მარჩობელა გველი თხაზედა. დაინახა თუ არა გველმა იგი მაშინვე დაეხვია, მოიკუნტა და გაჰნაბა სული. თვალეზი კი ისე დააშტერა იმ საცოდავს, თითქო თვალით უნდა შესჭამოსო. მერე ეცა უცებ, ჩაავლო კბილები ცხვირპირში, შემოეხვია გარშემო და ისე შემოეჭირა, რომ სულ გასთანგა: საცოდავი ვეღარა სუნთქავდა. ასე ჰყავდა მუხრუჭში თხა რვაოდე წამსა. როცა დაარჩო, დაანება თავი, გაიშალა და დაუწყო ლოკვა მოკლულს თხასა. მერე მიჰყო ხელი მის მთლიანად გზდაყლაპვას. ჯერ თხის თავი ჩაიდო პირში, მერე ბეჭები, გულ-მკერდი და ბოლოს ფეხი. პირი ისე გაუგანიერდა გველსა, რომ თხა სულ ჩაუვიდა პირში. გველს ტანი თითქო უსივდებოა, ისე უგანიერდებოდა; ყლაპა

ვის დროს გველი ნერწყვით სხველებდა თხას. ნერწყვი ძლიერ მოსდიოდა პირიდან. ეს იყო მიზეზი, რომ თხა ლიბდებოდა და უფრო ადვილად იცლაპებოდა. ბოლოს ძლივს გადაჰყლაპა მარჩობელა გველმა თავისი მსხვერპლი. მეოთხედს საათს მოუწდა სწორედ იმის გადაყლაპვასა. რა-კი ჩაყლაპა, მერე გაიჭიმა და დიდხანს იდო გაუნძრევლად. კარგად ემჩნეოდა, რა ადგილსაცა ჰქონდა მუცელში თხა: იმ ადგილას თითქო გაჰბეროდა მუცელი.

მარჩობელა გველი სამხრეთ ამერიკაში იცის. სცხოვრობს უფრო ტყეში და წვრილა ბუჩქნარებში; ხანდახან ხეხედაც ადის, რომ იქიდან ათვლიეროს თავისი საკბილო. გველი მარჩობელა სჭამს ციყვებსაც, თეთრ კურდღელსაც, ფრინველსაც. კაცსაც ხერს არ დააყრის, თუ გარს შემოეხვია ამისთანა საშინელება.

ათონის ქართველთა მონასტერი.

რომელმან ხელოვანმან მოქსოვა ათრანგნი ხავერდნი, ვითა ამა ეკკლესიასა იატაკნი ჩაწყობილ-იყო ფერადითა იასპითა და ეშმისა ქვითა! რამეთუ აღუშენებია გიორგი მთაწმინდელსა მეფისა ბაგრატ კურაპალატის საფასითა და გუმბათის ჩამოსწვრივ სინით მიხვეულს ნახზედ ეწერა: გიორგი მღვდელმონაზონი ქართუცლი. სხვასა ამას ვიტყოდით, ვითა რუკა მეჭანდრაკესს აჩვენებს სვლასა, ეგრეთ მუნ იატაკნი აჩვენებენ დღესასწაულსა, სადა საკურთხნი პურნი ჯერ-არს დადგომად, სადა სასანთლეთა დადგომა, სადა მღვდელთა და დიაკონთა დგომა, სადა ისოდია მღვდელთა განწყობა. კედელნი აქენ მარმარილოსა წმინდისა და ქაშანურისანი; კანკელი უცხო ყვავილებითა და ხრახნილებით ოქრო-ცურვებულნი; საღბინებელი საკურთხეველისა, ხარისხი წინამძღვრისა ოქრო ცურვებულნი; უცხონი ფანჯარანი თვითო სახისა მინისანი

ყვაფილებად მოქრილნი; დიდი პოლიელეო და ხომლნი და ქორ-კანდელნი ჭიქისანი და ვეცხლისანი უცხონი, რამეთუ განსაკვირვებელ იყო მშვენიერება ტაძრისა მის და ეზოსა ტაძრისასა სამარხო ლუსკუმა ღირსთა მამათა ჩვენთა: ევთიმისი, იოანესი, მამისა იოანესი და გიორგი მთა-წმინდელისა, კანდელთა ნთებითა პატროსნად შემკული.

(მოხილვა წმიდათა და სხვათა აღმოსავლეთისა ადგილთა ტიმოთესგან ქართლისა მთავარ-ეპისკოპოსისა)

მგზავრის წერილები.

ვლადიკავკასილამ ბზილისამდე

დილის ექვსი საათი შესრულდა თუ არა, იმ სასტუმროს კარების წინ, რომელშიაც მე წინა ღამეს ჩამოვხტი, რუსის პირ-დაუბანელმა და თავ-დაუვარცხნელმა „იამშჩიკმა“ ფოშტის პოვოსკა მოაყენა. ეს იყო ვლადიკავკასში. საკვირველია! რუსის მხატვრების სურათებზედ რა ლამაზად არის გამოყვანილი ამ სქელ-კისერა „იამშჩიკის“ ბრიყვი სახე, იმის მიდუნ-მოდუნებული მიხვრა-მოხვრა. რამოდენადაც სურათია კარგი, ორი იმოდენად ნამდვილი საძაგელია. მაგრამ ამბობენ И дымъ отечества намъ сладокъ и пріятенъ. კვამლის სიტკბოებისა-კი რა მოგახსენოთ და სიამოვნებისას ამას გეტყვით, რომ კვამლი ფრად სასიამოვნოა, ნამეტნავად მაშინ, როცა თვალებიდამ ცრემლებს გვაყრევინებს ხოლმე.

როცა ავიბარგე, ესე იგი, ჩემი ერთად-ერთი ბოხჩის ოდენა ცალ-ბვალა ტყავის ხურჯინი ჩავაგდე პოვოსკაში, მიფუბრუნდი ჩემს ახლად გაცნობილს ფრანსიელს გამოსასალმებლად.

— ეს ეტლი ვისი მოგონილია? — მკითხა მან და მიმიშვირა ხელი ფოშტის პოვოსკაზედ, რომელზედაც ჯერ არ გამოფხიზლებული „იამშჩიკი“ უგემურად სთვლემდა.

— რუსისა, — ვუპასუხე მე.

— მგონი არა ხალხი მაგაში არ შეეცილოს. მებრალეობით მე თქვენ, რომ იძულებული ხართ მაგას გააღაყებინოთ

თქვენი ტვინი" და გაადღვებინათ თქვენი გულ-მუცელი.

— რა ვქნათ? თუ მთელი რუსეთი მაგით დადის, მე რა-
ლა დამიშავდება?

— იმიტომაც შორს არ არის წასული!.. ღმერთმა მშვი-
დობის მგზავრობა მოგცეთ, მე კი, სწორედ გითხრათ, თავს
არ გამოვიმეტებდი, რომ მაგაში ჩავმჯდარიყავ. მშვიდობით!
თუ შევხვდეთ ერთმანეთს კიდევ როდისმე, გთხოვთ მიცნობ-
დეთ.

ამ სიტყვებზედ მომაწოდა ხელი გამოსასალმებლად და
ისე მჭიდროდ მომიჭირა ხელი, როგორც მარტო ევროპიელ-
მა იცის ხოლმე.

პოვოსკაში ჩავჯექ.

„იამშჩიკმა“ ერთი შემომიბღვირა, მერე აკრიბა სადავეე-
ბი, „მწუო, მწუო“, დაუწრუწუნა მჭლე ცხენებს და მოუღე-
რა შოლტი. მჭლე ცხენებმა ყურიც არ შეიბერტყეს. Ну,
чо-о-ортъ, трогай што-ли! დაუყვირა ცხენებს, აიქნივა სადა-
ვენი და ფეხებით ტყაპუნი დაუწყო. შენც არ მომიკვდე, ცხე-
ნებმა ფეხი არ შესძრეს. ამ ყოფას ის ჩემი ნაცნობი ფრან-
სიელი უყურებდა და სიცილითა სკდებოდა. რა უხაროდა იმ
სულელს?...

თუმცა მე სამხიარულო არა მჭირდა-რა, მაგრამ მეც გა-
მეცინა. „იამშჩიკმა“ თავისი ძროხის თვალები ჩემსკენ მოაბ-
რუნა და პირუტყვულად ბღვერა დამიწყო. მერე ისევ ცხენე-
ბისაკენ მიიგრიბა სქელი კისერი და ორიოდე შოლტი გადუ-
ჭირა. ცხენებმა, შეიტყეს-რა, რომ მეტი გზა არ არის, ყო-
ველს დაკვრაზედ ტყუბ-ტყუბი ტლინკები ჰყარეს, დაიძრნენ,
როგორც იყო, ადგილიდამ და ძუნძულით გასწიეს. დანჯლ-
რეულმა ზარმა დაიწყო თავისი უგემური ჟღარა-ჟღური, პო-
ვოსკამ ქვებზედ ხტომა და მე ლაყლაყი ხან აქეთ და ხან
იქით.

ამ ყოფით განვშორდი ვლადიკავკაზს და პირი ჩემის ქვეყ-

ნისაკენ ვქენი. თერგის ხილი ისე გამოვიარე, რომ, არამც თუ წყალი დამელიოს, თვალიც არ ამიხილებია. მეშინოდა, თერგ-დალეულობა არ დამწამონ მეთქი. თერგ-დალეულობა ჩვენს ქართველს კაცს როგორღაც არ ეჭაშნიკება...

ეგ დასალუბავი თერგი! რა ორპირი ყოფილა! დახე, როგორ მომკვდარა. რაკი ზურგი ჩვენსკენ უქნია და პირი რუსეთისკენ, რაკი გაუმინდვრებია და გაუვაკნია, როგორღაც ის დევ-გმირული ხმა ჩასწყვეტია. ჩვენი დამთხვეული თერგი ვლადიკავკასთან ის აღარ არის, რომელზედაც ჩვენს პოეტს უთქვამს:

„თერგი რბის, თერგი ღრიალებს,
კლდენი ბანს ეუბნებიან“...

შუა დღე იყო, რომ ლარსის სტანციაში მივედი. ლარსამდე ჩემმა გულმა ვერაფერი განსაკუთრებით სიამოვნება ვერა მიიღო-რა, გარდა იმისა, რომ რამოდენადაც ჩემ სამშობლო ქვეყანას ვუახლოვდებოდი, იმოდენად გარემო ბუნებას ჩემის ქვეყნის ფერი ემატებოდა და თერგს—შფოთვა და ღელვა.

შევედი სტანციის ცარიელს ოთახში, ჩაის დალევა მინდოდა და ამის გამო სამოვრის დადგმა შეეუკვეთე ერთს ფეხმოტეხილს სალდათსა, რომელიც ბოლოს სტანციის გუშაგად გამოდგა. მინამ სამოვარს შემოიტანდნენ, მივწექ გაფიცრულ ტახტზედ და თავი ფიქრებს მივეცი.

ოთხი წელიწადი იყო, რაც მე რუსეთში ვიმყოფებოდი და ჩემი ქვეყანა არ მენახა. ოთხი წელიწადი!.. იცი, მკითხველო, ეს ოთხი წელიწადი რა ოთხი წელიწადია! პირველი, რომ მთელი საუკუნეა მისთვის, ვინც თავის ქვეყანას მოშოშობია. მეორე, ეგ ოთხი წელიწადი ცხოვრების საძირკველია, ცხოვრების წყაროს სათავეა, ბეწვის ხილია, სიბნელისა და სინათლის შუა ბედისაგან გადებული. მაგრამ ყველასთვის-კი არა: მარტო იმათთვის, ვინც რუსეთში წასულა, რათა ჭკუა

აფარჯიშოს, ტვინსა და გულს მოძრაობა მისცეს,— ფეხი აადგმევინოს. ეს ის ოთხი წელიწადია, რომელიც ჭაბუკის ტვინში და გულში გამოკვანძავს ხოლმე ცხოვრების კვირტსა. ეს კვირტი კიდევ ის კვირტია, რომელიდამაც მშვენიერი და ბრწყინვალე მტევანიც გამოვა და ძალღ-ყურძენაცა. ოო, ძვირფასო ოთხო წელიწადო! ნეტავი იმას, ვისაც შენგან გადებული ბეწვის ხიდი ფეხთა ქვეშ არ ჩასტყდომია! ნეტავი იმას, ვინც შენ რიგიანად მოგიხმარა!

რაკი ვლადიკავკასილამ გამოვედი და ჩემის ქვეყნის სიომ დამკრა, გულმა სხვა რიგად დამიწყო ფეთქა. პოვოსკაში უკეთესთა ფიქრთა ქვებზედ ხათქა-ხუთქი დამიბნევდა ხოლმე. ახლა-კი, როცა სტანციის ოთახის ტახტზედ მამა-პაპურად გავიშოტე, ღვთის წყალობა შენა გქონდეს, რომ მე ფიქრს მივეცი სრული ჩემი გულის-ყური და ყურადღება. ჯგუფად მომიგროვდა, რაც-კი დამეტოვა ჩემს მშვენიერს, პატარძალსა ვით მორთულს ქვეყანაში, რაც-კი მენახა, მეცადნა და მეცნო. მრავალნაირი ფიქრნი ერთად, რეულად გონების თვალწინ წარმომიდგნენ, მაგრამ ელვის უმაღლეს ერთი ფიქრი მეორეზედ მეცვლებოდა, ისე რომ ჩემის გონების თვალი ერთ და იგივე საგანზედ ერთს წუთსაც ვერ გავაჩერე— ერთის სიტყვით, ჩემს ტვინში სრული რევოლიუცია მოჰხდა: ძირს მილაგებულნი ფიქრები მალლა მოექცნენ, მალლა დალაგებულნი— ძირსა და მერე აირივნენ ერთმანეთში.

ამ ყოფაში ვიყავ. ბოლოს, ჩემთა ფიქრთა ყოველმა თვითეულად თავისი შესაფერი ადგილი დაიჭირა ჩემს გონებაში. მათ შორის ერთი უფრო ბრწყინვალედ გამომეხატა, იმ ერთს მოჰყვა მეორე, მეორეს მესამე, ასე რომ ბოლოს ერთს განუწყვეტელ გრეხილად შემექმნენ. როგორ შევეყრები მე ჩემს ქვეყანას და როგორ შემეყრება იგი მე, ვიფიქრე. რას ვეტყვი მე ჩემს ქვეყანას ახალს და რას მეტყვის იგი მე? ვინ იცის: იქნება მე ჩემსა ქვეყანამ ზურგი შემომმაქციოს, როგორც

სხვა ნიადგზედ გადარგულსა და აღზრდილსა? იქნება მიმითვისოს კიდევცა, რადგანაც ჩემში მაინც და მაინც ჩემის ქვეყნის ღვრიტაა დადებული. მაგრამ მაშინ რა ვქნა, რომ ჩემმა ქვეყანამ მამიყოლოს და მიაშბოს თავისი ამბავი და მე-კი, მის ენას გადაჩვეულმა, ვერ გავიგო მისი ენა, მისი სიტყვა? იქნება მიმიღოს კიდევცა და, როგორც თავისა შვილი, გულზედაც მიმიკრას და ხარბად დამიგდოს ყური, მაგრამ მე შევიძლებ-კი, რომ მას ღვიძლი სიტყვა ვუთხრა და იმ სიტყვით უნუგეშოს ნუგეში მოვფინო, მტირალს ცრემლი მოვწმინდო, მუშაკს შრომა გავუადვილო და ის თვითოეული ნაპერწკალი, რომელიც არ შეიძლება რომ ყოველს კაცში არა უღალავდეს, ერთად შევიგროვო? შევიძლებ-კი? შევიძლებ გასაგონის სიტყვით თქმასა? გადავწყიტე, რომ ჩემი ქვეყანა მიმიღებს და მიმითვისებს კიდევცა, იმიტომ რომ იმისი სისხლი და ხორცი ვარ; იმის სიტყვასა და ენასაც გავიგებ, იმიტომ რომ მამულს შვილი ყურს უგდებს განა მარტო ყურითა, გულითაცა, რომლისათვისაც ღუმილიც გასაგონია; ჩემს სიტყვასაც გავაგებინებ, იმიტომ რომ შვილის სიტყვა მშობელს ყოველთვის ესმის, მაგრამ ამას სულ სიტყვაზედ ვლაპარაკობ, საქმე-კი საქმეშია. შენმა ქვეყანამ საქმე რომ მოგთხოვოს, მაშინ რასა იქ? ვკითხე მე ჩემს თავს და გავჩერდი კიდევცა. ვიგრძნე, რომ ამ კითხვამ შესწყვიტა ის ზემოხსენებული ჩემის ფიქრების ფერადი გრეხილი.

— მართლა და რა უნდა ვქნა, ვკითხე ჩემს თავს ხმა-მალლა.

— ჩაი უნდა მიირთოვო, — მიპასუხა სტანციის გუშაგმა, რომელმაც ამ დროს შემოიტიანა სამოვარი და დასდგა.

— ჩაი!..

— სამოვარი იმისთვის არ მიბრძანეთ? — მიპასუხა სულელმა გუშაგმა და გავიდა გარეთ.

იმ საღამოს სტეფან-წმინდას ამოვედი. მშენიერი საღამო.

იყო, ასე რომ იმ ღამეს იქ დავრჩი, რათა თვალი გამეძლო მშვენიერის სანახავების ხილვითა. ოხ საქართველოვ!

„სხვა საქართველო სად არის,
რომელი კუთხე ქვეყნისა?“

ოთახიდან გარეთ გამოვედი და შევხედე სტეფან-წმინდის ჰირდაპირ აყუდებულს მყინვარსა, რომელსაც ყაზიბეგის მთას ეძახიან. დიდებული რამ არის ეგ მყინვარი. აბა, მაგას შეუძლიან სთქვას: ცა ქუდადა მაქვს და დედა-მიწა ქალამნადაო. ცისა ლაყვარლზედ მოჩანდა იგი თეთრად და აუმღვრევლად. ერთის მუჭის ოდენი ღრუბელიც არა ჰფარავდა მის მაღალს შუბლსა, მის ყინვით შევერცხლილს თავსა. ერთადერთი ვარსკვლავი, მეტად ბრწყინვალედ ზედ დაჰნათიდა, ერთს ალაგს გაჩერებული, თითქო მყინვარის დიდებულს სახეს განუცვიფრებიაო. მყინვარი! დიდებულია, მყუდრო და მშვიდობიანი, მაგრამ ცივია და თეთრი. დანახვა მისი მაკვირვებს და არ მალეღვებს, მაციებს და არ მათობს,—ერთის სიტყვით მყინვარია. მყინვარი მთელის თავის დიდებულებით საკვირველია და არა შესაყვარებელი. აბა რად მინდა მისი დიდება? ქვეყნის ყაყანი, ქვეყნის ქარიშხალი, ქროლვა, ქვეყნის ავ-კარგი მის მაღალ შუბლზედ ერთს ძარღვსაც არ აატოკებს. ძირი თუმცა დედა მიწაზედ უდგა, თავი კი ცას მიუბჯენია, განზედ გამდგარა, მიუკარებელია. არ მიყვარს არც მაგისთანა სიმაღლე, არც მაგისთანა განზედ გადგომა, არც მაგისთანა მიუკარებლობა. დალოცა ღმერთმა ისევე თავზედ ხელ-აღებული, გიჟი, გადარეული, შეუბოვარი და დაუმონავი მღვრიე თერგი. შავის კლდის გულიდამ გადმომსკდარი მიდის და მიბღავის და აბღავლებს თავის გარეშემოსა. მიყვარს თერგის ზარიანი შუილი, გამალებული ბრძოლა, დტვრინვა და ვაი-ვაგლახი. თერგი სახეა ადამიანის გაღვიძებულის ცხოვრებისა, ამადღეღვებელი და ღირს-საცნობი სახეც არის: იმის მღვრიე წყალში სჩანს მთელის ქვეყნის უბედურების ნაცარ-ტუტა. მყინვარი-კი უკვდავებისა და განცხრომის დი-

დებულის სახეა: ცივია როგორც უკვდავება და ჩუმია, როგორც განცხრომა. არა, მყინვარი არ მიყვარს, მით უფრო, რომ მიუკარებლად მაღალია. ქვეყნიერების ბედნიერების ქვაკუთხედი კი ყოველთვის ძირიდან დადებულა, ყოველი შენობა ძირიდან ამალღებულა, მაღლიდან კი შენობა არსად არ დაწყებულა. ამიტომაც მე, როგორც ქვეყნის შვილს, თერგის სახე უფრო მამწონს და უფრო მიყვარს. არა, მყინვარი არ მიყვარს: მისი სიცივე სუსხავს და სითეთრე აბერებს! მაღალიო! რად მინდა მისი სიმაღლე, თუ მე იმას ვერ ავწვდები და ის მე ვერ ჩამომწვდება. არა, არ მიყვარს მყინვარი. მყინვარი დიდ გეტეს მაგონებს და თერგი კი—მრისხანე და შეუპოვარს ბაირონს. ნეტავი შენ თერგო! იმითი ხარ კარგი, რომ მოუსვენარი ხარ. აბა პატარა ხანს დადევ, თუ მყარად გუბედ არ გარდაიქცე და შენი საშიშარი ხმაურობა ბაყაყების ყიყინზედ არ შეგეცვალოს. მოძრაობა და მარტო მოძრაობა არის, ჩემო თერგო, ქვეყნის ღონისა და სიცოცხლის მიმცემი...

ჩამოვამდა, თერგისა და მყინვარის ყურებაში და ზოგიერთ ფიქრების გართვაში დრო ისე გამეპარა, რომ თითქმის ვერ შევიტყე—მზე როგორ გამოესალმა მისგან გამთბარ ქვეყნიერებასა და როგორ მიეფარა მთებსა. დაღამდა, თვალწინ აღარა სჩანს-რა. მისწყდა ხმაურობა ქვეყნისა, ქვეყანა დაღუმდა.

დაღამდა, მაგრამ არ ვიცი, რას ვიქმოდი, რომ იმედი არა მქონდეს კვლავ გათენებისა. სიცოცხლე სიცოცხლედ-ღა ეღირებოდა?... მიყვარს, ბუნებავ, შენი დაწყობილება, რომლის მეოხებითაც ყოველი ღამე თენდება ხოლმე.

დაღამდა, მაგრამ მე მაინც სტანციის გარედა ვარ და დაჟინებით ყურ-აცქვეტილი გონებას ვადევნებ თერგის თავზედ ხელ-აღებულის დენის შუილსა. ყველა დაღუმდა და შენ არ სღუმობ, თერგო! მერწმუნეთ, მე მესმის ამ ხმა-გაკმენდილს ქვეყანაში თერგის დაუჩუმარო ჩივილი. არის ადა-

მიანის ცხოვრებაში იმისთანა წუთნი მარტოობისა, როცა ბუნებას შენ თითქოს შენსას აგებინებ და იგი თავისას შენ გაგებინებს. ამიტომაც შეგიძლიან სთქვა, რომ მარტოობა-შიაც არსად მარტო არა ხარ, ჰოი, ორ-ფეხო ცხოველო, რომელსაც ადამიანს გეძახიან. ამ ლამეს ვგრძნობ, რომ ჩემის ფიქრებისა და თერგის ჩივილის შუა არის რაღაც იდუმალი კავშირი, არის რაღაც თანხმობა. გული მიტოკს და მკლავი მითრთის. რისთვის? დროს დავაცალოთ ამის პასუხის მიცემა.

სტანციაში შევიტყე, რომ მთებში დიდი დაბრკოლებაა ფოშტის მიმავალისათვის, რადგანაც სტანციებში ცხენები ხშირად თურმე აკლდებათ. მირჩიეს ფასანაურამდე ცხენი მექირავნა და ცხენ-და-ცხენ გადავსულიყავ. მე ეს რჩევა ჭკვა-ში დამიჯდა. იმ ფიქრით მივეცი თავი ძილს, რომ ხვალე საჯდომ ცხენს ვიქირავებ და ისე გადავივლი მთებსა.

გათენდა. რა მშვენიერი რამა ხარ, დილის რიჟრაჟო! რა მშვენიერი რამა ხარ დილის ცვრით პირდაბანილო ქვეყანავ! მე მგონია, რომ ამ დილას ყოველი ტკივილი ქვეყნისა უნდა დაყუჩებულიყოს, მაგრამ თერგი მაინც ჰბლავის და იბრძვის. სჩანს, ქვეყნის ტკივილი დაუყუჩავია.

გათენდა და გაიხმაურა ქვეყანამ ადამიანის ხმითა. დღემ დაიწყო თავისი დაუდგარი ფაცა-ფუცი. კარგია გაღვიძებული ადამიანი!.. მაგრამ უფრო უკეთესია ადამიანი, როდესაც ძილშიაც არა სძინავს, ქვეყნის უბედურობით გულ-აღტყინებულსა. ჩემო ლამაზო ქვეყანავ, არიან ამისთანანი შენში? მე მოვნახავ და, თუ ვიპოვე, ვეთაყვანები.

გავედი სტანციის გარედ და ერთს მოხვევს შევხვდი-ვიქირავე მისგან ცხენი იმ პირობითა, რომ თითონაც ცხენით გამომყოლოდა. ბოლოს არამც თუ ვინანე, დიდად კმაყოფილიც დავრჩი, რომ ჩემი საქმე ეგრე მოეწყო. ჩემი მოხვევე ძალიან კაცი გამოდგა. იგი იყო ჭალარა-მორეული, ხან-

ში შესული კაცი. ბოლოს გამოჩნდა, რომ იგი თვალ-ყურ მადევარიც ყოფილა იმ პატარა ქვეყნისა, რომელიც მის გარშემო ბედს შემოეხაზა და რომელიცა იმის უფერულის ცხოვრების მისაქცევ-მოსაქცევად დაენიშნა.

შევსხედით ცხენებზედ და წამოვედით სტეფან-წმინდიდამ. უკანასკნელად შევხედე მყინვარს. იგი როგორღაც დიდკაცურად იბღვირებოდა თავის სიმაღლიდამ. ამან ამირია იმ დილით დამშვიდებული გონება, გულმა კვლავ ტოკვა დამიწყა და მკლავმა თრთოლა. სრულის მძულვარებით მოვაშორე თვალი მყინვარის დიდებულებასა და უფრო დიდის პატივით გამოვეთხოვე მის ფეხთა-ქვეშე გაგიჟებით მავალს თერგსა.

ჩემი მოხვევე სანახავად ღირსი იყო. იგი, თითონ ზარბად მოსული, იჯდა ერთს პატარა მთის ცხენზედ, რომელიც თითქმის მთელს გზას მგლურის ძუნძულით სასაცილოდ მოძუნძულებდა. ჩემს მოხვევეს ჩამოეთხატა ბანჯგვლიანი ქული თვალებზედ და ისე გარინდებული იღვა, განიერ უნაგირზედ გადაბოტებული, ისე არხენად და გულ-აუმიღვრველად აყოლებდა თავის ახოვანს ტანს ცხენის ძუნძულს, ისეთის დამშვიდებით და განცხრომით აბოლებდა თავის ჩიბუხსა, რომ გვეგონებოდათ—ამისთანა ქეიფში სხვა კაცი ძნელად თუ იქნება დედამიწის ზურგზედაო.

— რა გქვიან, ძმობილო? ვკითხე მე.

— ... ლელთ ლუნრას მიხმობენ, მომიგო მან.

— სადაური ხარ?

— სადწველ? გაიბოტნრდამ, აქნივ მთაჩრა, თერგ-კიდურზედ.

— ქართველი ხარ, თუ ოსი?

— ოვსი რარდ ვიქნები?! ქართველ ვარნ, მახტვე.

— კაი ადგილია ეს თქვენი ადგილი?

— არაა გონჯანი*): ჩვენს ბეჩარბას შეჰტერობს.

*) გონჯაი—ცული.

— ამისთანა წყალი, ამისთანა ჰაერი სწორეთ ბედნიერებაა.

— ჰმ! ჩაიცინა მოხევემ

— რას იცინი?

— საცრნალს ვიცრნი. ცარრალ სტვამქი შაგნით ვერ გაძღების.

— აქ ძალიან მოსავალი უნდა იცოდეს?!

— რაიდ არ ეცოდინების? ადგრლ არაა გონჯაი, პატარ გვაქენ: თვითვასულს კაცს ორ-ორ შაბანდის ყანა არ ექმნების. ვიწროდ ვარნ.

— ეს დიდი გზა დიდ ხელს მოგცემთ.

— რაი ბედენაა გზაი? იგ მისთვის ვარგობს, ვისტც თვის ნაშვრელ-ნამუშევრ გასატან-გასასყიდ აქენ.

— მაშ ქირაზედ არ დადიხართ?

— რაიდ არ დავდრვართ? დავდრვართ.

— მაშ ქირის ფულს იშოვნით.

— ვშაულობთ. ჯიბჩი არ რჩების: მთის კაცთ მახტვე სვაქმხის კერძია, ქამადი, სმადი არაა სახლჩი, ნაშორვერ დუქანჩი მიდის.

— მაშ ისევ ბარი სჯობნებია: იქ ხალხი უფრო მაძღარია.

— ვინ უწყის? იქართაც საჭირ-ბოროტორა დარჩენა. ადგილ ჰხაშმობს. იქაველ კაცს ფერი არა აქენ, ჯანი არა აქენ. აქაველ ჯან-მრთელნი არნ. ცა-რგვლის გამჩენმა განაგო: იქაით მაძღრობა, აქაით სიმრთელე.

— რომელი ქვეყანა სჯობია, მაძღარი თუ მრთელი?

— ორრვენ ერთადა. უერთ-ურთოდ ქვეყანაი გონჯაა.

— ორში რომ ერთი ამოგარჩევინონ?

— ორჩიდა? არჩევანზედ? ამ ღორლიან კლდეთ ვიჯობდი, ჯან-მთთელია. ადამის ძეი ბალახითაც, გაჭირდის, გაძღების, სატკრვარს რაი ეყვის?

ამ ღროს ჩემს მოხევეს უეცრად თოკის უზანგი ჩაუწყადა, თავი ვერ დაიმაგრა და ცხენს გვერდზედ მოექცა: მერე

ისევ გასწორდა; ჩამოხტა ცხენიდან და დაიწყო უზანგის გამართვა.

— საჭირ-ბოროტორა შეკაზმულ ცხენ, — წამოიძახა ღიმილთ მოხვედრით: დნილოც შიშვალ ცხენ: ფეხ-დაწვდიდი და გადაჯდრდი.

მე აღარ მოვეუცადე მოხვედრას და წინ წავედი.

მზავრობა რუისის მიტროპოლიტის იონასი.

განვლევ ზღვა შორის ბიზინტიისა და ხერისა პოლისა, და ვნახე მას შიგან რაჭის ერისთვის ძე გიორგი, დიდისა სიამოვნითა ურთიერთ-არს ნახვითა, და დავჰყავ მასთან ლამეორი, და იქილამ წარველ ხალკიდონს¹⁾, ხოლო აწ ყადი ქოვად წოდებულსა.

და განვიზრახე ჩემი იერუსალიმს წასვლა, და თაყვანისცე-

1) ხალკიდონსა უწოდებენ აწ თურქნი ყადი-ქოი. დიდის სურვილით ვეძიებდი ადგილსა, სადაცა იყო ძველად ტაძარი წმინდისა დიდისა მოწამისა ეფემიასი, სადაცა 324 წელსა იყო დიდი იგი 4 მსოფლიო კრება ხალკიდონისა. — დრომდე დიდისა კონსტანტინესა იყო აქა დიდი ტაძარი წარმართთა ღმერთისა ვენერასი. სულთანმან სოლიმან II (1522) შემუსრა იგი და დანაქცევითა მისითა აღაშენა თვისი მეჩითი.

ხალკიდონისა ხილვა იყო ჩემთვის სასიხარულო, ამისთვისცა, რომელ აქა, ვითარცა სწერს რომისა მეისტორიე ტაციტი, ქართველთა მეფე ფარასმან მოუხდა დიდითა ჯარითა ბერძენთა და შემუსრა ხალკიდონი. ამის ფარასმანისა სახე, ანდრიანტად გამოკვეთილი პატივად ახოვნებათა მისთა და საქმეთა, დაასვენეს რომაელთა კაპიტოლიისა ტაძარში. აქავე იყო უსჯულო იგი მსჯავრი, რომლითაცა დიდი იგი სვეტი ეკკლესიისა იონანე ოქროპირი განიდევნა კონსტანტინოპოლით, ვიხილე ადგილსა ამას წყარო ოქროპირისა. თავსა ზედა ამა ნაკადისა ჰკიდავს კანდელი წინაშე ზატისა წმინდისა იონანე ოქროპირისა და არს თაყვანის საცემელად ლოცვითა მიმავალთათვის.

მა ქრისტეს საფლავისა და წმინდათა ადგილთა. ხოლო მიველ და თაყვანის-ვეც პატრიარხთა და განვემზადე. ღმერთმან აკურთხოს იასე ქართველი და პავლე ფახანელი; დიდათ მწე ჩემდა იქმნენ და მზრუნველნი ჩემისა კეთილ-წარმართებისა. მიძიეს ნავი და ჩავსხედით ნავსა მას შინა და შევედით მარმარისა ზღვად წოდებულისა და ვვლეთ რაოდენიმე დღე და ღამე, და მოვედით კალის-პოლის¹⁾, ხოლო აწ წოდებულ-არს; გელიბული, მრავალ-ნაყოფიერი, ღვინო და პურით დიდათ იეფი, ეპარხია ანდრიანე პოლისა²⁾. ხოლო არს ქალაქსა ამას შინა ეპისკოპოსი ერთი. იქილამ მივედით ბოლახსა თეთრისა ზღვისასა, რომელ-არს არხიპელაგო და მივედით ჩინახ-ყალად წოდებულსა, სადაცა ვაღმა გამოღმა ციხენი არიან დაშენებულნი, და მას ციხესა შიგან ნათობენ მანათობელნი, და თვინიერ მიცემისა ნებისა ვერვინ ვლის. ზღვასა ამას შინა არიან ქალაქნი, სადაცა სახლობენ ქრისტიანენი უცხოთ-შემწყნარებელნი. და ადგილი ესე ნაყოფიერი დიდათ, და იაფობა. შემდგომად ამისა, ვვლე სოფლები ხუთი, პირსა ზღვისასა. მთასა მალალსა, რომელიცა დაჰყურებს ზღვასა, არხიპელაგოდ წოდებულსა, არიან მრავალნი ქალაქნი და სოფელნი; ქალაქებსა ამას შინა კუნძული და კუნძულსა შიგან მსახლობელნი ქრისტიანენი ბერძენნი. მრავალსა ქალაქებსა და სოფლებში არცა ერთი იპოების მახმადიანი თვინიერ ქრისტიანისა, და ხუთნი ესე სოფელნი მსგავსი ქალაქებისა არიან: მუნ სრულად ბერძენნი. და შემდგომ ამისა წარველ ნავით და მიველ ბოხჩა-ადასა³⁾. კაცთა ქრისტიანეთა იამათ ჩემი მისვლა და მკითხვიდენ დომენტი კათალიკოზისასა, ძმისა მეფისა ვახტანგისასა; მადრიელნი და მაქებარნი მისნი, მახ-

1) კალის-პოლი, ე. ი. გალიპოლი.

2) დიდად ვრცელი ეპარხიაა.

3) ტენედოსის ქალაქი, სადაცა იყო პატრიარდ დომენტი კათალიკოსი. (იხ. მოხილვა ტიმოთესი, გვერდ. 29—31).

სოვარნი ეკკლესიასა შინა მისის მრწამსის თქმისა, რომელიცა მოსწონდათ, და მკითხვედნენ იმასთან მხლებსა ძესა გედეონისასა, მოლარეთ-ხუცესს პართენის. და დიდათ შეწყალებულ ვიქმენ მათგან. ღვინო ამის ქვეყანისა, და სრულიად თეთრის ზღვისა არხი-პელაგოსი დიდათ კეთილობს, და წარჩინებულ-არს, და ევროპასა შიგან ზიდვენ. ქალაქი ესე ბოლჩა-ადა ერთია და არა სხვა.

შემდეგ მისა წარველ კვალადცა ნავით, და მივიწინით ქალაქსა ლიმნას¹⁾. ადგილი ესე დიდათ კეთილობს, ქალაქით და სოფლებით. შიტროპოლიტი ერთი, და ქალაქნი და სოფლები სამოცი ქალაქსა ამას. აქედამ იხილვება ადგილითა ამით მთა-წმინდისა მონასტერნი ათანასი ათონელისა და ივეროსისა, და სხვანი მონასტერნი. მუნ დავჰყავ კვირა ერთი, და შემიტკბო ვითა ძმა თვისი, და ვთხოვე წასვლა ჩემი ათონისა მთასა, რომელ არს მთა-წმინდა და მიძია ნავი; ჩავსხედით ნავსა მას, განვვლეთ და მივედით ნაპირსა მთისასა, სადაცა დაშენებულ-არს ლავრა ათანასი ათონელისა²⁾.

1) ლემნოს ქალაქი.

2) ამა ლავრაში ჰსცხოვრებს ანთიმოს არხიეპისკოპოსი ტრაიანოპოლისა, რომელმანცა ნებსით დაუტევა ეპარხია და შევიდა ათონისა მთათა შინა მყუდროებისა ცხოვრებისათვის. ამან ფილოთეოსის მონასტრისა მასვე ათონისა მთასა შინა, წმინდათა სამთა მღჭდელთ-მთავართა სახელსა ზედა ეკკლესიისა კურთხევისა უამსა, ინება კურთხევა. ოდიკისა, სოლოლაკისა თბილისს ამაღლების ეკკლესიისათვის. ოდიკი ესე, თეთრს ტილოზედ შემზადებული, წარმომივლინა კესარიოსმან, წინამძღვარმან ფილოთეოსის მონასტრისა ზედა-წარწერით მისგან ბერძულად და დაიდვა ეკკლესიასა მას.

მოთხრობითნი თხზულებანი, ზიოგრაფია და დახასიათებანი

საქართველოს ნათელ-ღება ქრისტის სარწმუნოებით.

მეოთხე საუკუნის დასაწყისში ქრისტეს მოსვლის შემდეგ საქართველოში მეფობდა მირიან მეფე სასანიდის გვარისა, სპარსეთის მეფის ჩამომავალი. ის იჯდა უზრუნველად შამა-ჰაპის ტახტზე მცხეთას. გარეშე მტერი შეწუხებას ვერ უბედავდა, რადგან მფარველად ჰყავდა დიდებული და იმდროს ყველაზე უძლიერესი სპარსეთის სახელმწიფო. მთის ხალხნი ყველა შემინებული ჰყავდა, რადგან ფარნავაზისა და იმის მემკვიდრეებისაგან დარჩენილი, ბერძნულს წესზე განწყობილი ჯარი მუდამ გარს ერტყა. ჯარს გარდა კავკასის მთებით ყოვლის მხრით შემოზღულული ქვეყანაც არწივის ბუდესავით უშიშრათ იფარავდა შიგ ჩაბუდებულს ქართველის ერს თავის ძეფით. მეფე მირიანი, ვაჭრობით გამდიდრებული, შეექცეოდა ლხინს და ნადირობას; თაყვანს სცემდა ბრწყინვალე მზეს, მსხვერპლსა სწირავდა თავის უმთავრესს კერპს არმაზს და ზადენს, რომელთა სურათები სპილენძით, ვერცხლით და ოქროთი იყვნენ ხელოვნურად გაკეთებულნი და ამართულნი მცხეთის მოშორებით მტკვრის მარჯვენ მალლობზე.

იქ, საცა გამოდის არმაზის წყარო, მანგლისის ახლოს, არის ნაქალაქევი, სახელად ატენი, ზაფხულში მშვენიერი საგრილებელი ალაგი, რომელიც იყო ძველად დარჩენილი საქართველოს მეფეებისათვის საზაფხულო ადგილ-სამყოფე-

ლად და შესაქცევად. მირიანის დროს ამ ალაგს ერქვა არმაზი, სადაც საუკეთესო კერპები იყო ამართული თავიანთ საყუდრებით ანუ, უკეთ ვსთქვათ, საყდრებით. 318 წელს მკათათვეში ამ ალაგს მთელ საქართველოს სამეფოდგან იყვნენ მოგროვილნი დიდებულნი და მცირენი საერო დღესასწაულის გადასახდელად და თავიანთ კერპების მსხვერპლების შესაწირავად. ერი ფერხულით უფლიდა გარს არმაზის კერპს და იძახოდა „არალეს“. მეფე, ჯარი და დანარჩენი ერი, ყველანი მხიარულად ატარებდნენ ამ დღესასწაულს. მზე მეტად აცხუნებდა და ერს სიმღერით და შექცევით ოფლი წურწურით სდიოდა. სამხრობისას ცას შავი ღრუბელი გადაეკრა და გაჩნდა საშინელი ჭექა-ქუხილი, წამის-წამ მესი ეცემა მშვენიერ ჩუქურთმით ნახელავს კერპებს და სულ ერთიანად არმაზის სამლოცველო ინგრევა. მთელი ერი შეძრწუნებულია, ყველანი იქით-აქედ მობიან. არმაზის სამლოცველოზე აღარავინ დარჩენილა დამსხვრეულს კერპებსა და ერთ ფეხ-ტიტველა ახალგაზდა ქალს გარდა, რომელსაც დაუჩოქია, თვალეზი ზეცას აღუპურია და ევედრება. ვინ არის ეს ახალგაზდა ქალი, რომელიც ამ მეორედ მოსვლის დროს აქ დაჩოქილი და ხელ-გაპყრობილი ღმერთს ევედრებოდა? ნუ თუ მხოლოდ იმას არ ეშინიან მესის დაცემისა? — ის ქალი არის გულმაგარი თავის სარწმუნოებით. იმას მტკიცედ სწამს, რომ ეს ჭექა-ქუხილი იმის ღვთისაგან არის მოვლენილი კერპთ-თაყვანისმცემლების მოსაქცევად.

ის ამ დროს გულ-მხიარულია, და მტკიცედ დარწმუნებულია, როგორც გულში განიზრახავს, უეჭველად კიდევ აღუსრულდება. ეს ახალგაზდა ასურეთიდგან ფეხით მოსულა საქართველოში ქრისტიანობის გასავრცელებლად. შემკრთალმა ერმა შენიშნა ეს ქალი იმ საშინელ მესის ტეხის დროს და გულით დაემორჩილა იმის ზნეობითს ძლიერემას, თავ-განწირულებას. ყოველმა ქართველმა, კერპთ-თაყვა-

ნის მცემელმა, გულში გაივლო ეს სიტყვები: „სწორედ იმ ქალის ღმერთმა შემუსრა ჩვენი კერპებიო“. ამ დღესასწაულობის შემდეგ, როცა ერი დაიშალა, ნინოს ამბავი მთელს საქართველოში განითქვა. მაგრამ მანამდის საქართველოს ერის მოქცევაზედ ვიტყოდეთ რასმე, საჭიროა ორიოდე სიტყვით ავწეროთ ნინო წმიდის ცხოვრება.

ნინო იყო კეთილ-მსახური დედ-მამის ქალი; მამა მისს ერქვა ზაბულონი, ცხოვრობდა კაპადოკიაში და თვითონ-კი მხედრად მსახურებდა დიოკლეტიანის ჯარში. როცა ჯარიდგან დაბრუნდა, იერუსალიმის პატრიარქის დაი შეერთო ცოლად და გაუჩნდა ქალი, სახელად ნინო. ეს ქალი ჯერ კიდევ პატარა იყო, როცა დაობლდა. ბიძამ მიიღო იმისი მზრუნველობა და მიაბარა ერთს ეკკლესიის მსახურს დედაკაცს, სახელად სარრას, რომელმაც ჩინებულად იცოდა საღმთო-წერილი. ნინო კარგა დიდი შეიქმნა და საღმთო წერილშიაც ძალიან განვითარდა. ამ დროს იერუსალიმს მივიდა ერთი კონსტანციის კეისრის კარზე ნამყოფი ქალი, რომელმაც მოითანა ამბავი, რომ კეისრის ცოლს ქრისტიანობის მიღება ძალიან ჰსურსო, მაგრამ ჯერ ვერ მოუხერხებია, რადგან ზოგიერთი გარემოება აბრკოლებსო. წარმოიდგინეთ იერუსალიმის ქრისტიანების სიხარული, როცა ამ ამბავს შეიტყობდნენ. ნინოს გული-კი იმდენად აღელდა ამითი, რომ მაშინვე განიზრახა რომს წასვლა ქრისტიანობის გასაფრცვლებლად. ის წაჰყვა ზემოხსენებულს ქალს რომსა და იქ შევიდა ერთს დედათა მონასტერში, სადაც რამდენსამე ქალს დაწვრილებით ასწავლიდენ ქრისტეს სჯულს. ამავე მონასტერში იზღებოდა მშვენიერი რიფსიმე.

იმპერატორს დიოკლეტიანეს მოესმა რიფსიმეს მშვენიერება და განიზრახა იმის ცოლად შერთვა. ეს მონასტრის ახალგაზდა ქალებმა შეიტყეს და იმავე დამეს გამოიპარნენ სომხეთში. გამოპარულებს შორის იყო ნინო, გაიანე, რიფსიმე და სხვებიც. მაგრამ სომხეთშიაც არ მიეცათ ამ საწყლებს

მოსვენება. სომხეთის მეფემ ტირდატმა დიოკლეტიანეს სიტყვით დაიჭირა ისინი ნინოს გარდა, და რომ ველარ დაათანხმა რიფსიმე კეისრის ცოლობაზე, ყველა აწვალა. ასე ჰქონდა მოწერილობა დიოკლეტიანესაგან. ამ საქმით შეშინებული ნინო სომხეთიდან გამოიქცა და მოვიდა ჯავახეთს. იქიდან მგზავრებს წამოჰყვა ურბნისის ქალაქამდის. აქ ნინომ ნახა, რომ ქართველის ერთი იყო კერპთ-მსახური და თავის ღმერთების დღესასწაულობისათვის მიდიოდნენ მცხეთის მახლობლად, არმაზისა და ზადენის თაყვანის-საცემლად. ნინო გამოჰყვა მგზავრებს და მოვიდა იქ, საცა ერთი იკრიბებოდა. დღესასწაულობის შემდეგ, ნინო მიაღვა კარს მეფის მებაღეს და ის ჩვეულებრივის სტუმრის მოყვარეობით დახვდა შორეულ ქვეყნიდან გადმოვარდნილს საკვირველს ახალგაზდა ქალს. ცოტა ხანს შემდეგ ნინომ მოარჩინა ერთი დედაკაცის შვილი, რომელიც თავის დედას გამწარებული დაჰქონდა კარ-და-კარ და ყველას ევედრებოდა მოარჩენას. ნინომ დედ-მამას უთხრა: „განკურნებულ არს ზეციერი მამის სახელითაო“. იმ ყმაწვილის სახლობა ამის შემდეგ შეიქმნა გულთ ქრისტიანი. მცხეთის ქალაქში ნინოს დიდი ხმა დაუვარდა ექიმობისა. მირიან მეფის ცოლი დიდის ხნადგან შეიქმნა დავრდომილი ავადმყოფი. იმის მოარჩენას არა გაეწყო რა. ბოლოს მეფის მოლარეთ-უხუცესმა რაბბინმა აბიათარმა ურჩია მოეყვანათ. საექიმოდ უცხო ქვეყნიდან მოსული დედაკაცი, რომელიც თავის ღვთის სახელით ჰკურნებდა ყოველს ავადმყოფს. ნინომ მეფის ცოლიც მალე წამოაყენა ფეხზე, მოაქცია და შემდეგ ცოლის შემწეობით თვითონ მირიანიც თავისკენ მიიმხრო. მეფემ შეჰკრიბა თავის პატივცემული კაცები მოსალაპარაკებლად ამ მძიმე საქმეზე. საქართველოში ძველიდგანვე წესი იყო ერის უფროსების დაუკითხავად მეფე ვერას მოიქმედებდა. ყველას მოსწონდა კეთილ მსახური დედაკაცის სარწმუნოება, მაგრამ მამა-პაპის სჯულის დაგდებას მაინც ვერ ბედავდნენ. ბოლოს ერთმა საკვირველმა შემთხვე-

ვამ სრულებით დაარწმუნა მეფე და ერის წარმომადგენლები, რომ ქრისტეს სარწმუნოება უფრო ჭეშმარიტი იყო იმათსაზე, ქართლის ცხოვრებაში აი რა სწერია: ერთხელ მეფე და იმის ხლებულნი ერისთავები წავიდნენ თხოთის ტყეში სანადიროდ. უეცრად ცას შავი ღრუბელი გადაეკრა და ისე დაბნელდა, რომ კაცი თითს თვალში ვერ მიიტანდა; ატყდა ამასთანავე მეხის ტეხა და ჭექა-ქუხილი; ყველანი იქიდ-აქედ გაიფანტნენ, დარჩა მეფე მარტო, შეშინდა და, რადგან ნინოს ქადაგებით გული შერყეული ჰქონდა, თვალ-წინ წარმოუდგა იმისი სიტყვები, და კიდევ უფრო შეეშინდა. იმან მკრთოლვარე ხმით შეჰფიცა ნინოს ღმერთს, თუ ამ სიბნელისაგან გადამარჩენ, შენი თაყვანის მცემელი გავხდეთ. ცოტა ხანს შემდეგ ღრუბლები გაიფანტა და მზემ ისევ გაანათლა ქვეყანა. მეფე დაბრუნდა მცხეთას მცინარე სახით. ცოლმა უკვე იცოდა იმის ამბავი და მხიარულად გამოეგება. ნინოც იმათ შორის იყო. როგორც მირიანმა დაინახა კეთილ-მორწმუნე დედაკაცი, ცხენიდან გადმოხდა, თავი დაუხარა და მიიღო იმისგან კურთხევა. ამის შემდეგ ერი იმდენად მომხადებულნი იყო, რომ მოუთმენელად ელოდა ქრისტიანობის მიღებას. მირიანმა გაგზავნა ელჩები კოსტანტინე იმპერატორთან, სთხოვა ეპისკოპოსი და მღვდლები ერის მოსანათლავად. კოსტანტინემ გამოგზავნა საქართველოში სამღვდლოება სახარებით და წმიდა ნაწილებით.

იმათ მოსვლის დროს მირიანმა შეჰკრიბა თავის სამეფოდგან ყველა ერისთავები და მცხეთის მცხოვრებლები სიამოვნებით მოინათლენ მტკვარში.

მეფის სიტყვით მშვენიერის ხელოვნებით ნაკეთები კერპები დაინგრა, იმათი საყდრები ზოგი სულ გაცივდა, ზოგი ეკლესიად გადაკეთდა. მტკვარს გაღმა რომ მაღალი ბორცვია, ახლა იქ ძველი ჯვარის ეკლესიაა; იმაზედ წმინდა ჩუქურთმით და მდიდრულად ნაკეთები არმაზის კერპი იყო უწინ ამართული, რომლის ოქროს და სპილენძის შემკულე-

ბა, როცა ამომავალი მზის სხივები ეცემოდენ, ჩირაღდანსავით შუქით აპრიალდებოდა. ქართლის ერი დილის მზის ამოსვლისას, ქალი და კაცი, დიდი და პატარა ავიდოდენ თავის სახლის ბანებზე და მუხლ-მოყრით ფაყვანს სცემდნენ შუქით გაელვარებულ კერპსა. ყველას სწამდა, რომ მზე თავის სურათს განზრახ ამკობდა შუქებით მაღალი მზისვე საქებლად, რომელიც იყო ცხოვრების მომცემი, გამთბობი და განმანათლებელი მთელი ქვეყნისა. ქრისტიანობის შემდეგ ერმა ველარ ნახა მთაზე ამართული საყვარელი კერპი, დაიწყო ჯავრობა ამ სიტყვებით: „ვილას უნდა ვსცეთ თაყვანიო“. ბრწყინვალე კერპის მაგიერად ამართეს ხის ჯვარი, მაგრამ მდაბალი ერი მაინც უკმაყოფილოდ დარჩა და ამბობდა: „მაგისთანა ზეები ჩვენს ტყეშიაც ბევრიაო“. მოგვნი სარგებლობდნენ ერის უკმაყოფილებით და კიდევ დიდხანს ჰყავდათ მტკიცედ დაბალი სოფლის ერი ზენდის სარწმუნოებაზე. მირიან მეფემ წარჩინებული ერის მონათვლის შემდეგ მოაჭრევინა ტყე თავის ბაღში და იქ ეკლესია ააგებინა. ამნაირმა წარმატებამ წმიდა ნინო კიდევ უფრო გაამხნევა, მისცა იმდენი სულის სიმაგრე, რომ ალანეთის კარიდამ მოკიდებული მესხეთამდის, კავკასიის მთის იქით და აქედ ყველა ადგილები სულ ფეხით მოვლო და ქადაგებდა ქრისტიანობას. ამ სახით ქართველები შეიქმნენ ქრისტიანებათ იმ დროს, როცა ჯერ კიდევ საეკლესიო წესი არ იყო დადგენილი. ის დააფუძნა ნიკეის წმიდა კრებამ 325 წელს ქრისტეს შემდეგ. ამ წესის შემოღებით საქართველოს ეკლესია შეიქმნა ანტიოქიის საპატრიარქო. —

გ. წერეთელი

ქრისტეს სარწმუნოება საქართველოში.

საეკლესიო მწერლების ნაწერებში დაცულია ძველნი თქმულებანი, რომელთაგანაც სჩანს, რომ ამიერ კავკასიაში

უქადაგნია ქრისტიანობა ხუთს მოციქულს: ოთხნი ათორმეტ-
თაგანი იყვნენ — წმინდა ანდრია, წმ. მათე, წმ. ბართლომე,
წმ. იუდა თადეოზი, ლევიად წოდებული და ერთიც ათ-სამე-
ოცთაგანი — წმ. თადეოზი.

პირველმა მოიარა შავი ზღვის სანაპირონი, შევიდა ამი-
ერ კავკასიაში და საკუთრად ზღვის პირის ქვეყნებში იქადაგა,
იქ, საცა გზად გაიარა, სახელდობრ კოლხიდასა და აფხაზეთში,
აფხაზეთში მეტად დიდხანს იღვაწა, მეტადრე უფრო იქაურს
ქალაქში — სებასტოპოლისში (ახლანდელი ისკურა), საცა
დიდი ღვენა და წამება გამოიარა. აქედამ წმიდა მახარებელმა
გადავლო კავკასიის მთები, საცა დამარხა თანამგზავრი თვისი
წმ. სიმონ კანანელი და მასუკან პირ-და-პირ გადავიდა ჩიხებში,
რომელნიც სცხოვრობდენ აზოვის ზღვის პირად. დასავლეთ-
კერძოთა და მიდამოთა გარდა, საქართველოს ანუ ივერიას
არ მოუსმენია მისი ქადაგება; სომხეთსა და აღვანიაში-კი
სულ არ ყოფილა. ამას ჰმოწმობს თვით იქაური მატიანეც.

წმ. მათეც ქადაგებდა კოლხიდაში. ეს გარემოება საკმა-
ოდ სჩანს დოროთეოზის, ტირის ეპისკოპოსისა და ნიკიტა
პაფლაგონელის ნაწერებიდამ. ორივენი ამბობენ, რომ მათე
ათორმეტთა მოციქულთა გუნდს შეუერთდა იუდის ნაცვლად
და იქადაგა, გარდაიცვალა და დაიმარხა ჰიჩჯელს ეთიოპიაში. ხო-
ლო ხან ზ ხან ძველნი ეთიოპიას უწოდებდნენ კოლხიდასაც.
მაგრამ უფრო გარკვევითა სჩანს ესევე გარემოება სოფრონისა
და ეკუმენის ნაწერებიდამ (მე-X საუკ.): იმათ ნაწერებში ნათქვა-
მია, რომ წმ. მათე ქადაგებდა და დაიმარხა სწორედ იმ ეთი-
ოპიაში, საცა იყო მდინარე აფსარნი და გისიო, ხოლო ესე
ორნი მდინარენი მარტო კოლხიდაშიაო.

მოციქული ბართლომე და ორივე თადეოზნი ქადაგებ-
დენ აგრეთვე სომხეთშიაც. — თუმცა ამიერ კავკასიაში რამ-
დენიმე წმ. მოციქული იყო და თითქმის ყველამ ცოტა საქ-
მე არ გააკეთა, მაინც არ ითქმის, რომ ქრისტიანობა ამ ქვე-
ყანაში იმ დროდამდე დამყარდა და დაუბრკოლებლივ იქმნა

შეწყნარებული. არა, აქაც, როგორც ყველგან სხვაგანაც დაბრკოლება ბევრი დახვდა: წინააღმდეგობა გაუწია მკვიდრმა ერმა — კერპთ-თაყვანის მცემლებმა, რომელთაც ბრმად სწამდათ სარწმუნოება მამა-პაპათა; წინააღმდეგობა გაუწიეს მოგვთა და ქურუმთა, რომელთაც ბევრი რამ დააკლდებოდათ კერპთ-თაყვანის მცემლობის მოსპობით; წინააღმდეგობა გაუწიეს აგრეთვე მეფეთა და მთავართა, რომელნიც დიდის ხნითვე ჩვეულნი იყვნენ დაეფარათ და დაეცვათ სარწმუნოება ერისა. აქაც დიდხანს აიტანა ქრისტიანობამ უწყალო დევნა, მეტადრე სომხეთში. და თუ ზოგან სრულიად არ აღმოიფხვრა, კეთილი მაინც არ ეყარა. ხოლო მეოთხე საუკუნის დასაწყისს და არა უფრო ადრე, დადგა აქ უკეთესი დრო ქრისტიანობისათვის, როცა წმიდა სარწმუნოება, უკვე შეწყნარებული და მფარველობას ქვეშე მიღებული თვით პატრონთაგან სომხეთისა და ივერიისა, შეიქმნა უმთავრესს სარწმუნოებად ყველა იმ ერთა შორის, რომელნიც მათ ემორჩილებოდნენ. —

გავიდა რამდენიმე წელიწადი სომხეთის ნათელ-ღების შემდეგ და ქრისტიანობა საქართველომაც მიიღო. ღმერთმან ინება, რომ საქართველოს განმანათლებლად ყოფილიყო ერთი კეთილ-მსახური კაპადოკიელი დედაკაცი, სახელად ნონე ანუ ნინო. ნინო იყო ერთი იმ ქალწულთაგანი, რომელთაც ღვთისთვისა ჰქონდათ თავი შეწირული და, როცა დიოკლეტიანემ დევნა დაუწყო, ისინი რომის ქვეყნებიდამ ივლტოდნენ სომხეთად დასაფარავად თვისის სარწმუნოებისა და ქალწულებისა. სომხეთში ტირდატმა აწამა მათ შორის ოცდაჩვიდმეტი. ნინო და მასთან ერთი ქალწული, მეგობარი მისი, გადაურჩნენ მტარვალის მახვილსა და შეაფარეს თავი მომიჯნავე საქართველოში. აქ შეიპყრეს ტყვედ მკვიდრთა, მაგრამ ნინომ დიდის მარხულობითა, განუწყვეტელის ლოცვითა, და ქალწულებისა თვისისა დაცვითა დაიმსახურა საყოველთაო ყურადღება და პატივისცემა. მალე ნინომ იესო ქრისტეს სახელით შვილიერება მიანიჭა ერთს დედაკაცს. ქრისტე-

სისავე სახელით განკურნა უვილი ერთის ქვრივისა, მერმე განკურნა თვით დედოფალი და მეფე. ამ ამბავს მოჰყვა დიდი ცვლილება საქართველოს ერის ბედისა. 318 წელს მოჰხდა ეს ამბავი. წმ. ნინომ ამცნო სარწმუნოება ქრისტე მაცხოვრისა შირიანს, მაშინდელს მეფეს საქართველოსას. შირიანმა მსწრაფლ მოუწოდა ყველა თავის დიდებულებსა და წარჩინებულ კაცთა დედა-ქალაქად მცხეთად, და მეუღლისა თვისისა და მოციქულთა სწორისა თანადასწრებით აუწყა შემოკრებულთ ამბავი ახალის და ქეშმარიტის სარწმუნოებისა და მზად ყოფნა თვისი ამ სარწმუნოების მიღებად. ამავე დროს შირიანმა გაუგზავნა მოციქულნი საბერძნეთის იმპერატორს კონსტანტინეს, ხოლო თუ ვერწმუნეთ სომეხთა მეისტორიეთა, სომხეთის განმანათლებელს გრიგოლსაც, და სთხოვა მწყემსნი და მოძღვარნი. კონსტანტინე დიდის ბრძანებით მალე წამოვიდა საქართველოს მეფეთა-ქალაქით ¹⁾ იმ დროს იქ შემთხვევით მყოფი პატრიარქი ანტიოქიისა ვესტათი მცირედის თვისის კრებულთ, რომელსაც შეუერთდენ შემდეგ რამდენიმე მღვდელნი, მოსულნი სომხეთიდანაც. აი ამ მწყეს-მთავარმა, თავის კრებულის თანა შემწეობითა, მიმოვლო სრულიად ქვეყანა ივერიისა და განავრცელა ყველგან ქრისტიანობა, აკურთხა ეკლესიები, ხელ-დასხმნა მოძღვარნი, და რა დაადგინა ივერიაში მთავარ ეპისკოპოსი იოანე მთავრად ეკლესიისა, დაბრუნდა თვითონ საპატრიარქო კათედრად, რომელსაც მიეწერა ამიერიდგან ახლად დაარსებული ეკლესია.

შემდეგი ამბავი საქართველოს ეკლესიისა, ისე როგორც სომხეთისა, თითქმის განუწყვეტელი ბრძოლაა ნათელისა და წყვილისა, რომელსაც ბოლოს მაინც სძლია პირველმა.

საქართველოში მეფობდნენ ხან-და-ხან მეფენი კეთილნი, რომელნიც ჰზრუნავდნენ, როგორც სამეფოსა კეთილდღეობისათვის, აგრეთვე მშობლიურისა და ღვიძლის ეკლე-

¹⁾ კონსტანტინეპოლი.

სიისათვისაც. ასეთი იყო ძე და მემკვიდრე მირიანისა ბაკურ¹⁾. ბაკური ცდილობდა ქრისტიანობის გავრცელებასა ყველა თავის ქვეშევრდომთა შორის და უმეტესად იქ, საცა წინაღვე ვერ დამკვიდრდა. ამას გარდა, საცა კი უფრო, საჭირო იყო, მისის სურვილით მრავლად შენდებოდა ღვთის ტაძრები ძველ კერპთ-მსახურების ბომონთა მაგიერ. ამავე დროს ეკლესიის საქმეთა უკეთესად მოწყობისათვის და თვალ-ყურის დასაქმრად, რომ წმინდად დაცულ იყო სარწმუნოება და წარმატებულიყო ზნეობა ახლად მოქცეულ ქრისტიანეთა, ბაკურმა საჭიროდ სცნა დაეარსებინა რამდენიმე საეპისკოპოსო კათედრა. ხოლო ღირსეულ მწყემსთა მოსამზადებლად და საზოგადოდ ერისა თვისისა გასანათლებლად ცდილობდა დაეფუძნებინა სკოლები, რომლისათვისაც მასწავლებლებს იბარებდა ასურეთიდანა და საბერძნეთიდან. ასეთები იყვნენ მას შემდეგ — მეფენი მირდატ (ძე ბაკურისა), რომელმაც სამუდამოდ დაამკვიდრა ქრისტეს მცნება კლარჯეთსა და ჯავახეთში; არჩილ (413—446), რომელიც ყოვლის ღონის-ძიებით ცდილობდა აღმოეფხვრა, თუ რამ ნაშთი კერპთ-მსახურებისა დარჩენილიყო სამეფოში და განეწმინდა ეკლესიის საქართველოსი. ზოგი ერთა უწესოებათა და ურიგობისაგან; ვახტანგ (446—499), რომელმაც ბევრად ხელი შეუწყო ქრისტიანობის გამტკიცებას თავის სათნო ცხოვრებითა და ტაძართა ღვთისათა პატივის ცემითა; მაგრამ უფრო უმეტესად ხელი შეუწყო ამ საქმეს მით, რომ თვითეულ საეპისკოპოსო კათედრას დაავალა საკუთარი სკოლა და სამწავლებელი გაეჩინა. ღირსია მოხსენებისა, რომ ბაკურის მეფობაში მისგან დაწესებულ სასწავლებლებში დაედო საფუძველი საღმთო წერილის თარგმნას ბერძნულით ქართულად. — არჩილის მეფობაში-კი, სურვილისამებრ სათნო მეუღლისა მისისა სანდუხტასი, გადათარგმნილ იქმნა პირველ ქართულად ახალი აღთქმა. ამა წმი-

1) ბაქარ.

და საქმეში მოღვაწეთა შორის მატთანე ქართული მოიხსენი-
ებს მხოლოდ დავითსა და სტეფანეს (V საუ.), რომელნიც
უნდა ვსთქვათ, სთარგმნიდენ საღმთო წერილის წიგნებს არა
იმ ენით, რომლითაც იყო დაწერილი პირველვე, არამედ
ასურულის ენით. სთარგმნიდენ ამასთანავე არა ყველა წიგ-
ნებს, არამედ იმ წიგნებს, რომელიც უფრო საჭირო იყო
წირვა-ლოცვისათვის. ამ თარგმანებს სჯერდებოდა საქართვე-
ლოს ეკლესია მეთვე საუკუნემდე, ვიდრე არ გაჩნდა მაშინ
პირველი და უკეთესი თარგმანი ბერძნულით ყველა სამღვდელ-
მოქმედო წიგნებისა.

ღმერთი მოუვლენდა ხოლმე საქართველოს ეკლესიას კე-
თილ მწყემსთაცა, რომელნიც გულმოდგინებით იღვწოდენ
თვის სამწყობისა საკეთილოდ. მათ შორის ყველაზედ მეტად
ღირსია ხსოვნისა შთამომავლობის მიერ მთავარ-ეპისკოპოსი
პეტრე (457 წ.). შესაძლოა ვსთქვათ, მან გააკეთა თავის
სამწყობისათვის ყოველივე, რის გაკეთებაც-კი საჭირო
იყო მაშინდელის დროს მიხედვითა: გაამრავლა თავის
სამშობლოში რიცხვი სკოლებისა, რომელნიც სოფლის ეკ-
ლესიებთანაც-კი დააარსა; ბრძანა შესწორებულიყო საღმთო
წერილის წიგნები, გარყვნილი გადამწერელთაგან, გადა-
თარგმნილიყო, რაც ჯერ გადაუთარგმნელი იყო და დაჰრი-
გებოდა ყველა ტაძრებსა და ეკლესიებს; ჰგზავნიდა გამოც-
დილ მღვდელთა საქადაგებლად აფხაზეთისა, სამეგრელოსა
და კავკასიის მკვიდრთა შორის და დააარსა ქართლ-ქახეთისა,
სომხეთისა და იმერეთის ზოგიერთს ალაგას ახალი საეპისკო-
პოსო კათედრები. არ შეიძლება არ მოვიხსენიოთ აქსაუკუ-
ნოდ სახსენებელნი საქართველოში ცამეტნი მამანი ასურე-
თისა, მოსულნი ივერთად, ღვთის ჩაგონებით, ასურეთიდან
ფარსმანის მეფობაში (542—557 წ.). ამ ცამეტმა მამამ ბევრ-
გვარად შეუწყვეს ხელი ქვეყნის მოქცევასა და მკვიდრთა
სათნოების გაძლიერებასა. მამანი ესე დაბინავდენ უდაბნოთა
შინა და განდევილობისა ღვაწლითა, სიბრძნითა და სასწაუ-

ლებით ყოველ მხრიდან იზიდავდნენ მრავალთა, რომელნიც მიისწრაფოდნენ მათთან ანუ შენდობისა და ლოცვა-კურთხევისათვის, ანუ რჩევისა საკითხველად და დარიგებისა მათისა მოსასმენად. მალე ზოგმა მათგანმა (მაგ. იოანემ და იოსებმა) სახელი განითქვეს მით, რომ მოაქციეს და მოაქრისტიანეს მრავალი ნადირ-მსგავსნი მკვიდრნი კავკასიის მთებისანი. ზოგმა (ანტონ და შიო) დააფუძნეს უდაბნონი და მონასტერნი, რომელთაც შემდეგში დიდი სახელი განითქვეს. იქ მათი დამარსებელნი იკრებოდნენ გარშემო ღირსეულთა მოწაფეთათვისთა; ზოგმა მათგანმა (აბიბოს ნეკრესელი და ისე წილკნელი), მეფისა და კათალიკოსის თხოვნით, მიიღო ღირსება ეპისკოპოსისა და, დადგენილნი ადგილსა მას ნათელივანსა, დიდხანს ჰფენდნენ გარემოდ თვისსა ნათელსა კეთილისა საქმეებისასა, სადიდებლად ღვთისა და ცხოვნებად მოყვასთა.

მაგრამ საქართველოს ეკლესიას იმოდენი ბედნიერება და სიკეთე არ უნახავს ამ ხანში, რაც უბედურება და მღელვარება გამოსცადა. ვინ მოსთვლის, რაც უბედურება ეწია საქართველოს ეკლესიასაც გარეშე მტერთაგან — სპარსთა, ბერძენთა და არაბთაგან. სპარსნი თავს ესხმოდნენ საქართველოს უფრო იმიტომ, რომ ბრმად სწამდათ სარწმუნოება თვისთა მამა-პაპათა და სძულდათ ქრისტიანობა. შემოსევა მათი დანიწყო ჯერ ისევ ბაკურის მეფობაშივე (342 — 364), იმ ბაკურისა, რომელიც ისე ზრუნავდა ქრისტიანობრივის სათნობისათვის. მას შემდეგ არა ყოფილა თითქმის ისეთი მეფე, რომლის დროსაც მტერი არ შესეოდეს საქართველოს; და თითქმის ყოველთვის მტერნი ქრისტესნა მახვილითა და ცეცხლით აოხრებდნენ ამ სუსტ ქვეყანას, ანგრევდნენ ქალაქებს, სძარცვავდნენ სოფლებს, ფეხქვეშ სთელავდნენ ნათესასა და ჭირნახულს, ყოველთვის მოისწრაფოდნენ მოგვნი სპარსეთისანი თავიანთის ქადაგებით და უნდოდნენ დამოხლებულნი ქრისტიანენი მიექციათ ცეცხლ-მსახურებად, ხოლო ეწამებინათ ისინი, ვინც გამოიჩინდა სიმტკიცესა და ურჩობა

ბასა. ხანდახან ყოველს ამას საპოლიტიკო მიზეზიც ზედ-და-ერთოდ ხოლმე: სპარსნი ვერ ითმენდენ, როცა ქართველნი დაუმეგობრდებოდენ იმათს მტერს — ბერძნებს, და ამიტომ იყო, მაგალითად, რომ ვარას-ბაქარის მეფობაში (379—393) სპარსელთ იწყინეს, რად დაუმეგობრდა ეს მეფე ბიზანტიის იმპერატორს თეოდოსე დიდსაო, შემოესივნენ და მოაოხრეს ქართლ-კახეთი, შაქი და შირვანი. ისიც მოჰხდებოდა ხოლმე, რომ ბერძნებიც ამოიწვდიდენ მახვილს ივერთა საწინააღმდეგოდ, თუმცა-კი არა სარწმუნოების მიზეზით, არამედ მხოლოდ იმიტომ რომ, სპარსთ ნუ ემხრობითო. აი თუნდა, როცა საბერძნეთის იმპერატორი ერეკლე შეებრძოლა სპარსეთის მეფეს ხოსროს და მოვიდა ივერთად, შეჰნიშნა ივერიელებს, რომ უფრო სპარსებისკენ აქვთ გულიო; მაშინ იმპერატორმა მახვილი თვისი მიაქცია ქართველთა წინააღმდეგ და დიდად მოაოხრა კიდევ ქვეყანა. არაბების შესევის მიზეზი საქართველოში და აგრეთვე სხვა ქვეყნებშიაც უფრო ფანტიკოსობა იყო და სიძულვილი ქრისტიანობისა. მხედართმთავარი მურვან-აბულ-ყაზიმ, სურვილისამებრ ომარისა, რომელიც შემდგომად მაჰმადისა ბრძანებლობდა და მსურველიყო საქართველოში ცრუ-წინასწამეტყველის მოძღვრების გავრცელებისა, რისხვასავით დაეცა იმერეთს 730 წელს, მოსწვა ქალაქნი და დაბანი, ალაოხრა ტაძარნი, გაანადგურა ყოველივე ქრისტიანული და თვით ქრისტიანენი ჰგვემა და აწამა სასტიკად სარწმუნოებისა და სჯულისათვის. ესევე განმეორდა მეტის მძვინვარებით 760 წელს და რამდენჯერმე კიდევ შემდეგაც.

ამავე დროს საქართველოს ეკლესიამ სიმწარით იხილა მტერნი თვისნი თავის საკუთარ ძეთა შორის და მერე ისიც ისეთ ძეთა შორის, რომელთაგანაც უფრო მფარველობა და ზრუნვა იყო მოსალოდნელი. სახეში გვყავს, პირველად, მეფე მირდატი*), რომელიც გულითა და სულით ისე იყო გარყვნი-

*) მირდატ IV (408—410 წ.წ.)

ლი, რომ ფიქრობდა ახალ იულიანედ შექმნილიყო თვისთა ქვეშევრდომთათვის; სძულდა სარწმუნოება და სდევნიდა ქრისტეს ეკლესიას, ვიდრე, განგებითა ღვთისათა, ღირსეული სასყიდელი არ მიიღო სპარსთაგან; მეორედ, მთავარ-ეპისკოპოსი მობიდაჰი (434), რომელსაც პირველი ადგილი ეჭირა საეკლესიო მთავრობაში და უნდოდა არიანობა შემოეღო შეუმჩნევლად. ამ აზრით სცდებლობდა ნელ-ნელა შეეცვალა ძველი წესები, ძველი საეკლესიო ჩვეულებანი და მათ მაგიერ შემოეღო ახალი, მწვალებლობის შესაფერი და შესაბამი; ამას გარდა სდევნიდა და აშორებდა კიდევ ეკლესიას, ვითომ და დიდის დანაშაულობისათვის იმათ, ვისაც ატყობდა, რომ დიდი ერთგულია მართ-მადიდებლობისაო. დასასრულ ვითომ და იმიტომ რომ სახელმძღვანელო შევუდგინო ნაკლებად მომზადებულ მწყემსთა და მოძღვართაო, დასწერა თვისი ღვთისაწინააღმდეგო აზრები და დაარიგა საყოველთაო საყურადღებოდ. მაგრამ ღმერთმა არ დააცალა ამ უკეთურს შეესრულებინა თვისი განზრახვა: მალე შეამჩნიეს ბოროტება, მოძღვრება მისი შეაჩვენეს და თვითონ იმასაც აჰხადეს ღირსება და მოჰკვეთეს ეკლესიას.

არა ერთხელ სცადა სხვა ცრუვე მოძღვრებამა და მწვალებლობამ საქართველოში დამკვიდრებულებიყო, მაგალითად მოძღვრებამ ჰეტრე ფულოლონისამ, რომელიც ჰქადაგებდა, რომ სამ-წმიდა არსების საგალობელს უნდა მიემატოს: ჯვარ-ცმული ჩვენთვისა; მწვალებლობა ალვანიელებისა, რომელნიც პირველად (650 წლებში) გამოჩნდნენ ალვანიაში და ისე ქადაგობდნენ, როგორც მანიხეები და ასურეთის სხვა მწვალებელნი; ბოლოს კიდევ მწვალებლობა მონოფიზიტებისა, რომელთაც მოტყუებითა და ცბიერებით მოიკიდეს ფეხი სომეხთა ეკლესიაში და მერე ცდილობდნენ ივერიის მკვიდრნიც აეყოლიებინათ. მაგრამ ყოველივე ამაო შეიქმნა: პირველ მწვალებლობის წინააღმდეგ შესდგა კრება მწყემსთა საქართველოში და ამ კრებამ საქვეყნოდ უარ-ჰყო ცრუ-მოძღვრება; მეო-

რეთ მწვალებლობის წინააღმდეგ მწყემსნი აღიჭურვენ ღვთისა სიტყვისა მახვილითა, მეფენი—ყოვლითა ძალითა და ძლიერებითა თვისითა, ერი უგულუბელ-ყოფითა; მესამე მწვალებლობა შეაჩვენა კათალიკოსმა კირიონმა და ამასთანავე აღუკრძალა სამწყსოსა თვისსა, ერიდებოდეთ ცდომილებასაო.

ასეთის სიწმინდითა და უვნებელობით დაიცეს ქრისტიანებმა მართლ-მადიდებელი სჯული მამა-პაპათა რამდენისამე საუკუნის განმავლობაში და, თუმცა ათას-გვარი გაჭირება და ვაი-ვაგლახი გამოიარეს, მაინც კეთილ-მსახურება არ დაჰკარგეს, ის კეთილ-მსახურება, რომელიც უნებლიედ ანცვიფრებდა უცხოელებსაც-კი. „ივერიელნიო, — ამბობს თავის ნაწერში ბერძენი პროკოპი, — უკეთესნი არიან ყველა ქრისტიანთა შორის, რომელთა ცნობაც კი ჩვენა გვაქვს; ამასთანავე მტკიცედ უჭირავთ ყველა წესი და წყობილება მართლმადიდებლობისაო“.

ერთს საუკუნოზე მეტს ხანს ივერიის ეკლესია ანტიოქიის პატრიარქის დამოკიდებულებაში იყო და მის უმთავრესს მოსამსახურეთ ეძლეოდათ მხოლოდ ღირსება მთავარ-ეპისკოპოსისა. მაგრამ 457 წლიდგან-კი მიიღეს ნება კათალიკოსებად წოდებისა და მას უკან ნელ-ნელა დაიმკვიდრეს დაუმოკიდებლობა ეკლესიის გამგეობის საქმეებში. მეტადრე მაშინ შეიქმნენ თავისუფალნი, როცა კოსტანტინეპოლის პატრიარქმა ევტიქიოსმა და იმპერატორმა იუსტინიანემაც შეიწყნარა დამოუკიდებლობა ივერიის ეკლესიისა. ისიც კი უნდა ვსთქვათ, რომ, როცა რაიმე საყურადღებო საგანი იყო, თვით სჯულის საფუძველის შესახები, ივერიის კათალიკოსნი მიჰმართავდნენ ხოლმე მეფეთა-ქალაქის პატრიარქსა და იმპერატორს, როგორც მოიქცა, მაგალითად (597 წ.), კათალიკოსი კირიონი იმ დავის გამო, რომელიც ხალკიდონის კრებაზე ჩამოვარდა სომეხთა და ქართველთა ეკლესიას შორის.

ივერიის ეკლესიას დაფუძნებიდაშვე ივერიელთ გარდა ეკუთვნოდნენ მკვიდრნი აფხაზეთისა, კოლხიდისა ანუ ახლან-

დელის სამეგრელოსი და კავკასიისანი. შემდეგ, აფხაზნი და კოლხიდელნი ხან-და-ხან განშორდებოდენ ხოლმე ივერიის ეკლესიას და თავიანთი დამოუკიდებელი მთავარნი ჰყვანდათ ხოლმე: აფხაზთ—სებასტოპოლის ქალაქში, ხოლო კოლხიდელთ—ფაზის ქალაქში, თუმცა-კი ორივე კათალიკოსნი ისევ ბერძენთა მწყემსთ—მთავართა უწყებას ემორჩილებოდენ. ამის მიზეზი იყო ხოლმე ხან პოლიტიკებრივი განდგომა ივერიისაგან აფხაზეთისა და კოლხიდისა და გავრცელება მათ შორის ბერძენთა იმპერატორების ბრძანებლობისა, რომელთაც ამისათვის ჰქონდათ იქ ციხე-სიმაგრენი; ხოლო ხან ისა, რომ მრავალნი აფხაზნი, კოლხიდელნი, სვანები და ლაზნი მოქცეულნი იყვნენ არა ივერიელთა მიერ, არამედ ბერძენთა იმპერატორის იუსტინიანესაგან, რომელიც ამასთანავე აშენებდა და აახლებდა მათთვის ტაძრებსა და მონასტრებს და უფაზნიდა მღვდლებსა და მოძღვრებსა. რაიცა შეეხებათ კავკასიის მთიელთა, იმის გამო, რომ განათლებულნი მწყემსნი ნაკლებად იყვნენ, თუ სპარსეთის მოგვთა მეცადინეობით, თუ საპოლიტიკო არეულ—დარეულობის გამო, ეს ნადირ-მსგავსნი ხალხნი—არა თუ განშორდენ ივერიის ეკლესიას, არამედ თან-და-თან სულ მიივიწყეს იმათ წმიდა სჯული და სარწმუნოება. ესეც-კი უნდა ვსთქვათ, რომ იყო ხოლმე ისეთი დროც, როცა ეკლესია ივერიისა, რა-კი დამშვიდდებოდა თავად და აღარ აწუხებდა შინაური შფოთი და მღელვარება, ზრუნავდა ხოლმე ცდომილთა მთის შვილთათვისაც და არა ერთხელ კვლავ დაიბრუნებდა ხოლმე წიაღსა შინა თვისსა. ამიტომ ქრისტიანობა მთაში კიდევ რამდენსამე საუკუნეს იყო ფეხ-მოკიდებული: ცნობილია რომ მეცამეტე საუკუნეშიაც-კი კოსტანტინეპოლის ერთს კრებაზე დაესწრო ეპისკოპოსი კავკასიისა.—

ტფილისის აოხრება ალა-მაჰმად ხანის მიერ.

(მემუარი)

წელიწადსა 1792, ქორონიკონს უბ, თთვისა იანერის ექვსსა დღესა, უფლისა ჩვენისა იესოს განცხადებისასა, ხელდასხმულ ვიქმენ მღვდლად უწმინდესობისა მისისა კათალიკოს-პატრიარხის მეფის ძის ანტონისაგან ქალაქსა ტფილისს ეკლესიასა შინა ქრისტეს შობისასა. ამასვე წელსა, თთვისა თებერვალსა იბ, ხუთშაბათსა ყველიერისასა, იშვე შენ, შვილო ჩემო შიო; ამასვე თვისა შინა ნათელ-ღებულ იქმენ შენ მეფის ძის ალექსანდრესაგან. ამისვე წლისა სივრცესა შინა ვკითხულობდი და ვისწავლე აღჰხსნით ვარლამისაგან წიგნი ესენი: ღრამატიკა, რიტორიკა, კათილორია, ლოდიკა და მეტაფისიკა და გარდავწერეცა წიგნი ესენი თვინიერ კათილორისა. ეგრეთვე განვლე წელიწადიცა 1793, ქორონიკონს უბა, კითხვითა და წერითა ზემო ჰხსენებულთა მათ სასწავლოთა.

არცა მყვანდა ვინმე შემწე კითხვასა შინა და სწავლასა ამათ წიგნთასა. რამეთუ იციან ქართველთა ერმან ესე და აქვსთ მიღებულ ანაგებად, უკეთუ ვისმე იხილვენ ტრფიალად სიბრძნის მოყვარებისა, ნაცვლად შეწევნისა, ზედა დასხმენ სიტყვათა გიობისათა და ჰყოფენ საყვედრელ და საკიცხელ. ამასვე წელიწადსა, თვისა სექტემბერსა კვ, მომეცა ღვთისაგან ასული, რომელსა უწოდეთ თეკლა. მოვანათვლინე ესე არხიმანდრიტსა ქვათახევისასა თარხნისშვილს ანტონის.

წელიწადსა 1794, ქორონიკონს უბ მოვიფე მოძღვრად მასწავლებლად ფისიკისა და სამღთოესა დამასკელის ოთხ-ნაწილოვან წიგნისა პროტოპოპი სიონისა იოსეს ძე იოანე. სიმრგვლესა შინა ამის წელიწადისასა შევექეც კითხვასა ამათ ორთა წიგნთასა და ვცხოვრებდი ეგრეთვე მწირობით.

ამასვე წელიწადსა შინა, თვისა ოკტომბერსა, ებრძანები-

ნა უგანათლებულესსა მეფის ძეს იულონს თავადისა როჭიკა-
შვილის იოსების პირით ხლება ჩემი თვისთანა და მობარება-
ძეთა თვისთა სწავლად წერილთა. ვინათგან ჰაზრი ჩემიცა-
იყო, რათა მომეგო ვინმე შესავედრებელი და მის ძლით წარ-
მევლო ცხოვრება ჩემი და განრინებულ ვიყავ ფრიადისა მწი-
რობით ცხოვრებისაგან და თქვენ, ძეთა ჩემთათვისცა, მომეგო
საბოლოო რაჟმე ბინაჲ, ამისთვის და კვალად ვინათგან ნია-
დაგ საკუთარითა ყმობითა ყოფილიყვნენ წინაპარნი ჩვენნი
საქართველოს უფლის წულთა, თუ ვინაჲთ არს ადგილობა
ჩვენი და ვითარ პაპაჩემი ყოფილ არს დგომით დაბასა გომი-
ჯვარსა უფლისწულთაგან გააზატებით და შესაფერისა მოხე-
ლობით. ყოფნასა ქართლსა შინა ყიზილბაშთასა და ფლობისა
მათსა რომელსამე მიხეზით აყრილა მუნით და მისულა სამშვილ-
დესა. მუნ მიუცია აბდულ აბეგოს, რომელი იყო ტომი ქარ-
თველთა მეფისა, მამული და უცხოვრებია კარსა ზედა თვისსა
მამა და ბიძა ჩემი პატივითა და შესაფერითა სახელობითა.
გარნა ვინაჲთგან აბდულ აბეგოს დასცალეგია მცირე ხანი
მუნ და აყრილა სამშვილდესა ლეკთაგან, განშორებულან
მამა და ბიძა ჩემი და უცხოვრიათ თვის თვისად. ბიძა უკვე
ჩემი დაშთენილა ქალაქს და აღსრულებულა უშვილოდ. ხოლო
მამასა ჩემსა უცხოვრია შიდა ქართლს სხვა და სხვათა ადგილთა
მწირობით. და სხვასა შემდგომსა ყოველსა ჰსცნობთ წარკით-
ხვითა ამის აღწერილისათა.

წელიწადსა 1795, ქორონიკონს უბგ, ვცხოვრებდი ქა-
ლაქსა შინა ტფილისსა. ვმსახურებდი მეფის ძესა იულონს,
ვწუხდი წინა თქმულისა მწირობით ცხოვრებისათვის, გარნა
შემდგომი მექმნა უძნელეს და უმწარეს.

ამას წელიწადსა წამოვიდა მპყრობელი სპარსეთისა ალა-
მამადხან. დღე და დღე მოდიოდა ამბავი მოსვლისა მისისა.
მოვიდა ყარაბაღს და მოადგა შუშას. ვერ აღილო ციხე სიმ-
ტკიცისა გამო. სექტემბერს შემოვიდა საქართველოსა შინა,

დაეცა შიში დიდი ყოველთა ერთა ზედა და უმეტეს ტფილისელთა. ვ სექტემბერს წარმტაცა სიკვდილმა მცირე ყრმა, დაჟ თქვენი თეკლა მცირედლა ნაკლები ორისა წლისა. მაგრამ არლარა მაცალა ჟამმან მწუხარებად ამას ზედა, ვინათგან დღესა მეორესა ამისვე თვისსა, რიცხვსა 3 მოვიდა აღამამადხან იაღლოჯასა ზედა. ლამესა ამას აიყარნენ სამეფო ფამილია და წარჩინებულნი, ვინცა მყოფ იყვნენ მას ჟამსა ტფილისს შინა და წარვიდნენ სახიზრად მთიულეთს. ეჰა, საკვირველი და საგლოველი, რომელ წარჩინებულთა ცოლნიცა მრავალნი ვიდოდეს ქვეითად, ვინაიდგან ვერ შოვობდეს ცხენსა ავდარსა, წვიმასა და ტალახსა შინა მძაფრსა, ვინათგან შვიდეულსა უმეტესსაცა ჟამსა იყო წვიმა გარდაუღებელი. და ესრედ გავყევ მეცა მაშინ მეფის ძის იულონის შეწევნითა.

ვიარეთ ლამე იგი და დღე მეორე კვირიაკე. დღესა მესამესა, ორშაბათს ძლივ შეუძელ მიწვენად დუშეთს. დაყავით დღე იგი მუნ. ია სექტდემბერსა, დაღამდა რა დღე სამშაბათი, საღამოს ჟამს მოვიდა ჰამბავი შესაწუხებელი, საგლოველი და სატირელი, რომელ დამარცხებულ იყვნენ ორნი მეფენი: მეფე ქართველთა და კახთა ირაკლი და მეფე იმერთა სოლომონ. ხოლო მას ჟამსა იყო იგიცა მოსულ ჯარითა იმერლისათა შესაწევნელად პაპისა თვისისა მეფისა ირაკლისა. ესენი გამოქცეულნი — მეფე ირაკლი წარმოსულიყო კახეთის მხარესა საგურამოს და ეგრეთვე მუნიდამ მოვიდა დღესა მესამეს მთიულეთს.

• ხოლო მეფემან სოლომონ შევლო ქართლსა ზედა და წარვიდა იმერეთს. მას ჟამსა შემოვიდა აღამამადხან ტფილისს შინა, ტყვე ჰყო მუნებურნი, აღილო ალაფი, რამეთუ ყოველითურთ მუნ დარჩა ხაზინა სამეფო, ნივთნი ეკლესიისანი და სიმდიდრე სხვათა ხალხთა და მოქალაქეთა აღურაცხელ; მოწვა ცეცხლითა პალატნი და სახლნი სამეფონი და სრულიად ტფილისი. განუტევა მარბიელნი ვიდრე გორადმდე, დაჰყო დღე ცხრა მდგომმან სოლომონს და წარვიდა ეგრეთ.

ვაჟ, ვაჟ, ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლესა! რაოდენნი ქალ-
წულნი განიხრწნეს, რაოდენნი მღვდელნი და მოწესენი მო-
ისრნეს, რაოდენნი ტყვე იქმნეს და მიზეზ ექმნათ დატევებად
ქრისტესა.

რამეთუ ვგონებ მაშინდელსა დაკლებულსა სიკვდილით
და ტყვეობით ვიდრე სამოცი ათას სულადმდე და უმეტესსაცა;
ამას ჟამსა დაიკარგა ნაწილი მკლავი მთელი წმიდის დიდის
მოწამის ევსტათისა, ხატი და სამკაული მეტეხისა, სამკაული
სიონისა, სამკაული ალავერდისა, სამეფო გვირგვინნი, სკიპ-
ტრა და სხვანიცა მრავალნი ძვირფასნი ნივთნი. უკეთუ რაჟ
გარდარჩათ აუკლებელ და წაუღებულ ყიზილბაშთა და გა-
მოეტანათ ვისმე რამე, იგიცა აიკლეს გამოქცეულთა იმერთა
და სხვათა, აგრეთვე მეკობრეთა ქართველთა და მთის კაცთა.
რამეთუ ჟამსა მას, ვიდრემდის სცნობდნენ წარსვლასა აღა-
მამად-ხანისასა ქართლსა და კახეთსა შინა, თვით იკლებდენ
ურთიერთთა, ვინ ვისცა მოერიოს, არ რის სინიდისის მგრძნო-
ბელნი თვის შორის.

აწ ვიწყებ პირველისავე სიტყვისაგან ჟამსა ამას, თუ
რანი გარდამხდენ მე ღამესა მას სამშაბათსა ია სექტემბერს,
მოვიდა რა ჰამბავი მეფეთა დამარცხებისა და ქალაქსა შინა
შესევისა.

აიყარნენ ფამილია სამეფო და სხვანი მყოფნი დუშე-
თით და წარვიდნენ მთიულეთს. გავყევ მეცა მათ ქვეითათ,
შვილნო ჩემნო, შვილო ჩემო შიო! ვერლა იყავ შენ წლისა
ოთხისა და არა საკვირველ არს, უკეთუ ქვეითად ვერ შემძ-
ლებელ იქმნებოდი სიარულსა და დედაცა ჩემი, ბებია
შენი, ვერ შემძლებელ იქმნა ღამესა მას ქვეითად მოყოლად
ჩვენდა მოხუცებულობის გამო; ამისთვის დაგიტევე თქვენ მას
ღამესა დუშეთს და გავყევ მე ხალხსა მას დედის თქვენიით;
გათენდა რა, მივედით ანანურს; მუნ იყო საკვირველი ხილვა
ხალხისა მის, რამეთუ ვერვინ იხილვიდა სხვასა რაჟმეს ეგო-
დენსა ერსა შინა, გარნა დუმილსა და მოსწრაფედ სიარულ-

სა. ეგოდენ იყო ხალხი იგი, რომელ ანანურიდამ ვიდრე მუხრანის მინდვრამდე ვერსადა იხილევდი გზასა ცალიერსა, რომელსა ზედა არა ვიდოდენ უმეტეს ქვეითნი ქალნი მორთულნი და ცოლნი წარჩინებულთანი. გათენდა რა დღე ოთხშაბათი სექტემბრის იბ-ს დავბრუნდი ანანურიდამ, მოველთქვენთანა, ვიხილე დედა ჩემი და შენ, შვილო შიო, მომავალი, წარგიყვანე მუნით უმეტეს მხარზედ ჯდომით და ხანდიხან ქვეითად მოსიარულე ვლეთ დღე ოთხშაბათი და ლამე იგი; ხუთშაბათს სექტემბრის იგ-ს მივედით მთიულეთს ცხაოტს, რამეთუ მუნ დაებანაკათ სამეფოს ფამილიას. და დედაშენიცა დაგვხვდა მუნ. შევიყარენით ერთად, მხოლოდ ცალიერნი და ტიტველნი, რამეთუ, უკეთუ წარმოგველო რამე ქალაქით, იგიცა ყოველი დაგვრჩა დუშეთს, ურემსა ზედა დადებული. აქა მთიულეთსა შინა რაოდენიცა ხანი დავყავით, გამოვიარეთ შიმშილი ფრიადი, რამეთუ არა იყო პური. არამედ უფროს-ლა გამოვიზარდენით კორცითა და ცერცვითა. მივედით რა ხუთშაბათს, ლამე იგი და დღე ჰარასკევი სექტემბრის იდ-ს დავყავ მუნ, რამეთუ იყო დღესასწაული დიდი საუფლოსა და ცხოველს-მყოფელის ჯვარის ამალღება.

მეფეცა ირაკლი მობრძანდა მუნ ზე არავინ მღვდელი დღესამას, გარდა ჩემსა, არავინ იყო მუნ; ულოცე ცისკარი და მწუხრი თვინიერ ყოვლისა ცერემონიისა. გათენდა რა დღე შაბათი სექტემბრის იე-ს წარველ დუშეთს, ნუ უკვე, ბარგისა რამემსა, ქვეშაგებისა, ტანისამოსისა ანუ სხვა რამესამე შემეძლო მოტანა. მიველ რა დუშეთს, ვერღარა ვიხილე ბარგთა ჩემთაგანი, რამეთუ აეკლოთ და წარელოთ ყოველივე, არა თუ ბარტო ჩემი, მეფის ძის იულონისაცა, ყოველივე რაცა აქენდა, ქათალიკოზისა ყოვლის შესამოსლით და სვეტის ცხოვლის სამკაულით დუშეთს შინა მდგომთა ერთა, უმეტეს სომეხთა და სხვათა გარემოს მყოფთა მახლობელთა დაბათაგანთა. მოველ რა და ვიხილე იავარ ქმნილი დარჩენილი მუნ ნაქონები ჩემი და სხვათა ყოველთა, წარმოველ ცალიერი. თუ რანი

დავკარგე მუნ, არღარა განვაგრძობ ვარდა ამის, არამედ გა-
უწყებთ მოკლედ, რომელ, რაჟცა დამრჩა ქალაქს, სახლი ანუ
სხვა იგი, ყოველი წარტყვენილ იქმნა და წარღებული: ქვე-
შაგები, ლოგინი, ჭურჭელი სპილენძისა და სხვანი ნივთნი,
ვიდრე ოც-და-თხუთმეტის თუმნისადმდე, ანუ მეტი, აღიკლეს.
დუშეთს წარმოველ რა დაკარგულთა ამათ ნივთთათვის, შეწუ-
ხებული მოველ კვალად ვიდრე თქვენთანა მთიულეთს. მას
ღამესა ვლოცულობდი რა მწუხრს მეფის ძესა იულონთან,
ლოცვასა ზედა შემწიწხდა გული მწუხარებისაგან, რომელ
ძლივ მობრუნებულ ვიქმენ.

დავყავით ვიდრე კზ სექტემბრამდე მთიულეთს სხვათა-
და-სხვათა ადგილთა. დღესა ამას კზ ხუთშაბათს წარმოვე-
დით ნაზღაიძის კარიდამ. მას ღამესა მოვედით ამირიძის კარს.
მეორე დღეს, პარასკევს, ვლეთ საღამომდინ. დავრჩით ჭალასა
შინა. შაბათს, სექტემბრის კთ, მოვედით ანანურს ქვეით ერთს
მცირეს სოფელში და კვირას, სექტემბრის ლ-ს, ჩამოვედით
დუშეთს. ვითარ მოგითხრა, შვილო ჩემო შიო, თუ ვითარის
მწუხარებით ვლევით ეს გზები. იქნება გახსოვდეს. და ღიად
ყმაწვილი იყავ, იქნება არ გახსოვდეს, ხან ქვეითს გატარებ-
დი და ხან მხარზედ გისვემდი; აგრეთვე ბებია შენი და დე-
და შენი მოდიოდნენ დაღალულები. ცხენი არ მეშოებოდა
და სხვა გზა არსაით მქონდა. ველარ გამეგო, თუ რომელი
მწუხარება მეწუხნა: ქვეყნის წახდენა, რაც გვქონდა და მე-
ბადა, იმის დაკარგვა და აკლება, თქვენი მშივრების და ქვეი-
თების სიარული, ჩემის სიმამრის და სიდედრის—პაპის შენის
და ბებია შენის დაკარგვა, რომ ქალაქში დარჩნენ და სრუ-
ლებით დაიკარგნენ, თუ სხვა-და-სხვა შეწუხება.

მოვედით რა დუშეთს, მუნ ბრძანდებოდა მეფე ირაკლი
და ყოველი ფამილია სამეფო. დაეჭვრინებინა მეფეს რამდე-
ნიმე ბარგისა ამკლებნი ავაზაკნი და მოეტანათცა ნივთნი
რომელიმე, უმეტეს სამკაულნი სვეტის ცხოვლისანი. და უკე-
თუ მოჰქონდათ ჭურდთა და ავაზაკთა რაჟმე, თვინიერ ეკკლე-

სიის ნივთისა, აწ იკლებდნენ იასაულნი, დაყენებულნი მეფისაგან და არ ანებებდნენ პატრონთა თავისთა უკანონობისა ძალით ქვეყანისა ჩვენისა. აქ ვიპოვე დიად მცირე რამ ჩემის დაკარგულის ნივთებიდამ: წიგნებიდამ—პარაკლიტონი, სამოციქულო, კურთხევანი, კონდაკი და ალექსანდრე მაკედონელის ისტორია; ქვეშაგებიდამ—ერთი ჯეჯიმი; სპილენძიდამ—ტასტი და ორი სინი, და სხვა ვერა-რა. დავყავით მცირე ხანს შეწუხებით მუნ. მეფე სამეფოს ფამილიით კახეთს წაბრძანდა. თავისი შვილი იულონ ქართლში გამოგზავნა. წარმოვეყვ მუნდამ მეფის ძეს იულონს, პირველად მოვედით მეჯვრისხევს, კვ-ს დეკემბერს ჩავედით გორს. ზამთარი იგი განვლევით მუნ გორის ციხეში დგომით და მეფის ძეს იულონთან სამსახურით. იქნება შენც გახსოვდეს, შვილო შიო, და იქნება არ გახსოვდეს, ამ ჟამებში რამდენი მწუხარება გვქონდა. არაფერი სასმელ-საჭმელზედ მოსახმარებელი ჭურჭელი არა გვეშოვებოდა-რა. ქვაბი რომ გვეშოვნა მოსახარშავათ, ჯამებს ველარ ვიშოვნიდით, აგრეთვე სხვას ნივთებს. რაღა გავაგრძელო, —ან უქვეშაგებობა ან უტანისამოსობა და ან სხვას ნივთებისაგან მოკლება, რომ აღარა გვქონდა-რა და ყველა დაკარგეთ. ეს კმარა.

ამავე წელიწადს, ეს მდგომარე ოქტომბერი რომ გავიდა, ნოემბერში გადმოვიდა რუსის ჯარი საქართველოს მთარველათ—ორი ბატალიონი. ამათი კამანდირი იყო პოლკოვნიკი სურენხოვი. პირველად დადგნენ მუხრანს, შემდგომად—გორს და ტფილისს. წელიწადსა 1796, ქორონიკონს უბდ-ს, თთვესა შინა იანვარსა, წარველ დუშეთს ბრძანებითა უგანათლებულესის მეფის სძლის სალომესითა მეფის ძეს ვახტანგთან, ნუ უკვე ბარგთა ჩემთაგანი მეპოვნა რამე. მუნ ვიპოვე წიგნები ჩემი: ღრამატიკა, ლოლიკა, მეტაფისიკა, ითიკა, ფისიკა, სხვა ვერა-რაჲ.

ჰქმნა უჯერო ერმან დუშეთისამან და მახლობელ მისსა მდგომამან აკლებითა მრავალთა წარჩინებულთა გვამთა ბარგისათა და ნივთთა ეკკლესიისათა. და შემდგომად კვალად არ-

ღარა გამოჩენიათ, რომელ მრავალნი ნივთნი ეკკლესიისანი არიან დღესაც დაკარგულ მათ შორის და სხვას რაღას გამოაჩენდნენ. ესე ყოველი იქმნა ერთაგან მუნებურთა.

არა ვუწყი, მიიწერების საქმე ესე მპყრობელსა და მფლობელსა მათსა ზედა, ანუ არა. თვით ჰსცან შენ, მკითხველო, რამეთუ მე არა აღვსწერ, ანუ არა ძალმიძს. მოველო მუნიდამ კვალადვე გორს, ვერარაისა ბარგთაგანისა მპოვნელი, თვინიერ წიგნთა ზემო ხსენებულთა...

დეკ. იოანე ქართველიშვილი.

გიორგი ერისთავი.

(ბიოგრაფია)

გიორგი ერისთავი დაიბადა 1811 წელს. მამა მისი დავით იყო ქართლის მებატონე, უფროსი წილობა ქსნის ერისთავიანთ ოჯახისა, რომელიც უწინდელს დროში იქმნებოდა საერისთავოს გამგეთ. დედა, ივანე მდივნის ქობულოვის ასული მარიამ, იყო დიდი ღვთის მოყვარე ადამიანი, წყნარი, კაცთ-მოყვარე. პოეტი ამათი შუათანა შვილი იყო.

შუა-გულს ქართლში, წარჩინებულის თავადიშვილის ოჯახში, ახალგაზდა გიორგის გზა გახსნილი ჰქონდა სოფლის ზნისა და ჩვეულებისათვის ეთვალ-ყურნა, სოფლის აკარგიანობა შეემცნო, შეესწავლა და მისი უტყუარი ხატი ღრმად ჩაერჩინა გულში სიყრმითვე. ამასთან დედაც ჰყვანდა ქართული ენის და მწიგნობრობის ზედმიწევნით მცოდნე და სოფლის ცხოვრებასთან ერთად პოეტმა შეისწავლა ქართული ენაც კარგად და ქართული მწერლობა სიყრმიდანვე შეიმსჭვალა. ვიდრე ათის წლისა არ გაჰხდებოდა, გიორგი არ გაშორებია დედ-მამის ყურადღებას. ათის წლისა-კი იგი ჩამოიყვანეს ქალაქში და მიაბარეს კეთილ-შობილთა სასწავლებელში.

პირველად აქ გამოჩინა გიორგიმ ლექსთა-მთქმელობის ნიჭი. თორმეტის წლისა იგი უკვე სწერდა ლექსებს და უკით-

ხავდა თავის ამხანაგებს, რომელთ შორის ქართულის ენის სიყვარული მაშინ ძალიან გავრცელებული იყო.

კეთილ-შობილთა სასწავლებელი სრულად არ შეუსრულებია პოეტს; როცა გადავიდა მეხუთე კლასში, მისმა ბიძამ, მიტროპოლიტმა ვარლამმა, რომელიც სცხოვრებდა მოსკოვში, მოსწერა მისს მშობლებს, რომ გაეგზავნათ მისთვის ერთ-ერთი შვილი. ესრეთივე სათხოვარი მოუვიდა დავითის მეორე ძმას, მირმანოზ ერისთავს. დავითის შვილებში წილი ხვდა გიორგის და გიორგი მის ბიძაშვილთან, ესტატესთან ერთად, გაგზავნეს მოსკოვს, 1825 წელს. მოსკოვს ყოვლად სამღვდლო ვარლამმა მიაბარა თვისი ახალგაზდა ნათესავები კერძო პანსიონში.

მაგრამ არც იმ პანსიონის გათავება ხვდა წილად ახალგაზდა გიორგის. შემდეგ ორის წლის სწავლისა, გიორგის გაუხდა ავად მისი ბიძაშვილი და ექიმებმა არჩიეს ავადმყოფის სამშობლოში გაგზავნა. დაშინებულმა ვარლამმა ვერც გიორგის დატოვება გაჰბედა მოსკოვში და 1828 წელს გიორგი ისევ სამშობლოში გამოისტუმრა.

აქ გიორგი ხელ-ახლად არ შესულა სასწავლებელში, თუმცა ჰასაკი-კი შკოლისა ჰქონდა. რამდენსამე ხანს იგი უსაქმოდ იყო, ე. ი. სკოლასა და სამსახურს გარე და ლექსთათქმით იჯერებდა გულის მობრაობისა და მოქმედებისათვის გაჩენილი მისი ბუნება. ეს ის დრო იყო, როცა საქართველოში დაბრუნდნენ რუსეთიდან ჩვენებურნი ახალგაზდა ყმაწვილნი კაცნი, რომელთაც ჩამოიტანეს თან ქართულის მწერლობის სიყვარული, საქართველოს ბატონიშვილებისა და მათ გარეშე პირთაგან შეძენილი პეტერბურგსა და მოსკოვში. ამ ყმაწვილ-კაცებს ზედ დაერთო ის თაობაც, რომელიც გამოიზარდა კეთილშობილთა სკოლაში და ცოტ-ცოტათი თბილისში დაარსდა ქართულის მწერლობის მოყვარეთა წრე, რომელშიაც დიიბადა შემდეგში ქართული ჟურნალის გამოცემის აზრი. ამათში გიორგი ერისთავს პირველი ადგილი ეჭირა.

...ჯერ-კი ვიდრე დრო არ მოსულიყო, გიორგი გან-
წესდა სამსახურში, თბილისის გუბერნატორთან, სტრეკალოვ-
თან. შემდეგ, როცა კავკასიის მთავარ-მართებლად დაინიშნა
ბარონი როზენი, გიორგი გადავიდა იმის ამაღაში....

ჰასაკი მოუახლოვდა მას, რომ უნდა გამოეჩინა თავისი
ნიჭი რომელსამე ასპარეზზე. მან აირჩია მწერლობის ასპარეზი
და მიჰყო ხელი შრომას ნამდვილის პოეტურის აღტაცებით
და სიყვარულით.

პირველი მისი ვრცელი პოეტური თხზულება არის პოე-
მა „შეშლილი“, რომელშიაც შეუდარებელის სურათებით
გამოჰხატა მან თავისი — ეს პოეტების საზოგადო ხვედრია — თე-
სი არ შეწყნარებული სიყვარული. ერთის თავადიშვილის ქა-
ლი მოსწონდა, რომელიც უნდა შეერთო, მაგრამ რაღაცა
უთანხმოება მოუვიდა შშობლებთან და ქორწილი ჩაიშალა. —
„შეშლილს“ მოჰყვა კომედიები: „გაყრა“ და „დავა“ და
ბევრი სხვა მცირე ლექსები, რომელიც ხელ-ნაწერად გა-
ვრცელდა ქალაქ-ქალაქ და სოფელ-სოფელ.

ამათი მწერალი, უეჭველი იყო, რომ ლიტერატურულ
ძალას შეადგენდა, რომელსაც შეეძლო იმ დროს სხვა ჩვენ-
ზე უფრო მდიდარ მწერლობისათვისაც დაემშვენებინა მხარი.

გიორგის გვერდთ უდგნენ გრიგოლ ორბელიანი და ნიკ.
ბარათაშვილი, ზემოთ — ალექსანდრე ჭავჭავაძე, — ყველანი ერ-
თად თავადნი ჩვენის მწერლობისა. ამათ გარემო იყვნენ ბევ-
რი სხვა ახალგაზდა ყმაწვილები და მწერლობის მოყვარე ქა-
ლები. ყველა ესენი იკრიბებოდნენ ან ალექსანდრე ჭავჭავა-
ძესთან, ან კნ. მანანა ორბელიანთან, ან მამიუკა ორბელიან-
თან და კითხულობდნენ სხვა-და-სხვა ქართულ ნაწერებს.
მწერლობის თანაგრძნობა საყოველთაო იყო. კარგი აღიარეს
ამღები კაცი უეჭველად იგრძნობდა ამ დროს, რომ ეს სა-
ზოგადო ინტერესი მწერლობისადმი ჟურნალ-გაზეთების შე-

მოღებით გათავდებოდა; რომ ეს კომედიების წერა თეატრის დაფუძნებით დაგვირგვინდებოდა. და მართლაც ასე მოჰხდა.

1844 წელს ხელმწიფე იმპერატორმა ნიკოლოზ პავლეს ძემ კავკასიის მმართველად თავისდა ნაცვლად ამ მხარეში დანიშნა თავადი მ. ს. ვარანცოვი.

სახალხო განათლებამ და მწერლობამ ბევრი მოიგეს ამ გონიერის მმართველის დანიშვნით, იმდენივე, რამდენიც მოიგო კავკასიის სამოქალაქო აღორძინებამ.

თბილისში ამ დროს საკმაოდ იყო განათლებული ქართველი საზოგადოება, რომლის განწყობილებას ეძიებდა გონიერი მმართველი ვარანცოვი. ის ხშირად მოიწვევდა თვისთან იმ საზოგადოების წევრებს და თვითონაც დადიოდა ქართულ ოჯახებში. ამ ხშირ მისვლა-მოსვლის დროს ცნობის მოყვარე ვარანცოვი ჰკრებდა სხვა-და-სხვა ხმებს შესახებ ქართველების მდგომარეობისა და სხვათა შორის ქართულ მწერლობაზე. აქ შეიტყო იმან პირველად, რომ ქართულ ენაზედაც ყოფილა დაწერილი კომედია, რომელიც ხელ-ნაწერად იყო გავრცელებული ტფილისსა და ქართლ-კახეთში და აქ განაცხადა მან პირველად სურვილი ქართულის თეატრის დანახვისა.

გიორგი ერისთავი, რომელიც ამ დროს ხიდისთავში ემსახურებოდა, საჩქაროზედ დაიბარეს ქალაქში და წარუდგინეს ვარანცოვს. ვარანცოვმა დიდის აღერსით და დიდის სიამოვნებით მიიღო პოეტი, რომელმაც წარუდგინა მას „გაყრის“ ხელ-ნაწერი.

— ვიდრე გადავთარგმნინებდე ამ თქვენს კომედიას რუსულად, უთხრა ვარანცოვმა გიორგის, თქვენ სთხოვეთ ჩემ მაგიერათ სცენის მოყვარე ქართველებს, დაისწავლონ როლები და თქვენის თაოსნობით გამართეთ წარმოდგენა თბილისის გიმნაზიის სცენაზე. ვნახოთ, როგორი კომედია დაგიწე-

რით, ან რა გვარ სცენიურ ნიქს გამოიჩინთ ქართველები“.
გიორგი ერისთავი გულ-მხურვალედ შეუდგა ვარანცო-
ვის ბრძანების ასრულებას. მისი სამარადისო ნატვრა სრულ-
დებოდა, ქართული თეატრი არსდებოდა და „გაყრა“ უნდა
დადგმულიყო მის კურთხევაზე, მის საძირკვლის ჩაყრაზე.
სცენის მოყვარებებთან იმას ბევრი ხვეწნა არ დასჭირდა, ყვე-
ლამ დიდის სიხარულით მიიღო მონაწილეობა კომედიაში.
გიორგი, რომელიც თითონ მიკირტუმას როლს თამაშობდა,
რეჟისორის მოვალეობას ასრულებდა და სწვრთნიდა უჩვევთა
მოთამაშეთა.

პირველი წარმოდგენა მოჰხდა 2 იანვარს 1850 წ.

გიმნაზიის პატარა ხალა ვერც-კი იტევდა თურმე მაყუ-
რებლებს, იმდენი ხალხი დაესწრო ამ პირველ წარმოდგენას.
ვარანცოვიც თავის სახლობით და ამალით თეატრში იყო და
ყველაზე უფრო გაცხარებულად ტაშს უკრავდა სცენის მოყ-
ვარეთა; ნამეტნავად კომედიის დამწერი მოიწონეს, როგორც
აკტიორი და ავტორი. რამდენისამე დღის შემდეგ ვარანცოვმა
გიორგი ერისთავი დანიშნა თავის ამალაში „საგანგებო მინ-
დობილების უმცროს ჩინოვნიკად“.

3 მაისს იმავე წლისას ხელ-ახლა გაიმართა წარმოდგე-
ნა ახლად აშენებულს მშენიერს თეატრში, თამამშოვის ქარ-
ვასლაში. ითამაშეს „დავა“.

ორმა პირველმა წარმოდგენამ დაარწმუნა ვარანცოვი
და მისი ახლო პირები, რომ ქართულის თეატრის სამუდამოდ
დაფუძნება შეუძლებელი საქმე არ ყოფილა თბილისში. იმან
გადასწყვიტა ქართულის სცენის დაფუძნება თბილისში, რაც
უნდა დახარჯულიყო და თაოსნობა ამა საქმისა. მიანდო გი-
ორგი ერისთავს.

მაგრამ სად და როგორ უნდა ეშოფვ მომავალის თეატ-
რის დირექტორს ქართული სცენისთვის საჭირო აქტიორები
და ნამეტნავად აქტრისები? მაშინ ჯერ კიდევ დაკეტილებში
ისხდნენ ჩვენი ქალები და ვინ იქნებოდა ისეთი გულადი,

რომელიც თავის ქალის მიცემას გაბედავდა თეატრში და მამა-პაპურს ლეჩაქს აქტორისად წოდებაზე გასცვლიდა? ქალაქში მეტადრე აქტორისობა და უნამუსობა სინონიმები იყო და მოციქულებრივი თავგანწირულობა ძნელად-და იყო მოსალოდნელი.

გიორგიმ ამის გამო სოფლის შეუბღალავ ბუნებას მოსთხოვა შემწეობა. იქ მაინც არ იყო ცნობილი თეატრი და აქტორების წინააღმდეგაც არავინ იბრძოდა. ის წავიდა სოფელში, 1850 წელს, გაზაფხულზე, და იქ მიჰყო ხელი ტრუპის შედგენას. წასვლის წინად ვარანცოვმა მისცა მას ორასი თუმანი აქტიორების და აქტორისების დასასაჩუქრებლად და გადასწყვიტა, რომ ქართულ ტრუპას ექნება წლის თავზე ოთხას-ოთხასი თუმანი ჯამაგირად.

სოფელში იმდენი იმეცადინა გიორგიმ, რომ ორ-სამ თვეზე ჩინებული ტრუპა მოაწყო. თბილისში ჩასვლა, საზოგადოების გაცნობა, ჯამაგირი, პატივი, ვარანცოვის მოწყალება — ეს ისეთი საბუთები შეიქნა ხელოვანის პოეტის ხელში, რომ არამც თუ კაცებს, ქალებსაც კი არ დამძიმებიათ სცენაზე გამოსვლა. პირველ აქტორისებათ ჩაეწერნენ: სააკაძისა, ტატიევისა, ანტონოვისა და ბაფეროვისა; პირველ აქტიორებათ: დვანაძე, ტატიევი, რჩეულოვი (ძმა მწერლისა), კორძაია, კიკნაძე და ელიოზოვი. ესენი ჯერ სოფელში მზადდებოდნენ პოეტის ხელ-ქვეშ და მერე, იმავე წლის შემოდგომაზე, ქალაქში ჩამოვიდნენ.

აქ ახალი ტრუპა განაგრძობდა სათეატროდ წვრთნას. ვარანცოვი, რომელსაც მოახსენა გერისთავმა ტრუპის შედგენა, მოხარული იყო მათის წარმატებისა, რამდენჯერმე დაესწრო კიდევ რეპეტიციებს. განსვ. ივანე კერესელიძე, გიორგი ერისთავის ლეტერატურული და თეატრალური მემკვიდრე, რომელსაც ჩვენ ვთხოვეთ დაეწერა ჩვენთვის, რაცაახსოვდა ამ დროის შესახებ, სწერს ახალს ტრუპაზე და საზოგადოდ თეატრზე და მის ღირეკტორზე:

„ზოგიერთი აქტიორები და აქტრისები გიორგი ერის-
თავმა თვისს სახლში დააყენა; ეშინოდა გული არავის შეეც-
ვალა და თეატრიდამ ხელი არ აელვებინებინა. პოეტი მაშინ
იღვა კუკიაში იმ ალაგს, საცა ახლა მესამე ნაწილის მომ-
რიგებელი სასამართლო არის. მე რომ შევიტყე ქართული
ტრუპის დაარსება, ავიღე ჩემგან ნათარგმნი პიესა „მოჯადოე-
ბული თავადი“ (ეს ის პიესაა, რომლითაც დაიწყო რუსული
წარმოდგენები თბილისში) და წაუღე პოეტს. მე მანამდის არ
მენახა გიორგი ერისთავი და პირველისავე ნახვით ისე შემაყ-
ვარა თავი, რომ ატაფერს დავიშურებდი მისთვის; მიმილო
დიდის აღერსით და ღიმილით მადლობა მითხრა პიესისთვის
და მთხოვა მივშველებოდი პიესის წერაში, თუ სხვა თეატრის
საქმეში. ამის შემდეგ მე თითქმის ყოველ დღე დავდიოდი
მასთან და შეძლების-და გვარად ვეხმარებოდი. გიორგის ამ
ხანებში გაცხარებული რეპეტიციები ჰქონდა, რომლებზედაც
ხან და ხან ვარანცოვიც დადიოდა.

„სხვათა შორის, მახსოვს ერთი მისი ვიზიტი ქართული
პიესების რეპეტიციებზე. აქტიორები და აქტრისები პოეტის
სახლში ვიყავით შეყრილნი ერთს შემოდგომის ნასადილევზე
და „ძუნწსა“ ვსწავლობდით, რომელიც ის-ის იყო დაეწერა
ავტორს. ცოტა ცხელი დღე იყო და გიორგი შინაურულად
იყო მორთული, ახალუხით და ჩუსტებით. უცებ ფეხის ხმა
შემოგვესმა კიბიდან. გავიხედეთ ფანჯარაში და რა ვნახეთ?
ჩერქეზულ ნაბადში გახვეული, გრძელის ჯოხით, ამოდიოდა
ბალკონზე ვარანცოვი. „ნამესტნიკი მოდის, კნიაზო, ნამესტ-
ნიკი!“ წასჩურჩულეს გიორგის აქტიორებმა. ოთახში კარები
შორს იყო, რომ იქითკენ გაქცეულიყო მასპინძელი თავის
კაბითა და ჩუსტებით და, მეტი რომ არა გაეწყობოდა რა,
ერთის თვალის დახამხამებაზე პოეტი წალოში გადახტა და
კარები მიიხურა. ერთი კი წაგვიჩურჩულა: უთხარით, შინ არ
არისო. ამის თქმა იყო და ვარანცოვის ხალაში შემოსვლა.

იმან ყველას ჩამოგვართვა ხელი და გამოგველაპარაკა. როცა ერისთავი იკითხა, მე მოვახსენე მისი შინ არ ყოფნა“.

„— არაფერია, უიმისოდაც შემძლია ვნახო თქვენი ხელოვნება, განაგრძეთ რეპეტიცია, სთქვა ვარანცოვმა და ჩამოჯდა დივანზე“.

„ჩვენ განვაგრძეთ რეპეტიცია და სანამ სრულად არ ვათავეთ, ვარანცოვი არ მოგვეშორებია. გიორგი-კი ამ დროს წალოში იჯდა, სულ-განაბული“.

„საზოგადოდ დიდად უყვარდა გიორგი ერისთავი და მისი ქართული ტრუპა ვარანცოვს. როდესაც განსვენებული იმპერატორი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე ჩამობრძანდა ქალაქში მემკვიდრეობის დროს, 1850 წელს, გიორგი ძრიელ ავად იყო. ვარანცოვი ძრიელ შეწუხებული იყო ამ ავად მყოფობით; მან დაიბარა დოქტორი პელეცკი და უბრძანა: ეცადე ქართველების პოეტი მალე მომიჩინო, ცესარევიჩს უნდა წარუდგინო. გიორგი, მართლაც, მალე მოჩინა. როდესაც იმას შეეძლო გარეთ გამოსვლა, მას მოუვიდა ბრძანება ვარანცოვის ამაღლასთან ერთად დიდუბეს წასულიყო, როცა მემკვიდრეს უნდა დაეხედა ჯარები. გათავდა თუ არა „რაზვოდი“, ვარანცოვმა დაუჭირა ხელი გიორგის, მიიყვანა ცესარევიჩთან და მოახსენა: „рекомендую, Ваше Высочество, грузинскаго Мольера“. მემკვიდრემ ჩამოართვა ხელი ერისთავს და ღიმილით უთხრა: „ძლიერ მიხარის, რომ ქართველებსაც ჰყოლიათ თავიანთი მოლიერი“.

„სხვა ქართული მწერლები და არტისტები თანასწორედვე უყვარდა ვარანცოვს. ისე პიესებს არ დასწერდნენ ანტონოვი, დვანაძე და სხ., ისე ქართულ წარმოდგენაზე არ მობრძანდებოდა ნამესტნიკი, რომ ამ მწერლებისთვის და არტისტებისთვის საჩუქარი არ მიეცა განსვენებულს. ერთხელ, წვიმიან დღესა, ვარანცოვს შემოეყარა ქუჩაზედ ქართველი აქტიორები, რომელნიც რეპეტიციაზე მიდიოდნენ ფეხით იმ საშინელს ტლაპოში. მეორეს დღეს განსვენებულმა დაიბარა

გიორგი ერისთავი და ჰკითხა: გუშინ აქტორისები ფეხით რაბ მიდიოდნენ, ხომ ცოდვანი არიანო. ერისთავს ეპასუხნა, ცოტა ჯამაგირი აქვთ, ძლივს-ღა ჰყოფნით და იმდენი სადა რჩებათ, დროშკით იარონო. ამ სიტყვებზე ვარანცოვმა დროშკის ფულათ კიდევ ასი თუმანი მოუმატა ტრუპზას წელიწადში“.

1851 წელს ტრუპზა იმდენად გაიწვრთნა, რომ გიორგი ერისთავს შეეძლო დაეწყო ქართული სპექტაკლები. პირველი წარმოდგენა დანიშნეს 1851 წლის 1 იანვარისთვის. დასდგეს იგივე „გაყრა“, რომელიც ერთის წლის წინად ითამაშეს გიმნაზიის ზალაში. ტფილისის მაღალი სასოგადოება, ვარანცოვისა და მისის სახლობიდან დაწყობილი, უკლისად დაესწრო ამ წარმოდგენას. ყველას მოსწონდა „შინ-გაზდილის“ არტისტების თამაშობა, ყველა ტაშს უკრავდა, როგორც აქტიორებს, ისე დირექტორს. ვარანცოვი ნამეტნავად იყო გახარებული.

გაზეთის „კავკაზის“ რეცენზენტმაც დიდი ქება შეასხა ქართველ არტისტების ხელოვნებას. იმ წლის გაზეთის პირველ ნომერში (5 იანვ. 1851 წ.) ეს რეცენზენტი სწერდა: „Въ первый день второй половины текущаго столѣтїя, на сценѣ тифлискаго театра, была разыграна комедїя кн. Эривова „Раздѣлъ“... Играли грузинскїе актеры, играли на грузинскомъ языкѣ, играли пьесу, написанную грузиномъ. Комедїя явилась во время, она попала, такъ сказать, въ тактъ. Посѣяно сѣмя, которое со временемъ принесетъ цвѣты и плодъ...“ და შემდეგ აქებდა რჩეულოვის, ჯაფარიძის და სხვათა თამაშობას.

ახალი ტრუპზა, ახალის რეჟისორით, ვარანცოვმა გადასცა ტფილისის თეატრის დირექციას. ქართულ კომედიას ყველაფერი თავისი ჰქონდა: ჯამაგირი, ტანისამოსი, რეპერტუარი. თუ დირექცია აღმოუჩინდა მას იმავე თანაგრძნობას, რა თანაგრძნობითაც ექცეოდა მას თავადი ვარანცოვი, მისი საქმე უეჭველად კარგად უნდა წასულიყო. მაგრამ... ზოგი-

ერთმა მთავარ-მართველის ხელ-ქვეითებმა სულ სხვანაირად შეჰხედეს ქართულ თეატრს იმ თავიდანვე. მაშინდელმა თეატრის დირექციამ ქართულის თეატრის საქმე ისე წაიყვანა, რომ თბილისის ხალხმა გული აიკრუა ჩვენს თეატრზე. თეატრს ავნო აგრეთვე საზოგადო გულ-გრილობამ, რომელიც ქლექია ქართულის თეატრისა და რომელიც წარმოსდგება არა მარტო ჩვენის უदारდელობისაგან, არამედ რეპერტუარის სიღარიბისაგანაც.

როგორც სჩანს თეატრის დირექციის ანგარიშიდან, 1851 წელს ოცდა ორი ქართული წარმოდგენა იყო, რუსულ სპექტაკლებთან შეერთებული. ქართულ ტრუპაზე ამ ანგარიშით დახარჯულა ამ წელს 4666 მანეთი.

შემდეგს 1852, 1853 და 1854 წლებში ჩვენი სცენა ისევე იმ პირობით დარჩა, როგორც პირველ წელიწადში. ტრუპას განაგებდა იგივე გ. ერისთავი; აქტიორ-აქტრისებს ეძლეოდათ ოთხას-ოთხასი თუმანი.

ამ ხანებში გიორგიმ ბევრი ახალი პიესა შესძინა ქართულ რეპერტუარს. თითონ დასწერა: „ძუნწი“, „თილისმის-ხანი“, „უჩინ-მაჩინის ქული“, „კამისარი შტატ გარეშე ქალაქისა“, „კარაპეტა ქვევრში“, „ბებიას თუთიყუში“ და „ყვარყვარე ათაბაგი“.

ქართულ პიესების ცენზორათ, ვარანცოვის განკარგულებით, დანიშნული იყო „ამიერ კავკასიის უწყების რედაქტორი, სტატსკი სოვეტნიკი პ. ი. იოსელიანი. სამწუხაროდ, ჩვენის არტისტების გულ-მოდგინებამ და ნიჭმა, ჩვენის მწერლების კომედიებმა და დრამებმა ვერა გააწყეს-რა ქართულ თეატრთან. ჩვენი წარმოდგენები სულ მუდამ ცალიერი იყო და თეატრს შემოსავალი არა ჰქონდა-რა. დირექციას ამის გამო სულით და გულით უნდოდა ქართულის ტრუპის დათხოვნა და რამდენჯერმე განიზრახა კიდევ იმისი თავიდან მოშორება, მაგრამ იმათ სურვილს ვარანცოვის ნება დაუხვედა წინ და ველარ აღსრულდა.

ბოლოს, 1854 წელს, ქართულ ტრუპპას ჯამაგირის მი-
ცემაც გაუჭირეს. მთავარ-მართველის არხივი, საიდამაც ჩვენ
ჩმოვკრიბეთ აქ მოყვანილი ცნობები თეატრის შესახებ, შე-
იკავს, სხვათა შორის, ფრს საჩივარს თავადის გიორგისას ამ
ჯამაგირის შესახებ. ერთს საჩივარში გიორგი ერისთავი ით-
ხოვს ტრუპპისათვის სამის თვის ჯამაგირს, ივნისის, ივლისის
და აგვისტოსას, სრულიად 999 მანეთს. დირექცია ამ საჩივ-
რის გამო სწერს ნამესტნიკის კანცელარიის დირექტორს
შჩერბინინს, რომ ეს ფულები ქალაქიდან უნდა შემოუვიდეს
თეატრს და, როცა ქალაქი შემოიტანს, ტრუპპას ქაშინ და-
ურიგდებაო. ამასთან იმ დროის თეატრის დერექტორი ბალ-
დანოვი სწერს შჩერბინინს: „ამასთანავე მაქვს პატივი მოგახ-
სენოთ, რომ სამერმისოთ ჩვენ არ დაგვრჩა არავითარი წყა-
რო ქართულის ტრუპპის შესანახავად. ამ ტრუპპის წარმოლ-
გენისაგან არა არის-რა შემოსავალი, რადგანაც საზოგადოე-
ბის თანაგრძნობა აკლია ქართულს თეატრს. ამ მოხსენების
ბოლოს ბ-ნი ბაღდანოვი სთხოვდა შჩერბინინს, ან დაეთხოფ-
ნათ სულ ქართული ტრუპპა, ან მომეტებული ფული მიე-
ცათ დირექციისათვის. ამაზე პასუხად შჩერბინინმა სამის თვის
ჯამაგირი გამოუგზავნა და შემოუთვალა, რომ ტრუპპის და-
ჭხოვნა შეუძლებელი იყო, რადგანაც „ვარანცოვის სურფი-
ლი ეგრეთიაო“.

მეორე საჩივარი ფიქთან გიორგის ხელით არის დაწერი-
ლი. აი ეს წერილიც:

Господину директору канцелярии Намѣстника Кавказска-
го Щербинину. Младшаго чиновника особыхъ порученій при
Намѣстникѣ Кавказскомъ, коллежскаго ассесора кн. Эристо-
ва, рапортъ. Вашему Превосходительству извѣстно что, по
волѣ Его Свѣтлости, отпускались мнѣ четыре тысячи руб-
лей на содержаніе грузинской труппы. Сверхъ этихъ денегъ
князь Намѣстникъ отпускалъ мнѣ до 1852 года на костю-
мы особыя деньги, но я впоследствии устроилъ такъ, что

обходился 400 руб. Съ прошлаго года осталось у меня около 300 руб. для костюмовъ, но г. директоръ тифлискаго театра тайный совѣтникъ Богдановъ удѣрживаесть мнѣ эти 300 рублей и я не имѣю теперь средствъ построить костюмы для грузинской театральной труппы... ბოლოს სთხოვდა ებრძანებინა დირექტორისთვის მიეცა ეს სამასი მანეთი. ეს რაპორტი დაწერილია 6 ოკტომბერს, 1854 წელს; შჩერბინინმა მაშინვე დააკმაყოფილა გიორგის თხოვნა და მოსწერა ბაღდანოვს მიეცათ დაქვრილი ფული. 1855 წელთან ქართული თეატრიც გათავდა. ვარანცოვი გადიყვანეს კავკასიიდან და ტრუპპას ჯამაგირი მოუჭრეს. ვარანცოვის დროებით მოადგილემ რეადმა ვერაფერი შემწეობა აღმოუჩინა იმ საქმეს, რომელსაც მისი წინა-მოადგილე ასეთს დიდს მნიშვნელობას აძლევდა.

ამას იქით ტრუპპის რიგიანი შენახვა შეუძლებელი იყო და გიორგიმ თავი ანება ქართულის სცენის თაოსნობას. ადვილი არ იყო მისთვის სცენის დატოვება. ის ხედავდა რომ მისგან დაწყებული და ფეხზე დაყენებული საქმე იშლებოდა, თუ არ სამუდამოდ, დიდის ხნით მაინც. ამასთან ის შორდებოდა იმ ტრუპპას, რომელთანაც ოთხი წელიწადი გაატარა, რომელიც იმას სულით და გულით უყვარდა და სულ ყველა ეს დიდად სამძიმო იყო მისთვის.

გიორგიმ დაუტევა თეატრი, გამოვიდა სამსახურად და წავიდა თავის მამულში, ხიდისთავს.

ქართულ თეატრს ქართულის ჟურნალის დაარსება მოჰყვა. ცხოვრებამ და სკოლამ უიმისოდაც ფეხზე დააყენა ჩვენი საზოგადოება იმ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში, რომელსაც გაევლო ამ დროს რუსების შემოსვლიდამ. როდესაც ამ საზოგადოებას ერთს დარბაზში მოუყარა თავი თეატრმა და მის სხვა-და-სხვა ნაწილებს შორის ჭირისა და ლხინის ხიდი გასდო, საჯაროდ მოლაპარაკე ხმაც უფრო გამბედავი

შეიქნა და ცხოვრებამ მოითხოვა ახალი ორგანო სულიერის ურთი-ერთობისა — ჟურნალი. ეს აზრებისა და ამბების დრო-ზე მიმტან-მომტანი ჟურნალი შეიქმნა დღის ლაღადებად და ეს ლაღადება თავისას ითხოვდა.

როგორც ზემოთ ვთქვით, ლიტერატურული ძალაც საკმაოდ იყო ამ დროს ტფილისში. ხშირად ერთი და იგივე ოჯახი, ერთსავე და იმავე დღეს, ჰხედავდა ერთად შეყრილად ისეთს მწერლებს, როგორნიც იყვნენ: გრიგოლ ორბელიანი, გიორგი ერისთავი, ალექსანდრე ორბელიანი, ვახტანგ ორბელიანი, პლატონ იოსელიანი, დიმიტრი ყიფიანი, მიხეილ თუმანიშვილი და სხ. ალექსანდრე ჭავჭავაძე, და ნიკოლოზ ბარათაშვილი, თუმცა ცოცხალნი არ იყვნენ ამ დროს, მაგრამ მათი ნიჭიერი ქმნილება, სიკვდილით განწმენილი, ხელ-და-ხელ დადიოდა „ვით მარგალიტი ობოლი, ხელის-ხელ საგოგმანები“. ამათ გარდა, ბევრი სხვა უცნობი მწერლებიც იყვნენ, რომელთაც საკმაო „არიგინალები“ ეწყობოთ შინა სტამბისათვის.

სამკალი მოსული იყო, მომკალნიც იყვნენ; საჭირო იყო მხოლოდ ერთი გამბედავი მესვეური, რომ რიგი დაეწყო და პირველი სვე გაეტანა. ამისთანა მესვეურად აღმოჩნდა იგივე თეატრის დირექტორი თ. გ. დ. ერისთავი.

ვარანცოვმა დიდის სიამოვნებით მიიღო გიორგის თხოვნა ქართულის ჟურნალის გამოცემის შესახებ. რაც უნდა მცირედი ბედი სწეოდა ქართულ მწერლობას მომავალში, რაც უნდა მცირედი მნიშვნელობა ჰქონოდა თითონ საქართველოს ერსა ისტორიაში, საქართველოს მმართველისათვის მაინც დიდი სახელი იყო, რომ მის დროს და მისის შემწეობით პირველი ქართული ჟურნალი დაარსებულიყო. ეს კარგად ესმოდა იმისთანა განათლებულს მმართველს, როგორიც ვარანცოვი იყო. ვარნა სათავედ მისის თანაგრძნობისა ქართულის მწერლობისა და ენისადმი არა მარტო სახელის მოხვეჭის სურვილი ყოფილა, არივე ვარანცოვები — ცოლ-ქმარ-

ნი — დიდის ყურადღებით თვალს ადევნებდენ ქართულის ენის წარმატებას ტფილისის სასწავლებლებში.

აი ერთი წერილი კნენია ელისაბედ ვარანცოვისა, მიწერილი თვით გიორგი ერისთავისადმი:

„ღღეს, 2¹/₂ საათზე, იქნება წმინდა წინოს საქალეხო სასწავლებელში ქართული ენის ეგზამენი. ჩემდ დასწრება ამ ეგზამენზედ სრულიად უსარგებლო იქნება და, რადგანაც მინდა შევიტყო, როგორ შეისწავლეს ქალებმა თვისი სამშობლო ენა, ამიტომ გთხოვთ, პატივცემულო კნიაზო, გიორგი დავითის ძევ, თქვენ დაესწროთ იმ ეგზამენზედ. — ორშაბათი 18 დეკემბერი 1850 წ.“

როდესაც ყურნალის გამოცემა შეიტყო თ. ვარანცოვმა, მან მოაწერა ხელი 100 ეკზემპლიარზე, სასარგებლოდ წმინდა წინოს საქალეხო სასწავლებლისა, რომელიც ის-ის იყო დაეფუძნებინა მის მეუღლეს. ასი ეკზემპლიარი ღირდა ორმოცდა ათი თუმანი და ეს დიდი შემწეობა იყო ყურნალისთვის, ახალს ყურნალს, რომელსაც უნდა გაეთენებინა ახალი ბრწყინვალე დღე ქართულის მწერლობისათვის, გიორგი ერისთავმა დაარქვა სახელად „ცისკარი“. მისი გამოცემის ნება-რთვა ვარანცოვმა თვით ხელმწიფე იმპერატორს ნიკოლოზ პავლეს ძეს სთხოვა.

როდესაც ყურნალის გამოცემის ნება-რთვა მოვიდა პეტერბურლიდამ, გიორგი ერისთავმა აუწყა „ცისკრის“ გამოცემა ქართველ საზოგადოებას განცხადებით, რომელიც დაჰბეჭდა გაზეთს „კავკაზში“ 27 აპრილს 1851 წელსა (№ 32.)

პირველი ნომერი „ცისკრისა“ გამოვიდა იანვარში, 1852 წელს.

1853 წ. დეკემბრის წიგნით გათავდა „ცისკრის“ გამოცემა. ყურნალი ესე მისწყდა უგანცხადებოთ, უმიზეზოთ. მიზეზი; ეჭვი არ არის, ხელის-მომწერლების სიმცირე იქნებოდა, მაგრამ ამანვედ რედაქციას არა უთქვამს რა. ივანე კერესელიძე სწერს, ვითომ „ცისკრის“ შეწყვეტის მიზეზი ცენზორი

აღექსი — მესხივერ ყოფილიყო, რომელიც ძლიერ ფიცხელათ თურმე ეკიდებოდა თავის მოვალეობას, მაგრამ ეს ძნელი დასაჯერებელია. ადვილი საქმე არ იყო ერთ თუმნათ ოცდა ოთხი წიგნის დაბეჭვდა. როგორც იყო, დიდის ვაის-ყოფით, ეს ოცდა ოთხი წიგნი-კი გაავრცელა გიორგიმ საქართველოში და მერე, მეტი ღონე რომ არ დარჩა, „თავისთავად ვალ-მოხდილმა პოეტმა“, როგორც ამბობს აკაკი, ჟურნალის გამოცემას თავი დაანება.

ერთის წლის შემდეგ, ე. ი. 1855 წლის დამდეგს, გიორგიმ თეატრსაც მიანება თავი და, როგორც ვთქვით, დაუტევა ქალაქი და ისევ იმ ხიდისთავის მამულს მიჰმართა, საი-დამაც ჩამოვიდა ქალაქს, ხუთი წლის წინად. რომ ვერ გააწყო თავისი გრძნობა ჩვენზედაო, ამბობს მიხეილ თუმანი-შვილი პოეტზე, გიორგი ერისთავმა დაანება თავი ჟურნალსაც, თეატრსაც, და თითქო ასე გვითხრო გულ-ამოოხვრით: „როგორც გიწირავთ, ისე სწირეთო“!.. მას აქეთ პოეტი სულ სოფელში სცხოვრებდა, თბილისის ხმაურობას მოშორებული. ათასში ერთხელ თუ ჩამოვიდოდა ქალაქში და გააგონებდა აქ ნაცნობთ თავის მოსწრებულს და ტკბილად მოუბარს ენას თავად-აზნაურობის კრებაში, ანუ სხვაგან სადმე კერძო საზოგადოებაში...

სამწუხაროდ, ჩვენ არა დავერჩა-რა მისი მქვერ-მეტყველობის ნიმუშები და აქ იძულებული ვართ შევწყვიტოთ თითონ ბიოგრაფიაც, რადგანაც ამაზედ მეტი ცნობები არა გვაქვს-რა პოეტის ცხოვრებაზედ.

თ. გიორგი ერისთავი გარდაიცვალა ქალაქს გარს, 9 სექტემბერს, 1864 წელსა. იგი დასაფლავებულ იქმნა სოფ. იკორთას.

გ. შეუნარგია.

სტუდენტების პირველი ღრო.

(ავტობიოგრაფია)

„შავი წყალი“, სადაც ჩვენ აგარათ ვიდექით, ერთი ქაობიანი, ნოტიო, ჩამპალი და მართლა შავი ადგილია, პეტერბურგის სიახლოვეს, „ახალი სოფლის“ (Новая деревня) და სტროგანოვის პარკის გვერდით. შავ-წყალს პატარა ღელეს უძახიან, რომლის გაჩერებული და ხავს-მოღებულ წყალი კუპრსავით შავათ მოჩანს, მისი დამპალი ძირის გამოისობით... ეს ღელე დიდ ნეკას ჩაერთვის. ამ ღელის პირათ გაუშენებიათ პატარა ქოხები და სახლები, რომელსაც პეტერბურგში მცხოვრები წვრილი ან შუათანა ჩინოგნიკობა აგარათ ჰქირაობს ხოლმე, ზაფხულობით. აქ არც ჰაერია ხეირიანი, არც წყალი, არც მცენარეობა. რისთვის იხაშმავს იქ თავს კაცი, ეს მარტო ღმერთმა უწყის...

აქ, ჩვენს გარდა, ბევრი სხვა ჩვენი სტუდენტები დასახლდნენ ზაფხულის გასატარებლად. ყველაზე შესანიშნავი, რასაკვირველია, ის მოსახლობა იყო, რომელსაც ღრეჭია, ეგნატე და მიხა ბაყაყიშვილი შეადგენდა, ამიტომ რომ შიგ პირველი მათგანი ერია...

ხშირად, თითქმის ყოველ დღე, დაიარებოდნენ ჩვენთან ჩვენი უფროსი სტუდენტები. დილას ერთი მოვიდოდა, ჩავიხედავდა წიგნში და გვეტყოდა: ჰო ისწავლეთ, ისწავლეთო! სადილობისას მეორე მობრძანდებოდა და სწორეთ იმავე სიტყვას გვეტყოდა, იმავე საქციელს დაადგებოდა. საღამოს მესამე და მეოთხე. ერთხელ მაინც ეთქვა რომელსამეს მათგანს, თუ როგორ უნდა ვისწავლოთ, რა სახით უფრო ადვილია სწავლა, რანაირათ შესაძლებელია მისი გაადვილება და ჩაღრმავება!.. ეს ჩვენც კარგათ ვიცოდით, რომ უნდა გვესწავლა, მაგრამ როგორ უნდა გვესწავლა, ამისი გაგება არავის ჰქონდა ჩვენთაგანს. ერთი ჩვენგანი ზეპირათ სწავლობდა მთელ სა-

ლიუსტს, და ყველა მისის სიტყვების მნიშვნელობას დიაკვან-სავით იხეპირებდა. მეორე მარტო დედამაზის იხსომებდა, მესამე გრამატიკულ ფორმებს იბეჯითებდა, რომელი ამათ-განი იდგა სწორე გზაზე, რომელი იყო შემცდარი? ამას ჩვენ არავინ გვიხსნიდა, თუმც კითხვა კი არ დაკლებიათ ჩვენი მხრით. — „ისწავლეთ, ისწავლეთო“, ბრძნულათ გვიმეორებდა ყველა ..

მომბეზრდა ეს სიტყვებიც და ლათინური ენის სწავლაც. გაგონილი მქონდა ჩვენი სტუდენტებისაგან, რომ ეგზამენის დროს ვინც სალიუსტის დასაწყის კარგათ ახსნის და გადა-თარგმნისო, ის ჯეროვანათ გამოვა განსაცდელიდამაო. მთელი სალიუსტი გადავიკითხე რუსულათ, კლევანოვის თარგმანში, თითოეული მისი სიტყა დედანთან შევასწორე, ამ დედნის სიტყვებით თავში ჩავიბეჭდე და გარდავწყვიტე: რაც მოხდეს, მოხდესთქო, მითხრეს ათიოდე თავის ცოდა საუმალოა, მით-ხრეს, კიდევ, პირველ ოთხ თავს არასოდეს არ გკითხვენ ეგზამენის დროსო. მეც ეს პირველი ოთხი თავი მივატოვე და სწავლას იმ ადგილიდამ შეუდექე, რომელიც იწყება სიტ-ყვებით: „Bellum scripturus sum“, შევისწავლე თუთუყუშ-სავით შემდეგი ათი თავი, და მივატოვე შრომა. დანარჩენ ოთხ საგანში საკმაოთ მომზადებულს ვგრძნობდი ჩემ თავს, და ამ მიზეზით მიუბრუნდი ნავს, ნევას, ზღვის პირს და კერ-ძო წიგნების კითხვას...

„წიგნების კითხვა“ იმ დროს იშვიათი და უჩვევი საქმე იყო ჩვენს სტუდენტობაში. მე კი, ბავშვობიდან კითხვას ნაჩ-ვევს, ამ ჩვეულების მიტოვება არ შემეძლო. უნდა გარდამე-კითხა, რაც-კი ჩამივარდებოდა ხელში. მესამე და მეოთხე კლას-ში რომ ვიყავი, გიმნაზიაში, ჩვენ ერთი ახირებული მეზო-ბელი გვყავდა, უდაბნოელსავით მდგომი დამოყნის ჩინოვნიკი ტ—ი, რომელსაც შინ ასი თუ ორასი წიგნი ჰქონდა. მთე-ლი მისი ბიბლიოთეკა გადავიკითხე, თუმც იმ დროს რუსუ-ლი ენა არც-კი მესმოდა... გიმნაზიის გათავების დროს, რაც

კი რამ წიგნი ჰქონდა ვისმე ქუთაისში, რაც-კი რამ ჟურნალი მოდიოდა ამ ქალაქში, ქართული თუ რუსული, სულ გადაკითხული მქონდა; კარგიც და ავიც. რასაკვირველია, იმის გაგება და დაფასება სად შემეძლო, რა იყო იმ წიგნებში ხეირიანი, და რა—საზნებელი ან უხეირო, რა იყო ჭკვიანური, და რა—ბრიყული... ვკითხულობდი ყველაფერს, ამიტომ რომ კითხვა ჩემთვის საჭიროებას შეადგენდა, იმისთანა საჭიროებას, ურუმლისოთაც გაძლება არ შემეძლო. პეტერბურგში, რასაკვირველია, წიგნებს დავეწაფე, დღე არ გავიდოდა ისე, რომ ორი—სამი წიგნი არ მეყიდა ტოლკუჩკაზე, ზოგი ორ შაურათ, ზოგი აბაზათ. ხშირათ დამმართნია, რომ უფროსი სტუდენტები შემოსულან ჩვენსა და უნახევართ ლოგინზედ წამოწოლილი, წიგნის მკითხველი, მაშინ, როდესაც ჩემი ამხანაგები ლათინურს სწავლობდენ. ყოველთვის იმას მეტყუოდენ ის დალოცვილები, მაგ კითხვაში დროს ნუ ჰკარგავო, შენი სასწავლო ისწავლეო, აი როგორც შენი ამხანაგები შერებიანო...

ერთხელ ღრეჭია მოვიდა ჩვენსა და „Современникъ“-ის კითხვაზე შემომესწრო. ისე გატაცებული ვიყავ ამ კითხვით, რომ მისი შემოსვლა ვერც-კი შევნიშნე და ფეხზედ ვერც-კი წამოვხტი... დაათვალიერა ყველაფერი, ნახა, რომ თავძარა და ქურაძე საქმეს აკეთებდენ, ლათინურს სწავლობდენ, მე კი „დროს ვკარგავდი“, შემოზრუნდა ჩემ ოთახში, წიგნი გამომართვა და ტკბილათ დარიგება დამიწყო:

— შენ ამებში დროს ნუ კარგავ, საქმე გააკეთე, უროკები ისწავლე... თორემ ეგზამენს ვერ დაიჭერ და დარჩები უსაქმოდ...

დიდხანს მიქადავო ამ საგანზე, ძლიერ ბრძნულათ, მაგრამ, რა ვქნა, განა ქადაგებით შეიძლება სმას ან ჭამას გადააჩვიო კაცი? წავიდა თუ არა, ისევ იმ წიგნს დავუბრუნდი...

ჩემ დღეში არ დამავიწყდება ის აზრი, რომელიც ერთ-

მა უფროსმა სტუდენტმა, ერთმა ავტორიტეტმა, გამოთქვა ჩვენსა, როცა „Современникъ“-ის კითხვაზე წამესწრო:

— გაიხსენე ჩემი სიტყვაო, მითხრა, თუ შენც ისე არ წახდე, როგორც ი. ჭავჭავაძე წახდა. ისიც აქ შილლერის, ბაირონის და ვალტერ-სკოტის კითხვის მეტს არაფერს შერებოდა, და, დაესხა თავსლათი, ისე წავიდა, რომ კურსი ვერ შეასრულა; უდიპლომოდ წაბრძანდა... აბა ეხლა რა აღგილი უნდა მიიღოს იმან?..

საშაშიშრო იყო ეს გაფთხილება, დამაჯერებელი იყო ეს დარიგება, მაგრამ... წავიდოდენ თუ არა უფროსი სტუდენტები, ისევ ჩემ წიგნებს დავეწაფებოდი, და როცა კითხვით დავილაღებოდი, ავიყვანდი ნავს და ზღვისკენ მარტო გავსწევდი. ნევას უჩემოთაც მიჰქონდა ნავი, მე კი ოცნებას თავს მივანებებდი და ვფიქრობდი, ვფიქრობდი იქამდი, სანამ თავბრუ დამეხვეოდა...

მარიამობის წინა დღეებში ღრეჭიამ და ფილიპემ პეტერბურგში წაგვიყვანეს და უნივერსიტეტში შეგვიძღვენ ეგზამენის დასაჭერათ. ბევრს ჩვენგანს ათაქთაქებდა შიში იმ დილას, ბევრს ცოდვილსავით აკანკალებდა... საკვირველია ეს გარემოება: საულ ქერაძე ისეთი შესახედავი იყო ამ დღეს, როგორც გინახავთ კუბოდამ ამოღებული შესუდრული მკვდარი! დამზადებული-კი ჩვენზე უკეთესად იყო და ყველაზე უფრო მეტი კი იცოდა! რით აიხსნება ეს თვისება? ათასჯერ ნაკლებ ვიყავი დამარაგებული, ათასჯერ ნაკლები ვიცოდი მასზე, მაგრამ ერთი წუთის განმავლობაშიაც ეჭვი არ შემპარვია გონებაში, რომ ვაი თუ ეგზამენი ვერ დავიკავო და უნივერსიტეტში ვერ შევადეთქო. არავითარი საფუძველი არა მქონია მეფიქრა, რომ უსათუოდ დავიჭერ ეგზამენს, და მტკიცეთ დარწმუნებული-კი ვიყავ, რომ დავიჭერდი. ბრიყვობაა ეს, რასაკვირველია, მაგრამ დამეთანხმეთ, რომ დიდ ძალას

აძლიერს კაცს ამ გვარი რწმუნება, ამნაირი იმედი თავის თავისა ან თავის ვარსკვლავისა...

ნუ დაივიწყებთ, რომ ცილა ნახევარი ტანი მქონდა, რომ პირ-ტიტველა ვიყავ, როგორც ბალანა, რომ რუსულ ენას ძლიერ ვამტვრევდი. ნუ დაივიწყებთ ამას, და წარმოიდგინეთ, რომ პეტერბურგის უნივერსიტეტის ზალაში, ეგზამენატორების წინ წარმომდგარა ამ სახის ბალანა, ოთხასოდე წვერულვაშიან მუტრუკებს შუა... ბევრს ეგონა—ვისმე სტუდენტს პაწია ძმა მოჰყოლია სეირის საცქერლათო... პროფესორს რომ მიუახლოვდი (იმ წელიწადს პროფესორები და გიმნაზიის მასწავლებლები აქვრინებდენ ეგზამენს), გაკვირვებით მკითხა: ნუ თუ შენც საეგზამენოთ მოსულხარო? რუსული მწერლობისგან უნდა დამეჭირა მასთან ეგზამენი. მკითხა: განა წაგიკითხავს რამე რუსული ლიტერატურადამო? გამეცინა და მიუგე—ღიახაც წამიკითხავსთქო.—პუშკინს იცნობო?—ღიახაც-მეთქი.—გოგოლსო?—კი ბატონო.—რა წაგიკითხავს მათი ნაწერიო?—ყველაფერი, რაც-კი უწერიათქო.—„КАВКАЗСКИЙ ПЛЪНИНГЪ“ წაგიკითხავს, გახსოვს?—ზეპირათაც მახსოვსთქო.—აბა წადით და დამიწერეთ თქვენი შეხედულობა ამ თხზულებაზე: თქვენი ქვეყანაა შიგ აწერილი, კავკასია, და გასინჯეთ, რამოდნათ სწორეთ არის გამოხატული შიგ თქვენი ქვეყნის ბუნება, ჩვეულებები, ხალხი ან ცხოვრება.

დავჯექი თუ არა საწერათ, პროფესორიც გვერდით მომიჯდა და პირდაპირ მითხრა: მინდა ჩემი თვალით დავრწმუნდე, მართლა თქვენ დაწერთ, თუ სხვა ვინმე დიგიწერსო. (ეს ხშირათ ხდებოდა ხოლმე იმ დროს. იმავე დღეს მე თვითონ დაუწერე თხზულება ორ ჩვენებურ ყმაწვილს). ვწერდი მარდად და პროფესორი იმავე წამს კითხულობდა ყოველ სიტყვას, რა წამსაც დავწერდი.

მოიწონა ჩემი ჩქარი წერა, მოიწონა აზრის სიახლეც და ენის სისწორეც.

— ამას თქვენ წიგნებში ვერ ამოიკითხავდითო, მითხრა,

ვინ გითხრათ ეს აზრებიო, ვინ გასწავლიდა ქუთაისს რუსულ-ლიტერატურასო?

— არავინ, ბატონო, თვითონ ვკითხულობდი და ეს ფიქრები მომივიდა კითხვის დროსთქო.

— სხვა საგნებიც ასე კარგათ გაქვს დამზადებულიო, მკითხა.

— არა, ლათინურში ვარ მეტის მეტათ სუსტი, თითქმის არაფერი ვიცი, ზებირათ ვისწავლე რამდენიმე თავი „იუგურტას ომისა“ — მეტი არაფერი ვიცი სრულგებრთ.

წამიყვანა მაშინვე იმ სტოლისკენ, საცა ლათინურის ენიდამ აქერინებდენ ეგზამენს, და რაღაც ჩაუჩურჩულა პროფესორს. მაშინვე მომიბრუნდა ეს უკანასკნელი და მითხრა — მობრძანდით, რა იცით, მითხარიო.

გამოუტყდი და უთხარი — არაფერი ვიცი, „იუგურტას ომის“ ათიოდე თავის მეტითქო.

გაშალა სალიუსტი, მიათითა „Bellum scripturus“-ს და მთხოვა წაიკითხეო.

გადავიბუღებულე უცებ: ზებირათ ვიცოდი ის თავი.

— ჩინებულათ გცოდნია ეს თავიო, დაცინვით მითხრა, სხვა რა იცით კიდევო?

— ცხრა პარაგრაფი კიდევ მაქვს ნასწავლი, მეტი-კი ვერ მოვასწარიო.

— გეყოფა ესეცაო. სამი დაგისვა თუ თთხიო?

— რაც თქვენი ნება იქნეს, ის დამისვით.

— მაშ ოთხს დაგისვამთ, რადგანაც რუსული ლიტერატურა კარგად გცოდნიათ...

თავი დაუკარ და მოვშორდი. დამრჩა საღმთო-წერილი, რომელიც ჩინებულათ ვიცოდი, და ფიზიკა, რომელიც გულით მიყვარდა. ორივე ამ საგანში კარგი ნიშანი მივიღე. უკანასკნელ ენაში-კი, ფრანკუზულ ენაში, — წავფორხილდი გვარიანათ: იმ წყეულმა მარგომ გადამიშალა თავისი დაწერილი წიგნის ბოლონდელი თავები, და მითხრა გადმომიტარებ-

ნეკ. მეც არ ვიცი, რას გადუთარგმნიდი, როცა წიგნის პირველი ფურცლებიც ძლივს მქონდა შესწავლული. დამისჯა ორი.— ფეხებზე მეკიდა მისი ნიშანი. ნოლიც რომ დაეწერა, უნივერსიტეტში მაინც მიმიღებდენ.

ერთი სიტყვით, ისეთი ადვილი იყო იმ წელიწადს ეგზამენები, რომ ვინც-კი იყო მისული იმ დღეს ჩვენი ყმაწვილები, ყველა ჩინებულათ გამოვიდა განსაცდელიდამ: ყველანი სტუდენტათ მიიღეს. ცეკვა-ბუქნით დავბრუნდით შინ, გახარებულები, ფრთა-შესხმულები... თავძარამ ვერც-კი მოითმინა: იმ წამსვე ახალი ქუდი იყიდა გზაზე, ლურჯი მაუდით შემოკოლებული, სტუდენტური ფორმის ქუდი... ღმერთო! შეგცოდნე, მეც რომ იმ დღეს ჯიბეში ფული მქონოდა, იქნება მეც გავბრიყვებულიყავ და თავძარას მაგალითისთვის წამებაძნა...

მივედით შინ თუ არა, იმ წამსვე დაეწვი სალიუსტი და ყველა ის წიგნები, რომელიც საეგზამენიოთ დასამზადებლათ გვქონდა: ისე შემძულდა მათი თვალით დანახვა... სამი დღე და სამი ღამე სულ არ მივკარებოვარ ჩემ სტოლს. გათენებდამ შუალამემდი სულ ნავში ვიჯექ. ისე გადვირიე სიხარულით, ისე გავცელქდი, ისე გავგიჟდი, რომ იმავ დღეს, ყველანი რომ ერთათ სანაოთ წავედით, შევხტი ფეხებით ნავის ნაპირებზე, გადავალაჯე ნავს და შუაგულ ნევაში ნავის რწევა დავიწყე იმოდნათ, რომ ნავის ნაპირი წყალს ხვრებდა ხოლმე... ფილიპემ და თავძარამ კვილი გააბეს, ქერაძემ ისეთი შემომიტია, რომ კინაღამ ხმით გადამაგდო წყალში... ძალათ დამაჯინეს, ძალათ მიიყვანეს ნავი ნაპირზე და მიმატოვეს მარტო. მაინც ისე ვხტოდი და ვცმუტავდი, როგორც გინახავთ ახუნტრუშებულო ხბო ახალ გახაფხულზე... გაიგეთ, სტუდენტი გავხდი, ნამდვილი სტუდენტი, პირველი კურსის სტუდენტი! ეგზამენი აღარ მქონდა დასაქვრი. რაც მინდოდა, მისი კითხვა შემეძლო... როგორ არ გამხარებოდა, როგორ არ მეთამაშნა! ქვა ხომ არ ვიყავ?!...

ჩემი თავ-გადასავალი.

(ავტობიოგრაფია).

გიმნაზიაში რომ შემეყვანეს, — გავცეცდი: იმდენი ბავშვი, ერთად თავ-მოყრილი, ჩემ დღეში არ მენახა. მოზდილები სკამებზე იჯდნენ სულ-განაბული და ახალ-მოსწავლე პატარები-კი ჯგუფ-ჯგუფათ კედლებთან იყვნენ ატუხული. აქ კედლებზე ირგვლივ ქალაქის ფიქრები იყო ჩამოკიდებული, ზედ ანბანი და ამოსაღები ეწერა და იმას აკითხებდნენ ყმაწვილებს. ჯგუფს ერთი უფროსი ჰყავდა და ის ასწავლიდა: ხელში ეჭირა წკებლა და, შეეშლებოდა თუ არა ბავშვს კითხვა, უცხუნებდა და უცხუნებდა. ერთი ადგილიდან მეორეზე გადადიოდნენ და, როცა სულ შემოუვლიდნენ კედლებს, მერე-კი ნება ჰქონდათ სხვებთან დამჯდარიყვენ ისინიც სკამზე. ამ ყოფაში იყვენ; სახამ კითხვას ისწავლიდნენ. უნდებოდნენ ზოგჯერ წელიწადზე მეტს. წარმოიდგინეთ 7 — 8 წლის ბავშვი დილის შვიდი საათიდან ნაშუადღევის ორ საათამდე მშვიერ-მწყურვალი და მაშინ იგრძნობთ, თუ რა ტანჯვაში იყვენ ის საწყლები. ზოგს გულს ეყრებოდა, ზოგს თავ-ბრუ ეხვევოდა და ეცემოდნენ ძირს, მაგრამ ყურადღებასაც არავინ აქცევდა.

შესვლისათანავე პირველ კედელთან დამაყენეს „ანბან“-ზე, მაგრამ რადგანაც მე ხუცური ვიცოდი, მხედრული წერა-კითხვაც შესწავლული მქონდა და რუსულ ამოსაღებშიაც გატეხილი მქონდა თვალი დედიჩემის წყალობით, ერთ დღეს შემოვირბინე ყველა კედლები. მასწავლებელმა თავზე ხელი გადამისვა, მომიწონა და უფროსებთან დამსვა სკამზე. კითხვით კარგათ ვკითხულობდი, მაგრამ ჩემი უბედურობა ის იყო, რომ რუსული არ მესმოდა. იმ დროს შემოღებული იყო საზოგადოთ თუნუქის ფირფიტა, რომელსაც „მარკას“ ეძახდნენ. ვინც ქართულათ ხმას ამოიღებდა, მიაჩეჩებ-

დენ ხელში და თანაც გძელ ფიცარს — სახაზავს — დაჰკრავდენ ხელის გულზე. მერე ის უნდა ცდილიყო, რომ სხვისთვის გადაეცა როგორმე იმ რიგადვე, ე. ი. ჩაბარების დროს „ლინეიკა“ დაერთყმია ხელის გულზე. ამ გვარად ეს საცოდაობის ფირფიტა გადადიოდა ხელიდან ხელში. სწავლის გათავების დროს ვინც ვერ მოასწრებდა იმ ფირფიტის თავიდან მოშორებას და შერჩებოდა ხელში, უნდა კლასში დარჩენილიყო მთელი დღით უსადილოთ. ვინც რუსული არ იცოდა ახალ-შემოსულობის დროს, ხმის ამოდებას ვერ ბედავდენ და მუნჯდებოდენ. ამ ჩვეულებას დიდი გამრყენელი ხასიათი ჰქონდა: ყმაწვილები ცდილობდენ, რომ ერთმანეთი მოეტყუებინათ, გაებრიყვებინათ როგორმე და ცბიერობა-ფარისევლობას ეჩვეოდენ. სულ ერთი კვირის შესული არ ვიყავი, რომ მოვიდა ჩემთან ერთი პატარა ყმაწვილი, ანგელოზის სახის მქონი, და ტკბილი ღიმილით მეგობრულათ მკითხა რაღაც ქართულათ; მეც, რასაკვირველია, რადგანაც სხვა ენა არ ვიცოდი, ქართულათ ვუპასუხე. ყმაწვილს მშვიდობიანი სახე გადაუსხვაფერდა და სიხარულით მომაჩეჩა ფირფიტა. ჩამოვართვი, მეტი რაღა გზა მქონდა, მაგრამ „ლინეიკაზე“ ვერ დავეთანხმე. რა გენადვლება შენ, მე რომ „ლინეიკა“ არ დავირტყა, მარტო ვართ და ვინ გაიგებს-მეთქი — ვებვეწებოდი. ჩემმა მოწინააღმდეგემ შორს დაიჭირა: მე თუ დამართყეს, შენ რა ჭრელი პეპელა ხარო?! მე მაინც არ დავეთანხმე, გაფუძალდი და იმან ჭუჭყუნი დაიწყო. მასწავლებელი რომ შემოვიდა, მივიდა და დამაბეზლა. დამიძახეს. გავედი შიშითა და კანკალით: მასწავლებელმა წარბები შეიკრა და მკითხა: როგორ ბედავ ურჩობას? აქ შენი სახლი ხომ არ გგონიაო! მე თავის გამართლება დავიწყე, მაგრამ აღარ გამივიდა! — კარგი, მე გასწავლი ჭკუასო! დაუძახა „სტოროეებს“ და უბრძანა: „როზგიო!“ მე, ახლს გამგონეს, თავში სისხლი ამივარდა და გაქცევა დავაპირე. — ნუ გაუშვებთ, დაიჭირეთო! — ბძანა მასწავლებელმა, იგრიალეს მოსწავლეებმა ჩემ დასაჭერათ და

გადამელობენ კარებზე... მე მეორე ოთახში შევევარდი, სა-
დაც მესამე კლასი იყო. აქაც ერთი ალიაქოთი მოვახდინე,
მაგრამ შევხტი ფანჯარაზე, გავამტრიე მინები, გადავხტი და
მოვკურცხლე შინისკენ. გამომიდგენ „სტოროჟები“... წინ
მე გავრბოდი კურდღელივით და უკან ისინი მომდევდენ კი-
ჟინით. გულ-გახეთქილი შევიჭერი შინ. დედ-მამამ რომ ვაი-
გეს, რაც მოხდა, შეწუხდენ და ბევრიც მირჩიეს: წადი, რა
ვუყოთ, გაგროზგონ, ეგ მარტო შენს თავზე ხომ არ არის —
ყველას როზგვენო. მოითმინე, მოიჭირვე, მიეჩვიე და ბო-
ლოს კაცი გამოხვალო; მაგათში უმისოთ არ შეიძლებაო!..
მაგრამ მე შორს დავიჭირე და გამოტეხილი ვუთხარი დე-
დას: — თუ კიდევ გაგიზზავნივარ იმ დასაქცევ გიმნაზიაში,
თავს დავიხრჩობ-მეთქი!.. შეშინდენ და ჩამომეთხოვენ. ერთ
კვირას აღარ წავსულვარ კლასში. იმ დროს ღირექტორათ
კოცებუ იყო ახალი დანიშნული. ქართული მაზრის უფრო-
სობის დროს შეესწავლა, კარგათ იცოდა და ქართველებიც
ძალიან უყვარდა. მოვიდა ჩვენსა და გამომკითხა ყველაფე-
რი. მეც დაუფარავათ მოვახსენე, რაც გადამხდა და რასაც
ვერძნობდი. გაუკვირდა, გადააქნია თავი, მომეფერა და მითხ-
რა: — შენ ჩემი სახელი ახსენე და ნულარავისი გეშინიაო;
ხვალ ჩემთან მოდი პირდაპირ კანცელარიაში და წაგიყვან
კლასშიო. მეორე დღეს მართლა წამიყვანა და მიმიყვანა ჩვენს
კლასში. გამოიკვლია ყოლიფერი და, „მარკის,, ამბავი რომ
გაიგო, გაოცდა. მოიხმო ინსპექტორი, ზედამხედველები,
მასწავლებლები და გამოუცხადა ყველას, რომ დღეიდან ეგ
საქციელი აღარ ჩაიდინოთო!.. მოსპეთ „მარკა“ და უმიზე-
ზოთ ცემა-ტყეპაზედ ხელი აიღეთო! მერე მიუბრუნდა ჩემ
მასწავლებელს და უთხრა: — განსაკუთრებითი ყურადღება მი-
აქციე ამ ყმაწვილსო. მართლაც იმ დღიდან ცოდვის ფირ-
ფიტა გადააგდეს, მაგრამ ცემა-ტყეპაზე-კი ისე უცბათ ვერ-
აიღეს ხელი, უმისობა მაინც არ ეხერხებოდათ. ტყუილა-კი
არ არის ნათქვამი: „ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესიაო“. იმ

დროს მთელი რუსეთი დარწმუნებული იყო, რომ ჭკუა და სიკარგე როზგის ნაყოფიაო. გიმნაზიებშიაც, რასაკვირველია, ზირველი ხდგილი ეჭირა... დღე არ იქნებოდა, რომ ყმაწვილების წივილ-კივილით იქაურობა არ ყოფილიყო გაყრუებული. „როტაში“ არ მოუნდებოდათ იმდენი წკებლა, რაც თვითოეულ კლასში. „სტოროჟებს“ ურმებით მოჰქონდათ ყოველ დღე ახალ-ახალი. მოსწავლეს გაღახვა ყველას შეეძლო დირექტორიდან დაწყებული, „სტოროჟებამდე“. მიზეზს არაფინ კითხულობდა. ვინ იცის, რამდენი დასნეულებულა, რამდენი დამახინჯებულა და რამდენს კიდევ ხასიათი გაფუჭებია საუკუნოთ... ხშირათ მოხდებოდა ხოლმე, რომ ერთი და იგივე ბავშვი ერთი დღის განმავლობაში სამჯერ-ოთხჯერ „გაროზგვილიყოს“ სხვა-და-სხვა უფროსებისაგან. მახსოვს და არც დამავიწყდება ჩემ დღეში: ერთი რუსის ბავში იყო — კრიჟანოვსკი, — ძლიერ მოუსვენარი რამ, მაგრამ სხვებ კარგი იყო. ერთხელ ნახევარი საათით დააგვიანდა კლასში მოსვლა და ინსპექტორმა „გააროზგვინა“, იმ დღესვე გაკვეთილი არ იცოდა და მასწავლებელმა „გააროზგვინა“; კლასი რომ გამოვიდა, ზედამხედველმა „გაროზგა“: სახლში გიცელქნია და მეზობლის ბავშვისათვის ქვა გისროლია — გიჩივლესო! ამითაც ვეღარ გადარჩა. ყველამ ერთად დააბეზღეს ინსპექტორს და იმანაც მოუნდომა „გაროზგვა“. ეს ინსპექტორი შეუბრალებელი რამ იყო და მისი ისე ეშინოდათ, როგორც სულთა-მხუთავისა. კრიჟანოვსკიმ, ტანჯვა რომ ვეღარ აიტანა, იშვირა ხელი და ფეხი და გადავარდა რიონში. რომ შემთხვევით იქვე არ დასწრებოდა ერთი მეგრელი მოსწავლე, ძალიან კარგი მცურავი, დაიღუპებოდა. ისე ცემა-ტყეპას ხომ ანგარიში არა ჰქონდა. ვაი მისი ბრალი, ვისაც კარგი ხუჭუჭი თმა ჰქონდა!.. ერთ ყმაწვილს, გვარად ჭაჭიაშვილს, დიდი ყურები ჰქონდა. დიდი და პატარა ყველა ყურებში ავლებდა ხელს. ერთხელ გამხეცებულმა ზედამხედველმა შუამდი აახლიჩა ყური. გაუსივდა და მხოლოთ რამდენისამე დღის განმავლობაში

ისევ დაუწყო შეხორცება. მაგრამ ვინ აცალა შეხორცება!.. სტაცებდენ ხელს და ხელ-ახლს აგლეჯდენ... ასე რომ გავი-და სასწავლებლიდან. ერთ მოსწავლეს — კლდიაშვილს — პირით დაჰკრა შუბლზე „ლინეიკა“ და თავ-თხლე გადაადინა, ძვა-ლიც კი გაუტეხა. გულ-შემოყრილი ბავში შინ წაიღეს. ამ გარემოებისათვის ყურადღებაც არავის მიუქცევია. ამისთანე-ბი რამ უთვალავი იყო. ღვთის მადლით, მე ამცილდა ტანჯ-ვა და ერთხელ მეტათ არ გავლახუღვარ, მაგრამ ეს ერთიც საკმაო იყო, მთელი ჩემი სიცოცხლე მოეტანჯა. დირექტორ-მა რომ მიმიყვანა, იმ დღიდან ჩემი მასწავლებელი სულ გულ-აღრენილი იყო ჩემზე და, თუ კი შემთხვევა ექნებოდა, რა-საკვირველია, არ დამზოგავდა. ერთხელ რომელღაც მოსწავ-ლემ ხაჭაპურები მოიტანა კლასში და ლატარიაში ჩააგდო თითო კაპეიკათ. ყველამ მოაწერა ხელი. წამძლია სულმა და მეც მოვაწერე. შემოგვესწრო მასწავლებელი და იწყინა, რო-გორ გაგიბედნიათ ხელის მოწერაო! აიღო დიდი, უშველე-ებლი „ლინეიკა“ ხელში; თვითო-თვითოთ გაჰყავდა ხელის მომწერლები, ჰკითხავდა: რომელი ხელით მოაწერეო? და პა-სუხს რომ მიიღებდა, დაჰკრავდა ხოლმე, რაც ძალი და ღო-ნე ჰქონდა!.. „კიდევ მოაწერო?“ — ეკითხებოდა დაცინვით. მე ყველაზე ბოლოში ვეწერე, რადგანაც ჩემი გვარი წილ-ზეა, და „ურნალში“ ანიდან იწყება გვარების წერა. იმ დროს საბა-ორბელიანის იგავ-არაკები წაკითხული მქონდა და მო-მაგონდა ოფოფის ხრიკი, თავის გადარჩენა რომ უნდოდა და მელა გააბრიყვა. იმ განყოფილებაში წერის გაკვეთილი იყო. მე ვიფიქრე, რომ თუ მარჯვენა ხელი მეტკინა, წერა გამი-ფუჭდება და მოდი მარცხენას გავიმეტებ-მეთქი. მეც, რა-საკვირველია, მითხრა: აბა დამნაშავე ხელი გამოაშვირეო! მე მარცხენა გავუშვირე. ჯერ დამკრა და მერე ეჭვი შეიტანა, რასაკვირველია, განგებ, მარცხენა ხელით როგორ მოაწერ-დიო? რომ გამოვუტყდი, მარჯვენა ხელზედაც დამკრა და გამიშვა. ტკენა ხომ ტკენა იყო, მაგრამ მე ის უფრო მტან-

ჯავდა, რომ ჭკუა წავაგე და ორი „ლინეიკა“ დამკრეს, მაშინ როცა სხვები-კი თვითოთი გადარჩენ!.. ვტიროდი, ხელი მიკანკალებდა და, რასაკვირველია, კარგათ ველარ დავწერდი!.. ნაწერები რომ გაარჩია მასწავლებელმა, დამიწუნა და კიდევ დამკრა „ლინეიკა“—უკეთ დაწერეო! კლასის გათავებამდი ოთხჯერ კიდევ დამკრა!.. ის დღე იყო და მას აქეთ ველარ გამოვბრუნდი. არ იქნა, ველარ გადავიგდე გულზე ეს შემთხვევა. წერაში ხელი გამიფუჭდა და დღესაც კიდევ გაურკვეველათა ვწერ. ვინც ჩემ ნაწერებს დახედავს, გაუკვირდება, რომ ზოგან კარგი ხელია და ადგილ-ადგილ-კი ნაჯღაბნი და გაუგებარი. ეს მაშინ მემართება, როცა ინსტიტუტურათ მაგონდება ხოლმე მაშინდელი ჩემი დატანჯვა. ეს შემთხვევა რა გასახსენებელი იყო, მაგრამ მიტომ ვამბობ, რომ მშობლებმა და მასწავლებლებმა იგულისხმონ, თუ რა ძნელია სათუთ ბავშვებთან სასტიკათ მოპყრობა და რა შედეგი მოჰყვება ხოლმე.

ჩემი გალახვის ამბავი გაეგო დირექტორს და შენიშვნა მიეცა მასწავლებლისათვის. ის იყო და ის, ამ დღიდან ამომიჩემა მასწავლებელმა და ყურადღებასაც აღარ მაქცევდა, თითქო ერთი ჯირკი გდებულყო იქ. არც მასწავლიდა და არც რამეს მკითხავდა. მე მაინც ზოგს ამხანაგების შემწეობით, ზოგსაც ჩემით ვსწავლობდი, რაც ძალი და ღონე მქონდა. იმდენი ნიჭი არა მქონდა, რამდენიც სურვილი და ბეჯითობა. ვცდილობდი, დღე და ღამე გასწორებული მქონდა და სხვებს არა თუ არ ჩამოუვარდებოდი, მეტიც ვიცოდი მათზე. ეგზამენები მოახლოვდა, ხმა გავარდა, რომ „პოპეჩიტელის“ თანაშემწე, მაქსიმოვიჩი, მოდის, იმან უნდა გამოგვცადოს მოსწავლეებიო. იმის სიფიცხეზე და გულ-ქვაობაზე ბევრ საარაკო რამეს ლაპარაკობდენ. ყველა შიშის ქარმა აიტანა: მასწავლებლებიცა და მოსწავლეებიც.

მაქსიმოვიჩი ჩამოვიდა თუ არა, მაშინვე ბრძანება გამოსცა, რომ რადგანაც ყველას ვერ მოვასწრებ, თვითოეუ-

ლი კლასიდან სამ-სამი მოწაფე გამომგვარეთ: პირველი, შუათანა და უკანასკნელი; იმათ გამოვცდი და მით მთელი გიმნაზიის გარემოებაც გათვალისწინებული და აწონილი მექნებოა. ეგზემენებმა კარგათ ვერ ჩაიარა. წინდაწინვე დამფრთხალ ყმაწვილებს გონება ეკარგებოდათ. ჯერ იმ სამ მოწაფეთაგანს ჰკითხავდა რამე საპასუხოს და, თუ ვერ უპასუხებდენ, მერე მთელ კლასს მიუბრუნდებოდა, თუ აქაც აღარავინ აღმოჩნდებოდა — მასწავლებელს უნდა აეხსნა. ხშირათ მასწავლებლებიც წაიბორძიკებდენ ხოლმე და მაშინ თვითონ ეგზემენატორი ახსნიდა და გაამეორებინებდა ხოლმე ყმაწვილებსაც. ეს ახელი მეთოდა იყო მისგან შემოდებული. იმ დროს გიმნაზიაში სწავლობდა ერთი შესანიშნავი და სახელგანთქმული ახალგაზდა — ბესარიონ ლოლობერიძე. მასწავლებლებსაც დიდი ხათრი ჰქონდათ მისი და პედაგოგებსაც მისი იმედი ჰქონდათ: „თუ დაგვიხსნის, ის დაგვიხსნის და გვასახელებსო“. მათი მოლოდინი გამართლდა, მაგრამ სულ ისე მაინც არა, როგორც ეგონათ. ამბობდენ: „მარჯვეთ იყო ბესარიონი, მაგრამ ბევრი ოფლიკი აწურვისო“. ასე თუ ისე, თუ იმას არა, მაქსიმოვიჩი გულს ვეღარ მოიბრუნებდა ქუთაისის გიმნაზიასა და მის მასწავლებლებზე. შუა კლასებშიაც ზოგიერთებმა გვარიანათ მიუგეს. ბოლოს ჯერი მიდგა უმცროს კლასებზე. ჩვენი კლასიდანაც, განკითხვის დღე რომ დადგა (ასე ვეძახოდით საზოგადოთ მაქსიმოვიჩის ეგზემენებს), სამი მოწაფე აიყვანეს და ჩააყენეს თორნეში. მესამე მოწაფეთ, ესე იგი უკანასკნელ მაჩანჩალათ, მე გამაყოლეს. ჩემი ამხანაგები ცახცახებდენ და მე-კი უფრო სერიის საყურებლად გავედი, რადგანაც ვიცოდდი, რომ, როგორც უკანასკნელს, ბევრს არას მკითხავდენ და ყურადღებას არ მომაქცევდენ. ერთ ხანს მარჯვეთ იყვენ მოწაფეები. საზეპირო როცა ჰკითხეს, იმათაც ჩააბულბულეს, მაგრამ ბოლოს, როცა აზრით გავებაზე მიდგა საქმე, მაშინ-კი აიბნენ. საკვირველი იყო: იმ „პოპეჩიტლის“ თანაშემწის საკითხავებმა, სასახლე-

ში რომ ზავშეებმა თამაშობაები ვიცოდით: „ბერი ჩამოხტა“, „აჩატი“, „ანზე ვისი ყმა ხარ“ და სხვანი, — სწორეთ არ მომაგონა! გამიკვირდა: ეს რა გიმნაზიის საკადრისია-მეთქი — ვამბობდი გუნებაში, მაგრამ მომაგონდა ჩვენი სახლი, დედა და ისე წავხალისდი, რომ ასე შეგონა, შინა ვარ-მეთქი და ორჯელ-სამჯერ ჩემ ამხანაგებს რომ შეეშალა, მე უკმაყოფილოთ თავი გავაქნიე. მაქსიმოვიჩმა თვალი შემატანა და მომაყვირა: — „რას აქნევ თავს ქეციან ცხენივითო!“ შევშინდი და ენა ჩამივარდა. მასწავლებელი მომეშველა და მოახსენა: — ალბათ ბუზი აწუხებს და ხელს ვერ ხმარობს... რა დროს ბუზებია! მიუბრუნდა უკმაყოფილოთ მასწავლებელს და ან საჭიროების დროს ხელს ნუ გაანძრევო, ვინ ეუბნება? უშლიან მხოლოდ წარა-მარა ხელების აქეთ-იქით ქნევას, არა, აქ სხვა მიზეზია! მიმიხმო სტოლთან.

— მე შეგნიშნე, რომ, როცა იმათ ეშლებოდნენ, მაშინ აქნევდი თავს. მართალია თუ არა? ნუ გეშინია, მითხარი!

— დიახ, უნებურათ!..

— მაგალითად, რა შეეშალათ?

— აქლემი გაფრინდებო — რომ მოგახსენეს, ეტყობათ, არ უნახავთ აქლემი!

— შენ? შენ სად გინახავს?

— შარშან თათრებმა ჩაატარეს მაედანში; ძლივს მიიფხორებოდნენ.

— მერე რა იცი, რომ ვერ გაფრინდება?

— ფრთები არ აქვს.

— რასაც ფრთები არ აქვს, ვერ გაფრინდება? მაგალითად, კაცი ვერ გაფრინდება?

— ვერა.

— არ გაგიგონია ძველათ, რომ ვინმე გაფრენილიყოს?

— ძველათ — ენოქ და ილია, მაგრამ ისინი ურმით გაფრინდნენ ღვთის ძალით. ეგზემენატორმა თვალები დააქყიტა და შკითხა:

— ვინ გითხრა შენ ეგ?

— დედამ.

— კუდიანები რომ ფრენენ, იმათ ხომ ფრთები არ აქვთ?

— კუდიანები არ ფრენენ.

— მაშ როგორ შეუძლიათ, რომ არ ფრენდენ? ასე ჩქარა ყველგან როგორ მოივლ-მიივლიან?

— მგელზე ჯიან და ისე დადიან. აქ გადიხარხარა და თავზე დამისვა ხელი. ამ გვარ რამეებს მკითხავდა და თანდათან გახალისდა. მეც რომ შევატყვე, აღარ წყრება-მეთქი, გავთამამდი. ბოლოს დამიწყო გამოცდა. საზეპიროები მკითხა, — კარგათ მივუგე.

— აზრიც გესმის? მკითხა.

— რასაკვირველია, მესმის!

— შეგიძლია ქართულათ გადაგითარგმნო ეგ ლოცვები?

— რალათ გადაგითარგმნით, ქართულათ რომ უფრო ადრე ვიცოდი?..

— სად ისწავლე?

— სახლში.

— ეგებ რუსულადაც იქ ისწავლე?

— არა, აქ. მიუბრუნდა მასწავლებელს და ჰკითხა:

— თქვენ ხომ არ შეგშლიათ, რომ ეს ბავშვი უკანასკნელ მოწაფეთ წარმოადგინეთ?

— არა, თქვენო აღმატებულებავ! ერთი რომ პატარაა, მერე კიდევ არც დიდი ხნის შემოსულია და ჯერ-ჯერობით ყურადღებას აღარ ვაქცევდი, არასა ვკითხავდი, გაკვეთილებსაც არ ვაძლევდი: ჯერ მიეჩვიოს-თქო — უბასუხა მასწავლებელმა ცოტა ფერ-მიხდილათ.

— მაშ თუ არა გკითხავდენ, შენ როგორღა სწავლობდი? მკითხა მან.

— სხვებს თუ აკითხებდენ და უხსნიდენ, მეც იქარ ვიყავი? ყურს ვუგდებდი. ეს რომ გაიგონა, ხედავთო? დაეკითხა ჩემ ამხანაგებს. რომ მოგენდომებიათ, თქვენც ასე ისწავ-

ლიდითო. მასწავლებელი რო კარგათ გიხსნით, ეს ცხადათ
ჩანს. ხელი ჩამოართვა მასწავლებელს და მადლობა უთხრა.
მე შუბლზე მაკოცა, წამოდგა ზეზე და დაიშალა კლასიც.
მივფრინდი, თუ ფეხით მივედი სახლში, აღარ მახსოვს. სიხა-
რულმა ისე ამიტაცა, რომ მთვრალივით ველარ გამოვერკვიე.
შინ რომ მივედი, სტუმრები იყვენ სახლში და მამა ჩემმა
მომახარა: რა ქენი ჩემო კაჭუაო? მეც ყველაფერი მოვახსენ-
ე, რაც გადამხდა. „მე კი არ ვიცოდის?! წამოიძახა მამამ —
კვიცი ყოველთვის გვარზე მიდისო. პეტრე არხიმანდრიტს
რომ ვებარე მონასტერში ბავშვობისას, ყველას ვჯობდიო,
რასაც სხვები ათ-ათ წელიწადს უნდებოდენ, მე ორ-სამ წე-
ლიწადს გავიარე, გავათავე; ღრამატიკა, ართმეტიკა, ისტო-
რია, დეოლოგია და სხვანიო. ბატებმა არ დამაცალეს, ყიყი-
ნით მაწუხებდენ, თვარა, რომ მომეცადა, არისტოტელის კა-
თელორიასა და ლოდიკას სულ ბღღვირს გავადენდიო. შენც,
შვილო, ოჯახის შვილი რომ ხარ, სხვებზე უფრო მეტი უნ-
და ისწავლო და ვიგინდარები არ გაიტოლოვო!“ სტუმრებ-
მაც ამ გვარივე დარიგება მომცეს. დედა-კი თავისთვის იჯდა
თავ-ჩაღუნული, თითქო ამისათვის სულ ერთიაო და არც-კი
შეუმჩნევივარ. საღამოს, დასაძინებლათ რომ ჩავწექ ლოგინ-
ში, მოვიდა დედა და შუბლზე დამადვა ხელი. ჩამოჯდა ლო-
გინზე. მე ვიფიქრე, ვაი თუ ავად ვარ და მატყობს რამეს,
თვარა ასე სხვიმის როდის მოსულა-მეთქი. წინათაც მითქვამს
და ახლაც ვიმეორებ, რომ საკვირველი ზნე სჭირდა დედას:
თუ არ გამოთხოვების დროს, როცა სადმე დიდი ხნით მივ-
დიოდდი და ან ხანგრძლივ უნახაობის შემდეგ, ისე არ გვაკო-
ცებდა ბავშვებს, და მაშინაც ისე, თითქო გული ნებას არ
აძლევსო. ეს მეც მიკვირდა და ვერ ამეხსნა. ეს ხასიათი
მთელ მის სიცოცხლეში შერჩა. შვილი-შვილებსაც ასე ეპყრო-
ბოდა. ერთხელ, დაცოლშვილიანებული ვიყავი, შევესწარი,
რომ ჩემ პატარა შვილს, მძინარეს, მიღვამოდა და სიტრთხი-
ლით, არ გამოვადვიდოვო, ჰკოცნიდა და ვალერსებოდა. მა-

შინ მივხვდი, რომ ალბათ ჩვენც ასე გვეალერსებოდა-მეთქი. ცხადათ ვინ უშლიდაო — იფიქრებს კაცი და ის თურმე იმ აზრის იყო, როგორც ერთხელ გამოაცხადა ლაპარაკში, რომ ხშირი მოფერება აფუჭებს ყმაწვილს და წარა-მარა კოცნასაც ფასი აღარ აქვს მის თვალშიო. არ ვიცი, საზოგადოათ ეს მართალია თუ არა, მაგრამ ჩემ თავზე როგორც გამოცადე, მისი კოცნა რაღაც სასუფეველურ ნეტარებათ მიმაჩნდა...

აკაკი.

გიორგი V ბრწყინვალე.

(დახასიათება)

გიორგი მეხუთე სახელოვანის მამის შვილი იყო. იმისი მამა დიმიტრი II, თავ-დადებულის, ცნობილია ჩვენს ისტორიაში, როგორც ერთი საუკეთესო მეფეთაგანი. მაგრამ ბევრ დიდ ღირსებასთან დიმიტრი თავ-დადებულს ერთი წუნიც ედო, ერთი ნაკლიცა ჰქონდა: ყმაწვილობისას მშვენიერი სქესი გადაჭარბებით უყვარდა... დიმიტრი თავ-დადებულმა ერთსა და იმავე დროს სამი ცოლი დაისვა. არ ვიცით, სახელად რა ერქვა პირველს, კანონიერს ცოლს, თუმცა კი სჩანს, რომ იგი საბერძნეთის მეფის ასული იყო. მხოლოდ ამ კანონიერს ცოლს ეწოდებოდა დედოფალი. დიდის კომნენის ასულმა მეფე უხვად დაასაჩუქრა, — დედოფალს ოთხი ვაჟი მიეცა: დავით, ვახტანგ, ლაშა და მანოელ. ამ ოთხს ძმას ერთი დაც ჰყვანდათ — რუსუდანი. რასაკვირველია, ამდენი შვილი სრულიად საკმარის იყო, როგორც გვირგვინოსანი მამისათვის, ისე სამეფო ტახტისათვისაც, მაგრამ მეფემ არ იკმარა და მეორე ცოლად ვიღაც თათრის ქალი მოიყვანა, სახელად სორდალა. ცნობა არ დარჩენილა — ვინ იყო ეს სორდალა, მხოლოდ ის-კი სჩანს, რომ იმას ორი ვაჟი-შვილი ეყოლა: ბაადურ და იადგარ და ერთი ქალი — ჯიგდახათუნ,

არც ბაადურსა და არც იადგარს ტახტზე ასვლა არა ჰღირსებია; იმათი მოქმედებაც თითქო დაჩრდილულიაო, თვით იგინი თითქოს ფარულად სცხოვრებენო და მხოლოდ აქა-იქ თუ შეჭვდებით ამ ორს ძმასა და ისიც მეტად იშვიათად... სულ სხვა ბედისა და იღბლისა იყო მესამე ცოლი, სახელგანთქმულის სამცხის სპასალარის ბექას ასული, ნათელა. ქართველთა დედათა შორის ნათელას მართლაც და ციური ნათელი დაედგა — ამ ნათელამ უშობა დიმიტრი თავდადებულს გიორგი... „რომელი მარტო ეშვა დედასა, ვითარცა მარტო რქა“...

როცა დიმიტრი თავდადებული იძულებული შეიქმნა არღუნ ყაენს ჰხლებოდა ურდოში, მეფეს თითქო გულმა უგრძნო — ცოცხალი აღარ დაგბრუნდებოდა და ამიტომ საჭირო განკარგულება მოახდინა ოჯახში, თითოეულს ცოლშვილს საზრდო და საყოფელი დაუწინა. ზოგნი კახეთს გაჰზაგნა საცხოვრებლად და ზოგნი კიდევ მთიულეთს შეათარა. ხოლო ყრმა გიორგი ტაოს წარავლინა, იშხნის ციხეში. ვინ იცის, იქნება ქვეყნისათვის თავდადებული მამა წინაღვე ატყობდა, რა მომავალიც მოელოდა იმის ნორჩს შვილს და ამიტომაც ასე უფრთხილდებოდა... როგორც თქვენც გეცოდინებათ, არღუნ ყაენმა დიმიტრის შესწამა ჩემ წინააღმდეგ შეთქმულებაში ერიეო და ურდოში მისვლის უმაღვე მოაკლევინა. განრისხებული ყაენი მეფის გვამსაც-კი არ იძლეოდა, მაგრამ მცველნი მოისყიდეს და დიდის გაჭირვებით ეს გვამი მეფეგზეების ურმით ჩუმად მოასვენეს საქართველოში და მცხეთას დაასაფლავეს. დიმიტრის სიკვდილმა თავზარი დასცა მეფის სასახლეს, მთელი მისი ქახლობა შიშსა და ელდას მიეცა. შეიტყეს თუ არა საშინელი ამბავი, წამებული მეფის ცოლშვილი აქეთ-იქით გაიბნა, — დედოფალი სკორეთს დაიშალა, სორღალამ თავისის შვილებით სამშობლოში გასწიარასაკვირველია, ნათელასაც სიფრთხილე ჰმართებდა და ისიც სამცხეს წავიდა მამასთან. მეფის სრა-სასახლე დაცალიერდა და

თვით სამეფოც ცოტა ხნობით უმეფოდ დარჩ... ამ დროიდ-
გან გიორგი პაპის სახლში იმყოფებოდა და თითონ ბექამ აღ-
ზარდა ბედნიერი ყრმა. დიდხანს აღარა ისმის-რა ყრმისა. პა-
პის სახლის გარედ მას ველარ ვხედავთ და, სამწუხაროდ, არ
ვიციტ, რა ყოფასა და მდგომარეობაში გაატარა მან პირველი
სიყრმე...

აგრეთვე არაა მოხსენებული, თუ როგორ აღიზარდა მე-
ფე გიორგი V, თუმცა-კი შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მეფეს
დროს შესაფერად საუკეთესო აღრზდა უნდა მიეღო. ამ აზრს
ჩვენ ბექას ცხოვრებასა და ხასიათზედ ვაფუძნებთ. ბექა, მან-
დატურთ-უხუცესად ცნობილი, იმ დროს ძრიელ გავლენიანი
და შესანიშნავი კაცი იყო. მისი სამთავრო დიდს ადგილს
შეიცავდა, ტაისის კარიდგან სპერამდე (ქოროხის ხეობა) და
შავ ზღვამდე, აღმოსავლეთით—კარნუ ქალაქამდე (აზრუმბი).
როცა საბერძნეთის მეფემ ალექსი II ბექას ასული შეირთო,
მაშინ სიძემ თავისს სიმამრს მისცა მთელის ტრაპიზონის აქეთ
მხარე ჭანეთითურთ. ციხის-ჯვარელ-ჯაყელნი—ეს იყო სამცა-
ხის მთავართა გვარი—სულ პირველადვე განთქმულნი იყუ-
ნენ მხნეობითა და გამჭრიახობით. მანგოლების დროს ხომ
უფრო მეტად ისახელეს თავი და საქართველოში პატივიც
დიდი მოიხვეჭეს. ბექას მამა სარგის ჯაყელი თავის დროს
პირველ სარდლათ ითვლებოდა; მთელს სამეფოსა და საყვენო-
ში გაითქვა სახელი ვაჟკაცობითა და სამხედრო ნიჭიერებით, ყა-
ენის სიყვარული მოიპოვა და სამთავროსაც დიდი ადგილები
შეჰმატა. შვილმა მამას აჯობა და ბექა პირველს მთელს სა-
ქართველოში სწორი და ტოლი არა ჰყავდა. იგი შესანიშ-
ნავია, როგორც სარდალი და გამჭრიახე სახელმწიფო კაცი.
დაუვიწყარი ღვაწლი მიუძღვის სამშობლოს წინაშე ამ საკ-
ვირველს კაცს. მან სძლია და შემუსრა საშინელი მტერი,
რომელიც ჰლამიდა საქართველოს აოხრებას. მეცამეტე სა-
უკუნის დამლევს აზატ-მოსე, ანუ ბროსეს აზრით, მუსა-ზანი

სამოცდა ათის ათასის თურქით შემოესია ტაო-კლარჯეთსა და აპრობდა ქართველობა აღევავა დედა-მიწის ზურგიდგან. მხნე და მტკიცე ბეჭა წინ დაუდგა მძლავრსა და მძვინვარე მტერს, რამდენჯერმე დაამარცხა იგი და ბოლოს სრულიად განდევნა თავის სამთავროდამ. სამცხის მთავარმა ბაიბურთამდე გასწია თავის სამფლობელოს საზღვრები. ყველა თავს იხრიდა ბეჭას წინაშე, ყველა მეზობელს შიშითა და კრძალვით მიჰქონდა ხარჯი მანდატურთ-უხუცესის სალაროში. ბეჭაც განდიდდა, მალლა და ამაყად ეჭირა თავი, არწივებრ მალლიდამ დასცქეროდა, მარტო ქართლის მეფეს-კი არა, თვით ყაენსაც-კი. საყურადღებოა, რომ თვით საქართველოს ბატონის ბრძანებაც-კი ხშირად არაფრად მიაჩნდა ამ ბედნიერს მთავარს და ეს მაშინ, როცა ქართლ-იმერეთის მეფენი და დიდებულნი მარტო ყაენს-ღა შესცქეროდნენ თვალ-წარბში!.. იმ შავსა და ბნელს დროს მხოლოდ სამცხეში შეეძლო კაცს სულითა და გულით აღფრთოვანებულიყო; მხოლოდ იქ მოიპოვებოდა თავისუფლება, ერის თავ-მოყვარეობა, და ყველა ეს ხომ ასე საჭიროა სახელმწიფო მოღვაწის საწვრთნელად, სავარჯიშოდ... ახლა წარმოიდგინეთ, რომ ბედმა და იღბალმა დიდბუნებოვანი ყრმა თითქო განგებ ამ სამთავროში შეაფარა, — ლალსა და თავ მომწონე ქვეყანას იმყოფებოდე და თავისუფლების ძუძუთი იზრდებოდეო... მართლაც და ყველაფერი, რასაც-კი ყრმის გონება და თვალი მისწვდება, ხელს უწყობდა მომავალს მეფეს. სამშობლოს პატივი და დიდება ღრმად ჩაენერგა გულში, რომ მძიმე სახელმწიფო სკიპტრა ღირსეულად ხელთ დაეპყრა... გარშემო აყვავებული და თავისუფალი სამთავრო, თვალ-წინ პაპის სახელოვანი ცხთვრება, თითონ სახლში ჯიდევ სამაგალითო ოჯახობა — განა ყველა ეს საუკეთესო სკოლა არ არის?!..

კერძო ცხოვრებაშიაც ბეჭა ხასიათითა და თვისებით აღფრთოვანებული ყველა თანამედროვე მთავარს, მრავალ გვარ ღირსებით იყო სრული და აღსავსე, — „კაცი წარმატებული ყო-

ველსა შინა, სიკეთე აღმატებული საღმრთო-საკაცობოთა საქმეთა... ამ დროის აღზრდა და განათლება თხოულობდა, დიდის ოჯახის შვილი ყოფილიყო ნამდვილი ქრისტიანი, საღმრთოს მცოდნე და მერე მფლობარ. სასულიერო-სამხედრო მიმართულება ჰსუფევდა საოჯახო სკოლაში და როგორ იყო აღზრდილი თვით ბექა?—იგი გულწრფელი ქრისტიანია, რომელიც წირვა-ლოცვას არ აკლდება, უყვარს ეკლესიები-სა და მონასტრების აგება, გლაზაკთა და ქვრივ-ობოლთა პატრონი და მფარველია... მაგრამ მართლაც ეს ხომ არა კმაროდა. ბექამ ჯეროვანი სამხედრო სწავლაც მიიღო: „იგი ომსა შინა მხნედ მბრძოლია, ცხენსა ზედა მხნედ მოისარი, ნადირთა ხელოვანი“... დაუმატეთ ამას ისიც, რომ მანდატურთ-უხუცესს ძლიერ უყვარდა რჯული და სამართალი, „სამართლის მომქმედი“ იყო; არ დაივიწყოთ, რომ ეს სახელმწიფო კაცი გამჭრიახე და შორს-მჭვრეტელია, „გონებით ფრთხილია“ და თქვენ წარმოიდგინეთ მკრთლად მაინც მთავრის დიადს სურათს. უნდა გახსოვდეთ აგრეთვე, რომ ამ ღირსეულს მთავარს ღირსეული ცოლიც აგვირგვინებდა,—ბექას მეუღლე ვახახი სამაგალითო და შესანიშნავი დედა-კაცია... ასეთი პაპა და ბებია დასტრიალებდნენ თავს სახელოვანს ყრმას და ასეთს ოჯახში იზრდებოდა გიორგი. არ ვიცით როგორი დედაკაცია ნათელა, რადგანაც იმისი შვილი გიორგი პაპასა და ბებიას ხელში უფრო იზრდებოდა...

რასაკვირველია, სხვა საბუთების უქონლობის გამო, მართლაც ისტორიულს სინტეზს ვერ ვენდობით და გადაჭრით ვერ ვიტყვით, რა სწავლა-მიმართულება შეიძინა გიორგიმ პაპის სახლში. მაგრამ ის-კი უტყუარია, რომ მას ბევრი თვისება და ხასიათი გამოჰყვა თვისის პაპისა. აბა, კარგად ჩაუკვირდით მეფის სულსა და გულს, თუ დიდი მსგავსება არა ჰპოვოთ: მეფეც ღვთის-მოსავი და ღრმად მორწმუნე ქრისტიანი, „ომსა შინა მხნედ ბრძოლია“, „გონებით ფრთხილი“, „სამართლის მომქმედი“ და სხ. ეს სამართლის მოქმედება ხომ

ბექას ოჯახის საკუთრება შეიქმნა. ამ ოჯახში განუწყვეტ-
ლივ არსებობდა სჯულისა და კანონის სიყვარული; იგი ოჯახ-
ში თითქო იურიდიულ სკოლად გარდაიქცაო... შემდეგ, რო-
გორც მკითხველსაც ეცოდინება, ბექა მეორემ და ალბულამ
მთელი სამართლის წიგნი დაუტოვეს სამშობლოს. გიორგი
მეფესაც „სამართლის მოქმედება“ დასჩემდა და, ვინ იცის,
იქნება „ძეგლის დების“ ავტორი პაპის სახელშიაც სწავლობ-
და კანონ-მდებლობას... დიად, ბევრი რამ საერთო მოიპო-
ვება ბექასა და გიორგი ბრძწყინვალეს შორის!...

ნ. ურბნელი

მსჯელობითი თხზულებანი

ზოგიერთი რამ

„თქმით ჭმუნვა მაინც შემცირდებისა“.
გრ. ორბელიანი.

I

რაკი ჩვენს ღარიბს ლიტერატურაზედ და ეხლანდელს მწერლობაზედ დაიწყებ სადმე ლაპარაკსა, მაშინვე რაღაც მოდუნებულის პირის მთქნარებით და თითქო რაღაც სიმ-ზაკვრით სავსეს სინარულითა მოგახლიან ხოლმე: ეხლანდელს მწერლებს ენა არ უვარგათო.

მეც, ცოტად თუ ბევრად, ამაზედ თანახმა ვარ; მაგრამ ერთი ეს მინდა ვიკითხო: გვაქვს-კი ენა, რომ ვიწუნებთ კი-დეც?..

ვიცი ამ ჩემს პირველ-შეხედვით უსაფუძვლო კითხვაზედ მე ბევრი თქვენგანი, მკითხველო, მასხარად ამიგდებს; მაგრამ აბა, მკითხველო, შენ მე ყური მომიგდე; მე გეტყვი და შენ დალაგებით და აუჩქარებლივ მისმინე. მე წინაღვე ვიცი, რომ მასზედ, რასაც რომ მე გეტყვი, გული აგითანადრდება, აიტკიცები და შეწუხდები. მაგრამ შენ-კი, მკითხველო, იქნება ის არ იცოდე, რომ თითო სიტყვას, რასაც ეს წერილი ქვევით მოგახსენებთ, იქნება თითო კოშტი სისხლიც თან ამოჰყოლოდეს. რაზედ გაიჭირე საქმეო, მეტყვი შენ? იმის-თვის, ჩემო ძმაო თუ დაო, რომ „თქმით ჭმუნვა მაინც შემცირდებისა“, ჩვენის პროეტისა არ იყოს.

II

აიღებს ბეჩავი ქართველი მწერალი ხელში კალამს თუ არა, მაშინვე გულ-ამოსკვნით შედგება ხოლმე და თავის თავსა ჰკითხავს: ვის უნდა ევლაპარაკოვო, — და სისხლი ძარღვში გაუშრება ხოლმე. მართლა-და, ვის უნდა ელაპარაკოს? მეტყვიან: ყველასაო. დიად კარგი და პატიოსანი, მაგრამ ჩვენ, ქართველებს, საყოველთაო რა უვაქვს, რომ მწერალმან ფრთა გაშალოს და იმაზე განაღვლოს საყოველთაო ნაღვლითა, ანუ გალხინოს საყოველთაო ლხინითა? ქართველობა ხომ არა გგონია საყოველთაო სალხინებელი და სანაღვლებელი? დიდაც ეგ უნდა იყოს, მაგრამ სად არის ქართველი და ქართველობა? ერთი ეს მინდა გკითხო: ვართ-ლა სადმე? — როგორ თუ ვართ-ლაო? შემომიტევ წყრომით. თუ შენ, ჩემო მკითხველო, ადამიანობა, კაცური-კაცობა ხელში მიჭრად არ გადაგიქცევია, ვიცო, რომ ამ კითხვაზე ძარღვი ჩაგწყდება; ისიც ვიცო, რა ტოფილიც ამოგაკენებს. მაგრამ ესეც უნდა იცოდე, რომ ბალღამში ამოვლებულს ქვეშარიტებასაც ვაჟ-კაცური მოსმენა უნდა. რით ვერ ვაიგე, რომ ჩვენ უბედურნი ვართ!.. ყური მომიგდე.

III

ბატონა დალაგებით რომ დაუფიქრდე იმ ხავს-მოკიდებულს გუბებს, რომელსაც ჩვენ, ქვეყნის სამასხროდ, ცხოვრებას ვეძახით, რომელშიაც ჩვენ რაღაც დაუდევარის ქმაყოფილებით ვჭყუმპალობთ და რომლიდამაც ათასი სხვა-და-სხვა თეორი ნაკადული იწრიტება, ცალკ-ცალკე და სხვა-და-სხვა გზით მიღოს და, „რაოდენადაც ერთმანეთზედ შორსა ვალს, ეგოდენს დაუძლიურდებთ“, — ამ გუბებს რომ თვალ-ღია და აღუჩარებლივ დააკვირდე, მაშინ შენც ჩემთან ამოიკენებს და იტყვი: „ვართ-ლაო!“

აჩქარებული კაცი, ის კაცი, რომელსაც უნდა შავი ფიქრები თავიდან მალე მოიშოროს, ადვილად გვიპასუხებს ჩვენ და გვეტყვის: ბრძანი ყოფილხართ. ეს ჩვენი დედა ქალაქი და ეს შავი ზღვიდამ კასპის ზღვამდე გუნდ-გუნდად მორიგებულნი მისი შვილი — სოფლები — ქართველები არ არიან, მაშ ვინ არიანო? ქალაქი იქნება დედა იყოს; სოფლებიც იქნება მისი შვილები იყვნენ; მაგრამ საქმე იმაშია, რომ დედის ძუნძუ დიდი ხანია გაშრა და დედის ძუნძუს შვილი აღარ სწოვს.

IV

ქართველები არ არიან, მაშ რა არიანო? არიან თავადნი, აზნაურნი, ვაჭარნი, გლეხნი, ჩინიანი და უჩინონი — ყველანი არიან და ქართველი-კი არსად არის. თავადს აზნაური სძულს, აზნაურს — თავადი, გლეხს — ორივე. ნუ თუ ესენი ქართველნი არიან, ერთის დედის, საქართველოს ოჯახის შვილები? თავადის აზრი სათავადოა, აზნაურისა — სააზნაურო, გლეხისა — საგლეხო, ვაჭრისა — სავაჭრო, ნუ თუ ესენი ქართველნი არიან, ერთ თესლზედ აღმოსულნი? თავადის აზრი აზნაურს არ უხდება, აზნაურისა — თავადსა, ორივესი — გლეხსა. ნუ თუ ესენი ქართველნი არიან, ერთისა და დამავე ხორცისა და ხულის ნაყოფი და ერთის დედის — საქართველოს ძუნძუთი გაზდილნი? ეს ასომთავრული რომ ასომხედრულს გზას უღობავს, ეს თავადი რომ აზნაურს ზურგს უქცევს, აზნაური — თავადს, ორივენი — გლეხსა, ეს ვაჭარი რომ სამივეს ერთნაირს სიხარბითა სწოვს, — ნუ თუ ესენი თვითვეულად ცალკე და ყოველნივე ერთად ქართველნი ჰგონია ვისმე! ქართველი საყოველთაო სახელია და ამათში რა არის საყოველთაო? ეგ თვითო-თვითოდ ერთის გაწყვეტილის ჯაჭვის რგოლებივით რომ ცალკ-ცალკე და თავ-თავად დაფგორავთ ზოგი აქეთ, ზოგი იქით, ნუ თუ ეგ თვითოეული ქართველი ჰგონია ვისმე!

თქვენ მე მიჩვენეთ ის ადგილი, საცა მაგ თვითოეულის გზები ერთად იყრება საყოველთაო საქართველოს სიკეთისათვის, მაშინ მეც ვიტყვი: ქართველი აგერ იქ არის-მეთქი, ის საერთო ნიშანბ მიჩვენეთ, საითკენაც თვითოეულის ჩვენგანის ჭკუა, გონება, ფიქრი, გრძნობა, სურვილი ერთად, ხალისიანად და შეუპოვრად მიიწევდეს საყოველთაო საქართველოს კეთილ-დღეობისათვის, მაშინ მეც ვიტყვი: ქართველი აგერ იქ არის-მეთქი. საერთო ლხინი მიჩვენეთ, საერთო ჭირი მაინცა, მაგრამ სად არის? ჩემი ლხინი შენი ლხინი არ არის, შენი ჭირი ჩემი ჭირი არ არის. ქართველი საყოველთაო სახელია და კიდევ ამას გკითხავ: საყოველთაო რა გვაქვს? ჩვენში არის: „მე თუ შენ, შენ თუ მე“ და ორივენი ერთად კი არაო.

აბა დაიძახე, — ქართველო-თქო, თუ შავის ზღვიდამ მოყოლებული კასპიის ზღვამდე მარტო ღიბ-გადმოგდებულის ქართლელის მეტმა (ე. ი. გორის მაზრაში მცხოვრებლებმა) შემოგხედოს ვინმემ და, თუ გაჭირდა, იქნება კახელმაც თავისი სხვილი კისერი შენკენ მოიღრიჯოს. სხვანი-კი ყურსაც არ გათხოვენ, თითქო იმათ არ ეძახიო, თითქო ისინი-კი ქართველები არ არიანო.

ის შემკრებელობითი, დიდებული, ერთიანი აზრი, რომელსაც ყოველივე ჩვენგანი ქართველობაში უნდა ჰხედავდეს, ის სახელიც, რომელიც ყველას გვერქვა, — დიდი ხანია დაირღვა, ჩვენის გონებიდამ ამოშრა და ქართველი ეხლა ერთის კუნჭულის მცხოვრებთა საკუთარი კერძობითი სახელი-ღა გახდა და არა საერთო, საყოველთაო მთელის იმ ხალხისა, რომელიც ოდესმე ერთად ტანჯულა, რომელსაც ქართველთა შესისხლულის ისტორიის მძიმე უღელი ჭირში თუ ლხინში ერთად, ძმურად უწევნია, რომელსაც ერთისა და იმავე ენით ჭირში უგლოვნია, ლხინში უმხიარულნია და რომელიც დღესაც ერთისა და იმავე ენით — თუ არაფერს აკე-

თებს— თავისს მოძმეს მაინც აბეზღებს ღმერთთა ნაცა და კაცთა ნაცა.

V

იმერელი, გურული, მეგრელი, ქართლელი, კახელი — ეს ცალკ-ცალკედ მითვისებული, კერძობითად მიღებული, განუყოფელი სახელები ჩემის ზემოხსენებულის სიტყვის ცხადი მაგალითებია. მაგრამ მეტყვიან: ეგ ყველა ხალხში არისო. მართალია, მაგრამ არა ეგრე გულ-საკლავად, როგორც ჩვენშია. იქ, სხვა ხალხში, საცა თვითეულს პირს თავისი დამოკიდებულება თავის ხალხთან არ შეუწყვეტია და სისხლში და ხორცში გამჯდარი აქვს, იქ მაგისთანა სახელები შინაურობაში იხმარება ურთიერთის გასარჩევად და არა საქვეყნოდ, საგარეოდ. მარსელში მცხოვრებელი ფრანციელი, რასაკვირველია, ფრანციელსავე ეტყვის, მარსელელი ვარო, მაგრამ უცხო ქვეყნელს-კი ეტყვის, ფრანციელი ვარო. ეს იმას ჰნიშნავს, რომ იგი შინაურობაში მარსელელია და გარეობაში ფრანციელი. უცხოელსათვის ერთი იმათგანია, საცა ყველანი ამისათვის სცხოვრობენ და ყველასათვის თვითონა სცხოვრობს. ეგ იმას ჰნიშნავს, რომ ჩემი ძალა ჩემის ხალხის ძალააო, ჩემი სიკეთე — ჩემის ხალხის სიკეთეაო, რომ ჩემი სისხლი ყოველს ფრანციელთან ერთადა სდუღოსო, ყოველის ფრანციელის ცხოვრების ძარღვი ჩემის ცხოვრების ძარღვიაო და, თუ გინდათ, ყოველის ფრანციელის ავად და კარგად მყოფობას ჩემს მაჯაჯედ შეატყობო. ეგ იმას ჰნიშნავს, რომ ჩემი წყენა უცხოელსაგან ჩემის ხალხის წყენააო და ჩემის ხალხის წყენა ჩემი საკუთარი წყენააო.

ჩვენში? ეჰ, რაღა გითხრა, მკითხველო? შენც კარგად იცი, რომ „ქართველი“ ჩვენის ტომის საერთო სახელი აღარ არის, აღარც შინა და აღარც გარედ, არც მახლობლისათვის და არც უცხოელსათვის. იმერელი იმერელია, გურული გურ

რულია, მეგრელი მეგრელია, ქართლელი ქართლელია და სულ ყველანი კი ერთად ქართველები არ არიან.

ვაი იმ ხალხს, რომელსაც საერთო ძარღვი გაუწყდა! ვაი იმ ქვეყანას, საცა საერთო ძარღვში სისხლი გაშრა, საცა ყველაში თვითო არ არის და თვითოში—ყველა, საცა თვითვეული ყველასთვის არ ჰფიქრობს და ყველა—თვითეულისათვის, საცა „მე“ ხშირია და „ჩვენ“ იშვიათი!

VI

განვთვითვეულდით, ცალ-ცალკე დავიშალენით, ასო-ასოდ დავიჭერთ და მაგ განვთვითვეულებამ, ცალკ-ცალკეობამ ყოველგან და ყოველს ფერში ის საქმე გვიყო, რაც ეზოპეს ზღაპარში თვითვეულს წკებლას მოუვიდა, ერთად ძნელად გადასამტვრევს. ამის შემდეგ, რასაკვირველია, საერთო სახელი აღარ შეგვრჩებოდა და აკი აღარ შეგვრჩა!

რაკი ის დიდებული ქართველობის აზრი, ეს საყოველთაო სახელი გონებიდამ გამოგვეცალა, ჩვენი გონება დაიფუყა, სულთ და ხორცილთ დავკუწმაწდით. გონება ჩვენი, როგორც ყოველივე საგანი, რომელიც დაიფუყება, შეგვივიწროვდა, დავისუსტდა და, რასაკვირველია, ველარაფერს ფართოსა და დიდს აზრს ველარ დაიტევდა და ვერ ზიდავდა. ამ მიზეზით ყოველივე აზრი, ფიქრი, სურვილი, გრძნობა დავგინამცეცდა, გონებითად, ზნეობითად დავბატარავდით. მას აქეთ, რასაც-კი ხელი მოვკიდეთ, ველარ მოვერივენით; რასაც-კი გონების თვალთ დავაკვირდით, გონებაში ვერ დაფიქრებთ; ავიღეთ ყოველი იგი და დავანაკუწეთ, იმოდენა ნამცეცებად ვაქციეთ, რამოდენის ზიდვასაც თვითვეულის ჩვენგანის ღონე შესძლებდა, რადგანაც მთელის ზიდვისათვის საერთო მხარი აღარა გვქონდა. ზემოდ ვსთქვი, რომ ერთიანი სახელი მთელის ჩვენს ხალხობისა ხუთ თუ ექვს ნაქრად დავყავით-მეთქი. გონებამ ჩვენმა ერთიანი, მთლიანი აზრი

იმ სახელისა ვეღარ დაიტოვა, ვერ ჰზიდა, ჯილო და ის სახელ-
ლი და მისი აზრი ხალხის მცირე ნაწილს დაარქვა. ამ რიგად
სიტყვას ქართველს, რომელსაც საზოგადო მნიშვნელობა
ჰქონდა, კერძობითი მნიშვნელობა მიეცა...

ილია ჭავჭავაძე.

ქართული ანბანი, ხუცური და მხედრული.

სახელ-წოდება „ხუცური“, „მხედრული“ ჩვენმა ძველმა
მწერლობამ სრულებით არ იცის და როდის არიან ეგ სახელ-
წოდებანი შემოღებულნი ანუ პირველად ხმარებულნი, ჯერ არ
არის ცნობაში მოყვანილი. ამ საგანზე გავრცელებულია ჩვენში
ორი აზრი: ერთი ჰხადის ხუცურს მხედრულზე უძველესად
და იმის დაფუძნებას მოაწერს ფარნავაზს; ხუცურის შემოღე-
ბას-კი მისთვისებს სომხის მეცნიერს მესრობს მე-V საუკუ-
ნეში ქრისტეს შემდეგ. მეორე აზრი ამ აზრის წინააღმდე-
გია. ჩვენ თვით ვადგევართ მეორე აზრსა, რომელსაც ვამყა-
რებთ შემდეგზე.

თუ ჩვენ ჩვენის ანბანის ანუ ალფაბეტის ასოების რიგს
მივაქცევთ ყურადღებასა, შევნიშნავთ, რომ იგია ბერძნუ-
ლის ალფაბეტის ასოების რიგი. გარდა ამისა ზოგი ქართუ-
ლი ასოები თავის ფორმებით მიემსგავსება ბერძნულის ასოე-
ბის ფორმებსა; ასოს ს, როგორც ქართულში, აგრეთვე უძ-
ველეს ბერძნულში ერთი და იგივე სახელ-წოდება აქვს: „სან“.
მართალია, ზოგი ჩვენი ასოებიც, მეტადრე ასო-მთავრულთ-
სა ხუცურში, როგორც თვით ფორმებით, აგრეთვე გამო-
თქმით, უახლოვდება დევა-ნაგირსა და სხვა ალფაბეტებს
ინდოეთისას; მაგრამ ეს მხოლოდ გვიჩვენებს, რომ ჩვენი
ალფაბეტი სხვა და-სხვა დროს არის სხვა-და-სხვა ალფაბეტე-
ბიდან შევსებული და, ჩემის მოაზრებით, დაარსებულია იგი
ბერძნულის კულტურის გავლენით იმ დროს, როდესაც ბერ-

ძნული კოლონიები დამყარებულა ჩვენს მეზობლად შავი-ზღვის ნაპირზე. თვით ლექსნი: მელანი, კალამი იმ დროდამ უნდა გვექონდეს ბერძნებისაგან შეთვისებულნი. ეს ლექსები ძველს ბერძნულშიაც ისე იხმარება, როგორც ქართულში.

რომელია უძველესი, ხუცური თუ მხედრული? ამ საგნის გადასაწყვეტად უნდა მივმართოთ ძველ ნაწერების ნიმუშებს (პალეოგრაფიას). თუმცა პალეოგრაფია ახალი შტოა მეცნიერებისა, მაგრამ მან უკვე აღმოაჩინა კანონი, რომლის ხელმძღვანელობით იკვლევს ნათესავურ აღფაბეტში, რომელიც უფრო ძველი უნდა იყოს. დავადგეთ ამ კაკონსა და ვნახოთ, რასა ვპოვებთ. უძველესნი ჩვენის მწერლობის ნაშთნი, რომელნიც აქამომდე ხელში გვაქვს, არიან წარწერანი შენობასა, ფულებსა და ეტრატებზე: ფულებზე—სასანიანთ დროს; მონასტრებზე: ურბნისისა და რკონისაზე, გორის მაზრაში, და ჯვარის-მონასტრისაზედ, მცხეთის მახლობლად (უკანასკნელია მე-VI—VII საუკუნისა) და გარდა ამისა ტყავზე ნაწერ წიგნებში, რომელთაც მე-VI—VII საუკუნებს მიაწერენ.

აღფაბეტური ნიშნები აღრიცხულს ნაშთებზე არიან მხოლოდ ასო-მთავრულნი ხუცურნი. იმ დროს სრულებით არა სჩანს კვალი არც ნუსხა-ხუცურისა, არც მხედრულისა. ეს ასო-მთავრულნი წარმოგვიდგენენ თავის მოხაზულობით ძველად-ძველის ხასიათის ნაწერებს. იმათ შორის არც იპოება ზოგიერთი ასოები, რომელიც მხოლოდ შემდეგ საუკუნოებში შემოვიდა ხმარებაში. **Ⲑ**, სრულებით არ არის და იმის ნაცვლად იხმარება **Ⲑⲣ**-ოვ, ამასთანავე **Ⲑⲣ**-თი, გამოითქმის, გარდა უ-სა, ვე-ცა, ვა-ცა, ვ-ცა და ვი-ცა. ეს ნაცვლად იხმარება ხშირად **Ⲡ-Ⲣ** და **Ⲡ-ⲑ-Ⲣ**, მაგალითად: ცნობისათვის, ოვწყება, მოგოვითხრა, მოძღოვარი, განსაზღოვრებული, შოვდეოვლი, ოვფალი, ჩოვენი, მოვანიჭა, ქრისტს, ძს, დღს, პეტრს, მს, საქმს, სახვ, ესრვ, ქოვმვ და სხ.

ნუსხა-ხუცური პირველად შეგვხვდება ერთს ძველს ოთხ-

თავის ვარიანტში, რომელსაც თვით იმისი ქორონიკონი მი-
აწერს მე-VII საუკუნესა, თუმცა ეს ქორონიკონი ჩვენ ცო-
ტა საეჭვოთ მიგვაჩნია. შემდეგ იგი ცოტ-ცოტად ვრცელდე-
ბა. ამ ნუსხა-ხუცურში ზემოდ ნაჩვენებთ შეერთებული უც-
ნაურის თვისების ასრები უფრო იშვიათია და თვით **აჟ**-ს
ნაცვლად იხმარება **აჟ** მაშინ, როდესაც **აჟ** ასო-მთავრულ-
ში მე-XII—XIII საუკუნედმე რჩება, თუმცა **ა** უკვე შემო-
ღებულია. **აჟ** სულ პირველად იწერება **აჟ**, რომელიც უდ-
რის **აჟ**-სა. ეს ორი **აჟ** დროს განმავლობაში უერთდებიან
ერთმეორესა და ამ გვარად სდგენენ ერთს ასოსა, რომე-
ლიც ჯერ ისევ ოთხ-კბილიანია (**აჟ**), მას უკან სამ-კბილი-
ანია (**აჟ**). ამ **აჟ**-დამ წარმოსდგა მხედრული უ. ჩვენის აზრით,
ნუსხა-ხუცურისა და მხედრულის შემოღებას ერთი მეორის
შემდეგ მოკლე დრო ჰყოფს. ასეა თუ არა, მხედრული სხვა
არა არის-რა, როგორც იგივე ნუსხა-ხუცური, მაგრამ უფ-
რო განმარტივებული და გაადვილებული სახმარად. უძვე-
ლესს მხედრულს, რომელიც ჯერ ისევ ნუსხა-ხუცურს მი-
ემსგავსება, ჩვენ ვპოულობთ, სხვათა შორის, პირველად სო-
მხეთის ანის ქალაქის ქართულს ეკლესიაზე (X საუკ.), რო-
მელსაც შეცდომით ჰხადიან „ბერძნულ“ ეკლესიად; მეორედ
სოჟ-სუს ეკლესიაზე აფხაზეთში (X საუკ.) და მესამედ ამ
რამდენისამე წლის წინად ნაპოვნს დიდ ტყავზე ნაწერს ბაგ-
რატ IV-ს გუჯარში.

...სულ სხვა იყო ქართველი დედაკაცი დალოცვილის ძველის დროისა. მათი რიცხვი, სამწუხაროდ, დღითი-
დღე კლებულობს ახლა, მაგრამ ანასში ერთხელ მაინც კი-
დევ შეჰხედება ადამიანი დღესაც. იმათთან მუსაიფი და საუ-
ბარი სწორედ რომ დიდად გასინამოვნებთ და დაგატკობთ

ქველავური დედაკაცი.

...სულ სხვა იყო ქართველი დედაკაცი დალოცვილის ძველის დროისა. მათი რიცხვი, სამწუხაროდ, დღითი-
დღე კლებულობს ახლა, მაგრამ ანასში ერთხელ მაინც კი-
დევ შეჰხედება ადამიანი დღესაც. იმათთან მუსაიფი და საუ-
ბარი სწორედ რომ დიდად გასინამოვნებთ და დაგატკობთ

კიდევცა. ჰორველის შეხედვით თითქო სასაცოლონი არიან, ეხლანდელის, ჩვენებურის თვალით რომ დავუწყოთ ყურება; მაგრამ როგონად-კი რომ დავაკვირდეთ, ძალიან მიმზიდველი და სასიამოვნო ხალხია. ამისათვის, რასაკვირველია ზოგიერთს წვრილმანს ყურადღება არ უნდა მიაქციოთ, უნდა ეცადოთ მიუხვდეთ, რითი სულდგმულობს, რითი სკოცხლობს მისი სული და გული, მოიგონოთ ის გარემოება და ვითარებაც, რომელშიაც ისინი აღიზარდნენ. აბა, ასე დააკვირდით ამ ძველებურს ჩვენს დედაკაცებს და, დაგარწმუნებთ, მალე მიჰხვდებით თქვენს შეცდომას მათ შესახებ, უნებურად იგრძნობთ, რომ დიდის პატივის-ცემის ღირსია სიწმინდე მათის სულისა, მათი ქვეა-დამჯდარი და თხიზელი მსჯელობა, მოუსყიდველობა მათის გულისა.

მაგრამ უპირველეს ყოვლისა უფრო იმათი დამთავრებული და მტკიცე ხასიათი გაგაკვირვებთ და მოინადირებს თქვენს გულს. მაშინვე იგრძნობთ, რომ ისინი თავისს სიტყვა-პასუხსა და ქვეა-მსჯელობაში სრულიად დამოუკიდებელი არიან. მართალია, განათლება მათი მცირეა, ცოდნა კიდევ უფრო მცირე და ბევრი რამ სულ არ ესმით და არ ეყურებათ, ხოლო წესი, ანუ უკეთ ვსთქვათ, ტიპი მათის ზრდა-წრთვნისა დიდად და დიდად მალაღობის ღირსებისაა, თუ მეტადრე მხედველობაში მივიღებთ იმ დროის ვითარებას, რომელშიაც ისინი აღიზარდნენ. იმ არა-რთულსა და სადა ერთმანერთობის დროს, როგორც არსებობდა იმათ ყმაწვილ-ქალობაში, უეჭველია, ისინი ნამდვილნი მოღვაწე წევრნი იყვნენ საზოგადოებისა, ისეთნი წევრნი, რომელთაც კარგად ესმოდათ ყოველივე მაშინდელი ამბავი, რაც-კი რამ საყურადღებო იყო ქვეყნისათვის, ასე გასინჯეთ, ახლაც-კი ამისთანა ძველებური დედაკაცები დრდად გულს ახდილნი არიან და მით ყველასთვის ცხადია, ადვილი გასაგებია, ვის და რას როგორ ეკიდებიან, როგორ ეპყრობიან. ხშირად იქნება სცდებიან, ისე არ ეკიდებიან და ისე არ ეპყრო-

ზიან, როგორც ~~ახლა~~ სასურველია, მაგრამ ეს გარემოება განუ-
ვითარებლობის ბრალია. სხვაფრივ-კი ვერავითარს უნდობლო-
ბას, ვერავითარს ორპირობასა ზ სიყალბეს იმათ ვერ შეამჩნევთ.
ცხადად ჰხედავთ, რომ თქვენ თვალ-წინ სდგანან ხასიათით
სრულნი, ძლიერნი და თითქო ერთისა და იმავე ლითონისაგან
ჩამოსხმულნი ადამიანიშვილნი. უნდა გამოვტყდეთ, რომ ეს
დედაკაცი ყველას სჩრდილავენ და ისეთს ძალას იჩენენ,
რომ თითქმის სჩაგრავენ ადამიანს არა მარტო თავიანთის
დიად პატივსაცემის ხნოვანებით, არამედ მთლად თავიანთის
ქკუითა და ხასიათითაც.

სწორედ მოგახსენოთ, ცოტა არ იყოს, შური აღმეძვრის
ხოლმე, როცა ვუცქერი ასეთს მოხუცებულ ძუ-ლომებს.
აბა, დააკვირდით, რაოდენი თავ-დაჭერილობა ეტყობათ, რაო-
დენის გულ-დამშვიდებით ჰგრძნობენ თავიანთ ძალ-ლომეს, თავ-
ვიანთ უპირატესობას! აბა, შეჰხედეთ, რაოდენი მშვიდობა სული-
სა, სასწორის უღელსავეთ გაწონილ-გაუმრუდებელისა, ატყუია
მთელს მათს დიდად დარბაისლურს შესახედაობას, აუჩქარე-
ბელს სიტყვა-პასუხს, მოფიქრებითა და სიტყვა-მოხწვრებით
თქმულს შენიშვნას, წყნარსა და მოხდენილს მიხვრა-მოხვრას.
საიღამ გაჩნდა ასეთი სულით დამთავრებული, დასრულებუ-
ლი ადამიანი, ასეთი სალი, უსახირო ბუნება, რომლისათვი-
საც არ არსებობს არც ეხლანდელი მოუსვენარი ფაცა-ფუ-
ცი, არც ეხლანდელი გულის ჩქროღვა-ღეღვა და ნერვების
სისუსტე!

ხშირად დავფიქრებივარ ამ გარემოებას და ხშირად, ძა-
ლიან ხშირად, განუცვიფრებივარ ამ უეჭველს უპირატესო-
ბას ძველებურ ქართველ დედაკაცისას. რა უნდა იყოს ამისი
მიზეზი: თვით ძველებური დედა-კაცი, მათი კერძო თვისება-
ნი, მათი ჯან-მრთელობა და სალი აგებულება, თუ ის ცხოვ-
რება, რომელიც მათ გარს ერტყა და რომელიმაც აღზარდა
ისინი?..

„ქართლის ცხოვრების“ სინამდვილე.

ჩვენს დროში საზოგადოდ მსწავლულნი დარწმუნებულნი არიან, ვითომც „ქართლის ცხოვრება“ ვახტანგ მეექვსისაგან იყოს სომხურის ქრონიკებიდამ და სხვა-და-სხვა ცნობებიდამ შედგენილი. ამ აზრს ამყარებენ ქართლის ცხოვრების სათაურზე, რომელიც გვამცნევს, ვითომც ვახტანგ მეფეს „მოეხვნეს გუჯარნი მცხეთისანი, გელათისანი და მრავალთა ეკლესიათა და დიდებულთანი და შეემოწმებინოს „ქართლის ცხოვრება“ და, რომელი გარყვნილ-იყო, განემარტოს და სხვადა წერილნი მოეხვნეს, რომელიმე სომეხთა და სპარსთა ცხოვრებისაგან გამოეხვნეს და ესრედ აღეწერინოს“. ამ სათაურზედვე დაუფუძნებია ამ ცოტა ხანში ერთ მეცნიერსა დედა-აზრი თავის სტატიისა, რომლითაც იგი უარჰყოფს „ქ—ცხვის“ სიძვილეს და ამასთანავე ამტკიცებს, ვითომც ის იყოს შედგენილი სომხისაგან სომხურს ენაზე მეთორმეტე საუკუნეში და ვითომც ვახტანგზე წინა დროის „ქ—ცხოვრება“ არ მოიპოვებოდეს.

როგორც ხსენებული სათაური, აგრეთვე ეს უკანასკნელი აზრი ყოველად უსაფუძვლოა. ვახტანგ მეფეზე ჩვენა გვაქვს ცნობები, რომელიც დაწვრილებით გვიხატავს ყოველ შემთხვევას იმის ცხოვრებისას; მაგრამ „ქართლის ცხოვრების“ შედგენას თუ შესწორებას არც ერთი მათგანი არ იხსენიებს.

მაშ საიდან წარმოსდგა ხსენებული სათაური? საქართველოს წარსულ ჟამთა მატთანე იყოთა ორ განყოფილებად: პირველი ანუ „ქართლის ცხოვრება“ თავდება მეთორმეტე საუკუნეში, გიორგი ბრწყინვალეს დროს; მეორე შეიცავს შემდეგს საუკუნეთა გამოკვლევას. მეორე განყოფილების მატთანე, შეუწყვეტელის არეულობის გამო საქართველოში, არა ყოფილა შემუშავებული და რიგზე აღწერილი და აი რას ამბობს ამ საგანზე ვახუშტი თავის ისტორიის წინა-სიტყვაობაში: „თუმცა ვიხილავთ გუჯართა, სიგელთა და ეკლესიებ-

თა წიგნებთა შინა ქორონიკონებთა მათთა, რომელნი აღუწერიათ ბრწყინვალე გიორგიდამ ვიდრე ჩვენამდე; ყოველთა მეფეთა და მთავართა და სხვათა ვიუწყებთ ხსოვნა-მოთხრობათა და მცირეთა ცხოვრებათა მათთა წარწერითაცა, არამედ გარჩევა საჭირო არს და უხმს შრომა დიდი. გარნა ამის გარჩევისათვის წარმოვსთქვათ ბრწყინვალე გიორგიდამ ვიდრე ჩვენამდე; ხოლო აღუწერიათ ცხოვრებაცა სახელითა ლევანის ძისა მეფისა ვახტანგისათა, რომელი არა საგონებელ არს მის მიერ და, თუმცა ბრძანებითა მისითა არს, არამედ მას თვით არღარა განუხილავს ვითარება მისი“... შემდეგ ამისა ვახუშტი უჩვენებს ქრონოლოგიურს შეცდომებს ამ აღწერილობისას და წინა-სიტყვაობას აბოლოვებს ამ სიტყვებით: „ხოლო ჩვენი შრომა ამისთვის იყო, ვინადგან მეფის ვახტანგის სახელით აღეწერათ და ვიხილეთ ესოდენნი წინააღმდეგნი და უსწორებლობანი, ესენი განვასწორეთ და განვმართეთ მოწმობითა ზევით თქმულითა, რათა არავინ სთქვას მხილველმან ამისმან შეურაცხება რაიმე. რამეთუ მეფის განზრახვას ვგონებ ესრედ, ვითარცა აღვწერეთ, ვინადგან ნათესაობისა ქორონიკონსა სწორესა სწერს, გარნა შემწყობი ამისი შეცდომილ არს“. ვახუშტის ამ სიტყვებიდამ ჩვენ ის აზრი გამოგვაქვს, რომ იმისგან დაწერილი ახალი ისტორიული ცხოვრება ჩვენის ქვეყნისა უნდა იყოს თვით ის აღწერა, რომელიც ვახტანგის ბრძანებით შეუდგენიათ და ვახუშტის ეს აღწერა მხოლოდ შეუსწორებია და შეუვსია კიდევცა.

წინა-სიტყვაობა ვახუშტისა, რომელსაც ჩვენ ვუჩვენებთ, ჩართულია ბროსსესაგან გამოცემულს „ქართლის-ცხოვრებაში“ და ცხადი უნდა იყოს ყველასათვის, რომ ახალის ქართლის მატიანის დამწყების სახელი, ესე იგი ვახტანგისა, მიუთვისებიათ თვით „ქართლის ცხოვრებისათვის“, — ასე რომ ორს „ქართლის ცხოვრების“ ძველს ვარიანტში, რომელნიც ვახტანგის წინაღ არიან გადაწერილნი და ეკუთვნოდენ თეი-

მურაზ ბატონიშვილს, დასაწყისში სხვა ხელით არის დაწერილი ხსენებულის სათაურის ფურცელი და ეს არის საფუძველი შეცდომის გავრცელებისა. ამის გამოა შეცდომაში თვით თეიმურაზ ბატონიშვილი. რაც-კი იმას თავის ისტორიაში „ქართლის ცხოვრებიდან“ გამოაქვს, ყველას მეფე ვახტანგს მიაწერს. ამ შეცდომაში იმყოფებოდენ ევროპიელი ქართულის ისტორიის გამომეძიებელნი...

საქართველოს ისტორიული მათიანე ძველის დროდამგვა ცნობილი „ქართლის ცხოვრებად“. ასე უწოდს მას ზემოდ-ხსენებული „სომხური ქრონიკა“, ანუ უკედ „ქართული ქრონიკა“, რომელიც თავდება დავით აღმაშენებელის სიკვდილით — 1125 წ. არ იციან, როდის არის იგი თარგმნილი სომხურ ენაზე; მაგრამ, ჩვენის ფიქრით, ეს თარგმანი ეკუთვნის დავითის თანამედროეს. „თვით ჩვენის თვალთ გვიხილავსო — ასე აბოლოებს მთარგმნელი თავის შრომას — სოლომონ ბრძენის სიტყვების აღსრულება დავით მეფეზე“. დავითის შემდეგ რომ თარგმნილიყო ეს ქრონიკა, უეჭველია, მთარგმნელი მომავალს შრომასაც განაგრძობდა. „ქართლის ცხოვრებადვე“ სახელ-სდებს ქართულ მათიანეს მეცამეტე საუკუნეში სტეფანოზ ორბელიანი. მცხეთის ერთი გუჯარი 1546 წლისა, რომელიც ახლა ქართლ-კახეთ-იმერეთის სინოდის კანტორაშია, მცხეთის წიგნთა საცავში, იხსენიებს, სხვათა შორის, „ქართლის ცხოვრებას“. ჩვენ დრომდე მოუღწევია ვახტანგ მეფეზე აღრინდელს სამს ვარიანტს „ქართლის ცხოვრებისას“: ერთია ხუცურად ნაწერი და ეკუთვნის პეტერბურგის სამეცნიერო აკადემიასა; მეორე — მხედრული, რუმინ-ცოვის მუზეუმშია; მესამე — მხედრულივე, გადაწერილი 1646 წ. როსტომ მეფის ცოლის მარიამისათვის. ჩვენ იმედს არა ვკარგავთ, რომ სხვა ძველი ვარიანტებიც უნდა აღმოჩნდეს საქართველოს კერძო სახლებსა და მონასტრებში. —

„ქართლის ცხოვრების“ თვით ჩვენმა საკუთარმა გამოკვლევამ აღმოგვიჩინა შემდეგი ფაქტები.

თუ მარტო პალეოგრაფიის მხრით განიხილავთ „ქართლის ცხოვრების“ ვარიანტებს, უეჭველად დარწმუნდებით, რომ ძველი „ქართლის ცხოვრება“ წერებულა იმ დროს, როდესაც მხედრული ჯერ არ არსებობდა და მხოლოდ ხუცურნი ანბანი იყო გავრცელებული. როგორც გიცით, ხუცურში ზოგიერთა ასოები, მაგ. შ და ბ, ტ და ძ, პ და ლ ერთმანეთში ძნელად გაირჩევა; ამის გამო მწერლებს ძველადვე ეს ასოები მხედრულის ხელით გადაწერილს „ქართლის ცხოვრებაში“ აურევიათ და ამ მიზეზით, მაგ., ნაცვლად შიოში-სა, არშაკისა, არდაშირისა, მობიდანისა, შაბურისა, აბალასი, შამქორისა, დარიალანისა, ჯვანშერისა, მურღულისა, ჰკითკულობთ: ბიობ, არბაკ, არდაბირ, მოშიდან, ბაბურ, აშალ, ბანქორი, ჯვანბერი, დარღალანი, მუძღული და სხვ. ეს შეცდომა ხშირია და ამის კვალი დარჩენილია თვით მეთორმეტე საუკუნის „სომხურ ქრონიკაშიაც“, რომელიც ზევით მოვიხსენებთ, და მეცამეტე საუკ. მხითარ აირივანქელის „ქრონოლოგიურს ისტორიაშიაც“.

თვით ლექსთა-წყობა და საგრამატიკო ფორმები ძველის „ქართლის-ცხოვრებისა“ აღმოაჩენენ საგრძნობელს განსხვავებას, თუმცა იმათ მომავალის საუკუნოების კალმის კვალიც კი დასტუობია. გარდა ამისა „ქართლის-ცხოვრებაში“ ვბოლოობთ იმისთანა ლექსებს, რომელნიც შემდეგ საზოგადოდ არიან მიღებულნი, მაგრამ ძველად-კი ან არ იხმარებიან, ან განსხვავებულის აზრით იხმარებიან, მაგ. ბიძა, პაპა სულ არ ამოიკითხვის და ამათ მაგიერ იხმარება: მამის ძმა, დედის ძმა, მამის მამა; თარგმანი იხმარება მთარგმნელის ნაცვლად: „კანანელთა თარგმანთა“, „მოუწოდა თარგმანსა“. ხშირია სეფე და ამ ლექსილამ წარმომდგარი რთული სიტყვა: სეფე-შვილი, სეფე-ქალი, სეფე-წული, სეფის-პირი, სეფე-მწიგნობარი, სეფენი ქვეყნისანი, სეფე-დროშა, სეფე-ვენახი; „ხარაკა“ სულ ძველად, შემდეგ „ხარკი“, მასუკან „ხარაჯა“, სულ ბოლოს „ხარჯი“; „სანახები“ ნაცვლად სიტყვისა საზღვარი,

გარეშემო ადგილები: „სანახები ქართლისა“; „არენი და სანახები ქართლისანი“; „მსგეფსი“—შვიდეულის მაგიერ ან სწორის—სწორისა: „დაიბანაკეს მსგეფსი ერთი“; „დაჰყვეს მუნ მსგეფსი ერთი“. მრავალია „ქართლის-ცხოვრების“ ძველ ნაწილში იმ გვარი ლექსები, რომელთაც იგივე მნიშვნელობა აქვთ თვით სახარების უძველეს ვარიანტებში და სხვა მანუსკრიპტებში.—ძველი „ქართლის-ცხოვრება“ შეიცავს ერთს შესამჩნევს ფაქტსა, რომელიც გვაძლევს შეურყეველს საბუთს თავის სინამდვილისას. „ქართლის-ცხოვრება“ აშოტის შვილის გვარამის დროდამ (883) ტაო-კლარჯეთის მფლობელთ უწოდს მამფლებად, როგორც კახეთის მფლობელთ—ქორიკოზებად. ლექსი მამფალი უდრის შემდეგის საუკუნოების მთავარსა და იხმარება მხოლოდ მათე საუკუნის გასვლამდე, როდესაც მამფლები ერთ-მპყრობელობის დაარსების გამო საქართველოში გაჰქრენ. ამავე ლექსსა ხმარობს, როდესაც ტაო-კლარჯეთის მპყრობელთ შეეხება მათე საუკუნეში ბიზანტიის მწერალი კოსტანტინე პორფიროგენი და ხმარობენ აგრეთვე იმავე დროსათვის: მეთერთმეტე საუკუნის მემათიანე სტეფანოზ აზოჭიკი და სხვა და სხვა ქართული მანუსკრიპტები და გუჯრები, საკვირველია, რომ ლექსი მამფალი ტაო-კლარჯეთის საზღვრებს თითქმის არ გასცილებია და ამასთანავე მეთერთმეტე საუკუნიდამ არც მათიანებში, არც სხვა ძველ მწერლობაში აღარ ამოიკითხვის.—

რომ მომეტებული ნაწილი „ქართლის-ცხოვრებისა“ მირიანის მეფის დროდამ თითქმის თავ-თავის დროს იწერებოდა, ამას ადგილ-ადგილ „ქ-ცხოვრება“-ვე გვიჩვენებს. ზოგიერთთა ეჭვი შეჰქონდათ და შეაქვთ კიდევ „ქართლის-ცხოვრებაზე“ იმ გარემოების გამოცა, რომ „ქართლის-ცხოვრება“ არ იხსენიებს, რომელი მოთხრობა როდის და ვისგან არის შედგენილი. ეს მართალია, მაგრამ უმთავრესი ამისი მიზეზი, რომლის განხილვაში არავინ შესულა, ის უნდა იყოს, რომ „ქართლის-ცხოვრება“ შეადგენდა სხვა-და-სხვა ვრცელთა

კერძო ქრონიკებთაგან შემოკლებით გამოწერ საზოგადო-
საკითხავ წიგნსა. ამ აზრის საბუთს იმის შინაარსივე გვაძლევს,
როდესაც გვაუწყებს, მაგ., „ვითარცა წერილ არს ცხოვრე-
ბასა სომეხთასა“... „წიგნსა წამებისა რიტსიმესა“ (აგანთან-
გელის ისტორია)... „ვითარცა წერილ არს ცხოვრებათა
სპარსთასა“... „ბერძენთასა“... „ვითარცა წერილ არს სრულსა
ცხოვრებასა მისსა“... „დაიწერა ცხოვრება და სასწაულნი
მათნი (ათორმეტთა სირიელთა მამათა) და დაისხნეს ეკლესია-
თა შინა ქართლისათა და აწ ვიწყოთ შემოკლებით ცხოვრე-
ბა მათი“... „რომელი თვითოეულად ჰპოვო ცხოვრებასა
მათსა (აფხაზთა მეფეთასა)“... „ვითარცა მოგვითხრობს ძვე-
ლი მატთანე ქართლისა“... „ვითარცა მოგვითხრობს წიგნი
მეფეთა და ესე მცირედ სიტყვანი, ვითარცა თესლის-მკრებელ-
მან მიმო-განთესილნი წმინდათა წერილთაგან ერთად შემოვ-
კრიბე“... „...ვითარცა მოგვითხრობს ჩვენ აღწერილი გუ-
ჯარი, რომელსა შინა აღწერილ არიან მეფენი და წარჩინე-
ბულნი ტომებით და სოფლებით მათით“. თუმცა, როგორც
ეს გამოწერი გვამცნევს, სირიელ მამათა და სხვა წმინდა-
თა გარემოებანი მხოლოდ გაკვრით არიან ნაჩვენებნი „ქარ-
თლის-ცხოვრებაში“ და ამასთანავე ამათნი შემადგენელნი არ
არიან დასახელებულნი, მაგრამ მომეტებულს ნაწილს ამ
წმინდანთა კერძო ცხოვრების აღწერისას ჩვენამდე მოუღწევია,
რადგან იგინი იკითხებოდენ ეკლესიებში, როგორც ამას
შოთხოვდა საეკლესიო კანონი; ამის გამო თვითოეულის
მათგანის ავტორებიც ვიცით, ვინ არიან. ამას ვერ ვიტყვით
საზოგადოდ საერო კერძო ქრონიკებზე. რადგანაც იმათ ან
არ მოუღწევიათ ჩვენამდე, ან ჯერ არ არიან იგინი აღმო-
ჩენილნი. მხოლოდ ორი-სამი შემთხვევა ვიცით, როდესაც
„ქართლის-ცხოვრება“ მოიხსენებს ავტორებსა. აი ეს შემთ-
ხვევაჲნი, რომელნიც სიტყვა-სიტყვით შემოგვაქვს: „წიგნი
ესე „ქართლის-ცხოვრება“ ვიდრე ვახტანგისამდე აღიწერებო-
და ჟამითი-ჟამად; ხოლო ვახტანგ მეფიდგან ვიდრე აქამომ-

დე აღწერა ჯვანშერ ჯვანშერიანმან და ამიერიტგან შემდგომთა ნათესავთა აღწერონ, ვითარცა იხილონ და წინამდებარებამ ჟამმან უწყებად მოსცეს გონებასა მათსა...“ „ესე არჩილის წამება და მეფეთა ცხოვრება და ნინოსაგან ქართლის მოქცევა ლეონტი მროველმან აღწერა და ახლა იოანე დეკანოზი სწერს“... „ცხოვრება და უწყება ბაგრატიონთა, ჩვენ ქართველთა მეფეთასა, თუ სადით მოიწივნეს ამას ქვეყანასა ანუ რომლით ჟამიდგან უბყრიეს მათ მეფობა ქართლისა, რომელი აღწერა სუმბატ, ძემან დავითისამან“. რა ეკუთვნის „ქართლის-ცხოვრებაში“ ან მროველს, ან ჯვანშერს, ანუ იოანე დეკანოზს, არ ვიცით. არ ვიცოდით აგრეთვე აქამომდე, რა ეკუთვნოდა სუმბატს, რადგანაც იმაზედ მხოლოდ შენიშვნაა მიწერილი აკადემიის ძველს ვარიანტში; მაგრამ როდესაც მარიამ დედოფლის ვარიანტი გავჩხრიკეთ, ვნახეთ, რომ აქ სუმბატის ქრონიკა მთლად ცალკეა შეტანილი „ქართლის-ცხოვრების“ ტექსტში, იწყება მეექვსე საუკუნიდამ და თავდება მეთერთმეტე საუკუნეში ბაგრატ IV დროს; დაბეჭდილ „ქ.-ცხოვრებაში“ და სხვა დედნებში კი დაგლეჯილია და აქა-იქ გაფანტული. სუმბატის ვინაობაზე ცნობა არა გვაქვს. ჩვენის აზრით, ის უნდა იყოს ტაოკლარჯეთის ბაგრატიონთაგანი, რადგანაც ამ ბაგრატიონთ ისტორია „ქართლის-ცხოვრებაში“ ეკუთვნის სუმბატსა. ამასთანავე მხოლოდ იმ ბაგრატიონთა შორის ვპოულობთ რამდენსამე სუმბატს დავითის ძეთა. იქნება იგია უკანასკნელი სუმბატ, რომლის სიკვდილსაც „ქართლის-ცხოვრება“ უჩვენებს 988 წელს, და თუმცა სუმბატის ქრონიკა იმის სიკვდილსაც გადასცილდება, მაგრამ შესაძლებელია, რომ ეს შემდეგი სხვამ განაგრძო. ამ გვარივე უნდა იყოს აქა-იქ „ქართლის-ცხოვრებაში“ დაბნეული თვით მროველისა, ჯვანშერისა და იოანე დეკანოზის ქრონიკები. ვნახოთ, იქნება ესეც აღმოჩნდეს რომელსამე ვარიანტში.

ზემო ხსენებულ ცნობათა გარდა ჩვენამდე მოუღწევია

სხვა ცნობებსაც ძველ ქართულ წყაროებზე, რომელნიც არ ვიცით, სად იპოვებინ, კერძო სახლებში, თუ მონასტრების წიგნთ-საცავებში. მაგალითებრ, სად არის ბაგრატ მეფისაგან მათე საუკუნეში შედგენილი „აფხაზეთის ისტორია“, საიღამაც იერუსალიმის პატრიარქს დოსითეოზს მე-XVII საუკუნეში აღგილობრივ გამოუკრებია თავისი ცნობები და რომელიც აქა-იქ „ქართლის-ცხოვრების“ ცნობათაგან განსხვავდება? სად არის ან ის ისტორია, რომელიც, როგორც ვახუშტი გვარწმუნებს, ვახტანგ VI-ს ბრძანებით იყო შედგენილი გიორგი ბრწყინვალის დროდამ თვით ვახტანგ მეფემდე? ანუ ის მასალა, რომელიც ვახუშტისვე ჰქონია თავის გეოგრაფიისა და ახალის ისტორიის წყაროებად, მაგ., იმერეთის ძველი გარიგების წიგნი, დავითნი მესხური, ხუთწიგნად დაყოფილი, იმერული სძილის პირი ეტრატზე, ტლაშაძის მიერ აღწერილი ქორონიკონები და სხვ. (იხილეთ „ქართლის-ცხოვრება“, II, 237). სად არიან ის სხვა-და-სხვა გვარნი წყარონი, რომელთაც ბატონიშვილი თეიმურაზ მოიხსენებს თავის ისტორიაში და რომელნიც თვით მას ჰქონია ხელში, მაგ. არსენი კათალიკოზის მოთხრობა, საიღამაც ანტონი მეორის მინდობილებით თეიმურაზს გამოეწერა პეტერბურგში 1822 წ. სეზოსტრისზე ცნობა, რომელიც არსენის აღმოგვითხა დიდს ქართულს მატეანეში? ანუ თვით ანტონის გამოწერილი ძველის „ქ.-ცხოვრებიდამ“ ისტორიული მოთხრობა და მრავალთა წერილთაგან გამოკრებილი მოთხრობანი? ანუ ის „წერილი“, ძველი ფრიად, ძველთა წინაპართა ჩვენთაგან შედგენილი, რომელიც, როგორც იგივე თეიმურაზ გვარწმუნებს, გიორგი მთაწმინდელს „ენახა ანტიოქიის სვიმონ წმინდის მონასტერში და საიღამაც გიორგის გამოეკრება თავისი მატეანე?“

ახლა აღარ უნდა ვეჭვნეულობდეთ, რომ საკმაოდ მოიპოვებინ ჩვენში იმ გვარნი ჩვენის ისტორიის წყარონი, რომლებზედაც ჯერ-ჯერობით არა-ვითარი ცნობა არა გვაქვს.

და რომელთაგან ზოგიერთებს ხან-და-ხან შემთხვევით ვპოულობთ. ერთიც იმათგანი ჩვენ შეგვხვდა ამ ცოტა ხანში (1888 წ.). იგია შეტანილი მეცხრე საუკუნის ტყავზე ნაწერს დიდ საეკლესიო მანუსკრიპტში, რომელიც ჩვენის „წერაკითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების“ წიგნთა-საცავისათვის შემოაუწირავს ალექსიძეს—მესხიშვილს და წიგნთა-საცავის კატალოგში აღნიშნულია 1141 ნომრით. იმისი სათაურია: „მოქცევა ქართლისა“, რომელიც შეიცავს 433—497 გვერდსა და ჩართულია მანუსკრიპტში ბაგრატ მეფის დროს (826—876 წ.) იოანე ბერაის ხელითა. ამ „მოქცევას ქართლისას“, განსხვავებულს იმ ცნობათაგან, რომელიც ჩვენა გვაქვს, წინა-უძღვის ქართული მოკლე მატია-ნე (გვ. 433—446). ეს მატია-ნე იწყება ალექსანდრე მაკედონელის დროდამ და სწყდება აშოტ კუროპალატის (786—826 წ.) მემკვიდრის გვარამ ერისთავთ-ერისთავის დროს, ესე იგი იმ დროს, რომელსაც ეკუთვნის თვით მანუსკრიპტი. ეს მატია-ნე გამოკრებილია, როგორც ეტყობა, სხვა დიდის მატია-ნიდამ და ბევრში ეწინააღმდეგება „ქ.-ცხოვრებას“. — ხსენებული წყარო ჩვენ მიგვაჩნია შესანიშნავ წყაროდ. არც მატია-ნეში, არც „ქართლის მოქცევაში“ ჩვენ არა ვხედავთ არავითარ კვალს არც უცხოელ მწერლობის გავლენისას, არც შემდეგ საუკუნეთა ცვლილებებისას. ერთიც და მეორეც აღბეჭდილნი არიან იმ ხასიათით, რა ხასიათიც უნდა ჰქონიყოს იმათ იმ დროს, როდესაც იგინი პირველად არიან შედგენილნი. მატია-ნე ბევრშიაც ჰშველის „ქართ.-ცხოვრებასა“. „ქართლის-ცხოვრებით“ ზოგნი მეფენი და მთავარნი მეტის-მეტად დიდხანს მეფობდენ და მთავრობდენ, მაგ. 40—60 წელს, მაშინ როდესაც ჩვენის ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობა, მეტადრე სასანიანებისა და არაბების ბრძანებლობის დროს ისეთი იყო, რომ ხანგრძლივი მეფობა ანუ მთავრობა შეუძლებელი საქმე იყო. მატია-ნე იმ ხანად აღრიცხავს რამდენსამე მეფეს თუ მთავარს და ამ წყაროს შემწეობით ახლა

შეგვიძლიან ჩვენ თითქმის შევიგნოთ, მაგალითებრ, ვინ იყვნენ, სხვათა შორის, წმ. ესტატე მცხეთელის ცხოვრებაში (VII საუკ.) ნაჩვენები ქართლის პატიახში არშუშა, ანუ მეცხრე საუკუნის მანუსკრიპტში ჩართულის წმ. აბოას ცხოვრების პირნი, ქართლის ერისთავ-მთავარნი: ნერსე, ძე ადანარსე კუროპალატისა, სტეფანოზ, დის-წული ნერსესი და ძე გურგენისა. გარდა ამისა მატთანე ყოველთვის უჩვენებს, რომელ დროს ვინ იყო პირველი მთავარ-ეპისკოპოზი კათალიკოზობის დაწესებამდე. ამ გვარადვე ასახელებს იგი ყველა კათაკოზებს, მათ შორის იმათაც, რომელთაც „ქართლის-ცხოვრებაში“ ჩვენ ვერა ვპოულობთ. პოლიტიკური მდგომარეობაც და უცხოელთ მფლობელობაც აგრეთვე გარკვევით არის ნაჩვენები... აქ დავძენთ, რომ თუ ამ მატთანის დიდი დედანი სადმე აღმოჩნდება, მაშინ, ჩვენის აზრით, ჩვენ შევიძინებთ ერთს ახალს, იქნება უკეთესსაც, ისტორიულ მასალას ძველის ჩვენის დროისას.

დიმ. ბაქრაძე

საჭიროება სწავლისა.

(სიტყვა, თქმული სამეურნეო სკოლის გახსნის ჟამს სოფელს წინამძღვარიანთ კარში გლგხკაცთა წინაშე.)

ღმერთმა რომ ქვეყანა გააჩინა, დედა-მიწას გული გადაუსხნა, შიგ აუარებელი, უღვეველი სიმდიდრე ჩაუდგა და ადამიანს უანდერძა: იზრომე, გაისარჯე და ეგ სიმდიდრე დედა-მიწის გულიდამ ამოიღე და შენს სადღეგრძელოდ მოიხმარეო. ჩვენში და თქვენგან ხშირად გამიგონია, რომ ქრისტიან-ღმერთმა თავისი კალთა უხვებისა აქ, ამ ჩვენს პატარა ქვეყანაში, დაიბერტყაო. ამას ამიტომ ამბობენ, რომ ჩვენი ქვეყანა ბევრს სხვა ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო სავესა. არც თვითონ ჩვენა ვართ უხვირონი, ღმერ-

თი-რჯული. მკლავ-ძარღვად კარგები ვართ, ჯანი და ძალ-
ლონეც მოგვდევს, არც ხალისი გვაკლია. ეს ყველაფე-
რი გვაქვს. ეს მდიდარი, პატარძალივით მოართული ქვაყანა,
ეს ჯანიანი, მკლავ-ძლიერი ხალხი, გამრჯელი და ოფლის
მღვრელი—მაშ რაღადა ვართ ღარიბნიო?—მკითხავეთ თქვენ.

იმიტომ-რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე სძევს, სად
რა განძია. არ ვიცით, საიღამ რა ამოვიღოთ, რა ხერხით და
ოსტატობით ამოვიღოთ, რომ ჯაფაც ადვილი იყოს და ნა-
ჯაფიც ბლომად. აკი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს, მარტო ერ-
თი რამ გვაკლია, სახელდობრ, ისა, რაც, თქვენისავე სიტყ-
ვით, თვითონ ღონესაცა სჯობია, რაც ძლიერს მკლავს ხერ-
ხიანად ამოქმედებს, რაც კაცის თვალს დედა-მიწის გულში
ჩაახედებს, რაც კაცს წინ-მიუძღვება ხოლმე და უტყუარად
ეუბნება: აი აქ ეს სიმდიდრეა, ღვთისაგან შენთვის მიბარე-
ბულიო; ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად,
უფრო ბლომად ამოიღებო.

მაგისტანა ღვთისნიერ წინამძღოლს ცოდნა ჰგვიან. უა-
მისოდ დედა-მიწა თავის უხვს და უხარბელს გულის არ გა-
დაგვიხსნის, ისე უხვად არ მოგვაბარებს, რამოდენათაც ჩვენ-
თვის მიბარებული აქვს. სხვა ქვეყანაში, საცა ცოდნა აქვს
ხალხსა, ოთხი დღის მიწა ისე უჭირველად აცხოვრებს მთელს
ოჯახს, როგორც ჩვენში ოცისა და ორმოცის დღის პატრო-
ნი ვერა ჰსცხოვრებს. რათა? განა იმიტომ რომ ისინი მკლავ-
ძარღვით ჩვენა გვჯობიან!? არა. იმათ ცოდნა აქვთ, ხერხი
იციან. „ხერხი სჯობია ღონესაო“, თქვენგანვე თქმულა და
მარლალიც არის.

ცოდნა ხომ ხერხია, მაგრამ თვითონ, თავის-თავადაც სი-
მდიდრე არის, მერე იმისთანა, რომ კაცი საცა წავა, თან
მისდევს უხარჯოდ და უბარგოდ: ვერცა ვინ მოჰპარავს, ვერ-
ცა ვინ წაართმევს, ვერცა ვინ წინ გადუდგება. ეხლანდელ
ღროში ცოდნა ყველაფერია: ფულზედაც დიდი ბაზარი აქვს,

ხმაღზედაც უფრო მეტად სჭრის და ზარბაზანზედაც უფრო ძლიერია.

ლონიერი და ჭირთა მძლეფი ის არის, ვისაც ჭკუა ცოდნით მოუერთავს, ცოდნით აუყვავებია, ცოდნის ძუძუთი გაუზრდია. „კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჰქონდეს და გამოჰქონდესო“² თქვენგანვე მაქვს გაგონილი და დასწავლული. მართალიც არის: კაცი სხვის მარგეც უნდა იყოს და თავის თავისაც. კაცი მარტო მაშინ არის ხერხი, როცა ცოდნა აქვს, როცა ჭკუა ცოდნით გაულესია, ცოდნის ჩარხზედ გაუჩარხავს. მაშინ ხერხს ხერხსავით სხვისთვისაც გააქვს და თავისთვისაც შემოაქვს.

ეგ თქვენ თვითონაც კარგად იცით. თქვენ თვითონ ყოველ დღე ჰხედავთ, რომ ეგ აგრეა. ალოში გუთნის-დედას მეტს არგუნებთ ხოლმე, ვიდრე მეხრესა. რადა? იმიტომ რომ გუთნის-დედა მცოდნეა და მეხრე-კი არა. ურმის მკეთებელი უფრო მეტადა ჰღირს, მოჯამაგირედ რომ დგება, თუმცა უბრალო მუშა-კაცი ერთი-ორად იმაზედ მეტი იყოს მკლავითაც და ჯანითაც. რადა? კიდევ იმიტომ, რომ ურმის ხელოსანი მცოდნე კაცია და უბრალო მუშა-კი არა.

ამიტომ ვამბობ, რომ ცოდნა თვითონ, თავის-თავადაც სიმდიდრეა-მეთქი, მერე იმისთანა მაღლიანი სიმდიდრეა, რომ, რაც უნდა ბევრს დაურიგო, ბევრს გაუწილადო, შენ არა დაგაკლდება-რა, თუ არ მოგემატება. ამ შემთხვევაში ცოდნა ანთებულს სანთელსა ჰგავს: ერთს სანთელზედ რომ ათასს სხვა სანთელს მოუკიდო, სანთელს იმითი არც ალი დააკლდება, არც სინათლე, არც სიცხოველე. პირ-იქით, იმატებს კიდევ, რადგანაც ერთის მაგიერ ათასი სხვა სანთელი იმასთან ერთად დაიწყებს ლაპლაპსა.

სანთელს კიდევ იმაში ჰგავს ცოდნა, რომ თუნდაც ცოტად ბეუტავდეს, შორს სადმე ბნელაში, ქურდს, მპარავს, მტერს აფრთხობს, იქ სინათლეა, სჩანს ჰღვიძავთო, და და-

გვიანებულს მოყვარეს-კი ახარებს კიდევ იმით, რომ იქ ღვიძილია, მღვიძარენი დამხვდებიან და მიმასპინძლებენო.

სინთელს მარტო იმაში არა ჰგავს, რომ სანთელი, როცა იქნება, ჩაიწვის და გაქრება ხოლმე; ერთხელ ანთებული ცოდნა-კი თავის დღეში არა: მამიდგან შვილზედ გადადის, შვილიდან შვილი-შვილზედ, უფრო გადიდებული, უფრო გაძლიერებული.

ცოდნა იმითია კიდევ კარგი, რომ იმან უფროს-უმცროსობა არ იცის. როგორც საყდარი, როგორც ეკლესია, როგორც თითონ ღმერთი ერთნაირად შეივედრებს, ერთნაირად შეიკედლებს, ერთნაირად იშვილებს ხოლმე ძონძებში გახვეულ გლეხებსაც და ბუზმენტებით მორთულ თავადსაც. ყველას ერთნაირად მოუხდება, ყველას ერთნაირად დააშვენებს ხოლმე, ოღონდ-კი კაცი გულ-მონდომილი და მოწადინებული მივიდეს ცოდნის კარამდისა.

ახლა სად არის ეგ კარი? როგორ შევიძინოთ ის სანატრელი განძი, რომელსაც ცოდნა ჰქვია და რომელიც ჩვენ და ჩვენს ქვეყანას ეგრე უჭირს? გამოვიდა ჩვენში ერთი გულ-მტკივნეული კაცი და გვითხრა: გზას მე გიჩვენებთო, თქვენ ოღონდ ხალისი გამოიჩინეთო. ის კაცი მარტო თავისის თაოსნობით, დაუღალავის მცდელობით, თავ-გამოდებით, მხნეობით შეუდგა ამ ძნელს საქმეს და, თავის სასახელოდ და ჩვენდა საბედნიეროდ, აქ, ამ სოფელში, აკვანი დადგა ცოდნის გასაზრდელად და ძუძუსათვის ძიძები მოიწვია. ის კაცი ილია წინამძღვრიშვილია, ის აკვანი აი ის პატარა შენობაა, რომელიც ასე ლამაზად უხდება ამ პატარა სოფელს, ძიძები კიდევ მისგან მოწვეული ოსტატები არიან.

აი სად და ვისის ხელით აინთება აქ ის სასიხარულო სანთელი, რომელიც მტერს დააფრთხობს და მოყვარეს გაახარებს და რომელსაც ცოდნა ჰქვია. მაგას გამოიტანენ თქვენი შვილები და მოჰფენენ ქვეყანასა, ჩვენდა სადღეგრძელოდ, ჩვენდა საბედნიეროდ.

ცოდნა ბევრნაირია. ხოლო აქედამ თქვენი შვილები გამოიტანენ იმისთანა ცოდნას, რომელიც დედა-მიწის გულში ჩაგვახედებს, მიგვაგნებინებს, სად რა სიმდიდრე უძევს და რა რიგის ხერხით, რა რიგის ოსტატობით შეიძლება იმ სიმდიდრეს ხელი დავაწვდინოთ, ამოვიღოთ და მოვიხმაროთ ქვეყნისა და ჩვენის თავის სადღეგრძელოდ.

მაშ გაუმარჯოს, ხალხო, ამ სკოლას, ამ ცოდნის აკვანსა! გაუმარჯოს ილია წინამძღვრიშვილს, ამ აკვნის დამდგმელსა! გაუმარჯოს ამ სკოლის ოსტატებსაც, რომელნიც ამ აკვანს დაარწვევენ, დასაძინებლად-კი არა, გასაზრდელად, გასაღვიძებლად! გაუმარჯოს აიმ პატარა კაცსაც, თავადს ბებუთაშვილს, რომელმაც დაუზოგველად, უსასყიდლოდ, მარტო ერთის სიყვარულისა გამო, თავისი დრო და ცოდნა ამ სკოლის აშენებას მოახმარა! ღმერთმა გაუმარჯოს იმათაც, რომელნიც დღეს აქ არ არიან, მაგრამ გულით-კი ჩვენთან დღესასწაულობენ ამ სკოლის გამართვას, რადგანაც მონაწილენი არიან ამ დიდის საქმისა! ღმერთმა თქვენც გამარჯვება მოგცესთ ყველგან და ყოველთვის! ღმერთმა შეგასწროთ იმ დროს, რომ აქედამ, ამ სკოლიდამ გამოსულს შვილს შეჰხაროდეთ და იმის ცოდნით ფეხზედ წამოყენებულმა ოჯახმა, გამოკეთებულმა მამულმა თქვენის თვალთვე დაგანახოთ, რომ მართლა „ხერხი სჯობია ღონესა“. მაშინ იქნება ჩვენმა თვალმავე ისიც გვიმოწმოს, რაც გულში მამა-პაპათაგან მარტო ანდერძათ ჩაგვრჩენია: „ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასაო“.

თქვენ იცით ხოლმე, როცა სიმღერას გაათავებთ, იტყვიოთ: „თქვენი გამარჯვებისა იყოსო“. მეც გავათავე, რაც სათქმელი მქონდა, და თქვენებურად, ჩვენებურად გეუბნებით: „თქვენი გამარჯვებისა იყოს“!

ილია ჭავჭავაძე

რა არის დედა-ენა?

(უშინსკისა)

ენა ხალხისა არის საუკეთესო, დაუმჯკნარი და ყოველთვის ახლად გაფურჩქენილი ყვაილი იმის სულიერის ცხოვრებისა, რომელიც იწყება შორს, ისტორიის საზღვარს იქით. ენაშია შთაბერილი სული მთელის ხალხისა და მთელის იმის დედა-ქვეყნისა. ხალხის სულიერ შემოქმედობის ძალით ენა განახორციელებს და შექმნის აზრად, სურათად და ხმად სამშობლოს ცასა, იმის ჰაერს, იმის ზეციურ მოვლენათ, იმის ჰავას, იმის მინდვრებს, იმის მთა-ღელეს, იმის ტყესა და მდინარეებს, იმის ქარიშხალს და ელვა-ჭექას, — ყოველს იმ აზრითა და გრძნობით სავსე ხმას დედა-ბუნებისას, რომელიც ისე აშკარად მოსჩანს კაცის სიყვარულში მის ხანდის-ხან მკაცრის სამშობლოსადმი, რომელიც ისე ცხადად გამოითქმება მშობლიურს სიმღერაში, მშობლიურს კილოში, ხალხის პოეტების ენით. მაგრამ ხალხის ენის ნათელსა და გამჭვირვალე სიღრმეში მოსჩანს არა მარტო დედა-ქვეყნის ბუნება, არამედ სრული ისტორია ხალხის სულიერ ცხოვრებისა. ჩამომავლობა მისდევს ჩამომავლობას, მაგრამ ყოველ მათგანის ცხოვრების ნაყოფი გამოიხატება ენაში შემდეგს თაობათა სამკვიდროდ. ჩამომავლობა ჩამომავლობაზედ აგროვებს დედა-ენის სალაროში ღრმა გრძნობათა ნაყოფს, ნაყოფს ისტორიულ მოვლენათა, მათ სარწმუნოებას, გამომხატველობას; სტოვებს კვალს გამოვლილ მწუხარებისა და სიხარულისას, — ერთის სიტყვით თავის სულიერ ცხოვრების ნაყოფს. ერთი მოწიწებით ინახავს დედა-ენაში. ენა არის ცხოველი, მკვიდრი კავშირი, რომელიც ერთობის სულს უდგამს ყოფილს, აწმყოს და მომავალს თაობას ერისას. ის არა თუ ხალხის სიცოცხლის გამომხატველია, — ის არის თვით სიცოცხლე. როცა ხალხის ენა ჰქრება, — ჰქრება ხალხიც. ვიდრე ენა ცოცხალია და ხალხი იმაზედ ლაპარაკობს, — ხალხიც

ცოცხალია; და იმისთანა აუტანელი ძალადობა არა იქნება-
რა, რომ წაართვა ხალხს სამკვიდრო, შექმნილი და დატო-
ვებული აურიცხველ უწინდელ თაობათაგან. წაართვით ხალხს
ყოველისფერი — და ის ყოველისფერის დაბრუნებას შეიძლებს;
მაგრამ, თუ ენა წაართვით, — ის თავის დღეში ველარ შექმნის
მას; ახალს სამშობლოს კიდევ შექმნის ხალხი, მაგრამ ენას
კი ველარ; მოკვდა ხალხის ენა და მოკვდა ხალხიც! და თუ
კაცს აძრწუნებს ერთის ადამიანის მოკვლა, რომელსაც უი-
მისოდაც დიდი დღე არა აქვს, — რა უნდა ვიგრძნოთ მაშინ,
როდესაც ვუპირებთ მოკვლას მრავალ-საუკუნე-გამოვლილს
და ისტორიულს პირს — ხალხს, ამ დიდებულს ქმნილებას?...
ენა არის სრული და სარწმუნო მატიაწე ხალხის სულიერ და
მრავალ-საუკუნე-გავლილ ცხოვრებისა და იგივეა უდიდესი
ხალხის მოძღვარი. ბავშვი ითვისებს დედა-ენას და მასთან
ერთად ითვისებს აზრისა და გრძნობის ნაყოფს ასისა და
ათასის განვლილ თაობისას, რომელნიც დიდი ხანია, რაც
განხრწნილან დედამიწაში. ბავშვი აკვირდება ქვეყნიერებას
და ყოველივე ნახული, ნაცადი, ნაგრძნობი და ნაფიქრი იმ
აურიცხველ ჩამომავლობათა გარდაეცემა მას ადვილად, უშ-
რომლად, და როცა სწავლობს იგი დედა-ენას, შედის ცხოვ-
რებაში, უძღვევლის ძალით შექტურვილი. ბავშვი არა სწავ-
ლობს დედა-ენას, როგორც უბრალო ნიშნებს და სიტყვებს,
— ის სწავს სულიერს ცხოვრებას დედა-ენის მკვებავ ძუძუ-
დამ; იგი უმარტებს მას ბუნებას ისე, როგორც ვერც ერთი
ბუნების მეცნიერი ვერ განუმარტებდა, იგი აცნობებს მას
ადამიანთ ხასიათს, ხალხსა, საზოგადოებას, მის ისტორიას,
მის მისწრაფებას ისე, როგორც ვერც ერთი ისტორიკოსი
ვერ გააცნობდა; იგი უხსნის მას ხალხის რწმენას და მის
პოეზიას ისე, როგორც ვერც ერთი ესტეტიკოსი ვერ აუხს-
ნიდა; იგი ისეთს ნათელსა ჰფენს მის მსჯელობასა და ფი-
ლოსოფიურ შეხედულობას, როგორსაც ვერც ერთი ფილო-
სოფოსი ვერ მოჰყენდა.

ქართული მწიგნობრობა და უძველესი ხელ- ნაწერები.

ქართულის მწიგნობრობის ბედი მე-V საუკუნიდამ მე-XVIII-მდე ამ სახით გვეჩვენება: მისი ისტორია ორ დიდ ხანას შეიცავს — ძველს, მეხუთე საუკუნიდამ მეთერთმეტემდე და ახალს, მეცამეტე საუკუნიდამ მეთვრამეტემდე.

პირველ ხანაში მწიგნობრობას გამოუვლია დრო მკმზადებისა, მეხუთე საუკუნიდამ მეცხრემდე, და დრო კლასიკური, მეათე საუკუნიდამ მეთორმეტემდე. ხოლო მეცამეტე საუკუნისა დასაწყისიდან მეჩვიდმეტე საუკუნისა დასაწყისამდე, როცა მწიგნობრობამ ახალი ხასიათი მიიღო, ჩვენ ვხედავთ დაცემას ლიტერატურულის და ხელოვნურის შემოქმედობისას. მიზეზი ამ დაცემისა იყო განსაცდელნი, რომელიც საქართველოს მოევლინა შინ და გარედ, მაგალითად: მე-XIII საუკუნეში თავს დაესხნენ პირველნი მონგოლნი და ხვარაზმელნი, 1400 წ. თავს დაეცა თემური და, გარდა ამისა, მეთხუთმეტე საუკუნეში, ოსმალთაგან კონსტანტინოპოლის დაპყრობიდან, საქართველო სრულიად მოსწყდა დანარჩენ ქრისტიანე და განათლებულ ქვეყნებსა და გარს შემოერთყა მუსულმანობა. ამ გარემოების გამო საქართველო დაიყო სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ. მეჩვიდმეტე საუკუნის დამდეგს-კი ეს სიმწერისა და გაჭირვების საუკუნენი დაბოლოვდა სპარსეთის შაჰ-აბაზ I-ის საქართველოში შემოსევითა და მძვინვარებით, ასე რომ ამ ოთხს (XIII-XVI) საუკუნეს მწარე განსაცდელისას ბუნებრივ შედეგად მოჰყვა საქართველოს კულტურისა და პოლიტიკურის ცხოვრების დაცემა. ეს ოთხი საუკუნე ჰყოფს ძველს კლასიკურს პერიოდს (X-XII) ქართულის ლიტერატურისას ახალს, აღმშენების პერიოდისაგან (XVII-XVIII).

მე-V—IX საუკუნეთა ნაწერებში, რომელთაც მოაღწიეს ჩვენამდე, ე. ი. 1883 წლამდე, ვიცოდით მხოლოდ ქართული წარწერები სასანიანთ ფულებისა მე-V-დამ მე-VI საუკუნემ-

დე, წარწერები ტაძრებისა მე-VII საუკუნიდან დაწყებული, მაგალითად, მცხეთის პირ-და-პირ წმ. ჯვრის მონასტრისა და რამდენიმე უთარილო ხელნაწერი; ახლა-კი აღმოჩნდა ორი ნაშთი პაპირუსისა VII — VIII საუკუნოებისა; ერთი არის პალესტინის სადღესასწაულო და მეორე — სინას დავითნი; აღმოჩნდა აგრეთვე ათიადე ეტრატის ხელნაწერი მე-VIII — IX საუკუნოებისა, მაგალითად: სახარება, დავითნი, კურთხევანი, წმ. მამათა ქმნილებანი, რომელთაგან იოანე ოქროპირისა, გრიგოლ ნოსელისა, ბასილი დიდისა და კირილე ალექსანდრიელის სიტყვანი და მოძღვრებანი აღნიშნულია 864 წლის თარიღით, ე. ი. უზის ქართულის ქორონიკონის 84 (პდ); არის მეორე კრებულიც წმ. მამათა მოძღვრებისა 925 წლის თარიღით, ე. ი. უზის ქართულის ქორონიკონის 145 (რმე). ეს ორი უკანასკნელი შესანიშნავი კრებული დაწერილია ქართულის მწერლობის გამავრცელებელს წმ. საბას მონასტერში, პალესტინას. ჩვენში-კი ქართულ მწერლობის უძველეს ნაშთად დღემდის ითვლებოდა ჯრუჭის მონასტრის, ოთხთავი, 936 წელს დაწერილი.

ამ ხნის განმავლობაში საქართველოს სამწიგნობრო მოღვაწეობის ცენტრად იყო: უმთავრესად მონასტრები, დაარსებული ცამეტთა სირიელ მამათაგან, რომელნიც მოვიდნენ საქართველოში მე-VI საუკ., სამცხის სავანენი VIII და მე-IX საუკუნისანი და აგრეთვე მეფეთა და კათალიკოსთა სასახლენი. საქართველოს გარეშე ამ გვარი ცენტრები იყო: პალესტინის მონასტრები (ყოვლად წმიდა ღვთისმშობლისა, წმ. იოანე ნათლის-მცემლისა და სხვ.) და მეფის ძის მურვანოსისაგან (მონაზონობაში წმ. პეტრედ, მაიუმის (ლაზის) ეპისკოპოსად ცნობილისაგან) მეხუთე საუკუნეში დაარსებულნი მგზავრთა თავშესაფარნი, ლავრა წმ. საბასი მე-VII — IX საუკუნეთა განმავლობაში, სინას მთა მე-VII საუკუნიდამ დაწყებული და კიდევ უფრო ადრე ბერძნების ულუმბა და კოს-

ტანტინოპოლი; აგრეთვე ქართველების მონასტრები სირიასა და ტრაპიზონში. ამ ხელნაწერებშია დაცული სახელები უძველესთა და უფრო ცნობილ საღმთო წიგნების მთარგმნელებისა: მე-VIII საუკუნემდე დავითისა და სტეფანოზის სახელი პალესტინაში, მე VIII—IX საუკ. მიხეილისა და ევსტათისა სინას მთაზე, მე-X—XI საუკ. ევთიმესი და გიორგისა ათონზე და XI—XII საუკ. ევრემ მცირესი და საბა თუხარლისა ათონზედვე.

მე-V საუკუნიდან დაწყებული მე-IX საუკუნემდე, როგორც სჩანს, უკვე დასრულებული იყო თარგმნა დაბადებისა; ეს თარგმანი დაწერილია ათონის მთაზე 978 წ. და ახლაც დაცულია. ზემოხსენებულ დროთა განმავლობაში დასრულებული იყო აგრეთვე თარგმნა უმეტეს ნაწილ საეკლესიო და სამღვდელ-მოქმედო წიგნებისა; იყო აგრეთვე დაწერილი ქრისტიანობის პირველ მოციქულთა, ქართველების, ბერძნების და სომხების ღვაწლ-მოსილთა და წამებულთა ცხოვრება. ამ თარგმანების კოპიოებმა, ამ წმიდათა ცხოვრებამ, არსენი ნინო-წმიდელის მიერ მე-X საუკუნის მე-80 წლებში გადაწერილმა, ჩვენამდისაც მოაღწია.

ეკვი არ არის, რომ იმ ხანებშივე იქმნა შეკრებილი და აღწერილი საერო ისტორიულნი გადმოცემანი და აგრეთვე საქართველოს მფლობელთა და გამოჩენილ ისტორიულ მოღვაწეთა ბიოგრაფიები, რომელიც შემდეგ ჩართულ იქმნა „ქართლის ცხოვრებაში“, ამ მატთანთა კრებულში. ჩვენამდე-კი მოაღწია ამ კრებულის ბოლოს ხანებში გადაწერილმა კოპიოებმა.

მე-X—XII საუკ. საოცრად გავრცელდნენ სამწიგნობრო მოღვაწეობის ცენტრნი, გამრავლდნენ მწერლობის მოღვაწენი (მთარგმნელები, გადამწერნი და მხატვარნი) და მწიგნობრობის ნაწარმოებნი. ზემოხსენებულ მონასტრებს გარდა, სადაც გაცხარებული სამწიგნობრო მოღვაწეობა ჰქონდათ, საქართველოში იყო სახელ-განთქმული მონასტრები: ტბეთისა, ხახულისა, საფარისა, ოპიზასი და სხ., იმერეთში — გელათისა და

სამეგრელოში—მარტვილისა. კახეთში იყო უმაღლესნი სასწავ-
ლებელნი — იყალთოს, გრემსა და სხვ. — საქართველოს გარეშე
იყო სახელ-განთქმული: ივერიის მონასტერი ათონის მთაზე,
მე-X საუკუნეში დაარსებული, წმ. სვიმონ-მესვეტის და ღვთის-
მშობლის კალიპოსის მონასტრები ალექსოს (ქალიბა) მახ-
ლობლად და შავს-მთაზე სირიაში და წმ. ჯვრის მონასტერი
იერუსალიმში, მე-XI საუკუნის პირველ ნახევარში დაარსე-
ბული. მწიგნობრობისათვის განსაკუთრებით მხნეობით მო-
ღვაწეობდნენ ქართველები სინას მთაზე მე-X საუკუნიდან მე-
XVI-მდე და არა ნაკლებს გულსმოდგინებით იღვწოდნენ
ქართველი ბერები გოლგოთაზე, წმ. აღდგომის ტაძარში, წმ.
სამუელისა და პალესტინის სხვა მონასტრებში, მეტადრე მა-
რილოვან ტბის (Мертвое море) ახლო, წმ. საბას მონასტერ-
ში, და აგრეთვე ულუმბისა და კოსტანტინოპოლის მონასტ-
რებში.

საქართველოს პოლიტიკურის ცხოვრებისა და მწიგნო-
ბრობისათვის უბედურს მე-XIII—XVI საუკუნოებში, როცა
მწიგნობრობა და მხატვრობა თვით საქართველოში სრულიად
მისუსტდა, ქართულის სამწერლო მოღვაწეობის უძველეს
ცენტრებში, პალესტინას და სინას მთაზე, კვლავ გულსმო-
დგინებით ამრავლებდნენ ქართულ ხელნაწერებს. — მე-XVII და
XVIII საუკუნოების განმავლობაში, როცა საზოგადოებრივი
ცხოვრება გამოფხიზლდა და მწერლობა და ხელოვნება აღორ-
ძინდა, სამწიგნობრო მოღვაწეობა თითქმის განსაკუთრებით
მარტო საქართველოში მოთავსდა.

იმ კოლლექციებში, რომლებსაც ჩვენ ვჩხრეკავთ და
რომლებიც ნაწერია პაპირუსზე, ეტრატზე, ბამბიცინსა და
ქალალღზე შავი მელნითა და სინგურით, ურევია ქართულის
წერის სხვა-და-სხვა ნაირი ძვირფასი ნიმუშები, მე-VII—XVIII
საუკუნოებში ნაწერი.

პაპირუსის სვინაქსარი მე-VII—VIII საუკუნის ნაწერია
ხუცურად, უწნო და მიუჩვეველის ხელით; ასო-მთავრულე-

ბი და წვრილი ასოები ერთმანეთშია არეული; პაპირუსის დავითნი-კი, ამ ხანებშივე დაწერილი, ნუსხა-ხუცურით არის ნაწერი, მხოლოდ ფსალმუნები და მუხლები იწყება ასო-მთავრულებით. არის რამდენიმე ლამაზი ხელნაწერი მე-VIII—X საუკუნოებისა, წმ. საბას მონასტრისა. განსაკუთრებით ლამაზია ზემოხსენებული ორი ხელნაწერი—წმ. მამების ქძნილებათა კრებულნი 864 და 925 წწ.; ლამაზებია აგრეთვე სინას, ათონ-ივერიის და სამცხის ხელნაწერები მე-X—XI საუკუნ. თითქმის ყოველს დიდს მონასტერს თავისი ხელი ჰქონდა, მაგალითად, ათონ-ივერიის ხელი წვრილია, მოგრძო და ლამაზი, მაშინ როდესაც სინას ხელი, თუმცა აგრეთვე ლამაზია, განსხვავდება ასოების მსხვილის ხაზებით. ეტყობა რომ ქართველნი დაგამწერნი ჰბაძავდნენ იმ ხალხების წერის ფორმებს და მოხაზულებას, რომელთა შორისაც სცხოვრობდნენ. გადამწერნი არა იშვიათად აღადგენდნენ ხოლმე ხელს წინანდელ გადამწერლებისას, რომელთაც რამდენისამე საუკუნით მათზე უწინ უცხოვრიათ, მაგალითად, მე-VII—VIII საუკ. ნაწერ დავითნის ხელს შეხვდებით მე-X—XI საუკ. ათონისა და სინას ეტრატებზე ნაწერებში და მე-XIV—XVI საუკ. ქალაღზე ნაწერებშიაც. —ამავე კოლლექციებში არის ნიმუშები იმ გვარის ნაწერებისა, რომლებიდანაც ცხადად ჰხედავთ, თუ როგორ გადადის ხუცური ოთხკუთხური ხელი მხედრულს რგვალ ხელზე.

ზემოხსენებულ კოლლექციების ხელნაწერებში უკანასკნელი ადგილი არ უჭირავს მხატვრობას: ეს მხატვრობა პირველად, მე-VII საუკუნეში, უხერხულია, შემდეგ თანდათან ვითარდება და ეტყობა ეგვიპტურის, ბიზანტიურის, არაბულის და სპარსულის ხელოვნების ზედ-გავლენა, თუმცა მრავალი ურევია წმინდა ქართულის ხელოვნების ნაწარმოებიც, რომელთაგან ზოგნი სისრულის უმაღლეს ხარისხამდე მიწეული. პირველ ქართულ ხელ-ნაწერში—პალესტინის პაპირუსის სვინაქსარში—არშიებზე უხერხულად გამოხატულია

სინგურით იესო ქრისტე და წმიდანნი, აგრეთვე დიდი დღესასწაულებიც. მხატვრებს უხატავთ ადგილობრივი ბუნება და უბაძავთ ადგილობრივის ხელოვნებისათვის, მაგალითად, სინას მე-VIII—IX საუკ. ერთს ხელნაწერში დახატულია დედალი აქლემი, რომელსაც ლოინი კოზაკი ძუძუს სწოვს და დედას-კი ამასობაში კისერი გაუშვერია ბზის შტოს გამოსართმევად, რომელიც პირში უჭირავს მის წინ მდგომარე ირემს და აწვდის აქლემს. საზოგადოდ, სინას ხელნაწერების მინიატურები სიკმაოდ ჰბაძვენ ეგვიპტისა და არაბეთის ხელოვნებას. სამცხის, გელათის და მარტვილის მონასტრების მე-X—XII საუკუნოების ხელნაწერთა მინიატურულ მხატვრობაში, ასომთავრულებში, ფერად სვეტებში და სხვ. ერთობ ოსტატურად არის შეზავებული ბიზანტიურ-სპარსული კილო ქართულ კილოსთან. ეს მხატვრობანი უმშვენიერესი ნაშთია მინიატურულ ხელოვნებისა; სიმშვენიერით ამათ ბევრად ჩამორჩება იმავე დროის (X—XII საუკ.) წმინდა ქართული მინიატურები, რომელიც ყოველს შემთხვევაში ძვირფასად უნდა ჩაითვალოს, ქართულის თავისებურ, დამოუკიდებელის ხელოვნების ნაშთად. ქართულს მინიატურებში უპირატესობა უჭირავთ მცენარეების მხატვრობას—შტოების, ყვავილების და ფურცლების წნულებსა, რომლებიც განსაკუთრებულს თვისებას შეადგენს ქართულის მხატვრობისასა და ხუროთმოძღვრების კილოსას (სტილისას). მე-XIII—XV საუკუნოების მინიატურებს ეტყობათ საზოგადოდ ხელოვნების დაცემა, მე-XVI—XVIII საუკ. მინიატურებს-კი ეტყობათ, რომ სპარსულს ხელოვნებას უფრო უპირატესი გავლენა ჰქონია მათზე, ვიდრე ბერძნულს. იმდენად ძლიერი ყოფილა ეს გავლენა, რომ ადგილის კილო (ქართული) მხატვრობისა კიდევაც დაუმორჩილებია.

ამ ბოლოს ხანს ცნობაში მოყვანილ ისტორიულ ნაშთების ვრცელს განხილვას და დაფასებას სხვა დროს შევუდგები. აქ-კი მეტი არ იქნება რამდენიმე სიტყვა ვსთქვა

საზოგადოდ ქართულს ისტორიულს მწიგნობრობაზედ, რომელსაც ამ უკანასკნელის 50 წლის განმავლობაში მეტი ყურადღება ჰქონდა მიქცეული, მაგრამ რომელსაც ზოგიერთმარცვენზენტებმა მეტი წუნიც დასდეს.

„საისტორიო ნაწილს ქართულის მწიგნობრობისას — ვსწერდი მე 1883 წელს — თუმცა განსაკუთრებულს ყურადღებას აპყრობდნენ გამომკვლეველნი ამ უკანასკნელ ორმოცდაათის წლის განმავლობაში და ერთგულად იკვლევდნენ, მაგრამ მისი განხილვა ჯერ სულ დასრულებულად მაინც არ შეიძლება ჩაითვალოს. — ქართულ მატთანეთა ნაშთების შედარებითს ნაკლებობას (თუ მხედველობაში მივიღებთ საქართველოს სამეფოს ოცს საუკუნეზე მეტს არსებობას) და მათს გვიან შემუშავებას საკმაო სისრულეს სძენენ ჩვენამდე მოღწეულნი, რიცხვ-მრავალნი და სხვა-და-სხვა გვარნი ისტორიკულნი ნაშთნი, ისტორიასთან მჭიდრო კავშირის მქონენი. წმინდა ისტორიულ ნაშთების, მაგალითად, მატთანეთა, რიცხვი, მართალია, უფრო ცოტაა, არა თუ მართო სასულიერო ნაშთებზე, არამედ პოეზიისაზედაც, მაგრამ ამ შემთხვევაში ქართული ლიტერატურა ერთად ერთი არ არის ქვეყნიერობაზედ; მისი ბედისაა პოეზიისა და სასულიერო მწერლობის ნაშთებით მდიდარი ძველის ინდოეთის მწიგნობრობა, რომელსაც არა აქვს თითქმის არც ერთი ნამდვილი ისტორია, და ძველი სპარსეთის მწიგნობრობაც, რომლის ეროვნულის ისტორიოგრაფიის ხანა იწყება ჩვენის დროთა-აღრიცხვის მეათე საუკუნიდან ისტორიულ-ეპიკურის პოემით „შაჰ-ნამეთი“, მაშინ როდესაც სომხეთს, სპარსეთისა და საქართველოს მეზობელს — სამაგალითო ისტორიკოსები ჰყავს, ხოლო პოეზიის კვალიც კი თითქმის სრულიად არა აქვს. ასე განსხვავებულია აღმოსავლეთის ოთხის მეზობელ ხალხის მწიგნობრობის ბედი. ჩვენ აქ არ შევუდგებით იმის განსჯას, თუ რად არის, რომ ზოგიერთს ხალხს აღყვავებული აქვს ერთი რომელიმე დარგი მწიგნობრობისა და ზოგიერთს-კი — მეორე. —

„ქართლის ცხოვრება“, რომელიც უმთავრესი და არა ერთად ერთი კრებულია ქართულ მატთანეთა, რამდენიმე ათი წელიწადია, რაც სადავო საგნად შეიქმნა მეცნიერთა შორის: ზოგიერთნი მათგანნი და მათ შორის ქართულის ენისა და მწიგნობრობის მცოდნენი აღვიარებენ ისტორიულს უეჭველობას ამ კრებულისას, და ზოგიერთნი-კი, რომელთა შორის უფრო მცოდნეებს ქართულ ანბანის გარჩევაც უჭირთ, უარს ჰყოფენ ქართლის ცხოვრების ისტორიულს მნიშვნელობას და თავიანთს აზრს, რაკი ქართულის ენის ფაქტიური ცოდნა არა აქვთ, ასაბუთებენ სხვა-და-სხვა ვითამ და მოსწრებულის მოსაზრებით. ის-კი ავიწყდებათ, რომ ფაქტიურის ცოდნის უქონლობის მაგიერობას გამოსაკვლეველს საგანში ვერავითარი ბრძნობა ვერ იზამს და რომ მოსწრებული აზრი თავისთავად, თუ ფაქტიურს საფუძველს მოკლებულია, ყოველთვის მართალი-კი არა, ჭკვიანურიც არ არის. ვინმემ რომ განიზრახოს, მაგალითად, თუკიდიდეს, ტაციტეს ანუ ნესტორის მატთანეთა განხილვა და ბერძნულის, ლათინურის და სლოვენურის ანბანების გარჩევა-კი არ შეეძლოს, თუმცა მოხსენებულ ავტორების (პირველის ორისა მაინც) ნაწარმოები მრავალჯერ თარგმნილია და დაწვრილებით განმარტებული, ასეთი კადნიერი განზრახვა დაცინვის მეტს ვერაფერს დაიმსახურებდა. ქართულის ისტორიულ კრებულის შესახებ-კი რისთვის არ უნდა იყოს ასე, — სწორედ გაუგებარი და მიუწოდომელია გონებისათვის! განა რაც უფრო დახლართული და ნაკლებად გამოკვლეულია საგანი, მით უფრო ნაკლები ცოდნაა საჭირო, რომ მისი ღირსება განსაჯოს კაცმა? განა ყველას ნება აქვს, როგორც სურს, ისე განიკითხოს იგი საგანი? ის-კი არ არის საკვირველი, რომ არიან იმისთანა ადამიანები (ამისთანანი ყოველთვის ყოფილან და იქმნებიან), რომელნიც დიდის სითამამით მსჯელობენ იმ საგნების შესახებ, რისაც არა გაეგებათ-რა, არამედ ის არის საკვირველი, რომ მოიპოვებიან იმისთანანი, რომელნიც ისე გაჩვენებენ თავს, ვითამ და

ჩვენისთანა კრიტიკოსების აზრი მეცნიერებისათვის საყურად-
ღებოაო. ცდას ამ რეცენზენტებისას, რომელთაც ფაქტიუ-
რი ცოდნა არა აქვთ, და სხვა-და-სხვა მოსაზრებას-კი დიდის
გულ-მოდგინებით გაჰყოლიან, ამაოდ არ ჩაუვლია; მეტადრე იმ
მკითხველებისათვის, რომელთაც ქართული ენა და ლიტერატუ-
რა არ იციან; ამაოდ არ ჩაუვლია არც ქართულის მეცნიერები-
სათვისაც, რომელიც, დიდი ხანი არ არის, რაც აღმოცენდა
ევროპის ნიადაგზე, ჯერ კიდევ ფესვი გამაგრებული არა აქვს,
და რომლის შემდეგს ზრდას, როგორც ეტყობა, ასეთი ცდა
ხიფათს უქადის... ქართული ისტორიული ნაშთები ცოტა ყო-
ფილაო, ჰფიქრობენ, მოხსენებულ რეცენზენტების სიტყვით,
ზოგიერთები, — მაშასადამე, კულტურაც სუსტი ჰქონიათ ამ
ქვეყანაშიო, და თუ ეგ ასეა, განა ჰღირს ამისთანა ხალხის
წარსულის ცხოვრების შესწავლაო? ამისთანა ცალ-მხრივს,
ყოვლად უსაფუძვლოს და განუმარტებელს მსჯელობას უკვე
მოაქვს, სამწუხაროდ, თავისი მწარე ნაყოფი, რომელსაც,
შესაძლებელია, დიდად სავალალო და მავნებელი შედეგი
მოჰყვეს ამ ნორჩის მეცნიერებისათვის.

ექვი არ არის, რომ ქართული ისტორიოგრაფია მდი-
დარი არ არის წმინდა ისტორიულ შინაარსიანის ნაშთებით,
მაგრამ განა მართო ქრონიკები და მათიანენი შეადგენენ
ქვეყნის ისტორიას? რასაკვირველია, არა; იმიტომ რომ, რა
გვეცოდინებოდა ეგვიპტისა, ძველის სპარსეთისა, ასირიისა
და ბაბილონისა და სხ., თუ-კი უყურადღებოდ დავტოვებ-
დით ჩვენამდე მოღწეულს ღარიბს ნაშთებს მათის მწერლო-
ბისას და წარსულის ცხოვრებისას, მაგ. იეროგლიფებს და
ლურსმულ წარწერებს, ხუროთ-მოძღვრებასა და საზოგადოდ
სამხატვრო ნაშთებს, საზოგადო შენობებს და სხვა სიძვე-
ლეებს? შეეძლოთ განა თვით თუკიდიდეს, გინდ ტაციტეს,
მათ ანაწერ ეპოქების ბერძენ-რომაელთ ცხოვრებისა და
კულტურის მრავალ ნაირობისა და სიმდიდრის ყოველ
მხრივი სრული სურათი გადმოეცათ ჩვენთვის, თუ რომ

ჩვენ თვითონ არ ვავსებდეთ მათს მონათხრობს სხვა გვარის ფაქტებით, რომლებსაც ვიძენთ სიტყვა-კაზმულ მწიგნობრობიდან, ხელოვნებისა და კერძო და საზოგადოებრივ ცხოვრების ნაშთებისა და სხვა წყაროებიდან?!

საქართველოს მდგომარეობაც ამ ნაირია: რაზედაც მღუმარებენ მისნი მატთანნი; იმაზედ ხმა მალლა ჰლაღადებს მისი მდიდარი სასულიერო და საერო (სიტყვა-კაზმული) ლიტერატურა მეხუთე საუკუნიდან, ეპიგრაფიული და ნუმიზმატიური ნაშთები მეხუთე—მეშვიდე საუკუნიდან, ათი-ათასობით დაცული ისტორიულ-იურიდიული გუჯრები და სიგელები მეათე საუკუნიდან, აგრეთვე შრავალი ნაშთები საეკლესიო და საერო ხუროთ-მოძღვრებისა და მხატვრობისა, საზოგადო შენობათა ნანგრევნი და სხვა...

დასასრულ, ზემოდ გამოთქმული აზრები ასე შეიძლება დავასკვნათ: ა) რომელისამე ხალხის მწიგნობრობაში მატანეთა და ქრონიკების სიმცირე ჯერ კიდევ არ ჰნიშნავს იმ ხალხის კულტურის სიღარიბესა და სიმდარეს, და არც მის აზროვნობისა და შემოქმედობის ორგანიულს სნეულებას, მით უფრო, თუ სხვა გვარი წერილობითი ნაშთი ბევრია. ამის მაგალითი არის ინდოეთი და სპარსეთი; ბ) მეორე მხრით, მატანეთა და ქრონიკების სიმრავლე ყოველთვის არ არის მომასწავებელი ხალხის კულტურისა და ისტორიულის ცხოვრების საუცხოვო დიდებისა, ძლიერებისა და სიმდიდრისა. ამის მაგალითი არის სომხეთი; გ) წერილობითს ნაშთებს გარდა, ხალხის ისტორიას აქვს კიდევ მრავალი სხვა, ნივთიერი ნაშთები, რომელთაც უთუოდ ყურადღება უნდა მივაქციოთ, რომ ჭეშარიტი აზრი შევადგინოთ ხალხის კულტურისა და ისტორიულის ცხოვრების შესახებ; დასასრულ დ) არაოდეს არ უნდა დავივიწყოთ ის თავდაპირველი წესი, რომ რომელისამე წერილობითის ნაშთის სამეცნიერო ღირსებაზე მსჯელობის უფლება ვისაც სურს იქონიოს, იმას, სულ ცოტა რომ ვსთქვათ,

იმ ენის ცოდნა მაინც მოეთხოვება, რომელზედაც ის ნაშთი არის ნაწერი.

კარგად ვიცი, რომ ქართული ლიტერატურა მდიდარია პოეტურ ნაწარმოებთ, რომლის უმრავლესობამ ჩვენამდე მოაღწია. ეს ნაწარმოებნი აღნიშნულიცაა ქართულ წიგნების 1838 წ. შედგენილს კატალოგში. მას შემდეგ ნაპოვნია კიდევ რამდენიმე წიგნი, ასე რომ ამ ჟამად რამდენიმე ათი ცალი სხვადა-სხვა ფორმისა და სივრცის თხზულებანი შეგვიძლია ჩამოვთვალოთ, უმთავრესად მე-XI—XII და მე-XVII—XVIII საუკუნისა. მათ შორის არის აღმოსავლეთის მუშის უკეთესნი ნაწარმოებნიც, ხშირად მთარგმნელთაგან დამატებულნი, მაგალითად, „შაჰ-ნამე“, „როსტომიანად“ წოდებული, „ანვარი-სოჰაილი“, „ქილილა და დამანა“ და სხვ.— უმრავლეს მათგანისა-კი მარტო სხეულები ვიცი. ისიც უნდა ვსთქვათ, რომ მათს შესწავლას მარტო ქართულის ლიტერატურის ისტორიისათვის არ ექმნება მნიშვნელობა; მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიისათვისაც არ იქნება უსარგებლო მათი შესწავლა. ამ შესწავლით შეიძლება აიღსნას იმისთანა საგნები, რომლებიც ღღეს გამოურკვევლად და დახლართულად ითვლება, მაგალითად, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის პოეტურ გადმოცემათა ურთიერთ შორისი დამოკიდებულება და კავშირი, რომელზედაც ამ ბოლოს დროს დიდი ყურადღება აქვთ მეცნიერებს მიპყრობილი.

ალ. ცაგარელი

„ქართლის ცხოვრება“ დავით აღმაშენებლის შესახებ.

მერვე მათიანე, რომელიც შეუტანიათ ქ-ცხოვრებაში, არის დავით აღმაშენებლის მათიანე... მემათიანე გიორგის მეფობას ამდაბლებს, რათა მით უმეტესად აღმოაბრწყინოს ძლიერება დავითის მეფობისა.

მატიანეში იბოვება მრავალი ცხადი ნიშნები იმისი, რომ მემატიანე თვით-მხილველია მისგან აღწერილ ამიებისა: „თჳს-ჯითა ჩჳსწნითა ვიხილეთ და ზრად უფროს ამათ წარმოთქმულ-თასა“ (გვ. 239); „დღეთა ჩჳსწნთა მოიწია ჳირი ესე“; „თვთ მისგან გამოსრულსა ვგონებდით“ სისხლსა (გვ. 243); „ვითარ-ცა გვიხილავს“ (გვ. 254); „საქმენი აწ ხილუდნი“ (გვ. 260); „მრავალ-გზის გვიხილავს იგი დამლტობელად ლაწვთა თვსთა ცრემლითა“ (გვ. 257) და სხ. მაგრამ თვისი მატიანე რომ დავით აღმაშენებლის სიკვდილს შემდეგ აღუწერია, უეჭვე-ლია... აქ დავუმატებთ იმასაც, რომ მემატიანე მოიხსენებს (გვ. 259): „არიან ვინმე მაბრალებელნი (დავით) მეფისანი ჳჳრჳთცა“, ე. ი. მეფის სიკვდილს შემდეგ, კიდევ იბოვე-ბიანო პირნი, რომელნიც მეფეს ემდურიან, აბრალებენო (260). აქედამ ცხადია, რომ დიდს ხანს არ გაუვლია მეფის სიკვდილსა და მატიანეს დაწერის შუა (იხ. აგრეთვე გვ. 262). მთელი უკანასკნელი ნაწილი მატიანისა ისეთის გრძნობით და კილოთი არის აღწერილი, ისეთის მწუხარებით არის აღ-ბეჭდილი, თითქო მწერალი ახალს მკვდარს დასტირის და მოსთქვამსო.

ეს უკანასკნელი გარემოება განსაკუთრებულს ფერსა სდებს და განსაკუთრებულს ხასიათს აძლევს მთელს მატიანეს. რადგან მატიანე დაწერილია შემდეგ მეფის სიკვდილისა, ამის გამო პირველს ნაწილს მატიანესას, სადაც აწერი-ლია მეფის დიდ-დიდნი საქმენი, საკმაო ცხოველობა და ახ-ლიანობა არ ატყვია. მწერალი გატაცებულია უფრო მეფის პიროვნულ ღირსებათა მიერ, მისის სიბრძნითა, ხასიათის სა-მტკიცითა, ღვთისნიერებითა, მხედართ-მთავრულ ნიჭიერები-თა, კაცურ-კაცობითა. ამ მხარეს მეფისას ვრცლად და ნი-ჭიერად გვისურათებს (გვ. 253—263). ხოლო რაც შეეხება თვით იმ დიდებულ ლაშქრობათა, რომლითაც ამ საკვირველ-მა მეფემ თავ-ზარი დასცა მთელის ასიის თურქობას და მთელს აღმოსავლეთ-დასავლეთს მოჰფინა სახელი ქართველთა ძლი-

ერებისა, ამ სახელოვანს ამბებს მემატიანე, სამწუხაროდ, მოკლედ და გაკვრით-ლა აღგვიჩუხავს, მრავალს დიდ-დიდს და საოცარ ამბებს ოდნავ შეეხება, ანუ ხშირად სრულიად სტოვებს; და რომ ეს ამბავი უცხო მწერალთა არ აღენუსხათ, მრავალი ძლიერ-მოსილობა მეფისა სრულიადს დავიწყებას მიეცემოდა და დავით აღმაშენებელის ბრწყინვალე სახელი მეტად დაიჩრდილებოდა. ეს ნაწილი მატიანისა იმდენად მოკლეა, რომ თითქმის შეგვიძლია ვსთქვათ, დავით აღმაშენებელის მატიანე არა გვაქვს, გარდა თითო-ორი ცნობებისა, რომელთაც, ამასთან, ქრონოლოგია არა აქვს, როგორც უკვე გვითქვამს. სტრიქონ-და-სტრიქონ შუა მაინც გამობრწყვილებს სხვა რაღაც დიდ-დიდი საქმეებიცა მეფისა, და თუმცა მემატიანე ამ ამბებს არ აღგვიწერს, მაგრამ აქ იქ წამოსცდება ხოლმე. მაგ, „ერწუს წყობანი დიდნი“, აღება ჰერეთის და კახეთისა და „ხმა-განსმენილი იგი დიდი ძეგვა, რომელ... დახოცნა (1105 წელს) სულტანისა იგი სპანი ურიცხვნი, ათაბაგი განძისა და უმრავლესი კახთა და ქვეყნისა ერი (უნდა: ქვეყნისა ჰერეთისა“), მტერთაგეთანა გარემოდგომილი ჩვენთანა“ (ქ-ცხ. 243). მერე გასაგებად რად არ აღგვიწერს მემატიანე ამ „ხმა-განსმენილთა ბრძოლათა“, რომლისაგან საგულის-ხმებელია, რომ მეფეს აულია კახეთი და ჰერეთი, ერწოს გადაუხდია დიდ-დიდი ლაშქრობა, ალბათ კახ-ჰსრთა ზედა, რომელნიც არ დაჰმორჩილდნენ; უკანასკნელ ჰერ-კახთა მოუშველებიათ სულტანი და განძის ათაბაგი, მაგრამ მეფეს სრულიად აუმტუტებია ეს აუარებელი ლაშქარი მტრისა, ჰერ-კახნი, „მტერთა თანა გარემოდგომილნი ჩვენთანა“. ცხადია, როგორც დღე, რომ აქ იგულისხმება დიდ-დიდი სახელოვანი საქმე მეფისა, რომელსაც მემატიანე მხოლოდ გვანიშნებს და არ აღგვიწერს (ქ-ცხ. 242). ან რად არ აღუწერია მემატიანეს ძერნის აღება (გვ. 245), ანუ გიორგი მეფის სიკვდილი, დიმიტრის სახელოვანი ბრძოლა და დერბენდის კარის მოტანა, ლორესი და აგარაჲს აღე-

ბა (246), გულისტანის, შარვანის, დმანისის, შამახის, ბი-
რიტის, ლასანის, ხოზაონდის და სხვათა ციხე-ქალაქთა და
ქვეყანათა დამონება (გვ. 251 — 2), ანუ სხვა განსაცვიფრე-
ბელნი საქმენი, რომელთაც მხოლოდ გვაგულისხმებინებს
(გვ. 255—256)? ანუ რად გვიმაღავს მრავალთა „განპატი-
ყებათა და მხილებათა“ ურჩთასა და „საშიშად-საზარელობა-
სა“ ორგულთა ზედა (გვ. 257), ან იმ ქართლის ქალაქის
აღების ამბავს, როდესაც მეფე ისრისაგან სიკვდილს გადაარ-
ჩინა გულზე კიდებულმა ხატმა (გვ. 262); ანუ რად არ გვი-
სახელებს იმ საღალატო საქმეებს, რომელნიც ყივჩაყთა გა-
ნიზრახეს მეფის მოკლვისთვის „არა ერთ და ორ, გინა სამ,
არამედ მრავალ გზის და არა მიუშვა ღმერთმან“ (გვ. 262),
ანუ იმ ორგულობათა, რომელსაც, მემატიანეს სიტყვით,
ჰმოწმობენ „საქმენი აწ ხიჯუჯნი“, ე. ი. ის საორგულო ამ-
ბები, რომელიც, როგორც საგულისხმოა, მომხდარა მეფის
სიკვდილის უშალ, ალბად პირველს წლებში დიმიტრის მეფო-
ბისას (ქ-ცხ. 260)?

ერთის სიტყვით, მემატიანე იმდენად საქმეებს არ აღგვი-
წერს, რამდენად ამ სახელოვან და განსაცვიფრებელ საქმე-
თაგან აღტეხილს საკუთარს თვისს გრძნობას, თვისს საკუთარს
აღტაცებას, განცვიფრებას, მოწიწებას ბრწყინვალე გმირის
წინაშე. მთელი მატიანე ნაყოფია ამ გრძნობისა. იგი უფრო
შესხმასა ჰგავს, ვიდრე ისტორიას, რომელსაც მხოლოდ იმ-
დენად შეეხება, რამდენადაც მასში გამომსჭვირვალევენ ჰიროფ-
ნუჯნი თვისებანი საკვირველის გმირისა. მწერალი თვითონ
არ ჰმაღავს, რომ მეფის ხორციელ საქმეებს იგი ოდნავ შე-
ეხება; იგი პირდაპირ აცხადებს: „მრავალთაგან მცირედი მე-
გულვების თქმად“ (გვ. 248), „მრავალგზის... განსაცდელ-
თა სიკვდილისათა შთავარდა იგი, რომლისაგან მცირედი
მივსცეთ თბრობასა“ (გვ. 262), „და ესე მცირედი მრავლისა-
გან თქმად შეუძლებელი“ (გვ. 257, 243); — „...აღასრულ-
ნა საქმენი, რომელნი ჩვენ მცირედითა და ყოფილად კნინითა

სიტყვითა წარმოგვიჩენიან დიდთა მათ და მითხრობად შეუძლებელთა საქმეთა მისთაგან“ (გვ. 252—3); ანუ: „რაოდენმან ქარტამან და მელანმან დაიტიოს აღწერად“ (გვ. 250)?.. ამ ნაირად, დიდ-დიდ ამბების აღწერის მაგიერ მემატიანე გადმოადუღებს იმ თვისს ღრმა შთაბეჭდილებას, რომელმაც უნებლიედ ათქმევინა მემატიანეს: ბერძენთა და ჰრომთა უმთავრესნი გმირნი ვერ შეედრებიან დავითს და, თუმცა გომერ, არისტოტელ, იოსიპოს, ოდისეი და ფირესტე აქებდნენ თვისს გმირებს, მაგრამ „ამათ ნივთნი საქმეთანი არა ჰქონდეს კმად მისათხრობელად; ამისთვისცა რიტორებითა მით ხელოვნებისათა განავრცელეს, ვითარცა იტყვის თვთ სადამე ალექსანდრელი: „არა დიდ იყავ აქიველ, არამედ დიდსა მიემთხვიე მაქებელსა უმიროზსა (გომერს)... ჰქონებოდესმცა ამათ ბერძენთა თხრობათა ნივთად საქმენი დავითისნი და მათმცა აღწერნეს ჯეროვნად მათისაებრ რიტორებისა მსგავსად და მაშინ-ლა ღირს ქმნილ იყვნეს ჯეროვანსა ქებასა“ (გვ. 250). მემატიანეს აზრით, თვით ალექსანდრე მაკედონელი ქართველების მცირე სპით ვერ იქმოდა იმდენს საქმეს, რაც დავით მეფემ ქმნა: „და თუმცა დავითს სპარსთა მეფობა ჰქონებოდა, ანუ ბერძენთა და ჰრომთა ძალი, ანუ სხვათა დიდთა სამეფოთა, მაშინლა გენახნეს ნაქმნარნი მისნი და სხვათა ქებულთანი!“ (გვ. 260).

რომ მემატიანე სამღვდელიო პირია, ეს ყოველ სტრიქონში გამომჟღავნდება. მოელი მისი მოთხრობა აღბეჭდილია ღვთის-მეტყველურის ბეჭდით. მოქმედება მეფისა განყოფილია ორ ნაწილად: სახორციელოდ და სასულიეროდ. უკანასკნელს უჭირავს თითქმის ნახევარი მატიანისა და გვიხასიათებს მეფის ღვთისნიერებას (გვ. 253—263); შესავალიც (გვ. 236—240) ღვთის-მეტყველურის ხასიათისაა. თვით „სახორციელო“ ნაწილიც (გვ. 240—253) უმეტესს ყურადღებას აქცევს არა საერო, არამედ სასულიერო საქმეებს მეფისას; ხოლო სახორციელო „სვიანობა“ მეფისა, მემატიანეს

აზრით, შედეგი ანუ „სანაცვლო“ იყო მისის ღვთისწიერებისა (გვ. 242), გინა ნაყოფი მისის სულიერად წარმართებისა (გვ. 253).

ამასთან მემატიანე ღრმად განათლებული და ნაკითხი პირია. მისი ნაწერი ნიმუშია მაღალის ხელოვნებისა. აქა-იქ ენა-მზიანობა მათიანისა უმწვერვალეს წერტილამდე აღის და ატკბობს სმენა-გონებას. (მაგ. გვ. 263; 261). ამის გამო ჩვენ გვგონია, რომ მემატიანე უნდა იყოს ანუ თვით კუზი იოანე, ანუ სვიმონ ჭყონდიდელი და ანუ არსენი იყალთოელი, რომლის მჭევრ-მეტყველება სჩანს მისგან დაწერილის დავითისადმი „შესხმისაგან“ (იხ. „სამოთხე“ გვ. 518—9 და ეკ. მუხ. ხელნაწ. № 76). არსენიზე ეჭვი შეიტანება მხოლოდ იმის გამო, რომ თავისს ქებას არ იკადრებდა: „არსენი იყალთოელი, თარგმანი და მეცნიერი ბერძენთა და ქართველთა ენათასა და განმანათლებელი ყოველთა ეკკლესიათა“ (ქ-ცხ. 259).

უკანასკნელ, საჭიროდ ვრაცხ დავურთო, რომ მემატიანე გვარწმუნებს, სრულს სიმართლეს ვწერო (ქ-ცხ. 254).

თ. ყორღანი

„ქართლის ცხოვრება“ თამარ მეფის შესახებ.

მეცხრე ვრცელი მათიანე, რომლისაგან შესდგება შემდეგი ნაწილი ქ-ცხბისა (გვ. 236—338), არის თამარ-მეფის მათიანე. ამ მათიანეში მოთხრობილია ფრიად მოკლედ მეფობა დიმიტრი I-სა და დავითისი (ქ-ცხ. 263—4), უფრო ვრცლად მეფობა თამარის მამის გიორგი III-ისა (265—277) და უკანასკნელ ფრიად ვრცლად თვით თამარის ცხოვრება (277—338, ანუ უფრო დაჭეშმარიტებით გვ. 274—338). ამ ნაირად, მოხსენებულს მათიანეში დიმიტრის, დავითის და გიორგის ბრწყინვალე მეფობას უჭი-

რავს სულ 12 გვ., ხოლო თამარის მეფობას—64 გვ. აქი-
დამაც საგულისხმებელია, რომ მთელი ეს მატთანე თამარის
მატიანეა, ხოლო დანარჩენი მეფობა მხოლოდ წინასიტყვაო-
ბასავით მიუძღვის ამ მეფობას. მაგრამ უკანასკნელს აზრს
სხვა უფრო მკვიდრი საბუთები აქვს: ქ.-ცხ. აღწერს რა გიორ-
გი III-ის ცხოვრებას (გვ. 265), პირდაპირ გვაგულისხმები-
ნებს, რომ მას სახეში აქვს არა გიორგის, არამედ მისის ქა-
ლის თამარის მეფობა: გიორგი მამა იქმნაო... „მისებრ მპყრო-
ბელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა, თამაჲს ვიტყუვი, მე-
ფედ ცხებულსა, რომელი: ქვემოჲ სიტყვამან ცხად ჰყოს“. მა-
შასადამე, მემატთანე თამარის დროს სცხოვრობს და თამარის
მეფობას სწერს და არა გიორგისას, რომელსაც არა ჰყავს
საკუთარი მემატთანე, როგორც, სამწუხაროდ, არ ჰყოლია
საკუთარი მეისტორიე ბრწყინვალე მეფობას დიმიტრისას და
დავითისას.

გიორგი მეფის მატთანე დაწერილია თამარის დროს და
იმავე პირისგან, რომელსაც თამარის მატთანე აღუწერია. მა-
გალითად, გიორგის ცხოვრებაში ჰხმარებულთა ფრასა: „მო-
ვიდა ოდესმე წინაშე გიორგისსა ანდრონიკეს კომნიანო-
სი“ (გვ. 271). რადგან კეისრის ანდრონიკეს მოსლვა იყო
1167 წ., ამის გამო მემატთანე ვერ იხმარებდა ფრასას
„ოდესმე“, თუ რომ დიდს ხანს არ გაეგლო 1167 წლით-
გან მატთანის აღწერამდი; ხოლო გიორგის მეფობაშივე
ქ.-ცხბაში თამარზე ნათქვამია: „ჰსჩანს ვითარცა მზე ვიდრე
მოდღეინდელად დედემდე მამის კურთხევა შვილსა ზედა საყვა-
რელსა...“, რომელიცა შემდგომმან სიტყვამან საცნაურ ჰყოს,
რომელნი გვეგულებს ადწეკად“ (ქ.-ცხ. 274 + 5). აქილამ ცხა-
დია, რომ ვისაც გიორგის ცხოვრება აღუწერია, მასვე დაუ-
წერია თამარის მატთანეც, და როდესაც დაუწერია, თამარი
კიდევ ცოცხალი ყოფილა.

რომ მატთანე დაწერილია თანამედროვისაგან, რომელიც
თვით-მხილველიც არის რამდენთამე მისგან აღწერილ ამბავთა,

ეს ისე ცხადად ატყვიან მთელს მატთანეს, რომ ამაზე სიტყვის გაგრძელება მეტი იქნება. აქ ჩვენ განვმარტოთ მხოლოდ ის, თუ ვის და როდის, რომელს წელს აღუწერია ეს მატთანე. ამ კითხვის განმარტვა პირველს კითხვასაც საკმაოდ აგვიხსნის.

ჩვენ უკვე საკმაოდ დავამტკიცეთ (ქრონ. გვ. 280—285), რომ თამარ მეფის მატთანე დაწერილია ორ-ხანად: ერთი წილი დაუწერიათ 1195 წელს (გვ. 263—310), შანქორის ომის უმაღლვე, ხოლო მეორე მისი ნაწილი (გვ. 440—348) თამარ მეფის სიკვდილის შემდეგ. სიტყვის გაუგრძელებლობისათვის მკითხველმა ჩვენი საბუთიანობა აღმოიკითხოს ჩვენს ქრონიკებში (გვ. 258; 282—3) და ქ-ცხბა (გვ. 283), სადაც მოთხრობილია საქართველოს განდიდება და სამეფოს გაგრძელება „ზღვით პონტოსით ზღვადმდე გურგენისა (კასპიის ზღვა) და სპერითგან დარუბანდამდის...“, რომელი აწ სჩანს დაწეკასს შინა ამისსა ათეკთმეტთა მოქცევათა ჟამთა. თამარ სამ გზის სანატრელისათა“. ცხადია, რომ როდესაც ეს დიდ-დიდი ამბები მემატთანეს აღუწერია, მაშინ ყოფილა მე-11 წელი თამარის მეფობისა, ე. ი. 1195 წ., დრო შანქორის ომისა, რომელსაც მართლა შეუდგა შემოერთება შარვან-შანქორისა დარუბანდამდი და მთელის ბუბაქარის სავთავროსი კასპიის ზღვამდი და სპერითგან ხაზარეთამდი და სკვრეთამდი, გამდიდრება ეკლესიათა, დიდებულთა და აზნაურთა (შეად. გვ. 308—310).

ამ საბუთიანობას დავუმატოთ ესეცა: 1) დავით სოსლანზე მემატთანე სწერს (გვ. 293), რომ იგი მოკლე დროს ისე დახელოვნდაო სამხედრო საქმეში, „ვითა დღეს სჩანს, რომელ შინათ ვინ ყოფილა ამისი მასწავლებელი და თანამოსწავლე და, თუ გარეთთა ქვეყანათა მისრულა, ვერავინ სადა გამოჩენილა მისებრი“. აქილამ ცხადია, რომ ამ მატთანის დაწერის დროს დავით და მისი მასწავლებელნიც ცოცხალნი ყოფილან, ე. ი. მატთანე დაწერილა არა უგვიანეს 1207 წ., როდესაც მოკვდა დავით.

მეორე ნაწილი ამ მატიანისა თამარის სიკვდილის უმაღლეს დაწერილი. ამას ამოწმებს ის ცხოველი ურვა, რომლითაც აღბეჭდილია უკანასკნელი ნაწილი ამ მატიანისა თამარის სიკვდილზე და თვით დაწერილებითი მოთხრობა ამ ამბისა (გვ. 333—335). თვით უკანასკნელი სტრიქონებიც მატიანისა ამასვე ამოწმებენ (იხ. გვ. 338, სამი უკანასკნელი სტრიქ.). ამ სტრიქონების ბუნდათ გამოხატული აზრი ეს არის: აქ დავხშავ სიტყვათა წყობას მომავალთათვის ძლევათა, რადგან მომავალ სახელოვან საქმეთა „უაღრესი სახის-მეტყველება“ საჭიროა, ვინემ ჩვენ შეძლება გვაქვსო, „და ამის-თვის ჩვენ მიერ დუმით პატივ-ცემით დავიდუმოთ“. ცხადია, მემატიანეს სრულიად სწამს, რომ გიორგი-ლაშას მეფობა თამარისაზე უდიდებულესი იქნება და მაშასადამე უფრო დახელოვნებული მემატიანე დასჭირდებაო. მაგრამ ეს რწმენა მემატიანეს უსათუოდ უნდა დაჰკარგვოდა 1218 წლის შემდეგ მაინც, როდესაც გიორგი ლაშას ზნეობითმა ხრწნილებამ ძლიერად თავი იჩინა....

სახის მეტყვეობითი ხასიათი თამარის მატიანისა ბუნებითია და არა ნაძალადევი: მთელი ხანგრძლივი მეფობა გიორგი III-ის და თამარისი სავსეა ისრეთის საოცარ ძლევათა და საკვირველ მოვლენათაგან, რომ თვით მემატიანე წარტყვენილია და დამონებული ღრმა შთაბეჭდილებით. გული მისი სავსეა აღტაცებით, და ეს აღტაცებითი გრძნობა ჰმეფობს მთელს მისს ნაწერში უფრო ძლიერად, ვიდრე დავით აღმაშენებლის მატიანეში. თამარის მატიანე განუწყვეტელი ქებაა, ანუ ქებათა-ქებაა. იგი რიტორულ ხელოვნებით აღწერილი შესხმაა მეფისა და გმირთა. მემატიანეს სიტყვით, თამარის მეფობის „მოთხრობა შეუძლებელ არს, არა ხოლო ჩვენ მიერ, არამედ უკეთუმცა შეკრბეს ბრძენნი ყოვლისა სოფლისანი, ჯეროვნად კელ-ყოფენ დუმილსა ვერ მიწდომისათვის სიტყვით გამოთქმად საქმეთა თამარისთა“ (გვ. 310). ამის გამო, — გვარწმუნებს მემატიანე, — „ამიერითგან გონება

უხმს ვრცელი და ენა ბრძნად მეტყველი, რომელმანცა შეუძლოს ღირსებით აღწერისა მიცემად წარმართებანი თამარის საქმეთანი; რამეთუ ვითარ თმანი თვისნი თვთოეულად ვერ ვინ აღრაცხნეს, ეგრეთვე ვერცა ვინ ესენი აღრიცხნეს ანუ თუ აღწერნეს“ (გვ. 291). მხოლოდ მცირედსა „კელ-ვყოფო აღწერად ძალისაებრ ჩვენისა“, რადგან „სრულიად დუმილი დავიწყებასა შეიქმს საქმეთა მისთა და აღწერა ვერ შეძლებით დააკნინებს სიდიდეთა ბრწყინვალეობათა საქმეთა მისთასა“ (გვ. 310). მემატიანე ჰშიშობს, რომ იმ მცირე აღწერასაც, რომელსაც იგი გვაძლევს, მომავალი შთამომავლობა საქმის სიდიადისაგამო ვერ დაიჯერებსო: „საექვი მიჩნს მომავალთაგან არ დარწმუნებად“ (გვ. 291). ამისთვის მწერალი სთხოვს მკითხველს, რომ თუ სიტყვას არ დაუჯერებს, საქმეებს მიჰხედოს თამარისას: „ვის უნდეს ცნობად, იხილენ ქალაქნი, ციხენი და თემნი სულტანთა სასხდომნი, მისგან ახმულნი (ხმლით აღებულნი) საზღვარნი, სამეფოჲსა ორად (ე. ი. ორ-წილად) განფართოვებულნი... ერყამდის მისგან დადებული ხარაჯა და ბაღდადის კერძ მარაღამდის და თვით იგი ხალიფა შეშინებული და მოაჯე“ (გვ. 291). ხანდისხან მემატიანე, მოშიში მომავალთაგან არ-დარწმუნებისა, ფიცით გვაჯერებს: „ამისი მოწამე თვით იგი უტყუელი ღმერთი არს, და რათა არა ტყუილი ვისმე ეგონოს და ზღაპრად გიჩნდეს თქმული ესე მომავალთა ჟამთა“... (308).

მემატიანე არ აზვიადებს და არც განზრახ აღიდებს თამარის მოქმედებათა: აღძრული ღრმა შთაბეჭდილებით, იგი მხოლოდ მუსიკობს, მჭევრ-მეთქვეობს, ენა-წყლიანობს, სახემეტყვეობს, რათა ენა-მზიანობით მაინც რამდენადმე შეგვაგებინოს დიდებულება მეფობისა, რომლის ვრცლად და დალაგებით აღწერას ვერ ჰკადრულობს, ვერ ახერხებს, ვერ-შემძლებლობს, მართლაც, მრავალი წვრილი და დიდ-დიდიცა საქმე თამარისი აღუწერელად და აღუნუსხველადაც დარჩენილა. საკმაოდ ვრაცხთ მაგალითად მხოლოდ ის ვუჩვენოთ,

რომ მემატიანესგან სრულიად აღწერილი არ არის თამარის მიერ განთავისუფლება და მტერთაგან უზრუნველ-ყოფა დარუბანდელთა, ღუნძთა, ოვსთა, ქაშაგთა, რომელსაც მხოლოდ ორიოდ თითქო შემთხვევით წამომცდარ სიტყვით გვაუწყებს (გვ. 336).

მემატიანე ღრმად განათლებული პირია და სავსებით მცოდნე ჩვენის ენისა. იგი ნაკითხია და მცოდნე, არა თუ საეკლესიო მწერლობისა, არამედ სამხედრო უცხო ტომთა ისტორიისაც; მრავალთა მწერალთა სახელი და აზრი შემოაქვს თვისს შრომაში, განსაკუთრებით მარიამ დედოფ. ქ-ცხ. ვარიანტით. უფრო ხშირად პოეტურს და ეროვნულს მწერლობას გვისახელებს, ვიდრე ეკლესიურთა. ღვთის-მეტყველური მსჯელობა და ბეჭედი ამ მატიანეს ბევრად უფრო ნაკლებად ატყვია, ვიდრე დავით აღმაშენებლისას, მაგრამ რიტორიკო-პოეტიკური, მრავალ-ფრასოვან-სიტყვაობა პირველს გადამეტებით აჩრდილებს, ვიდრე უკანასკნელს. ამ ნიშნებით შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მემატიანე ერის-კაცი უნდა იყოს. ამას ის გარემოებაც უფრო აძლიერებს, რომ მემატიანე, როგორც ცხადად ეტყობა მისს მატიანეს (მაგ. გვ. 299—300; 306—7; 329—332 და სხვ.), რომელიც ხშირად თვით-მხილველის შესაფერს წვრილ გარემოებას აღგვიწერს, — თვითონ მონაწილეა იმ ლაშქრობათა, რომელიც აღუწერია.

მაგრამ მატიანეში ჩვენ მაინც უფრო ბევრს ნიშნებს ვპოულობთ იმისას, რომ იგი დაწერილი უნდა იყოს ჯვარ-მტვირთველის ჭყონდიდელის ანტონ გლონისთავისძის მიერ. ჯვარ-მტვირთველის თანამდებობით ანტ. ჭყონდიდელი მართლა მუდამ ჯარს ახლდა და თვით-მხილველი იქნებოდა მისგან დაწერილებით აღწერილ ლაშქრობათა. ანტონი გიორგის მეფობაშიც სცხოვრობდა და, მაშასადამე, მის მატიანეს აღწერასაც შესძლებდა, როგორც თანამედროვე და თვით-მხილველი. გიორგის მეფობაში ანტონს უკვე ჰქონდა ჭყონდიდლობა, მაგრამ მიქელ კ'ზმა მისტაცა ჭყონდიდლობა

„მოძმაცვითა (ცბიერებითა) ვაეთმე მეფისა (გიორგის) გან-
მზრახთაჲსა“, და ამის შემდეგ გარესჯაში სცხოვრობდა (გვ.
293). ანტონის გადაყენება იმავე წელს (1170—1178 წლებ
შუა) იქნებოდა და იმავე მიზეზით, რომელს წელს და რა მი-
ზეზითაც იმავე მიქელ კ^წის შეცადინეობით ნიკოლოზ კათა-
ლიკოზმა გულაბერისძემან თავი დაანება თვისს თანამდებო-
ბას და იერუსალიმს გადასახლდა. საგულისხმებელია, რომ
ეს იქნებოდა 1178 წელს, როდესაც უკანასკნელად აეშალა
მეფეს დემეტრე, რომლის დამხობას შეუდგა განპატიეება მრავალთა (იხ. ქრონ. 1178 წლის ქვეშე). სწორედ ეს პირადი უსი-
ამოვნება უნდა იყოს მიზეზი იმისი, რომ ანტონი თვისს მატ-
ტიანეში მეტად უხამსად მოიხსენებს მიქელ კ^წს: „მოკვდა
ქ-კ^წი მიქელ, ჭყონდიდელი, მწიგნობართ-უხუცესი... რომ-
მელსა აქვდა სამთავისიცა, და აწავინ შესწუხნა მისთვის, არა
დიდი, არა მცირე, რამეთუ ყოველნი სძულდებდეს მას“. პირადი
ანგარიში ანტონისი აქ მით უცხადესათ გამომჭვირვა-
ლებს, რომ ამ დროს მიქელ გადაყენებული იყო კათალიკო-
ზობიდან და მსშასადამე მისს სიკვდილს არავითარი სამეფო
მნიშვნელობა არა ჰქონდა და არც მოსახსენებელი იყო მატ-
ტიანეში. მატტიანე არ იხსენიებს არც-ერთს თამარის დროინ-
დელს კ^წის სიკვდილს და ტახტად აღსლვას (ნიკოლოზისას,
თეოდოსესას, ბასილისას, იოანესას. (იხ. ქრონიკები, გვ. 280),
და რაღა მიქელის სიკვდილი მოაგონდა მემატტიანეს? იმავე
პიროვნულის გრძნობით უნდა იყოს გამსჭვალული მემატტიან-
ე, როდესაც კ^წს მიქელს უწოდებს „თესლად ბოროტად“,
რომელიცა „წინა-უკმო იყო წესთაგან საეკლესიოთა, და ჭყონ-
დიდელ-მაწყვერელობა და მწიგნობართა-უხუცესობა მას მო-
ეხვეჭა უფლისაგან“ (ე. ი. გიორგი მეფისგან) და რომელიც,
ანტონის სიტყვით, „განაყენა (საყდრიდამ) სასჯელმან ღვთი-
სამან“ (გვ. 280). რამ აღძრა ესრეთი რისხვა მწერლისა, თუ
არ იმ პირადმა ანგარიშმა, რომ მიქელმა მემატტიანეს მისტა-
ცა ჭყონდიდლობა? ან რად სახელდებით არ გვიჩვენებს მა-

ტიანე მიქელის ბრალს, თუ მართლა მას ესრეთი დიდი ბრალი მიუძღოდა? ხოლო ჭყონდიდლობის და მწიგნობართ-უხუცესობის მოხვეჭის ბრალი მიქელს-კი არ უდება, არამედ მეფე გიორგის, რომელმაცა მას მიუბოძა ეს თანამდებობა; და ან რა დიდი ბრალია ეს, რომ ასე უშვერად იხსენიებენ მას? რასაკვირველია, აქ ლაღადებს უმთავრესად პირადი ანგარიშები ანტონისი, რომელიც თვისს მატთანეში შურს უგებს მიქელს ჭყონდიდლობის მიტაცებისათვის და ნიკოლოზ კზის გადაყენებისათვის.

რომ ანტონი არის მწერალი მატთანისა, ეს უფრო ცხადად გამომჟღავნებულს იმაშიც, რომ მემატთანე განსაკუთრებულის დაწვრილებით აღგვიწერს, რომ მიქელის სიკვდილის შემდეგ თამარმა ვაზირად დასვაო ანტონი და „მისცეს მას ჭყონდიდი, სამთავისი, კისის-ხევი და მწიგნობართ-უხუცესობა: რამეთუ მართალსა უკეთუ უბრკმეს, არა დაეცეს“. მერე აღწერს ანტონის ღირსებათა ცალიერ ფრასებით; მხოლოდ ის-ღა მოჰყავს საბუთად იმ ღირსებათა, რომ მან ღვიმეს და კლარჯეთს აღაშენაო მონასტერი (იხ. გვ. 293). — ყოველივე ეს ერთად: უშვერად მიქელის მოხსენება და ესრეთის არაჩვეულებრივის დაწვრილებით ანტონის შედარებით წვრილმან საქმეთა აღწერა თითქმის პირდაპირ გვიჩვენებს, რომ მწერალი თვით ანტონია.

ხოლო ეს უმეტესად ცხადდება იქიდანაც, რომ მემატთანე ანტონის სახელს წამ-და-უწუმ ჰხმარობს, უბრალო შემთხვევისა გამოც: ანტონს უბრძანესო ჯარის გამოწვევის წიგნების წერა „მამაცურითა სიტყვითა“ (აღბათ დიად რჩეული მწერალი ყოფილა, როგორც მისი მატთანეც გვიმტკიცებს); ანტონივე გაატანესო ჯარს შანქორის ომში (გვ. 304—305); იგივე ჯვარ-მტვირთველი მონაწილეობს ბასიანის ომში და მოგვაგონებს, რომ ეს ანტონი იყოო მწიგნობართ-უხუცესი, „კაცი შესახედავათცა ჭაბუკი და გვარ-ტომობით არა-უაზნო“ და მას უბრძანესო ძელი-ცხოველის წარძღვანა (გვ.

305—6);—რომ შანქორს გამარჯვებულს მეფე დავითს „მიეგებნესო წინა ანტონი ვაზირი, კელ-განპყრობით მმადლობელი ღვთისა, თვით აღვსილი ლართა და საჭურჭლეთა მიერ ათაბაგისათა, რომელმან რიდობითა მონაზონებისათა არა იკადა მახვილი და მისრულმან სამითა ყმითა შემოაქცია სამასი ჯორი და აქლემი კიდებული“. ესრეთი წვრილმანობა უბრალო საქმეებში, ანტონის სახელის წამ-და-უწუმ ხსენება შესაბამო იქნებოდა იქ, სადაც მემატთანე სტოვებს მოუხსენებლად დიდ-დიდ ამბავთა, მოქმედებათა და გმირთა, თუ რომ ამ წვრილმანებში არ გამომჭვირვალედეს თვით მემატთანეს სახელი და მისი კერძოდ თავ-მოყვარული ანგარიშები (ქ-ცხ., გვ. 289, 293; 304—307).

თ. ყორდანი

საორატორო პროზა.

საკოლიტიკო მხვრამეტყველება.

ს ი ტ ვ ა

კოლხიდელის აიეტისა ლაზთა მეფის გუბადის მოკვლის გამო, თქმული
საერო კრებაზედ.

მარტო სიტყვითა და ლაპარაკით რომ ეწყენინებინათ
თქვენთვის ბერძნებს, ან მარტო ავი რამ განზრახვა რომ შე-
გემჩნიათ, ეგ კიდევ არაფერი; ჩვენც აღვიღად შევიძლებდით
სამაგიერო გადაგვეხადნა. მაგრამ, როგორ უნდა ავიტანოთ
დღეს ის საშინელი უპატიურება, რომელიც იმათ მოგვაყე-
ნეს და ან როგორ შეიძლება ახლა ფიქრი, ტოკვა და ყოყ-
მანი? ხომ დავკარგეთ ასეთი მოხერხებული დრო და მერე
როდის-ღა შევიძლებთ, რომ შური ვიძიოთ და სამაგიერო
ვაზღვევინოთ. განა საბუთებს ვერ წავუყენებთ იმისას, რომ
საქმით დაგვიშავეს და არა მარტო განზრახვით? საჭირო არც-
კია რომ ამისი დამამტკიცებელი საბუთები დაგისახელოთ.
სულ-მდაბლობით მოჰკლეს იმათ გუბადე, იგი დიდებული
ვაჟ-კაცი; მოჰკლეს ისე უკადრისად, თითქო ვიგინდარა და
ზნე-დაბალი კაცი ყოფილიყოს. წავიდა, განჰქრა დიდება კოლ-
ხიდელებისა! ახლა ჩვენ იმას-კი აღარ უნდა ვფიქრობდეთ,
რომ სხვები დავიმორჩილოთ და ვმართოთ საქმენი მათნი,
არამედ იმისიც მადლობელნი უნდა ვიყვნეთ, თუ, ვინც უწინ
ჩვენ გვემორჩილებოდა, ავად არ მოგვეპყრა ახლა. განა რა

ჭკუაა, რომ დავსხდეთ და ვიფიქროთ, ჩვენი მტერნი არიან თუ მოყვარენი ისინი, ვინც პირველი კაცი მოგვიკლაო. მოვალენი ვართ შევიგნოთ, რომ თავ-გასულობა მათი ამას არ დასჯერდება. ეს ერთი დანაშაული რომ არათრად ჩავუგდოთ, შემდეგაც აღარ მოიშლიან ჩვენს შეურაცხებასა. უფრო გულ-დამშვიდებით და ნაკლების უიშით დაგვიწყებენ წყენას, იმიტომ რომ თავიანთ დაპყრობილთ ისინი მეტად შეუბრალებლად ეპყრობიან და ზიზღით უყურებენ თავის ხელქვეითებს. იმათი იმპერატორიც მელა კაცია. ის მუდამ მოხარულია და მოსურნე ყოველ-გვარის არევ-დარევისა. ეს კაცის-კვლაც იმიტომ მოჰხდა ისე სასწრაფოდ, რომ თვითონ ის აგულიანებდა ამ საქმეში თავის ხელ-ქვეითებს და იმათაც დიდის სიამოვნებით შეასრულეს მისი სურვილი; არამც თუ მაშინა გვცარცვადენ და გვყლფთავდენ, როცა არათერს არ ვუშავებდით და ჩვენ შორის არავითარი სამღურავი არ იყო, არამედ მაშინაც-კი, როცა მეგობრობით გვეპყრობოდნენ, დიდი შეურაცხყოფა მოგვაყენეს და დიდათ გაგვაბიაბრუეს. კაცს ეგონებოდა, სულ ერთად შეჰყრიათ სენი სასტიკობისა, უგუნურებისა, ჩვენის მძულვარებისა და სხვა ამისთანა ბიწიერებაო. სპარსელნი სულ სხვა ზნისანი არიან, ბერძნებისაგან დიდად განირჩევიან. თუ მეგობრობა აქვთ ვისთანმე, მუდამ ერთგულობას უწევენ, ხოლო მტერს მტრულად ეპყრობიან და არა ჰზოგავენ.

ჩემი სურვილი და ნატვრა ის არის, კოლხიდელების სამეფო ისევე ყოვლად-ძლიერი იყოს, როგორც წინად ყოფილა, რომ არავითარი შემწეობა უცხოელთა არ ეჭირვებოდეს და რომ სრულიად დაუმოკიდებელი იყოს, როგორც მშვიდობიანობისა, ისე ომიანობის დროსა, მაგრამ, რა-კი დროთა-ბრუნვისა გამო, ანუ ბედის დაუდგრომლობის მიზეზით, ანუ, შესაძლოა, ამ ორსავ მიზეზით ერთად, ასე დავუძღლორდით და თვითონ ჩვენ ჩავუვარდით ხელში სხვებს, გონიერება უფრო ის იქნება, იმათ ხელში ვირჩიოთ ყოფნა, ვინც

უფრო ზომიერები და მართლის მოყვარენი არიან და უფრო გატანა იციან თავიანთ მომხრეებისა. ჩვენს ნამდვილს მტრებზე უფრო ძლიერნი ვიქნებით მაშინ, როცა არ შევარჩინთ იმათ თავიანთ დანაშაულს და ვიზრუნებთ ამასთანავე შემდეგისათვის. ახლა ბერძნები თავის მელაძუობითა და თვალთმაქცობით გვაბრმავებენ. ხოლო, რა-კი მათნი მტერნი შევიქნებით, იმათი მოჩვენებული სიმშვიდე და მეგობრობა ვეღარას გააწყობს, ამოა შეიქმნება. ფარისევლებს აღარ მიეცემათ შემთხვევა, რომ კვლავ დაგვათათბირონ ტკბილის სიტყვითა და მოქარგულის ენით, რადგან მტრად გადაკიდებულნი სრულიად შორი-შორს ვიქნებით ერთმანერთზე. თუნდა რომ კიდევ გამოილაშქრონ ჩვენ წინააღმდეგ, კარგად ვერ მოუვათ საქმე: სპარსები და ლაზები ერთად შევერთდებით და რაღას გააწყობენ ისინი, მერე ისიც მტრის ქვეყანაში შემოსულნი? ერთს ჩვენს შეტევასაც ვერ გაუძლებენ. სულ ახლახან არ იყო, რომ მთელი მაგათი ჯარი გააქცია მიდიელების მცირე რაზმმა და საშინელი სირცხვილი აჭამა. დღესაც სული ვერ მოუბრუნებიათ, ისე დაიხოცნენ მაშინ სირბილით. ყველაფერში დამარცხდნენ და მხოლოდ იმაში აჯობეს სპარსელებს, რომ ძალიან მოჰკურცხლეს და გამოკიდებულნი სპარსნი ვეღარ დაეწივნენ. მიზეზი ამისა ის იყო, რომ მხდალნი არიან და განგებულება მათი უგონოა. ამისთანა ნაკლი და ამგვარივე ბიწიერება თან-დაყოლილი აქვთ, დაბადებითვე დასჩემებიან. ასე ბიწიერნი არიან ბუნებით და კიდევ მაინც სულს იმძიმებენ სხვა დანაშაულით, რომელიც აორკეცებს მათს უბედურებას; აორკეცებს იმიტომ რომ კაცის-კვლის გამო დაჰკარგეს მფარველობა უზენაესისა, იმიტომ რომ იმდენად მახვილი არა სჭრის, რამდენადაც კეთილი და სათნოება; არა მგონია, რომ ცოდვილსა და დამნაშავეს ეწვიოს ამისთანა მადლი. მაშ ასე: თუ გვინდა რომ კეთილ-გონიერნი ვიყვნეთ, არ უნდა დავიჭიროთ მხარე ბერძნებისა, რომელთაც თავი თავის ალაგას არა აქვთ და რომელ-

თაც უწყრება და ურისხდება ის, ვინც არის ყოველისავე ხსნა და ცხონება.

ამ გვარად, თვით საქმით დავამტკიცეთ და ჭრა ლიტონის სიტყვით, რომ აღვილია ჩვენთვის სპარსელებს მივემხროთ და რომ ღვთისთვისაც ეს იქნება უფრო სასიამოვნო და კაცისათვისაც. ვერაფერ ვერ იტყვის, რომ ან უსამართლოდ მოვიქცეთ, ან ღალატი გავწიეთ, მართალია, წინადაც ბევრი უსამართლობა გვინახავს ბერძნებისაგან, მაგრამ მაინც ვამჯობინებდით არ შეგვეცვალა ჩვენი ყოფა-მდგომარეობა, იმიტომ რომ არ არის კარგი სხვა მხარეზე გადასვლა. მხოლოდ რამდენისამე მიზეზის გამო. ეს მიზეზები თუმცა პატივსადები მიზეზები იყო, მაგრამ მაინც შეიძლებოდა მოთმენა და ატანა მაშინდელის ყოფისა. ხოლო როცა უმწვერვალესად გვიჭირებენ საქმეს და გამოვყევართ მოთმინებიდან, მაშინ, მგონია, რომ მხოლოდ უგუნურნი, მხდალნი და საცოდავნი თუ აიტანენ ყოველსავე ამას მოთმინებით და არ აღშფოთდებიან, რაც უნდა უსიამოვნება და სირცხვილი აქამონ, არსად და არასოდეს არ მოჰხდებოდა ისეთი ბოროტ-მოქმედება, როგორც იყო მოკვლა გუბაძისა. ხოლო თუ მოჰხდებოდა, დაუსჯელად არ ჩაივლიდა. ამიტომ არც ჩვენ უნდა დავსტოვოთ ეს გარემოება უყურადღებოდ, რადგან სირცხვილი იქნება ჩვენთვის დავივიწყოთ მეფე ჩვენი და პირში ვეფეროთ მის მკვლელებსა. ახლა რომ ის ჩვენ წინაშე წარმოსდგეს, უეჭველია, სამართლიანად გავგვიცხავდა და საყვედურით გვეტყოდა, რომ ჩემი ჯეროვანი პატივისცემა არა გქონიათ, რაკი მკვლელნი ისევ თქვენს ქვეყანაში არიან და ჯერაც არ განგიდევნიათო. მაგრამ იმას ხომ თქვენ შორის თავის დღეში ველარ ჰნახავთ და ველარ გეტყვით ამ საყვედურს. მაშ აზრით მაინც წარმოიდგინეთ, რომ მეფე ჩვენი სდგას ჩვენ შორის, გვიჩვენებს თავის წყლულს, მახვილით გაპობილს მკერდს და დიდს ნახმლევს კისერზე, გვიჩვენებს და ემუდარება თავის ერს, ახლა მაინც ნუ შეარჩენთ ჩემს

სისხლს, გადაუხადეთ სამაგიერო და ნუ გამხდით მტრის გულსათაო.

ამას გარდა, ვინ იქნება თქვენში ისეთი, რომ საქმე დაიჭიროს იმასთან, ვინც ტოკავს და ფიქრობს, ვითომ სამართლიანად იქცევიან კოლხიდელები, როცა ენანებათ გუბადე, თუ არაო. ყოველ ამასაც რომ თავი დავანებოთ, უნდა გავფთხილდეთ, რომ ჩვენ მოწილენი არ გავგხადონ ბოროტ-მოქმედებისა. რა-კი ასე გვეშინიან სპარსელების მომხრეობისა, იფიქრებენ, რომ გუბადის ჯავრს იმიტომ არ ჰყრილობენ და ამ საქმეს ასე გულ-გრილად იმიტომ მოექცნენ, რომ თვითონაც წილი უდევთ იმის მოკვლაშიო. ჩემის აზრით, უფრო მოღალატენი შევიქნებით, თუ როცა კაცი ცოცხალი იყო, მის სახელსა ვფიცავდით, მოკვდა და მაშინვე დავივიწყეთ. როცა ყოველივე საქმე კარგად მიდის, უგუნურება იქნება შეცვლა არსებულის წესისა და წყობილებისა, ხოლო როცა ყოველივე საქმე დაცარულია, უგუნურებაა არ ავყვეთ დროს. მოთმინებით ატანა დღევანდელის ყოფისა მაშინ არის საქებური, როცა ასეთს მოთმინაზე გონიერებაც მოითხოვს. ხოლო ვინც უგულვებელ-ჰყოფს იმას, რისთვისაც გულითა და სულით უნდა ჰზრუნავდეს, და ამჯობინებულობას, რაც შესაფერი არ არის, მაშინ ის უფროა დამნაშავე, ვინც მისცივებია ძველს ყოფას და წეს-წყობილებას, ვიდრე ის, რომელიც ხსნას და შევლას სხვა ყოფასა და სხვა წყობილებაში ეძებს.

სპარსელებმა რომ შეიტყონ ასეთი ჩვენი განზრახვა, დიდად შეგვიყვარებენ და ეცდებიან დაგვიფარონ, იმიტომ რომ კაცთ-მოყვარენი და სულ-გრძელნი არიან; ამასთანავე, იმათ იციან და ეხერხებათ გაგება თავიანთ მეზობელთა სურვილისა. ამას გარდა კიდევ, ჩვენი ქვეყანა იმათთვის ძალიან მოხერხებულს აღაგას არის მოთავსებული; მხედრობაა კიდევ ჩვენი და ძლევითა და დიდებით არის მოსილი; სპარსელნი ჩვენს მხედრობას უფრო ირჩევენ, ვიდრე ფულსა და

ქონებას. ოღონდ-კი ჩვენის ნებითვე მოვინდომოთ და შევატყობინოთ ჩვენი სურვილი, თორემ ისინი დიდის სიამოვნებით დაგვიმეგობრდებიან. ახლა ნულარ მოჰყვებით ფიქრსა და განსჯასა, შეუდევით პირდაპირ საქმესა და სთქვით, რაც გულში გაქვთ. ქებისა და დიდების ღირსნი მაშინ შეიქმნებიან, როცა იმას მოიქმედებთ, რაც სამართლიანია და სათანადო და რაც შეგძენთ სარგებლობას.

ს ა მ ბ ნ ი ა უ ლ ი რ ო ნ ე მ
ა გ მ ა რ თ ლ ი ა ნ ი ა დ ა ს ა თ ა ნ ა დ ო
ს ო ლ ო ნ დ - კ ი ჩ ვ ე ნ ი ს ნ ე ბ ი თ ვ ე
მ ო ვ ი ნ დ ო მ ო თ დ ა შ ე
ვ ა ტ ყ ო ბ ი ნ ო თ ჩ ვ ე ნ ი ს უ რ ვ ი ლ ი,
თ ო რ ე მ ი ს ი ნ ი დ ი დ ი ს ს ი ა მ ო
ვ ნ ე ბ ი თ დ ა გ ვ ი მ ე გ ო ბ რ დ ე ბ ი ა ნ .
ა ხ ლ ა ნ უ ლ არ მ ო ჰ ყ ვ ე ბ ი თ ფ ი ქ რ ს ა
დ ა გ ა ნ ს ჯ ა ს ა ,
შ ე უ დ ე ქ ი თ პ ი რ დ ა პ ი რ ს ა ქ მ ე ს ა
დ ა ს თ ქ ვ ი თ , რ ა ც
გ უ ლ შ ი გ ა ქ ვ თ .
ქ ე ბ ი ს ა დ ა დ ი დ ე ბ ი ს ღ ი რ ს ნ ი
მ ა შ ი ნ შ ე ი ქ მ ნ ე ბ ი თ ,
რ ო ც ა ი მ ა ს მ ო ი ქ მ ე დ ე ბ თ ,
რ ა ც ს ა მ არ თ ლ ი ა ნ ი ა დ ა
ს ა თ ა ნ ა დ ო დ ა რ ა ც
შ ე გ ძ ე ნ თ ს არ გ ე ბ ლ ო ბ ა ს .

კოლხიდელის ფარცატისა იმავე ლაზთა მეფის გუბაძის მოკვლის გამო

ახალი ამბავი არ არის თქვენთვის, კოლხიდელებო, რომ შეგაშფოთათ მოქარგულის ენით ნალაპარაკევმა და ხელოვნურად წარმოთქმულმა სიტყვებმა. მჭერ-მეტყველება ჰხიბლავს ადამიანს და სძლევს ყველას, მეტადრე იმას, ვისაც არ გამოუცდია მისი ძალ-ღონე. მაგრამ მაინც შესაძლოა გავუმაგრდეთ და არ ავყვეთ გულს, უკეთუ დავფიქრდებით, დროსა და გარემოების შესაფერად განვსჯით და გულის-ხმიერებით ჩავაკვირდებით საქმეს. თქმული იმიტომ-კი არ უნდა მოგწონდეთ, რომ მოულოდნელი იყო თქვენთვის და ყური თქვენი არა სჩვევია იმის გაგონებას. თქმული უნდა მოიწონოთ მხოლოდ მაშინ, როცა ნათქვამი თქვენთვის საპატიოსნოა და სასარგებლო. გაიგეთ და შეიტყეთ, რომ იქნება თქმული სასიამოვნოა თქვენთვის, მაგრამ მაინც ის უნდა ირჩიოთ, რაც უკეთესია; ჯერ მარტო ისა, რომ ასე მალე აჰყვეთ ნალაპარაკევსა, ცხადი საბუთია, რომ მოტყუებულნი ხართ. იცოდეთ, რომ ვისაც სწადიან ცუდი რამ ურჩიოს ადამიანს, სცდილობს სიტყვა მოჰქარგოს, მოჰკაზმოს, გააღამაზოს, იმიტომ რომ მოთინთლულის, გულს-მოსახვედრის სიტყვებით უფრო ადვილად მოჰხიბლავს, მოინადირებს გულ-უბრყვილოსა და გულ-დანდობილსა, მაშ, იცოდეთ, რომ

თქვენ ფიქრად არც-კი მოგდით, რანაირადა ხართ მოტყუებული-
ლები და ბადეში გაბმული აიეტის სამაცდურო და ხერხიანის
სიტყუითა. ერთი რამ მაინც უნდა შეენიშნა ყოველს თქვენ-
განს, სახელდობრ ისა, რომ მოლაპარაკემ იმ თავიდანვე სულ
სხვა საგანზე ჩამოაგდო ლაპარაკი, იმ საგანზე, რომელიც
სრულებით ახლო არ უდგება იმას, რისთვისაც ჩვენა ვართ
შეკრებილი. იმანა სთქვა, ვითომ ჩვენ ყველას გვგონია, რომ
რაც მოჰხდა, ყოვლად შეუწყნარებელი საქმე არ იყოს, ვი-
თომ დანაშაულად არ ვუთვლით ბერძნებს მათ მიერ ჩადე-
ნილს სამარცხვინო კაცის-კვლას, ვითომ ჩვენ მხოლოდ იმ
ფიქრში ვართ, მართლა ბოროტ-მოქმედება ჩაიდინეს გუბაძის
მკვლელებმა თუ არაო; მაგრამ მოლაპარაკემ მკვლელებს-კი
არ დაუწყო ბრალდება, მოგვიყვა იმის წილადობილას, რაც
ყველამ ვიცით უიმისოდაც. მე-კი ვიტყვი, რომ წყეულ და
შეჩვენებულ იქმნენ მღვთისაგან მკვლელნი. სიამოვნებით და-
ვუწყებდი ცქერას, რა სატანჯელიც უნდა მიეყენებინათ, არა-
თუ მათთვის, ვინც თავიანთის ხელით ჩაიდინეს კაცის-კვლა,
არამედ მათთვისაც, ვისაც შეეძლო აეცილებინა ჩვენთვის ეს
უბედურება და ხელი არ შეუშალა მკვლელებს და ბოლოს
იმათთვისაც, ვინც სიხარულით მიეგება ამ კაცის-კვლას და
არ აშფოთდა, გული არ აემღვრა. დიად, თუმცა ასეთის აზ-
რისა ვარ, მაინც ვგონებ, რომ სპარსელების მხარეზედ გა-
დასვლა სარგებლობას არ მოგვიტანს. ვერავინ ვერ იტყვის,
რომ, რა-კი ბერძნებმა დაარღვიეს კანონი, ვითომ ჩვენის
მხრივაც მოსაწონი იქნებოდა მამა-პაპათა ანდერძი დაგვერ-
ღვია, არაფრად ჩავვეგდო ღალატობის ჩადენა, აღარ გვძაგე-
ბოდა ძველებურად მოღალატენი და ჩვენც გაგვტეხოდა სა-
ხელი ღალატის გამო. ჩვენ არ უნდა მოვისვენოთ და არ უნ-
და დავჯერდეთ იმ ფიქრსა, რომ, ვითომც, რაც მოჰხდა, იმას
აღარა ეშველება-რაო. არა, უნდა ვსწუხდეთ, და ამ წუხილით
დავამტკიცოთ, რომ გულ-გრილად არ ვუყურებთ უკვე ჩა-
დენილს ბოროტ-მოქმედებას, მაგრამ ამასთანავე ვალდებულ-

ნი ვართ ვიზრუნოთ, რომ შემდეგისათვის საქმენი უკეთესად მოეწყოს. მხოლოდ უგუნურნი და უჭკუონი სწუხან და შფოთვენ გამუდმებით იმის გამო, რაც უბედურება მოჰხდა და შემთხვათ ოდესმე. გონიერნი და ჰკვიანები-კი, იციან რა ცვალებადობა წუთის-სოფლისა, როდი ჰშფოთავენ ბედის-ცვლილებისა გამო, და რაც უნდა ზარალი და უბედურება ჰნახონ, არა ჰკარგავენ იმედს მერმისისას. ეს ჩვენი მრჩეველი და მოათბირე აიეტი-კი, რომელიც დიდი ხანია ეტანება სპარსელებს და მოწადინებულია, რომ ჩვენც იმათკენ გადავიდეთ, სცდილობს დაგვაშინოს, თითქო ბავშვები ვიყვნეთ და გვეუბნევა, რომაელები იმას როდი დაგვაჯერებენ, რაც დაგვმართეს, უარესს გვიზამენო; რომ ვითომ ცბიერთ-უცბიერესი მათი მეფე თვით აგულიანებდა მკვლელებს, ჩადინათ ასეთი შემადრწუნებელი ავაზაკობა, რომელიც წინადვე იყო გადაწყვეტილი და მოფიქრებულიო. გვეუბნება ამას და თან გულ-მოდგინედ აქებს სპარსელებს იმ აზრით, რომ ვითომ ამით დაგვაჯერებს, დავიმციროთ თავი და ჩვენის ნებითვე გადავიდეთ ჩვენთა მოსისხლე მტერთა მხარეზე. იმას მხოლოდ ერთი რამ სწადიან და მხოლოდ ერთ რისთვისამე ჰზრუნავს, სახელდობრ იმისთვის, რომ შესრულდეს ის, რაზედაც წინადვე უზრუნია; ამიტომ გვირჩევს, მოუფიქრებლივ მოვიქცეთ, არღვევს წესს თათბირისას და სრულიად აბათილებს, ძალას უკარგავს ბჭობას, განსჯას საქმისას. თქვენ თვითონ იანგარიშეთ აბა: ჯერ უნდა მოფიქრება და ბჭობა იყოს იმისი, რაც ბუნდად გვემის, ცხადად ვერ წარმოგვიდგენია; და როცა განიხილვის, რაც განსახილველია, რაც უნდა გაკეთდეს და გადაწყდეს, მხოლოდ მაშინ უნდა გაჩნდეს ნება და სურვილი აღსრულდეს ის, რაც გადაწყდა. აიეტმა-კი ბოლო თავში მოაქცია და უნდა იმოქმედოს მაშინ, როცა საქმე ჯერ მოფიქრებული არ არის. რის მაქნისი უნდა იყოს მაშინ ბჭობა და ფიქრი, თუ-კი ერთიცა და მეორეც იმ დროს გაჩნდება, როცა საქმე უკვე გადაწყვეტილია.

თქვენ-კი, კოლხიდელნო, განირიდეთ თუ რამ აზრო-
აგჩემებიათ წინდაწინვე და ისე აილ-დაილვეით საქმე. იქონი-
ეთ სახეში მხოლოდ ის, რაც უფრო სასურველია თქვენთვის,
რაც გადაწყდეს ბოლოს, ყველამ აიღეთ და ის შეასრულეთ.
თქვენ უფრო სხვა წესსა და რიგს უნდა ადგეთ, ვიდრე სხვა-
ნი. თვითვეულმა უნდა გადასწყვიტოს საქმე სრულის თავის
ჭკუითა, ვისგანმე ძალ-დაუტანებლივ, იმ აზრით, რომ აი ვი-
ფიქრე ყოველ-მხრივ და ის ვარჩიე, რაც სასარგებლოა ჩემ-
თვისაო, რაკი ასე იფიქრებთ და განსჯიდთ საგანს, მაშინვე
დაინახავთ, რომ არც ბერძნების ჯარები, ანუ ლეგიონები,
არც მათნი წინამძღოლნი და სარდალნი, არც უმეტესად
თვით იმპერატორი არავითარს მახეს არ უგებდა გუბაძეს. იმათ-
ში ყველა იმას ამბობს და იმას აღიარებს, რომ რუსტიკმა და
მარტინემ შეიშურეს სიკეთე მისი და აპყვნენ თავის მხეცურ
გულის-თქმასაო. სხვა წინამძღოლთ, არამც თუ არავითარი
მონაწილეობა არ მიუღიათ მაგ ბოროტ-მოქმედებაში, არა-
მედ დიდადაც სწყენიათ და გული ამღვრევიათ მარტინესა და
რუსტიკზე. ამიტომ, ვგონებ, უსამართლობა იქნება და არც
არაუთარ სარგებლობას მოგვიტანს, რომ ერთისა და ორის
დანაშაულის გამო დავარდვიოთ სახელმწიფო კანონები, რომ-
ლის პატივისცემაც ვიტვირთეთ, შევსცვალოთ ის წესი და
რიგი ცხოვრებისა, რომელსაც შევჩვევივართ და მოლალატენი
შევიქმნეთ იმათი, ვინც ჩვენის გულისათვის სდგანან ციხეებში
სადარაჯოდ და, ვინ იცის, რა საფრთხეში არ არიან, რა
მოსათმენს არ ითმენენ, ოლონდ-კი ჩვენ ვსცხოვრებდეთ მშვი-
დობითა და მოსვენებით. დასასრულ კიდევ, დიდი ცოდვა
იქმნება ჩვენის მხრით უარყოფით ქეშმარიტი სარწმუნოება,
წმინდა საიდუმლო და ქრისტეს მოძღვრება. თუ არ უარ-
ყოფა, მაშ სხვა რა უნდა იყოს ჩვენი გადასვლა იმათ მხარე-
ზე, რომელნიც ისეთი დაუძინებელნი და ძლიერნი მტერნი
არიან ყოვლად შემძლებელისა? ჩვენ რომ იმათ წირვა-ლოც-
ვა დაგვიშალონ და თავიანთი სარწმუნოება შემოგვატყუონ,

განა ამაზე მეტად საშინელი-ლა მოჰხდება რამე ჩვენის ცოცხლისა და მკვდრისათვის? რა სარგებელი უნდა გვექონოდა, თუნდა მთელი სპარსეთიც ჩვენ შემოგვეერთებინა და სულნი ჩვენი-კი წაგვეწყმინდა? თუნდა ვსთქვათ, რომ სპარსელებმა ხელი არ ახლეს ჩვენს სარწმუნოებასა, მაინც უნდა ვიფიქროთ, რომ დიდის გულ-კეთილობით არ მოგვექცევიან, არამედ მუდამ გულში ხინჯი ექმნებათ და საექვოდ დაგვიწყებენ ცქერას, დროსა და გარემოების მიხედვით.

მაშ რის იმედით-ლა უნდა გადავიდეთ, კოლხიდელნო, სპარსელების მხარეზე? ისინი მაინც ჩვენს მტრობას არ დაიშლიან და მხოლოდ იმას თუ მოვიმკით, რომ იმდენად უფრო ადვილად შეგვაწუხებენ, რამდენადაც ჩვენთვის ძნელი იქნება გავუფთხილდეთ შინაურს და ქურდულს მტერს, ვიდრე პირდაპირ მოსულს. ვსთქვათ თუნდა, რომ ჩვენი გადასვლა სპარსელების მხარეზე საწინააღმდეგო არ არის არც სამართლიანობისა და არც პატიოსნებისა; ვსთქვათ ისიც, რომ ვითომ სპარსელების ხასიათიც უფრო უცვლელია და საიმედო და რომ ისინი თავის დღეში არ დაარღვევენ პირობასა და აღთქმასა. ბოლოს, თუნდა ისიცა ვსთქვათ, რომ აღარა გვიშლის-რა სპარსების მხარეზე გადასვლასა. მაინც ვამბობ, რომ ჩვენი ღონე საკმარისი არ არის ამ საქმის გასაბედავად. აბა, როგორ უნდა მოვახერხოთ ესა; როცა ბერძნები, ესოდენ მრავალნი და მამაცნი და მათნი უკეთესნი სარდალნი პირში გვიდგანან? როგორ გადაურჩებით საშინელ შურის-ძიებასა მაშინ, როცა ისინი, ვინც უნდა მოგვეშველნენ, ყოვნდებიან ივერიაში და არ მოეჩქარებიან ჩვენდა საშველად? ხოლო ჩვენის სამაგიეროს გადამხდელთ-კი მთელი ჩვენი ქვეყანა ხელში უჭირავთ და შიგ ჩვენს ქალაქებში სცხოვრობენ. პატივცემული აიეტი-კი ბრძანებს, რომ ბერძნები ჩვენს ერთს შეტევასაც ვერ გაუძლებენო და თავის სიტყვების დასამტკიცებლად მოჰყავსე ამას წინანდელნი გარემოებანი. ხოლო ვინ არ იცის, რო

ბედი ომში ცვალებადია, და რომ ისინი, ვინც ომში ერთ-ხელ და ორჯელ დამარცხდნენ, შესაძლოა, მუდამ არ დამარცხდნენ და ბევრჯელ გაიმარჯვონ კიდევცა. ხშირად გამარჯვება რჩება იმათ, ვინც წინად დამარცხდა, რათა მით გასწორდეს პირველი შეცდომა ბედისა. ამიტომ დიდი იმედი არ უნდა გვექონდეს იმისი, რომ ბერძნები ყოველთვის დამარცხდებიან, როგორც აქამდე იყოფო. თუ მხოლოდ იმიტომ დამარცხდნენ, რომ კარგად ვერ მოსაზრეს, როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ, ამ მაგალითმა უნდა დაგვაფიქროს და ჩვენთვის გამოსაყენებელი ჭკუა გვასწავლოს, სახელდობრ, ის ჭკუა, რომ მოუფიქრებლობას მარცხი და ფათერაკი მოსდევს. ან-კი როგორ შეიძლება იმის მიხედვით, რაც იყო, იმედი მივცეთ ჩვენს თავს, რომ უთუოდ გავიმარჯვებთ; უფრო ჭკუას ახლოა, რომ რაკი ერთხელ და ორჯელ შესცდნენ და დამარცხდნენ, მით უფრო გამოიცადნენ, ჭკუა ისწავლეს და შემდეგში მეტის მოფიქრებით და ჭკუით ეცდებიან აიცლინონ შეცდომა. ხოლო თუ თვით ღმერთს აწყენინეს, განარისხეს მით, რომ მათის დაუდევრობით მოჰხდა საზიზღარი კაცის-კვლა და ამიტომ ეწიათ ასეთი უბედურება, ღმერთს რალა ჩვენი მიშველება და დახმარება ეჭირვება: თვითონაც შეიძლებს მათს დასჯასა. ბერძნებმა იმდენი სიკეთე გაგვიწიეს, ისე გვიცავენ და გვიფარავენ, რომ ჩვენ ყოვლად მოსვენებულნი ვსცხოვრობთ და, თუ მაინც ამ სიკეთის მაგიერ, ვულალატებთ და განუდგებით, სხვა ვილა მოგვენდობა, რას არ გაგვიბედავენ და რა ბოროტება უნდა იყოს, რომ არ მოგვაყენონ. ამიტომ სჯობს რომ განსვენებულს გუბაძეს არავინ არ წამოგვიყენებდეს აქ სიტყვიერად, ვითომ-და ჩვენ შორის სდგას, ჰღვრის ცრემლს, რომელიც არ შეეფერება მამა-კაცს, და გვიჩვენებს თავის წყლულებს, აი გეცოდებოდეთ, ჩემო-თანამემამულენოვო. ასეთი საქციელი ეკადრება მხოლოდ სუსტს და განებიერებულს კაცს, და არა მეფეს, მით უფრო—ლაზს და უფრო კიდევ—გუბაძეს. ის რომ ჩვენ

შორის იყვეს, ეჭვი არ არის, როგორც კაცი სათნოიანი და გონიერი, გვისაყვედურებდა, ეგ რა გიფიქრიათო, დაგვიშლი- და კიდევ და გვეტყოდა, ნუ დაღონდებით და ნუ შედრ- კებით, ნუ ილტვით, როგორც მონები, არამედ გიბრძანებთ, გამაგრდით ისე, როგორც ჩვეულება აქვთ კოლხიდელებს, და ნურას ჩაიდნთ ისეთსა, რაც სამარცხვინოა და მოაყივნებს თქვენთა მამა-პაპათა სახელსაო. იყავით ისევე, როგორცა ხართ და იმედი იქონიეთ, რომ ღმერთი არ დასტოვებს კოლ- ხიდელებსაო. განა უგუნურება არ იქნება ვიფიქროთ, რომ ის, ვინც ძალადობით მოჰკლეს, ასე ფიქრობს და ჩვენ-კი, რომელთაც ვითომ გვიყვარს ის კაცი, სულ სხვა გზას გვინ- და დავადგეთ? მე იმისიც მეფიქრება, რომ მარტო იმისათვი- საც არ დავისაჯნეთ საკმაოდ, რაც ფიქრი და განზრახვა გა- ვივლეთ გულში. მომზადებულნიც რომ ვიყვნეთ განდგომისა- თვის და იმედი გამარჯვებისა საეგებიოდ წინ არ გვედგას, მაინც სწორედ დიდად სამძიმო იქმნებოდა ამისთანა გაჭირებულ ყოფაში მხოლოდ ვინიცობაზედ მიგვეგლო ჩვენი ბედი. მაგ- რამ, ვინ იცის, იქნება ისინი, ვინც ასე ფიქრობდნენ მოქცე- ვასა, ვარაუდობდნენ, რომ დიდი თავის ტეხა არ უნდა საქმე- საო. ხოლო თუ წინ-დაუხედაობა და მოსალოდნელი ბორო- ტება ასეთის განზრახვისა ასე ცხადია, მაშ რაოდენად ღირს- ნი უნდა იყენენ სიძულვილისა ისინი, ვინც ჩაგვაგონა მაგის- თანა ფიქრი და აზრები? ვგონებ საკმაოდ გავარკვიეთ, რო- გორ უნდა მოვერიდნეთ ამისთანა კაცებს. ჩემი აზრი-კი ის არის, რომ უნდა ვაუწყოთ იმპერატორს, როგორ მოჰხდა ყო- ველივე ესე; რათა მან ღირსეულად დასაჯოს თავი დამნა- შავენი კაცის-კვლისა. თუ ეს ასე მოჰხდა, მაშინ ჩვენც დავო- ვიწყებთ, თუ რამ მტრობა გვქონია რომაელებისა და კვლავ მოვითმენთ იმათთან ერთად ყოველსავე მოსათმენს და კვლავ ვილაშქრებთ და ვიბრძოლებთ ისევ ისე, როგორც გვიბრძოლნია წინად. ხოლო თუ არ შეიწყნაროს ჩვენი თხოვ- ნა, მაშინ უნდა მოვიფიქროთ და განვსაჯოთ, საქიროა თუ

არა სხვა გზას მივმართოთ. ასეთის ქცევით დავამტკიცებთ, რომ არ დაგვივიწყნია გუბაძე და ჩვენს საქმეებს მოფიქრებით განვაგებთ.

სახოტბო მჭევრმეტყველება

ს ა ტ ე ზ ა

გაიოზისა, თელავის სემინარიის რექტორისა, მეფე ირაკლი II-სადმი „განდიდებისათვის იმისის მეფობის დიდებულობის მზრუნველობისა და მომპირნეობისა ყმათა თვისთა და მადლობისათვის იმისის უწმინდესობისა, ვითარცა მიზეზისა, დამაფუძნებელისა და სრულ-მყოფელისა მეცნიერებითისა სიმრავლისა“.

ყოველივე საქმე იმით არის დიდ და კეთილ, ოდეს გამოიძიების, თუ ვინ არის მიზეზი მისი, და ანუ რაი სარგებელი გამოვალს მისგან, და ანუ თუ ვითარითა ჰაზრითა ქმნილ არს იგი? აწინდელისა ამის შეკრებულობისა არა ღმერთი არსა მიზეზ? უსამღვდელოესი ჰაზრი კეთილ-მსახურისა მეფისა ჩვენისა არა არსა საქმე ყოვლად უმაღლესისა არსებისა, აჰზრი, რომელიც დაჰწერგა ყოვლად მაღალმან სულსა შინა იმისის მეფობის დიდებულობისასა? არა მაცხოვარება არსა სარწმუნოთა და ერთგულთა ყმათა მისთა, შეილთა კახეთისათა, რომლისათვის იხარებდინ ერთგულნი შეილნი ამის ქვეყანისანი?! მდგომარეობა ესე ცხოვრებისა ჩვენისა და მოლოდინება განათლებისა და გამოყვანა უმეცრებითისაგან სიბნელისა არა არიანა სარგებელნი, რომელნიცა შოგვეცემიან ყოვლად მოწყალისაგან ღვთისა? და ამისათვის შევსწიროთ მსხვერპლი ქებისა ქველის-მოქმედსა ღმერთსა ჩვენსა...

ვჰხედავთ და გვესმის, თუ ვითარსა შინა განვრცელებასა და თუ ვითარსა შინა სიმრავლესა განთესილ არის სიბრძნე, რომელსა ვერცა სიშორე ადგილთა, ვერცა სხვაობა ქვეყანისა და ჰაერთა შემძლებელ არს შეცვალებად მის მიერის გარ-

დაძოსხმულისა ბედნიერობისა მიმღებელთა ზედა მისთა, არამედ ნიადაგ ღორძილობს, ნიადაგ ყვავილოვნებს და ნიადაგ ერთებრსა სუნნელებასა განჰფენს ყოველთაგან, ვითარცა დასავლეთსა შინა, ეგრეთვე აღმოსავლეთსა, ვითარცა ჩრდილოეთსა, ეგრეთვე სამხრეთისა კერძოთა შინა და ამისათვის ყოველნი სიხარულით ისმენენ სახელსა სიბრძნისასა და ამისთვის ყოველნი ბედნიერობად ჰრაცხვენ თვის ზედა შესმენასა ამის ყოვლად-ძვირფასის გვაროვნებისასა.

აჰა, წინამდებარე არს ბედნიერება ქვეყანისა! აჰა, ცხადების მზრუნველობა ღვთისა ქმნილთა თვის-თვისთა, ვინადგან აღგვიდგინა მეფე და მამა ყმათა თვისთა, რომელსაცა შინა აღაორძინა ჰაზრი თვისისა წადილისა, ე. ი. რათა სამეფოი თვისი ჰყოს. მოკრძალებულად ყოვლად მტკიცისა სიბრძნითისა ბედნიერობისა ზღუდითა, რათა ყოველი საქართველოი ესდენ ბედნიერ იყოს, რაოდენცა შესაძლებელ იყოს ბედნიერობა კაცისა შეწვევითა და მომჭირნეობითა ესოდენ ძლიერისა და კეთილ-მსახურისა ხელმწიფისათა.

ესე არს ჰაზრი მმართველისა სოფლისა, ესევე არის ჰაზრი დამწყებელი ამის ყოვლად-უწმინდესისა საქმისა სურვილითა კეთილ-მსახურის მეფისა ჩვენისათა, რათა ჩვენ ყოველნი ვიქმნეთ განათლებულ ნათლითა მეცნიერებისათა, რომლისათვისცა წარმოდგომილი ამას ახლად დაფუძნებულსა უსამღვდელოესსა ადგილსა ზედა წინაშე პატიოსნებისა თქვენისა ვჰყოფ ჰსჯასა, თუ ვითარი სხვაობა არს შორის მეცნიერებისა და უმეცრებისა და ანუ თუ ვითარსა სარგებელსა მოვიღებთ ამის ერთისაგან და მეორისაგან — ვითარსა საენებელსა, უკეთუ ინებებს პატიოსნება თქვენი.

არა საჭირო არს განხილვაი ამისა, თუ ვითარი სხვაობა არს შორის მეცნიერებისა და უმეცრებისა. გვენბავსა, რათა შევეჩვივნეთ ნიადაგ ჰეშმარიტებისა თქმასა? გვენბავსა, რათა განვარჩიოთ საქმენი, განვიხილოთ ყოველნი მდგომარეობანი საქმეთანი და ვჰსცნობდეთ მათცა, თუ რაი გამოვალს მათ-

გან? ესე ყოველნი და სხვანიცა ესე ვითარნი გამოვალნნ მეცნიერებისაგან.

მეცნიერებთ მოიყვანს კაცსა პირველად ცნობისადმი თავისა თვისისა, თუ რა არს და ვითარი რა არს და ესრეთ ცნობა ესე თავისა თვისისა ხელით ყვანებულ ჰყოფს ამის ცნობისადმი, ვითარმედ ეგე ვითარივე არს კაცი, ვითარცა დასაბამი მისი და წარმომადგენელი ნივთი, ე. ი. მიწა, რომლითაცა დაამყუდროებს თვის. შორის ყოველსა ზვირთსა ამპარტავნებითისა ღელვისასა და მერმე მიიყვანს მას ამის გამოძიებისადმი, თუ რაისათვის დაბადებულ არს იგი შემოქმედისაგან თვისისა და დადგინებულ სოფელსა ამას შინა, რათა სარგებელ ეყოს მოყვასთა, ვიდრე-ღა თავსა თვისსა და ხორცთს, რათა უსნეულო აქვნდეს გონება, ვიდრე-ღა ხორცი, რათა უმეტეს მსურველ იყოს კეთილობისა მის, რომელნიცა თვის-ეყვიან ბუნებასა, ვიდრე-ღა რომელნიცა ტკბილ გემოვნებისადმი მიათრევენ, ვითარცა უსიტყვისა. და ამისათვის ბედნიერობასა შინა არა ზვაობს და უბედურობასა შინა არა სულმოკლეობს, არამედ საშუალოსა ზედა გზასა დაადგინებს თავსა თვისსა, ვიდრემდის მისწვდებოდეს სასურველსა კეთილსა.

გარნა უმეცრება არა უტევეებს კაცსა გამოძიებისადმი ამის ყოვლისა. უმეცარი, ე. ი. არა-მეცნიერი თავისა თვისისა დასაბამისა და დასასრულისა, ჰგონებს თავსა თვისსა ეგრეთ, ვითარცა პირუტყვთა და ესრეთ მისა ოდენ მოსწრაფე არს ქმნად, რაიცა მოეწონების საგრძნობელთა მისთა; შერაცხს მას სასარგებლოდ, რაიცა დაატკობს უადვიროსა გულის-თქმასა მისსა, გამოეძიებს მას და შეუდგების, რაიცა აღუთქვამს მას განუძლომელსა წყურვილსა სიმდიდრისა და ვეცხლის მოყვარეობისასა, რომლითაც მწყურვალი სვამს სისხლსა ძმისასა უტკბილეს ზეციერისა ნექტარისა; სიცრუე შეურაცხიეს უფროს ქეშმარიტებისა, მოტყუება—უფროს პატიოსნებისა და უბატოება—უფროს სასუფეველის დიდებისა, ოღონდ მიიღოს სიმდიდრე არა-მგამელი...

ესე არს სხვაობა მეცნიერებისა და უმეცრებისა და ამისათვის მეცნიერება ჰბადავს გულსა შინა ჩვენსა ბედნიერობითსა სიცოცხლესა, ხოლო უმეცრება შორს გვყოფს ნეტარისა მშვიდობითისა ცხოვრებისაგან.

ყოველი ესე სარგებლობა მეცნიერებისა არა დაფარულ არს ყოვლად ბრძნისა მხედველობისაგან კეთილ-მსახურისა მეფისა ჩვენისა ირაკლი მეორისა. ყოველი ესე ყვავილოვნება შემოკრებულ არს გუგასა შინა განათლებულისა თვალისა მისისათა. ამას ესოდენ გრძელ-ჟამობითსა გამოცდილებისა თვისისა კეთილ-მსახურებითისა მეფობისასა ესეოდენ დაუძინებლობითისა მზრუნველობისასა ბედნიერობისათვის ყმათათვისთასა არა შესაძლებელ იყო, რათა არა ეცნო კვალი იგი ბედნიერობისა, რომლისადმიცა უძღვის მეცნიერება და ამისათვის პირველად თქვენზედ განმარტა საბედნიეროდ დაუძინებელი იგი თვალი თვისი, პირველად თქვენთვის ისურვა ძვირფასი ესე ბედნიერებაი თქვენი, ჰნებავს რათა იყვნეთ სრულყოველითა კეთილობითა მით, რომლითაცა შეამკობუნება სიტყვიერი შემამკობელმან და განმაშვენებელმან ყოველთამან; ჰნებავს თქვენი, არა თუ ვითარცა მონათა, არამედ ვითარცა საყვარელთა შვილთა თვისთა განშვენებად, განსვენებად და განმდიდრებად. ესრეთ გიძღვისთ თქვენ წყაროსადმი მოწყალებისა თვისისა, ესრედ გარდმოჰფენს თქვენზედა ხელმწიფობითსა მფარველობასა, სიბრძნითა და მეცნიერობითა შექსოვილსა! შესაძლებელ არსა, რათა იპოებოდეს ვინმე ესე ვითარი გულ-ქვა, რომელიცა არა ტყვე იქმნას ერთგულობითა ესე ვითარისა კაცთ-მოყვარისა ხელმწიფისათა?

არა შესაძლებელ არს, (უკეთუ უმაღლოებასა შინა არა ვამყოფებთ გონებას ჩვენსა), რათა არა მოხსენებულ ვყოთ აქა ღვაწლი და მომჭირნეობა უწმიდესისა მამათ-მთავრისა ჩვენისა, მეფის ძის ანტონისა და საყვარელისა ძმისა კეთილ-მსახურისა მეფისა ჩვენისა. ამან, აღმომყვანმან სიბნელისაგან

უმეცრებისა საქართველოსა, იწყო შენობად ბედნიერობისა ამის ჩვენისა. ამან სრულ-ჰყოცა სახლი სიბრძნისა საქართველოსა ყოვლითა საჭიროთა სწავლულებითა; ამან საუნჯე სწავლისა ამის განამდიდრა ქმნითა და თარგმნითა წერილთა სასიბრძნოთა; ამან გულს-მოდგინებითა თვისითა ჰყო ათინად მამული თვისი, რომელიცა ვითარსა სიბნელესა შინა უმეცრებისა დაფარულ იყო უწინარეს ამისა, თქვენვე იცით. ამის უწმიდესის პირისადმი ჰხმობს კეთილ-მსახური მეფე ჩვენი სიტყვასა მას ჭილიპვე მეფისა მაკედონისასა, მიწერილსა ბრძნისადმი არისტოტელისა... კვალად „ვმადლობ ღმერთსა, მომნიჭებელსა ჩემდა სკიპტრასა მეფობისასა დროსა მწყემსობისა შენისასა, ვინათგან ვსასოებ შენ მიერ, რათა შვილნი მორჩილთა კეთილ-მსახურისა სკიპტრისა ჩემისათანი ჰყო ღირსად და სარწმუნოდ მონად ჩემდა სიბრძნითა და სწავლულებითა კეთილ-მსახურებისათა“.

და ესე ვითარისა მოწყალებისათვის, ვითარი რაიმე მადლობაი ღირსი უძღვნათ კეთილ-მსახურსა ხელმწიფესა ჩვენსა? გარნა რაისაც გულ-მოდგინებითსა მივსცემთ მადლობასა, ყოველი იგი იქმნების უმცირეს შესწორებითა ქველის-მოქმედებისა მისისათა. და უკეთუ ვპოვებთ რასამე ღირსსა, იგი ესე ოდენ იქმნების, რათა გულ-სავსე ვჰყოთ მამობრივი გული მისი სრულ-ყოფითა ამის უწმიდესისა ჰაზრისა მისისათა? ამისათვის ვისწრაფოთ ცხად-ყოფად გულს-მოდგინებისა; ვისწრაფოთ და ვაჩვენოთ, ვითარმედ ვითარცა ესრეთი კეთილ-მსახური მეფე ღირს არს ესე ვითარისა სამეფოისა, ვგრეთვე ჩვენცა ღირსად მონებისა მისისა ცხად-ვჰყოთ თავი ჩვენი. ხოლო უფროს ყოველთასა ვითხოვოთ ღვთისაგან, ვითარცა მეუფისა მეუფეთასა, რათა წარმართებულ ჰყოს სათნოდ თვისად დაწყება უსამღვდელოესისა ამის საქმისა და ვევედრნეთვე მხურვალითა გულითა, რათა სიმრთელით და კეთილობით დაიცვას სიგრძესა შინა დღეთასა და სიმრავლესა წელთასა კეთილ-მსახური მეფე ჩვენი უმაღლესითურთ სახ-

ღვეულით მისით და კვალად რათა გარდამოუვლინოს ზეცით მალალმან მან ნიჭნი და კურთხევანი ყოვლად-წმიდისა სული-სა თვისისანი უწმიდესთა მამათ-მთავარსა ჩვენსა, მეფის ძეს ან-ტონის, სემენარიისა ამის დირექტორს და პროტექტორს, და აქაურთა გნოსისთა დიდას-კალოასა და ჩვენცა, მშრომელთა ამას უსამღვდელოესსა პალატსა შინა, მოგვცეს ძალი სრულ ყოფად თანამდებობისა ჩვენისა.

მეფესა ღაჰითს მონაზონი არსენი.

ამათლა მიმართ რასა იტყუ, რომელსა ჰსიბრძნის მოყუა-რებ შენ, უფროასად ბრწყინტალეო თუალო ყოვლისა სოფ-ლისა მყოფთა ერთგუამოვნებისაო! რომელი ეგე ჰაეროვან ხარ, ვითარცა სამყაროჲ ხილულისა სოფლისა შორის; საჩი-ნო, ვითარცა მზე ვარსკუთავთა შორის; ბრწყინტალე, ვი-თარცა ეთერი ნივთთა შორის; ნათლის ფერ, ვითარცა ელ-ვაჲ ღრუბელთა შორის; ცისკროვან, ვითარცა აღმოსავალი კერძოთა შორის; ტკბილ, ვითარცა არე ჟამთა შორის; ღუ-თის სახე, ვითარცა საყუარელი სათნოებათა შორის; გულის-სათქმელ, ვითარცა ოქროჲ მიწათა შორის; ელვარე, ვითარ-ცა იაკინთი ქვათა შორის; მალალ, ვითარცა ფინიკი ნერგთა შორის; მშტსნიერ, ვითარცა ვარდი ყუთავილთა შორის; აღ-მატებულ, ვითარცა სამოთხე ქუტყანისა შორის; ძლიერ, ვი-თარცა ლომი მხეცთა შორის; მტკიცე, ვითარცა ანდამატი განუკუტთელთა შორის; სახელ-განთქმულ, ვითარცა ნებროთ გმირთა შორის; ახოვან, ვითარცა ისო წინა მბრძოლთა შორის. მხნე, ვითარცა სამფსონ მსაჯულთა შორის; მო-შურნე, ვითარცა ფინეზ მღუდელთა შორის; უბრძოლველ, ვითარცა აქილლევ ელილინთა შორის; ბრძენ, ვითარცა სოლო-მონ მეფეთა შორის; მშუდ, ვითარცა დავით ცხებულთა შო-რის; უზარო, ვითარცა მაკედონელი *) მფლობელთა შორის;

*) ალექსანდრე.

განმადიდებელ ფლობისა, ვითარცა ავღსტოს კეისართა შორის; კაცთ-მოყუარე, ვითარცა ჩემი იესო ღმერთთა შორის; ბუნებით ღმერთი, მაღლით ღმერთი ქმნულთა შორის; მხურვალე, ვითარცა პეტრე მოწაფეთა შორის. საყუარელ, ვითარცა იოანე მეგობართა შორის; მკვრცხლ, ვითარცა პავლე მოციქულთა შორის; სახის დასაბამ უცთომელისა ქრისტეანობისა, ვითარცა დიდი კონსტანტინე თვთ მპყრობელთა შორის; სიმტკიცე კეთილად მსახურებისა, ვითარცა თეოდოსი სკიპტრის მპყრობელთა შორის.

სათნო უჩანანა ესენი მყუდროებაჲსა შენსა, განსტყნებულ არსა სიბოროტისა სვლათა მღევნელი დავითიანი სული შენი, რომელნი ესე ძღუენად მოგართუნა შენ მწყობრმან შენთა ამათ ნაზარეველთაჲ სიმრავლისამან, რათა შენ მიართუნე ესენი ღმერთსა და მოწყალე ჰყო ამათ მიერ წყალობის მოყუარე ღმერთი, რომელ მოსწრაფებით შემოკრებაჲ უბრძანე შენ და დიდისა ამის და ღუთისა სათნოჲსა წარმართებისა თანა შუა-მდგომელად მღუთისა მიმართ მოიგენ, ვითარცა საკუთარი მონანი: რათა რომელიმე ღუთისა სახისა მღუდელთ-მთავრობისა მიერ მახლობელ ექმნებოდის შენთვს ღმერთსა, რომელიმე მღუდელ მშტყნიერთა მსახურებითა, რომელნიმე შეყუარებითა დამბადებელისა; სხუასა გონდნობაჲ ცრემლითა, სხუასა ლამე ყოველ ოფლნი მღვძარებანი, სხუასა ხმელ სარეცლობაჲ; სხუასა რათურთით არა რას ქონებაჲ კეისრისასა ყოველსავე ღუთისასა, მხოლოდ ხორციითა ოდენ და მათცა მარხვითაგან ლეულთაჲ; სხუასა სიტყუა, დაღაცათუ მდაბალი და უნდოჲ, გინა არავე უპრმოჲ, არცა უმუსიკელოჲ მომზიდველ ყოფად სმენისა ამის-თანა შემსგავსებულიცა ძალისაჲ, ყოველთა ვედრებაჲ, ყოველთა ლიტანიობაჲ, ყოველთა ერთხმობაჲ, ვითარმედ დავით კეთილად მსახურისა და ღუთივ დაცულისა მეფისა ჩტყნისა მრავალმცა არიან წელიწადნი!

სასულიერო მკვირვებულება.

ს ი ტ ე გ ა

ხარების დღესა, თქმული გაბრიელ ეპისკოპოსის მიერ;

და შევიდა ანგელოზი იგი მისა და
ჰრქვა: გიხაროდენ, მიმადლებულო!
უფალი შენთანა! (ლუკ. ა. კტ.)

ზეციით მოვლინებული მთავარ-ანგელოზი განუცხადებს დღეს ქალწულსა მარიამს დიდსა ხარებასა: გიხაროდენ, მიმადლებულო, უფალი შენთანა, კურთხეულ ხარ შენ დედათა შორის. რა წარმოიდგინა და რა იგრძნო ყოვლად-წმიდამან ქალწულმან, როდესაც იხილა ესრედი უცები მახარებელი და ესმა მისგან გაუგონებელი სიტყვა? გაუხარდა მას? იფიქრებს კაცი, რომ იგი უთუოდ იგრძნობდა გულში დიდსა სიხარულსა, მისთვის რომ ეს ხილვა და სიტყვა იყო ერთობ დიდი და აღმამადლებელი კაცობრივისა ბუნებისა; გარნა არა! ყოვლად-გონიერმან ამან ქალწულმან გული თვისი არ დაანება უცებსა სიხარულსა; არამედ იგი შეძრწუნდა, დაფიქრდა და განიზრახვიდა: ხელა მან რა იხილა, შეჰსძრწუნდა სიტყვასა მას მისსა ზედა და განიზრახვიდა; ვითარჲ აქს მკვითხვა ესე. ანგელოზმან ღვთისამან შეატყო, რა გრძნობა გასჩნდა მის გულში, და სთქვა: ნუ გეშინინ, მარია! რამეთუ ჰხადე მადლი წინაშე ღვთისა.

შეჰხედეთ, ძმანო, და უმეტესად დანო, და განიზრახეთ თქვენდა სანუგეშოდ, რაოდენი გონიერება და სიმტკიცესულია და გულისა გამოაჩინა ამ შემთხვევაში ყოვლად-წმიდამან ქალწულმან მარიამმა. იგი უეცრად ჰხედავს თვალთა წინაშე უჩვეულოსა მახარებელსა, მას ესმის უცნაური და შემადრწუნებელი ხარება; უეჭველია, მიჰხვდებოდა, რომ მახარებელი არ არის უბრალო კაცი, არამედ ზეციერი ანგე-

ლოზი. სხვა ვინმე ამ შემთხვევაში უთუოდ იქმნებოდა სრულიად წარტაცებული გრძნობითა ღელვისაგან. იგიცა შესძრწუნდა, მაგრამ მაშინვე იწყო ფიქრი და განზრახვა: განიზრახვიდა, ვითარმე არს მოკრთხვა ესე. თუმცა ჰხედავს, რომ მის წინაშე სდგას ანგელოზი, გარნა მაინც დაუფიქრებელად არ მიიღებს სიტყვასა მისსა: განიზრახვიდა, ვითარმე არს მოკრთხვა ესე. ესრედთა უჩვეულოთა შემთხვევათა შინა გამოსჩნდება ადამიანის გონება და ხასიათი. ყოვლად-წმიდამან ღვთის-მშობელმან ცხადად აღმოაჩინა ამ შემთხვევაში, რომ უმთავრესნი თვისებანი მისისა ბუნებისა იყვნენ მაღალი გონიერება და შეურყეველი მხნეობა. არა თუ აქ, მთელსა შინა მისსა სიცოცხლესა იგი იქცეოდა საკვირველითა გონიერებითა და მხნეობითა. ორნი ესენი კეთილნი თვისებანი: გონიერება და მხნეობა, მით უმეტესად იყვნენ მის შორის სანატრელნი და განსაკვირვებელნი, რომელ ამასთანავე იგი იყო მშვიდი და მდაბალი. როდესაც გონიერება და მხნეობა შეერთდება სიმშვიდისა და სიმდაბლისათანა, მაშინ იგინი შეამკობენ ადამიანის ბუნებასა.

იგინივე არიან ორნი უმთავრესნი და უსაჭიროესნი თვისებანი, რომელნი უნდა შეამკობდენ ყოველთა ქრისტიანულთა ქალთა. მხოლოდ გონიერებით და მხნეობით შემკულსა ქალსა შეუძლიან აღასრულოს ქვეყანაზე თვისი მაღალი მნიშვნელობა.

რა საჭიროა ამაზე ლაპარაკიო, იფიქრებს ვინმე ჩემთა მსმენელთაგანი. ვინ იფიქრებს და ვინ იტყვის, რომ ქალისათვის არ იყოს საჭირო ჭკუა და მხნეობა? გარნა მრავალი შემთხვევა და ჩვეულება გამოაჩენს, რომ თუმცა ენით ვიტყვით, საქმით-კი სხვაფერ ვიქცევით. გაიხსოვნეთ, ძმანო, ქრისტიანენო, რას აფასებენ უდიდესად მამა-კაცნი და რა მოსწონთ მათ უმეტესად ქალთა შორის? ვინ არ იცის, რომ პირის სახე და მშვენიერება ტანისა ყოვლისა უმეტესად მოსწონთ მამა-კაცთა ქალთა შორის! თუ-კი პირის მშვენიერება

აქვს ქალს, მეტს არაფერს მოითხოვენ მისგან; გარეგანითა თვისითა სახითა ქალი უმეტესად მოიგებს საზოგადოებაში, ვიდრე ჭკუითა და გონიერებითა და უმეტესად საკვირველი აქ ის არის, რომ თვით ქალნიცა ნატვრიან მშვენიერებასა და მით რაცხვენ თავთა თვისთა ბედნიერად. ხოლო რაიცა შეეხება სიმხნესა და გონიერებასა, თითქმის ყოველგან განვრცელებული არის ის აზრი, რომელ ეს ორი თვისება ქალთათვის არ არის ეგოდენ საჭირო და მათ შეუძლიათ უმი-სოდაც კარგად გაატარონ თვისი ცხოვრება. ეს ჰაზრი უსა-ფუძვლო არის! ვგონებ, რომელ მახვილი და ღრმა გონი-რება, აგრედვე მხნეობა და სულიერის ხასიათის სიმტკიცე ქალისათვის უმეტესად არის საჭირო, ვიდრე მამა-კაცისათვის. იქმნება ვისმე ეუცხოვოს ეს ჰაზრი, მაგრამ ჩვენ ადვილად შეგვიძლიან მისი დამტკიცება.

პირველად, ვიცით ჩვენ ყოველთა, რომელ ქალი აგე-ბულობითა, ანუ სხეულითა არის უფრო სუსტი, ვიდრე მამა-კაცი; მას არა აქვს ეგოდენი ხორციელი ძალი და ღონე, რაოდენიც აქვს მამა-კაცსა, და რადგანაც ამაში იგი ჰშო-რავს მამა-კაცისაგან, საჭირო არის, რომ გონიერებითა და ჭკუით მაინც შეავსოს ეს თავისი ნაკლებეგანება, რათა ყოვლის მხრით არ დარჩეს შორს მამა-კაცისაგან. ამავე მი-ზების გამო, ესე იგი, რადგანაც ქალი არის აგებულობით სუსტი, საჭირო არის რომ მას ჰქონდეს სულიერი სიმტკი-ცე, ხასიათის სიმაგრე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ქალი ჭკუითაც შორს დარჩა მამა-კაცისაგან, ხასიათიც სუსტი და უღონო აქვს, მაშინ იგი პირდაპირ შეიქმნება მამა-კაცის სათა-მაშო, მაშინ ყოველი მამა-კაცი ბოროტად იხმარებს მისსა სისუსტესა და უღონოებასა. საუბედუროდ, ხშირადაც ვჰხე-დავთ ჩვენ ამას. რაოდენი ქალი იღუპება ქვეყანაზე მით, რომ იგი არის უღონო, სუსტი სულიერადაც; არა აქვს სულიერი ღონე, რათა მტკიცედ წინა-აღუდგეს განსაცდელთა, არ აპყვეს მამ-კაცის ბოროტთა შეგონებათა, სურვილთა და მამ-

გალითთა. საზოგადოდ, ის უნდა ვსთქვათ, რომ ცოდვანი და ნაკლულევენებანი ქალთა უმეტესად წარმომდინარეობენ ამ წყაროისაგან.

ქრისტეანობა არ მოითმენს ამას. ქრისტეანობა მოითხოვს, რომ ქალი იყვეს თვით-მდგომარი, ესე იგი, ეგოდენი გონიერება და მხნეობა უნდა ჰქონდეს, რომ იქცეოდეს თავის ჭკუითა და ნებითა; ქრისტეანობა არ მოითმენს, რომ ქალს ჰქონდეს მონებრივი დამოკიდებულება მამა-კაცთან, თუ გინდ მამასთან. გაუნათლებელთა და უსჯულოთა ქვეყანათა შინა ქალი არის სათამაშო მონა მამა-კაცისა და ემსახურება მხოლოდ მამა-კაცის პირუტყვეულთა ვნებათა. არა ესრედ არის განათლებულთა, ქრისტეანეთა საზოგადოებათა შინა. აქ ქალს აქვს დიდი პატივი და მნიშვნელობა. ღმერთმან ისე შეამკო ქალი მრავლითა განსხვავებულითა თვისებითა და ნიჭითა, რომ მან უნდა მისცეს დიდი შემწეობა საზოგადოებასა. გარნა უკეთუ იგი არის მოკლებული გონიერებითა და მხნეობითა, მაშინ ყოველნი მისნი მშვენიერნი თვისებანი შეიქმნებიან წყაროდ მისისა უბედურებისა და საზოგადოების წახდენისა.

რაში უნდა გამოიჩინოს, როგორ უნდა მოიხმაროს ქრისტეანულმა ქალმა თავისი გონიერება და მხნეობა? შეიძლება, ძმანო, მან ბოროტად იხმაროს თვისება და ეს იქმნება დიდი უბედურება. ქალი მაშინ აღასრულებს თვისსა დიდსა დანიშნულებასა, როდესაც იგი მხნეობასა და ჭკუასა მოახმარს ოჯახსა, შვილთა და ნათესავთა. ქალის ბუნება განსხვავდება მამა-კაცის ბუნებისაგან გულის გრძნობითა. გამოცდილება ამტკიცებს, რომ ქალი თვითონაც მაშინ უფრო ბედნიერი არის, როდესაც სხვას მიანიჭებს ბედნიერებასა. ქალის გული მოითხოვს სიყვარულსა, თავის გამომეტებასა; იგი ყოველთვის ეძიებს ვისამე შესწიროს თვისი ღონე, სიყვარული. მართალია, არიან ზოგიერთნი ქალნი თავის-მოყვარენი, რომელნიც მარტო თავის ბედნიერებას ეძიებენ, გარნა ესე ვითარნი მოქმედებენ წინააღმდეგ თვისის ბუნებისა.

ჭეშმარიტი დედობრივის ბუნების მექონი ქალი ბედნიერი არის მაშინ, როდესაც სხვას აბედნიერებს. ამისთვის ქალმა უნდა ყოველთვის ეძიოს ის შემთხვევა, სადაც საჭირო არის მისი თავის-გამომეტება, სადაც მას შეუძლიან ნუგეშის-ცემა შეწუხებულისა, შემსუბუქება ადამიანის ტვირთისა, რომელსა შინა შემწე იყოს ყოვლად წმიდა ყოვლისა გონიერისა და მხნე ქალისა. — ამინ.

ს ი ტ ე ჯ ა

ყოვლად-სამღვდლო მიტროპოლიტ ანტონ ჰყონდიდელისა.

იტყვის წინასწარმეტყველი დიდი დანიელ: ვსკოდეთ, ვიუსამართლოეთ, ვიუთნოეთ და განვსდევით მცნებათაგან შენთა და მსჯავრთაგან შენთა. ამას წინასწარმეტყველი ღვთისა მიმართ ჰხმობს: ვსკოდეთ, ვიუსამართლოეთო. მაგრამ არ იცოდა ესე თვით ღმერთმან? მან ყოველი უწყის და იცის. მაშ რათ ეუბნება? ეს გამოვიკვლიოთ. ამისთვის ეუბნება, რომ ღმერთს ეს ჰნებავს, კაცმან თავისის პირით თავისის ცოდვის აღსარება ჰყოს. და წინასწარმეტყველი ღვთის ნებას სრულ ჰყოფს და თავისის პირით თავის შეცოდებას აღიარებს. მოვიდეთ და ძველიდამ და ახლიდამ ამისი დასამტკიცებელი სახეები მოვილოთ, რომ კაცისაგან აღსარება ნებავს ღმერთს. როდესაც ადამ სკოდა, ღმერთმან ხმა უყო: ადამ, ადამ! სადა ხარ? ღმერთმან არ იცოდა, სად იყო? როგორ არ იცოდა, მაგრამ თითონ ადამისაგან აღსარება ენებებოდა, თუ სად რომელს ცდომაში იყო. კაენმან რომ აბელ მოკლა, თითონ აბელის სისხლი ღმერთს უღაღადებდა. ამას თვითვე უფალი ამტკიცებს და იტყვის: სისხლი აბელისა, ძმი-სა შენისა, ღაღადებს ჩემდამო. და კაენს რომ ჰკითხვიდა ღმერთი, სადა არს აბელ, ძმა შენიო, როგორ არ იცოდა, სად იყო, მაგრამ ამისთვის ჰკითხვიდა, რომ თითონ კაენისაგან

აღსარება ენებებოდა. ეს ძველისა იყო. აწ ახლისაგან მოვი-
ლოთ სიმტკიცე, რომ კაცისაგან ღმერთს აღსარება ჰნებავს.
მატყე მოგვითხრობს წინამორბედისა იოანესთვის: და განვი-
ლოდა მისსა ყოველი იერუსალიმი და გარემო სოფლები და
ნათელს იღებდეს მისგან და აღუარებდეს ცოდვათა მათთა.
და იაკობ მოციქული: აღუარებდით ურთი-ერთთარს ცოდვათა.
ვგონებ რომ კმა საყოფელად დამტკიცდა, რომ ღმერთს დი-
დად ნებავს კაცისაგან აღსარება. ეგების ვინმე იძიოს, რათ
ნებავს ჩვენის ცოდვის აღსარება? საყვარელნო! ეს ხომ მო-
ციქულისაგან გასმია: ღმერთს ყოველთა ნებავს ცხოვრება.
და ყოველთა ცხოვრება რომ ნებავს, ცხოვრება თვინიერ აღ-
სარებისა, შეუძლო არს. ამას თვით ქრისტე ამტკიცებს: რომ-
მელმან არა აღმიაროს მე წინაშე კაცთა, არცა მე აღვიარო
იგი წინაშე მამისა ჩემისა ზეცათასა. ამ ადგილს ეს ძალი შეე-
ნის. ამ სიტყვას ქრისტე გიბრძანებსთ: რომელმანცა წინაშე
მოძღვრისა თვისისა ცოდვა არ აღმიაროს, არცა წინაშე მა-
მისა ჩემისა ჩემდა მოწაფედ და შვილად სასუფეველისა მას
აღვიარებო. ამისთვის ნებავს ღმერთს აღსარება. ნუ გონებ,
თუ ჭეშმარიტი აღსარება არა გაქვს, ქრისტეს მოწაფეობისა-
განაც არ განვარდე და ჯოჯოხეთსაც არ მიეცე. თორემ ამი-
სი უცდომელი სახეები მოგართვა. ადამ დაიმაღლა, არ აღიარა
ცოდვა, რომლითაცა სცოდა და დაისაჯა. ეგების სთქვათ,
ადამ ახლა სასუფეველშია და მეც ისე მიხსნისო. ეს თქმა
უგუნურება არის: მეორედ შენთვის ქრისტე ჯვარსა ზედა
არ დაემსჭვალვის. არ განუცხადა კაენმან თვისი ცდომა და
დაიწყევა პირისაგან ღვთისა. შენც კაენისებ შენს ცდომას
წინაშე ქრისტესა არ განაცხადებ, მსგავსად მისსა შენც წყე-
ვას მიიღებ პირისაგან ღვთისა: წარვედით ჩემგან, წყეულნო,
ცეცხლსა მას საუკუნესა. ესე ძველისა იყო. ახალში მოვი-
დეთ: იუდამ დაფარა თვისი ცდომა თვისის მოძღვრისა და
უფლისაგან და განვარდა კრებულისაგან მოწაფეთასა. შენც
ფარავ შენის მოძღვრისაგან შენს ცდომას, იუდასებრ შენც

ქრისტეს მოწაფეობისაგან განვარდები. ისიც ქრისტეს ეცრუოდა, შენც ქრისტეს ეცრუები, რომ აღსარებას ჰფარავ, მანდ არის ქრისტე და თვითვე ბრძანებს: მუნ ვარ მე შორის მათსა. კიდევ: ანანია დაუფარა თვისი მოგებული ქრისტეს მოწაფეთა, დაეცა ანანია და სული წარხდა. ეგრეთვე, შენ შორის მოგებულს ცოდვას ქრისტეს მოწაფეს, სამღვდელთაგანს, უმაღლავ, როგორც ანანიამ თავისი მოგებული ზოგი გამოუცხადა ზოგი დაჰფარავ; ეგრეთვე შენ რომელსამე ცოდვას გამოუცხადებ და რომელსამე დაუფარავ: ჯეროანი არის ანანიასებრ დაეცე და სული წარგხდეს; ჯეროანი არის მაზედ თქმული, შენზედაც ითქვას: არა ეცრუე შენ კაცთა, არამედ ღმერთსა. და თვალით რომ ვერ ჰხედავ ქრისტეს, ეგებ იჭვნეულებდე ამას, რომ მოძღვარსა და შენ შორის სწორებით ქრისტე არ იყოს და ამისთვის აღსარებას ჰფარვიდე?! სამღთოს მადლის შეწევნით დასამტკიცებელი სახეები მოგართვა ამისი, რომ სწორებით იქ ქრისტე მდგომარე არის. რასაც თვალით ვერ ჰხედავ, იმას თუ არ ირწმუნებ, სწორედ უღმრთო შეიქმნები. წმიდა სამებას: მამასა და ძესა და სულსა წმიდასა ვერ ჰხედავ და, თუ არა გრწამს, უღმრთო იქმნები. თუ ამას მეტყვი, ამას წინასწარმეტყველნი და მოციქულნი მარწმუნებენ სიტყვით: ქრისტესი უმეტესად უნდა გრწამდეს, რომ მათი უფალი არის და ის გიბრძანებს: მუნ ვარ მე შორის მათსა. ან უღმრთო უნდა იქმნე, ან აქ, აღსარებაში, ქრისტე მდგომარედ უნდა ირწმუნო. კიდევ სხვა სახე უნდა მოვილოთ: სასუფეველსა და ჯოჯოხეთს ვერ ჰხედავ, მაშ არ უნდა ირწმუნო არც კეთილთათვის კეთილი მისაგებელი და არცა ბოროტთათვის ბოროტი? ესეც უღმრთოება შეიქმნა. ჰნახე, რა უღმრთოება არის: პეტრე და იუდა სწორე უნდა შეიქმნენ! პეტრეს კეთილი არ უნდა მიეგოს შენის იჭვის მსგავსად და იუდას — ბოროტი. თუ მეტყვი და შეიკდიმებ, რომ ამას ქრისტეს სიტყვით ვირწმუნებ: ცოდვილთ მიეგება სა-

ტანჯველი, ვითარცა ბრძანებს უფალი იესო: წარვედით ჩემ-
გან, წყეულნო, ცეცხლსა მას საუკუნესა და მართალთა:
მოვედით, კურთხეულნო მამისა ჩემისანო, და დაიმკვიდრეთ
თქვენთვის განზადებული სასუფეველი. მე გეტყვი: თუ ამას
ჩემის სიტყვით არ ირწმუნებ, რომ მოძღვრისა და მოწათისა
შორის ქრისტე არის, ესეც მისი სიტყვით ირწმუნე, რომ
ბრძანებს: მუნ ვარ მე შორის მათსა. ერთი მაგალითი კიდევ
ვსთქვათ: შენ თუ სული გიდგას, არ უნდა გრწამდეს, ამის-
თვის რომ სულს ვერ ჰხედავ. თუ თვალით უხილავად არას
ირწმუნებ, არც ეს უნდა გრწამდეს შენ. ცოცხალი და მკვდა-
რი, უსულო, ერთი უნდა იყოს. ჰნახე, რა უგუნურება არის!
და თუ მეტყვი, სულს სხეულის მოძრაობით ვიცნობო, სა-
მართალი საჯე, შენის სხეულის მოძრაობისაგან ქრისტეს
სიტყვის მოძრაობა უფრო სარწმუნოა თუ არა? შენი სხეუ-
ლი ერთი უძლური რამ არის და სიტყვა ღვთისა როგორ
ძლიერი არის, მოციქულისა ისმინე: ძლიერ არს სიტყვა
ღვთისა და უმკვეთლეს უფრო მახვილისა ორ-პირისა. თუ
უძლურისა და დახსნილის შენის სხეულის მოძრაობისაგან შენ
შორის უხილავად მყოფს სულს ირწმუნებ, უძლიერესის ქრის-
ტეს სიტყვისაგან მოძღვრისა და შენ შორის მყოფი ქრისტე
ირწმუნე, რომ იტყვის: მუნ ვარ მე შორის მათსა. და თუ ამას
იტყვი, რათ ცხადად არ მეჩვენებაო, პასუხი მაგისი არის: მზე
ცხადათ რომ აღმოგიბრწყინდება, რაისთვის პირის-პირ სწორე-
ბით ვერ მიხედავ? მიზეზი ეს არის: უძლურს თვალს მისის მცხინ-
ვარების განცდა არ შეუძლია. უმეტესად ცოდვისაგან მოუძლო-
რებულს თვალს ცხადად ქრისტეს მიხედვა არ შეუძლია. თუ
დაბადებულის მზის მიხედვას ვერ უძლებს, დაუსაბამო ღმერ-
თი როგორ უნდა განიხილოს შენმან თვალმან? ამისთვის არ
გეჩვენება. თუ იტყვი, მოციქულნი-კი ჰხედვიდნო, მაგის პა-
სუხი აი რაა: აქ ორი რამ სათქმელი არის—ერთი ეს რომ
მოციქულთაებრ განწმენდილებას შენის თავისას ვერ იქადებ,
მეორე ესე—ამაღლებამდის მოციქულნიცა და სხვანიც ჰხე-

დევდენ, შემდგომად ამაღლებისა ისე სახილველი არ არის-
ამაღლებამდისაც მარიამ მაგდალინელს რა უბრძანა? ნუ შე-
მომეხებო. კიდევ ცხადად არ გეჩვენება თავისის კაცთ-მოყ-
ვარეობისათვის: უხილავად უდიდესს ნეტარებას მიიღებ, ვი-
თარცა ბრძანებს უფალი იესო: ნეტარ არიან, რომელთა არა-
უხილავ და ვრწმენე. კიდევ არის მიზეზი, რომ ცხადად არ
გეჩვენება: კაცი, რომელიც გონებისაგან განსრული არ არის,
თავისის ცოდვის თქმისათვის დიდად იშიშვის და ძრწის, და
აღსარების ჟამს ცხადად რომ ეჩვენოს, ასეთი შიში და ძრწო-
ლა შეიპყრობს, ენის ძვრას ველარ იკადრებს. თუ ქერაბინ-
ნი-კი ძრწიან მისგან, მიხედვ, თუ ცოდვილთათვის, რა ძნე-
ლი შესაძრწუნებელი იქმნება. ამისთვის ცხადად არ გეჩვენე-
ბა. იქმნება რომ კიდევ მიზეზი რამ მოიგონოს ვინმე და არ
აღიაროს თავისი ცოდვა. ეგების უმეცრება დასდვას ვინმე
მიზეზად და სთქვას, არ ვიცი, რა ვჰყო. საყვარელნო! დანი-
ელ წინასწარმეტყველმან მაგალითად დაგიდვა თავისი თავი.
როგორც ის ხმობს ღვთისა მიმართ: ვსცოდეთ, ვიუსამართ-
ლოეთ, ეგრეთვე შენ შენის ცოდვისათვის ლაღადება ჰყავ
შენს მოძღვართან და, თუ ეს გაბრკოლებს რომ მძიმე ცოდ-
ვის ტვირთი გაქვს, მაგისთვის ნუ სწუხარ, უცხო განმხნევე-
ბელი გყავს; ქრისტე გიბრძანებს: მოვედით ჩემდა: ყოველ-
ნი მაშვრალნი და ტვირთ-მძიმენი და მე განგისვენო თქვენ.
უწყოდე, საყვარელო, იმ განსვენებაში საკვირველს ნიავს და
წყაროს ჰპოვებ. ნიავი, რომელ არს სული წმიდა, ვითარცა
ბრძანებს უფალი იოველის მიერ: მივფინო სულისაგან ჩემი-
სა წყარო, რომელ არს უკვდავ-მყოფელი, — ხორცი და სისხ-
ლი ქრისტესი, ვითარცა ბრძანებს უფალი პირითა დავითი-
სათა: და უკვდავებისა წყაროსა გემო ვიხილოთ. და თუ ამი-
სი ექვი გაქვს, რომ მივიდე და განმაგდოსო, სხვა ვინ გა-
ნაგდო? მეძავი მივიდა და არ განაგდო, შეიწყალა და რქვა:
მიგეტევნენ შენ ცოდვანი შენნი; ავაზაკსა რქვა: დღეს ჩემ-
თანა იყავ სამოთხესა. მტკიცე იყავ, არც შენ განგაგდებს.

უტყვევლის სიტყვით ამტკიცებს: რომელი მოვიდეს ჩემდა, არა განვაძო გარე. ესეც სცანი, მისდა მიმართ მისრულს არ შერისხავს, ამისთვის რომ მშვიდი და მდაბალი არის. ამას თვით ქრისტე ამტკიცებს: მშვიდ ვარ და მდაბალ გულითა. და თუ სირცხვილისათვის აყენებ აღსარებას, ეს უგუნურება არის, ამისთვის რომ ერთის ვისმე სამღვდლოთაგანის გრცხვენთან და წინაშე ქრისტესა წარდგინებისათვის არ სძრწი. ხოლო თუ რა შესაძრწუნებელი არის, დანიელისაგან ისმინე: მდინარე ცეცხლისა სდიოდის წინაშე მისსა; ათასნი ათასთანი სდგენ და ბევრნი ბევრთანი მსახურებდენ მას. და თუ მკითხავ, მოძღვარს რომ ჩემი ცოდვა კეთილად აღუარო, საუკუნოს სირცხვილისაგან ვიხსნები. დავით წინასწარმეტყველისაგან სცანი, რომ იხსნები, ვითარ იგი ხმობს: ვსთქუა, აღუარო ბრალი ჩემი უფალსა და შენ მომიტევე მე უღმრთოება გულისა ჩემისა. საყვარელნო, ესეც ისმინეთ: ქრისტე მკურნალი არის ცოდვის წყლულებისა, ვითარცა იტყვის იოანე ღვთისმეტყველი: ამას მივსწერ თქვენდა, რათა არა სცოდოთ და, უკეთუ სცოდოთ, მკურნალი გივის მამისა მიმართ — ქრისტე. იესო მართალი. და სწეული რომ მკურნალს წყლულს უფარავდეს, მიხედეთ, თუ რა დიდი უგუნურება არის. უდიდესი უგუნურება რა იქნება: მკურნალის დაფარული წყლულება სიკვდილს შემოიღებს. ეგრეთვე უაღსარებო ცოდვა — საუკუნო სიკვდილს, ესე იგი წარწყმენდას შემოიღებს. ეგების აღროებდეთ ვინმე და რომელსამე ჟამს უცდიდეთ, მაგრამ მდიდარს რომ ხმა ესმა: უგუნურო, ამას ღამესა მიგიღონ სული შენი შენგან, ეს რომ გესმას, რასა ჰყოფ? მე სხვას არას გეტყვი: უმჯობეს იყო შენდა, არა თუმცა შობილ იყავ. საკვირველი არ იქნება, თუ ამას ფიქრობდეს: ჩემი დაფარული ცოდვა სხვას როგორ განუტყუადოვო. თუ გამოიძიებ ჩემის უღირსობისაგან და ამას მკითხავ, რა განსაკვირვებელი არის, ჩემი დაფარული ცოდვა სხვას არ უთხრა. ორის საქმისათვის დიდად საკვირველი არის:

ერთად—ამისთვის, შენ შენი ცოდვა დაფარული გგონია და ყოვლითურთ განცხადებული არის და მეორედ—ამისთვის: აღსარების ზქმა ცოდვის უფრო დამფარველი არის, არა თუ განმაცხადებელი. მითხარ, საყვარელო, თუ რითი დაფარავ შენს ცოდვას? თუ მეტყვი, ბნელი დამფარავსო, მაგითი ვერ დაიფარვი. მზის უბრწყინვალესი თვალი გხედავს. თეოდოტე ეპისკოპოზი იტყვის: ბევრ წილ მზისა უნათლეს არიან თვალნი უფლისანი. თუ იტყვი, არავინ კაცი მხედავსო, ვერც მაგითი დაიფარავ: ადამს კაცი არავინ ხედავდა, მაგრამ არ დაიფარა მისი ცოდვა. კენს ვინ ხედიდა, განვიდა ველად და მოაკვდინა ძმა თვისი, მაგრამ არც იმისი ცოდვა დაიფარა. აგრეთვე არც შენი ცოდვა დაიფარვის, ნუ სცდები. კიდევ უცხადესად გიჩვენო, რომ შენი უაღსარებო ცოდვა უფრო განცხადებული არის. ამის მეტი განცხადება რა იქნება: ღმერთმან იცის, კაცმან, ანგელოზმან და ეშმაკმან. ღმერთმან ამითი იცის, ყოველგან არს და ყოველსავე აღავსებს და შენ სით დაეფარვი? კაცმან ასე იცის: ქრისტე სრული ღმერთი და კაცი არის: მას თუ რამ დაეფარვის, შენვე კეთილის მეცნიერებით იფიქრე. მომავალი პეტრეს შეცოდება თუ არ დაეფარა და პეტრეს ცთომამდის ამხილა და უბრძანა: ვიდრე ქათმისა ხმობამდე სამგზის უარ მყო მე, შენი ქმნილი ცოდვა სულ არ დაეფარვის. ანგელოზმან ასე იცის, მცველი ანგელოზი ჟამ მარად თავს გადგას და სად უნდა დაეფაროს შენი ცოდვა? ეშმაკმან ამითი იცის, რომ თვით ის გაქმნევენებს ცოდვას. მე გიჩვენე, თუ შენი ცოდვა როგორ განცხადებული არის ღმერთთან, კაცთან, ანგელოზთან და ეშმაკთან. შენ მიჩვენე, თუ დაფარული რითი არის. თუ ამას იტყვი: ლიტონმან კაცმან არ იცისო, ღმერთი არ განაცხადებსო. აქაც სცდები, ამისთვის რომ ღმერთი უაღსარებო ცოდვას არ დაფარავს. დავით წინასწარმეტყველის პირით ცხადად გიბრძანებს, გამხილო და წარმოვადგინე ცოდვანი შენნი წინაშე პირსა შენსა. საყვარელო, მე გკითხე, თუ

თქვენ ცოდვა სად და რაღა დაფარული არის და ვერა მომიგეთ რა. აწ მე მოგახსენო, თუ აღსარებისაგან ცოდვა რაღა დაიფარვის. ნეტარ მკვდარი დაღიწყებული და დაფარული არის თუ არა? დიდის იერემია წინასწარმეტყველისაგან ისწავეთ, თუ როგორ დაღიწყებული და დაფარული არის. იერემია იტყვის: დაღიწყნეს დედამან ნაშობნო მუცლისათვისისანი. მიხედეთ: სადაც დედა შვილს დაღიწყებს, თუ ის მკვდარი როგორი დაფარული იქმნება, აგრე აღსარებისაგან ცოდვა როგორ კლდეს შეეხეთქება, ესე იგი ქრისტეს ვითარცა იტყვის წინასწარმეტყველი დაღით: ნეტარ არს, რომელმან შეიპყრეს ჩვილნი და შეახეთქნეს კლდესა, ის ცოდვა დაღიწყებული და დაფარული იქმნება. ვითარცა მკვდარს დედა დაღიწყებს, ვგრეთვე აღსარებისა და სინანულისაგან მკვდარს ცოდვას დედა ჩვენი ეკლესია დაღიწყებს. ერთი მაგალითი კიდევ ვსთქვათ: ერთი მაკვდინებელი წამალი ქონდეს ერთს ვისმე უფუნურს, მოეგოს გონებას და თავის მასწავლებელს უჩვენოს ის მაკვდინებელი წამალი, მასწავლებელმან მიუწოთომელს უკიანე ზღვაში ჩაადგოს და უცნაურად დაიფაროს, აგრეთვე, რომელსაც სულის მაკვდინებელი ცოდვა აქვს და იმას მოძღვრისაგანს მასწავლებელს უჩვენებს (მასწავლებელი ქრისტე არის, ვითარცა თვით ამტკიცებს). ისწავეთ ჩემგან: ქრისტეს რომ აღსარებაში ცოდვას უჩვენებს, ქრისტე მიუწოთომელს და გამოუძიებელს თავისის მოწყალების უფსკრულში დანთქამს. მიხედეთ, თუ მერმე ის ცოდვა როგორ დაეფარვის. თუ როგორ, სული წმიდა ეზეკიელის პირით ამტკიცებს: არღა მერმე მოხსენებულ იქმნენ ცოდვანი მისნი. ცხადად წარმოჩენილი შეიქმნა, რომ აღსარებისაგან ცოდვა დაიფარვის. მიიღეთ კეთილი აღსარება და სინანული, რათა განქარდენ ცოდვანი თქვენნი და მკვიდრი იქმნეთ ყოველნი სასუფეველსა ცათასა აწ და საუკუნეთა უკუნისამდე. — ამინ!

ს ო ტ ე ვ ა

არხიმანდრიტის მაკარისა

ღირსისა დედისა ჩუზნისა და მოციქულთა სწორისა ნინო ქართველთ-განმანათლებელის კარდაცვალების დღესა, იდ-ს იანუარს ჩუზუ-ს წელსა.

„მოიხსენეთ წინამძღუარნი თქუნი, რომელნი გეტყოდეს თქვენ სიტყვათა მათ ღუთისათა, და ჰხედვდეთ რა გამოვლასა ცხოვრებისა მათისასა, ჰბადევდით სარწმუნოებასა მათსა (ებრ. 13. 7).“

კეთილ მორწმუნეო ქრისტეანეო! ყოველს ერს, რომელსაც კი ისტორიულად უცხოვრია, რომელსაც-კი აღუბეჭდია რითიმე კვალი თავის ცხოვრებისა, უეჭველად ჰყოლია იმისთანა დიდებულნი კაცნი, რომელთაც დაუყენებიათ ეს ერი ისტორიულ გზაზედ და შეუტანიათ მის ცხოვრებაში ის ამაღლორძინებელი ძალი, რომელიც შემდეგ გამხდარა ქვაკუთხედ ამ ერის მთელის ისტორიულის სიცოცხლისა. მეტადრე დასაწყისი რომელისამე ერის ისტორიისა ხომ ყოველთვის ეკუთვნის ამათთანა კერძო კაცთა. ყოველი ერი მათგან არის დავალებული თავის ისტორიით.

საქართველოს შვილნო და მართ-მადიდებელნო ქრისტეანეო! არც ჩუზნა ვართ მოკლებულნი ამათთანა დიდებულთ კაცთა, ჩუზნცა გვყავს ჩუზნის ეროვნების სულის შთამდგმელნი და ჩუზნის ისტორიის მომცემნი. ჩუზნი წინამძღუარი და ჩუზნის ერის სიცოცხლის დამაყენებელი, არამც-თუ არის მომაკვდავი ხორციელი, — იგი არის მოციქული თვით ზეცისა, იგი არის იმ წმიდა მოციქულთ თანასწორი, რომელთ მოძღვრებამ განაახლა მთელის კაცობრიობის ცხოვრე-

ბა ზეციურის ცხოველ-მყოფელის მადლით, — იმ მადლით, ურომლისათაჲც, როგორც გვაჩვენებს რამდენისამე ათასის წლის ისტორია, კაცობრიობას არც შეეძლო მიეგნო ჭეშმარიტ გზისათვის და არც ევლო მასზედ თავის თავათ.

დიდებული დღეა დღეს, არამც-თუ საქართველოს ეკკლესიისათვის, არამედ მთელის საქართველოს ერისათვის. დღეს ჩუენ ვლდესასწაულობთ საქართველოს განმანათლებელის მოციქულთა სწორის ნინას გარდაცვალების დღეს. თხუთმეტმა საუკუნემ განვლო მას აქეთ, რაც ეს ღირსი დედა აღსრულდა; თხუთმეტმა საუკუნემ პრისხანებით გარდაუარა ივერიას, მაგრამ ის სულიერი ძალა, რაჲცა შეიტანა ამ ღირსმა დედამ საქართველოს ერში, დღევანდლამდე არ გამქრალა და არც გაქრება, მინამ საქართველოს ერი სცოცხლებს დედა-მიწის ზურგზედ. ეს ის ზეციური ძალა იყო, ცხოველი და საუკუნო, რომელმაც საქართველო განაახლა და განამტკიცა სულიერად და ამით შეაძლებინა იმ შავის ბედისაგან თავის გამოხსნა, რომელიც შეუბრალებელის მექასა და მედინას თანატოლთა წყალობით ერგო საქართველოს მის გრძელ-ჟამიერ წარსულში; როგორც რომ ყინვით დამზრალ ქვეყანას გამოაცოცხლებს თბილი გაზაფხული, ეგრეთვე საქართველოში ნინას მიერ შემოტანილმა ქრისტიანობის ბრწყინვალე და ცხოველ-მყოფელმა სხივმა გარდაახალისა, განაახლა საქართველოს ერი, ზეციურის მადლით განაცოცხლა და აღადგინა იგი წარმართობის ღრმა სიბნელისაგან, რომელშიაც გზა არეულნი ჩუენნი წინაპარნი, არა მცნობნი ჭეშმარიტისა და სინათლისა, უხრიდნენ თავთა მხოლოდ თვისთა უსულოთა კერბთა და სწირავდნენ მათ შვილთა თვისთა.

სახარების სინათლემ, რომელიც შემოიტანა ივერიაში ღუთის-მშობლის მოციქულმა ნინამ, აუხილა ამ ბრმათ თვალნი, ზეციურის სიყვარულის ძალამ და ზეციურის მაცხოვრის მადლმა ჩაუდგა მათ სული განახლებისა და ცხოვრებისა, ზნეობითად მტკიცედ შეაკავშირა იგინი ერთ განუყოფელ

საზოგადოების სხეულად, რომელშიაც ყოველი ქართველი ზედავდა თავის თავს ზეციურ მამის შვილად და თავის მეზობელს თავის მოძმედ, თავის მოყვარედ. ეს სულიერად შემაკავშირებელი ძალა ქრისტეს სწავლისა, რომელიც განავრცელა ჩუქნს სამშობლოში ღირსმა ნინომ, ეს ერთი ერთმანეთის სიყვარულის დაფუძნება ქართველთა შორის, ნაცვლად უწინდელის მათ შორის სიმძულვარისა და მტრობისა, შეიქმნა საქართველოს იმ მტკიცე სვეტად, რომელსაც ვერა დააკლო-რა თხუთმეტის საუკუნის ქარიშხალმა. მტკიცედ იდგა ეს სვეტი და მტკიცედ ჰქონდა მას ფესვი გამდგარი ივერიის კეთილ და ნაყოფიერ ნიადაგში.

დიდება ღმრთის განგებას! ის ურიცხვი ისტორიული უბედურობა, ის მრავალ-გზითი აკლება აუარებელის მტრისაგან, რომელიც მოელოდა საქართველოს მომავალში, ხომ ერთიანად აღგვიდა ერთ მუჭა საქართველოს ერს, ისე რომ მისი ხსენებაც აღარ იქნებოდა დედა-მიწის ზურგზედ, თუ ჩუქნით წინაპარნი არ ყოფილიყვნენ წინაღვე განმტკიცებულნი ერთი ერთმანეთის ზეციურის სიყვარულით, რომელიც მათ უბედურობის დროს ერთად აკავშირებდა ერთს საღმრთოს დროშას ქვეშ და ერთ მუჭა ხალხს აძლევდა იმისთანა გამირულ ძალას, იმისთანა გასაოცარ სიმხნეს, რომ ერთი ქართველი, თუმცა უხვდებოდა აქს მტერს, მაინც ეს ერთი ამ ასს, არამც-თუ უდრიდა, არამედ ძალითა ღმრთისათა აჭარბებდა კიდევ; და ესრედ ქართველი იცავდა თავის რჯულს, თავის ეროვნებას და თავის სამშობლოს. საშინელი წვალება გამოიარა ჩუქნმა მიწა-წყალმა ურჯულო მტრისაგან: ერთი მეორეზედ მოყოლილი უბედურება სდებდა თავის კვალსა აოხრებისას, საქართველოს უკეთესთა შვილთა სისხლის ნიაღვარიით ირწყოდა ჩუქნი სამშობლო, შეუბრალებელი უღვთო მტერი „ძლიერი მძლავრი“ ოთხ-კუთხივ ნატამალს ავლებდა, მუსრავდა, იკლებდა და ცეცხლის მსხვერპლად ჰხდიდა ქალაქებს, სოფლებს, დათესილს ყანებს, ანგრევდა და შეაბილ-

წებდა წმიდათა ღუთისა ტაძართა, არ იბრალებდა არც სუსტთ, არც მოხუცთ და არც უსუსურ ყრმათ, აუბატიურებდა ცოლთა, დედათა და ასულთა ჩუპნათსა. რასაც-კი მიუახლოვდებოდა მისი დაუნდობელი და ბოროტებით სავსე მარჯვენა, ყველას ემჩნეოდა სისხლი, აკლება და შებილწვა. რა იხსნიდა, რაღას შეეძლო დაეხსნა საქართველო, რაღა რჩებოდა მას ამისთანა გულ-მოსაკლავ სურათის მხედველს სანუგეშებელი ანუ განმამხნევებელი, თუ არ მხოლოდ ღუთისადმი სასოება, თუ არ ის რწმუნება, რომ იგი „ყოვლად ძლიერი და ყოვლად სახიერი“ არ დაუტევებს მას, თავის ერთგულს საქართველოს ერს, ვიდრე დასასრულადმდე სოფლისა?! რაღა შეაძლებინებდა საქართველოს კვალად აღდგომას, თუ რომ ამ გვარ შერყევასთან, საქართველოს გაუქრებოდა ის „ცხოველს-მყოფელი სულიც“, რომელიც ჩაუდგა ჩუპნს წინაპართ ზეციურმა ჩუპნის განმანათლებელის ნინოს სწავლამ? მაგრამ არა, ყოველ-გვარ იმ შემთხვევასთან, რაჲცა იყო „ხორციელი“, ივერიას არასოდეს არ შერყევია ეს „საღმრთო სული“; ყოველივე ინაცვალა მტერმა, მაგრამ საქართველოს ვერ გაუქრო ეს „სული“; იგი ღუთის ნაბერწკალივით ღვიობდა ივერიის განმგმირულ და განრღვეულ გულში, ამტკიცებდა და ამხნევებდა ამ გულს ახალის ღვაწლისათვის, უკანასკნელ სისხლის წვეთამდისინ საბრძოლველად წინააღმდეგ „შვილთა უსჯულოებისათა“, და ქართველი ერი ფერთლისა და ნაცრისაგან კვალად აღდგებოდა და აღყვავდებოდა ხოლმე. ამ საქართველოს სულს არ მიჰყავდა არავითარ-უბედურებაში საქართველოს შვილნი იქამდის, რომ მათ დაჰკარგოდათ როდისმე ღუთისადმი სასოება და მოძმეთადმი სიყვარული; ხოლო ეს სასოება და სიყვარულის ძალა ამხნევებდა ქართველთ და ჰქმნიდა უძლეველ გმირებად. ქართველ ერისათვის, ჩვენ მამა-პაპათათვის, ქართველნო, არ არსებობდა რაჲმე გარეგანი დაუძლეველი დაბრკოლება, რადგან დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ მათთანაა თვით უძლეველი მათი უზე-

ნაესი ხელთაღმპყრობელი, რომ მათთანაა და მათკენ თვით ყოვლად შემძლებელობა ზეცისა, რომ მათთანაა ერთად შეიარაღებული უზენაესი სიმართლე და უკვდავი ჭეშმარიტება, და ეს სარწმუნოება ისეთი უდიდესი ძალაა ქვეყანაზედ, რომელსაც ადრე თუ გვიან ძლევა შემოსილად გამოჰყავდა ჩუტნი მამა-პაპა ყოველ-გვარ უბედურებისა, განსაცდელისა და ჭირისაგან.

ჟამსა განსაცდელისასა იგინი არამც-თუ არ ვარდებოდნენ სასოწარკვეთილებაში, არამედ რამდენათაც უბედურობა უფრო საშინელი და შესაზარი იყო, იმდენად უფრო ემატებოდათ ჩუტნი მამა-პაპათ ლუთისადმი სასოება და სიმტკიცე ქრისტეს სჯულისა წინააღმდეგ ურჯულოთა და მძვინვარე ბარბაროზთა; არავითარ ტანჯვას არ შეეძლო გადაეყენებია იგინი ქრისტეს სარწმუნოების ერთგულობიდან და ეს გასაოცარი რჯულის სიმტკიცე ჩვენთა წინაპართა იყო მიზეზი, რომ მცირე ხალხმა არ დაჰკარგა თავისი მამული და თავისი ეროვნება. რჯულმა, ქართველნი, ნინოს რჯულმა, ვიმეორებ, დაიცვა ქართველთა სამშობლო და მათი ეროვნება. შეუბრალებელი ბედის მსხვერპლნი, ზოგიერთნი მხარენი ივერიისა, რომელნიც რჯულის გადადგომისა თანავე მოსწყდნენ ჩუტნს საერთო სამშობლოს და დაჰკარგეს თვისი ეროვნება, წარმოადგენენ ეგრეთვე ცხადად ამის დამტკიცებას: აჭარა, ქობულეთი და სხვანი. ჩვენნი ღვიძლნი ძმანი, ჩვენის ეროვნების უწინდელი გმირთ ბუდე, ერთ დროს ჩვენთანა ერთად ძმურად მებრძოლნი წინააღმდეგ საზოგადო სამშობლოს ბედისა, აღმსარებელნი ჩვენთანა მართლ-მადიდებელისა სარწმუნოებისა, ეხლა, სამწუხაროდ, რანიც არიან, ეს ყველამ ნათლად ვიცით.

მაგრამ დიდ არს განგება ზეცისა! მან არ მოინდომა თავის ერთგულის ივერიის სიმტკიცე მიეყვანა უკანასკნელ განსაცდელამდისინ; მან მოუვლინა მრავალ ტანჯულს, მრავალ გვემულ საქართველოს მფარველი ანგელოზი; თავის,

ერთგულნი ივერნი მან შთააბარა მათს ერთ მორწმუნე დიდებულ რუსეთის ერს, რომლისა საფარ ქვეშაც ვიმყოფებით უშიშრად, მყუდროდ და უსჯულოთა მტერთაგან მოსვენებით. — თხუთმეტის საუკუნის სისხლის ღვრის შემდეგ საქართველოს დაუდგა დრო მშვიდობისა და შვებისა, მაგრამ უცვალეველმა ისტორიულმა კანონმა თავისი ხარკი აიღო: ერი, რომელმაც ამოდენა ხნის განმავლობაში არ იცოდა, რა არს მშვიდობა და მოსვენება, ეს ერი ზსეთ ნაირად დაეცა, ისეთ სულიერ სიუძღურეში ჩავარდა, რომ ეხლანდელნი ქართველნი წარმოადგენენ თავიანთ დიდებულთ მამა-პაპათ მხოლოდ აჩრდილს. სამწუხარო და გულ-მოსაკლავია ეხლანდელი სულიერი მდგომარეობა საქართველოს ერისა, მისი უგრძნობელობა ყველა მისდამი, რითაც ძველი ქრისტეს და მამულის მოყვარე ივერი იყო ძლიერი და მხნე. მაგრამ, ქართველნი, იმედი გვექონდეს, რომ ეს სულიერი დაცემა ერისა მხოლოდ დროებითია, შემდგომ ამოდენა ხნის მისის დაუცხრომელის და დაუძინებელის, თითქმის ყოველდღიურის ბრძოლისაგან. გაივლის ეს ხანა და ჩვენი ერი კვალად განმტკიცდება სულითა ძლიერის რუსეთის მფარველობის ქვეშ — მხოლოდ, ძმანო, ნუ დავივიწყებთ, რომ სარწმუნოებამან სულიერად აღზარდა და ისტორიულად აცოცხლა ძველი ივერი; მისმა ცხოველს-მყოფელმა ძალმანვე უნდა დააყენოს ფეხზედ დაუძღურებული სულით ახალი საქართველოც, და ეს იმდენად უფრო ადვილია ჩუქნთვის, რამდენათაც ახალი საქართველო ყოველად მოწყალე და თანა მორწმუნე რუსთა ხელმწიფის უავგუსტოესს საფარ ქვეშ უფრო მშვიდობიან და უშიშარ ვითარებაშია, შედარებით ძველ ივერთან, რომელიც მთელ თავის ეროვნების ძალ-ლოწეს ანდომებდა თავის თავს და თავის წმიდა რჯულის დაცვას, რომელსაც თვით არსებობისათვის განუწყვეტელი ბრძოლის დროს აღარ რჩებოდა ძალა ფართო სულიერის განვითარებისათვის. ეხლა-კი სულ სხვაა; ეხლა მთელი სულიერი

ძალა ჩუბნის ერისა, სრულიად მიმართული იქნება მისს შინაგან კეთილ დღეობისა და სულიერად ამაღლებისადმი.

დღევანდელი დიდებული დღე ჩვენის ღირსის დედისა და ჩვენის განმანათლებელის ნინოს გარდაცვალებისა იყოს, ქართველნო, ჩვენი გამამხნევებელი ამ საღმთო სამშობლო საქმეში, ზე მომაგონებელიც მისა, რომ ჩვენი ღონის-ძიება, შრომა და სიმხნე სამშობლოს ამაღლებისა და აღლყვავებისათვის უნდა იყოს მტკიცედ დამყარებული იმ სამღთო ისტორიულ საფუძვლის ნიადაგზედ, რჯულსა და სიყვარულსა ქრისტიანებრივზედ, რომელზედაც იყვენ ალზრდილნი ეგრეთვე ჩუბნნი დიდებულნი წინაპარნი. მივმართოთ, საქართველოს შვილო, მივმართოთ ჩუბნის განმანათლებელის ცხოველ მყოფელ სარწმუნოებასა, მივმართოთ კვალად „ღმერთსა მამათა ჩუბნთასა“, მივმართოთ მას, მაშვრალნო და მრავალ ტანჯულნო, და „იგი განგვისვენებს ჩვენ“. ვევედრნეთ ეგრეთვე მხურვალისა გულითა ღვთის მშობელსა დედასა; საქართველო მისი საუფლის წულოა, ზენა არსიდგან მას ხვდა წილათა; მან მოგვივლინა ჩუბნ ღირსი დედა ნინო, ჩუენი განმანათლებელი და ჩვენის ერის წინამძღვარი; იგი იყო მფარველი უბედურობის დროს—ჩვენთა წინაპართა ხელთ აღმპყრობელი, იგი არ არიდებდა თავის მოწყალე თვალსა მათ ჟამსა განსაცდელისასა; იგივე მოგვცემს ჩვენცა, დავრდომილთა სულიერად, ძალასა კვალად აღდგომისას! მოვიხსენოთ, მართლ-მადიდებელნო ივერნო, მოვიხსენოთ, ეგრეთვე ყოვლად საგონებელი ქართველთაგან დაუვიწყარი ჩვენი წინამძღვარი, ქრისტეს სჯულის ჩუბნ და მქადაგებელი, წმიდა და მოციქულთა სწორი ნინო, და „ვხედვედეთ რა გამოსვლასა მას ცხოვრებისა მისისასა, ვბაძვიდეთ სარწმუნოებასა მისსა“. —ამინ!

II ნაწილი.

საეპიკო პოეზია.

მეფე დიმიტრი თავ-დადებული

(ნაწყვეტი)

III

„ყური მიგდეთ, გეტყვით ამბავს
უტყუარსა და მართალსა:
ერთი მეფე თურმე ჰყვანდათ
უწინ ჩვენ მამა-პაპასა.

დიმიტრი ერქვა სახელად,
მხარ-ბეჭ-პრტყელი, ტან-მაღალი,
ჯირითში, თუ შვილდ-ისარში
არავინ ჰყვანდა ბადალი.

კაცი იყო, მეფე კაცი,
თვალად, ტანად მშვენიერი,
გარედ რისხვით მტრისა მსრველი,
შინ მოწყალე, ღვთისნიერი.

ლამით თურმე ჩაიცივამდა
უბრალო კაბა-ჯუბასა,
წავა და ინახულებდა
საწყალის ხალხის უბანსა.

მოივლიდა ქვრივს და ოხერს,
დავრდომილსა და ობოლსა,
თავის ხელით ურიგებდა
მოწყალეობას და საზრდოსა.

ვის რაც გულში დარდი ჰქონდა,
წავა იმას შესჩივლებდა,
გლახის, ობლის, ჩაგრულისას
სარჩლსა არ ითაკილებდა.

ყველგან იმის სამეფოში
თხა და მგელი ერთად სძოვდა,
ერი, ბერი, ობოლ-ქვრივი
სულ იმის დღეს ლოცულობდა.

IV

„მის დროს იყო ყეინობა,
მეფე ყეინს ჰმორჩილებდა,
მაგრამ თავის ქვეყნის საქმეს
თვის ნებაზედ განაგებდა.

ერთხელ ყაენს აეშალა
თათარივე კაცი ერთი,
იმძლავრა და გადიყენა
ნახევარი სათათრეთი.

მეფე ჩვენი ყეინს თურმე
არ გადუდგა სხვასავითა...
ვაჟი-კაცის წესი არის
კაცს შეჰრჩება ძმასავითა.

შეიბნენ და შეიჭიდნენ
ყეინი და განდგომილი;
ძმას ძმის ძვალი ატეხინეს,
მამის სისხლსა ჰღვრიდა შეილი.

დამარცხდა ბოლოს ყეინი,
გამდგარმა აკი აჯობა,
ის მოჰკლა და თვით დაიპყრო
სათათრეთის ბატონობა.

ის ხომ მოჰკლა, მის ცოლ-შვილიც

ცხენსა კუდით ათრევინა,
საცა კი მის მომხრე იყო,
თავები დააყრევინა.

V

„ჯერი მიდგა ჩვენს მეფეზეც...

— „რატომ მე არ მომიდგაო,
იმას ცოცხალს არ გაგუშვებ,
თუ პირში სული მიდგაო“.

გაუგზავნა მოკიქული:

— „გამოცხადდი ჩემ წინ შენო,
თუ არ მოხვალ, შენს ქვეყანას
ნაცარ-ტუტას ავადენო“.

დაგვიღონდა მეფე ქველი,
იმ ურჯულოს მიხვდა წადილს,
ისიც იცის—იმ ღვთის-რისხვას
ჯართ სიმრავლე შესწევს ქადილს.

რა ჰქნას? თვითონც მამაცია,
მამაციც ჰყავს ჯარი, ერი,
მაგრამ ერთს რომ ასი გცემდეს,
კლდეც რომ იყო, გაგტეხს მტერი.

დიდს ჩავარდა საგონებელს,
შეუდგა ბჭობას, რჩევასა...

„—წავალ, მომკლავს, და არ წავალ,
ამიოხრებს ქვეყანასა“.

ბოლოს ბრძანა:— „თავს მოვუყრი
მღვდელთ-მთავართ და დიდებულთა,
ოცჯერ ზომვა—ერთხელ ჭრაო,
წესია მეფეთ ქებულთა.

„ვნახოთ ერთი რას მეტყვიან,—
წასვლას, თუ წაუსვლოლობას?“

ორში ერთს რას აირჩევენ,—
მეფის, თუ ქვეყნის დამხობას?“

VI

„ბრძანა და მსწრაფლ შეიყარნენ
დიდებულნი, მღვდელთ-მთავარნი,
ვეზირნი და ნაზირები,
ბჭე-მდივნები, სპასალარნი.

წადგა მეფე კრების წინა
თამამად და დიდებულად;
ყველამ: დიდმა და პატარამ
თაყვანი სცეს ბატონს ყმურად.

ასე ჰშვენის მეფე იმ დღეს
ტანად, თვალად, იერითა,
მნახველთ თვალი ვერ გაიძღეს
იმის ჰვრეტით, ყურებითა.

უბრძანა თუ:— „დიდებულნო,
საქმე მძიმე მაქვს თქვენთანა...
ის დღეა დღეს—ან მე ვიყო,
ან ჩვენი ტურფა ქვეყანა.

შეიტყობდით, მომივიდა
მე ყვინის მოციქული,
აქ მოდიო, მე მიბარებს
ჩემზედ გაბოროტებული.

თუ არ მოხვალ, მე მოვალო,
ავიოხრებ ქვეყანასა,
საცა კი ფეხს დავადგამო,
ავადენ ნაცარ-ტუტასა.

თუ წავედი, თქვენც ხომ იცით,
მე სიკვდილი არ ამცდება...
თქვენ რას მირჩევთ, მართალი სთქვით,
მართლის თქმავა ერთგულება“.

VII

„დიდებულნი წინ წამოდგენ,
ამ ამბით შეწუხებულნი,
მივიდნენ და თაყვანი სცეს,
აემღვრიათ მწარედ გულნი.

— „მეფევ! ნეტა რა გვიბრძანე,
რა ასმინე ყურსა ჩვენსა!..
თუ შენ მოგკვლენ, შენს სანაცვლოდ
რალა დარჩეს ერსა შენსა?!

თუ შენ აღარ გვეყოლები,
რად გვინდა სახლი, ქონება?..
ჩვენ შენისთანა დიმიტრი
სხვა არვინ დაგვებადება.

მოვიდეს, რომ იმუქრება
ის ურჯულო, სისხლის მსმელი;
მოვიდეს და წინ დახვდების
შენი ერთგული ქართველი.

მტრის მუქარას ერი შენი,
გვითხარ, როდის გაჰქცევია,
გვითხარ, როდის ქვეყნის მტრის წინ
ქართლს უკან დაუწევია!

ბძანე და იმ მუქარასა
ჩვენს მოსისხლეს შევანანებთ:
ან შევმუსრავეთ მამა-პაპებრ,
ან მეფისთვის თავსა დავდებთ.

სირცხვილია ერისათვის,
თავის მეფე მისცეს მტერსა...
მეფევ, სირცხვილს ნუ შეაჭმევ
ერსა, შენსა შემნატვრელსა.

ნუ, ნუ გვაჭმევ ემაგ სირცხვილს,
წამყოლს შვილის-შვილამდიე...

აქ მოვიდეს, მის დახვედრა
ამ ჩვენს ქედზედ დააქლიე“.

VIII

„ახლა წადგა სპასალარი...

— „მეფევ, რაც სთქვეს, მართალია:
შენ წახვიდე, შენ იქ მოგკლან—
ჩვენ წელზედ გვერტყას ხმალია?!

თუნდ რომ დავრჩეთ, ვინ რას გვეტყვის,
რით ჩავრეცხოთ ეს სირცხვილი?
არა, მეფევ!.. ძველებს უთქვამთ,—
სახელიო, ან სიკვდილი.

ნუ შეგვიშლი მამათ ანდერძს,
სირცხვილისგან დაგვიხსენი!..
მეფეს ვფიცავ, — მამა-პაპებრ
დღესაც გასჭრის ხმალი ჩვენი“.

ბატონმა თავი ჩაჰკიდა
გვირგვინოსანი, ცხებულო.
დიდხანს იყო დაღონებით
ეგრე თავ-ჩაკიდებული...
25

IX

„ბოლოს ბრძანა: — „ეს ქვეყანა
ღვთისაგან მაქვს მონაბარი...
26

მე დავრჩე და იგი წახდეს,
მითხარით, რა მადლი არი!?

ათი ერთზე რომ მოვიდეს,
მუქარას მტერს შევანანებ,
რა ვქნა, — ასი ერთზე მოვა,
ამას ვსწუხვარ და ვვალალებ.
27

ჩვენი კაცი ერთი ასსაც,
ვიცი, არ შეუშინდება,
მაგრამ ბოლოს სიმრავლე გვძლევს,
ხალხი ურგოთ გამიწყდება.

მერმე უკაცურს ქვეყანას
დასწვავს, დაჰბუგავს, დაანგრევს;
საყდრებსა და მონასტრებსა
დააქცევს, მიანგრ-მონანგრევს.

ხატებს, მამათ სალოცავსა,
წამურტლავს და შეგვიგინებს,
ამოიღებს მკვდრებს საფლავით,
ძაღლსა და ღორს ათრევინებს.

ქალწულთ ქალზედ ძალით მივა,
წაჰბილწავს, ნამუსს დაუმხობს;
ორსულ დედა-კაცებს კიდევ
მუცლებს ხანჯლითა დაუბობს.

დედას თავის ძუძუთა შვილს
კბილითა დააგლეჯინებს,
უსუსურს ბავშვებს ძნად ჩაშლის
და ზედ კალოს აღეწვინებს.

X

„ამდენი სული უბრალო
ტანჯვითა ამოწყდებიან,
საწყალის ხალხის ცოდვითა
ქვანიც-კი ატირდებიან.

ქვეყნის ამოდენი ცოდვა
ჩემს თავზედ დატრიალდება,
წაწყმდება აქაც და იქაც
დიმიტრი მეფის ხსენება!

ეს სულ რისთვის? მარტო მისთვის,

რომ მე შიშსა გავეჭეცი,
ჩემი თავი გადვირჩინე
და ერთ კი წყალს მივეცი.

მე მეფე ვარ და მეფობის
რიგიც ვიცი რაში არი...
ფუ, იმ წყემსსა, თავს უშველოს,
მგელს დაუგდოს თავის ცხვარი...

სირცხვილს ამბობთ! — რა სირცხვილი?
მე ვეძლევი ნებით მტერსა,
ჩემს სიცოცხლეს, ჩემსა სისხლსა
თვითონ ვწირავ მე ჩემს ერსა.

თუ სიკვდილი სახელად გაქვთ
მაგდენს ჩემთვის ერთისათვის,
მაშ რად მიშლით თავ-დადებას
მე ერთს მთელის ერისათვის!..

არა, წავალ, არ დავდგები,
დე, ასრულდეს ნება ღვთისა!
ხორცი მოკვდეს, სული სცხონდეს
მეფის თქვენის დიმიტრისა“.

XI

— „შენ რას ბრძანებ, მღვდელთ-მთავარო?
სიტყვა შენი გვიღირს ძვირად:
მართებს თუ არ ერისათვის
მეფეს თავი გასაწირად?“

ატირდა და მოახსენა:

— „ეჰ, მეფეო, მე თქმა მიჭირს,
მართალს ვიტყვი, თუმცა შენთვის
სული მიწუხს, გული მიტირს.

მეფევ, უნდა თავი დასდო
ერისა და ქვეყნისათვის,

ღმერთს შესცოდავს, ვინც გამკიცხავს
მე ამ მწარე რჩევისათვის.

მეფევ, რაკი ბედმან დაგლო
შენ ეგ მიძიე საზლაური,
სხვას უკეთესს ვერას გირჩევს
სიყვარული ბატონ-ყმური...

ესტირ და გირჩევ თავ-გაწირვას,
რაკი რომ ეს ღღე გვეწია,—
მოყვასთათვის თავ-დადება
ქრისტე-ღმერთის ანდერძია.

ესტირ და გირჩევ ღვთის სახელით
ხორცი დასთმო სულისათვის,
უკვდავება არ დაჰკარგო
წუთის სოფლის გულისათვის!..

XII

„მეფეს ძლიერ მოეწონა
მღვდელთ-მთავრისა სიტყვა ბრძნული,
წადგა ისევ კრებულის წინ
უფრო გათამამებული:

— „ღიდებულნო, ხომ ისმინეთ,
რაც სთქვა წმიდა მღვდელთ-მთავარმა!..
მოყვასთათვის თავ-დადება
გვიბძანაო მაცხოვარმა.

ნუ გაღმიყვანთ ღვთისა სიტყვას,
ერს მეფე ვერ ვუღალატებ!..
წავალ და, თუ ღმერთს სწადიან,
ერისათვის თავსა დავსდებ.

მე წავალ და ეს ქვეყანა
თქვენ უნდა გებარებოდეს,
ღარიბს ისე მოუაროთ,
რომ მღიდარს არ შენატროდეს.

გლგხს თუ თავადს, დიდს თუ მცირეს
მადლი თანასწორ მოჰფინოთ,
ობოლი, ქვრივი, უძლური
ძლიერს არ დამიჩაგვრინოთ.

თუ დავბრუნდი, თქვენს სამსახურს
გადავიხდით ორად ერთსა,
თუ არა და—სული ჩემი
შეავედრეთ მაღალ ღმერთსა*.

ატირდა და აატირა
ყველა კაცი, იქა მდგომი;
გულის სიღბო სიტურფეა,
თუ კაცია სხვაფრივ ლომი.

მართალს ვაჟ-კაცს ის ამშვენებს,
როცა გულითაც ღბილია;
რკინის კაცის თვალში ცრემლი
დიდ-სულოვნობის შვილია.

XIII

„ბრძანა და მსწრაფლ დაიშალა
დიდებულთა იგი კრება...
უხმო მხლებელთ და უბძანა
წასასვლელად მომზადება.

სთქვა და ურდოს კიდევ წავა
მეფე იგი უშიშარი,
თქმულა: გმირის კაცისათვის
თქმა და ქმნაო ერთი არი.

გაათავეს სამზადისი
და მოვიდა დღეც წასვლისა;
ვით ჭინჭველა ჰფუსფუსებდნენ
შინა-ყმანი სასახლისა.

ხმა გავარდა ქალაქშიაც:

მეფე ჩვენთვის სდებს თავსაო,
უშლიდნენ, არ დაიშალა,
ვერ ვუღალატებ ხალხსაო.

შეიძრა მთელი ქალაქი,
ხალხი ეცა ერთმანერთსა,
მოზღვავდა, დაიგრიალა
და მიაწყდა სასახლესა.

მივიდნენ, ნახეს მზად არი
რაზმი მეფის ამალისა,
სულ სავსეა ცხენოსნებით
მოედანი სასახლისა.

წინად ბარგად გაეგზავნათ:
ჯორი, ცხენი დატვირთული;
აქ ვინც იყო, სალთად იყო,
ტურფად კაზმულ, დარახტული.

XIV

თავადნი და აზნაურნი
სულ ოქროს და ვერცხლში იხდნენ,
ვერ იტყოდნი, ვინ ვის სჯობდა, —
ყველა ასე კარგნი იყვნენ.

წყობით იდგნენ და ისმოდა
აბჯრისა და რახტის ჟღერა,
საამოა გაწყობილის
ვაჟ-კაცების რაზმის მზერა!

კაცი თვალს ვერ აშორებდა
მხედარსა და იმის ცხენსა,
თვით წუნი წუნს ვერ დასდებდა
მათს სიკეთეს, სიტურფესა.

მარქათად ცხენს ბევრს სხვასაცა
რაზმ გარედა ატარებდნენ,

მათი მხედნი დიდებულნი
მეფეს სასახლეში ახლდნენ.

იმ ცხენების მორთულობა
კაცს უშურველს შურს მოჰგვრიდა,
მძიმე რახტით დატვირთულნი
თითო თითო სოფლად ჰღირდა.

მაგრამ მათში ერთი იყო
თეთრი ცხენი არაბული.
უკეთესს ვერ ინატრებდა
კაცის უძღომელი გული.

მეფისა იყო ის ცხენი
თამამი, თითქო ვეფხია,
იმის უზანგში მეფის მეტს
ვერ ვის შეედგა ფეხია.

ამაყი იყო ლომსაფით
და ნაზი, როგორც მშველია,
სხვა მას ვერ იმორჩილებდა,
თუ არ ბატონის ხელია.

ცეცხლს აფრქვევდა თვალთაგანა,
ჰქუხდა, სჰეკდა, მრისხანებდა,
თითქო ლოდინს ჰთაკილობსო,
ჰშფოთავდა და ტოტსა სცემდა.

XV

„გამობრძანდა ბოლოს მეფეც,
თან გამოჰყვნენ დიდებულნი,
ხმალ-კაპარჭით გაწყობილნი,
სამგზავროდ გამზადებულნი.

მეფეს ახლდა მხარ მარჯვნივა
გულ-მწუხარე მღვდელთ-მთავარი
და მხარ მარცხნივ — შუბლ-შეკრული
ჯავრით საესე სპასალარი.

მღვდელთ-მთავარი სწუხს და ჰვამს.
მეფის თავ-გადადებასა,
სპასალარი-კი ჰთაკილობს
უმორად დამარცხებასა.

ხალხიც დაჰხვდა თავის მეფეს.
ვიშითა და წუხილითა,
მეფეს გული ამოუჯდა
მათთვის გულის-ტკივილითა.

უბძანა თუ: — „რასა სწუხართ?
იქმნას, რაც კი საქმნელია!..
ერისათვის თავ-დადება
მეფისათვის სახელია.

რაც მომივა, მომივიდეს,
მე იმისთვის არ ვინადვლო...
თქვენ ჭირს დაგხსნიო... დეე ვიქმნე
მე ქვეყნის ჭირის სანაცვლო“.

ხმა ჩაუწყდა, ველარ-რა სთქვა,
მოეგუბა თვალში ცრემლი...
თქმულა: ქვასაცა შაგარსა
გასტეხს ტყვიის რბილი გრდემლი.

მოუმატა ხალხმაც სულთქმას,
ხმა გაისმა ქვითინისა,
გულსა ჰკლავდა გლოვა, ვიში
ობლისა და ქვრივ-ობრისა.

XVI

„უცებ მეფემ თვალი მოჰკრა,
ხალხი გაირღვა შუაზედ,
ორს მარჯვე ბიჰს ბერი-კაცი
მოჰყავთ მის წინ მოედანზედ.

მოჰყავთ ცახცახით, ხანხალით.
ჩაჩანაკი და ბებერი,

მკერდზედ სცემდა თოვლივითა
შოხუცებულს თეთრი წვერი.

მოვიდნენ და გააჩერეს
ის მოხუცი მეფის წინა,
ბიჭები კვლავ მხრებში უსხდნენ,
თუმც ყავარჯენს დაებჯინა.

ის ამ ქვეყნის აღარ იყო,
ფეხი ედგა სამარეში,
მაგრამ მაინც კი უცემდა
ადრინდელი გული მკერდში.

XVII

„მოახსენა: — „ჰე, მეფეო,
ნუ შემრისხავ ერთგულ ყმასა!
მე ხომ მხედავ, გარდავსრულვარ,
სამარიდამ გაძღვე ხმასა.

მეფევე, კისრად აგიღია
ტვირთი ჩვენის შავის-ბედის,
ბედის-წერას მისცემიხარ
უბედურის ჩვენის ქვეყნის.

ვიციტ, რომ არ შეშინდება
გული მეფის დიმიტრისა,
როცა ნდომობს თავ-გაწირვას
დიდი საქმე ქვეყნის ხსნისა.

მაგრამ ჩვენ რა გვეშველება,
ჩვენ, მეფეო, უნთ დამკარგველთ?
მამობასა ვილა უზამს

შენგან დაობლებულ ქართველთ?

ერს ოფლის მღვრელს და ტვირთ-მძიმეს

ჭირსა ლხინად ვილა გვიქცევს?

წუთი სოფლის მძიმე უღელს

შენებრ, მეფევე, ვინ გაგვიწევს?

ამას ვსტირით, რომ მიდიხარ
და აობლებ შენსა ერსა,
ჩვენს ბედსა და მშვიდობასა
ველარ მოუმართავ ზელსა.

ჩემებრ უძლოურს, გაჭირებულს
მწედ ველარ მიეშველები,
ლარიბს, ობოლს, ქვრივს და ოხერს
პატრონად არ ეყოლები!

XVIII

„ნუ სწუხარო!.. განა, მეფევ,
ჩვენ ხელთ არის ეხლა გული?
რკინაც იყოს, მაინც დასდნეს,
ამებრ ცეცხლში ჩაგდებული.

გულს რად გვიკლავ? რად მისდიხარ?
ნუ თუ, მეფევ, ხსნა არ არი!..
ქუდზედ კაცსა დაუძახე,
მოაგროვე სპა და ჯარი.

ცოტა ვართ, მაგრამ კარგნი ვართ,
ვინც კია, ყველა დევია...
ბევრჯელ უნახავს ქართველის მტერს,
რომ ცოტაც ბევრის მძლევია.

აჰა, მეფევ, ორი ბიჭი
მხრებში რომ ამომჯდომია,
ორივ ჩემი შვილი არის,
ერთი მეორის მჯობია,

შიირთვი და ინაცვალე,
ჩემს ქვეყანას მტლად დაუდე!
ომში, მეფევ, გაჩვენებენ,
რა ლომებს ჰზრდის ქართველის ბუდე.

შეჰკრიბე დიდი, პატარა,

გაუძელ წინამძღოლადა,
მტერს წინ დაჰხვდი... ვინც უკუდგეს,
დედა შეერთოს ცოლადა!

ჩვენს საქართველოს, ჰე, მეფევე,
ბევრი რამ გადაჰხვდია,
მაგრამ უომრად მტრისა წინ
არ წაუხრია ქედია.

ნურც დღეს ვიზამთ ამ საქმესა,
უომრად ნუ დავმარცხდებით;
თუ ვერა ვძლევთ, დავიხოცნეთ
სახელითა და დიდებით“!...

XIX

„უბრძანა თუ: — „ბერო-კაცო,
მესმის შენი ერთგულება...
შაბაშ ქართველს!.. გული თურმე
სამარემდე გულად ჰრჩება.

მაგრამ გეტყვი: ჯარს არ შევკრებ,
არ ვინდომებ სისხლის ღვრასა,
მარტო ჩემის გულისათვის
არ შევაკლავ მტერს ათასსა.

ჩვენის ქვეყნის შავი ბედი,
როგორც ტაროსი იცვლება,
დრო მოვა და თქვენი თავი
უფრო მეტად დასჭირდება.

მე ერთი ვარ, თქვენ მრავალი,
გვიჯობს ერთით ბევრის რჩენა;
თუ თქვენ მე არ გემეტებით,
მე რად გაგიმეტებო თქვენა?...

განა თვითონ ქრისტე-ღმერთსა
გადარჩენა არ ძალ-ეღვა,

არ ინება და ქვეყნისთვის—
ღმერთი იყო—და ჯვარს ეცვა.

XX

„მაშ რად არის მეფე მეფედ,
თუ არ ქვეყნის ჭირთა მძლეა?
თუნდაც მოჰკვდეს ქვეყნისათვის,
ეგ სიკვდილი სიცოცხლეა.

არ არის მკვდარი, ვინც მოჰკვდეს
და ხალხს შესწიროს ღღენია,
„მკვდრად იგი თქმულა, ვისაც აქ
სახელი არ დარჩენია“.

არ დავიშლი, ვსთქვი და კიდევ
თავი უნდა გავიწირო,
ისე მოგკვდე, რომ ჩემ გამო
ღეღა შეიღზედ არ ვატირო.

წავალ მეთქი!... თუ ღმერთს უნდა,
მოჰხდეს იგი, რაც მიმელის...
მაგრამ ჯავრი თან მიმყვება
საყვარელის ჩემის ქვეყნის.

ეჰ, რაც სურდა, არ დასცალდა
ჩემს წყურვილსა სულისასა!...
აწ იქმნას ის, რაც სწადიან
განგებასა უფლისასა.

თქვენ ხომ მაინც მოგცილდებათ
ხოცვა, ჟღეტა, სრვა და რბევა...
მე კი... მეყოს, თუ გამყვება,
თქვენი ლოცვა და კურთხევა“.

XXI

„თითქო ზეცით ზარი იყო,

თითქო ღმერთი მოევიდნა,—
ხალხი პირ-ქვე მყის დაემხო
საკვირველის მეფის წინა...

თურმე დიდებას მადლისას
კაცი მსწრაფლ დაუმონია;
ვით დიდს ბოროტს, ისეც დიდს მადლს
თავისი ზარი ჰქონია.

XXII

„მეფეს ერი შეეცოდა,
სთქვა:— „მეც ვსწუხვარ, რომ გშორდებით...
ღმერთს ვსთხოვ, იყვნეთ ჩემ შემდეგა
მშვიდობით და გამარჯვებით.

ნურას გიკვიროთ, რომ ქვეყნისთვის
მეფე თქვენი თავს არ ჰზოგავს!
ამასა იქმს ყველა, ვინც კი
ქკუთ სჭრის და გულით ჰზომავს.

მე მივდივარ!.. მეფე თქვენი
დიდს და მცირეს გეთხოვებით,
რაც დაგაკლეთ, ნუ შემრისხავთ,
რაც შეგცოდეთ, შემინდევით“.

ბრძანა და ცხენიც მოართვეს,
ზედ მოახტა ვეფხსავითა:

ცხენზედ იგი დალოცვილი
გამობრწყინდა მზესავითა.

მტერსაც კი რომ დაენახა,
თვალი გაუშტერდებოდა;
მისებრი ცხენზედ მოხდენა
ბევრს ვაჟ-კაცს ენატრებოდა.

გამოეთხოვა ყველაკას,
ვინც კი შინ, სახლში ჰრჩებოდა,

სხვა კი ამხედრდა დიდ-კაცი
ყველა, ვინც უნდა ჰხლებოდა.

ამხედრდა თვით მღვდელთ-მთავარიც,
შინ ღარჩენა არ ინება,
შეევედრა თან წაყვანას
და მეფემაც ღართო ნება.

წაბძანდა და თან იახლა
ის ამაღა და მხედრობა,
უკან მისტირს ერი, ბერი,
გლახობა, თუ დიდ-კაცობა...

ილ. ჭავჭავაძე

თორნიკე პარისტავი

(ნაწყვეტი)

კარი პირველი

.

III

ახოვანი, შკენიერი,
თეთრ-წვეკა და თეთრ-თმიანი,
წინ წამოდგა სასუბროთ
მოწიწებით—ტკბილ-ხმიანი.
თაყვანი სცა პირველ მეფეს,
მერე კრებულს რიგ მხრითა,
გულზე ჯვართ ხელების იჭდობს,
თავ-დახრილი, ცრემლის ღვრითა!..
წვეკ-უღვამზე მარგალიტებრ
ცრემლი ცრემლზე ეკიდება,
მწარი ოხვრით ვერ იქარვებს,

გულს რომ ცუცხლი ეკიდება...
უკვირს, რომ ამ სამსჯავროში
უმიზეზოთ ის ჩავარდა
და რომ მასზე გულს იურიან
ისინი, ვინც მას უეჯარდა...
გულ-ნატკენათ რომ უეურებს
სხვებს, თითონაც გული წუდება,
მაგრამ თავის პირადობა
აღარ ახლავს, ავიწუდება...
და საყრო ნება-სურვილს
მორჩლებით აძლევს პასუხს
და თან-და-თან მისი სიტყვა
შეუპოვრათ ჭკჩკვს და ჭქქუსს:

— „ვფიცავ იმ ჰირველ მიზეზსა,
 ყოველ მიზეზის მიზეზსა,
 ვიფიცავ საქართველსა
 და შერე, შეფევე, თქვენს მზესა,
 რომ მართალი ვარ იმაში,
 რაზედაც ბრალს მდებთ თქვენაო, —
 დაბლა ეს გული მიმეწიშებს
 და მაღლა — დმერთი ზენაო.
 მართალი არის, დღეიდან
 რომ ვტოვებ სამსახურსაო,
 თუმც გული ჩემი, ერთგული,
 ძველებურადვე ხურსაო.
 თქვენ რომ გშორდებით, მით ვგარ-

გავ

ხორციელ ნეტარებასა...
 ვერ ხედავთ გულ-დაწვეტილის
 მოხუცის მღუღარებასა?
 მაგრამ მივჭეუები საგანსა
 აწ უფრო უდიდესსა,
 ის მარღვევინებს გაბედვით
 ჩვენს ჩვეულებრივ წესსაო:
 დრომ მოითხოვა აწ ჩემგან
 სხვა გვარი სამსახურიო
 და რომ უარვჭეო, დავრჩები
 ძველზედაც უმაღურიო...
 ეჭ, შეფევე, ბრალს რათ მადებდი
 შენს ერთგულს, ფეხთა მტვერსაო,
 რომ სამსჯავროში მაგდებდი,
 ვით ორგულს... ქვეყნის მტერსაო?!
 იძულებით ვარ აწ მთქმელი
 ყოველის ფრის უნაკლულად,
 რაც გულმა გადამიწვიტა

მხოლოდ მე საიდუმლოდო.
 თქვენი ნებაა... მონა ვარ
 მე თქვენის სურვილისაო!
 სიტუვას მხოლოდ წამალი
 გულის თქმის, სურვილისაო!“
 მოხუცმა ამ სიტუვების დროს
 ცრემლები ჭდვანა მრავალი
 და უნებურად დაიწყო
 თვისი თავ-გადასავალი.

IV

„მწარ წარსულის მოგონებით,
 თქვენ წინ მთქმელი ვარ ამისა,
 რომ მომსწრე ვარ საქართველს
 შავის დღის და ვარამისა...
 ბევრს თქვენგანს ის არც-გი ახსოვს,
 იქნებოდით მაშინ ბაღლი,
 მაგრამ მე კი დღესაც გულზე
 მაშიხდელი მზის დაღი!..
 ცამან რისხევით მოგვიქუნს,
 საქართველს ადგა ბუნდი,
 მონაგრულათ გვესეოდა
 ყოველი მხრით მტრისა გუნდი!..
 მოგვაწვენ და მოგვაზვირთდენ
 ერთიანად ჩასანთქმელათ...
 რაც რომ მაშინ ჭირი ვნახეთ,
 ძნელი არის აწ სათქმელათ...
 ეს ზატარა საქართველო
 ჯარსსავით დატრიალდა,
 გადიწერა რა პირჯვარი,
 გაფოლადდა და გასაღდა!..“

მხსნედი, თუ ახალ-გაზდა,
 ერის კაცი, თუ სამღვდელთ,
 ყველა ერთ მხრივ მიიწევდა,
 ერთი ქქონდათ ყველას ლელა!
 სადღა იყო განსხვავება?
 რის ბატონი?! ან ვისი უმა?!
 ყველა ერთად შეკავშირდა,
 ერთი ქქონდათ მათ გულის თქმა:
 რამ გულისწიფელათ მოქნადათ
 ქართლის შეიღებს მათი ვალი
 და სიკვდილით გამოქნსნათ
 ჩვენი ქვეყნის მომავალი!..
 შამა-ხაზის განთქმულ ფარ-ხმალს
 უმატებდა შვილი ფასსა
 იმითი, რომ ღამ-კაცურათ
 შეებმდა ერთი ასსა!..
 „ჭკა მაგის“ ხმა ყოველის მხრივ
 მიისმოდა მტრის საზარი
 და იმ გრგვინვას ბანს აძლედა
 საოცრეცათ მთა და ბარი.
 სისხლით მოწვეეს ტუე და ველებ,
 შეიღებს წითლად მღელთ...
 ადღგომის კვერცხს დაემგზავს
 ჭირ-ნახული საქართველთ!..
 განახევრდა ქართველთა...
 მაგრამ მტერს კი ჭსდლიეს მათ
 ღვთით
 და თამამად დაიძახეს:
 „საქართველთ ადღგა მკვდრეთით!“
 და მართლაც, რომ გამოიხსნეს
 განწირული, სულთა მბრძოლი
 და გადმოცეს შვილი-შვილთა

მარტალიტი, ვით რბოლი!..
 მხედართ-მთავარ-უხუცესათ
 იყო მაშინ იოანე,
 შემდეგში რომ ბერად შედგა,
 დღეს უღუმბოს აქვს სავანე.
 სანამ მტერი გარს გვეხვია,
 მძვინვარებდა, ვითა ღამი,
 გოლიათის შებმას ჭკავდა
 მისი ბრძოლა, მისი რმი!
 მტრისა ისრით გამხვრეტელი,
 ხმალს უღეწდა, ფარს უხევდა;
 ხშირათ მამა-ხაზის სისხლზე
 თავისასაც ზე ათხევდა!..
 ჯოჯოხეთის რისხვა იყო
 მისი რისხვა, მისი ვნება!..
 სანამღი კი მტერს ჭხედავდა,
 არ იცოდა მოსვენება.
 მაგრამ, როცა საქართველთ
 ნახა გმირმა დამშვიდებით,
 სხვა მაღალ მთას მიაშურა
 გალობით და ღვთის დიდებით.
 მან ფარ-ხმალი აიყარა,
 მოურიდლად, თვისი ნებით
 და თავსაც ვერ იმართლებდა
 ის, ჩემსავით, მხცოვანებით.
 მხოლოდ უთხრა დარაზმულ ჯარს:
 „უქმია აწ ფარ-ხმალით!
 აწ სხვა მმართვეს სამსახური
 და მიმიწვევს სხვა ვალით!“
 დამლოცა და მისი ხმალი
 გადაშვიდა მისგან რჩეულს;
 თაყვანი ვეც მორჩილებით;

როგორც მამას, მეც კურთხეულს.
 მითხრა: „— თორნიკ, ჰა, შენ გქონ-
 დეს
 სარდლობა და ჩემი ხმალი,
 ვინძლო, ღირსათ აასრულე
 მომავალში შენი ვალი!“
 ამ სიტყვებმა მომიმატეს
 მე სიმხნე და ერთგულება,
 გულმა იწყო თოვლადობა
 და სულმაცა—ამაღლება!
 თუმცა ამ გვარ დიდების
 უღირსათ თავს ვიგულებდი,
 მაგრამ მაინც უნებურათ
 დღემდი ჩემს ვაღს ვასრულებდი.
 ავათ იყო ის, თუ კარგათ,
 თქვენს ხელთ არის დათესება,
 მე არ მოგრობს ჩემი თავის
 არც გინება და არც ქება!
 ვიტყვი მხოლოთ: ხმა ისმოდა
 თქვენგან ჩემი ზირველობის
 და მე მხოლოთ ვთავ-კაცობდი,
 შემწირველი დიდ მადლობის.
 მეუფისა და სამშობლოს წინ,
 მართალია, მიძღვის ღვაწლი,
 მაგრამ, მეუფე, სხვას დაუთმობ
 აწ სამსახურს, სხვას დავაცდი!
 ამიტომ, რომ დარა ვარ,
 რაც ვიყავი ადრე... ძველათ:
 ჩემ სისუსტეს გული გრძნობს და
 გონება სწუვავს უეჭველათ.
 მართალია, ეს ჭადრა
 სიუვარულს და სურვილს ვერ ჰკლავს,

მაგრამ ღონის წახმარება
 აღარ ძალ უძს მუხლსა და მკლავს!
 აღრინდულათ მუხლს არ მერჩის,
 აღარ მიჭრის არცა თვალი...
 და ვით შევძლო, მაშ, სარდლობა,
 როცა ატუდეს ბრძოლის ალი?
 ვისაც ხედავ აქ—სუეველა
 არის ჩემგან გამოზრდილი,
 ათასჯერ და ათას გვარათ
 ბრძოლის ველზე გამოცდილი.
 რაც მე ვიცი რაზმთა წეობა
 და სამხედრო წესი სრული,
 მაგათაც აქვსთ ჩემგანავე
 ახსნილი და გასწავლული.
 ჩემზე მეტიც შეუძლიათ,
 უკეთ გაჰკვეთს მათი ხმალი
 და ჩემსავით სიბერითა
 არ უმტყუნებსთ ომში თვალი.
 ბევრია, რომ ჩემზე უფრო,
 დღეს შეშვენის მას სარდლობა
 და რათ დახვდეს დობე-ეორეთ
 იმათ ჩემი ზირველობა?
 რომ ამხადო ზირველობა,
 მეუფე, შენ ეს არ შეგშვენის:
 უმადურათ ჩაითვლება,
 გქონდეს რიდი ქვეუნი ენის.
 და რომ ჩემი წარსულითა
 დღესაც კიდევ ვისარგებლო,
 მოღალატე შევიქნები...
 მეძულება მე სამშობლო!
 აი, მეუფე, თუ რათ ვბედავ
 თქვენს წინაშე დღეს ურჩობას

და, სულ სხვა გზით მიმავალი,
 გილოცავ თქვენ გამარჯობას!..
 ითანეს მივაშურებ,
 შევუდგები მეც მის კვალსა
 და, თქვენისვე ნება-დართვით,

სხვას გადავცემ ამ ჩემ ხმალს!
 ესა თქვა და მისი ხმალი
 ორბელიძეს გაუშვირა
 და ამ გვარმა მისმა სიტყვამ
 გულში ბევრი აატირა...

კარი მეორე

III

ხმა გავარდნილა მთელ ქართლში:
 ჯარებს აკრავებს მეფეო,
 ბერძნების მისაშველებლათ,
 სიკეთე მოიეფეო.
 ათონით დაბრუნებული
 თორნიკე მცტიქულაობსო
 და „ორივ ხელით იჭმება
 ქადა, თუ გული გულაობსო.“
 დღეს გამჩნდება, ვინც არის
 ვაჟკაცი ჩვენთაგანიო,
 ამაზე კარგი რათ გინდა
 ბურთი და შეიდანია?
 ისარ-კაპარჭი მომართეს
 ხმალს ლესენ, ფარსა ჭყურავენ;
 მათთვის სამგზავროთ ქალები
 ტანისამოსებს ჭკურავენ...
 ჯოჯოკ მთავარის თანხმობით,
 ეს უთქვამს გამრეკელსო:
 „თორნიკე თუ არ გვესარდლა,
 ხმალს არ მოგჭვიდებთ ხელსაო!..“

წაგვიძღვეს ძველი არწივი,
 ჩვენ მივჭყვევთ შევარდნულადო,
 ფიცხელი ომი ავტესოთ,
 საქები ადრინდულადო!“
 ხალხიც ამ აზრზე დამდგარა,
 მასვე თხოვს კურატ-პალატსა
 და, ვინც იურჩებს, იცოდეს,
 მას შესწამებენ ღალატსა.
 მაგრამ თვითონვე თორნიკე
 გაკერზდა, რადგან ბერია,
 ეს არჩევანი როგორღაც
 მეტათ შორს დაუჭერია.
 თვითონ სარდლებიც მისულან
 იმასთან მეფის თანხმობით
 და უთხოვნიათ სარდლობა
 ამხანაგობით და ძმობით.
 მოხუციც ამის მნახველი,
 თუმცა კი ადელავებულა,
 მაგრამ შეუკრავს გრძობები
 და ისევ გასალებულა!
 ორბელიძე და ჯოჯოკი
 ორივე გააწილათ

და გამრეკელსაც ეს უთხრა:

„ძმაო, ნუ შირჩევ ტუვილათ;
ვერ ავასრულებ თქვენს თხოვნას,
გულ-შეკვდარი ვამბობ ვარსაო,
აწ ველარ გავცვლი ფარ-ხმალზე
ქრისტეს ხატსა და ჯვარსაო!

აღთქმას ნუ გამატეხინებთ,
ნუ მაქნევინებთ ავსაო;
გვკლესიისგან შეგარული,
თვით ვერ ავიხსნი თავსაო
და მღვდელ-მთავარო თუ ამხსნის,
იქნება მისი ნებაო;
მეშინ ეგ თქვენი სურვილი
ჩემ გულშიც აიგზნებაო!“
არსენი იყო იმა დროს

ქართველთა ქათალიკოსი,
პატრიარქი ეგვიპტისგან,
ბრძენი და ჰიოტიკოსი,
გაბრძნილი საღმრთო მადლითა,
საერთო გაბრწყინებულნი,
მწიგნობართ-უხუცესობა
მას ჰქონდა მინიჭებულნი.

აქრთმობდა მჭევრობით
ძლიერი მქადაგებელი
და მწვალებელთა მრავალთა
მზა-მეტყველ-პასუხ-მკობელი.

ამას მიჰმართეს საერთოდ,
ამისი ჰქონდათ იმედი,
რადგან თორნიკეს ვერავინ
შეაკონებდა მის მეტი.

IV

— „შედი, მარტოა ქათალიკოსი.
ნუ ეგულეები იქ დიდ კრებასა,
ჩვეულებრივით ცრემლით მლოცვე-
ლი

ეძლევა საღმრთო ნეტარებასა.
ნაბრძანები მაქვს, სხვა არ მივიღო,
მარტო შენთან სურს დღეს საუ-
ბარი!“

ეს უთხრა ერთ ბერს სახლთ-უხუცესმა
და შესავალი უჩვენა კარი.

შევიდა ბერი ფენ-აკრეფილი,
მორჩილებითა ზ დიდი კრძალვით;
იქ დახვდა არსენ ტახტზე მჯდო-
მარე,

გატაცებულნი ფიქრით და ხალვით.
პირველ შესვლასზე ვერ დაინახა
კრძალვით მისული მასთან სტუ-
მარი;

ბოლოს შენიშნა... აკურთხა მად-
ლით

და გადასახა ხელ-გაშლით ჯვარი.
წინ წადგა ბერი, ჯერ უამბობრა,
ფერ-დაკარგულსა გული უძგერდა,
მერე ჩამოდგა და შორი ახლავს
ის თავ-დახრილი, კრძალვით გა-
ჩერდა.

ქათალიკოსმა შეხედა მამინ
წმინდისკრებით და გაიცინა:

„— დიდ აარს მხალღლ ღმერთი-
უფალი

აქ, ქვეყანაზე, და ცათა შინა!...
რისთვის შეკრძაღვი, მომიახლოვდი
დამიჯექი გვერდით, ვით შეგობარი.

დღეს ისევ მსურს შენთან განყა-

ადრე რომ გვექნდა ის საუბარი.

შენზე არა ჭრის სხვისი სურვილი,

არცა ვედრება და არც მუქარა,

მიგრამ შენ-თავათ რა გადაწყვიტე?

ასრულე ქვეყნის წადილს თუ არა?

„ — არ შემიძლია, უოფლად-სამ-

ღვდელოვ!

ვერ ვუღალატებ მაღალ-მცნებასა

ღ ვერ უარ ვჭყეოვ მსოფლიო კრების

დაკანონებულ სურვილ-ნებასა!..

რა კი ერთხელვე ესე სოფელი

დავივიწყე და უარი ვუავი,

ვერ გავტეხ ალექმას: ზეტას ეკუ-

თვნის

ცოდვილი სული და ჩემი თავი!

მღვდელ-მონაზონსა საიჭიოსკენ

უნდა ეჭიროს უოფელთვის თვალი!..

აღარ შემშვენის, რომ ხელ-მეორეთ

სისხლით შევღებო ჩემი ფარ-ხმა-

ლი!

დმერთმა ხომ იცის, რომ მთაწმინ-

დიდან

არ მდომებია ფეხის გადმოღვმა!

შვიდ დღეს მიჩვევდენ წმიდა მამები

ღ ვერ შეტყვალეს ჩემი გულის-თქმა

თვით წინამძღვარი და იოანეც

ამოდ დაშვრენ, ვიდრე უარზე,

სანამ ბრძანებით, როგორც მოწ-

ჩილი,

არ გამომგზავნეს სასახლის კარზე-

იქ დედოფალი დაბრახისლებით

ვნახე სულ ერთად შეწუხებულნი...

საქრისტიანო სჯლიარცისკან

წაბილწული და ახრებულნი!...

მხლოთ-და ქართლზე მათ დარ-

ჩენათ

ერთი ნუგეში, ერთი იმედი!

დღეს ჩვენ ხელშია იმათი შეველა,

რომ დაუბრუნოთ წადმავე ბედი!

მიბრძანეს მეფის მოციქულობა,

არ გამივიდა მათთან უარნი

ტახტს ასველებდა დედოფლისკან

ჩამონათხევი ცრემლისა ღვარი!..

სამაგიეროთ ქართლს ჭვირდებიან

ზემო ქვეყნების დამონებასა;

მხლოდ ამისთვის მე დაუკთანხმე

იმათ სურვილს და იმათ ნებასა.

ეხლა კი ისევ უნდა გავბრუნდე;

ამას მოითხოვს ჩემი ღიქსება,

თუმც ვერ დავფარავ, რომ სოფლის

ძრახვით

ეს ჩემი გული ისევ ივსება.

ღ რასაც ერთხმად ჩემგან მოითხოვს

დღეს სამსახურსა ქართველთა ერი,

იმას ხომ სხვებიც აასრულებენ?

რა საჭიროა იმისთვის ბერი?

განა ცოტა ჭყავს მეფეს სადღეები?

ერთ იმათაგანს მიანდოს ჯარი

ღ მეც, თუ ჭნებავს, თან ვიანლები,

შაკრამ მექმნება კი ხელში ჯვარი და ხატი უფლად-წმიდა დედისა, რეგორც მოძღვარსა და არა სარდალს.

სხვებმა იბრძოლენ ღ გამარჯვებას შევთხოვ ცრემლითა მხოლოთ ძალთა ძალს!

— „კეთილი! — ბრძანა ქათალიკოსმა —

რაც ადრევე თქვი, იმ აზრზევე ხარ! მაშ, ვით უმცროსმა, უფროსის ნება რომ შეასრულო, ამასვე მზა ხარ? ვით ქათალიკოსს, შენი ბრძანების, შენც კარგათ იცი, ხელთა მქვეს ნება, მაგრამ მე მაინც მსურს შეგაკონო, რომ შემცდარია შენი გონება:

ნუ თუ შენ მართლა რამე გგონია ცარიელ სიტყვით ღვთისა დიდება? განა ღვაწლია ხორციელისგან ამა სოფლისა კრძალვა, რიდება?

და ეს ქვეუნა, შენებით სავსე, შემოქმედების გამომხატველი, ნუ თუ მიტომ გვაქვს მონიჭებული, რომ ჩვენნი ნებით ავიღოთ ხელი? ვინცა იწუნებს თავ-მოყვარებით, ამ მიუწოდებელ დიდსა ქმნილებას, თუ უარსა ჭეოფს კანონიერსა ბუნების უფულ-გვარ მოთხოვნილებას,

ის უარსა ჭეოფს თვით შემოქმედსა, საბრძოლ არის ის და შემცდარი, რადგან არ იცის, თუ ქვეუნიერათ

რათ მოგვევლინა ჩვენ მაცნოვარი?!“

— „ვითა რეგვენი, ღირსი არა ვარ, ბატონო, თქვენთან გაბასების, მაგრამ რა ვქნა, რომ მეც სხვასურთ ცოდვილი გული ურჩად შევსების? ღ კიდევ გკადრებთ: „ლოცვა კარგია ცოდვილისათვის სინანულისა და მარტოობა სადმე უდაბნოთ — გასპეტაკება მადლით სულისა!

ამა სიმართლეს უარს ვერა ჭეოფს, ვინც ქრისტიანათ ნათელ-ღებულა, ამის მაგალითს ქრისტე მით გვაძლევს, რომ ორმოცი დღე მან იმარხულა!“

— „არა, მამაო, მაკ გვარი ახსნა საცალმეგვოა და შემცდარნი!

მაგითი შუქი დაიხრდილება, ჭეშმარიტების გადმონათენი. ვიცით, რომ ქრისტემ უდაბნოდ დაჭეო

ის ორმოცი დღე ლოცვა-მარხვითა, მაგრამ ის იმ დროს იმა ლოცვითა, ქვეუნათ სავრო სავქმებს ძრახვიდა. და როდის დარჩა მეუდაბნოდ?

განა ამ სოფელს ის უარ ჭეოფდა, თუ დადიოდა დაბად ღ სოფლად, ხალხის ჭირს ღ ღხინს შუა იყოფდა? თვითონ არ დაჭეომ ფარისევლების გზა-ჯვარადინზე ლოცვა საქვეუნო და ნაცვლათ მოგვცა მოკლედ სა-თქმელი

საყოველ-დღეო „მამაო ჩვენო?“

ასე არ ბრძანა: „თვინიერ საქმის, სიტუვითი ლტოვს, უწიით, მკვდარ არსო„

და „მრავალისა მეტუველებითა ვერ ვინ გაიღებს სსმთხის კარსო!“

საქმეს მხლათ, საქმე, საჭირო, გულიცა წმინდათ დაბადებული

და ქვეყნიერი კეთილ ძრახვებით სული სიწრფელით გაახლებული!.. ეს არის მხლად ქრისტეს მო-

საქრისტიანო ეს არის ვალი და ვინც ამიტებს ამასე სხვებსაც, დაბნეული აქვს მას გზა და კვალი!“

— „ეგ უველა კარგი, მაგრამ ამ სოფლათ

შესრულებული ვისაც აქვს ვალი და რომ განაგრძოს კიდევ რამ, მისთვის

არ დაჩენია ღონე და ძალი?!

ნუ თუ არა ჯობს უქმათ უყოფობას, გადგეს უდაბნოდ მმარხველ-მლო-

და არ გაუხდეს სხვებს ამას სოფლათ ურგებ ტვირთად და ხელის შემ-

განა ეს ჩემი უარის ეოფა კერძობა არის და უმეტრება?

მეტ კარგათ მესმის, რომ ქვეყნი-

ურის ურამით ეძლევა სულს ნეტარება!

აღრევაც მითქვამს და ეხლაც ვამბობ,

რომ მე თვითონ ვგრძნობ ჩემ უძლეულებას;

დღეს, შედარებით ბევრი მჯობია, სახალხეთ ვამბობ ამ აღსარებას.

— „არა! „ხმა ღვთისა — ხმა ერისა“,

ხომ კარგათ იცი ეს შენც, მამაო? დღეს ერი გირჩევს ერთ-ხმად წი-

ნამძღვრათ და უარის თქმა არის ამაო!

როდესაც ასე დაწმუნებული არის რაზედმე ერთ ზირად ერი, მაშინ ის არის გულით და სულით

ამაღლებული გმირი-ძლიერი! დღეს ქართველები შენი სარდლო-

ბით ჭთიქრობენ მტერზე გამარჯვებასა და უნდა მიუჭევეთ ჩვენც იმათ

სურვილს და მისიბლულსა მათსა ნებასა.

ჩემი სიტუვები რომ იგულისხმო, ხალხის დადასაც დაუგდე უერი.

ნუ თუ გამოხსნა ქრისტიანობის არ იყოს იგივე ღვთის სამსახური?

გასავრცელებლათ ქრისტიანობის საკმაო არის, დიასაც, ჯვარი,

მაგრამ მის მტრების მოსაგერებ-

ლათ ხშირათ გვჭირდება ხმალი და ფა-

რი!..

<p>რეგორც გვირგვინს მისის ქმნი- ლების, მისთვის გვნიშნავდა განგება ქვე- უნათ, რამ მივემსხვერპლეთ, თავი შევ- წირათ მისსა დიდებსა საკურთხად და ძღვნათ. და ეს ძღვენი კეთილი საქმე, ქრისტიანობის სვეტი ცხოველი, ჯ შენც, თორნიკე, ამის სახელით,</p>	<p>ისევე ფარ-ხმალს მოჭკიდე ხელი! შეიბ მახვილი, და გარეგნობით, დრას შესწონათ, იცვალე ფერი და გამოხსენ განსაცდელისგან ქრისტეს მმოსავი ბერძენთა ერი!“ თქვა მღვდელ-მთავარმა და გადა- სხსა მადლ-მინიჭებით მოხუცსა ჯვარი. და მეორე დღეს თორნიკ-სარ- დალმა კიდევ შეჭყარა საომრათ ჯარი...</p>
---	---

აკაკი .

ბედი ქართლისა.

(ნაწყვეტი)

...დაჰკრეს ნალარა, გულნი შეზარა
 და მტერთ საომრად ჯარნი შეჰყარა.
 ხმა ნალარისა, ხმა ეს ბრძოლისა
 ვით არ აღგანთებს, გმირო ქართლისა!
 მხდალო, განგამხნევს, მხნევ, განგაღვიძებს
 და შენც, მიჯნურო, სულს შეგიშფოთებს!
 შეექმნათ მწარე, ძლიერი ომი!
 ვითა ნადირსა მშიერი ლომი,
 ეკვეთენ სპარსთა ივერთ მხედარნი
 და მტკვარსა შერთეს სისხლისა ღვარნი!
 ორნივ იბრძვიან გამწარებულნი,
 ორნივ ომებში გაქვებულნი;
 სომხეთის გმირნი, ყაფლანის შვილნი
 და მათ მომარცხნედ ბარათაშვილნი.
 განუმტკიცებდენ მკლავთა ქართველთა;
 მეფის ირაკლის ღვაწლი, ყოველთა

შთაუდგამს სულსა ვაჟკაცობისას; —
მაინც ვერ ჰხედვენ ბოლოს ბრძოლისას.

რა ნახეს ქართველთ, გაჭირდა საქმე,
მყის ჩაიკეცეს ქუდები თურმე.
ხმაღს კელი იკრეს მამა-პაპურად
და დაერივნენ თავისებურად!

ბინდმა გაჰყარა მებრძოლნი მტერნი,
გამარჯვებულნი დარჩნენ ივერნი;
მაგრამ რა მეფე ჯარსა უყურებს,
მას გამარჯვება არღა ახარებს:
ძვირად დაუჯდა იგი ირაკლის!
მრავალთ ყმაწვილთ კაცთ, ნუგეშთა ქართლის,
დაჰსდეს აქ თავი მამულისათვის!...
აწ საფლავიცა არსად არს მათთვის!
ჰაერში განჰქრა მათი სახელი
და ჟამთ მოწამე სადამე ძეგლი
არ გვიქადაგებს მათთა საქმეთა;
ღუმიღნი ჰფარვენ ერთგულთა ძეთა!
მაგრამ, ჭი გმირნო, ნუ შეშფოთდებით,
თქვენ სახსოვარი გაქვთ თვით განგებით:
რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების,
საშვილის-შვილოდ გარდაიცემის;
ქართლი თქვენს ღვაწლსაც ვერ დაიდუმებს
აღა-მაჰმად-ხანს ვიდრე ახსენებს!

მეფემ უბრძანა თვისთა მოხელეთ:
„გვიჯობს რომ ახლავ ქალაქს მივიქცეთ
და ციხე ჩვენი მსწრაფლ გავამაგროთ,
თვარემ ხვალ სიმხნით ვერა გავაწყოთ.
აღა-მაჰმად-ხან რა აქა გენახავს,
ხომ იცით, ჯარი დიდძალი ახლავს,
და იქნება, რომ ციხეში დავხვდეთ,
ჩვენის ძალისა ფიქრი მიეცეთ.

ძველადგან ასე ნაამბობია,
რომ ზოგჯერ ხერხი ღონეს სჯობია!
ყველა ეთანხმა ამაზედ მეფეს,
ქალაქს მოიქცნენ იმავე ღამეს,
და მსწრაფლ ზღუდენი ნარიყალისა
ექმნათ საჭურედ ჯართა ქართლისა!
გათენდა დილა მზისა აღმოსვლად;
მაგრამ მნათობმან, შუქისა ნაცვლად,
ბნელი მოჰფინა ტფილისის არეს:
ალა-მაჰმად-ხან მოადგა ციხეს!
სამი ღღე და ღამ ადგა მას ჯარით,
მაგრამ ვერა რა აწერა ვერსაით.
ღალღონდა სპარსთა მეფე ბორგენილი
და თურმე ყოველით იმედ-მიხდილი,
ქართლითგან წასვლას დააპირებდა;
მაგრამ იუდა ჟამს ეძიებდა!
აჰა მან იგი აწ მოიკელთა
და მუხთალისა ანგართა კელთა
აჰყარეს მამულს სიმტკიცის ბჰენი:
მან მტერთ უმსხვერპლა თვისნი მოძმენი!
ჰსცნა რა ირაკლიმ ესე სიმუხთლე,
მოყმეთა თვისთა ესდენ სიმდაბლე,
შყისვე აღენტო კელმწიფე-გული,
მტერზედ ამაყად გამზადებული.
მაგრამ ცუდ იყო ყოველი ღონე:
ალა-მაჰმად-ხან, კვლავ თავმოძმონე,
შემოეპარა ციხისა კართა,
და მოევლინა ქართველთა ჯართა.
გაფოთებული ეძიებდა მას,
ვინცა ჰერანის ტახტს-კელმწიფებას
ქართველთა შორის წაართვა ძალა;
მაგრამ ირაკლიმ უკვე გაქუსლა

მთიულეთისკენ თავისი ცხენი
და შეუმცირა სპარსთ ტკბილნი დღენი!

მორბის არაგვი, არაგვიანი,
თან მოსძახიან მთანი ტყიანი,
და შეუპოვრად მოუთამაშებს
გარემო თვისსა ატეხილს ქალებს.
ჩი ადგილნო, არაგვის პირნო,
მობიბინენო, შვევით მომზირნო!
ქართველსა გულმან როგორ გაუძლოს,
ოდეს შვენება თქვენი იხილოს,
რომ თქვენს ბუჩქებში არა ჩამოხდეს,
რაც უნდა გზასაც ეშურებოდეს!
როგორ იქნება, არ განისვენოს!
სამჯერ ხომ მაინც გადაჰკრავს ღვინოს!
ცხენს მოაძოვებს, თვალს მოატყუებს,
გამოიღვიძებს — შუბლს განიგრილვებს,
ერთს ქართველურად კიდევ შეჰსძახებს:
არაგვო, მაგ შენს გამწვანებულს მთებს!
და მერმე თუნდაც დაუგვიანდეს,
იგი იმისთვის აღარ დალონდეს!

მზე დამავალი მოჰფენს სიამეს.
მთიულეთისა ხეობის არეს,
და ამ მშვენიერს არაგვის პირებს
ძველი ჩარდახი ზედ გადმოჰყურებს.
მუნ ბძანდებოდა მეფე ირაკლი,
მოწყენის თვალით გადმომზირალი;
დაფიქრებული, თვისთა ზრახვათა.
კრიელესონის ართობს ქარვათა.
თან ახლდა მეფეს თავის მსაჯული,
ნიჭთა კეთილთა უხვად მორჭმული.
ვის არა გახსოვთ სოლომონ ქველი,

მეფის შინაყმა, ყმათ საყვარელი?

საღლა არიან აწ ესე კაცნი,
რომ არ გვალხენენ, სულით მამაცნი!

დიდხანს უჭვრეტდა მეფე მღუმარედ
არაგვის წყალთა, მდენთა მჩქეფარედ.

ბოლოს მახვრალმან უბრძანა მსაჯულს:

„შენ იცნობ კარგად, სოლომონ, ჩემს გულს,

შენ უწყი ქართლის აწ ვითარება,

მისი აწ ძალა, ყოფა-ცხოვრება;

ბევრ-ჯერ რჩევანი შენნი, ვითა წყლულს,

მსალბუნებიან მე შეწუხებულს;

აწც ჩემს სულის ტვირთს, ჩემს გულის წადილს,

შენ გაგიმჟღავნებ, ვით საყვარელს შვილს!“

„არ მითვისებდა ქართველთა გული,

რომ ვიყავ მათი მეფე ეული;

ჩემი მეფობა ზედ დავასრულე,

რომ ძლივს იგინი გავიერთგულე!

და ახლა, ოდეს ჩემს კელმწიფობას

განუმზადებდი ჟამ-კეთილობას,

აი მის ნაცვლად მე რა მამაპყრეს

ჩემმა შვილებმა, და ვინ ახარეს!“

„ამიერიდგან გაქეზებული,

მაჰმად-ხანისა მოსისხლე სული,

არ დაგვიწყნარებს ამაყობითა;

მას ჟამი შესწევს ყოვლის ღონითა;

ეს ხმა ლექთაცა აგვიყაყანებს;

ოსმალის მხოლოდ დროს შემოჰყურებს,

და მტერნი ძლიერ მაშინ მოგვატყდნენ,

როს ყმანი ჩემნი ერთმანერთსა ჰკვლენ;

მე თუმც კიდევ ვგრძნობ სულის სიმტკიცეს,

გარნა ღონენი წელთ წარმიტაცეს;

შენი ირაკლი ის აღარა ვარ,

პატარა კახად რაც გინახვივარ!
მარქვი, რომელს შვილს ჰხედავ ღირსეულს,
რომ ექმნას კვერთხად მამულს დარღვეულს?...
ღმერთო, ამაზედ მეტთა სატანჯველთ
ნულა მოუვლენ საწყალთა ქართველთ!..
აბა, რას მირჩევ, ჩემო მსაჯულო?
კარგად იფიქრე, შვილო ერთგულო!
აწ განთქმულია რუსთა სახელი,
კელმწიფე უვისთ ბრძენი და ქველი;
დიდიხანია გვაქვს ჩვენ ერთობა,
მტკიცე კავშირი—სარწმუნოება,—
მას მინდა მივცე მემკვიდრეობა,
და მან მოსცეს ქართლს კეთილდ-ღეობა!..“

ამის გამგონი ჩვენი მსაჯული
უჭვრეტდა მეფეს განცვიფრებული.
მას არ სჯეროდა, რომ ირაკლის გულს
ჰხედავდა იგი ესთ შეცვალებულს.
„რასა მიბრძანებ! ჰკადრა მან მეფეს,
ბატონო, ღმერთი გადღეგრძელებდეს!
ნუ გააგონებ მაგ ხმას ქართველთა,
ესდენ უენზედა მსასოებელთა!
ჯერ სამაგისო რა გვემართება,
რომ განვისყიდოთ თავისუფლება?!“

„იცი, მეფეო, რომე ივერნი
იქმნებიან რუსთ კელთ ბედნიერნი?
სახელმწიფოსა სჯულის ერთობა
არა რას არგებს, ოდეს თვისება
ერთა მის შორის სხვა-და-სხვაობდეს;
ვინ იცის, მაშინ როგორ მოუხდეს
რუსეთის ძალი ქართლს აწინდელი!
ვით შეითვისოს რუსმა ქართველი,
ვით შეიწყნაროს რუსთ მეფობამა,

რაც მოისურვოს ქართველობამა?
მაშინ, მეფეო, რავედენტ კაცთ მართალთ
მოუკლან გულნი ტანჯვათ იღუმალთ!
მაშინ ირაკლის სახსენებელი,
ვინღა ახსენოს აწ საქებელი?
ნუ, კელმწიფეო, მას ნუ ინებებ,
შენგან კი მაგას ნუ გაგვაგონებ,
და მერე ქართლი ვინც ვერ განაგოს,
მაშინ მან უწყის, რაც მოაგვაროს;
ხოლო ირაკლი ვიდრე ჰყავთ ქართველთ,
უბედურებაც ბედნიერ აქვნდეთ!“

„ჩემო სოლომონ, მეფემ უბრძანა,
მე ვე ყოველივ არ ვიცი განა?
მაგრამ კეთილთა დღეთათვის ქართლის,
რა მოვაგვარო უმჯობეს ამის?
მე არა ვჰფიქრობ, ვითარცა მეფე,
თვის დიდებისთვის სისხლთა აღმჩქეფე;
არამედ ვითა მამა კეთილი,
რომელსა სურს, რომ თავისი შვილი
თვისს სიცოცხლეშივ დაასახლ-კაროს.
ძნელ-არს ცხოვრება სამეფოსი, როს
უჭვრეტდეს იგი ომსა დღე დღითი!
აი ხომ ნახე აწ მაგალითი,
რა ჰქმნა ამ ერთმა დამარცხებამან!
კარგი რომ კიდევ ალა-მაჰმად-ხან
ქალაქს დასჯერდა განძვინებული,
სხვით არ აღივსო მან საწყაული!...“

„ახლა-კი დროა, სოლომონ, რომა
მშვიდობა ნახოს საქართველომა.
მან საფარს ქვეშე მხოლოდ რუსეთის
ამოიყაროს ჯავრი სპარსეთის,
და მხოლოდ მაშინ უეჭვოდ გვრწამდეს,

რომ ქრისტეანთ ხმა მარად ისმოდეს
საფლავზედ ჩვენთა მამა-პაპათა,
და განისვენონ აჩრდილთა მათთა!“

ველარ გაუძლო მსაჯულსა გულმან
და ჰკადრა მეფეს აღშფოთებულმან:
„განზრახვა შენი, მეფე, მაკვირვებს!
ირაკლიმ იცის, რომე ქართველებს
არად მიაჩნით უბედურება,
თუ აქვთ თვისთ ჭერთ ქვეშ თავისუფლება!“

„სულ მართალია, ჩემო სოლომონ,
მაგრამ, აბა, სთქვი, ქართველთა რა ჰყონ
ამ უბედობის და დარღვევის დროს?
აბა, ირაკლიმ რა მოაგვაროს
მშვიდობისათვის საყვარელთ ყმათა?..
აი მივიღებ მე შენთ რჩევათა
და დავიღუმებ მე ჩემს გულის თქმას;
ნუ დაივიწყებ მაგრამ ჩემს სიტყვას,
რომ დღეს იქნება, თუ ხვალ იქნება,
ქართლსა დაიცავს რუსთ კელმწიფება!“

ასე ირაკლი და მის მსაჯული,
მამულისათვის გულ-მტკივნეული,
ქართლისა ბედსა განსამართლებდენ,
ხოლო ქართველნი მამულს ჰგლოვობდენ!...

ნ. ბარათაშვილი

გოგოთურ და აფშინა

(ძველი ამბავი)

ამბობენ: ბლოელ¹⁾ აფშინს,
მინდოდაურის გვარისა,
სცარცვავს რჯულიან-ურჯულოს,
მარჯვედ მომხმარე ფარისა;
ჭერხო აავსო უნჯითა,
როგორც სალარო ხანისა.
თანაც იტყვიან: გოგოთურს
ჯანით ვერ შეედრებოა,
ნეკით გასტყვარცნის, აფშინს
ხე და ქვათ შეეტხებოა.
მეფესაც უთქვამს: „გოგოთურ
ათას კაცთან ვადარე,
ათასგანა მუავს ნაცადი,
ათასგან ომში ვატარე;
გოგოთურს რკინის გული აქვს,
ჯანი ხო გადამეტია,
რამდენჯერ მარტომ შაბერტყის
მტერი, ქვიშაზედ მეტია.
ომში სიკვდილს ჰგავ გოგოთურ,
შეუბრალები, უკვდავი,
მტრესაც ზარსა სცემს უზომოს,
როგორაც სულთა-მხუთავი ..
ისე აგორებს მტრის რაზმებს,
როგორც ნავს ტალღთა დენანი,
აღბათ სწყადობენ ვაჟკაცსა
ის ანგელოზნი ზენანი!“

რამდენჯერ სთხოვა ბატონმა
დარჩომა მეფის კარდა,
მაგრამ ვაჟკაცი ეტყოდა:
— მეფეო, ვერ გავსძლებ ბარდა-
თუ მთის ნიავი არა მტემს,
გული ქალებურ ტირისა,
არ მინდა ჰური, არც წყალი,
აღარც გაღება ჰირისა;
მამეხიბლება გუნება,
ვერა ვარ გამძლე ჭირისა.

გოგოთურ ამბედა სწუხს,
ხმა აღარ ისმის ომისა,
მიწურვილია, თავდება
ყამი ზათხულის ორისა.
შინაც ხომ უქმად არ არი,
მუშაობს, მიწის მხვნელია, —
ამბობს: „ომის დროს ვიომოთ,
არად, — ვიქნიოთ ცელია,
ნადავლით, ნაყაჩადართ
კაცის დარჩომა ძნელია!“

არავის ახსოვს, თუშაჟშია
ხმა-მადლა ასძახდომოდეს,
განაღამც სცარცვავადა
გზად ვისმე კადასდგომოდეს.
ვეება ჭანდარს აიღებს,
წიწკრად გაიღებს მხარზედა,
ყალიონს ჰირით არ უშვებს,
მიიტანს თავის კარზედა;

1) ბლო სოფელია, ხევსურეთში.

ძრმებისც დაედევნება
 უოფნის გადაღმა კვალზედა.
 შემოდამდება, შინ მადის,
 წამაუჭდება კერასა,
 დაიწეებს შესაქცევრდა
 დიდის უაღივნის წევასა,
 ფანდურსაც შააუღარუნებს,
 თითს აჩქამებს ბერასა.
 ხანდახან დაიბუბუნებს,
 ჭერი დაიწეებს ნძკევასა,
 თან ფებს დაუცემს ვაჟვადი,
 მიდამო იწეებს ნთქრევასა.

II

ძველადგანვყა ნათქომი,
 რა დედაკაცი უბედა,
 მიჭყეება გულის ძრახვასა —
 ვნებიანობით რეტია,
 წაიტუვის უგვანს სიტუვასა
 მოუფიქრელი, ცუტია.
 ქმრისად სახელის მძებნელი
 სხვას არ დაგიდექს არასა;
 მტუყანი იუფს მის ქმარი,
 თუნდ ხალხს სცარცვიდეს შარასა,
 ღღამც იქნევდეს ფრანგულსა,
 არ ჭლადატობდეს ხარასა ²⁾,
 ცოლსაც სწუალობდეს, აცმევდეს
 წითლის დარანს კაბასა.

ცოლი აუტუდა გოგოთურს:

— რად გინდა დიდი სხეული,

²⁾ თოფია.

თუ-კი ზღუბლს არ გასცილდები,
 რგორც სახადით სხეული?!
 რად გინდა თოფ-იარაღი,
 ბასრი ფრანგული, წეეული,
 ათასგან სისხში ნათრევი,
 კაცების ულეტას ჩეეული?!
 აბა დაჭკვლიე, უტირნავ,
 ცრემლი აქვ ჰირზე მცვრეული!
 წადი, შენც ვინმე გაცარცვი,
 არ გინდა საჩხო ნეტარა?
 ქისტებს თავები გაჭბალთე,
 ხევისურთ დაადევ ბეგარა.
 ამბობენ, აფშინაის ცხენს
 ტანი სულ ვერცხლით ეფარა.

— ნეტავ რას ამბობ, დაცო,
 ჭკვას რად არ ატან სიტუვასა,
 საქმე თუ გამოგლეგია,
 რატუ არ იტუვი იმასა?!
 რად მინდა მაშინ სიცოცხლე,
 ლუკმასა ვსჭამდე სხვისასა...
 შენ ვინა გკითხავს, უჯიშოფ,
 თოფისას და ხმლისასა?!
 შენ უნდა საჩეხელს ეჯდება,
 ან არა, — ჭქსოვდე წინდასა.
 ხმლის ქნევას მადლი მაშინ აქვ,
 როცა ხმალს ჭხედაფ მტრისასა!
 ჯერ მეფის სიტუვა არა სჩანს, —
 „შემოგვესია მტერიო,
 ფშავით მკიდეს ლაშქარი,
 ჩემი ერთგული ერიო;
 წინ გამაუძღვეს გოგოთურ,
 ჯერ არათ არი ბერიო“;

შითც არ მოსვლია ჩემს ხმალს
სისხლით შეღების ჯერიც.

ჩემი ფრანგული მტერსა ჰკლავს,
ძმაცხედ არა აქვ ხელიც!

უწინ შინ რადის დავმდგარვარ,
რასც დაგვცემია თათარი,

მტერს წინ მე მივგებებივარ,
რეგორაც ჯერნებს აეთარი.

ამში რვა ხმალი გავცემითე,
მეცხრე თეთრ-ტარა ხანჯარი...

თუ-კი ავ-სული არა ხარ,
ეგ საყუდური რა არი!?

— მე იმას ვამბობ, ბეჩავო,
სახლისადა ხარ ურგები.

რა სარჩოდ გამოგადგება
თათრების დაჭრილ ზურგები?

დაშქრობით რა მოგიტანავ
ტანზე წყლულების მეტია,

მარტო სახელი რას გიზამს,
თუ სარჩოდ არა ჰხვეტია?!

დადონდა მეტად გოგოთურ,
ხმალს მიაწვდა ხელია;

ლაფნის ³⁾ სამბურით შაიბა,
მაგრა შაიკრა წელია,

მარცხნისას ფარი გადიგდო,
მარჯვნივ — სიათა ჭრელიც, —

უზარ-მაზარი, ძელსა ჰკავს,
კაცის საზიდად ძნელიც.

დედაკაცს დაათათბირებს:

³⁾ ლაფანი — ცაცხვის ან თელის
ქერქის შიდა-პირი.

— უნდა მიმოვვლო ხმელიც,
რასაც შენა მთხვო, იმისა

წავალ, ვიქნები მქნელიც.
მოუფრებში გამაემართა,

ამის დაცინვით მთქმელიც.

III

გაზაფხულ იყო მაშინა,
ახლად უოოდენ იანი,

მწვანის ქათიბით კობტაობს
მთების კალთები ტუიანი;

ბექ-ბუქში თოვლი დამდნარა,
მიწა გამხდარა წვნიანი,

მწვანეს ეწვდება ფოთოლსა
ხარი ირემი რქიანი.

გალაღებულან ფრინველნი,
ისედაც ლადი-ზნიანნი;

არავციც მოჭქუს მრისხანედ.
ამ დროს შავ-ფეკად მდინარე,

იფიქებს, იფშენეტს თვალებსა
მის არე-მარე მძინარე.

გლდეებიც წყალსა ჰყოხავენ,
სრულად დამდნარა მუინვარე...

კოპალის ქვასთან გამოჩნდა
კაცი მთასავით მძვინვარე,

მაიზლანებსა ზოგივით,
ზირ-ქუში, არა-მცინარე.

ზენაით მეორე მოსჩანს,
იმდერის, — მთანი ხვიანი,

მააქეგქეგებს ლურჯასა, —
ნაღნი რიუბე წივიანი;

მაეზაყება ცხენზედა

გამარჯვებისა ჩვეული,
უნდება წითელს ჩრხაზე
ფარი და დაშნა რწეული.

გოგოთურს ჭხედავს აფშინა,
გულშიაც ჩაეცინება,
ზედ მიჭვარდება ცხენ და ცხენ,
უდიურად შაიგინება;
აფშინას ბაწარაულის ⁴⁾
შუქი შორს გაიფინება.

— იარადნ მამცენ, ფშაველო,
რად გი, ⁵⁾ არ იცი ხმარება;
პირ-და-პირია აფშინა,
ვაყვაცს არ უყვარს ხარება.
რა გაკვირვებით მიუურება,
აფშინას მეძახიანა!?
ჭა, თორც შავთხვ ფრანგულსა,
ხმალო, გამიჭერ, ფხიანა!

გოგოთურ ფიქრობს: ვეზვენო,
ხცა, აფშინას საწყლადა;
ვეზვენო, თავი ვიდაბლო,
ამის რას მიზამს ნაცვლადა?
აქებენ: შამიბრალებსა,
თუ გადამაქცევს ნაცრადა?

— რადა, ძიობილო, რად აგრე,
გან დიაცი ვარ რასული?
დედამ გამზარდა მენაცა,
ნეხვჩი არ ვარ მოსული!
თუ მართლა აფშინაი ხარ,
იარადთ რად მური, ღმისაო,

⁴⁾ ხმალია.

⁵⁾ შემოკლებული „გინდა“.

უიარადო გამიშვა,
ხათრი არა გაქე ღვთისაო?!
მიწაზე რეგორ ვიარო,
მზე რეგორ ვსინჯო ცისაო?
ჯალათნი არ მეტყვიანა:
„ჭაი, შე ტულახო მტრისაო“!
სუ, თუ დმერთი გწამ, აფშინავ,
სირცხვილს ნუ მაჭმევ, ძიობასა,
ქედ-მონდილს ქვეუნად ნუ მავლეევ,
პირში ნუ მამცემ გიობასა.

კაცი ხარ სახელიანი,
რად მიწევ კგრე მტრობასა?
ოდომც იარადთ ნუ ამური,
რა ვქნა, გაგიწევ უმობასა.

— ნუ მაგვიანებ, ფშაველო,
ჩქარა შაისხენ ხმალია,
სიათაც გადმამაწვადე,
კარგი ექნება ძალია;
ერთი კვირია, შენს მეტს
ვერავის დაგვარ თვალა.
ჩქარა მაიხვენ ახჯარნი,
არა-დ—გალოკებ ქვიშათა,
მიგცემ, გათრიონ უნჭვივით
ტაღლთა არაგვის წულისათა.

მისცა ხმალი და სიათა,
ფარი, ნაჭრევით ფარული,
ცხენის ადვირსაც უსწორდა
მყუმე დისწული უვარული.
აფშინამ ლურჯას დეზი ჭკრა,
იგიც გაფრენას ლამობდა;
გოგოთურს თმენა გაუწედა,
გამოცხადებით ჯავრობდა:

— მაშ, მიგქონ ჩემ იარაღნი,
კიდევ არ შაირცხვინია?
დადეგ, შე უნამუსოვო,
ქვაზედ გინაყო ტვინია!

გაწურა, გაჯავრდა გოგოთურ,
გულში აქძა ყინია;
ხელი გააფლო აფშინას,
დადვა, დაბეგვა ძალიან;
გადაფითრებულს აფშინას,
სატირლად აღარ სცალიან.

მაგრა შაკონა ბეჩავი,
ისე დააგლო გზაზედა.

ჩაეუბნება ჭკვიანად:

— შენ გაგერშილხარ სხვაზედა,
გინდოდა გოგოთურსაცა
წამოსჯდომიყავ თავზედა?
შენ რომ ჭკვიანად მოგექე,
გვედრე, არ შამიბრალია,
ახლა მე შერტუას წელზედა
შენი ზიკ-ზიკა ხმალია;
ცხენიც მე მევანდეს ლურჯაი,
თანაც ეს შენი ფარია;
ჩახქანი, რკინის პრანგი
შენზედ არამი არია.

— რა ვქნა, — ამოთქვა აფშინამ
წვერ-მოტეხილის ენითა,
თან დნება ლურჯად, შავად,
გულში ბოროტის კბენითა, —
რა ვქნა, გავბრეყვდი, ვერ გიცან,
თუმც-კი გიცნობდი შორითა;
ბეჩავსა ვისლაც გამსგავსე
დონდლედ აგებულს უკრითა.

გაქებდნენ, კარგი ჭეოფილხარ,
კარგი გქონია მარჯვენა,
ფიც-ვერცხლი ვსჭამოთ, გოგოთურ,
ჩემ იარაღიც მამტენა.

მცხვენიან, ამას რომ ვამბობ,
მიძმე და მომეც ახჯარი,
თუ არა, ბევრად მიჩქვენავ,
რო გულში დამტე ხანჯარი.

— კი უოფილას ადგილი
სხვისად მიტემა ახჯრისა,
სხვის წელზედ სინჯვა თვალითა
თავის ხმლისა და ხანჯრისა?

კაციასად იარაღისა
აურა სიკვდილთან სწორია.
ეხლა-ღა მოხვედ ჭკვაზედა,
ეხლა მაიეც გონია?

ხომ იცი, საქართველოა
ეველა კუთსიდგან მტროანი,
მგზავრს მიშვებ უიარაღოს,
კაცი არა ხარ ღვთიანი?

რას დაძრწვი, რას დაეთრევი,
შე უნამუსოვ, ფაფხურა,
რო წისქვილებში მსუნაგი
ქურდი, ქოფაკი, შავ-ყურა?

გშიოდა, რატუ არ მითხარ,
გაჭმევდი, გაკაძლებდია,
იარაღს როგორა მურდი,
ღმერთი არ არის შენშია!

თუ არა, რასად გინდარის
ვერცხლი, ნადები ქვევრშია?
თუ მაინც გიყვარს ხმლის ქნევა,
ქროლავა, ქორებულ ტყეება,

მე სამ გამამყევ, გაჩვენო
მტერი, საულეტად ვეება;
დაგეტეს მარტოს ათასი,
გტემდენ, მოგიგდონ უაში,
მაჯა დნებოდეს შრამითა,
ხმალი ტედებოდეს უაში.
გასძელ, სხვა ხმალი იშოვე,
მტერი დაფრთხე თხებურა,
მარტომ მისდიე მრავალსა
პირ-აფლიანმა, მკლებურა;
მაშინის ვიტყუი, დირსი ხარ
წელზე ხმლის, თავზე ქედისა;
არად, გეხურას ჩიქილსა
თავზე დაცის ცუდისა!
შენ გიცარცვია, ვინაცა
საბრალთ არი, ბეწვი,
თვის დღეში რმ-უნახველი,
დიცთ ნალახის მხვეტავი;
არ შაკვებდრია შავ-თერა,
შკლავ-მსხვილი, რკინის მკვებეტავი.
მე შენ იარაღს რად მინდან
სიმრუდის გზაზე ნავალი,
შინაცა აქვის გოგოთურს
თარი და ხმალი მრავალი.
აჭა, ახჯარნი, ცხენიცა,
წადი, მშვიდობით ვლიდია,
სადაც შენი სთქვა ბიჭობა,
იქავე ჩემი სთქვიდია.
გარისსებ ხანმატის ჯვრითა,
აი კოპალაც ეს არი,
რე უველას სიმართლითა სთქვა,
რაც რე დაკედვა ბეგარი...

თანატ გაუხსნა ხელები
წამაყენა მხედარი,
ადგა ბეწვი აუშინა
თვალ-მოცრემლილი, ლურჯა.
— მეგონა თავი, ამბობდა,
გაუტეხელი ბურჯია;
ეხლა სჯობს სახში ვიმალო,
თავზე დავირტუა გურჩია.
მოდო გაკოცო, გოგოთურ,
სიკეთისათვის შუბლია.

— ხელი მაჭხვიეს ერთმანერთს
გულ-ახლით, არა-ძალადა;
აუშინას ხურჯინშითა
ტიკტოკა მასქ ჩქარადა.
მიიხატოჯა გოგოთურ,
დასხდენ ვაუკაცნი ხის ძირა;
აუშინამ უანწი აავსო
და ილოცება წინ-წინა:

— სანამ იცოცხლე, გოგოთურ,
სანამ ცასა სდის ნამია,
სანამ მზე ათობს ქვეყანას,
დილა-საღამოს ჟამია;
სანამ ტუეს ესმის ფოთოლი,
მიწა ამცენებს მწვანოლსა,
სანამ ჯინტველა ქალაქით
ზურგით მანტანს მაროლსა!
მოკწიოს ლაშარის ჯვარმა
მუდამაც გულის წადილსა!

ახლა გოგოთურმ დალოცა:
— გწუალობდეს, ძმისავ, ხატია,
შენც ჯანიანი ჭყოფილხარ,
რეგორც წელანა გცადია.

ღმერთმა გაშოროს ბოროტი,
ავ-საქმე, ავი წადილი!
ნუ მოგვიშალს უფალმა
ძმობა და ერთად ხადილი!

ათეშინამ ხანჯრის ბუნისა
ვერცხლი არაუში ჩათალა,
ერთავ დალიეს ერთადა,
თრივემ უანწი დაცალა.
იფიცნეს. ეხლა ძმანია,
ვით ერთის დედის შვილები...
ახლა უმღერეს ზედაცა
ერთ-ერთის სამღერი ტკბილები,
მემრე წავიდნენ ცალ-ცალკე
თავ-თავის გზაზე გმირები.

IV

უკუნეთია. არ ისმის
კრინტი არსიღვან არ-რისა.
სუღარ-ჩაცმულნი მთანი დგან,
ფიქრის მზიდველნი მწარისა,
სუ მუდამ უინულიანნი,
არ-რას მნახველნი მწვანისა;
ცხადად ერჩევა საჯიხვე,
ქმნილი კლდისგან საღისა.
ჩქათუნი მოდის მწერომარე
იმ ხევსურეთის წყლისა,
და კანაპირად სოფლისა
ისმის რაკუნი კარისა;
თან ხმაც გაისმა მწერომარე,
გადმონადენი ჯავრისა:

— გაგიწერეს ჩემი გამჩენი,
მადლი ხახმატის ჯვარისა!

რს დრას ძილია, ბედ-მწარე,
შე უდავლათოს გვარისა?!
ათეშინას ვერ შავწონვი,
რეგორც მზეს შუქი მთვარისა.
აჭა, წაიხვენ აბჯარნი,
ცხენს ნუ დაუერი თივასა;
ვინც ხვალ პირველად მოიღეს,
უველა ეს მიეც იმასა.
ჩემ ცხენიც იმას ჭეუვანდეს,
ფასს არ ვსთხოვ. არცა ქირასა.
ხო გესმის, რას გეუბნები,
თავს რასა ჭკიღებ ძირასა!?
მე კარხი ვეღარ გამოვალ,
ძმად უნდა ვევანდე ჯინასა,
ჭირი შამურია უწამლო
კაცს, ხევსურთ ბადალს, წინასა.

აკერ სამი თთვე სრულდება,
არა სცილდება ბინასა,
ლოგინად ჩავარდნილია,
უნდება კვნესას, გმინვასა,
მალა და ვეღარ დამალა
ათეშინამ წულული გულისა,
არ ეთქვა, ადარ შექლო
ვაჟკაცს მობრუნვა სულისა.
ცხენი, აბჯარნი სხვას მისცნა,
გახდა ერთგული რჯულისა.

V

მოგროვილიყვნენ ხახმატსა
ხევსურთ ვაჟები ხმლიანნი,
საღუდის კარზედ მოჩანან

მინდი, ⁶⁾ მამუკა ⁷⁾ მტრიახნი;
ხიჩხლაიც მადგა ხატის კარს,
ვაუკაცი სახელიანი;
განს, მოწიკრებით დამდგარან
დიაცნი მანდილიანნი.
ლუდის სმა არი, ღრეობა,
ცხვრის თაგები ჭურავ უორედა;
ხევის-ბრის დიდება ისმის,
აფშინა არი სწორედა,
ხალსს ხატს ახვეწებს ტკბილის
| ხმით,
იწვევს მოარველად ქვეყნისა:

„მწუალობელ იეოს გორგი,
ხალსო, რჯახის თქვენისა;
მტერზედამც გაკემარჯვებათ,
სიწვდილს გამოკოსთ მწარესა,
გამარჯვებითამც გიგლიათ
ყოფლგნივ ხმელეთის მხარესა?!“

—
ამბობენ: ქვითინი მადის
დამ-დამ ბლას თაგით კაცისა:
„ვაჭ, მკვდარო ვაჟ-კაცობაო,
ცოცხლად დამარხვავ თაგისა!“
ვაჟა-ფშაველა

ვეფხისტყაოსანი

(ნაწყვეტი)

ამბავი ზირველი როსტევან აწახთა შეფისა.

იყო არაბეთს როსტევან მეფე, ღვთისაგან სვიანი,
მალალი, უხვი, მდაბალი, ლაშქართ-მრავალი, ყმიანი,
მოსამართლე და მოწყალე, მორჭმული, გამგებიანი,
და თვით მეომარი უებრო, კვლავ მოუბარი წყლიანი.

სხვა ძე არ ესვა მეფესა, მართ ოდენ მარტო ასული,
სოფლისა მნათი მნათობი, მზისაცა დასთა დასული,
მან მისთა მჭვრეტთა წაულის გული, გონება და სული,
და ბრძენი ჰხამს მისად მაქებრად და ენა ბევრად ასული.

⁶⁾ სახელია კაცისა.

⁷⁾ სახელია კაცისა.

მისი სახელი თინათინ არს, ესე საცოდნარია;
რა გაიზარდა, გაიგო, მზე მისგან საწუნარია,
მეფემან იხმნა ვაზირნი, თვით ჰზის ლალი და წყნარია,
და გვერდსა დაიხსნა, დაუწყო მათ ამო საუბარია.

უბრძანა: „გკითხავთ საქმესა, ერთგან სასაუბაროსა:
„რა ვარდმან მისი ყვაილი გაახმოს, დაამკნაროსა,
„იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა,
და მზე ჩაგვისვენდა, ბნელსა ვსკრეტო, ლამესა ჩვენ უმთვაროსა.

„მე გარდავსრულვარ, სიბერე მჭირს, ჭირთა უფრო ძნელია;
„დღეს არა ხვალე მოვკვდები, სოფელი ასე მქნელია.
„რალა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია?
„და ჩემი ძე დავსვათ ხელმწიფედ, ვისგან მზე საწუნელია“.

„ვეზირთა ჰკადრეს: „მეფეო, რად ბძანეთ თქვენი ბერობა?
„ვარდი თუ გახმეს, ვგრეცა გმართებს რაზომცა ჯერობა,
„მისივე მეტობს ყოველსა სული და ტურფა ფერობა, [რობა!
„და მთვარესა მცხრალსა ვარსკვლავმან ვითარცა ჰკადრა მტე-

„მაგას ნუ ბრძანებ, მეფეო, ჯერ ვარდი არ დაგვკნობია,
„თქვენი თათბირი ავიცა სხვისა კარგისა მჯობია,
„ჰხმდა განალამცა სათქმელად, რაცა თქვენ გულსა გლმობია,
„და ჰსჯობს და მას მიეც მეფობა, ვისგან მზე შენაფლობია.

„თუცა ქალია ხელმწიფედ, მართ ღვთისა დანაბადია,
„არ გათნვეთ, იცის მეფობა, უთქვენოთ გვითქვამს კვლავ დია,
„შუქთა მისთავებრ საქმეცა, მისი მზეებრ განაცხადია,
„და ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“.

ავთანდილ იყო სპასპეტი, ძე ამირ-სპასალარისა,
საროსა მჯობი ნაზარდი, ჰსგავსი მზისა და მთვარისა,
ჯერ უწვერული, სადარო, ბროლ მინა საცნობარისა,
და მას თინათინის შვენება ჰკლევდის, წამწამთა ჯარისა.

გულსა მისსა მიჯნურობა მისი ჰქონდა დამალულად, [ლად, რა მოშორდის, ვერ მჭვრეტელმან ვარდი შექმნის ფერ-ნაკლუნახის, ცეცხლნი გაუახლდის, წყლული გახდის უფრო წყლულსა ბრალოა სიყვარული, კაცსა შეიქმს გულ-მოკლულად. [ლად;

რა მეფედ დასმა მეფემან ჰბრძანა მისისა ქალისა, ავთანდილს მიხვდა სიამე, ვსება სჭირს მის სოქალისა. თქვა: „ზედა-ზედა მამხვდების ნახვა მის ბროლ-ფიქალისა, და ნუ თუ ვით ვპოვო წამალი მე ჩემი ფერ-გამქრქალისა“.

არაბეთს გასცა ბრძანება დიდმან არაბთა მფლობელმან: „თინათინ ჩემი ხელმწიფედ დავსვი მე, მისმან მშობელმან, მან განანათლნეს ყოველნი, ვით მზემან მანათობელმან, და მოღით და ნახეთ ყოველმან, შემსხმელმან, შემამკობელმან“.

მოვიდეს სრულნი არაბნი, ჯარი გამრავლდეს ხასისა, ავთანდილ პირ-მზე, სპასპეტი ლაშქრისა ბევრ-ათასისა, ვეზირი სოგრატი, მოახლე მეფისა დასთა დასისა, და მათ რომე დასდგეს საჯდომი, თქვეს: „უთქმელია ფასისა!“

თინათინ მოჰყავს მამასა პირითა მით ნათელითა, დასვა და თავსა გვირგვინი დაადვა თავის ხელითა, მისცა სკიპტრა და შემოსა მეფეთა სამოსელითა, და ქალი მზებრ უჭვრეტს ყოველთა ცნობითა ზე-მხედველითა.

უკუ-დგეს და თაყვანი-სცეს მეფეთა და მისთა სპათა, დალოცეს და მეფეთ დასვეს, ქება უთხრეს სხვაგნით სხვათა. ბუკსა ჰკრეს და წინწილითა დაატკობდეს ტკბილთა ხმათა, ღ ქალი ჰსტირს ღ ცრემლსა აფრქვევს, ჰხრის ყორნისა ბოლო ფრთასა.

მამისა ტახტსა საჯდომად თავი არ ეღირსებოდა, ამად ჰსტირს, ბალი ვარდისა ცრემლითა აივსებოდა. მეფე ჰსწვრთნის, მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა: და „ამისად ქმნამდის დამწველი ცეცხლი არ დამეცებოდა“.

უბრძანა: „ნუ სტირ, ასულო, ისმინე ჩემი თხრობილი:
„ღღეს შენ ხარ მეფე არაბეთს, ჩვენგან ხელმწიფედ ხმობილი,
„აქათგან ესე სამეფო მართ შენია მონდობილი,
„ღ ხარმცა ბრძნად მქმნელი საქმდსა, იყავ წყნარი ღ ცნობილი.

„ვარდთა და ნეხეთა ვინადგან მზე სწორედ მოეფინების,
„დიდთა და წვრილთა წყალობა შენმცა ნუ მოგეწყინების:
„უხვი ახსნილსა დააბამს, იგი თვით ების, ვინ ების,
„და უხვად გასცემდი, ზღვათაცა შესდის და გაედინების.

„მეფეთა შიგან სიუხვე, ვით ედემს ალვა რგულია,
„უხვსა მორჩილობს ყოველი, იგიცა, ვინ ორგულია.
„სმა-ჰამა, დიდად შესარგი, დება რა სავარგულია?
„და რასაცა გასცემ — შენია, რაც არა, — დაკარგულია“.

ამა მამისა სწავლასა ქალი ბრძნად მოისმინებდა,
ყურსა უპყრობდა, ისმენდა, წვრთნასა არ მოიწყინებდა.
მეფე სმასა და მღერასა იქმს, მეტად მოილხინებდა,
და თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრამ მზე თინათინებდა.

მოიხმო მისი გამზრდელი, ერთგული, ნაერთგულევი.
უბრძანა: „ჩემი საქურჭლე, შენგან დანაბეჭდულევი,
„მომართვით ჩემი ყველაი, ჩემი ნაუფლისწულევი“.
და მოართვეს, გასცა უზომო, უანგარიშო, ულევი.

მას ღღეს გასცემს ყველაკასა, სივაჟისა მოგებულსა,
რომე სრულად ამოაგებს მცირესა და დიდებულსა.
მერმე ჰბრძანა: „ვიქმ საქმესა, მამისაგან სწავლებულსა,
და ჩემსა ნუ ვინ ნუ დამალავს საქურჭლესა დადებულსა“.

უბრძანა: „წადით, გახსენით, რაცა სად საქურჭლენია
ამილახორო, მოასხი რემა, ჯოგი და ცხენია“.
მოიღღეს, გასცა უზომო, სიუხვე არ მოსწყენია.
და ლარსა ჰხვეტდიან ლაშქარნი, მართ ვითა მეკობრენია.

ალათობდეს საჭურჭლესა მისსა, ვითა ნათურქალსა,
მას ტაიქსა არაბულსა, ქვენაბამსა, ნასუქალსა,
რომე ჰგევანდა სიუხვითა ბუქსა, ზეცით ნაბუქალსა.
და არ დაარჩენს ცარიელსა, არც ყმასა და არცა ქალსა.

დღე ერთ გარდახდა პურობა, სმა-ჰამა იყო, სილობა,
ნადიმად მჯდომთა ლაშქართა მუნ დიდი შემოყრილობა;
მეფემან თავი დაჰკიდა და ჰქონდა დაღრეჯილობა,
და „ნეტარ რა უმძიმს, რა სჭირსო?“ შექმნეს ამისი ცილობა.

თავსა ზის პირ-მზე ავთანდილ, მჭვრეტთაგან მოსანდომია,
სპათა სპასპეტი, ჩაუქი, ვითა ვეფხი და ლომია.
ვეზირი, ბერი სოგრატი, თვით მასთანავე მჯდომია.
და თქვეს თუ, „რა უმძიმს მეფესა, ანუ რად ფერი ჰკრთომია?“

თქვეს თუ, მეფე ცუდსა რასმე გონებასა ჩავარდნილა,
თვარე აქა სამძიმარი მათი ყოლე არა ქმნილა! [გვეცილა;
ავთანდილ სთქვა: „სოგრატ, ვკითხოთ, გვითხრას, რაცა შე-
და ვკადროთ რამე სალაღობო, რასათვისცა გაგვაწილა“.

ადგეს სოგრატ და ავთანდილ ტანითა მით კენარითა,
თვითო აივსეს ჭიქები, მივლენ ქცევითა წყნარითა,
წინა მიუსხდეს მუხლ-მოყრით პირითა მოცინარითა;
და ვეზირი ლაღობს ენითა, წყლიანად მოუბნარითა:

„დაგიღრეჯია, მეფეო, აღარ გეცინის პირიო,
„მართალ-ხარ—წარხდა საჭურჭლე თქვენი მძიმე და ძვირიო,
„ყველასა გასცემს ასული თქვენი საბოძვარ-ხშირიო,
და ყოლამცა მეფედ ნუ დასვი, თავსა რად უგდე ჭირიო?“

რა მეფემან მოისმინა, გაცინებით შემოხედნა.
გაუკვირდა: ვით მკადრაო, ან სიტყვანი ვით გაბედნა?
„კარგა ჰქენო!“ დაუმაღლა, ბრძანებანი უიმედნა,
და „ჩემი ძრახვა სიძუნწისა, ტყუის, ვინცა დაიყბედნა.

„ეგე არ მიმძიმს, ვეზირო, ესეა რომე მწყენია:
„სიბერე მახლავს, დავლიე სიყმაწვილისა დღენია,
„კაცი არ არის სიღვანცა საბრძანებელი ჩვენია,
„და რომე მას ჩემგან ესწავლნეს სამამაცონი ზნენია.

„ერბია მიზის ასული, ნაზარდი სათუთობითა,
„ღმერთმან არ მომცა ყმა შვილი, ვარ საწუთროსა თმობითა,
„ანუ მცა მგვანდა მშვილდოსნად, ანუ კვლავ ბურთაობითა,
„და ცოტასა შემწევს ავთანდილ, ჩემგანვე განაზრდობითა“.

ყმა მეფისა ბრძანებასა ლალი წყნარად მოისმენდა,
თავ-მოღრეკით გაიღიმნა, გაცინება დაუშვენდა,
თეთრთა კბილთა გამომკრთალთა შუქსა ველთა მოათენდა,
და მეფე ჰკითხავს: „რას იცინი, ანუ ჩემგან რას შეგრცხვენდა?“

კვლავ უბრძანა: „თავსა ჩემსა რას ეცინი, რად დამგმეო?“
ყმამან ჰკადრა: „მოგახსენებ და თარმანი მიბოძეო,
„რაცა გკადრო, არ გეწყინოს, არ გარისხდე, არ გასწყრეო,
„და არ გამხადო კადნიერი, არ ამიკლო ამაზეო“.

უბრძანა: „რამცა ვიწყინე თქმა შენგან საწყინარისა!“
ჰტიცა მზე თინათინისა, მის მზისა მოწუნარისა.
ავთანდილ იტყვის: „დავიწყო კადრება საუბარისა, [რისა.
„ღ ნუ მოჰკვებ მშვილდოსნობასა, თქმა სჯობს სიტყვისა წყნა-

„მიწამცა თქვენნი ავთანდილ თქვენს წინა მშვილდოსანია,
„ნაძლევი დავსდვათ, მოვასხნეთ მოწმად თქვენივე სპანია,
„მოსპარეზედ ვინ მგავსო, ცუდილა უკუთქმანია,
და გარდამწყვეტელი მისიცა ბურთი და მოედანია“.

„მე არ შეგარჩენ შენ ჩემსა მაგისა დაცილებასა!
„ბრძანე, ვისროლოთ, ნუ იქმო შედრეკილობა-კლებასა,
„კარგთა კაცთასა ვიქმოდეთ მოწმად ჩვენთანა ხლებასა,
„და მერმე გამოჩნდეს მოედანს, ვისძი უთხრობდეს ქებასა“.

ავთანდილცა დაჰმორჩილდა, საუბარი გარდასწყვიტეს;
იცინოდეს, ყმაწვილობდეს საყვარლად და კარგად ზმიდეს;
ნაძლევიცა გააჩინეს, ამა პირსა დაასკვნიდეს:
და „ვინცა იყოს უარესი, თავ-შიშველი სამ დღე ვლიდეს“.

კვლავ ბრძანებს: „მონა თორმეტი შეესხათ ჩვენთანა მარგბ-
თორმეტი ჩემდა ისრისა მამრთმეველად, მოსახმარებლად. [ლად,
ერთია შენი შერმადინ არს მათდა დასადარებლად, [ლად“.
და ნასროლ-ნაკრავსა სთვალვიდენ უტყუვრად, მიუმცდარებ-

მონადირეთა უბრძანა: „მინდორი მოიარენით,
დასცევით ჯოგი მრავალი, თავნი ამისთვის არენით“.
ლაშქარნი სამზოდ აწვივნეს: „მოდით და მოიჯარენით“.
და გაყარეს სმა და ნადიმი, მუნ ამოდ გავიხარენით.

დილასა ადრე მოვიდა იგი ნაზარდი სოსანი,
ძოწეულითა მოსილი, პირად ბროლ-ბალახოსანი.
პირს ოქროს რიდე ეხვია, ჰშვენოდა ქარქაშოსანი,
და მეფესა გასვლად აწვევდა, მოდგა თეთრ-ტაიქოსანი.

შეეკაზმა, მეფე შესჯდა, ნადირობას გამოვიდეს,
მგვრგვლივ მინდორსა მოსდგომოდეს, ალყად გარედ შემო-
ზეიმი და ზარი იყო, სპანი ველთა დაფარვიდეს, [ჰკვროდეს,
და ნაძლევისა მათისა-თვის ისროდეს და ერთგან ჰსვრიდეს.

უბრძანა: „მონა თორმეტი მოდით, ჩემთანა ვლიდითა,
„მშვილდსა ფიცხელსა მოგვცემდით, ისარსა მოგვართმიდითა,
„ნაკრავსა შეადარებდით, ნასროლსა დასთვალვიდითა“.
და დაიწყო მოსვლა ნიდირთა ყოველთა მინდორთა კიდითა.

მოვიდა ჯოგი ნადირთა ანგარიშ-მიუწლომელი:
ირემი, თხა და კანჯარი, კურციკი მალლა მხტომელი
მას პატრონ-ყმანი გაუხდეს, ჰვრეტადმცა სჯობდეს რომელი,
და აჰა მშვილდი და ისარი და მკლავი დაუშრომელი!

ცხენთა მათთა ნატერფალნი მზესა შუქთა წაუხმიდეს,
მიხოცდეს და მიესროდეს, მინდორს სისხლსა მიახხმიდეს;
რა ისარნი დაელივნეს, მონანი ყე მოართმიდეს,
და მხეცნი, მათგან დაკოდილნი, წაღმა ბიჯსა ვერ წასდგმიდეს.

იგი ველი გაირბინეს, ჯოგი წინა შემოისხეს,
დახოცეს და ამოსწყვიტეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს,
ველნი წითლად შეედებნეს, ნადირთაგან სისხლი ისხეს,
და ავთანდილის შემხედველთა: „ჰგავს ალვაა, ედემს ისხეს“.

იგი მინდორი დალივეს, მართ მათგან განარბენია,
მინდორსა იქით წყალი სდის და წყალსა პირსა კლდენია,
ნადირნი ტყესა შეესწრნეს, სადა ვერა ჰრბის ცხენია,
და იგი მაშვრალნი ორნივე მოსწყდეს, რაზომცა მხნენია.

ერთმანერთსა, „თუ მე გჯობო“, სიცილით ეუბნებოდეს,
ამხანაგობდეს, ლალობდეს, იქით და აქეთ დგებოდეს;
მერმე მოვიდეს მონანი, რომელი უკან ჰყვებოდეს, [ბოდეს“.
და უბრძანა: „სთქვითო მართალი, ჩვენ თქვენგან არ გვეთნე-

მონათა ჰკადრეს: „მართალსა გკადრებთ ო ნუ გემცდარებით,
„მეფეო, ყოლა ვერ ვიტყვიტ შენსა მაგისა დარებით,
„აწვეცა დაგვხოც, ვერა ჰგავ, ვერათ ვერ მოგვხმარებით,
„და ვისგან ნაკრავი გვინახავს მხეცნი ვერ წაღმა წარებით“.

„ორთავე ერთგან მოკლული ყველაი ასჯერ ოცია,
„მაგრამ ავთანდილს ოცითა უფროსი დაუხოცია,
„არ დასცთომია ერთიცა, რაც ოდენ შეუტყორცია,
„და თქვენი მრავალი, მიწითა დასვრილი, დაგვიხოცია“.

მეფესა ესე ამბავი უჩანს, ვით მღერა ნარდისა,
უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბულბულსა ვარდისა,
და სიცილით ლალობს, მიეცა გულით ამოსვლა დარდისა.

იგი ორნივე საგრილად გარდახდეს ძირთა ხეთასა,
ლაშქართა შეჰქმნეს მოდენა, მოჰსდგეს უფროსი ბზეთასა,
ახლოს უდგეს მონა თორმეტი, უმხნესი სხვათა მხნეთასა;
და თამაშობდეს და უჭვრეტდეს წყალსა და პირსა ხევთასა...

წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარლადმი მეწერაილი პირველი.

„წიგნი ვნახე, მისი იყო, ვისი მდაგავს ცეცხლი გულსა.
„მოეწერა მზისა შუქსა: „ნუ დაიჩნევ, ლომო, წყლულსა,
„მე შენი ვარ, ნუ მოკვდები, მაგრამ ბნედა ცუდი მძულსა,
„და ასმათი მოვახსენებს ყველაკასა ჩემგან თქმულსა.“

„ბედითი ბნედა, სიკვდილი, რა მიჯნურობა გგონია?
„სჯობს საყვარელსა უჩვენო საქმენი საგმირონია!
„ხატავეთს მყოფნი ყველანი ჩვენნი სახარაჯონია,
„და აწ მათ ჯავრნი ჩვენზედა ჩვენგან არ დასათმონია.

„შენგან ჩემისა ქმრობისა წინასაც ვიყავ მნდომია,
„მაგრამ აქამდის საუბრად კვლავ ჟამი არ მომხდომია,
„ძულან ხელქმნილსა გიჭვრეტლი კუბოსა შიგან მჯდომია,
„და მანდ ყველაი მასმია, რაცა შენ გარდაგხდომია.

„მართლა გითხრობ; მომისმინე ესე, რაცა მოვახსენე:
„წა, შეები ხატაველთა, თავი კარგად გამაჩვენე! [ტენე,
„გიჯობს, ცუდად ნულარა სტირ, ვარდი კვლამცა რად დას-
და მზემან მეტი რალა გიყოს, აჰა, ბნელი გაგითენე!“

წიგნი ტარეჯისა საყვარელსა თანა მიწერაილი და ამბავი სასიძოს მოკვლისა.

„მივუწერე: „მზეო, შუქი შენი, შენგან მონათენი
„გულსა მეცა, გამიცუდდეს სიჩაუქე, სიალფენი;
„ხელმან შენი განვიცადენ სინატიფე, სიტურფენი,
„და სულთა ნაცვლად სამსახური რამცა ვითა გიბუფქენი-

„მაშინ, ოდეს დამარჩინე სულთა სულად არ გამყარე,
„აწ ჩემთვისცა ესე ჟამი მასვე ჟამსა დავადარე.
„სამხრე შენი მომივიდა, შემოვიბი მკლავსა გარე,
„და რომე ჰმართებს სიხარული, ეგზომიმცა რა ვიხარე.

„გალანამცა ვიწინაშე, აჰა რიდე, რომე მსთხოვე,
„ყაბაჩაცა ასეთივე, ამისებრივე ვერა ჰპოვე.
„დაბნედილსა ნუ დამაგდებ, მიშველე რამ, მარგე, მოვე
„და სოფელს მყოფსა უშენოსა კაცსა ვისმცა შევეპოვე“.

„ქალი ადგა, გამეყარა, დავსწევ, ამოდ დამეძინა,
„მაგრამ შევეკრთი, საყვარელი ჩემი ვნახე ძილსა შინა;
„გამელვიძა, აღარა მყვა, სულ-დგმულობა მომეწყინა;
„და ღამე ასრე გავათევე, მისი ხმაცა არ მესმინა.

„დილასა აღრე სრას მიხმეს, დღე რამ ჰქმნა მწუხრმან ჟამი-
„ავდევ, ვსცან მათი ამბავი, წარსვლა ვქმენ მითვე წამითა; [თა-
„ვნახენ: ორნივე ერთგან ჰსხდეს სახითა ოდენ სამითა;
„და რა მიველ, მითხრეს დაჯდომა, წინაშე დავჯე სკამითა.

„გვიბრძანეს თუ, „ღმერთმან ასრე დავვაბერა, დაცაველია,
„ჟამი გვახლავს სიბერისა, სიყმაწვილვე გარდგვივლია,
„ყმა არ მოგვცა, ქალი გვიზის, მისგან შუქი არ გვაკლია,
„და ყმისა არა სმა არად გვაგვა, ამათ ზედან წავგვითვლია.

„აწ ქალისა ჩვენისათვის ქმარი გვინდა, —სად მოვნახოთ,
„რომე მივსცეთ ტახტი ჩვენი, სახედ ჩვენად გამოვსახოთ,
„სამეფოსა ვაპატრონოთ, სახელმწიფო შევანახოთ, |ხოთ.
„და არ ამოვსწყდეთ, მტერთა ჩვენთა ხრმალი ჩვენთვის არ ვამა-

„ვსთქვბ: თქვენის ძისა არა სმა გულსა ვით მიეფარების,
„მაგრამ კმა ჩემად იმედად, ვინ მზესა დაედარების;
„ვისცა სთხოვთ შვილსა სასიძოდ, მას დიდად გაეხარების,
„და სხვამცა რა გკადრო, თვით იცით, მაგას რა მოეგვარების,

„დავიწყეთ რჩევა საქმისა, გული უძს, თუცა მელია;
„ესთქვი: ჩემგან დაშლა ამისი არ ითქმის, არ საქმნელია.
„მეფემან ბრძანა: „ხვარაზმშა, ხელმწიფე ხვარაზმელია,
„ღ თუ მოგვცემს შვილსა საჩვენოდ, მისებრივ არ რომელია“.

„რომე პირველვე დაესკვნათ მათ, ესე შეეტყობოდა,
„ერთმანერთსაცა უჭვრეტდეს, სიტყვაცა აგრე სწბებოდა;
„ჩემგან დაშლისა კადრება მართ ამბად არ ეგებოდა;
„ღ ოდენ დავმიწდი, დავნაცრდი, გული მიდამო ჰკრთებოდა.

„დედოფალმან სთქვა: „ხვარაზმშა მეფეა, მორქმით მჯდომელი;
„მათსამცა შვილსა სასიძოთ ჩვენთვის სხვა სჯდობდეს რომე-
„შეცილებამცა ვით ვკადრე, რადგან თვით იყო მდომელი, |ლი?
„ღ მოწმობა დავრთე, დაესკვნა დღე ჩემი სულთა-მხდომელი.

„გაგზავნეს კაცნი ხვარაზმშას წინა, შვილისა მთხოველი,
„შესთვალეს: „გახდა უმკვიდროდ სამეფო ჩვენი ყოველი,
„არს ერთი ქალი საძეო, არ კიდე გასათხოველი“.
„და თუ მოგვცემ შვილსა სამისოდ, სხვასა ნულარას მოელი“.

„კაცრ მოვიდა, აეესო ჯუბაჩითა და რიღითა,
„გახარებოდა ხვარაზმშას სიხარულითა დიღითა.
„ებრძანა: „მოგხვდა ღვთისაგან ჩვენ რომე ვინატრიღითა;
„ღ თვით მაგისებრსა შვილსამცა ჩვენ ხელსა რასა ვხდიღითა“.

„კვლავ გაგზავნეს სხვანი კაცნი სასიძოსა მოყვანებად,
„დაავედრეს: „ნუ აყოვნებთ, მოღით ჩვენად ნაბრძანებად“.
„მე მაშვრალი, ნაბურთაღი, საწოლს შეველ მოსვენებად,
„და გულსა სევდა შემეყარა, ვიწყე ჭირთა მოფოვნებად.

„მეტმან სევდამან მიმწურა გულსა დაცემად დანისად,
„ასმათის მონა შემოსდგა, შეესჯე ლალი და ჯანისად,
„წიგნი მომართვა, ეწერა: ვინ სჩანს აღვისა ტანისად,
„და ადრე მოღიო, გიბრძანებს, დაუყოვნებლად ხანისად“.

„შევჯექ, წაველ, ბაღას მიველ, ვითა სცნობდე ლხინთა ზო-
„ბაღა შევლე, კოშკი დამხვდა, ასმათ ვნახე ძირსა დგომით; | მით;
„ვნახე, ვსჭვრეტდი ნატირებად, ცრემლი აჩნდა ღაწვთა წთომით,
„და დამიმძიმდა, არა ვკითხე, ჩემი სჭირდა მისვლა ნდომით.

„იგი ვნახე დაღრეჯილი, ესე მეტად დამიმძიმდა,
„ვითა წინას შემომცინის, არლა ვგრე გამილიმდა.
„ყოლე სიტყვა არ მომიგო, ოდენ ცრემლთა გარდმოსწვიმდა;
„და ამით უფრო დამაწყლულა, არა წყლულთა მიაქიმდა.

„ჩემნი ერთნი გონებანი მეტად შორად გამიკიდნა;
„შინა კოშკად შემიყვანა, თარდასაცა ამიზიდნა.
„შეველ, ვნახე იგი მთვარე, ჭირმან ყველამ უკუმრიდნა,
„და გულსა ქუშნი შემომადგნა, მაგრა გული არ დამიდნა.

„იყო არ ნათლად ნათელი, თარდაგსა შემოდგომილი,
„ებურა მოშლით პირ-ოქრო მე მივეც რიდე რომელი,
„მითვე მწვანითა უებრო მიწოლით ტახტსა მჯდომელი,
„და ცრემლისა ღვარსა მოეცვა პირი, ელვათა მკრთომელი.

„ქვე წვა, ვით კლდისა ნაპირსა ვეფხი პირ-გამეხებული,
„არცა მზე ჰგვანდა, არც მთვარე, ხე აღვა ედემს ხებული.
„ასმათმან დამსვა შორს გვარად გულსა მე ლახვარ ხებული.
„და მერმე წამოჯდა წარბ-შერქმით გამწყრალი, გარისხებული.

„მიბრძანა: „მიკვირს, რად მოხველ, მშლელი პირისა მტკი-
„გამწირავი და მუხთალი, შენ გამტეხელი ფიცისა; | ცისა,
„მაგრამ ნაცვალსა პასუხსა მოგცემსო, ზენამ იცისა“.
„და ვკადრე: „რა გკადრო პასუხი მის ჩემგან მე უვიცისა“.

„ესთქვი: „პასუხსა ვერას გკადრებ, თუ არა ვსცნობ მე მარ-
„რა შეგცოდე, რა მიქნია უცნობოსა, ფერ-ნამკრთალსა“ . | თალსა:
„კვლავცა მითხრა: „რას გეუბნო მტყუანსა ლ შენ მუხთალსა;
„ლ დიაცურად რად მოვლორდი, მე დაუწვავ ამით აღსა.

„შენ არ იცი ხვარაზმშასი საქრმოლ ჩემად მოყვანება?
„შენ ჯდომილხარ სავაზიროდ, შენი რთულა ამას ნება,
„შენ გასტეხე ფიცი ჩემი, სიმტკიცე და იგი მცნება!
„ღ ღმერთმან ჰქმნას ზ დაგიჩინოს ცუდათ შენი ხელოვნება!

„გახსოვს, ოდეს ჰაჲ-ჰაჲ ზმიდი, ცრემლნი შენნი ველთა ბან-
„მკურნალნი და დასტაქარნი წამალსაყე მოგიტანდეს? |დეს,
„მამაცი სა სიცრუვესა ნეტარ სხვანი რამცა გვანდეს!
„და რადგან დამთმე, მეცა დაგთმოზ, ვინძი უფრო დაზიანდეს!

„ამას ვბრძანებ, ვინცა მინდა, ეპატრონოს ინდოეთსა!
„ეგეც მე მაქვს პატრონობა, უგზოთ ვლიდენ, თუნდა გზეთსა,
„აგე აგრე არ იქმნების, აწ მომცდარხარ მოსაცეთსა.
„და აზრნი შენნი შენვე გგვანან მტყუანსა და შენ აგეთსა.

„ცოცხალ ვიყო, შენ ინდოეთს, ღმერთო, ხანი ვერა დაჰყო;
„თუ ეცადო დაყოფასა, ხორცთა შენთა სული გაჰყო.
„სხვა ჩემებრივ ვერა ჰპოვო, ცათამდისცა ხელი აჰყო“.
„და ესე სიტყვა დაასრულა, ყმა ატირდა სულთქმა აჰ ჰყო.

„ესტქვა, რა მესმა ესე მისგან, მეიმედა მეტის მეტად,
„კვლავ მიეცა თვალთა ძალი მის ნათლისა ეგრე ჰვრეტად. |ტად?
„აწ დავკარგე, რად არ მიკვირს, რად ვცოცხალვარ, რად ვარ რე-
„ღ ვა სოფელო უხანოო, რად ჰზი სისხლთა ჩემთა ხვრეტად?!

„შევხედენ, ვნახენ სასთუმალ მუსაფი გაშლით მდებარე,
„ავიდე, ავდეგ დვთისა და მერმე მე მათი მქებარე;
„აკადრე, თუ მზეო, დაგიწვავ, ჩემიცა დაწვა მზებარე.
„და რადგან არ მომკლავ, პასუხი ერთი-ლა გკადრო მე ბარე.

„რომე გკადრებ, ესე სიტყვა აწ თუ ცუდათ ნალიქნია,
„ცამცა მრისხავს, მზისა შუქნი ყველა ჩემთვის ნაშუქნია!
„თუ მადირსებ გაკითხვასა, ავი არა არ მიქნია.
„და მან მიბრძანა: „რაცა იცი, ჰსტქვიო“, თავი დამიქნია.

„კვლავცა ვკადრე: „მე თუ, მზეო, თქვენთვის ფიცი გამეტე-
„ღმერთმან აწვე რისხვა მისი ზეცით ჩემთვის გაამეხოს! ხოს,
„ვისი გინდა უშენოსა პირი მემზოს, ტანი მებოს.
„და მაშა მაშინ როგორ დაერჩე, რა ლახვარი გულსა მესოს!

„მე მეფეთა დარბაზს მიხმეს, შეჰქმნეს დიდი ვაზირობა,
„მათ წინასვე დაეპირათ იმა ყმისა უენი ქმრობა.
„დამეშალა, ვერ დავშლიდი, დამრჩებოდა უმეცრობა;
„ღ თავსა ვუთხარ, მიემოწმე, ჟამად გიჯობს გულ-მაგრობა.

„მემცა დაშლა ვითა ვკადრე, რადგან იგი ვერ მიმხვდარა?
„არ იტყვის, თუ ინდოეთი უპატრონოდ არ მომხდარა,
„ტარიელ არს მემამულე, სხვასა მართებს არვის არა.
„და ვის მოიყვანს არა ვიცი, ანუ იგი ვინ მომცდარა.

„ესთქვი, ამითა ვერასა ვიქმ, ღონე სხვა რამ მოვიგვარო;
„თავსა ვუთხარ: ნუ მოვიცავს გონებაო მრავალ გვარო.
„მედვა გული მხეცისაებრ, ათას-ჯერცა მინდორს ვარო,
„ღ ვისმცა მივსცე თავი უენი, უენვე რად მე არ წამგვარო.

„სულთ ვიყიდი გულისათვის, კოშკი ამად გამებაზრა.
„იგი წვიმა დარენელდა, რომე პირველ ვარდი აზრა;
„ენახე, ძოწსა მარგალიტი გარე ტურფად მოემაზრა,
„და მიბრძანა თუ, ეგე საქმე მემცა მართლად რად მეაზრა.

„არ დავიჯერებ მე უენსა ღალატსა, ორგულობასა,
„უარის ქმნასა ღვთისასა, ამისთვის არ მადლობასა.
„იაჯდი თავსა ჩემსა და მორჭმით ინდოეთს ფლობასა, |ხასა.
„ღ მე ღ უენ დავსხდეთ ხელმწიფეთ, ჰსჯობს ყველა სიძე-სძლო-

„მე ღმობიერად მომიტკბა გამწყრალი, გამქისებული,
„ანუ მზე იყო ქვეყანად, ან მთვარე პირ-გავსებული.
„ახლოს დამისვა, დამიტკბა, აქამდის არ ღირსებული,
„ღ მეუბნებოდა: „დამევსო ცეცხლი ამითა გზებული“.

„მიბრძანა თუ, „გონიერი ჰხამს არ ოდეს არ აჩქარდეს,
„რაცა სჯობდეს, მოაგვაროს, საწუთროსა დაუწყნარდეს.
„თუ სასიძო არ მოუშვა, ვათუ მეფე გაგიმწარდეს;
„და შენ და ისი წაიკიდნეთ, ინდოეთი გარდაჰქარდეს.

„კვლავ: თუ სიძე შემოუშვათ, მე შემირთოს, იყოს ასდენ,
„ერთმანერთსა გავეყარნეთ, ძოწეული გაგვიფლასდენ,
„მათ მორჰმულთა მოივლინონ, ჩვენ პატიჟი გაგვიასდენ,
„და ეგე ამბად არ ეგების, რომე სპარსნი გაგვიხასდენ“.

„მე ვკადრე: ღმერთმან აშოროს მას ყმასა შენი ქმარობა.
„რა შემოვიდნენ ინდოეთს, შევიგნა მათი გმირობა,
„უჩვენო ჩემი ძალ-გული და ჩემი მეომარობა,—
„და ასრე დაეხოცნე, შეეძლოსთ აღარა არ სახმარობა.

„მიბრძანა თუ, „ჰხამს დიაცი დიაკურად, საქმე დედლოდ,
„დიდსა სისხლსა ვერ შეგაქნევ, ვერ ვიქმნები შუა კედლოდ,
„რა მოვიდეს, სიძე მოჰკალ, მათთა სპათა აუწყვეტლოდ,
„ღ ჰქნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს ხმელსა ნედლოდ.

„ასრე ჰქმენ, ჩემო ლომო, და მჯობო ყოველთა გმირთაო,
„მიპარვით მოჰკალ სასიძო, ლაშქართა ნუ მოირთაო,
„მისთა სპათაცა ნუ დაჰხოც, ზროხათა ვითა ვირთაო.
„და დიადი სისხლი უბრალო კაცმანცა ვით იტვირთაო.

„იგი რა მოჰკლა, ეუბენ პატრონსა, ჩემსა მამასა,
„ჰკადრე თუ, სპარსთა ვერა ვიქმ ინდოეთისა ჰამასა,
„ჩემია მკვიდრი მამული, არ მივსცემ არცა ღრამასა,
„და არ დამეხსნები, გაგიხდი ქალაქსა, ვითა ტრამასა!

„ჩემი ყოლა ნურა გინდა, სიყვარული, ნურცა ნდომა,
„ამით უფრო მოგეცემის სამართლისა შენ მოხდომა.
„ჰქმნას მეფემან ყელ-მოტეხით შემოხვეწა, შემოკლომა, |მა.
„ღ ხელთა მოგცემ თავსა ჩემსა, შეგვეფეროდეს ერთგან სხლო-

„ესე მეტად მომეწონა თათბირი და გამორჩევა,
„ჩემთა მტერთა დავაცადე დასახოცლად ხმლისა ქნევა;
„მერმე ავდეგ წამოსავლად, მან დამიწყო ქვე-ქვე წვევა.
„და მწადლა, მაგრამ ვერ შევმართე შეჭიდება, შემოხვევა.

„ხანი დავყავ, გავეყარე, მაგრამ გავხე ვითა ხელი;
„ასმათ წინა ჩამომიძღვა, ჩამდიოდა ცრემლი ცხელი.
„ჭირი ბევრ-ჯელ ვაათასე, ლხინი ჩემი ვაერთხელი,
„და მერმე წასვლა არა მწადლა, ამად მივალ არ ფიცხელი.

მოვიდა კაცი, სასიძო მოვაო, მოსვლა გეახარა,
„მაგრა, თუ ღმერთი რას უზამს, არა იცოდა გლახ არა,
„მეფესა მიხვდა სიამე, არ სიტყვა ივაგლახა რა,
„და მიბრძანა, ახლოს მიმისვა, მოდიო, თავი დახარა.

„მიბრძანა: „ჩემთვის ესე დღე ლხინი და სიხარულია,
„გარდავიხადოთ ქორწილი, ჰხამს ვითა დასასრულია; |ლია,
„კაცი გავგზავნოთ, მოვილოთ, ყოვლგნით საჭურჭლე სრუ-
„და უხვად გავცემდეთ, ვავსებდეთ, სიძუნწე უმეცრულია“.

„მე გავგზავნე ყოვლგნით კაცნი საჭურჭლისა წამომხმელნი ი,
„სასიძოცა მოგვივიდა, იყვნენ ხანსა არ დამხმელნი,
„შიგნით ჩვენნი გაეგებნეს, გარეთ მოსდგეს ხორაზმელნი,
„ღმათ ლაშქართა, ერთგან მყოფთა, ვერ იტევდეს ვერცა ველნი.

„მეფემან ბრძანა: „მოჰკაზმეთ კარვითა მოედანია;
„რა მოისვენოს სიძემან, დაჰყოს ცოტაი ხანია;
„მუნ მისდა ნახვად გავიდნენ უშენოთ სპანი სხვანია,
„და შენ აქა ნახენ, კმარიან, აქა ნახვისა კმანია“.

„მოედანს დავდგი კარვები წითლისა ატლასებისა;
„მოვიდა სიძე, გარდახდა, დღე ჰგვანდა არ აღვსებისა,
„შეიქმნა გასვლა შიგნითა, ჯარია მუნ ხასებისა,
„და დაიწყეს დგომა ლაშქარმან, თემ-თემად დას-დასებრისა.

„მე დავშვერ, ვითა წესია საურავ-გარდახდილისა,
„შინა წამოველ მაშვრალი, ქმნა მომდომოდა ძილისა,
„მონა მოვიდა, მომართვა წიგნი ასმათის ტკბილისა:
„და აღრე მოდიო, გიბრძანებს მსგავსი აღვისა ზრდილისა“.

„ცხენისაგან არ გადავხე, წაველ ფიცხლად, დავმორჩილდი,
„ქალი დამხვდა ნატირები, ვკითხე ცრემლსა რასა მილდი?
„მითხრა: „შენი შესწრობილი, ტირილსამცა ვით ავცილდი,
„ღ გაუწყვეტლად ვით გამართლო, რა გვარამცა გავაქილდი“.

„შევედით, ვნახეთ ბალიშსა ზედა წარბ-შერქმით მჯდომარე,
„მზე ველარას იქმს მის მეტსა, მას განენათლა რომ არე.
„წარვსდევ, მიბრძანა: „რასა ჰსდგი, დღე მიგიჩნს წინ საომარე?
„და ანუ გამწირე, მიტყუვე და კვლავცა მოიმცდომარე?“

„მე მეწყინა, აღარრა ვსთქვი, ფიცხლავ გარე შემოვბრუნდი,
„უკუ ვყივლე, აწ გამოჩნდეს, არ მინდოდეს, ვისცა უნდი,
„ქალი ომსა რა გვარ მაწვევს, აგრე ვითა დავძაბუნდი?
„და შინა მოველ, მოკვლა მისი დავაპირე, არ დავყმუნდი.

„ასსა ვუბრძანე მონასა, საომრად დაემზადენით;
„შევსხედით, გავლეთ ქალაქი, არავის გავეცხადენით.
„კარავსა შეველ, სასიძო ვითა წვა, ზარმკა თქმად ენით.
„ღ უსისხლოდ მოვკალ იგი ყმა, თუცა ჰხმდა სისხლისა დენით.

„კარვის კალთა ჩახლათული ჩავსქერ, ჩავაკარაბაქე,
„ყმასა ფერხთა მოვეკიდე, თავი სვეტსა შევუტაკე,
„წინა მწოლთა დაიძახეს, გლოვა მიხვდათ საარაკე,
„და ცხენსა შევსჯე, წამოცაველ, ჯაჭვი მეცვა საკურტაკე.

„ხმა დამივარდა, შეიქმნა ზახილი მოსაწყევარი.
„წამოველ, წევნა დამიწყეს, დავხოცენ ჩემი მღევარი.
„ქალაქი მქონდა მაგარი, მტერთაგან მოურევარი,
„და მუნ შიგან შეველ მშვიდობით, ამაღ იგივე მე ვარი.

„კაცი გავგზავნე, ვაცნობე ყოვლგან ლაშქარსა ყველასა:
„აქა მომმართეთ ვინცალა ჩემსა იქმოდეთ შველასა.
„არ გასწყდა მოსვლა მღევართა ღამესა დია ბნელასა,
„და ჩემნი რა სცნიან, ჰსცვიდიან თავებსა მათსა მრთელასა.

„ცისკრად ავდევ, შევეკაზმე, რა გათენდა ღამე დილად,
„ვნახე სამნი დიდებულნი მეფისაგან მოგზავნილად:
„ებრძანა თუ, „ღმერთმან იცის, გამეზარდე ვითა შვილად,
„და ჩემი ასრე რად შესცვალე სიხარული სიმძიმით?

„ხვარაზმშას სისხლი უბრალო სახლად რათ დამადებინე?
„თუ ჩემი ქალი გინდოდა, რათ არა შემავებინე?
„მე ბერსა, შენსა გამზრდელსა, სიცოცხლე მაარმებინე,
„და ღღე სიკვდილამდი შენიცა თავი არ მახლებინე!“

„მე შევუთვალე: მეფეო. ვარ უმაგრესი რვალისა,
„თვარა რად მიშლი სიკვდილსა, ცეცხლი სიკვდილთა აღისა;
„მაგრამ, თვით იცი, ხელმწიფე ჰხამს მქნელი სამართალისა,
„და მე თქვენმან მზემან მაშოროს ნდომა თქვენისა ქალისა.

„იცი, ინდოთა სამეფო რაზომი: სრა-საჯდომია?
„ერთილა მე ვარ მემკვიდრე, ყველაი თქვენ მოგხდომია!
„ამოსწყდა მათი ყველაი, მამული თქვენ დავრჩომია,
„და ღღესამდი ტახტი უჩემოდ არავის არ მოხდომია.

„ვერ გათნევ, თქვენმან კეთილმან, აწ ეგე არ მართალია,
„ღმერთმან არ მოგცა ყმა შვილი, გიზის ერთაი ქალია.
„ხვარაზმშა დავსვა ხელმწიფედ, დამრჩების რა ნაცვალია?
„ღ სხვა მეფე დაჰსჯდეს ინდოეთს, მერტყას მე ჩემი ხმალია?!

„შენი ქალი არა მინდა, გაათხოვე, გამარიდე,
„ინდოეთი ჩემი არის, არვის მივსცემ ჩემგან კიდევ;
„ვინცა ჩემსა დამეცილოს მისით, მასცა ამოვფხვრიდე,
„და სხვად მეშველსა გარეგანსა, მამკალ, ვისცა ვინატრიდე!

შბაგი ნუწადინ ფრიდონისა, ოდეს ტარეულ შემოეყარა
ზღვის პირსა.

„ლამით მევლო, მოვიდოდი, ზღვისა პირსა აჩნდეს ბაღნი,
„ჰგვანდეს ქალაქს, ვიახლოენით, ცალკერძ იყვნეს კლდეთა ნალ-
„არ მიამის კაცთა ნახვა, მიდაღვიდის გულსა დაღნი; [ნი,
„და მუნ გადავხე მოსვენებად, დამხვდეს რამე სენი ლაღნი.

„ხეთა ძირსა მივიძინე, მათ მონათა სჭამეს პური;
„მერმე ავდეგ სევდიანი, მიღამდება გულსა მური,
„ვერა მეცნა ეგზომ გრძელად, ვერ ჭორი და ვერ დასტური.
„და ველთა ცრემლი ასოვლებდა, თვალთა ჩემთა მონაწური.

„დახილი მესმა, შევხედენ, მოყმე ამაყად ჰყოლდა,
„შემოირბევდა ზღვის პირ-პირ, მას თურმე წყლული სტკიოდა.
„ხმლისა ნატეხი დასვრილი აქვს, სისხლი ჩამოსდიოდა.
„და მტერთა ექადდა, წყრებოდა, იგინებოდა, ჩიოდა.

„ზედა სჯდა შავსა ტაიქსა, ესე აწ მე მყავს რომელი,
„მართ ვითა ქარი მოჰქროდა, გაფიცებული, მწყრომელი.
„მონა მივსწივე, მისისა შეყრისა ვიყავ მდომელი;
„და შევსთვალე: დადეგ, მიჩვენე, ლომსა ვინ გაწყენს, რომელი.

„მას მონასა არა უთხრა, არცა სიტყვა მოუსმინა.
„ფიცხლავ შევსჯე, ჩავეგებე, მე ჩავუსწარ, ჩაველ წინა;
„ვეუთხარ, დადეგ, გაგიგონე, შენი საქმე მეცა მინა.
„და შემომხედა, მოვეწონე, სიარული დაითმინა....

დათხოვნა ავთანდილისაგან როსტევან მეფისა და ვეზირის
საუბაძი და ხვეწნა.

...რაცა იცოდა, ყველაი ჰკადრა მოშიშრად ენითა,
კვლავ მოახსენა: „რამცა სცნო სიტყვითა ესოდენითა,
„თუ რა-გვარ მყოფი მინახავს, თუ რა-გვარ ცრემლთა დენითა,
„და მართალ ხართ, ჩემთვის რისხვანი თუმცა იანაზდენითა.“

რა მეფემან მოისმინა, გაგულისდა, გაუცნობდა,
ფერი ჰკრთა და გასაშიშრდა, შემხედველთა შეაშთობდა;
შეუძახნა: „რასთვის შმაგობ, მაგას სხვამცა ვინ მითხრობდა!
„და ავსა კაცსა ურჩევნია, ავსამცა რას აღრე ჰსცნობდა!

„ვითამც რამე სიხარული საქმე მითხარ, ვითა ლადრად!
„მაგის მეტი რა ვინ მიყოს, თუ არ მომკლავს მუხთლად, ლად-
„შმაგო, ენა ვით იხმარე, აწ მაგისად ჩემად კადრად! [რად.
„და აგრე შმაგი არც ვეზირად არად ვარგხარ, არცა სხვად რად.

„ჰხამსცა, კაცმან პატრონისა საწყინარსა არ ღარიდნეს?
„ოდენ სიტყვა უმეცრული უმეცარად დაიყბედნეს,
„მე მაგისად მოსმენამდის, რად არ ყურნი შემეჭედნეს!
„და შენ თუ მოგკლა, სისხლნი შენნი ჩემმან ქედმან მიიქედნეს.“

კვლავ უბრძანა: „თუმცა მისგან და არ იყავ მოგზავნილი,
„თავმან ჩემმან, თავსა მოგკვეთ, არად უნდა ამას ცილი.
„წა, უკუსდეგ! აი შმაგი, უმეცარი, შლეგი, წბილი!
„და შაბაშ-სიტყვა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე, მისგან ქმნილი!

„ღადრკა, სკამნი შემოსტყორცნა, ჰკრა კედელსა, შეაღეწნა,
„ღააცთუნა, მაგრამ მისთვის ალმასნა, არ აბეწნა:
„ვით მიაბზე წასვლა მისი, ვინ აღვისა ნორჩი ხე წნა“!
და ვეზირსა ცრემლმან ცხელმან ლაწვნი თეთრნი აახეწნა.

ვეზირმან გლახ გამორიდნა, მართ.ველარას ვერ იძრწინვებს;
გამოდრწა და გამომელდა, გულსა წყლულსა მოიმტკივნებს,
შეის ხასობს, გაის ქუშობს, ენა ასრე მოაყივნებს,
და მტერი მტერსა ვერას ავნებს, რომელ კაცი თავსა ივნებს.

ანდერძი ავთანდილისა რუსტეკან მეფისა მამართ, ოდეს
გაიშარა.

დაჯდა წერად ანდერძისა, საბრალოსა საუბრისად:

„ჰე, მეფეო, გავიპარე ძებნად ჩემგან საძებრისად,
„ვერ დავსდგები შეუყრელად ჩემთა ცრემლთა მომდებრისად!
„და შემინდევ და წამიტანე მოწყალებად ღვთაებრისად!

„ვიცი, ბოლოდ არ დამიგმობ ამა ჩემსა განზრახულსა, —
„კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა.
„მე სიტყვასა ერთსა გკადრებ პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:
„და სიცრუვე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე გულსა.

„რადგან თავი სიცრუვეა ყოვლისა უბედობისა,
„მე რად გავსწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა!
„არა ვიქ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა,
„ღ მით ვისწავლებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ-მწყობრთა-მწყობ-
[რისა.

„ვინ დამბადა, შეძლებაცა მანვე მომცა ძლივე მტერთად,
„ვინ არს ძალი უხილავი, შემწე ყოვლთა მიწიერთად;
„ვინ ხაზღვარსა დაუსაზღვრებს, ჰზის უკვდავი ღმერთი ღმერთად,
„და იგი გახდის წამის ყოფით ერთსა ასად, ასსა ერთად.

„რაცა ღმერთსა არა სწადდეს, არა საქმე არ იქმნების,
„მზისა შუქის ვერ მჭვრეტელი ია ჰხმების, ვარდი სტკნების;
„თვალთა ტურფა საჭვრეტელი ყველა რამე უშვენდების;
„და მე ვით გავსძლო უმისობა, ან სიცოცხლე ვით გეთნების.

„რაზომცა სწყრები, შემინდევ შეცვლა თქვენისა მცნებისა!
„ძალი არ მქონდა ტყვე-ქმნილსა მე მაგისისა თნებისა.
„არ წასვლა იყო წამალი ჩემთა სახმილთა გზნებისა.
„და სადა გინდ ვიყო, რა მგამა, ყოფაცა მქონდეს ნებისა.

„არას გარგებს სიმძიმელი, უსარგებლო ცრემლთა დენა, —
„არ გარდავა გარდუალად მომავალი საქმე ზენა!
„წესი არის მამათაგან მოჭირვება, ჭირთა თმენა!
„და არავის ძალ-უძს ხორციელსა განგებისა გარდავლენა!

„რაცა ღმერთსა გაუგია თავსა ჩემსა გარდასავლად,
„გარდამხდეს და შემოვიქცე, აღარ დამრჩეს გული ავლად;
„თქვენვე გნახე მხიარული, დიდებით და დავლა მრავლად;
„ღ მას რა არგო დიდებად და კმარის ესე ჩემად დავლად.

„რა უარეა მამაცსა, ომშიგან პირის მღმეჭელსა,
„შემდრკალსა, შემინებულსა და სიკვდილისა მეჭველსა!
„კაცი ჯაბანი რითა სჯობს დიაცსა, ქსლისა მბეჭველსა?
„და სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა!

„ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი,
„მისგან ყოველი გასწორდეს სუსტი და ძალ-გულოვანი;
„ბოლოდ შეჰყარნეს მიწამან ერთგან მოყმე ღ მხცოვანი.
„და სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი.

„მერმე ვიშიშვი, მეფეო, თქვენად კადრებად ამისად!
„სცდების და სცდების, სიკვდილსა ვინ არ მოელის წამისად!
„მოვა შემყრელი ყოვლთათვის ერთგან დღისა და ღამისად!
„ღ თუ ვერა გნახენ ცოცხალმან, სიცოცხლე მქონდეს ჟამისად.

„თუ საწუთრომან დამამხოს, ყოველთა დამამხობელმან,
„ლარიბი მოკვდევ ღარიბად, ვერ დამიტიროს მშობელმან;
„ველარ შემსუდრონ დაზრდილთა და ვერცა მისანდობელმან;
„ღ მუნ შემეწყალოს თქვენმანვე გულმან მოწყალებ, ღმობელმან!

„მაქვს საქონელი ურიცხვი, ვერვისგან ანაწონები,
„მიეც გლახაკთა საქურჭლე, ათავისუფლე მონები,
„შენ დაამდიდრე ყოველი ობოლი, არას მქონები;
„და მიღვწიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეჭონები.

„რაცა თქვენთვის არ ვარგ იყოს საქურჭლესა დასადებლად,
„მიეც ზოგი ხანაგათა, ზოგი—ხიდთა გასადებლად,
„ნურა ნუ გშურს საქონელი ჩემი ჩემთვის წასაგებლად;
„და შენგან კიდე არვინ მივის ცეცხლთა ცხელთა დამავსებლად.

„ამას იქით ჩემგან ჩემი ამბავიცა არ გეცნევის,
„ამად გვედრებ სულსა ჩემსა, წიგნი გკადრებს, არ გეთნევის,
„არას არგებს ეშმაკისა სპქმეთაგან, დაეძლევის.
„და შემინდევ და შემივედრე, მკვდარსა რალა გარდმეხდევის!

„გვედრებ, მეფეო, შერმადინს, მონასა ჩემსა რჩეულსა,—
„ნაკად აქვს ჭირი სამისოდ ამ წელიწადსა წლეულსა,—
„ნუგეშისი ეც წყალობით, ჩემგან წყალობა ჩვეულსა,
„და ნუ დაადინებ თვალთაგან ცრემლთა სისხლითა ფრქვეულსა.

მისცა ანდერძი შერმადინს, რა გაათავა წერითა,
უთხრა: „ჰკადრეო მეფესა, საქმითა მეცნიერითა;
შენ დაგამეტებს ვერა ვინ მსახურებითა ვერრითა.“
და მოეხვია და ატირდა ცრემლითა სისხლთა ფერითა.

ლოცვა ავთანდილისაგან მიგზითას და გაზაჩვას მისი.

ილოცავს, იტყვის: „მაღალო ღმერთო ხმელთა და ცათაო,
„ზოგჯერ მომცემო პატიჟთა, ზოგჯერ—კეთილთა მზათაო,
„უცნაურო და უთქმელო, უფალო უფლებათაო,
„და მომეც დათმობა სურვილთა, მფლობელო გულის თქმათაო!

„ღმერთო, ღმერთო, გეაჯები, რომელი ჰფლობ ქვენათ-ზესა,
„შენ დაჰბადე მიჯნურობა, შენ აწესებ მისსა წესსა,
„მე სოფელმან მომაშორვა უკეთესსა ჩემსა მზესა,
„და ნუ ამოფხვრი სიყვარულსა, მისგან ჩემთვის დანათესსა!

„ღმერთო, ღმერთო მოწყალეო, არვიწ მივის შენგან კიდე,
„შენგან ვითხოვ შეწევნასა, რაზომსაცა გზასა ვლიდე:
„მტერთა ძლევა, ზღვათა დელვა, ღამით მავნე განმარიდე!
„ღ თულა დავრჩე, გმსახურებდე, შენდა მსხვერპლსა შევსწირვი-
[დე.“

რა ილოცა, ცხენსა შეჯდა, მალვით კარნი გაიარნა,
შერმადინცა დააბრუნა, თუმცა ვამნი აღიადნა.
მონა სტირს ღ მკერდსა იცემს, საბრალომან ცრემლნი ღვარნა:
და პატრონისა ვერა მჭვრეტმან ყმამან რამცა გაიხარნა?

აწ ამბავი სხვა დავიწყო, ყმასა წავჰყვე წამავალსა.
არ შეექმნა დარბაზობა მას დღეს როსტენს გულ-გამწყრაღსა,
რა გათენდა, ქუში აღგა, ჰგავს თუ აღენს პირით აღსა,
და ხმობა ბრძანა ვეზირისა, მიიყვანდეს შიშით მკრთალსა....

შოთა რუსთაველი

საერო ეპოსი

ამირან დარუჯანაშვილი

(საგმირო თქმულება)

სამნი ძმანი იყვნენ; ერთს მათგანს ერქვა სულ-კალმახი, მეორეს ბადრი და მესამესაც უსუბ; გვარად დარუჯანაშვილები იყვნენ.

უსუბს ერთი რკინის ქული ჰქონდა; დაიხურავდა ამ ქუდსა, ავიდოდა ალვის ხეზედ, რომელიც იქვე კარზედ ედგა და ერთს ისეთს საშინლად დაიყვირებდა, რომ დევებს იმის შიშით ძღვენები მოჰქონდათ.

ერთხელ უსუბი სანადიროდ წავიდა; ნადირობის დროს ერთს მთიანს ადგილას კოშკი ნახა; ახლოს რომ მივიდა, შეიტყუა, რომ კოშკში მზეთ-უნახავი ქალი ზისო. უსუბი კოშკში შევიდა და სამი დღე-და-ღამე დაჰყო ამ ქალთან. უსუბმა უთხრა ქალსა:

— ახლა-კი ჩემი წასვლის დროა. აი ეს ალმასის ბეჭედი, მე ამ სამს დღეში მოგკვდები და შენ თავს კარგად მოუარე და გაუფრთხილდი! ქალი მოგეცეს, — ეს ალმასი იმისი იყო, ვაჟი მოგეცეს, — თავის თავს დაირჩენსო.

უსუბი წამოვიდა და მართლა სამს დღეს უკან მოკვდა, დევებმა რომ გაიგეს, უსუბი აღარ არისო, ბადრი და სულ-კალმახი დაიბრიყვეს და მეღვინეებად დაიყენეს.

ქალს მიეცა ვაჟი, რომელსაც დედის მუცლიდან მოკლე ხმალი დაჰყო.

ეს პატარა ბავშვი უფალმა თავის ხელით მონათლა და სახელად ამირანი უწოლა. ვინც წლით იზრდებოდა, ამირანი ღლით იზრდებოდა; ასე რომ ათის წლის ამირანს ფიცხელის ომის გარდახდა კიდევ შეეძლო.

ერთხელ ამირანმა კოშკიდან გამოიხედა და დაინახა დედაკაცი, რომელსაც კოკით წყალი მიჰქონდა. ამირანმა თავის დედას უთხრა:

— დამენაძლევე, — აიმ დედაკაცს კოკა გაუტეხო და დედაკაცს-კი არა ვაფნო-რაო?

მართლაც გაისროლა მშვილდით ისარი და დედაკაცს კოკა გაუტეხა. დედაკაცი გაჯავრდა და სთქვა:

— დაგწყევლო, როგორ დაგწყევლო, — დედის ერთა ხარ; თუ აგრე კანი ვაფკაცი ხარ, წახვალ და დევებისაგან დაიხსნი ბიძებს, რომელნიც დევების მეღვინეობას ვერ ასდიანო.

ამირანი გაოცდა: ნუ თუ მე ბიძები მყვანან და იმათი ვინაობა-კი არ ვიციო!

წამოვიდა და უთხრა დედას:

— ძუძუ მამაწოვეო!

მოუჭირა ძუძუზედ კბილი და უთხრა:

— ბიძები მყავსო?

დედა ჯერ უარს ეუბნებოდა და, როცა ამირანმა ძლიერ მოუჭირა ძუძუზედ კბილი, ბოლოს უთხრა:

— გყავსო. ერთსა ჰქვიან ბადრი, მეორეს — სულ-კალმახიო.

მაშინვე ადგა ამირანი და წამოვიდა ბიძების საძებნელად. ბევრი იარა, თუ ცოტა იარა, იპოვნა ბიძები და შესძახა:

— ოჯახის შვილო, კარზედ გამოდიო!

ერთი ბიძა გამოვიდა კარზე და, როგორც დაინახა ამირანი, იფიქრა: ეს ჩემს ძმას უსუპსა ჰგავსო.

— პური მშიან, მაჭამეო, — უთხრა ამირანმა.

— ჩაიარე ბაღში, ხილი იხილე, ჩრდილი იჩრდილე და იქ მოგართმეო, — უთხრა ამირანს ბიძამა და თან გაჰყვა, რომ დევებს არა დაეშავებინათ-რა.

ღვევები მართლაც ამირანს დაჰხედნენ ბაღში და სთქვეს:

— ეს რა კარგი ყმაწვილი მოვიდა, მაგრამ მოკლე ხმალი აკრავსო.

მეორე ღვემა სთქვა:

მოკლე ხმალი რას აშავებს,
წამოვაგდოთ შამფურზედა,
ნაღვინეზედ კარგიაო.

ამის გამგონმა ამირანმა სთქვა:

ამირანო მშვენიერო,
ღვინის ფერო და ძლიერო,
მოკლე ხმალი რას გიშავებს,
ფეხი წავდგა წინა მეო.

ამოიღო ის მოკლე ხმალი და სულ ერთიანად დაჟლიტა ღვევები.

გახარებული ბიძები მოეხვივნენ ყელზედ თავიანთ ძმისწულს ზ მხსნელსა. ბიძებმა ამირანი შეიყვანეს სახლში. აქ ამირანმა ერთი რკინის ქუდი დაინახა და ჰკითხა ბიძებსა:

— ეს რა არისო?

ბიძებმა უთხრეს: ეს უსუბის ქუდია; ამას იმიტომ იხურავდა, რომ თავი არ გაჰხეთქოდა, როცა დაიყვირებდა და დაიყვირებდა ხოლმე ისე, რომ უსუბის ხმის შიშით ღვევებს ძღვენები მოჰქონდათო.

ამირანმაც აიღო ის რკინის ქუდი, დაიხურა, მაგრამ პატარა მოუვიდა; შეიგდო მჯეგებზე, გასწივ-გამოსწია, გაადიდა, გააგანიერა, დაიხურა და გავიდა გარედ.

ახლა ალვის ხეზე ასვლა მინდაო. მოჰგლიჯა ალვის ხე, გაისროლა შორს და ისე დაიყვირა, რომ იმისმა ხმამ ქვეყანა შესძრა და შეაზანზარა.

სხვა ღვევებს გული გახეთქოდათ, — ვაიმე უსუბი გაცოცხლებულაო, და აგერ ძღვენებს მოარბევინებდნენ. როცა კარგა დანაყრდნენ, ბიძები ძმისწულით წავიდნენ სანადიროდ.

სანადიროდ წამოვიდნენ

ამირან და ბიძა მისნი;

მთას ირემი წამოუხტათ,
ცასა სწვდება რქანი მისნი.
ამირანმა ბოძალი ჰკრა,
წითლად დასჭრა მკერდი მისი;
შვიდი დღე-ღამე იარა,
არ დაჰკარგა კვალი მისი.
მთაში ერთი კოშკი ჰპოვეს,
ცასა სწვდება წვერს მისი;
ამირანმა გარს უარა,
ვერ იპოვა კარი მისი.
ამირანმა წიხლი მიჰკრა,
იქ შეაბა კარი მისი;
შიგ ერთი მკვდარი ჰსვენია.
საწყალი და საბრალისი.
თითებსა და თითებს შუა
წიგნი უდევს ქალღმერთსი.
წაიკითხა ამირანმა,
შიგ ეწერა გვარი მისი:
„არც ისე დაკარგული ვარ,
დისწული ვარ უსუპისი;
მინამ ვიყავ, მტერი ვსრისე,
მე არ წამყვა ჯავრი მისი;
ერთი ბაყბაყ დევი დამრჩა,
მოვკვდი, წამყვა ჯავრი მისი;
ვინც იმ ბაყბაყ დევს მომიკლავს,
ჩემი რაში ალალ მისი;
კარებს უკან შუბიცი არის,
ის შუბიცი ალალ მისი.“

ბიძებმა უთხრეს ამირანს:

— ჩვენ გაჩვენებთ ბაყბაყ დევს. იმასთან ომი ჩვენ არ
შეგვიძლიან და შენი კი არ ვიცით; სხვა არა იყო-რა, ერთი
პირ-ცეცხლი დედა ჰყავს, იმას ვერ გადაურჩებიო.

ადგა ამირან, წავიდა,

იპოვნა კვალი დევისა.

ამირან და სულ-კალმახი

ორივ ისხდნენ წყლისა პირსა,

ამირანი ხმალსა ჰლესავს,
სულ-კალმახი უწყობს პირსა.

ენახოთ, დევი მოდის მთასავით და მოჰბუტბუტობს:

— ცოცხალი ვერ ჩაგიგდე ხელში და მკვდარს ავიღებ
და ძაღლებს მივცემო.

დევი დინჯად მოაბიჯებს,
დედამიწა შეიძვრისა.
ამირანმა შეუძახა:

— შენ კაცო, კაცო, ვინ ხარო?
სახელი შენი მითხარო?

— შენ ჩემს სახელს რად კითხულობ,
ვინა ვარ და სად მივალო?
უსუპის დისწული მოკვდა,
იმის საჭმელად მივალო!

— ადამიანს ვინ შეგაჭმევს?!
შენთან საომრად მოვალო!

ამირან, დევი შეიბნენ:
მიწას გაჭქონდა გრიალი!
ამირანმა დევი დასცა,
ალაგი დახვდა ქვიანი,
დასცა და მხარი მოსტეხა,
დააწყებინა ღრიალი!

ბიძებმა უთხრეს:

— მაგ მყარას დევს ცოცხალს ნუ გაუშვებ, თორემ
მაგის დედას ცოცხლები აქედან ვერ წაუვალთო.

ამირანმა უთხრა:

— მთელი დევი იყო, ვერა დამაკლო-რა და დაღეწილ-
დაჩეხილი რაღას მიზამსო; მაგის დედასაც, ღვთის მადლით,
გადაურჩებო.

დაღეწილ-დამტვრეული ბაყბაყი წავიდა ღრიალით დე-
დასთან.

ენახოთ, აგერ დედა მორბის და პირიდან ცეცხლსა
ჰყრის.

ბიძებმა ამირანს უთხრეს:

— მზადა გქონდეს ერთი გულა ნაცარი და ერთი გულა თაფლი; როცა ბაყბაყის დედა გეტყვის: მაჭამე რამეო, აიღე და ჯერ თაფლი მიე, მერე—ნაცარი. მართლაც, დევის დედამ უთხრა ამირანს: მაჭამე რამეო და ერთ წუთის სიცოცხლეს მოგანიჭებო. ამირანმა ერთი გულა თაფლი მისცა; მასუკან კიდევ მოსთხოვა თაფლი და დაჰპირდა ნახევარ წუთის სიცოცხლეს. ამირანმა აიღო ნაცრით სუსე გულა და თავზედ ჩამოაცვა, მოუსვა ხმალი და მოსჭრა თავი.

ამირანმა და ბიძებმა დამარხეს კოშკში რომ მკვდარი იყო და წამოვიდნენ შინ. გზაში სამი გველეშაპი შეჭხვდათ. ამირანმა ბიძებს უთხრა:

— სამნი ჩვენ ვართ, სამნი გველეშაპნი, მოდით დავხოცოთ, თორემ ვინ რას იტყვის, დარუჯანიანთ გველეშაპებისა ჰშინებიათო. ამოიღო ხმალი ამირანმა, ჯერ ერთს მოსჭრა თავი, მერე მეორესა. — მესამეზედ რაღა ხმალი მინდაო, დაადგა ერთს ლაყუჩზედ ფეხი, მეორე ლაყუჩს მოჰკიდა ხელი, ასწია ღონივრად, რომ გაჰგლიჯოს, და ამ დროს წყეულმა გველეშაპმა ჩაყლაპა. ბიძებმა გველეშაპს ამირანის ხმლით ცხრა ადლი ბოლო მოსჭრეს. ბოლო-მოჭრილი გველეშაპი მივიდა თავის დედასთან და უთხრა:

— დედა, მუცელსა მგლეჯავსო.

— ჭია-ლუას შესჭამდი, ან და იქნება, შეილო, დარუჯანიანთი ვინმე შესჭამეო?!

— ჭია-ლუა კი არა, თვითონ ამირანი შევჭამეო.

დედამ ეს რომ გაიგონა, წამოიძახა:

— აი დაგიდგა თვალი! მკვდარი იქნება—გაცოცხლდება, ცოცხალია და კეთილს არას დაგაყრისო. შესძახე ამირანს, გამოვიდესო.

გველეშაპმა შესძახა. ამირანმა მუცლიდან გამოსძახა:

— საიდგან გამოვიდე: პირიდგან გამოვიდე—ნარწყეველს დამიძახებენ, გვერდიდგან გამოვიდე—გვერდელას დამიძახებენო. ამ დროს ერდოდან მოუარეს ბიძებმა და ჩასძახეს ამირანს:

დარუჯანიანთ იციან,
ჩემას ჩადება დანისა,
ამოიღე და გასჭერი
წიბონი გველეშაპისა.

გასჭრა ამირანმა წიბო და გამოვიდა: საწყალს წვერ-
ულვაში სულ გასცვივნოდა. ერთმა ბიძამ დასცინა:

ამირანი დაიბადა,
გოჭსა ჰგავდა ხუხალოხსა,
წვერ-ულვაში გასცვივნოდა,
ჩაუყარა მუქაროსა.

მეორე ბიძამ-კი გული გაუკეთა:

მინდორშია დავდიოდი,
დავკრიბე ვარდი-სოსანი;
ამირან, ნუ გეწყინება,
სხვანიც არიან ქოსანი;
თხასაც ასხია ბალანი,
ჩალად-კი არ ღირს თმოსანი.

ამირანი ჩავიდა წყაროზედ, რომელიც იქვე ფერდოში
გამოჩუხჩუხებდა, დაიბანა ხელ-პირი და უკეთესი წვერ-ულვა-
ში ამოუვიდა. შემდეგ სამთავენი წამოვიდნენ სახლში. გზა-
ში ჯაგებიდან ერთი დევი წამოუხტათ. ამირანმა ერთი დას-
ჭყივლა და იქვე დაიჭირა. დევმა უთხრა:

— ამირანო, ოღონდ ნუ მომკლამ და ზღვის გაღმა
გასწავლი ქალსა, სახელად ერქვას ქალ-ვაშაო.

— რომ მომკლას ვინმემ, იქით სად მისტუმრებო, —
უთხრა ამირანმა.

— არა, არ მოგკვლენ. იმ მზეთ უნახავ ქალს ჰყავს ერთი
ვირი და ერთი მგელი. ერთი ცხვარი მგელს წაუღე და ერთი
ბულული თივა კიდევ ვირს წაუღე.

II

წავიდა ამირანი მზეთ-უნახავთან თავის რაშით, წაიღო
ერთი ბულული თივა და ერთი ცხვარი; რომ მიახლოვდა,

კარებზე გამოცვივდნენ მგელი და ვირი. ამირანმა მგელს ცხვარი მისცა და ვირს — თივა. დაიწყო სიარული და ამირანი შებრძანდა იმ ქალთან. ეს ქალი სწრაფად გამოვიდა და კარის ყარაულებს გაუწყრა: რად შემოუშვით ეს კაციო.

— რა ვქნათ, შენ არას გვატყვევდი და აი მაგან რა მოგვიტანაო, — უპასუხეს მგელმა და ვირმა.

ამირანმა ქალს უთხრა, წამომყევი სახლშიო.

ქალიც ნებას დაჰყვა: მხოლოდ იმდენი კი დამოცალე, რომ ჭურჭელი დავრეცხო და პირ-ქვე დავამხოვო. ამ ქალმა სულ ყველა ჭურჭელი დაამხო პირ-ქვე, და ერთი თეფში-კი, რამედენსაც დაამხოდა, იმდენი გადაბრუნდებოდა. გაჯავრებულმა ამირანმა დაჰკრა ფეხი და ეს თეფში სულ ჩაამტვრია. ერთმა თეფშის ნატეხმა გაამტვრია თანჯარა, ავარდა მალლა და გასწია ზეცაში ისე ჩქარად, რომ პატარა ხანს უკან აღარცკი სჩანდა. ეს თეფშის ნატეხი აფრინდა ზეცას ამ მზეთ-უნახავის დედ-მამასთან. დედ-მამამ, რაკი დაინახეს ამ თეფშის ნატეხი, მაშინვე მიხვდნენ, რომ ჩვენი ქალი ვილაცას მიჰყავსო. საჩქაროდ შეჰყარეს თავისი ჯარი-ჯამაათი და გამოსწიეს. ამირანმა მზეთ-უნახავი ქალი რაშზე შემოისვა, მოვიდა თავის ყმებ დევებთან და შესძახა:

— ოჯახის შვილებო, კარზე გამოდითო!

დევებმა უთხრეს ერთს რძალს:

— გაიხედე გარედ და გაუცინე, — თუ ერთი კბილი ქიქისა აქვს, დარუჯანიანთი იქმნება ვინმე, თუ არა და, გამოვალთ და შევქამთო.

დევის ცოლი გამოვიდა და გაუცინა ამირანს. ამირანმა შესძახა.

რას მიცინი დევის ცოლო,
რას მიჩვენებ თეთრსა კბილსა?
უსუპის ვარ, პეტრე მქვიან,
დავდივარ და ვეძებ ვირსა;
ხან დავკარგავ, ხან ვიპოვნი,
ჩემი ბედი ასე სჭრისა.

დევის ცოლი შევიდა და უთხრა: ჩვენ რომ ვირი შევქამეთ, იმისი პატრონი მოსულა და ვირს თხოულობსო. დევები გამოცვივდნენ გარედ, რომ ისიც შევქამოთო, მაგრამ ამირანმა ერთი-ერთმანეთზედ მიაწყ-მოაწყვიტა და სულ ამოჟლიტა. შემდეგ ამირანი შევიდა დევების სახლში და დაბინავდა თავისის მზეთ-უნახახის ქალით. ამასობაში ამ ქალის მამა თავისის ჭარით თავს წამოადგა და დასცა ბაირადი სახლის წინ. ამირანმა უთხრა თავისს ბიძებს: ეხლა მაინც გადიოთ, თითო კაცის მოკვლაში მაინც შემეწიენითო. ბიძებმა დაუჯერეს. ერთმა ბიძამ სთქვა: მე რომ მოვკვდე, იმითი გაიგებთ, რომ მაღლა ფრინველი აირევაო; მეორემ უთხრა: მე რომ მოვკვდე, ძირს ქიანჭველა აირევაო. პატარამ ხანს უკან ნახეს, რომ ქიანჭველებიც და ფრინველებიც აირივნენ. ამირანმა სთქვა: ისევ მე გავიდე, თორემ ისინი ვერას მიშველიანო. ამირანმა მზეთ-უნახავი ქალი ერთ მაღალ გორაზედ დასვა და უთხრა: — აქედან უყურე ომსაო. ახსენა ღმერთი, შეგდა თავის რაშხედა, შეერია ჯარში და როგორც თვითონ, ისე რაში, ელეტდა ჯარსა. ისე ამოხოცეს ეს ჯარი, რომ ერთიც აღარ დარჩა; შემდეგ ამირანი მიექრა თვითონ მზეთ-უნახავის მამას, რომელსაც დურმე თავზედ სპილოს ძვალი ეხურა. ამირანი რამდენჯერაც დაჰკრავდა ხმალს თავში, იმდენს ცეცხლსა ჰყრიდა. ბევრი ეწვალა ამირანი, მაგრამ ამ ხელმწიფეს ვერა უყო-რა.

ბოლოს ამირანს დაუძახა მზეთ-უნახავმა ქალმა:

ამირან, დედაბრის შვილო,

კილო არ იცი ომისა?

ზევით რასა სცემ სპილოსა,

ქვევით შემოჰკარ წვეროსა,

მიწვეს და მიიძინოსა!

მამამ დაუძახა თავის ქალსა:

დამიხედე ურცხვსა ქალსა,

კურო არჩია მამასა!

რისთვის გაგზარდა დედამა,

რისთვის გეტყულა ნანასა?!

ქალმა დაუძახა:

კარებს უკან მიმაგდებდნენ,
ძიძა მეტყოდა ნანასა!

ამირანმა ამ დროს შემოჰკრა ქვევით ხმალი და გააგდებინა თავი მზეთ-უნახავ ქალის მამას. დაღალულ-დაქანცული ამირანი წამოვიდა ნაომარ ადგილიდან და ამ დროს მკვდრებიდან სისხლში გათხვრილი კაცი წამოვარდა. ამირანმა დასჭყვივლა და იქვე დაიჭირა. ამირანს ეს კაცი უნდოდა მოეკლა, მაგრამ შეეცოდა და აღარ მოჰკლა.

როდესაც ამირანი წამოვიდა თავის მზეთ-უნახავისაკენ, მიეპარა ის კაცი, ჩაჰკრა ამირანს ფეხებში ხანჯალი და მოჰკლა. ამის მნახველმა მზეთ-უნახავმა დაიწყო ტირილი და ვაება: ეს ამოდენა ჯარი დამიხოცა, მამა მომიკლა და თითონ ამირანიც მომიკლეს, რაღა წყალში ჩავარდეო.

მაშინ უფალმა გამოჰგზავნა ყორანი, რომ გაეგო, რა ამბავი მოჰხდა; ყორანი ჩამოვიდა, გაძლა ლეშით, ავიდა მალა და მოახსენა: გუთანი უბიათო.

მეორედ უფალმა ყვავი გამოჰგზავნა. ისიც აქ ლეშით გაძლა და ჭფალს, როგორც ყორანმა, ყვავმაც ისე აუტანა ამბავი.

მესამედ მტრები გამოჰგზავნა უფალმა. მტრები ჩამოფრინდა, დაჯდა ერთს ალაგას, დაინახა, რომ მრავალი ხალხი იყო დახოცილი და ერთი მშვენიერი ქალიც ერთს ჰაბუკს დასტიროდა, — ფეხები სისხლში მოისვარა, აფრინდა და ღმერთს მოახსენა: — მრავალი ხალხი დახოცილი ჰყრია, ერთს უსამართლოდ მოკლულს მშვენიერს ფალავანს ერთი მზეთ-უნახავი ქალი დასტირისო, და ნიშნად თავისი გასისხლიანებული ფეხები უჩვენა.

ღმერთი გაუჯავრდა ყორანს და ყვავსა, რომ მოატყუეს და ესროლა მუგუზალი; ყორანი ძრიელ გაშავდა, რადგანაც იმას უფრო ძრიელ მოხვდა და ყვავი ძრიელ ვერ გაშავდა, რადგანაც ძრიელ ვერ მოჰხვდა; თურმე უწინ-კი ყორანიც და ყვავიც თეთრები ყოფილან.

უფალმა მტრედი დალოცა და უბრძანა: მკვდრებსაც დაეკვლოდე და ცოცხალსაც ეჭმევოდეო. უფალმა შეიწყნარა ვედრება მზეთ-უნახავის ქალისა და გამოჰგზავნა თავი. თავი მოვიდა და ამირანის სისხლს დაუწყო წოვა; ქალმა გაიხადა ქოში, ესროლა თავეს და მოჰკლა. თავის დედა გამოვარდა და დაუწყო ჩხუბი ქალსა, მერე წავიდა, მოჰგლიჯა ერთი რაღაც ბალახი, მიუსვ-მოუსვა მკვდარს თავეს და გააცოცხლა.

შემდეგ გაიგლო წინ ცემით და ეუბნებოდა, რომ აღარ გამოხვიდე სოროდან დედის დაუკითხავადაო.

მზეთ უნახავმაც იმისთანა ბალახი მოჰგლიჯა, მიუსვ-მოუსვა ამირანს და გააცოცხლა; შემდეგ ამირანმა ბიძებიც დააცოცხლა. ბიძები, ამირანი და მზეთ-უნახავი ქალი წამოვიდნენ სახლში.

რამდენისამე ხნის შემდეგ ამირანი ბიძებით სანადიროდ წავიდა. გზაში ერთი მკვდარი მიჰქონდათ მარხილით, ცხრა უღელი კამბეჩი ებათ და მაინც ძლივსა სძრავდნენ. მკვდარს მარხილიდან მკლავი გადმოვარდნოდა და მიწას გუთანვიითა სთხრიდა; მწუხარე დედა მკვდარს ცხენით მისდევდა და ხელში მათრახი ეჭირა. დაინახა ამირანი და უთხრა:

— დედა-შვილობას, ეგ მკლავი გულზედ დაადეო.

ამირანი მივიდა, უნდოდა მკლავი გულზედ დაედო, მაგრამ საძრაობაც ვერ უყო. დედა მკვდრისა გაჯავრდა, გადმოსწვდა ცხენიდან მკვდარს; მათრახის ტარით მკლავი გულზედ შეუღო და ამირანს უთხრა:

— დედა-შვილობა რომ არ მეთქვა, ამ მათრახით გაგაჭრელებდიო.

ამირანი დალონდა და დაუწყო ვედრება თავის ნათლიას—უფალსა. ამირანს გამოეცხადა უფალი. ამირანმა სთხოვა, მომეცი ღონეო, შესჩივლა აგრეთვე, რომ ერთის მკვდრის მკლავი ვერ ავწიეო. უფალმა მისცა კიდევ ამირანს იმდენი ღონე, რამდენიც იმ ცხრა უღელს კამბეჩსა

ჰქონდა. გახარებულმა ამირანმა გამოსწია და რაც გზაში ხე
ხვდებოდა, სულ აქედ-იქით ისვროდა. მაშინ უფალმა სთქვა:
ეს ამოდენა ღონე რომ მივეცი, ხალხს სულ გამიწყვეტავსო
და გამოეცხადა ამირანს სხვა კაცად. ამირანმა უთხრა უფალს,
მოდრი დამეჭიდეთ. უფალი და ამირანი დაიჭიდნენ და, რო-
გორც უნდა წაექცია ამირანს, უფალი გაეშვებინა და უთხრა:
— აი ამ ყავარჯენს მიწაში დავარქობ და ბიჭობა ის
არის, ვინც ამ ყავარჯენს ამოჰგლეჯავსო. უფალმა ყავარჯე-
ნი დაარქო მიწაში, ამირანი მივიდა და, რამდენიც ამოსწია
ყავარჯენი, იმდენი უფრო მიწაში ჩავიდა. მაშინ უფალმა
გადასწერა პირ-ჯვარი და ამირანი ჯაჭვით დაება და ზედაც
დიდი უზარ-მაზარი მთა გადაეთარა.

III

მას აქედ ამირანის პატარა ფინია მთელი თორმეტი
თთვე განუწყვეტლივ ჰლოკავს ჯაჭვს, რომლითაც არის და-
ბმული ამირანი; ფინიას ლოკვით ისრე გაიღევა ხოლმე
ჯაჭვი, რომ ერთი რომ გაჰკრას ამირანმა, გაწყდება, მაგრამ
დიდ-ხუთშაბათს მჭედლები კვერს რო დაჰკვერენ სამჯერ, იქ
ის ჯაჭვი ისევ მთელდება; ასე წვალობს მთელი ჟამი საწყა-
ლი ფინიაც; და თუ არც ერთმა მჭედელმა არ დაჰკრა
კვერი, ამირანი იმ ჯაჭვს გასწყვეტს, გორას იქით გადაიგდებს
და სულ ყველა მჭედლებს გასწყვეტავს. შეიღს წელიწადში
ერთხელ ამირანს კარი ეღება. ერთხელ პატარა მწყემსს ცხვა-
რი ჰყოლოდა შეფენილი იმ გორაზედ, საცა ამირანი არის
დაბმული; დაენახა, რომ ამ გორას ფერდოს განივრად პირი
დაეღო; მწყემსს შიგ შეუხედნია და დაუნახავს დიდი, უზარ-
მაზარი ვაჟკაცი, რომელსაც ცხვრის ოდენა თვალები ჰქონდა
თურმე. ეს იყო თვითონ ამირანი. პატარა ბიჭს შეჰშინებოდა
და გამოქცევა დაეპირებინა. ამირანმა დაუძახა: აქ, ხვრელში
შემოდო, ნუ გეშინიანო, ამირანმა დაუყვავა ბავშვს და უთხრა,

შეც ქრისტიანი ვარ და ნურაფრისა გეშინიანო. ამირანმა გამოართვა მწყემსს პური, რომელიც იმას გულაში ედვა, მოუჭირა ხელი და სამი წვეთი სისხლი გამოადინა; მერე თავისს პურს მოუჭირა ხელი, რძე გამოადინა და სთქვა:

— პური ამისთანა უნდა გიცხებოდეთო. ამირანმა დაანახვა ბავშვს ხმალი და უთხრა, — მომაწოდეთო! მწყემსმა ხმალი ვერც-კი შეანძრია, ისე დიდი იყო. შემდეგ ამირანმა მწყემსი გააწვინა, ხელები ხმალს მოაკიდვინა და თვითონ ფეხებს გამოსწია; ხმალის სიმძიმეს მწყემსის წელმა ვერ გაუძლო, დაიყვირა: ვაიმე წელიო! და ხმალს ხელები მოაშორა. შემდეგ ამირანმა მწყემსი ღვედზედ გაგზავნა, რომ ღვედით მოეთრია ხმალი და თანაც დაარიგა, გზაზედ არავისათვის არ გაეცა ხმა, რაც უნდა ეკითხნათ.

მწყემსი წავიდა სახლში, აიკიდა ღვედი და წამოიღო. მწყემსს ერთი ქალი წყევლით გამოეკიდა და ჩააცვიდა: სად მიგაქვს ეგ ღვედიო? ბიჭი, რაკი გაბეზრდა, უთხრა: შენ რა გინდა, საცა მიმაქვსო!

მწყემსმა მიიტანა ეს ღვედი გორასთან, ბევრი უარა ამ გორას გარს და შესავალი-კი ველარ უპოვნა, რადგანაც შესავალი გზა გაუქმდა იმის გამო, რომ იმ დედაკაცმა აცდინა მწყემსი და დაალაპარაკა.

ახლა თურმე ამირანი როდისმე რომ წამოდგეს, მჭედლებისა და ქალების სინსილას გააწყობსო.

ხალხური „ვეფხისტყაოსანი“

(საგმირო თქმულება)

იყო და არა იყო რა, იყო ერთი უწინდებური დიდი გმირი კაცი, სახელად ტარიელი. ჰყავდა ცოლად მეტად მშვენიერი, მზეთ-უნახავი ქალი, სახელად მზე-ქალი. ისეთი ლამაზი იყო ტარიელის მზე-ქალი, რომ ღამე-ბნელაში ანა-

თებდა და აშუქებდა, როგორც ლამპარი, როგორც ცის მნათობი. და მიტომაც ეძახდენ მზე-ქალს.

ტარიელი უდიერი ღონიერი იყო და ქვეყანაზე არაფერი არ უმაგრდებოდა. ყველა ღონიერ დევს ეშინოდა და ერიდებოდა მისი. მუდამ სანადიროდ დადიოდა; დილით წავიდოდა და ხალამოთი მოჰქონდა ცალ მხარზე მოკლული ირემი და ცალზე—დიდი, უზარ-მაზარი ხე—შეშათა. ტარიელი აიღებდა თავის დიდ ქვაბს; შედგამდა ნანადირევის მოსახარ-შავათ, დაავლებდა ხელს, იმ უზარ-მაზარ ხესა, დაანარცხებდა დედამიწაზე და სულ ლუკმა-ლუკმათ აქცევდა შეშათ!..

ბევრს ედვა გულში მოტაცება ტარიელის მზე-ქალისა, მაგრამ ვერავინ ბედავდა ტარიელის შიშით. ყველაზე ჭფრო უურდათ ეს ქალი ტარიელისათვის ქაჯებსა და მაცილებს (ეშმაკებს). ყოველ დღე და ყოველ წამს იმის საცადში იყვნენ მაცილები, რომ ეშოვნათ დრო და მზე-ქალი (ნესტან-დარეჯანი) მოეტაცნათ და თავიანთის წაეყვანათ. ერთხელ, როცა ტარიელი სანადიროთ იყო წასული, მოვიდნენ, მზე-ქალთან მაცილები და თან მოიტანეს ერთი ახალ გაკეთებული კიდობანი. მაცილები იმ სახით მოვიდნენ მზე-ქალთან, როგორც ხორციელი ადამიანები და როგორც ტარიელის ერთგული მონები. მოახსენეს ტარიელის მზე-ქალს: კიდობანი მოგართვით ტანისამოსის შესანახადო და მოგეწონებათ თუ არა—აბა ნახეთო. როცა მზე-ქალმა ნახა კიდობანი და მოეწონა, მაცილებმა უთხრეს: აბა შიგაც შებძანდით და დაათვალიერეთ, სინათლე ხომ არსად გადისო? მზე-ქალს არ ეგონა; თუ მაცილები არიან და ოინს მიზამენ, მილალატებენო. შევიდა კიდობანში თუ არა მზე-ქალი, მაცილებმა მაშინვე დახურეს კიდობანი, ოთხივ-კუთხივ დარაზეს და მოიტაცეს; მივიდნენ ზღვასთან და მისცეს წყალს:

დასხდიან მეკიდობნენი!

იმბარ-ამბრი და უმბარნი.

იმათ კილობან ააგეს
ქებითა არა—ქებითა,
შიგ ქალი შესვეს, მზე-ქალი,
ძალითა, განა ნებითა!..

მზე-ქალი შეაგდეს ქაჯებმა აღელვებულ და აზვირთებულ წყალში. ზღვამ შეიბრალა მზე-ქალი: დაწყნარდა და კილობანი მალლა-მალლა ქანქანით წაიღო. წინ ნესტან-დარეჯანს გადაელობნენ, „გაებადნენ“ გველები. შავმა გველმა თქვა: შევჭამოთო, მაგრამ წითელმა გველმა შეუტია, „უშქინა“ და დაუშალა; თეთრმა გველმაც მხარი დაუჭირა წითელს და თქვა: ცის მნათობია, ქვეყნად მოვლინებული, და ნუ შევჭამოთ, ნურას გავუბედავთო.

ქაჯებ მზე წყალში შაგდეს,
წყალს მისცეს დგან-დგარებითა; *)
წყალმა იბრალა, იწყალა;
გაიგდო ქანქანებითა;
წყალში რომ გველებ დაუხვდეს,
ბადე-ბადეს აქვს გაბმითა;
შავმა გველმ უთხრა: შევჭამოთ,
წითელმ უშქინა ავითა;
თეთრმა გველმ უთხრა, ნუ შევჭამთ
ხმელთ მნათობარი მოვიდა.

ბევრის ცურვისა და ზღვაში ხეტიალის შემდეგ, ქაჯებმა გაიტაცეს კილობანი ნაპირზე „ფასმანის“ (ფატმანის) მიწაზე. გამოიყვანეს ნესტან-დარეჯანი და კილობნის ღირეზე ჩამოსვეს. ამ დროს დაინახეს ფასმანის მონადირეებმა. მოჰკიდეს თვალი თუ არა შვენიერ მზე-ქალს, მაშინვე ჩაუხტნენ და დაუწყეს ომი. ქაჯებმა შეაცურეს კილობანი ზღვაში. მონადირენი კიდევ არ მოეშვენ და სამას სამოცოცო ისარი ჰკრეს კილობნის ღირეს:

*) „დგან-დგარებითა“ — აზვირთებულს, აღელვებულს.

ქაჯთა მზე გამოიყვანეს,
დასმენ კიდობნის ღირესა.
„ფასმანის“ მონადირეთა
ღირეზე თვალი ჰკიდესა,
ჩავიდენ, არ დაიშალეს,
მისწივნეს, არ დარიდესა,
სამას-სამოცი ისარი
ზე ჰკრეს კიდობნის ღირესა.

მონადირეები ბევრს ეცადენ, მაგრამ ვერ დაიხსნეს მზე-ქალი და წაიყვანეს ისევე ქაჯებმა. მიიყვანეს ქაჯებმა ქაჯეთის ციხეში და დამალეს იქ მზეთ-უნახავათ. გაიგო თუ არა გმირმა ტარიელმა თავისი მზე-ქალის დაკარგვა, გაშმაგებული შეჯდა თავის რაშზე და წავიდა საძებრათ; დადიოდა ტყე-მინდორში და ზღვის პირებში. დღისით ტარიელი არ დაისვენებდა ხოლმე, ხოლო ღამდებოდა თუ არა, მაშინვე დაიბინავებდა და, როგორც-კი გათენდებოდა და ამოვიდოდა მზე, ტარიელიც მაშინვე შეუდგებოდა მგზავრობას და ძებნას. უფრო ზღვის პირებზე ეძებდა ტარიელი, რადგანაც ეჭვით იცოდა, რომ ზღვისაკენ უნდა ყოფილიყო მისი მზე წაყვანილი.

ტარიელ, მზის მაძებარე,
ზღვის ნაპირთ იარებოდა.
მზე ჩახდა,—დადგა ტარიელ,
ამოხდა,—იარებოდა;
მასკვლავი ჰქონდა ლოგინათ,
მთვარე გულს ეფარებოდა.

ერთ დღეს ტარიელი მიადგა ერთ მდინარეს, სადაც ერთი კოჭლი მონა დაინახა. მონა მიდი-მოდიოდა წყლის კიდევებზე და ტიროდა.

— რა გატირებსო—ჰკითხა ტარიელმა კოჭლ-მონას.

— ისა, ბატონო, რომ ბატონთან ვარ დაბარებული და ამ მდინარეზე ხილი არ არის, ისე ვერ გავედი და არ ვიცი,

რალა ვქნაო. ტარიელს შეებრალა კოჭლი მონა, გაიშვირა მკლავი და გადვა ხიდათ მდინარეზე; მონა შედგა ზედ და გავიდა.

მივიდა თუ არა თავის პატრონთან კოჭლი მონა, მის ნაზირ-ვეზირებს უამბო ამ საკვირველი გმირის—ტარიელის—ნახვა და მისი ამბავი. ყველა ეს ნაზირ-ვეზირებმა მოახსენეს თავის ბატონს, მეფეს. მეფემ მაშინვე დაიბარა თავისი საყვარელი და გამოჩენილი ორი გმირი „ადენ“ და „ომარე“ და უბრძანა, გაჰყევით კოჭლ-მონას და რომელ კაცსაც ეს დაგანახვებსთ მინდორში, ის მომიყვანეთო, ან სახელი და გვარი მომიგეთო.

ადექ და მოემზადენით,
ჩემო ადენ და ომარე,
ის კაცი აქა მომგვარეთ,
ვინ იყოს მინდორთ მდგომარე!..

ადენმა და ომარემ მორჩილებით თავი დაუკრეს თავის მეფეს და მოახსენეს: სახელის და გვარის გაგება და მისი ვინაობის, ოღონდ თქვენი ბრძანება იყოს, თორემ ორი კაცი-საგან ერთი კაცის მოყვანა ძლიერ ადვილი სამსახურიაო.

ბრძანება იყოს, ბატონო,
შენთა ბაგეთა ბროლთაგან,
ადვილი სამსახურია
ერთის მიყვანა ორთაგან.

ადენმა და ომარემ შეისხეს საჭურველ-იარაღი, გამოიყოლეს კოჭლი მონა და წავიდენ. კოჭლმა მონამ მიყვანა მდინარის ახლო და დაანახვა გაღმით ტარიელი. ადენ და ომარე წადგნენ წინ და დაუძახეს ტარიელს:

ბიჭო, ვინა ხარ, ვინ იყავ,
მარტო მინდორში მდგომარე?
ბატონ გიბარებს, აქ მოდი,
ან სახელ-გვარი მიბარე!

ტარიელმა მოისმინა თუ არა მათი ძახილი, შემოუძახა:

თუ კარგი ბიჭები ხართ, მანდედან ნუკი ყვირით, ახლოს მობრძანდით და აქ გამიცანით, ვინცა ვარ; აქ გაცნობებთ ჩემ თავს და ჩემ მკლავის ღონეს, აბა შორით რას დამათა-სებთო.

მინდორში ოქროს კოჭი დგას,
გარშამო—ვერცხლის თასები,
ახლოს მოდექით, მოსრულნო,
შორით არ დავიფასები!..

ამ ხმაზე აღენ და ომარე გავარდნენ გულადათ გაღმა, მაგრამ მისთანა თქვენს მტერს, ტარიელმა იმათ საქმე დამართა: აღენს ერთი მათრახის წვერი მოარტყა და სულ ჯარასავით ატრიალა მინდორში; ომარ ერთი მათრახის „გადანათებით“ ზეცას გაგზავნა, კოჭლი მონა-კი შორს იყო და გამოიქცა ბატონისაკენ, მაგრამ ტარიელი მოეწია, გამოჰკითხა ამბავი და, რომ გაიგო ბატონისაგან იყვნენ გამოგზავნილნიო, წაავლო ხელი კოჭლ მონას, აავლიჯა ცალი მხარი, მისცა მასვე ხელში და უთხრა: წადი, მიუტანე შენს ბატონს ამბავი და ეგ შენი მხარიც სუფრის მისამატათ, „შესაახლებლათ“ — მიართვიო.

მოვიდოდა კოჭლი მონა,
თავში მოიცემდა ქვითა;
ბატონ, შენი საყვარელნი
მოგიმშვიდნა მათრახითა...
აღენს შემოკრა მათრახი,
მინდორს ბრუნავს ჯარაყითა;
ომარე ზეცას წალალა,
ჯერაც არ მოსულა ცითა,
მე რო მხარი ამომწვალა,
ისე მომაქვს თავის მხრითა...
მითხზა: „ბატონს მიუტანე,
სუფრა შაიხლოს მითა“.

ეს ამბავი ძლიერ ეწყინა მეფეს და სამძიმოთ დაურჩა.

თავისი საყვარელი ორი გმირის სიკვდილით. მაშინვე შეჰყარა დიდი ჯარი და გამოეშურა ტარიელისაკენ. შემოახვია მწოლარე ტარიელს დიდი ლაშქარი და დაუწყო ისრის სროლა სეტყვა-წვიმასავით:

ეგე იწყინა ბატონმა,
მეტად დიდსა ჯარებს ჰყრიდა,
შამოეხვია გარშამო,
ჩალათ ისარს მიაყრიდა.

ტარიელმა, როგორც დიდმა გმირმა, „ჟამით-ჟამამდე“ ძლიერ მაგარი ძილი იცოდა და, სანამ გაღვიძების „ჟამი“ არ მოუვიდოდა, მანამ ვერაფერ ვერ გამოაღვიძებდა და გონს ვერ ჩააგდებდა. იმ დროს, როცა მეფე შემოადგა დიდი ჯარით და დაუშინა „ჩალასავით ისარი“, ტარიელს ეძინა ნაბად-წახურულს და ვერაფერმა ვერ გამოაღვიძა. რაში რომ ტარიელის განსაცდელს ხედავდა, ტიროდა და ტორსა სცემდა, მაგრამ, რომ ვეღარ გამოაღვიძა თავისი პატრონი, მაშინ რაში დასწვდა ტარიელს და ცალი თითი მოაკვნითა? ეგება ამით მაინც გამოაღვიძოვო.

თავით უბამს ცხენი-რაში,
თვალეზთ ცრემლებს ჩამოჰყრიდა;
ჩაეწოდა, თით მოკვნითა,
ოქროს თითი მოებმოდა.

თითის მოკვნეტამ ტარიელი გამოაღვიძა; დაინახა, რაც ამბავი იყო, ნელ-ნელა, აუჩქარებლად წამოდგა, გადაჰბერტყა ნაბდიდან ისარნი და მოეგლო თავისს რაშს.

გაიღვიძა ტარიელმა,
ნელა-ნელა წამოდგესა;
ფეხი შედგა უხანგოში,
ამოდ შეჯდა, არ შეშინდა...

მაშინ გაერია ამ ურდო და ურიცხვ „ხატაველთა ლაშქართა“ ჯარში, როგორც ქორი მტრედის გუნდში, და დაუწყო ჟღერა. „კაცი-კაცს ჰკრა, ცხენი-ცხენსა“ და მკვდრის

გორები დააყენა წამზე. გლეხი კაცი ტარიელს ებრალებოდა და არ კადრულობდა მათთან ომს, დიდკაცებს და თავადებს-კი ჟღეტდა საშინლათ.

გაერია ხატაველთა,
როგორც მტრედის გროთა ქორი,
კაცი კაცს ჰკრა, ცხენი—ცხენსა,
დადგა მაგაების გორი!..
არ იკადრა გლეხი კაცი,
თავადებზე გადავიდა.
ზეცით წამოვიდა ორბი
ეგეთ ჯარით სიმრავლითა,
ბოძალი ჰკრა ტარიელმა,
მხართა შუა სისხლი სდინდა,
ჩაეწვავდა, მხრები დასჭრა:
ბოძლის დასაკვრელად მინდა.

ტარიელი ომში ერთ შვენიერს ვაჟკაცს-ჭაბუკს შეხვდა, რომელსაც შესძახა:

— მე შენ არ მოგკლავ, იმიტომ-რომ თვალები ჩემ (ბიძიშვილს) გიგავსო და გამობრუნდა. ჭაბუკი შეკრთა და ტარიელს ვერაფერი ვერ უთხრა, ვერაფერი ვერ შეჰბედა. ამ შედღერებულ ჭაბუკს ერქვა ავთანდილი და იყო მართლა ტარიელის ბიძაშვილი („შინში“), მაგრამ, რადგანაც ტარიელს პატარა დაეტოვიბინა შინ და მას აქეთ აღარ ენახათ ერთმანერთი, ავთანდილსაც დავიწყებოდა ტარიელის სახე და ვერ იცნო ომში. როცა ავთანდილი შინ მოვიდა, ყველა ომის ამბავი უამბო თავის მშვენიერს და კეკლუც ცოლს — თინათინას (თინას). „მთელი ჯარი ამოგვიწყვიტა იმ ვიდაც საკვირველმა გმირმა და, როცა ჩემზედ აიღო ლახტი და უნდა მოვეკალ, ჩამოიღო და მითხრა: მე შენ არ მოგკლავ, რადგანაც ჩემ „შინში“ ავთანდილს ჰგევხარო.

— ეგებ შენი დაკარგული ბიძაშვილი — ტარიელი იყო?!..

— შეჰკვივლა თინათინმა; — რატომ არ გამოჰკითხე, ვინ იყო

და ვინ არა. განა ეგრე წამოსვლა გეკადრებოდა? თუ ჩემი სიყვარული გაქვს და ან შენი ბიძაშვილის, ტარიელის, პატივის-ცემა, ეხლად-ეხლავე ადექი და სძებნე, საცა იყოს ის გმირი, ეგებ ტარიელი იყოს და როგორმე ეწამლე და მოეხმარე გასაჭირში.

ამ მკაცრის ბრძანების გაგონებაზე რაღაცა ეჭვები შემოეხვია ავთანდილს გულზე. დაიწყო თავის უმანკო თინათინზე ეჭვიანობა: ეს მე მიტომ მითხოვს ასე უცებათ სახლიდან, რომ აღბათ კურო, საყვარელი, ჰყავსო და ჩემი თავიდან მოშორება უნდაო.

— ადექ, ავთანდილ, ნუღარ აყოვნებ, წადი, მოსძებნე, ნახე ის გმირი და, თუნდა ტარიელიც არ იყოს, კარგია, მადლია უცხო, დაკარგული და გადახვეწილი მოყმის მონახვა და შევლო, — უთხრა თინათინმა. ამ თქმაზე ველარ მოითმინა ეჭვით სავსე, აღელვებულმა ავთანდილმა, აემღვრა გული და საშინელის სიტყვებით შეამკო თავისი უმანკო და მშვენიერი თინათინი:

ბოზო, რას ამბობ, დიაცო,
არჯალო, აუგიანო!
უწყლო, უღარო წისქვილი
მთაში ვის აუგიანო?!
მაყვარების (საყვარლების) გულისთვის
ქმარო ვის ვადუგდიანო?!.

თინათინი დიდათ შეაწუხა ამ უსამართლო ცილის-წამებამ და მტკიცე ფიცით შეჰფიცა ავთანდილს თავის უმანკოებისათვის: ღმერთმა და ყოველმა ხატმა მრისხოს, თუ თინათინს შენს მეტი ქმარი უნდოდეს და ან მოეწონოს, თუნდ ათასჯერ შენზე უკეთესიც ნახოს და ან ზეციდან ჩამოსულიო. მე უითხარი და გთხოვე, რომ ტარიელი მოგეძებნა, გებოვნა უთუოდ ის გმირი, ვინც იყო. ტარიელიც რომ არ იყოს, მაინც კარგია უცხო მოყმის შევლა და შემწეობა-მეთქი.

ღმერთი რისხავდეს თინასა,

ხატი ყოველთა წმიდისა,
ქმარი უნდოდეს შენს მეტი,
ათას სხვა ჰყავდეს გულისა.
მოძებნა მაინც კარგია
მოყმისა დაკარგულისა.

დაიჯერა ავთანდილმა თავის მშვენიერ „თინას“ ფიცი და რჩევა და იმ ღამესვე გამოეწყო სამგზავროთა საგზალიც მოიძადა. ისარიც ბლომად ჩაიწყო ქარქაშში და გასწია (გაიპარა) კიდევ უნათლივ ტარიელის საძებნელათ. შემდეგ მოგროვდნენ ავთანდილის ჯარი და კარის კაცნი; მოიყარეს თავი და იახლნენ ავთანდილს შინ. მაგრამ ციხიდან თინათინი გადმოდგა და გამოუტახა მათი საყვარელი პატრონის წასვლა, სადღაც გაპარვა.

ციხით იძახა თინამა:
ავთანდილ გაიპარაო.
სამოცდა სამი ისარი
ქარქაშში ჩაიტვალაო,
შავი აქ დაკლა ვარია,
თეთრი თან წაიტანაო.

ავთანდილმა ბევრისაგან ბევრი სძებნა ტარიელი და ძლიერ სწუხდა, რომ ვერ იპოვნა და საწადელი ვერ აუსრულდა, ხოლო ამდენი სიარული ამაოთ შერჩა. ვინც-კი შემოხვდებოდა ავთანდილს წინ, ან ვისაც მიეწეოდა, ყველას ჰკითხავდა ტარიელის ამბავს, მაგრამ თვალის მომკვრელსაც-კი ვერავის შეხვდა. ავთანდილი, როგორც „გულთმისანი“, გონიერი და ჰკვიანი კაცი, იმედს არ ჰკარგავდა ტარიელის ნახვისას და, რაც ხანი გადიოდა, თანდათან უფრო ემტებოდა მხნეობა და ხალისი ტარიელის ძებნისა.

ავთანდილს საგზალი მალე გამოელია და საზრდოობდა ნანადირევით. საცა მოშივდებოდა, იქვე ინადირებდა, დაანთებდა ცეცხლს, დათლიდა შამფურებს, შეწვავდა მცვრიან მწვადებს, მოიკეცდა თოქალთოზე და შეექცეოდა.

ავთანდილ გადინადირა
ქედი მალაღი, ტყიანი,
ვერც ხარი მოკლა, ვერც ფური,
ვერცა ბოჩოლა რქიანი;
შველსა ჰკრა გამოფრენილსა
ისარი ღრბის ფრთიანი,
დაჰკიდა ცხენის ტახტაზე
ტყაფ-გაუხდელი, რქიანი;
ჩავიდა ბურილ ძირშია,
ცეცხლი დაანთო პრიალი,
სადგომი ბინა დაუხვდა
კყანტიან-ჭაობიანი;
ქვეთა საგებლათ მოჰხადა
თოქალთო უნაგრიანი,
დათალნა ეკლის შამფურნი,
მწვადი აასხა მცვრიანი.

ავთანდილი „თოქალთოზე“ მოკეცილი რომ მცვრიან მწვადებს შეექცეოდა, იმ დროს შორს მინდვრის სივრცეში შავი ნისლივით მომავალ ჯგუფს მოჰკრა თვალი, რომელიც თანდათან უახლოვდებოდა ავთანდილს. ავთანდილმა გაარჩია, რომ ხალხი მოდიოდა მისკენ. შეფიქრიანდა: ვაი, თუ „მეკობარნი“ — ლაშქარნი იყვნენ და არამც რა მაზიანონო. მაშინვე შეკაზმა ცხენი, გადაიკიდა თოფი, აიღო შვილდ-ისარი და მოემზადა საომრათ: ვინიცობაა მტერი იყოს, ჯაბნათ არ დავხვდეთ.

მინდორს დაინახნა კაცი.
ჯანის-ჯანად (ნელა-ნელა) მომდინარნი.
— „ახლოს მოდე, ჩემო ცხენო,
აბჯარნო, გამეძალენით,
მტერს მოშლით ნურას შევხვდებით,
თვალშია ვეჯაბანებით!“

ავთანდილმა მიატოვა გაშლილი სუფრა ცეცხლთან,

მოკლული ირემი და ცეცხლზე შემოლაგებული მწვადები და შეეგება მომავალ ხალხს. ხალხში დაინახა, რომ სამ კაცს ერთი თავ-გატეხილი კაცი მოჰყავდა. ავთანდილმა „გამარჯვება“ უთხრა და ჰკითხა: რითი გყავთ დასწეულებული ეგ კაციო.

— ეს ძმა არის ჩვენი, — მიუგეს სამთავემ — ჩვენ ტყის პირას ვიყავით, რომ ერთმა გმირმა მოყმემ გამოიარა ჩვენს ახლოს; ჩვენ ძლიერ გაგვიკვირდა იმ დიდი გმირის ნახვა. ეს ჩვენი ავადმყოფი ძმა გამოეკიდა: „ვინა ხარ, მითხარიო“, მისძახოდა და „ან საით მიეჩქარებიო“. გმირი მოუბრუნდა, ერთი სილა გაჰკრა და, აი, თავი ოთხათ გაუჩეხაო.

ავთანდილმა ამ ამბისათვის მადლობა გადაუხადა, ისურვა მათი ავადმყოფის მშვიდობით, მორჩენა, ასწავლა თავის ბინა — ცეცხლი და მწვადები, წამალიც თავ-გატეხილისათვის: ირმის ტვინი წაუსვითო და დაუამებსო. თითონ-კი აღარ მიბრუნდა; ბინაზე დანაც დარჩა ავთანდილს და ნუ დამიკარგავთო შეეხვეწა. გააქანა ცხენი და გასწია ტარიელის საძებრად.

აიმა და იმ ხეთ ძირში
მწვადი უბრუნვენ ნებასო,
წყლულს ირმის ტვინი წაუსვით,
იტყვიან მოსვენებასო;
საპურ-ყველე დანა დამრჩა
იმ ჩემ სადგომსა ბინასო,
ნუ დამიკარგავთ, გეთაყვა,
თქვენი სწეულის ღხენასო.

ავთანდილმა გააქენა ცხენი იქით, საითაც უჩვენეს მგზავრებმა გმირის წავლილი გზა. ესენი-კი მივიდნენ ავთანდილის ნადგომ ბინაზე, ავადმყოფს დაადვეს წყლულზე ირმის ტვინი, შეუხვიეს თავი და მოასვენეს. თითონ ისამხრეს გუნებერთათ და შეისვენეს. შემდეგ სამივე ძმები დაეხვიენ ავთანდილის „საყველ-პურე“ დანას, მაგრამ ხეზედაც ვერ მიაყუდეს და, საცა ეგდო, იქვე დატოვეს.

ავთანდილი-კი იმ დროს გამალებული მიაქროლებდა თავის „თეთრ ტაიქს“ და მისდევდა ტარიელის გზა-კვალს. კარგა მგზავრობის შემდეგ ავთანდილს შემოჰხვდა ერთი უზარმაზარი დევი, რომელიც ძლივს კოჭლობით მოჩლახუნობდა. ავთანდილმა დევი იცნო და გამარჯვება უთხრა; შემდეგ ჰკითხა იმისი ამბავი, ვის საძებრად იყო წამოსული. — „შენ მამიჩემის ძმობილი იყავი და სიმართლე მითხარი, აქეთ მგზავრი ხომ არავინ გინახავსო.

დევ, მამიჩემის ძმობილო,
ხომ არვინ ჩამოგიარა?

— ჩამომიარა ქროლით ერთმა პირქუშმა მოყმემ, უთხრა დაჟეჟილმა დევმა. მე ვხნავდდი, გუთნეული მება, გამიკრა ხელი გუთნეულს და ზღვას იქით გადამიყარა!.. მეც ერთი ფეხი წამამკრა და შორს გადამისროლა... აღარ მეგონა, თუ ცოცხალი გადავრჩებოდი. შენ ტყვილა მისდევ, ავთანდილ, ველარ მიეწევი იმ მოყმეს, იმან საქართველო გადაიარა და სათათრეში გავიდა. მე ისეთი დიდი გმირი არ მინახავს და არც ისეთი შვენიერი; ერთი გაიღიმა და ისეთი შუქი გამოკრთა, რომ მთა და მინდორი გაანათა.

ერთმა პირქუშმა მოყმემა
ცხენ ხეთქით ჩამომიარა,
ხელი გამიკრა გუთანსა.
ზღვას იქით გამისრიალა!..
წიხლი მკრა გუთნის დედასა.
კ...მა გამოიარა,
ლიმნი ქმნა, კბილი გამოჩნდა,
მთას შუქმა გადაიარა,
მაგას ნუ მისდევ, ავთანდილ,
იმან დიდი გზა იარა,
გასწირა საქართველოი,
სათათრე გადაიარა.

ავთანდილი უფრო მეტის სიფიცხით გამოუდგა უკან ტა-

რიელის გზასა და ღღე და ღამე დაუსვენრათ მისდევდა, მაგრამ ვერ მიწვდა, ვერსად მოჰკიდა თვალი. მიმავალმა ავთანდილმა ერთს მდინარის პირას დაინახა მიმდგარი ჯარი; ის დაურიდებლად მივიდა მათთან და იკითხა ტარიელის ამბავი, მაგრამ ვერა გაიგო-რა; მერე გამოიკითხა მათი ასე შეგროვების მიზეზი.

— ჩვენ მგზავრნი ვაჭარნი გახლავართ — უთხრეს ავთანდილს — აქ ჩვენი დადგომის და მწუხარების მიზეზი ის არის, რომ ამ მდინარეზე ეს ერთი ხილია, სხვა გზა არ არის და ამ ხილზედაც თითო პეშე თვალ-მარგალიტის გადაუხდელად ამ ხიდის ბატონი არ გვიშვებსო.

— ნუ გეშინიათ, მე გაგიყვანთ და გაგათავისუფლებთ. წადგა ავთანდილი წინ და შესძახა ხიდის ბატონს:

— მგზავრი და ქარავანი ღვთისა არის, მათი ძარცვა და წინ დადგომა ცოდვაა, საკადრისი არ არის; მოეცალე ხილიდან და გაატარე ქარავანი, თორემ ტარიელის მზეს ვფიქვავ, სამტკივნელოს დაგარტყამ და შენს ტვინს ზღვას ქათვით მივცემ.

ეს ქარავანი ღვთისია.
უერთოდ არ მამიციან,
ტარიელის მზემ, გაუშვი,
თორემ მტკივანი მიციან!
ეგ შენი ტვინი და სისხლი
ზღვას „პერად“ გადამიციან.

ხიდის ბატონი არ მოეცალა გზიდან და დაძმობილება მოინდომა ავთანდილისა: ორივემ გავიყუთ შუაზე ძმურად მაგადგან ანალები თვალ-მარგალიტით; — ესე სჯობია, თორემ რას გამოვრჩებით, ჩვენ ორივემ რომ ერთმანერთს თავი შევაკლათ და ჩვენი სისხლით „ნახმლევ-ნაისრით და ნაშუბრით“ მინდორი მოვრწყათ და ავაესოთ... დამანებე ქარავანი, ღღეს მე და შენ ძმები ვიყვნეთო.

მინდორს სისხლის ტბა გვიბრუნავს.

ნახლმევ-ნაისრ-ნაშუბარი,

ეს ქარავან დამანებე,

დღეს მე და შენ გავხდეთ ძმანი.

ავთანდილს ეწყინა ესა და ერთი მათრახის გადაქნევით დედამიწაზე გაფშენილა მგზავრების მძარცველი ბატონი; გაუხსნა თავისუფლად გზა მგზავრებს და გაატარა. მგზავრებმა შესწირეს ლოცვა და დიდი მადლობა ღმერთს, რომ დამხსნელი გამოუგზავნა და ლოცავდნენ ავთანდილის მოსვლის გზას.

ავთანდილი გაეშურა თავის გზაზე და მიჰქროდა გრიგალ-ქარივით; ის გავიდა თავის ბიძის—ფრიდონის—მიწაწყალში და მიაბრუნა ცხენი ფრიდონისაკენ, ამ სიარულში ავთანდილი მიაღგა ერთის დედაბრის ქოხს. ავთანდილმა იმასაც ჰკითხა ამბავი თავის საძებრისა, მაგრამ ვერა გაიგო-რა. ბებერმა ჰკითხა: „სად მიხვალ ახლაო?“

— მე მივდივარ ბიძა-ჩემ ფრიდონთანაო, — მიუგო ავთანდილმა. ეს დედაბერი თურმე „გულთმისანი“ იყო და ყველა გაიგო, რაც ავთანდილს სურვილი ჰქონდა. დედაკაცმა ფრიდონის სასახლის მარჯვე გზა ასწავლა.

— შენ თუ შენი საწადლის ასრულება გინდა, ბიძა-შენ ფრიდონთან რომ მიხვიდე, ცხენი თხოვე და, როცა მოგცეს, წადი ჯოგში და რომელიც ჯოგს უკან ჩამორჩება გაჩინჩლოლი კვიცი, იმას სტაცე ხელი და მოაჯექი, ის გაბოვინებს შენს საწადელს; მართალია, ის კვიცი, თვალის შესახედავათ ცუდია; მაგრამ გადამავალის ქარის ცხენია და მხედრის გულის-პასუხის შემტყობელი. ბიძა-შენ ფრიდონს არ იამება იმ კვიცის წამოყვანა, მაგრამ ველარას იზამსო — უთხრა ბებერმა და გზა დაულოცა. ავთანდილმაც მადლობა გადაუხადა და გამოეშურა ბიძისაკენ. ორის დღის მგზავრობის შემდეგ მივიდა თავის ბიძა ფრიდონთან და მოკითხვის და საუბრის შემდეგ უთხრა: ცხენი დამეღალა და უნდა ერთი მფრინავი კვიცი-ცხენი მაჩუქოვო.

ფრიდონ, გენუკვი ბიძაო,

კვიციის რემის ფრენასო.

ბიძა მოგიკვდეს მაშინ, რომ მჯობნის-მჯობნე დაგიჭი-
როვო: შედი ჯოგში და რომელიც მჯობნის-მჯობნეა—მი-
ირთვი, მიწყალობებიაო.

ფრიდონ მოგიკვდეს ბიძაი,
მჯობი გიწყალოს ჯოგშია,
შედი და გამოარჩიე,
რომელიც სჯობდეს მჯობშია.

ავთანდილი მაშინვე გაეშურა ჯოგში. გამოირეკა წინ
ჯოგი და დაიჭირა ის პატარა კვიცი, რომელიც უკან ჩა-
მორჩა და რომელიც ბებერმა ურჩია. ფრიდონს დაენანა,
მაგრამ თქმით-კი ველარა უთხრა-რა ავთანდილს. ავთანდილ-
მა დაადგა უნაგირი, მოახტა ზურგზე და გაფრინდა კვიცი
თვალი ველარავინ მოჰკრა!.. ბევრი სიარულის შემდეგ ავ-
თანდილის ცხენმა იპოვნა ტარიელის ცხენის „ნატერფალი“,
კვალი; დაადგა ამ ნაკვალევს მფრენ-მბრბენი და აღარ მო-
შორდა. ნაკვალევმა მიიყვანა ერთ გამოქვაბულ კლდეში, სა-
ცა ერთი დედაბერი ცხოვრობდა. ავთანდილი გადახტა ცხე-
ნიდან, მიესალმა დედაბერს და გამოჰკითხა ტარიელის ამ-
ბავი.

— აქ მოდის ხოლმე ჩემთან ტარიელი, — უთხრა დედა-
ბერმა — ახლა სანადიროთ არის წასული და ცოტა ხნის შემ-
დეგ მოვაო.

— არა უთქვამს-რა, დედაშვილობას, შენთვის ტარიელს:
ან დედა არ დამრჩა შინ, ან ბიძაშვილს და ან ვის იგონებს
კიდევ, თავის საყვარელ ნესტან-დარეჯანის გარდა?

— ჩემთვის, შვილო, ტარიელს არა უთქვამს-რა და არც
მე ჩავკითხებივარ, — მიუგო ბებერმა.

ავთანდილი შეეხვეწა დედაბერს, უთუოდ უნდა მომი-
ხერხო და ტარიელი მიჩვენო პირის-პირო.

— არ შემიძლია, შვილოო, უთხრა ბებერმა — ის ისეა
გაშმაგებული თავის საყვარლის „მზე-ქალის“ დაკარგვით,

რომ არავის არ ინდობს, არავის არ ეკარება; მისი ფიქრი და საწადელი მარტოკა თავის მზე-ქალის პოვნა და გამოხსნა არის და რომ ვაჩვენო შენი თავი, ვაი თუ მოგკლას და ცოლ-ვა დამედვას თავზეო. მაგრამ ავთანდილი არ მოეშვა და დიდი ხვეწნა-მუდარით: „თუ მომკლავს, ალალი იყოს ჩემი სისხლიო“, დაითანხმა ბებერი და ბებერმა ავთანდილი დამალა ქვაბში. შეღამებისას მოვიდა ტარიელი სანადიროდან; ცალ მხარზე ნანადირევი ეკიდა და ცალ-მხარზე—დიდი უზარ-მაზარი წიფლის ხე. მოვიდა ტარიელი ქვაბთან, დააგდო ძირს ხე და ნანადირევი გაატყავა, დაანთო ცეცხლი, შედგა ქვაბი და ჩაჰყარა ხორცი. როცა შინ შემოვიდა, დედაბერმა დაუწყო ტარიელს გამოკითხვა: „ვინ დაგჩა შინ, ან დედა ხომ არ დაგჩენია, ან და, ან ბიძაშვილი, რომლის ნახვაც მოგნატრებოდესო?“—არაო, უთხრა ტარიელმა—არავინ არ დამჩენია შინ; დამჩა მხოლოდ ერთი ბიძაშვილი, სახელად ავთანდილი, ის მახსოვს და იმის ნახვას ვინატრი, ნეტავ ერთხელ კიდევ მაჩვენა ჩემი ავთანდილი მეთქი.

— ახლა რომ ნახო ავთანდილი, რას უზამ, დედაშვილობასა?

— ერთს მაგრად ვაკოცებ და გადავებვევი,—უთხრა ტარიელმა.

— შენ რომ მაგრათ აკოცო, შვილო, ხომ მოკვდება,—უთხრა ბებერმა. გაიგონა ავთანდილმა ტარიელის ხმა და, ჩქარა ნახვის სურვილით აქრჭოლებულმა, ჰკრა წიხლი, გამოამტვრია ქვაბის კარები: „აქა ვარ შენი ავთანდილი, ჩემო ტარიელ“—შესძახა და მივარდნენ ერთმანერთს, საალერსოთ გადაჰხვიეს ხელი და დაუწყეს ერთმანერთს კოცნა.

ამ ალერსში, ტარიელისაგან მაგრად მოხვეწვის გამო, ავთანდილს სამი გვერდის ნეკნი, „ფერცხალი“, ჩაემტვრა. ტარიელი მაშინვე ჩაეწოდა, ამოიძრო პაიჭიდან ფასკუნჯის ფრთა, წაუსვა ნატკენ გვერდებზე და გაუმთელა, გაუკურნა.

შემდეგ დასხდნენ ერთად და უამბეს ერთმანერთს თა-

ვიანთი ამბავი და თავ-გადასავალი. ტარიელი მოუყვა, რაც ჰქირი და ვაება გადაჰხედოდა თავისი „მზე-ქალის“ — ნესტან-დარეჯანის — ძებნაში ამ თოთხმეტი წლის განმავლობაში. — „ეს თოთხმეტი წელიწადია, ავთანდილ, ვეძებ ჩემს მზეს, დავრბივარ გარ-გარე და ნიშანიც-კი ვერ ვიპოვნეო“, — უთხრა ბოლოს გულ-ამოსკვნით ტარიელმა.

ავთანდილმა იმედი უთხრა: ნუ გეშინია, ძმაო, მე ვეცდები, რომ მოვნახო და ვიპოვო შენი მზე-ქალი და ან ჩემ თავს მის ძებნაში წავაგებო. შენ მხოლოდ ნუ ნალვლობ და დამშვიდდი. უბრალო ხალხთან ჩხუბით არა გაკეთდება-რა, თავს ტყუილად დაიბეჩავებ, სხვასაც ავნებ და შენს მზე-ქალს მაგითი ვერ იპოვნიო. გამოემშვიდობა ავთანდილი და წავიდა ნესტან-დარეჯანის საძებნელად. ტარიელიც არ დამშვიდდა და არ დაეთხოვა ძებნას, დარბოდა ტყე-ველში და ეძებდა გამუდმებით.

ავთანდილმა დიდი გზა გაიარა. ვისაც შეხვდებოდა, ყველას ამბავს ჰკითხავდა და ასე კითხვა-კითხვით მიაგნო ნესტან-დარეჯანს. გაიგო დაბეჯითებით, რომ ზღვას იქით ქაჯებს ჰყავდათ დამწყვდეული ქაჯეთის ციხეში. ავთანდილი წამოვიდა ტარიელთან, გამოუარა ბიძა ფრიდონს, უამბო ნესტან-დარეჯანის ამბავი და შეველა სთხოვა. დასდეს პირობა ბიძა-დისწულმა და ავთანდილი წამოვიდა ქვაბში ტარიელთან.

ტარიელი ავთანდილს შინ არ დაუხვდა. — „მას უკან ორჯელაც აღარ მოსულა შინაო“ — უთხრა დედაბერმა ავთანდილს. ავთანდილი გაეშურა მინდორ-ტყეში ტარიელის საძებნელად. ტარიელი ნახა და ახარა „მზე-ქალის“ პოვნა. მოვიდნენ ქვაბში ორივენი. ავთანდილმა უთხრა ტარიელს: — აჰა, ძმაო, ჩემი ცხენი: მალლა ასწევ აღვირს, ზეცას ავარდებ, ძირს დასწევ, ქვესკნელს ჩაძვრება და მათრახს გადაჰკრავ — ზღვაზე გაფრინდება. შეჯექი ამ „იფრინდაზე“, გადაჰკარ მათრახი და გახტი ზღვის გაღმა. მე და ბიძაჩემი ფრიდონი

ერთად წამოვალთ. ბიძახემი თოკს გამოაგდებს ზღვაზე, მოს-
დებს ქაჯეთის ციხეს და მე იმ თოკზე გამოვფრინდები და
ჩავხტები ციხეში კისკასათ.

ავთანდილ საჩქაროდ გამობრუნდა, მივიდა ბიძა ფრი-
დონთან, შეეხვეწა ჩქარა წავიდეთ, მივეშველოთ ტარიელს
და თოკები ბლომად წავილოთ, რომ მისწვდეს ქაჯეთის ცი-
ხემდეო.

საწყალი ჩემი დედ-მამა რომ ჯამბაზობას მასწავლიდა,
თოკებზე რომ მარბენინებდნენ, ასე მეგონა, ბიძია ფრიდონ,
ტყუილად მასწავლებენ-მეთქი!.. უბრალოთ ჩემი ტანჯვა და
სიკვდილი უნდათ ჩემ დედ-მამას-მეთქი—ვფიქრობდი მაშინ
მე უგუნური. ის-კი არ ვიცოდი, თუ ჩემი დედ-მამა ჩემ თა-
ვის გამოსადეგს მასწავლიდა და მწვრთნიდა.

ბეჩავი ჩემი დედ-მამა

რა ცოდვა-ჭირით მზლიდიან:

ერთი ციხიდან სხვა ციხეს

თოკები გამოჰკიდიან;

მე ისე ფრენით გავრბოდი,

რომ თვალნიც ვერ მამკიდიან!

მე ის მეგონა, ქვე თუ მკვლენ,

ივინი თურმე მწვრთნიდიან.

ავთანდილი და ფრიდონი მოემზადნენ სამგზავროთ; ჩქა-
რაც წავიდნენ და მიაღგნენ—ქაჯეთის ციხის პირდაპირ—
ზღვას. მაშინ ავთანდილმა კიდევ უთხრა ფრიდონს: აბა, ბი-
ძია, თოკების გაგდება აქედან და წვერის მოღება ქაჯეთის
ციხეზედ შენი საცადით იყოს, და ზედ გაფრენა მე ვიციო.

ფრიდონ ბიძისა ცდით იყო

გაგდება თოკებისაო,

ზე-გავლა ავთანდილისა,

როგორც მფრინავი ცისაო.

ფრიდონმა მაშინვე აიღო თოკები, ესროლა და მოსდო
ქაჯეთის ციხის ბურჯს. ავთანდილმა მოიხადა ქუდი, ილო-

ცა ღმერთი, შეხტა თოკზე და გრიგალ-ქარივით წამზე ჩახტა ქაჯეთის ციხეში. დაუწყო ხოცვა-მუსვრა ქაჯებს, მაგრამ, რამდენსაც მოჰკლავდა, იმდენი ისევ ცოცხლდებოდა და დაქრილი ადგილი უმთელდებოდათ. ამ დროს დაინახა ნესტან-დარეჯანმა ავთანდილი და იცნო თავის ტარიელის ბიძაშვილი.

— აქ რამ მოგიყვანა ავთანდილ?! — დაუძახა ნესტან-დარეჯანმა, მაგრამ ავთანდილმა ყურიც არ ათხოვა, ის გაცხარებულ ომში იყო და გუნებაში წუხდა, რომ დახრცილი ქაჯნი ისევ ცოცხლდებოდნენ. — „ნაბდის ხმალი აიღე, ავთანდილ, ნაბდის ხმალიო“... ავთანდილმა მიიხედა გვერდზე და დაინახა კედელზე მიყუდებული ნაბდის ხმლები. ავთანდილმა დაავლო ხელი ნაბდის ხმალს და დაუწყო უწყალოთ ხოცვა ქაჯებს.

ბევრი ომისა და ბრძოლისაგან ავთანდილი მოიქანცა, „დათვრა სისხლით“. მაშველს ვერავის ჰხედავდა და უკვირდა ტარიელის ამბავი. მაშინ შესძახა ტარიელს: ბიძაშვილო, „შინშო“ მიშველე, მომეხმარე, თორემ ამ მოზვავებულმა ქაჯებმა ლამის გადაგვიარონ თავზეო.

„შინშო“, *) მიშველე, ტარიელ,

დამჭირდა შენი გმირობა!..

ავთანდილ დავსუსტებულვარ,

ქაჯებს აქვს ზემო ვლილობა!..

ტარიელი ამ დროს ციხის გაღავან გარეთ იდგა, სიყვარულისაგან გაშტერებულ-გახევებული და არაფერ საცადში არ იყო. ავთანდილის დაძახილმა გამოათხიზლა ტარიელი ამ ღრმა გაშტერებისაგან. მაშინვე ხმა მისცა ტარიელმა ავთანდილს: მე აქ სურვილისაგან გახევებული კარებზე თავსა ვცემდიო და არც-კი ვიცოდი, შენ შიგნით იყავი თუ არაო.

შენ შით გადახველ, ავთანდილ.

*) „შინშის“ ხვესურები ბიძაშვილს უძახიან.

მე კარზე ვდგევარ, ხე ვითა;
სურვილით გახარებული
კარს დავასკდები ქვევითა...

გამოფხიზლებული ტარიელი მივარდა კარებს, დაღეწა მთლად, დაამსხვრია გალავანი ციხისა, შევარდა შიგ ღ დაუწყო ჟღერა ქაჯებს. ამ დროს მოვიდა ქაჯების ხელმწიფეც დიდ-ძალი ქაჯის ლაშქრით და, როცა ნახა კარები და კლიტები მთლად დაღეწილი, შეწუხდა და მაშინვე მიხვდა: ამას ქვეყანაზე ვერავინ ვერ შეიძლებდა ტარიელის მეტიო. ეს უთუოდ ტარიელი მოვიდა, იმან დაღეწა კარ-კლიტე, ქობალაქები და მიფანტ-მოფანტა მინდვრებშიო.

ქაჯებ თქვეს ტარიელისა:

„ეს საქმე მისეულია,
კარ-კლიტე, ქობალაქები
მინდორში დასრეულია“.

ტარიელმა და ავთანდილმა ამოწყვიტეს მთლად ერთიანად ქაჯების სინსილუ, წამოიყვანეს ნესტან-დარეჯანი, ტარიელის მზე-ქალი, და წამოვიდნენ. კარგა სიარულის შემდეგ მოადგნენ ერთ მდინარის ხიდს. მაშინ უცებ გაიკრა ავთანდილმა ხმაღს ხელი და შემოუქნია ნესტან-დარეჯანს: „უნდა ეხლავე გაგათავოო! — შესძახა ავთანდილმა. ნესტან-დარეჯანს შეეშინდა, პირი წაიღო და სამი ქაჯი წამოაგდო პირიდან. ავთანდილმა მაშინვე დახოცა ქაჯები. ავთანდილი, გულთმისანი, ჭკვიანი კაცი იყო და იცოდა, რომ ნესტან-დარეჯანს სამი ქაჯი ჩაუძვრა პირში. მორჩენილი და განკურნებული მზე-ქალი წამოიყვანეს და წამოვიდნენ დიდი სიხარულით და მხიარულობით.

როსტომი

საგმირო თქმულება
(ნაწყვეტი)

...როსტომს კბილი სტკიოდა, მიწა მიწად არ ეჩვენებოდა და ცა—ცად. მოავლებდა ხელს კოჭლს დევს და ხან აქეთ უკრავდა თავს და ხან იქით. „ჩემზე რა ბიჭობას იჩენ, გმირო როსტომო, მიბოვე ერთი კოჭლი დევი და ხან რას მიშვრები და ხან რასაო“, უთხრა კოჭლმა დევმა: „თუ სახელი გინდა და თავის გამოჩენა, წადი ამ დაბურულს ხევში, იქ შეგხვდება საფერი და ხმალი იქ იხმარეო“. როსტომს შერცხვა, აიღო ლახტი და ხმალი და გასწია იმ ხევისაკენ, საითკენაც კოჭლმა დევმა გაასწავლა. კარგა გზა გაიარა როსტომმა და მიაღწა ერთს კლდეს. ისეთი მალალი კლდე იყო, რომ თვალი ვერ შესწვდებოდა იმის წვერს. კლდეს ზევით დრო და დრო სისხლი ჩამოდებოდა, როსტომმა აიხედა ზევით და შენიშნა კლდეში გამოქვაბული. რაღა ჩემი გმირობა იქნება, თუ იქ არ ავალო“, იფიქრა როსტომმა, მოჰგლიჯა ერთი ჭანდარი, მიაყუდა კლდეზედ, მოჰგლიჯა სხვა, ავიდა ზევით და იქ მიაყუდა.

როსტომმა თავის სიმაგრით
მუხა მოჰგლიჯა ძირითა,
ხელი გაუსო, გალოპრა,
გასტყორცნა ჯირითივითა.

როსტომმა ახლა სხვა ჭანდრები მიაყუდა, ვიდრემდის იმათი წვერი გამოქვაბულს არ ასწვდა. როსტომი ავიდა კიბესავით ჭანდრებზედ, შეიხედა ეხში და დაინახა ერთი უზარმაზარი არაბი. არაბს ეძინა. მუხლების შუაზედ ხანჯალი ერქო. როდესაც დასთვლემდა არაბს, დაჰხრიდა თავს და შუბლს

დაპკრავდა ხანჯლის წვერს. იმისი სისხლი ჰქონავდა კლდეში. ამ დროს გამოიღვიძებდა ხოლმე არაბი და გაიხედავდა აღმოსავლეთისაკენ. როსტომი ცოტა შეპკრთა, მაგრამ უკან დაბრუნება არ შეიძლებოდა, სირცხვილი იყო ვაჟკაცისათვის, რას იტყოდა ხალხი. როსტომმა იფიქრა: მაინც ხომ არაფერი გამოვა მაგასთან და ისევ ვეძმობიო. როსტომი მიუახლოვდა არაბს და დაუძახა: «ძმაო, მაგრე რათა ჰშვრებიო?»

არაბმა დახილა თვალები და უთხრა: ბედი შენი, რომ ძმობა მითხარ, თორემ მე გაყურებინებდი შენს სეირსაო. მოდი დაჯექ ჩემთან, ყველაფერს ვიამბობო.

„ვინა ხარო!“ ჰკითხა არაბმა;

„როსტომიო“.

„შენა გაქვს დიდი ხმაო“? ჰკითხა არაბმა.

„მე მაქვსო“, მიუგო როსტომმა.

არაბმა დაიწყო: „მე აღმოსავლეთისაკენ იმისთვის ვიხედები, რომ იქიდგან წითელი არაბი ამოვა წითელის ზღვიდგან, და ერთს მზესავით ქალს ამოიყვანს. მე წინ უნდა დავხვდე, რადგანაც ჩემს კლდის წინ გამოატარებს. მე რომ წინ დავუხვდები, ვიომებთ და, რომელიც დავსძლევთ, ქალიც იმას დარჩება. სამი დღე-ღამე უძილო ვარ, რომ არ დამეძინოს და წითელმა არაბმა ის ქალი არ გამაცვილოს, ხანჯალი დავიყუდე მუხლებს შუა და, როდესაც ჩამთვლემს, ხანჯალს დავკრავ შუბლს და გამომეღვიძებო“, „შენ დაიძინე და მე ვუყარაულებო, უთხრა როსტომმა: როდესაც წითელი არაბი ქალს ამოაჩენს, გაგაღვიძებო“. არაბმა უთხრა: „შენ მე ვერ გამაღვიძებ, რამდენიც უნდა იყვირო, სანამ ფეხის გულში ხანჯალს არ ჩამცემო“. არაბმა დაიძინა და როსტომმა ყარაულობა დაუწყო.

დიდხანს არ მოუნდა ლოდინი როსტომს. მალე განათდა აღმოსავლეთი, აღმოჩნდა წითელი არაბი და აღმოაჩინა ქალი. როსტომმა ბევრი უყვირა არაბს, მაგრამ ვერ გააღვიძა. ბოლოს ხანჯალი მოაგონდა, წასცა არაბს ფეხის გულში და

გააღვიძა. როსტომმა უთხრა, მეც გიშველი წითელ არაბთან
ომშიო. შავმა არაბმა უთხრა: „მაშ ჩადი, ძირს რომ მინდო-
რია, იქ ვიომებო, ამოთხარე იქ ორმო და იმაში ჩაჯექ, თო-
რემ ომის დროს ჩვენი ფეხის ქარი მოგიტაცებსო. თუ შემა-
ტყობ, რომ წითელი არაბი მიპირებს მორევნას, ამოფრინდი
ორმოდგან და დასჭყვივლე, წითელს არაბს მუხლი მოეჭრება
და დაფრევო“. როსტომი ჩავიდა ძირს და დაიმალა ისე, რო-
გორც არაბმა ასწავლა. მალე მოფრინდა წითელი არაბიც ქა-
ლით. გამოეგება შავი არაბი. ჩახტენ მინდორზედ და შეექ-
მნათ ბრძოლა. დიდ-ხანს იომეს. იმათი ფეხის ქარი შოლტა-
ვდა ტყეს და ლერწამივით აკრავდა მიწის პირს.

ბოლოს წითელმა არაბმა დასძალა. ამ დროს ამოფრინდა
როსტომიც და დაჰქუხა არაბს: „დაჰკარ, შავო არაბო, რო-
სტომი მოგეშველებო!“ როსტომს ცის ქუხილივით ხმა ჰქო-
და. წითელს არაბს მუხლი მოეჭრა და შავმა არაბმა დაჰრია
და მოჰკლა. ქალი შავს არაბს დარჩა. როსტომიც არაბთნა
იყო და ჰმსახურებდა იმათ.

როსტომი დაღონდა. როსტომმა სთქვა: „სახელოვანი
ვაჟკაცი წამოვსულვარ სახელის საშოვნელად ზე მე აქ შავს არაბს
ვემსახურებო, დახეთ ჩემს ლაჩრობას, სირცხვილს. განა დე-
დაკაცები შინ არ შემძენდენ, რომ იმისთვის აქ არ წამოვ-
სულიყავი და არაბისაგან არ ამელო თავზე სირცხვილიო. მო-
დი მაგას მოვკლავ, სირცხვილსაც ჩავრეცხ და ქალიც მე
დამრჩებაო“, იფიქრა როსტომმა და შეუდგა ასრულებასაც.
არაბს ეძინა. როსტომი მისწვდა იმის ხმალს, მაგრამ ვერ
შესძრა, ისე დიდი იყო. ბოლოს ამოიღო თავისი ხმალი,
გააზმანა არაბს კისერზედ, მაგრამ ხმალი ნახევრობამდინაც
ძლივს გასწვდა კისერს. „ამ ხმლით შე არაბს თავს ვერ მო-
ვჭრიო“, იფიქრა როსტომმა და აი რა მოიგონა: მიუტანა
არაბს ფეხები, ერთად გადაუწყო ზედი-ზედ, დაჰკრა ხმალი
და დაჰკრა ფეხები. ისკუბა როსტომმა და ამოეთარა კლდეს.
წამოვარდა არაბი, მაგრამ ფეხზედ ველარ დაეყუდა, მოავლო

თავის ფეხს ხელი არაბმა, გასტყორცნა და გაატანინა ხეები. შეუვარდა როსტომი არაბს და აკათა ხმლით, როსტომს უნდოდა ქალის წაყვანა, მაგრამ გაუვარდა ქალი და გაექცა. ერთხელ-კი დაუძახა ქალმა: „შენ ცოლად როგორ დაგიჯდები, არაბის ლალატით მომკლავსაო. შენ რომ ისე მოგეკლა შავი არაბი, როგორც იმან წითელი მოკლა, ცოლად მაშინ გამოგყვებოდიო“.

— ნახევარი მაშინაც ჩემი იყავიო, მიაძახა როსტომმა და გამოუდგა ქალს კვალზედ. ქალი გაფრინდა მთის ნიაფივით და გაიჭრა ტრიალს მინდორზედ. როსტომს შერცხვა. დაღონდა გმირი: ქალი გაექცა. როსტომმა არ იცოდა, რა ექმნა. ისარი ესროლა ქალისთვის და მოეკლა, სირცხვილი იყო: ქალზედ მახვილს როგორ იხმარებდა ვაჟკაცი. არ მოჰკლავდა და იტყოდენ: ქალმა აჯობაო. მინდორს როსტომისაკენ მთა ჰქონდა და ეს მთა ხელის გულივით დაჰხედავდა იმ ტრიალს მინდორს, აირბინა როსტომმა მთაზედ და დაჰქუხა იქიდგან ქალს. ქალს გული წაუვიდა და მიესვენა დაბლა. მალე მიიჭრა როსტომიც ქალთან...

ადგა როსტომი და უთხრა ქალს:

„ვიცი, შვილი გაგინძდება და, თუ ქალია, შენთან იყოს; თუ ვაჟია, ეს ნიშანი დააკერე მხარზედ და ისე იაროსო. მისცა ნიშანი და გაერიდა დედაკაცს“. ამის შემდეგ შესძულდა როსტომს დედაკაცები. როსტომს სძულდა აგრეთვე შავი მატყლი. როსტომისთვის ქალი ზ სიკვდილი ერთი იყო.

როსტომს სთქვა: ჭკვა დიაცისა

არც მომწონ, არც მეკეთება,
ვაჟკაცს, დიაცის მიმყოლსა,
სამარეც დაეკეთება.

როსტომს სთქვა: იმ მთას, ამ მთასა
ხელს მოვკრავ, ერთად თავს ვუზამ;
თორმეტს ლიტრასა რკინასა
კბილს მოვუჭირებ, კნაპს ვუზამ;
ალაზანსა და იორსა.

დავაყენებ და ყლავს ვუზამ;

თავ-აღებულსა დიაცსა

გავუშვებ, ველარას ვუზამ.

როსტომის სიტყვა ასრულდა. ხურომანს გაუჩნდა ვაჟი, რომელსაც ზურაბი დაარქვეს. ზურაბი ექვსის თთვისა ისეთი ღონიერი იყო, რომ ბავშვებთან თამაშობის დროს მოუჭერდა კოჭებს ხელს და დაჰფშვნიდა. ერთხელ ბავშვებმა გააჯავრეს ზურაბი. ზურაბმა ატირა ერთი ბაღლი. სწორებმა უთხრეს: „თუ ღონიერი ხარ, მამა რომ დაგეკარგა, ის მოძებნე, ჩვენთან რა ბიჭობას იჩენო“. ზურაბს ეს ეწყინა, წავიდა და დედას გადაეკიდა. უნდა მითხრა, ვინ იყო მამაჩემიო. დედამ ყველაფერი უამბო. მაშინ ზურაბმა აიღო საომარი ჩაიკვა ჯაჭვი და გასწია მამის საძებნელად. დედამ იფიქრა: „მოდო, გამოვცდი ჩემ შვილს, შეუძლიან გაძლოლა, მტერი რომ დაჰხვდეს, თუ ვერაო“. ჩაიკვა ვაჟკაცურად, შეიკეცა თმა ქუდში, აიღო აბჯარი, შეჯდა ცხენზე და გადმოუხტა ზურაბს: „დაჰყარე იარაღები და დამნებდიო!“, დაუყვირა ხურომანს: ზურაბს და მიაგლო ზედ ცხენი. მოტრიალდა ზურაბი, უტეკა შუბი ცხენს და აიტაცა ჰაერში. ხურომანს ქუდი დაუარდა და თმა გადმოეშალა მხრებზედ. ზურაბმა იცნო დედა, ხურომანი გადაეხვია ზურაბს და დაუწყო კოცნა.

ზურაბმა სთქვა:

შავი ტყიდან გამოვიდა

ვაჟკაცი გულოვანი;

ცხენსა იჯდა ნიავ-ქარსა,

აქროლებდა, როგორც ზღვანი;

ცხენსა შუბი დაუტაკე,

ავიტაცე, როგორც ქარი,

წყაზარეთი შეეკეცნა—

საყვარელნი გიშრის თმანი;

იმის მეტი ველარა სთქვა:

„მე ვარ შენი ხურომანი!“.

დედამ დალოცა ზურაბი და გაისტუმრა როსტომის საძებნელად.

ბევრის სიარულის შემდეგ ზურაბი მივიდა ერთ ქალაქში. ქალაქის კარზე შეხვდა ერთი ბერიკაცი, რომელმაც მაშინვე იცნო როსტომის ნიშანი ზურაბის მხარზედ. ბერიკაცმა იფიქრა: „როსტომმა ჯერ ისეც გაგვაოხრა და ახლა შეიღლი რომ მოუვა, ხომ აგვყრის ამ ქალაქიდანაო. მოდი, ერთმანეთს დავახოცინებ და მაშინ ჩვენც დავისვენებთო“. ბერიკაცმა უთხრა: „ქალი ხომ არა ხარ, რომ მხარზედ დაგიკერებია რალაცაო. დაგცინებენ, აიხსენ, შეინახე ისე, რომ არა სჩანდესო“. ზურაბმა დაუჯერა ცბიერ ბერიკაცს და როსტომის ნიშანი იღლიის ქვეშ შეინახა. ბერიკაცმა ქალაქელებს შეატყობინა, რომ როსტომის შეიღლი არის აქ. როსტომმა რომ იცნოს შეიღლი, სულ აგვიკლებს, და მოდით, როგორმე ერთმანეთი დავახოცინოთო. წავიდნენ და უთხრეს როსტომს რომ ქალაქში ერთი გმირი მოსულა და იმას უნდა დაეჭიდოვო, როსტომმა უთხრა: „მაშ კარგი, მე წავალ, ჯერ დავზვერაფ, რა ვაჟკაცია, და მერე დავეჭიდებიოა. როსტომი მივიდა და ჩაიხედა სარკმლით სახლში, სადაც ზურაბი იყო. ზურაბმა დაინახა და დაუძახა:

რას იჭვრიტები ბანითა,
რად არ მოსდიხარ კართა?

როსტომი დაბრუნდა და უთხრა ქალაქელებს, ხვალ შევებში თქვენ გმირსაო. ზურაბი მოსვლიყო თვალში და ასე უთხრა ხალხს:

ზურაბ იჯდა, კოშკსა ჰვანდა,
ირგვლივ ევლო გალავანი;
მარჯვნივ ევლო აბგაროზი,
მარცხნივ იყო ფალავანი.

მეორე დღეს ზურაბს მიუვიდნენ და უთხრეს: ჩვენს გმირს უნდა ეჭიდოვო. ზურაბი დასთანხმდა: კარგი, ირანელნო, ფალავანობას ნუ იკვებითო.

— ადუ, ზურაბ, მოიკმაზე,
ტანთ ჩაიცი საომარი!
წამოდექით, ირანელნო,

ვინ ხარ უფრო ფალაფანი?

— ნუ იკვებხით ფალაფანობას,
თუ არა ვაქვთ ბეჭი პრტყელი;
თუ არ იცით, მე გასწავლით,
თუ-კი მოგავლევით ხელი.

როსტომი და ზურაბი იჭიდნენ. ზურაბმა დასძლია როსტომს. როსტომი შერცხვენილი დაბრუნდა უკან. ხალხს უთხრა: ნუ გეშინიანთ, ჯერ მაგის გულზედ ვარდი არ აყვავებულა (ესე იგი ჯერ ქალი არ უნახავს), ჯერ ჭკვა არ და მთავრებიანო. იმ ღამეს როსტომმა ლესა დანა, იმდენი ლესა, რომ ცეცხლის ფხა აასხა, დანა ბეწვს აიღებდა ფხით, მეორე ღღეს როსტომმა შეუთვალა მომიჯნავე გმირს: „გუშინ გუნებაზედ არ ვიყავ და ღღეს ვიჭიდნებო“. კარგიო, შემოუთვალა ზურაბმა. არც ზურაბს დაჰკლებია რამე გუშინდელს აქეთაო. დანიშნულ ღღეს გამოვიდა ორივე გმირი საჭიდაო მოედანზედ. ზურაბმა ისევ წააქცია როსტომი. როსტომმა ამოიღო დანა და ძირშიდ წასცა ზურაბს. ზურაბი გადაიქცა და უთხრა როსტომს:

შენ, ბერიკაცო, რად მომკალ,
ხმალი რად დამეც ვადამდე;
შენ მამაჩემსა, როსტომსა,
საით წაუხვალ, სადამდე?!
ზღვას გახვალ, იქ გამოგყვება,
ქვესკნელს ვერ დაემალევი,
გერჩივნა, ცას წასულიყავ,
ვარსკალაფთად ჭკუა აგელო,
ხმელეთი საჭვრეტლად გქონდეს,
მიწა სურვილად წაგელო;
ცოდვას მოინანიებდი,
თავი ძირს აღარ დაგელო!

ის თქვენმა მტერმა იხადოს, რაც როსტომმა იხადა თავის სახელის გაგონებით, მაგრამ მაინც ჰკითხა;

— შე, ბოზი დიაცის შვილო,

ნიშანი სად გაკეჩია?

ზურაბმა უთხრა:

— მხარს მეკრა, ზრახვით შევიხსენ,
აი, არწივის კვერია *).

აიწია ზურაბმა მხარი ღ აჩვენა როსტომს თავისი ნიშანი,
ასწია გმირისა მკლავსა,
ელვანი იყვნენ ცისანი,
აილო და შამაიკრა
დიდი ნატეხი ქვისანი:
— ვაიმე, შეილო ზურაბო,
შენ მოგეც დანა სრეული,
რისთვინ გაგზარდა დედამა,
სული ჩაჯიდგა წყეული.
მე მოგკალ, შეილო ზურაბო,
დავრჩი უშტო ხე ვითა,
ვაიმე, შეილო ზურაბო,
მოკლულო მამის ხელითა!

ზურაბმა უთხრა:

— შენ მამაჩემი არა ხარ,
არც როსტომიანთ გვარისა,
მოლაშქრე თურქი ჰყოფილხარ;
შვილი მოჰკალი თავისა!

მაშინვე როსტომმა გაჰგზავნა კაცი მჭედელ მაქანაძესთან უკვდავების წყლისთვის (მაქანაძე ქევზა მჭედელი იყო და მტერი როსტომისა).

— ქევზაო, მაქანაძეო,
შენთვის შევები დევსაო,
წამალი გამომიგზავნე,
ზურაბი მკიდავ ყელსაო.

მაქანაძე მტერი იყო როსტომისა და რაში ესიამოვნებოდა ზურაბის მორჩენა, მაგრამ არც გაუგზავნელობა ეხერხებოდა. ბოლოს გაატანა გიჟს დიაკვანს და უთხრა რომ: „როდესაც მიუახლოვდები როსტომს, წამოჰკარ ფეხი ქვასა და დაღვარეო. მართლაც დიაკვანმა როსტომის წინ წამოჰკრა ფეხი ქვას და დააქცია უკვდავების წყალი.

*) ესე იგი როსტომის ნიშანიო.

წამალი გამოუგზავნა
გიყის დიაკვნის ხელითა,
ფეხი წამოჰკრა, დაღვარა,
აივსო იმის ცოდვითა.

ზურაბსაც ამოუვიდა სული. როსტომი წამოხტა, გაექანა ქეცხა მჭედელთან. მაქანადეს ორი შვილი ჰყავდა, შეუვარდა როსტომი, დაუგლიჯა შვილებს თავებო და დაუყარა წინ: „აბა შვილის სიკვდილი თუ ტკბილია, იწვნიეო“. მერე გაიქცა როსტომი და ჩავარდა ზღვაში, მაგრამ ზღვამ არ ჩასძირა როსტომი და მოიტივტივა ზევით. ზღვაში პირი შეიკრა, არც ირჩობოდა როსტომი და არც გამოდიოდა ხმელად, შიგ დასცურავდა ტალღებთან ერთად. ქალაქელებმა სთქვეს, რომ ვინც როსტომს გამოიყვანს იქიდგან, ამდენს და ამდენს მიეცემთო. ვერავინ ვერ გაბედა როსტომის ზღვიდგან გამოყვანა. ბოლოს ერთმა ბებერმა უთხრა ქალაქელებს: „თქვენ, სანამ ცოცხალი ვიქმნები, მაცხოვრეთ, მოგკვდები—დამმარხეთ და როსტომს მე გამოვიყვან ზღვიდამაო“. ქალაქელები დასთანხმდნენ. ბებერმა აიღო შავი მატყლი, მივიდა ზღვის პირზედ და როსტომის პირდაპირ დაუწყო რეცხვა. როსტომმა ითმინა, ითმინა, მერე გამოსწია ბებრისაკენ განრისხებულმა. ბებერმა დაიძახა:

დიდება და მადლი ღმერთსა,
როსტომ გამოვიდა ზღვასა,
ცალსა ხელსა ზღვაში ურევს,
ცალით გაიქნევა ხმალსა!

როსტომი მოუახლოვდა კიდეს და დაუყვირა ბებერს: აი, შე სულელო ბებერო:

რა გაათეთრებს ყორანსა,
რაც უნდა ხეხო ქვიშითა!

ბებერმა გაიცინა და დაუძახა როსტომს: აი, შე რეგვენო როსტომო,

მკვდარი ვის გაუცოცხლებავ
ტირილითა და ვიშითა!

როსტომმა ჩააგლო ფეხში ხელი ბებერს და გასტყორ-
ცნა ზღვაში.

ამის შემდეგ როსტომი აღარ შესულა ზღვაში. დარჩა
ხმელად და ბევრი ლექსი სთქვა თავისს მწუხარებაზედ.

როსტომ სთქვა: დღენიმც კრულია

დაბადებისა ჩემისა;

სიყმე სიბერედ ვაქციე,

დღე ვერა ვნახე ლხენისა;

ვერ გავიხარე კისერი

უღელი მედგა რკინისა.

სიბერე ძნელი ყოფილა,

შავი ქვა აეწონება,

დამჯდარი ვეღარ ადგება,

ყავარჯენს დაედონება.

თქმულეზანი საისტორიონი

მეფე ერეკლეს გლოვა

ვერ გაიგითა, ქართველნო,
შაგესხნათ რკინის კარია,
მეფე აღარ გვაფთ ერეკლე,
ბაგრატიონთა გვარია?
აღარ გაქვთ ბაირახები,
აღარ სჭექს წარბასანია;
დაშაგებულან კარავნი,
შეშეხვივნეს უმანია.
ღმერთს შესტირიან ქართველნი:
რათ შეგვიგოკრენ ბრალთა...
შავი დავიცვით ტანზედა,
გავსწირეთ საწირავთა.
დედოფალი ატირდება,
იმერეთ მეფის ქალია:
„მეფის ერეკლეს სიკვდილი

ვინა სთქვა, რა სათქმელია?..

მეფე ერეკლე ზეტას არს,

ღმერთთან არს წილ-ნაყარია.

მცხეთაში ბქრას კუბო სდგას,

შიგ ნათობს კელახტარია,

შიგა წევს მეფე ერეკლე,

ბაგრატიონთა გვარია.

შვილებს დაუგდი ბეგთარი,

სისხლში ნაწდომი ხმალია:

„მანამდის ვივავ; ცხენს ვიჯექ,

მისძრენ და მოვსძრენ მთანია,

ესლა-გი თქვენ გაგიწირით,

ფხა-სისხლიანი ხმალია;

შეინახილით, შვილებო,

ქალაქის შეიდანია,

ერთმანეთს ნუ უღალატებთ;

მტერმა არ გთხაროსთ თვალია.“

აზატხანი და ერეკლე

ისე ადიდდა აზატხან,
თავი ძირს ადარ დაიდო:
„აქ მე ვარ, სტამბოლს — ხონთქარი:
უენი ჩემთან რა იყო?“
განჯის ხანს შემოუტია,
სურსათი ბევრი აიღო.
საქრისტიანოს გულისთვის
ერეკლემ ხმალი აიღო.
ერეკლემ რა ცხენი გასძრა,
სისხლმა გაიღო თქათანი;
სისხლისა შედგა მორევი,
ცხენს შეელება ფათარი;
უკრავად კაცსა მოკლავდა
იმისი ცხენის ქაქანი!
ისეთი გარბის აზატხან,
როგორც ხორასნის ჩათარი!
ერეკლე უკან მისძახდა:
„მოსულა და წასულა რა არი?“
— „რას შომდეგ, გურჯო ერეკლე,
რა მიმაქვს შენი დავლაო?
უგელა მანდ გამაშვებინე,
თოფი და ჯაბარხანაო.
იმდენი არა მიმდეგს რა,
სადილი ვჭამო ხვალაო!“
— „აკრე მოგდეგ თავრიზამდე,
ვით წყაზარი — გარიელსა
ცხენ-ჯორებს დაგაურევინებ
ძუა-ნადებ-ინიანსა!
სუვეელაში გაგატრეუბ,
გაგისტუმრებ დარეილსა!“

ხუნძახმა ცხენსა მიმართა,
მუხლი ვერ გაიტანაო.
კულ ქვეშა დებდა ლაკამსა.
თავი სად დაემალაო?
ისე შეშინდა ხუნძახი
ვედარ ჩაიცვა ჩუსტური!
მე აქეთ ვედარ წამოვალ,
ქართველთ სცოდნიათ ხუსტური.

დემურ უეინი

დემურ უეინი შეიძრა,
დააგდო ხორასანიო.
გადმოიარა თელავი,
თელავის მთა და ბარიო!
იქ რომ კარავი დააგო,
წითელის ლაღის ფერიო!
შიგ დემურ უეინ შებრძანდა,
რა ტურთა სანახავიო!
წერა და წერა წიგნები,
შვიდ-კეცი, შვიდი მხარიო:
„ეს ქართლის ბატონს მიმიერთვით,
ამისი სიტუვა ჩქარიო;
ან ქალი მომცეს რუსუდან,
ან ვაჟი ამირანიო.“
გაწერა, გაჯავრდა რუსუდან,
თავს გაიშალა თმანიო.
— რომელი გათათრებულა
ბაგრატიონთა გვარიო?!...

სოლაღას ლექსი

სოლაღა სტამბოლს წავიდა თავის სიმამრის ბარზეა,
რვა დღე და ღამე იარა, ჩავიდა ხონტქრის კარზეა.
რაღაცა ბედმა უსაქმა, ვეზირი დახვდა კარზეა.
სოლაღა კოცნის კალთასა, ვეზირი კოცნის თავზეა.

— ჩვენცა ერთი არაბი გვყავს, გათქმული გურჯის ტანზეა;
შენ თუ იმას ეჯირითო, თულებ ¹⁾ დაგადგამ თავზეა;
ფაშიობას შენ გაჩუქამ იმ ახალციხის კარზეა.

სეისები ²⁾ გამოცვივდნენ: რა გადახდება თავზეა?

— სეისებ, ნუ გეშინია, ცხენი მომგვარეთ კარზეა.
აუშვეს, გამოიყვანეს, ნაბამი შვიდსა ჯაჭვზეა.

ხუთსა სეისსა უჭირავს, ვერ იმაგრებენ გზაზეა.

გეიარ-გამოიარა იმ ჯირით-მეიდანზეა;

შავარდნულებ შემოკივლა, ხონტქარი დასძრა ტანზეა.

არაბი მოდის, მოკივის, ვით ნიავექარი მთაზეა;

სამი ჯირითი უძევს იმ გაშავებულსა მკლავზეა,

სამსავ სოლაღას აქადნის, რა გადახდება თავზეა!

— აბა გემექეც, სოლაღა, მოგყვე უღურის ³⁾ კვალზეა.

ერთი ჯირითი ესროლა, არ წეიკარა ტანზეა,

მეორეც რომ გაისროლა, მოხვდა ცალ აბჯანდაზეა.

ცალ აბჯანდა შეაწყვიტა, გადგა ცალ აბჯანდაზეა.

— რას შვრები; მკლავო, ოხერო, თვალი მეჭირა სხვაზეა!

აბა, მობრუნდი, არაბო! მოგყვე ღვთის სამართალზეა.

ერთი ასეთი დაჰკივლა, ფერი უცვალა ტანზეა;

ცხენი ცხენზე შეაჯდინა, ჯირითი დაჰკრა ბეჭზეა.

არაბი ძირს გადმოვარდა, სულის არ დაჰყვა ტანზეა;

მოლიები, ხოჯიები ქითაბს ⁴⁾ აბერტყენ თავზეა.

¹⁾ თული, ჯილა, ფაშის ნიშანი, თავზე დასადგმელი.

²⁾ სეისი—მეჯინიბე

³⁾ უღური—ბედი.

⁴⁾ ქითაბი მაჰმადიანთა სამღრთო წიგნია.

ქთამ-მითამი ქარს არა იქს, ქურქი წაბურეთ თავზეა.
სოლადასა შეეშინა, პაპუცებს ჰყრიდა გზაზეა.
შენ, სოლადა, ნუ გეშინის, თულებ დაგადგამ თავზეა,
ფაშიობას შენ გაჩუქამ იმ ახალციხის კარზეა.

— მურად-მურადის ¹⁾ ჭირიმე, კარგა ისაქმე გზაზეა.
საცლა მიგიყვან თემასა, ქილიკით ²⁾ დაგიდგამ ქერსა.
აბრეშუმის ფორბას ³⁾ მოგცემ, საპნითა დაგბან ფერხსა,
ყოვლითა ვახტის ⁴⁾ ლოცვაზედ შენ შეგახვეწებ ღმერთსა.

პირუტყვთა ეპოსი

საბრალო დედაბერი

საბრალო დედაბრისასა თავენი ყანასა მკიანო,
ლომნი უგრეხენ ულოსა და ვეფხენი შეუკვრიანო;
დეენი ურემსა აბიან, ირემნი ძნასა ჰყრიანო;
შველნი კევრებში შებმულან, კალოს გარს დარბენიანო.
ზედ ანგელოზნი უსხედან, წვრილ ხმაზედ დასძახიანო;
ჭინკები მარდად უქცევენ, ყანასა გაჰფოცხიანო;
ტახნი მისწევენ კალოსა, მელეები კუდით ჰგვიანო;
წერონი ანიავებენ და ბატნი დაჰკმაზიანო;
დათვებს ჰკიდიათ ტომრები, რომოში პურსა ჰყრიანო;
მგლები წისქვილში გაგზავნეს, პურს მალე დაუფქვიანო;
შაში ფქვილს მტკიცავს, გნოლი ჰზელს, კაჰკაჰნი ამოჰქნიანო;
მტრედნი ჩააკვრენ ლავაშსა და გვრიტნი ამოჰყრიანო.
ვარიები ამზადებენ, იხენი სუფრასა ჰშლიანო;
ზეცას ტოროლა გაჰგზავნეს, ფრინველნი მოჰკრიბიანო;
შენს მადლოსა, ჩხიკენი ნუ გინდა, სუფრასა აგვიშლიანო.
სილამაზითა ხობობი შუაში ჩაისვიანო,

1) მურად—მურადი—ცხენის სახელი. სიტყვა მურად ნიშნავს წადილს.

2) ქილიკი—საწყაოა, როგორც კოდი.

3) ფორბა—თოფრა.

4) ვახტი—ჟამი, ვადა.

ბულბული გალობისათვის სულ თავსა დაისვიანო;
საწყალი ბერი ქედანი ბოლოში მოიგდიანო.
ერთად სმენ, სჭამენ, ლხინობენ, ჰარალეს დასძახიანო.

მელია და მწყერ-ჩიტა

მშიერმა მელიამ ლეშს მიაგნო და ღონივრად მიადლა. გაუჭირდა მონღლება. შეეხვეწა მწყერ-ჩიტასა: მეზობელო, ოღონდ კი ეს საჭმელი მომანღლებინე და, თავი არ მომიკვდება, ჩემს ღღეში შენს ბარტყებს პირს არ ვახლებო. — „კარგიო“, უთხრა მწყერ-ჩიტამ; „მე ავფრინდები და შენ უკან ფეხ-და-ფეხ მომყეო“. აფრინდა და გაიდევნა უკან მელია. ხან მინდორზედ არბენინა, ხან ჩირგვებზედ ახტუნა, ხან წყალში ატოპინა. იმდენი ახეტიალა, მინამ ფერდები დაასკდებოდა.

„ნათლიმამ, მოინღლე თუ არაო?“ ჰკითხა მწყერ-ჩიტამ. — „მონღლებით მოვინღლეო“, უპასუხა მელიამ, „მაგრამ ახლა სიცილი მომინდა ძალიანაო; ერთი გულიანად მაცინე და შენს შვილი-შვილებსაც არას დაუშავებო“. — „კარგიო, ეგეც ადვილი სამსახურიაო, გამომყეე უკან და სიცილითაც გაგაძღობო“, უთხრა მწყერ-ჩიტამ. მწყერ-ჩიტამ მიიყვანა მელია კალოზე და ძნაში დამალა. თვითონ მიფრინდა და ხარს რქაზედ დააჯდა. გლეხმა სახრე მოუქნია მწყერ-ჩიტასა, მაგრამ ის სწრაფად გაუსრიალდა, სახრე ხარს მოხვდა რქაში და მოსტეხა. მელია იცინის, იცინის, კვდება სიცილითა.

მერე მწყერ-ჩიტა მაწვნის ქოთანზედ დაჯდა. ქვა ესროლეს, მწყერ-ჩიტამ აიცილინა, მოხვდა ქოთანსა, ქოთანი გატყდა და მაწონი კალოზედ დაიღვარა. მელია იცინის, იცინის, კვდება სიცილითა. მესამედ მწყერ-ჩიტა ბავშვს დააჯდა თავზედ. ბავშვმა სახრე მოუქნია, უნდოდა მოეკლა, მოირტყა თავში და მორთო ბღრიალი. მელია იცინის, იცინის, კვდება სიცილითა.

მიფრინდა მწყერ-ჩიტა მელასთან და ჰკითხა: „კაი სერი გაჩვენე, თუ არაო?“ ამ დროს მელიას კიდევ მოჰშივნოდა,

წათანა პირი, უნდოდა მწყერ-ჩიტა დაეჭირა და შეეჭამა. მწყერ-ჩიტა აფრინდა, მელიას ზემოდ ძნაზედ დასჯდა და უთხრა; „ერთი სერი კიდევ უნდა გაჩვენო“. მიეპარნენ მწყერ-ჩიტას და დაუქნიეს დიდი სახრე. აიცილინა მწყერ-ჩიტამ სახრე, მოჰხვდა მელას შიგ თავში და შუაზედ გაუტეხა. აფრინდა მწყერ-ჩიტა, გასწია თავისს ბინაზედ და მელას შიამაბა: „სადაც შენი სთქვა, იქ ჩემიცა სთქვიო“.

ჩიტა და მელა

იყო ერთი ჩიტი-ჩიორა. ტყეში ხეზედ მოხერხებული ადგილი იპოვნა და ბუდე გაიკეთა. მერე შიგ ჩაჯდა და სამი კვერცხი დასდო. სამს კვირაზედ გამოსჩიკა პატარა ჩიორები. დედა თავისს შვილებს უზიდავდა კალიებსა, პეპელებსა, ბუზებსა, აჭმევდა და ზრდიდა. დიდს სიხარულში იყო ჩიორა: ჩქარა დავაფრენ ჩემს ბარტყებსაო. მაგრამ მალე უბედურება ეწია. წყეულმა მელამ ბუდეს მიაგნო, ხის ძირში მიცუნცულდა და ჩიორას შესძახა:

— ჩიტო, ჩიტო, ჩიორაო!
— რაო, ბატონო მელაო?
— ერთი შვილი გადმომიგდე,
თორემ შავს დღეს დაგაყენებ:
ცულს მოვიტან, ცუნცულასა,
ხელეჩოსა და წალღუნასა,
ხესაც მოვჭრი, ხის ძირსაცა,
შენც შეგჭამ და შენს შილისაცა.

შეეშინდა საწყალს ჩიორას, აიყვანა ერთი ბარტყი და გადმოუგდო მელიასა. მელამ პირი დაავლო, ბუჩქებში გაარბენინა და გადაყლაპა. მეორედ კიდევ მიირბინა და შესძახა:

— ჩიტო, ჩიტო, ჩიორაო!
— რაო, ბატონო მელაო?
— ერთი შვილი გადმომიგდე,
თორემ შავს დღეს დაგაყენებ:
ცულს მოვიტან, ცუნცულასა,

ხელეჩოს და წალღუნასა,
ხესაც მოვჭრი, ხის ძირსაცა,
შენც შეგჭამ და შენს შვილსაცა.

დალონებულმა ჩიორამ მეორე ბარტყიც აიყვანა და მე-
ლიას გადმოუგდო. მელამ პირი სტაცა, ბუჩქებში გაარბენინა
და გადაყლაპა. მესამედაც მიცუნცულდა და ჩიტს შესძახა:

— ჩიტო, ჩიტო, ჩიორაო!
— რაო, ბატონო მელაო?
— ერთი შვილი გადპომიგდე,
თორემ შავს დღეს დაგაყენებ:
ცულს მოვიტან, ცუნცულასა,
ხელეჩოს და წალღუნასა,
ხესაც მოვჭრი, ხის ძირსაცა,
შენც შეგჭამ და შენს შვილსაცა.

მწარედ დალონებულმა ჩიორამ მესამე ბარტყიც აიყვანა
და მელიას გადმოუგდო. მელიამ გაარბენინა და ისიც სწრაფად
გადაყლაპა.

სუბედური ჩიტი აფრბნდა და მოშორდა იმ არე-მარეს. შე-
მოჯდა ერთს ხეზედ მეტად დალონებული. მონადირემ დაინახა
და ჰკითხა: „ეგრე მწარედ რამ დაგალონა, ჩიორაო?“ — არ
გებრალები, ერთმა წუწკმა მელამ შვილები სრულიად დამი-
ჭამაო. — „აბა, წამო, მიჩვენე ის წყეული და მე გაყურებინებ
იმის სეირსაო.“ ჩიტი გაუძღვა მონადირეს და მელასთან მი-
იყვანა. მონადირემ მელას თოფი ესროლა, შიგ პირში მო-
არტყა და კბილები ჩააყრევინა.

ზ ლ ა კ ა რ ნ ი

ბგელი და გლეხი

იყო ერთი ბედნიერი ხემწიფე. დიდი თუ პატარა, ქალი-
თუ კაცი, ყველა ბედნიერი იყო იმის სახემწიფოში, ყველა
სიხარულსა და ნეტარებაში იყო.

ერთხელ ამ ხემწიფემ სიზმარი ნახა. სიზმარში იმის სახლ-
ში ჰქერიდგან კუდით მელა ჩამოეკიდნათ. გამოეღვიძა, ვერ

მიჰხვდა, სიზმარი რასა ჰნიშნავდა. შეკრიბა თავისი ნაზირ-ვეზირები, მაგრამ ვერც იმათ გამოიცნეს, ეს სიზმარი რას მოასწავებდა.

მერე ბრძანა: შეჰკრიბეთ მთელი ჩემი სახემწიფო, ეგების მიჰხვდეს ვინმეო. მესამე დღეს მთელი იმის სახემწიფოს ხალხი სულ ხემწიფის სასახლეში იკრიბებოდა. სხვათა შორის ერთი საწყალი გლეხიც მოდიოდა.

ერთგან ერთი ბილიკი უნდა გაეარა. ბილიკის აქედ-იქიდგან სულ პიტალო კლდეები იყო აყუდებული. აქ რო მოვიდა ის გლეხი, ნახა, ბილიკზე გველი გაწოლილა, ყელი წამოუღვრებია და ენა გამოუგდია.

გლეხი რო ახლო მივიდა, გველმა შესძახა: გამარჯობა, სად მიხვალ, გლახო? გლახმა შესჩივლა თავისი გაჭირება. გველმა უთხრა: შენ მაგისხ ნუ გეშინიან; პირობა მომე, რო რაც ხემწიფემ მოგცეს, შუა გამიყო და გასწავლიო. გლახს გაუხარდა, პირობა მისცა და ფიციც დაუდო რო სუ მთლად შენ მოგიტან, რასაც ხემწიფე მიწყალობებს, ოღონდ ამ ხითათს გადამარჩინეო. გველმა უთხრა: მე ნახევარიც მეყოფა, ნახევარი შენი იყოსო და ხემწიფესთან რო მიხვიდე, ასე მოახსენე: მელა იმასა ჰნიშნავს, რომ შენ სახემწიფოში ყველგან მელობაა, პირფერობა და მოღალატობაო.

გლეხი წავიდა, იახლა ხემწიფეს და მოახსენა, როგორც გველმა ასწავლა. ხემწიფეს ძალიან მოეწონა და დიდი მოწყალება უბოძა. გლეხი იმ გზით აღარ გამობრუნდა, რომ გველს შეჰყროდა და სხვა გზით მოუარა.

გავიდა რამდენიმე ხანი. ხემწიფემ სხვა სიზმარი ნახა; სიზმარში ბანიდგან შიშველა ხმალი ჩამოუკიდეს; მეფემ იმ წამსვე იმ გლახთან აფრინა კაცი და დაიბარა. გლახს მეტის ჯავრით კინალამ გულს შემოეყარა. მეტი ილაჯი არ იყო, გლეხი ისევ იმ წინანდელ ბილიკს დაადგა.

მივიდა იმ ადგილს, საცა წინად გველი ნახა, მაგრამ ეხლა კი გველი იქ აღარ დაუხვდა. დაუძახა: გველო, გამოდრ

ერთ წამს, საქმე მაქვსო. თავი რო მოაბეზრა, გველიც გამოვიდა. ჰკითხა: რა გინდა, რა გაგჭირებია? გლახმა უთხრა: ესე რე ესეა ჩემი საქმე და უნდა მიშველო რამეო. გველმა უთხრა: წადი, უთხარი მეფეს, რომ შიშველი ხმალი ომს მოასწავებს, — ეხლა მაგას შინ თუ გარეთ, ყველგან მტრები აეშლე-ბიან, ომს გაუმართვენ და ეგეც მოემზადოსო.

გლახმა მადლობა უთხრა და წავიდა. მივიდა რე მეფეს ისე მოახსენა, როგორც გველმა ასწავლა. მეფეს მოეწონა, ომისთვის მზადება იწყო და გლახსაც დიდ წყალობა უბოძა. ეხლა გლახი პირდაპირ იმ ბილიკით წავიდა, საცა გველი ეგულეობდა. გველმა უთხრა: აბა მომიტანე ნახევარი, შენ რომ დამპირდიო. გლახმა უპასუხა: ნახევარი კი არა, შავი ქვა მოგიტანე და ნაცარი ცხელიო. იძრო თან ხმალი და გამოუდგა. გველმა სოროში შეასწრო, მაგრამ გლახმა მაინც კიდევ წამოასწრო და ხმლით ბოლო წაკვეცა.

გავიდა კიდევ რამდენიმე ხანი. ხემწიფემ კიდევ სიზმარი ნახა. სიზმარში იმის ბანიდგან დაკლული ცხვარი ჩამოეკიდნათ. მეფემ ისევ იმ გლახთან აფრინა კაცი. ეს გლახი ეხლა უფრო ძალიან შეშინდა. ეხლა რაღა უთხრა, მეფეს რო ვიახლოვო. აქამდის კიდევ გველი მასწავლიდა, მაგრამ ეხლა ხო ისიც აღარას მასწავლის, — სიკეთის მაგიერ ხმლით ბოლო წაკვეცეო.

მაინც კიდევ იმ ბილიკით წავიდა. იმ ადგილს რო მივიდა, საცა გველი იყო, დაუძახა: გველო, ერთ წამს აქ გამო, უნდა გითხრა რამეო. გველი გამოვიდა. კაცმა უამბო თავისი გაჭირება. გველმა უთხრა: თუ ნახევარს მე მომცემ, რასაც ხემწიფე გიწყალობებს, გეტყვიო. გლახი დაჰპირდა და ფიცი მისცა. გველმა უთხრა, ეგ იმასა ჰნიშნავს, რო ეხლა ყველგან სიმშვიდე ჩამოვარდება, ხალხი ცხვარივით მშვიდი და წყნარი იქნებაო.

გლახმა მადლობა უთხრა და წავიდა. ხემწიფესთან რომ მივიდა, ისე მოახსენა, როგორც გველმა ასწავლა. მეფეს ძა-

ლიან მოეწონა და უფრო დიდი წყალობა უბოძა. გლეხი იმავე გზით გამობრუნდა უკან, საცა გველი ეგულებოდა. მივიდა გველთან, მიართვა ყველაფერი, რაც კი ხემწიფისაგან მიეღო და უთხრა: ცოტა ხანს აქ მომითმინე და ეხლავე იმასაც მოგართმევ, რაც წინადაც მიმიღია ხემწიფისაგანაო. თანაც ბოდის ხელიდა, რო წინად გაწყენინეო. გველმა უთხრა: შენ მაგისი დარდი ნუ გექმნება, არას გემღურები; ეგ ხო შენი ბრალი არ იყო. პირველად, როცა მთელი ხალხი სულ ორპირი, მატყუარა, პირფერი და მოლაღატე იყო, შენც მე მაშინ დამპირდარ და სხვა გზით კი წახველ შენაო. მეორედ, როცა ყველგან ომიანობა, ჩხუბი და ხოცვა ასტყდა, შენც მე მაშინ მეჩხუბე და კუდი მომაკვეცეო. ეხლა, როცა ყველგან მშვიდობა და სიყვარული ჩამოვარდა, შენც მაშინ ყველაფერი მე მომიტანე და მომართვიო. წადი, ძმაო, ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროს, მე შენი არა მინდა-რაო და შესრიალდა გველი თავის სოროში.

ხელმწიფის ცალი, ქალ-ბაყაყი.

(სამოძღვრებო)

ერთ სოფელში, სოლომონ ბრძენის დროს, სცხოვრებდა ერთი მეტად საწყალი და დავრდომილი კაცი, რომელსაც სახელათ ეძახდნენ ფასოს. ამას ჰყვანდა: ცოლი ზილფა, შვილები წიწა და მაზა და ქალი ნაზიკო. თავისი ცოლ-შვილი საცოდავს შიმშილით ეხოცებოდა, ძლივს ვაითა და ვაგლახით შოულობდა დღიურ ლუკმას მათ გამოსაზრდელათ; ესრეთს მწუხარებაში ატარებდა თავის სიცოცხლეს. როდესაც მეტად შეაწუხა სიღარიბემ და ველარ საით ველარა იზოვნარა, უთხრა ტირილით და თავში ცემით თავის ცოლ-შვილს: „ჩემო საყვარლებო და ჩემო სიცოცხლენო, ხომ მხედავთ, დღე არა მაქვს მოსვენება და ღამესაც დღეთ გარდავაქცევ ხოლმე, ვმუშაობ, ვწვალობ, მაგრამ მაინც ჩემს ნამუშავარს ბარაქა ვერ დავდე და ერთხელ რიგიანათ კუჭი ვერ გაგიძღეთ

და ვერცა-რა ტანზე ჩაგაცვით. მე ვხედავ, რომ, თუ ერთს ან ორს წელიწადს კარში არ გავედი და არ საით არ გადავარდი სარჩოს საშოვნელათ, ჩვენ ფიტს ვერ მოვიკრამთ, მაგრამ რა ვქნა, რომ თქვენი ჯავრი თან გამყვება, არც დღე მომასვენებს და არც ღამეო!“ ცოლშვილმა უბასუხა: „შენ ჩვენი ჯავრი ნუ გექნება, წადი, ღმერთმა ხელი მოგიმართოს და იგი იყოს შენი მშველელი და შემწე, მან წარგიმართოს გზა და მოგცეს, რასაც კეთილს ეძებდე და სთხოვდე წმინდის გულით, მხოლოდ ამას კი გეხვეწებით, რომ სამ წელიწადზე მეტი კი არსად დადგე, თუნდა იშოვნო რამე და თუნდა არა; ამ დროს განმავლობაში ჩვენ, ღვთის შეწევნით, როგორც იქნება, ვიცხოვრებთო“.

ეს რომ გაიგონა ფასომ თავის ცოლ-შვილისაგან, მეტად ხმა მალლა დაიწყო ტირილი. ადგა ფეხშიშველი, თავშიშველი, ტანზე ათასნაირათ დაკონკებულ ჩოხით და უნდა წავიდეს, ვინ იცის საითკენ! როდესაც გამოვიდა კარში, დაუძახა ცოლსა და შვილებს, დაჰკოცნა ქვითინით და კრემლების დენით და განშორდნენ ერთმანეთს. განშორების დროს, თუმცა ცოლმა გული ველარ მოიბრუნა ტირილისაგან, მაგრამ, როგორც იყო, ამოილულლულა: „კაცო, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, მშხერი და მწყურვალნი რად მიხვალ? აჰა, ეს ნახევარი მჭადი მაინც ჩიიდე ჯიბეში!“ ქმარმა უბასუხა: „ჩემო სიცოცხლე, მაგის მეტი ხომ არა გრჩებათ-რა და ეგეც რომ მე წავიღო, — თქვენ რაღა გეშველებათ?“ ესრეთ ტირილით, მწუხარებით და დამწვარ-დადაგულის გულით გაშორდა ცოლშვილს.

იარა რამდენიმე დღე და ღამე; შეწუხდა მეტად შიმშილისა და სიტეტვლისაგან. შიმშილს იკლავდა ბალახების ძირით და სიტეტვლეს იფარავდა გზაზე ნაპოვნის და მოკრეფილის ძონძებით. შემდგომ რამდენისამე დროებისა მიაწია იმ ქალაქს, სადაც მეფობდა ბრძენი სოლომონი. იმ ქალაქში კარგა ხანი იარა, მაგრამ ალავი ვერსად იშოვნა, რომ მო-

ჯამაგირეთ დამდგარიყო. შეჰხედნენ-კი ისეთი მოწყალე ხალხი, რომელნიც შეძლების და გვართ აძლევდნენ მოწყალებას, რადგანაც ახსომდათ სოლომონის მამის დაწერილ წიგნიდან — ფსალმუნებიდან: „ნეტარ არს, რომელმან გულის ხმაჰყოს გლახაკისა და დავრდომილისა, დღესა ბოროტსა იხსნას იგი უფალმან“ (ფსალ. მ. ა.). ტანზე შეიმოსა ცოტა წესიერათ, ორისა და სამის კვირის განმავლობაში მოეცა ფერი და საპატიო კაცს დაემგზავსა. შემდეგ მივიდა სოლომონ ბრძენთან და მოახსენა: „ბატონო, ერთი საწყალი კაცი გახლავარ, მინდა მოჯამაგირეთ დავდგე სადმე და ალაგი ვერსად მიშოვნინა; გთხოვ, ბატონო, შენი ჭირიმე, მიმსახუროთ და, რისაც ღირსი აღმოვჩნდე, — მიბოძოთ, რომ ჩემ საცოდავ ცოლ-შვილს მივუტანო რამე“. ბრძენმა სოლომონმა არც ვინაობაჰკითხა, არც სადაურობა და უბრძანა: „წელიწადში როგორ დადგებიო?“ საბრალო კაცი შეფიქრდა: ბევრი ვთხოვო, ვაი თუ არ დამიჭიროს და ცოტა რას მიზამსო! იმ საცოდავმა არ იცოდა, თუ რასაც სთხოვდა, — მისცემდა. კიდევ განუმეორა: „რასა თხოულაბ წელიწადშიო?“ მოახსენა შიშით და მეტად შეწუხებულის ხმით: „სამ თუმანსო“. სოლომონმა უბრძანა: „კარგი, შვილო, სამ თუმანს მოგცემ წლის დასრულებაზედ და ამას-კი გეტყვი: მაშინ, როდესაც ფულს დაგითვლი, თუნდა ის ფული წაიღე და წადი, თუნდა ერთს სიტყვას გასწავლი და ფული მე დამრჩესო“. დასდევს ესრეთი პირობა.

ამ ღარიბმა, საცოდავმა კაცმა — ფასომ დაიწყა სამსახური და მეტად კარგად ემსახურება, ყოველს საქმეში დაუღალავი და დაუზარებელი არის, ღმერთიც ხელს უმართავს და ყოველ ჟამს სოლომონს მოსწონს მისი საქმე. ესრეთ გაატარა ერთი წელიწადი და მეტათ უხარია და ფიქრობს: ჩემს სიცოცხლეში ხომ სამი თუმანი ფიქრათაც არ მომსვლია, არამც თუ ხელში მჭეროდეს; ეხლა რომ ეს სამი თუმანი ჩემ ცოლშვილში მივიტანო, ძრიელ მდიდრები ვიქნებითო. როდესაც გავიდა

წელიწადი, მოახსენა: „ბატონო, ჯამაგირი მიბოძეთ, ჩემ ცოლ-
შვილს მივეშველოო“. ხმის ამოუღებელივ გამოსწია უჯრას,
ამოიღო ვერცხლის მანეთები, დაუთვალა სრულებით და და-
უწყო სტოლზე; მერე უთხრა: „აი, შვილო, შენი ჯამაგირი,
ძრიელ კარგი ყმაწვილი კაცი ხარ, მომწონს შენი სამსახური,
არასოდეს შენგან არა მწყენია-რა, თუ გინდა, აიღე ეგ ფული
და წადი, როგორც პირობა გვაქვს, თუ არა და—ერთს სი-
ტყვას გასწავლი და ეგ ფული მე დამრჩესო“. ამ სიტყვაზე
ფასო ძრიელ დაფიქრდა, არც ფული ემეტება და წასვლაც
უნდა. კარგა ხანი იყოყმანა და მერე მოახსენა: მასწავლეო.
სოლომონმა გამოსწია უჯრას, მოუსვა ხელი და ჩაყარა. მე-
რე უთხრა: „აი, შვილო. ეს ჩემი სწავლა გახსოვდეს: თუ
ვინმემ გკითხოს რამე, უცებ ნუ უპასუხებ, დაფიქრდი და
რაც სასიამოვნო იყოს, ის უთხარიო“. ეს იყო სწავლება
სოლომონისა. დალონდა ეს საცოდავი ყმაწვილი კაცი. ფი-
ქრობს: რა ვქნა? წავიდე შინ, ცარიელი როგორ მივიდე? არ
წავიდე და ცოლ-შვილის ჯავრი მაწუხებს!... ძრიელ ბევრს
ხანს იფიქრა და შემდგომ გარდასწყვიტა: ერთს წელიწადს
კიდევ ვემსახურები, ეგები წარსულის წლის ჯამაგირიც და ამ
წლისაც გამოვიტანო.

სოლომონ ბრძენმა, რასაკვირველია, შეატყო, რომ მე-
ტად შეწუხდა, მაგრამ სრულებითაც არ შეებრალო! უთუოთ
იმისთვის, რომ, იცოდა სწავლა უნაყოფოთ არ დარჩებოდა,
და უბრძანა: წადიო. საბრალომ მოახსენა: „ბატონო, ნათ-
ქვამია, ცარიელს კაცს საბაჟოზე მიუხაროდაო; რომ წავიდე,
რა მივუტანო ჩემ საცოდავ ცოლ-შვილს? გთხოვ, შენი ჭი-
რიმე, შენ სადღეგრძელოთ, ერთს წელიწადს კიდევ მიმსა-
ხუროო.“ — „კარგი, შვილო, მაგაზე უარს არ გეტყვი, დარჩი
ჩემთან, მხოლოდ ჯამაგირზე მომირიგდიო, რასა მთხოვო?“
მოახსენა კანკალით და კრინტ-ჩაწყვეტილი, ძლივ გასაგონის
ხმით: „ათი თუმანი მიბოძეთ, შენი ჭირიმე“ — „ძრიელ კარგი,
შვილო, ათ თუმანს დაგითვლი, როდესაც ყავლს გაათავებ,

თუნდა ფული წაიღე და თუნდა ერთს სიტყვას გასწავლი და ფული მე დამრჩესო“. მორიგდნენ ესრეთის პირობით.

დაიწყო სამსახური. ამ მეორე წელიწადს ბევრად უფრო გულ-მოდგინედ ემსახურებოდა. ტყუობა ის ჰქონდა გულში, რომ ჯამაგირი ავიღო და საქმე კი არ გავაკეთო—ცოდვა არის და ღმერთი ესრეთ ტყუილათ აღებულს ფულს არ მომახმარსო. ამ ერთგულის და პატიოსნურის სამსახურისათვის ძლიერ შეიყვარა სოლომონ ბრძენმა. გავიდა წელიწადი და უხარია ამ საბრალო ფასოს: ათ თუმანს მიუტანს თავის ცოლშვილს და გაახარებს, დაჰკარგამენ სიღარიბეს და იცხოვრებენ ბედნიერათ. მოახსენა ფასომ სოლომონს: — „ბატონო, მიბოძეთ ჩემი ჯამაგირი, რკომ მივეშველო ჩემ საცოდავ ცოლ-შვილსო“. სოლომონმაც, რა საკვირველია, მის თხოვნაზე გამოსწია უჯრას, ამოკრიფა ვერცხლის მანეთები, დათვალა, დააწყო სტოლზე და უთხრა: „აი, შვილო, შენი ერთის წლის ჯამაგირი—ასი მანეთი. თუ გინდა, აიღე და წადი, თუ არა და—ერთს სიტყვას გასწავლი, როგორც პირობა გვქონდა, და ეგ ფული მე დამრჩესო“. საცოდავი, სიღარიბისაგან დამწვარ-დადაგული კაცი, დაჰყურებს მშვენიერს, ახალ მოჭრილს მანეთებს... რა ჰქნას? ფულიც უნდა და კიდევც უნდა, რომ ისწავლოს რამე. იყოყმანა ძლიერ ბევრ ხანს; იმდენი გრძნობა და ჰკუა მოიხმარა, რომ ფულს ისევ სწავლა არჩია და მოახსენა: მასწავლეო. სოლომონმა გამოსწია უჯრას, გადმოუსვა ხელი, ჩაყარა ფული და უთხრა: — „აი, შვილო, გახსომდეს ჩემი სწავლა: რაც შენი საქმე არ იყოს და, რასაც ვერ შესწვდებოდე,—ნუ შეეწვდებიო“. დალონდა ეს საცოდავი, გულმა ფრიალი დაუწყო და სიმწარისაგან ვეღარა გაიგო-რა. მოაგონდა ცოლ-შვილი და გადმოჰყარა ცხარე ცრემლები და მისი კვალი ისე დააჩნდა ლოყებზე, თითქოს მღუღარე წყალი ჩამოუსხამთო. თუმცა ყველა ეს ნახა სოლომონმა, მაგრამ სრულებითაც არ შეებრალა. უბრძანა: წადიო. მაგრამ სად წავიდეს, როდესაც, საგზაოთ

ერთი გროშიც არა აქვს?! შემდგომ ბევრის ფიქრისა მოახსენა: „ბატონო, ერთს წელიწადსაც კიდევ მიმსახურე შენს სადღეგრძელოთო“. — „კარგი, შვილო, შენი კარგი სამსახურისათვის ძრიელ მიყვარხარო; ამასთანავე ანუგეშა კიდევ: შენის ერთგულის და დაუზარებელის სამსახურისათვის ღმერთი არ დაგკარგამს; თუ შენი ფული ჩემთან რჩება, ეს იმიტომ, რომ სწავლობ რასმეო. საცხოვრებლის და ფულის ჯიბეში წყობას, თავში რომ ეწყოს—ისა სჯობია: ჯიბიდან ან დაიკარგება, ან მოჰპარავს ვინმე, და ან ძალით წაართმევენ, ხოლო თავიდან ვერსად ვერ დაჰკარგამს, არამედ სიკვდილამდის დარჩება პატრონთან და, როდესაც დასჭირდება, მოიხმარსო. ამ სიტყვების შემდეგ უბრძანა: „რას ითხოვ ამ მესამე წელიწადსო?“ რაკი ამ საწყალმა კაცმა გაიგონა ტკბილი ლაპარაკი, ქება და სამსახურის მოწონება, იფიქრა: რაც უნდა ვთხოვო, მომცემსო და მოახსენა: „ოცდა ათი თუმანი მიბოძეთ, შენი ჭირიმე, წელიწადშიო“. — „კარგი, შვილო, ოცდა ათ თუმანს მოგცემ, წელიწადს რომ გაათავებ—დაგითვლი შენს ჯამაგირს, თუნდა ფული წაიღე და თუნდა ერთს სიტყვას გასწავლი და ჩემი ფული მევე დამრჩესო“. მორიგდნენ ესრეთის პირობით.

დადგა მესამე წელიწადი და დაიწყო სამსახური. რასაკვირველია, როგორც ჯამაგირი მოიმატა, ისრე ყოველს საქმეზე ბეჯითია, არც დღე ჰზოგავს თავის თავს და არც ღამე ისვენებს, მის თვალებს ძილი არ ეკარება; რა საქმესაც ხვალისთვის უბრძანებს და დაავალებს გაკეთებას, ის იმას გათენებამდის დასრულებული და გათავებული აქვს. სოლომონ ბრძენსაც მოსწონს მისი სამსახური და აქებს ყოველთვის. სრულდება წელიწადი და უხარიან საცოდავ ფასოს; ფიქრობს: ოცდა ათ თუმანს მივიტან ჩემ სახლში და გავახარებ ჩემს საცოდავს ცოლ-შვილსაო. გავიდა წელიწადი, მოსთხოვა ფული და სოლომონმაც დაუყოვნებლივ ახადა პატარა ყუთსა, ამოკრიფა ახალ-ახალი ოქროსა და ვერცხლის მანეთები, და-

უთვალა სამასი მანეთი, დაუწყო სტოლზე და უბრძანა: — „აი შეილო, შენი ჯამაგირი, შენც დათვალე, ხომ არა აკლია-რაო“. და იმასაც დაათვლევინა. სიხარულისაგან ხელები უკან-კალებს, გული უფაცვაცვებს, თვალები უჭრელდება ოქროსა და ვერცხლის ბჭყვრიალა მანეთების ყურებით. დათვლა რომ გაათავა და დაუწყო სტოლზე, კიდევ უბრძანა: „თუნდა აკრიფე და წაიღე, თუნდა ერთს სიტყვასაც გასწავლი და ეგ ფული მე დამრჩესო“. ამ საწყალ კაცს ცეცხლი სცვივა თვა-ლებიდან, უნდა აკრიფოს და ვერც გაუბედნია: ფულიც უნდა და სწავლაც!... ფიქრობს, ყოყმანობს, არის ერთს გაჭირვებაში... უბრძანა სოლომონმა: „რადას ფიქრობ? თუნ-და ფული აკრიფე და წაიღი, თუნდა ერთს სიტყვას გასწავ-ლიო“. დახედე ამ საწყალ კაცს, ფულს ისევ სწავლა ირჩია!.. მოახსენა: მასწავლეო. ახადა ყუთსა, გადაუსვა მკლავი, ჩა-ყარა ფულები და უთხრა: — „აი, შეილო ჩემი სწავლა გახ-სოვდეს, რომელსაც ეხლა გეტყვი: რაც შენი თვლით არა ნახო, სხვის ნათქვამს ნუ დაიჯერებო.“ გაიგონა თუ არა, მოსწყდა წელი, დაღონდა ეს საცოდავი... ცოლ-შვილისაგან დადებული ვადაც გაუვიდა, მოჯამაგირეთ დადგომასაც ვეღარ გაჰბედავს, რადგანაც მის ცოლ-შვილს მკვდარი ეგონებათ და შეწუხდებიან ისრეც სძლარებისაგან შეწუხებულნი. დაუ-კრა თავი და გამოსთხოვა ლოცვა-კურთხევა. სოლომონმაც დალოცა შემდეგის სიტყვებით: „წადი, შეილო, უფალი გი-ძლოდეს შენ გზათა ზედა ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა შე-ნისათა!“ ამ დალოცვის შემდეგ მოეხვია მუხლებზე, აკოცა და თვალ-ცრემლიანი გამოვიდა და გამოემგზავრა დიდის მწუხარებით, დარდით და ბოროტებით სავსე. თუმცა ამ მე-ტის-მეტად მდიდარმა მეფემ, რომელზედაც მდიდარი არ ყო-ფილა, არც არის და არც იქნება, ეს ყოველი მისი შეწუხება ნახა, მაგრამ სრულებითაც არ შეებრალო, ერთი აბაზიც არ აჩუქა, რომ გზაში პური ეყიდნა!... რა უნდა იფიქროს კაცმა ამისთანა შეუბრალებლობისთვის? უეჭველია ის, რომ სოლო-

მონ ბრძენმა იცოდა, სწავლა უნაყოფოთ არ დარჩებოდა, როგორც ნათქვამია: „სწავლის ძირი მწარე არას, კენწეროში გატკბილდება.“

იმგზავრა ამ საწყალმა, ნამოჯამაგირალმა ყმაწვილმა კაცმა ფასომ რამდენიმე ხანი, შევიდა ერთ ქალაქში, სადაც ხელმწიფეთ იყო „ადო“, რომელსაც ჰყვანდა ცოლათ ბაყაყი. დღისით ბაყაყი იყო, ღამით ქალი, სახელათ „ჯაჯო“. იმისთანა მშვენიერი იყო, რომ როდესაც გაიხდიდა და გამოვიდოდა ბაყაყის ტყავიდან, მაშინ იმისთანა სინათლე და ბრწყინვალეობა მზესაც არა ჰქონდა! თურმე იმისთვის ყოფილა დღისით ბაყაყი, რომ, თუ ჩაუცმელი დარჩებოდა და კარში გამოვიდოდა, — მზის სინათლე აღარ იმოქმედებდა, დაბნელებოდა მის ბრწყინვალეობისაგან და მისი შემხედველნიც დაბრმავდებოდნენ! თურმე ესრეთი თვისება ჰქონია მინიჭებული მანამდის, ვიდრემდის მის ქალობას გაიგებდა ვინმე და მის ქებას იტყოდა. ამისათვის ყოველ უცხო კაცს, როდესაც მოახელებდნენ ქალაქში, დაიჭერდნენ, წაიყვანდნენ, აჩვენებდნენ ბაყაყს და ჰკითხავდნენ: ეს რა არისო? რასაკვირველია, მნახველები იტყოდნენ — ბაყაყი არისო. ესრეთს პასუხზე მოსჭრიდნენ თავს და კაცის თავებით შემოვლებულს დიდს და მალაღს გალავანს მიუმატებდნენ. სხვათა შორის ამ ჩვენგან ცნობილ სოლომონ ბრძენთან ნამყოფ ყმაწვილ კაცს ფასოსაც შეხვდა ეს ბედი. დაიჭირეს, შეიყვანეს დიდს და მშვენივრათ მორთულ დარბაზში, რომელიც სოლომონ ბრძენის დარბაზს ძრიელ სჯობდა, დააყენეს ბაყაყის პირდაპირ და ჰკითხეს: ეს რა არისო? ყმაწვილი კაცი შეჰყურებს განცვიფრებით, ჰხედამს, რომ დაჩამჩამებული, გაღეშილი და გაბერილი ბაყაყია. ბაყაყიც შეჰყურებს დაღონებულის თვალებით. იფიქრა კარგა ხანი და, ის არის, უნდა წამოიძახოს, რომ ბაყაყიაო, მაგრამ, დახე ბედს, მოაგონდა სოლომონ ბრძენის ნასწავლი სიტყვა: კაცს, რაც ესამოვნებოდეს, ის უთხარიო. იფიქრა: ეს ბაყაყი, თუ კარგი რამ არ იყოს, ეს-

რეთს დიდს და მშვენივრათ მორთულ ხალებით, ორხოებით და ოქროს ქსოვილით დაფენილ დარბაზში არ იჯდებოდაო. გარდა ამისა, დგას ოქროს სტოლი, თვალ-მარგალიტით შექედილი, სტოლზე დგას დიდი, ფას-დაუდებელი ოქროს სინი და ზედ ზის ეს ბაყაყი!... ჰკითხეს კიდევ: რატომ არას ამბობო? ამ კაცმა მოახსენა: „მე მინდა სიტყვის თქმა, ვიგონებ, ვფიქრობ, მაგრამ ვერ მომიგონია იმისთანა სიტყვა, რომ მაგისი ქება და დიდება გამოვხატოა“. ეს რომ თქვა, ჩათუფქულმა და დაღონებულმა ბაყაყმა ყურები ცქვიტა და ზეზე წამოიწია. ფასო მიხვდა, რომ ამ სიტყვაზე ბაყაყმა მეტად გაიხარა; მერე დაიწყო და მოახსენა იქ მდგომს მრავალ ხალხს, ნაზირ-ვეზირთა და თვით ხელმწიფესაც, ქმარს, ბაყაყისას: — „დიდებულო ხელმწიფეო! მართალია, დიდი და ძლიერი ხელმწიფე ბრძანდებით, მაგრამ თქვენ რომ მშვენიერი, სიტყვით გამოუთქმელი, კალმით აღუწერელი, ფას-დაუდებელი, ერთი სიტყვით, ხმელეთის ფასი და მზის დარი არსება გყავთ, მით უფრო ბედნიერი ბრძანდებით! ბევრს, დიდებულო ხელმწიფეო, ხელმწიფესა და მეფეს ენატრება მაგისთანა მძვენიერი არსება, მაგრამ ღმერთს მხოლოდ მარტო თქვენ უკურთხებიხართ და თქვენზე დაუბღერტნია თვისი უხვი მოწყალების კალთაო“. ეს სიტყვები რომ გაიგონა ბაყაყმა, დიდათ გაიხარა, მეტის-მეტის სიხარულისაგან ხან აქეთ გადახტა და ხან იქით, ამ თავის მაქებელ ყმაწვილ კაცს ხან მხარზე შეახტა და ხან გულზე მიეკრა. ხელმწიფესაც მხიარული სახე მიიღო და ყოველთა იქ მყოფთ ხალხთაც დიდათ გაიხარეს; ერთის სიტყვით, პირველათ ამ ყმაწვილ კაცისაგან გაიგონეს მისი ქება. რასაკვირველია, ამ კაცმაც რაკი შეიტყო, რომ მისი ქება ძრიელ ისიამოვნეს, უფრო მოუმატა (აბა მიბრძანეთ, სამს წელიწადს სოლომონ ბრძენთან ნამყოფი კაცი რას არ მოიგონებდა?) აღარა და აღარ გაწყვიტა მისი ქება, ხოლო ბაყაყმა, ხელმწიფემ და ხალხმა — მხიარულება და სიხარული. მოატანა საღამომ, ჩავიდა მზე

და მოეფინა სიბნელე ყოველს ქვეყანას. ამ ბაყაყმა გაიხადა ბაყაყის ტყავი და გამოვიდა მშვენიერი, ქვეყნის მანათობელი ქალი, გადაეხვია ამ თავის მაქებელ ყმაწვილ კაცს ფასოს და დაუწყო კოცნა. ეუბნება: „შენ-კი გენაცვალე, შვილო, რომ ჩემს სიცოცხლეში მხოლოდ შენგან გავიგონე მეცა და ჩემმა ქმარმაც ჩემი ქება! ეტყობა, ღმერთს ჰყვარებიხარ და შენთვის სიკეთე სდომებია. თორემ, აბა შეჰხედე ამ უშველებელ გალავანს, ვინ დათვლის, რამდენი კაცის თავი ძევს ამ გალავანზე! თუ შენც გეთქვა, ბაყაყი არისო, შენც მოგჭრიდნენ თავს და, მიუთითა, აგერ სულ აკლია გალავანის დასრულებას ერთი თავი-და, მაგრამ, მაღლობა ღმერთს, რომ შენც გადაგარჩინა სიკვდილს და მეც მომარჩინა ამდენ ჭირს და მწუხარებასო!“ დასხდნენ იმ ღამეს, ჩაისვეს ფასო ხელმწიფემ და მისმა ცოლმა შუაში და მიეცნენ ერთ გამოუთქმელ სიხარულს. ხან ერთი ეხვევა და ჰკოცნის, ხან მეორე. გათენდა მშვიდობის დილა. სთხოვენ, რომ მათთან დარჩეს და იყოს იმათი შვილი და მემკვიდრე, მაგრამ ფასომ უარი განაცხადა და მოახსენა: „მე, ბატონო, ერთი საწყალი კაცი გახლავარ, მყავს საცოდავი, სიღარიბისაგან დამწვარ-დადაგული ცოლ-შვილი; სამი წელიწადი გავიდა მე იმათი აღარა გამიგია-რა, მინდა ჩქარა წავიდე და ვნახო; მე უიმათოთ ცხოვრება და სიცოცხლე არ შემიძლიან; კარგნი არიან თუ არა, რაც ღმერთმა მომცა, უნდა დავჯერდეო“.

რადგანაც ფასომ თავისი ღარიბი სახლ-კარი და საცოდავი ცოლ-შვილი არჩია ხელმწიფის შვილობას და მემკვიდრეობას, — რასაკვირველია, იმათაც მოიწონეს მისი საქციელი და ამისათვის მოარეკინეს: ასი აქლემი, ასი ცხენი და ასი ჯორი. მათზედ აუკიდეს ოქრო, ვერცხლი და მრავალი სიმდიდრე და ძვირფასი ნივთიერი; მისცეს კაცები, მოსამსახურეები, მწერლები, სახლის მმართველი და სრულიად მთელი სამწერლო მოწყობილობა; თითონაც შეჰმოსეს სამეფო ტანისამოსი, ცოლ-შვილისთვისაც შეაკერინეს ოქროს ქსოვილით

მორთული ტანთ-საცმელი, რაც-კი საჭირო იყო თავით ფეხ-
თამდის, შესვეს მშვენიერს, ძვირფასის თვალითა და მარგა-
ლიტით შეჭედლი უნაგირით შეკაზმულ ცხენზე და გამო-
გზავნეს; დიდის სიხარულით, სიყვარულით და ხვევნა-კოცნით
გამოისტუმრეს და უთხრეს: „შვილო, მიდი, ნახე შენი ცოლ-
შვილი, მიუტანე საცხოვრებელი, გაახარე და ჩვენც ნუ და-
გვივიწყებ! თუ გაგიჭირდეს რამე, შეგვატყობინე და ჩვენ მზათ
ვიქნებით შენი შემწეობისათვისო. გახარებული ფასო გამო-
ემგზავრა დიდის დიდებით. შეიქმნა მდიდარი, მრავალის ცხოვ-
რების პატრონი და მებატონე. იარეს რამდენიმე დღე, საქო-
ნელი შეწუხდა ტარებისაგან, რადგანაც ყველას ძრიელ მი-
მეთ ეკიდათ ტვირთი; ჩამოხადეს ერთს მშვენიერს და სასიამო-
ვნო ტყის პირას, რომელსაც მარჯვენა მხარეს ედვა ათას
ნაირი ყვავილებით და სურნელის ბალახებით შემკობილი ტურ-
ფა მინდორი, აქ დააწყვეს საპალნეები, საქონელი საძოვარზე
გაუშვეს, მოსამსახურეები დასხდნენ ხეთა ძირში და დარა-
ჯობდნენ საცხოვრებელს და საქონელს, ხოლო თითონ ფა-
სომ, ამ ახალმა მებატონემ, გააშლევინა ოქროს ქსოვილი,
დაიდვა თავით ძვირფასი მუთაქა და წამოწვა ზედ, — ლოცავ-
და მასწავლებელს. შემდგომ მოითხოვა სადილი და რა უნდა
სულსა და გულსა, რომ იმას არ მოართვეს! როდესაც ისადი-
ლა წესიერათ, დაინახა რომ შორის გზიდან მოდის ერთი სო-
ვდაგარი, დიდათ მდიდარი და მოაქვს აუარებელი სიმდი-
დრე. ეს სოვდაგარიც იმის სიახლოვეს ჩამოხდა. როდესაც
ყველა დააბინავა ამ სოვდაგარმა, შეისვენა და ისადილა. შემ-
დეგ სადილისა ადგა და დაიწყო სეირნობა. ამ სიარულში
მივიდა იმ ყმაწვილ კაცთან, ფასოსთან, დაუკრა თავი, მოი-
კითხა და დაიწყეს საუბარი იმ ხეს ქვეშ, სადაც ფასო იყო
ჩამომხდარი. შემდგომ მრავლის სხვა და სხვა ამბავის საუ-
ბრისა, შემოჯდა დაბლა ხის ტოტზე ერთი პატარა მშვენიე-
რი, ათას ფერის ბუმბულით აღყვავებული ჩიტი. ეს ფრინველი
იქნევს ბოლოს და ჭიკჭიკობს მეტად სასიამოვნოთ. ბევრი

ხანი უგდეს ყური და ისიამოვნეს. მოეწონა ამ სოვდაგარს იმ ჩიტის გალობა-ჭიკჭიკი და მშვენიერება. უთხრა ფასოს: „ძრიელ კარგი იქნება, რომ ეს ჩიტი დავიჭიროთ“. ფასომ უპასუხა: „რასაკვირველია, კარგი იქნება, მაგრამ როგორ დავიჭიროთ?“ ეს ტურფა და მშვენიერად შემკობილი და აყვავებული ფრინველიც ზის უძრავათ ერთ ალაგას, თითქოს დაბმულიაო და შეექცევა თავისთვის უღარდელად. სოვდაგარმა უთხრა ყმაწვილ კაცს: „მოდო, დაიჭირე ეს ჩიტი. თუ დაიჭერ, აი, ხომ ხედავ ამ ჩემს აურაცხელ სიმდიდრეს, ხალხს, ყმას, მოსამსახურეებს და ჩემის ქონების მმართველებს, ამას ყველას შენ მოგცემ; თუ ვერ დაიჭერ, — ეგ შენი ცხოვრება, რომელიც ჩემის ცხოვრების მესამედიც არ არის, მე მომეციო“. დაფიქრდა ფასო, დიდს ხანს მიეცა ფიქრსა, ის იყო უნდა წამოედანხა: „დავიჭერო“, მაგრამ დახე ბედს, მოაგონდა სოლომონ ბრძენისაგან ნასწავლი სიტყვა: „რასაც ვერ შესწვდებოდე, ნუ შეეწვდებიო“. ამის მოგონება და უარის თქმა ერთი იყო, ვერ დავიჭერო. რაკი ფასომ უარი გამოაცხადა იმ ჩიტის დაჭერისა, მერე უთხრა: „მაშ, თუ შენ ვერ დაიჭერ, მე დავიჭერ და შენი საცხოვრებელი მე მომეცი; თუ ვერ დავიჭირო, ჩემი საცხოვრებელი შენი იყოსო“. ამ სიტყვაზე კიდევ დაფიქრდა ფასო და თავის გუნებაში სთქვა: სოლომონ ბრძენმა მიბრძანა, შენ ნუ შეეწვდებიო და ის არ უბრძანებია, თუ სხვა ეწვდებოდეს, შენ დაუშალეო; მოიფიქრა ესრედ და სთქვა: ალბად ჩემკენ არის ღმერთიო, სიტყვისაებრ სოლომონისა: „ღმერთი გიძლოდეს შენ გზათა ზედაო“ და, თუ დაიჭირა და ჩამომართვა საცხოვრებელი, გავბრუნდები ჩემ მამობილ-დედობილთან და იმდენს კიდევ მომცემენ, რომ ჩემი ცოლ-შვილი ვავახაროვო“. სოვდაგარს ნება მისცა იმ სიტყვაზე, რაც პირობა დასდევს. ეს პატარა მშვენიერი ფრინველი იქვე ზის უძრავად და ჭიკჭიკობს. დაუძახა სოვდაგარმა თავის მმართველებს და მწერლებს და ფასომ — თავისებს, დასხეს და დააწერინეს პირობის წერილი,

დაამტკიცეს ხელის მოწერითა და ბეჭდების დასმით. გაათავეს რა ეს მტკიცე და საუკუნოდ შეუშლელი პირობა, ადგასოვდაგარი და მიეპარა ჩიტს: როგორც რომ უნდა სტაცოს ხელი და დაიჭიროს, იმ დროს ეს ჩიტი შეხტა და ცოტა ზემოთა ტოტზე შემოჯდა; სოვდაგარი ავიდა ცოტა მაღლა და ეპარება. ჩიტმა შეატყობ დაჭერას მიპირობსო, აფრინდა იქიდან და ზემოთ ტოტზე შემოჯდა. ესრედ, ამ დიდს და უშველებელ ხეზე რამდენჯერმე გამოიცივალა ჩიტმა ალაგი. სოვდაგარიც თან მისდევს. როდესაც ავიდა ხის კენწეროში და ჩიტს აღარა ჰქონდა გარდასანაცვლებელი ტოტი, — დაათხრიალა ათას ნაირად აყვავებული და მშვენივრად შემკობილი ფრთები და გაფრინდა, ვინ იცის საითკენ! სოვდაგარი ჩამოვიდა ხიდან წელ-მოწყვეტილი. ფასომ ჩაიბარა ზ მიუმატა თავის საცხოვრებელს და სიმდიდრეს სოვდაგარის საცხოვრებელი და გამოემგზავრა თავის სახლისაკენ სიხარულით. თან ლოცავდა თავის მასწავლებელს.

იმგზავრა ამ ჩვენმა მდიდარმა ყმაწვილმა კაცმა ფასომ რამდენსამე კვირას დიდის დიდებით და მიუახლოვდა თავის სოფელს, თავის მიწა-წყალს. უხარიან ჯერ სიმდიდრე და მერმე ცოლ-შვილის ნახვა. ვინ იცის, რამდენ რასმე ფიქრობს, უფრო, რასაკვირველია, უმთავრესი ფიქრი ის იყო, როგორ გამოეცხადოს პირველ მისვლაზე თავის ღარიბ და ღატაკ ცოლ-შვილს. დარჩა ორის დღის სავალი გზა მის სოფლამდის. აქ ერთი თავისი მახლობელი მეზობელი ნახა, რომლისათვისაც ბევრჯელ მქალები და კუტმატები უთხოვია, მაგრამ, რადგანაც სკოდნია მისი სიღარიბე, არც კი უსესხებია. ვინ არ იცის, რომ ეს შეხვედრილი კაცი ველარ იცნობდა თავის ღარიბ მეზობელს ფასოს. ამან კი, რა წამს დაინახა, მაშინვე გულმა ფრიალი დაუწყო, გაიხარა და მეტის-მეტის სიხარულისაგან ცეცხლსავით აენტო, თვალებიდან სიხარულის ცრემლებმა დაუწყეს დენა და გულ-ამომჯდარმა დაუძახა: „ტეტე, აბა აქეთ მობრუნდი!“ ტეტე შეკრთა, შეშინდა, იფიქრა: ეს

უსათუოდ სადაურიმე მეფე იქნება, მაგრამ ჩემი სახელი რა იცის და რად მეძახისო!... გულში ათას ნაირმა ელდამ გაუ- არა და თავში ათას ნაირი ფიქრი წარმოუდგა. ხან ფიქრობს: დანაშაული ხომ არა მაქვს-რა ღ იმისთვის ხომ არ მეძახის? ხან — ტყუილათ ხომ არაფინ მიჩივლა და არ დამაბეზლაო? თუმცა უნდა მიახლოვება, მაგრამ ვერ გაუბედნია მისვლა. რამდენი-სამე დაძახების შემდეგ მიუახლოვდა, მდებლად თავი დაუ-კრა და ხმა-კი ვერ ამოუღია შიშისაგან, თითქმის ენა ჩაუვარ-და. ფასომ, რაკი შეამჩნია ტეტეს ესრეთი შეკრთომა, მაშინ-ვე მივიდა, გადაეხვია და დაუწყო კოცნა. ტეტე სრულებით ვერ მიჰხვდა, თუ ეს იმისი ღარიბი მეზობელი ფასო არის. მერე უთხრა: „კაცო, შენ ჩვენი ტეტე არა ხარ?“ ტეტე ფიქრობს: მე ვინა და ეს ვინა, მე ჩემს დღეში და ჩემს სი-ცოცხლეში თვალთ არ მინახავს ამისთანა კაცი და ეს კი თავისას მეძახის!... არის ერთს ფიქრში: კიდევ ჰკითხა: „მარ-თლა ვერ მიცანიო?“ ტეტეს ენიშნება თვალები, ლაპარაკი, მაგრამ რას მოიფიქრებს, თუ ეს დიდის დიდებით მოგზაური და ოქროს ქსოვილით, მეფის მსგავსად ჩაცმული და დახუ-რული მისი ღარიბი და საცოდავი მეზობელი ფასო არის!... ვერა და ვერ მოიფიქრა და ვერ მოიგონა ტეტემ მისი ვინა-ობა. მერე კანკალით და პირში ნერწყვ-გამშრალმა მოახ-სენა: „ვერა, ბატონო, ვერ გიცნობ, თუმცა კი გამზგავსებ ვისმე, ჩემგან როდისმე ნახულს, მაგრამ ვერ წარმომიდგენია, ვინა ბრძანდებითო“. — კაცო, უთხრა ფასომ, მაშ ვერ მიც-ნობ? სამ წელიწადზე მეტი ხომ არ არის, რაც სახლიდან და ჩვენის სოფლიდან წამოვედი?“ გაიგონა თუ არა ეს ტეტემ, გაჰ-კვირდა, განცვიფრდა, სიტყვა ველარა მოუხერხებია რა, რომ სთქვას რამე. მერე, როდის-როდის ამოილულლულა: „ფასო შენა ხარ?!“ — „სწორეთ მე ვარ“ — უპასუხა ფასომ. „ვისია ეს ამოდენა საცხოვრებელი? ჰკითხა ტეტემ ფასოს. — „ჩემიაო“ — უპასუხა. — „სად და როგორ იშოვნე?“ ამ კითხვაზე ფასომ პასუხი აღარა მისცა-რა. უბრძანა ბიჭებს სადილის მოტანა, დასხდნენ

სამის წლის უნახავი მეზობლები და ისეთი დროება გაატარეს, რომ მეტი აღარ შეიძლებოდა. სადილობის დროს ფასომ თავის თავ-გარდასავალი და სიმდიდრის შოვნა ილაპარაკა. სადილს შემდეგ ჰკითხა ტეტეს: „ჩემი საცოდავი ცოლ-შვილი როგორ-ღა არიანო?“ ტეტემ უპასუხა: „შენი ცოლ-შვილისას ნულარას მკითხამ და ვერც გაგიბედამ თქმას!“ — „კაცო, რატომ?“ — „ეჰ! რა სათქმელია მაინც.“ — რაც არის, მითხარი.“ — „შენი ცოლ-შვილი, შენი ჰირიმე, სადღა არიან? ყველანი, შენ რომ თავი დაანებე, იმავე წელიწადს დაიხოცნენ; შენი ნაქოხარიც აღარ არის, იმით თუ შეატყობ, აქ როდისმე ქოხი მდგარაო, რომ წვიმისაგან გუბე დგება და ბაყაყებით ივსება, რომელთა ყიყინისაგან მოსვენება არა გვაქვს. რამდენჯერმე მოვინდომეთ მისი ქვითა და მიწით ამოვსება, მაგრამ ვერ მოვიცალეთ“. გაიგონა თუ არა ფასომ ეს ამბავი, შემოიკრა და შემოიკრა თავში, თავ-პირი დაისისხლიანა, ძრიელ ბევრი იტირა მწარედ. მმართველებმა და ხალხმა, მისმა მოსამსახურეებმა, ძლივ-ძლიობით დააშოშმანეს და ნუგეში მისცეს. შემდგომ ამისა იფიქრა ფასომ: რაღათ მინდა, რომ წავიდე ჩემს სოფელში ქვეყნის სამსახარაოდ? ამას არ მეტყვიან: სარჩო და სიმდიდრე, რაღა ოხრად გინდა, როცა ცოლ-შვილი შიმშილით გაწყვიტეო!... ამის მოფიქრება და უკან დაბრუნება ერთი იყო.

ფასომ, უკანვე გამობრუნებულმა, იმგზავრა რამდენსამე დღეს. საბრალოს თვალზე ცრემლი არ გამშრალა, აღარცა სქამს და აღარცა სვამს, — სიცოცხლეში წილი აღარ უძევს!... ესრეთის მწუხარებით მიაწია იმ ალაგს, სადაც წინად სოფდაგარი, რომელსაც აუარებელი სიმდიდრე ჩამოაცალა, ნახა. აქ ჩამოხდა, გააშლევინა ოქროს ქსოვილი, დაიდვა თავით მუთაქა და წამოწვა, მწუხარებით სავსე. ფიქრობს: სად უნდა წავიდე და ამოდენა საცხოვრებელი სად და ვის უნდა მივუტანო? ამ ფიქრში რომ იყო, შეჰხედა იმ ხეს, რომელზედაც ჩიტი იჯდა და სთქვა გუნებაში: სოლომონ ბრძენს რომ არ

ესწავლებინა, „რასაც ვერ შესწვდებოდე, ნუ შეაწვდებიო, ხომ დავიღუპებოდლი? ამ ღროს წარმოუდგა გონებაში მესამე ნასწავლი სიტყვა: „რაც შენის თვალით არა ჰნახო, სხვის ნათქვამს ნუ დაიჯერებო“. ამის მოთქრება და სახლისაკენ გამობრუნება ერთი იყო, უბრძანა დატვირთვა საქონლისა. მსახურთ აღასრულეს ნაბრძანები და გამოემგზავრნენ. რადგანაც საქონელი ერთის კვირის შესვენებული იყო, იმგზავრეს ჩქარის სიარულით. ფასო ხან მწუხარეობს, ხან მოილხენს, გუნებაში ფიქრობს: იქნება ღმერთმა მომხედოს, სოლომონ ბრძნის სიტყვა ამიცხადდეს ზე იმ კაცის სიტყვა სულ სიცრუე გამოდგესო. იმგზავრეს ათიოდე დღე, ბოლოს მიუახლოვდნენ თავის სოფელს. სოფლის ნაპირიდან გაიყოლა ათიოდე კარგი, რჩეულს კაცი და წავიდა სახლის ზე ცოლ-შვილის სანახავად. შორიდანვე დაინახა თავისი საცოდავი ქოხი; ქოხი ისევ თავის ადგილას სდგას; მივიდა ზე ჩამოხდა ქოხის წინ. მისმა ცოლმა, ათას ნაირად დაკონკებულისა ზე დაჯღანულის კაბით, რომლის წინა კალთასაც ხან აქეთ მხარეს მოიფარებდა და ხან იქით, გამოიხედა კარებიდან. ფასომ დაინახა თუ არა თავისი ცოლი ესრეთს ყოფაში, თუმცა თვალები ცრემლებით ავესო, მაგრამ სიხარულისაგან ვეღარა გაიგო. რა, გადმოხტა ცხენიდან, შევიდა შინ, მივარდა ცოლსა; გადაეხვიო და დაუწყო კოცნა. საბრალო დედაკაცმა, თავ-ხარ, დაცემულმა, დაიწყო ხმა მალა წივილ-კივილი და უთხრა: „ვინა ხარ, შე დვთის პირისაგან წყეულო და შეჩვენებულო! სიღარიბე, შიმშილი და სიტეტველე არ მეყოფა, რომ ახლა შენც გული არ გადმომიბრუნო და არ გამაუბატიურო?!... თუმცა მეტად ღარიბი ვარ, მაგრამ ჩემს სვინიდისს, პატროსნებას და ქმრის ღალატს არ გავბედავ, თუნდ სულიც ამომდიოდესო!“ ესენი რომ გაიგონა, მოაშორა ხელი და უთხრა: „აბა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, შემომხედე, თუმცა ღარიბული ტანისამოსი გამოვიცვალე და მეფური ჩაფიცვი, მაგრამ თვალები, ხმა და ღაპარაკი კი არ გამომცვლია; ვგრეთვე, რასაკვირველია, სახეც შეც-

ვლილი მექნება, სიღარიბის დროს სხვა სახე მქონდა და ეხლა სხვა, მაგრამ ნუ თუ მართლა ვერ მიცნობ?!“ ცოლმა ხმაზე მიამგზავსა და თვალეში რომ შეჭხედა, იცნო და სიხარული-საგან გული წაუვიდა, მაგრამ ქმარმა მოაბრუნა და უთხრა: „შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, რათ შეშინდი და შეკრთი? რატომ არ მოიფიქრე, რომ ეხლა, სამის წლის შემდეგ, მოსვლის დრო მქონდა?“ როდესაც ცოლმა იცნო ქმარი და დარწმუნდა, რომ ის არის, გარდაეხვივნენ ერთმანეთს და დაუწყეს კოცნა. გაჰკვირდნენ მიყოლილი საპატია კაცები და ამბობენ გუნებაში: „რას ვხედავთ ამ გასაოცებელს საქმეს, ნუთუ ეს საცოდავი დედაკაცი არის ამისი ცოლი?!“ როდესაც მოიკლეს ერთმანეთის ნახვის სურვილი, ფასო გამოვიდა კარში და უბრძანა გადმოღება ხურჯინებისა ცხენებიდან. მაშინვე მშვენიერი და ძვირფასად შემკობილი ტანისამოსი შეუტანა ცოლსა და ჩააცვა. თუმცა ტანთ-საცმელი კარგი და ძვირფასი არის, მაგრამ სიღარიბისაგან მეტად ფერმიხდილია ზილფა, ხოლო მისი შავი მაყვალივით თვალეები და წამწამწარბები აშვენებენ მის მაღალს ტანს და წვრილს წელს. მეტადრე როდესაც ახალი ტანისამოსი ჩაიცვა, სრულებით გამოიცვალა. ეხლა ველარავინ იცნობს, თუ ის ღარიბი ზილფა არის! შემდეგ შეჭხედეს ერთმანეთს და სიხარულისა და სიყვარულისაგან მოაყოლეს ქვითინი... თუმცა უხარიანთ, ესაუბრებიან ერთმანეთს, მაგრამ ტირილი ვერ შეუწყვეტნიათ... როგორც იყო, დაიმშვიდეს გული. ფასომ ჰკითხა ცოლსა თავის ორის ვაჟის და ერთის ქალის ამბავი. უპასუხა ცოლმა: „ვაჟები სამუშაოდ არიან დღეში თითო მჭადად და ქალი მეზობელს მატყლს უწეწამსო“. ჰკითხა კიდევ: — „იმას რაღას აძლევენო?“ — „იმას ფასს არ აძლევენ — უპასუხა ზილფამ, მარტო უნდა მჭადი აჭამონ. საღამოზე შეიღებები ორ მჭადს მომიტანენ, დღევანდელს ნამუშავარს, იმათ თითონ კი აღარა ენდომებათ რა; ერთი მჭადი ამაღამ მე მეყოფა და მეორე მჭადი ხვალ, მინამდის კიდევ მომიტანდნენ. ესრეთ, ამ მწუხარება-

სა და ვაი-ვაგლახში ვატარებთ ჩვენს სიცოცხლეს, მაგრამ, რაკი შენ დაგინახე, ახლა თუნდა ამაზე უარესი ღარიბი ვიყო. მადლობა ღმერთს, რომ თუმცა ღარიბები ვართ, მაინც ვცხოვრობთ ჯანის სიმრთელით. ღმერთმაც ხელი შეგვიწყო. თუნდა მშვირებიც ვიყვნეთ და ტიტვლებიც, თუნდა გვციოდეს და გვცხელოდეს, ღვთის შეწევნით, არა გვეშავება რაო! ისაუბრეს რა კარგა ხანს, ფასომ გაჰგზავნა რამდენიმე მიყოლილი კაცი და მოატანინა სახლში ყოველი თვისი ნაშოვნი საცხოვრებელი. რადგანაც თავის სახლთან არ იყო იმოდენა ადგილი, რომ მოთავსებულიყო იმისი ნაშოვარი, იქირავა სხვის ეზოები და იქ დააწყო, ზიდრემდის ალაგს უშოვნა. საღამოზე მოუვიდნენ შვილები, მაგრამ შიშისაგან ხმა ვერ ამოუღიათ, იმ საცოდავებს ჰგონიათ: მტერი დაგვცემია და ისრეც სიღარიბისაგან შეწუხებულები უნდა აგვიკლონ და დაგვხოცონო! გამოვიდა იმათი დედა, მაგრამ რას იცნობენ ოქრო-ქსოვილით მორთულს!... ჯერ პატარა ქალს ახარა: „შვილო, შენ გენაცვალე, მამა შენი მოვიდა და ეს ამოდენა საცხოვრებელი მოგვიტანაო. მერე შვილებს გადაეხვია და დაუწყო კოცნა: „მოდით, შვილებო, ნახეთ მამა თქვენიო“. მაგრამ საცოდავებს არა სჯერათ! გამოვიდა მამა, დაჰკოცნა ყველანი, შეიყვანა სახლში, გამოუცვალა ტანთ-საცმელი და მიეცნენ ყველანი ერთს გამოუთქმელს სიხარულს.

ნ ა ტ ა რ ქ ე ქ ი ა

იყო ერთი ნაცარქექია. ჰყვანდა კაპასი ცოლი, ცოლი მოსვენებას არ აძლევდა. სულ იმას ჩასციებოდა: გინდა თუ არა, წადი, მიაწყდ-მოაწყდი, იშოვე რამე, ხომ ჰხედავ, ღარიბათა ვართო. ქმარმა ვეღარ გაუძლო იმის საყვედურებსა, ადგა და წავიდა.

მიდის, თითონაც არ იცის, სად მიდის.

იარა, იარა და ცხრა მთას იქით ერთი დიდი დარბაზი დაინახა; ჯერმე ამ დარბაზში დევები სცხოვრობდნენ. შივი-და ახლო, ნახა, დარბაზში შუა ცეცხლი აგუზგუზია, გარს დევები უსხედან და ხელებს ითბობენ. შევიდა, ყველას ძმობა უთხრა და ჩამოჯდა ცეცხლაპირას. დევებმაც ხმა არ გასცეს, რადგან ძმობა უთხრა. დღისით და ღამით სულ ამათთან იყო: იმათსას სჭამდა, იმათსას სვამდა, იმათთან იძინებდა, როგორც იმათი უმცროსი ძმა.

ამ დევებს ერთი ნატვრის თვალი ჰქონდათ. როცა შეიკრიბებოდნენ, იმ ნატვრის თვალს გადმოიღებდნენ; სადილი უნდოდათ — სადილს ინატრიდნენ, ვახშამი უნდოდათ — ვახშამს ინატრიდდენ, და, მართლაც, რა გინდა, სულო და გულო, ყველაფერი წინ გაეშლებოდათ. სცხოვრობდნენ ესე უზრუნველად, დარღობ არაფრისა ჰქონდათ და ჯავრი. ჩვენ ნაცარქექიასაც ეს უნდოდა; მოსწონდა ესეთი ცხოვრება და ნატვრის თვალის მოპარვა მოინდომა.

ერთხელ, როცა დევები ტკბილ ძილში იყვნენ, ნაცარქექია ჩუმ-ჩუმად წამოიზამბღვლა ლოგინიდან, აიღო ნატვრის თვალი, მივიდა კარებთან, უნდოდა გაეღო და, ერთი ბეწოდ გამოსწია თუ არა, კარმა ჰრაჰუნე შექმნა. ჰრაჰუნებს და იძახის: სტუმარმა ნატვრის თვალი მოიპარაო. ნაცარქექია გამოიქცა, ნატვრის თვალი ისევ თავის ადგილას დასდო, ჩაწვა ლოგინში და თავი მოიმძინარა. კარების ჰრაჰუნსა და ძახილზე დევებს გამოეღვიძათ; წამოცვიდნენ, ნახეს: ნატვრის თვალი ისევ თავის ადგილას ძევს და ნაცარქექიასაც ტკბილადა სძინავს. გული რო დაიარხენეს, კარები დახურეს, დაწვნენ და ისევ დაიძინეს. კარგა ღრმა ძილში იყვნენ, როცა ნაცარქექია ისევ წამოდგა, ნატვრის თვალი აიღო, მივიდა კარებთან და, როგორც კი უნდოდა გაეღო, კარმა ისევ ჰრაჰუნე დაიწყო და იძახდა: სტუმარმა ნატვრის თვალი მოიპარაო. ნაცარქექია უკანვე გამოქანდა, ნატვრის თვალი თავისავე ადგილას დასდო, ჩაწვა ლოგინში და ხვრინვა ამო-

უშვა, ვითომ-და მძინავსო. დევებს გამოეღვიძათ, ნახეს ნატვრის თვალი თავისავე ადგილასა ძევს და ნაცარქექიაცა ხვრინავს. გაუკვირდათ, კარები მაგრა მიხურეს და დაწვენ დასაძინებლად. ნაცარქექიამ რამდენჯერმე გაიმეორა ეს თავისი ოინები, დევებს მოჰბეზრდათ, ცოფიანებივით წამოცვივდნენ, კარი ჩამოიღეს და ცეცხლზე დაუდეს. კარი რომ დაიწვა და დევებსაც დაეძინათ, ნაცარქექია წამოდგა, ნატვრის თვალი ხელსახოცში გამოიხვია და გასწია შინისაკენ. მეორე დილით, დევები რომ წამოიშალნენ, ნახეს, აღარც ნაცარქექიაა იქა და აღარც ნატვრის თვალი. აქეთ ეცნენ, იქით ეცნენ, მაგრამ, ცამ უყო პირი, დედამიწამ უყო პირი, ველარა გაიგეს-რა. წაუვიდათ, წაუვიდათ ხელიდგან ნაცარქექია!

ის კი თავისთვის არხეინად მიდის თავის გზაზე: აღარც არა ვისი ჯავრი აქვს, არც ფიქრი; უხარიან, რომ ეხლა კი ჩემთვის უზრუნველად ვიცხოვრებო. იარა, იარა, შემოეყარა გზაში ერთი კომბლიანი კაცი. კომბლიანმა უთხრა: ძმობილო, გექმნება, მაჭამე რამეო. ნაცარქექიამაც იკრა ჯიბეს ხელი, ამოიღო ნატვრის თვალი, ინატრა-და, რა გინდა, სულო და გულო, ყველაფერი წინ გაეშალათ. პურის ჭამა რომ გაათავეს, კომბლიანმა უთხრა ნაცარქექიას: მოიტა, ეგ შენი ნატვრის თვალი ამ კომბალში გამიცვალეო. რა იცის მაგ შენმა კომბალმაო? ჰკითხა ნაცარქექიამ. ვისხედაც ხელს გაუშვერ და დაუძახებ — „ჰურ კომბალ“, ეცემა და ცემით სულის ამოართმევსო. გაუცვალა ნაცარქექიამ ნატვრის თვალი რე წამოვიდა. ცოტა რომ გამოიარა, კომბალს უთხრა, „ჰურ კომბალო“ და წინანდელ პატრონს მიუსია. მისდგა ეს კომბალიცა და იმდენი ურტყა იმ თავის წინანდელ პატრონს, რომ სულ ძვალი და რბილი გაუერთა. ცემით რომ კარგა დააოხსა, მივიდა ნაცარქექია, წაართვა ნატვრის თვალი, წამოიღო თან თავისი კომბალიცა და წამოვიდა.

იარა, იარა და შეჰხვდა ერთ ხმლიან კაცსა. ხმლიანმა

უთხრა: ძმობილო, გექმნება, მაჭამე რამეო. ნაცარქექიამ ამოიღო ნატვრის თვალი, ინატრა და სულ საგულიგულო საქმელ-სასმელი გადაეშალათ წინა. პურის ჭამას რომ მოჩნენ, ხმლიანმა უთხრა: მოიტა, ეგ შენი ნატვრის თვალი ამ ხმალში გამიცვალეო. რა იცის მაგ შენმა ხმალმაო? ჰკითხა ნაცარქექიამ. ვისაც მიუსევ, ასი ათასი სულიც რომ იყოს, ერთი არ გადაპრჩება, ყველას თავებს დააყრევინებსო. გაუცვალა ამანაც ნატვრის თვალი და წამოვიდა. ცოტას რომ გამოსცდა — „ჰურ კომბალო“, უთხრა კომბალს ნაცარქექიამ და მიუსია ხმლის წინანდელ პატრონს. მისდგა ეს კომბალიცა და სულ სიგძე-სიგანე მისცა იმ ხმლის პატრონსა. მერე მივიდა, წაართვა ის ნატვრის თვალიც და წამოვიდა.

იარა, იარა და ერთ ნაბდინ კაცს შემოეყარა. ნაბდინმა უთხრა: ძმობილო, გექმნება, მაჭამე რამეო. ნაცარქექიამ ამოიღო ნატვრის თვალი, ინატრა და მშვენიერი სადილი მოერთვათ. პურის ჭამა რომ გაათავეს, ნაბდინმა უთხრა: მოიტა, ეგ ნატვრის თვალი ამ ნაბადში გამიცვალეო. რა იცის მაგ შენმა ნაბადმაო? ჰკითხა ნაცარქექიამ. კაცს რომ თავი ტანიდგან გაშორებული ჰქონდეს და ამ ნაბდის ერთი ბეწვი ზედ მოუსვა, თავი ისევ ტანს მიებმის და გაცოცხლდებაო. მისცა ნაცარქექიამ ნატვრის თვალი, გამოართვა ნაბადი და წამოვიდა. ცოტა რომ გამოიარა, მიუსია ის თავისი „ჰურ კომბალი“ და ისე გაახდევინა, რომ დაბეჭილ კომშს დაამზავსა. მივიდა მერე თითონ, წაართვა ის ნატვრის თვალიც და გამოსწია.

ბევრი იარა თუ ცოტა, მოვიდა თავის სახლში. კომბალი იქვე, კარებს უკან მიაყუდა, ცოლს მიესალმა და ასე უთხრა: ღი, დედაკაცო, რეები მოგიტანეო და გადმოუღაფა წინ: ხმალი, ნაბადი და ნატვრის თვალი. ცოლს თვალში ეცოტავა, მიჰყო პირი და შთელის ქვეყნის ტალახი თავზე ჩამოსხა. ნაცარქექიამ ითმინა, ითმინა, ბოლოს ველარ მოითმინა, „ჰურ კომბალო“, შესძახა თავის კომბალსა. ეცა კომბალიც

და იმდენი ურტყა, სანამ მე და შენ მივეშველებოდით. თითონ კი ჩაჯდა თავის პატარა შვილებში, ამოიღო თავისი ნატვრის თვალი, ინატრა და გადიშალა ისეთი სუფრა, რომ ჩიტის რძეც კი სუფრაზე ედგათ. შეექცევინა ისინი სადილს და მიბეგვილი ცოლი კი ჩუმ-ჩუმად ქვეშ-ქვეშ გამოიყურება და მოსდის ჯავრი თავის თავზე. ითმინა, ითმინა, ბოლოს ველარ მოითმინა, წამოდგა და ქმარს მუხლებზე მოეხვია. ქმარმაც აპატივა და დაიწყეს ტკბილი ცოლ-ქმრობა.

რამდენისამე ხნის შემდეგ ისე გამდიდრდნენ ამ ნატვრის თვალით, რომ სულ ოქროს ჯამ-ჭურჭელი გაიჩინეს. ერთხელ ცოლი აუტყდა ნაცარქექიას: გინდა თუ არა, ხემწიფე დავპატიჟოთ და ერთი კაი ლხინი ვუჩვენოთო. ქმარი-კი ეუბნებოდა: არ იცი, ხემწიფე შურიანია, ესენი რო ნახოს, ყველაფერს წაგვართმევს და პუბლუცზე დაგვისხავსო. ცოლი იმდენს აუტყდა, იმდენი ეჯიჯინა, რომ ბოლოს ნაცარქექიაც დაითანხმა.

მოიწვიეს ხემწიფე და, მართლაც, ჩინებული წვეულობა გარდაიხადეს. ლხინი რომ გათავდა, ხემწიფემ ნატვრის თვალი სთხოვა. ნაცარქექიამ ვერ გამოიმეტა. ხემწიფეს ეწყინა, მიუსია მთელი თავისი ჯარი და ძალით წართმევა უბრძანა. ეგრე კი არ უნდაო, სთქვა თავის გულში ნაცარქექიამ, და მაშ თუ ძალაზე მიდგა საქმე, ძალას მე გიჩვენებთო. სთქვა ეს თუ არა, ჯარს ხმალი მიუსია და ხემწიფეს — კომბალი. ხმალი მთელ ჯარს თავები დააყრევინა და კომბალმაც რიგიანად მიტყიპა შურიანი ხემწიფე.

იკადრა ხემწიფემ და ნაცარქექიას ხვეწნა დაუწყია. ოლონდ ეგ ჩემი ჯარი ისევ დამიცოცხლე და შენი არა მინდა-რა, ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროსო. მაშინ ადგა ნაცარქექია, აიღო ნაბადი. ერთი ბეწვი ყველას ყელზე მოუსვა და ჯარი ისევ დაუცოცხლა. ხემწიფემ ველარ გაბედა იმისი მტრობა, ცოლიც ყოველთვის ემორჩილებოდა და სცხოვრობდნენ ბედნიერად.

ო რ ა ქ უ რ დ ა

იყო ერთი ქურდი, სახელად დიდ ქურდს ეძახოდნენ. ერთხელ ეს დიდი ქურდი ერთ ქალაქში საქურდავად მიდიოდა.

ბევრი გზა გაიარა თუ ცოტა, შემოეყარა ერთი უცნობი კაცი. — გამარჯობა, — გაგიმარჯოსო, უთხრეს ერთმანეთსა. — შენ ვინა ხარ, რა ხელობის კაცი ხარო? ჰკითხა დიდმა ქურდმა. — ჩემი ხელობა ქურდობაა და სახელადაც პატარა ქურდს მეძახიანო, უპასუხა უცნობმა. — მეც ქურდი ვარ და მაშ, მოდი, დაეძმობილდეთო. — კარგი, — კარგიო, თქვეს ერთმანეთში და დაძმობილდნენ.

დაძმობილდნენ და წავიდნენ საქურდავად. გზაზე დიდმა ქურდმა უთხრა პატარას: აბა ერთი მაჩვენე, როგორი ქურდობა შეგიძლიანო? პატარამ უპასუხა: დიდი ქურდი შენა ხარ, შენ მიჩვენე შენი ხელობა, თორე ჩემი ხელობა შენთან რა გამოსაჩენი იქმნებაო. დიდი ქურდიც დასთანხმდა.

დაინახეს ამ დროს, ერთ ალვის ხეზე ერთი მტრედი შემომჯდარა და ლულუნებს. დიდმა ქურდმა უთხრა პატარას: აი ავალ მე ეხლა ამ ალვის ხეზე და იმ მტრედს ისე დავაგლეჯ ბოლოსა, რომ მტრედმა ვერ გაიგოსო. სთქვა და გასწია ალვის ხისაკენ.

ესე — ნახევრობამდის რომ ავიდა, პატარა ქურდი ჩუმ-ჩუმად ალვის ხის ქვეშ მიიპარა, აცოცდა ისიც ალვის ხეზე და, როცა დიდი ქურდი მტრედს ბოლოს აგლეჯდა, ამ დროს პატარა ქურდმა დიდ ქურდს შარვალი ჩააძრო და მარდად ძირს ჩამოვიდა.

როცა დიდი ქურდიც ძირს ჩამოვიდა და დიდგულად მტრედის ბოლო აჩვენა, პატარა ქურდმაც გაიკრა ჯიბეს ხელი და შარვალი უჩვენა. დიდმა ქურდმა ეს რომ ნახა, პირში ჩალო გამოვლებული დარჩა. მერე უთხრა: თუმცა მე მაქებენ, მაგრამ არც კი შენა ჰყოფილხარ ჩემზე ნაკლებიო. გამოსცადეს ერთმანეთი და გაუდგნენ თავისავე გზასა.

გზაში პატარა ქურდმა ჰკითხა დიდსა: ამაღამ სად ვიქურდობთო? — შორს რაღას ვიაროთ, ამაღამ ამ ქალაქში მეფის ხაზინა გავტეხოთო, უპასუხა დიდმა ქურდმა: — კარგიო, დასთანხმდა პატარა ქურდიც და დადგნენ იმ ქალაქში.

კარგა რა მოღამდა და ხალხის ფეხის ხმა მისწყდა, ქურდებმა ორი ტომარა იშოვეს და წავიდნენ მეფის ხაზინის გასატეხად. პატარა ქურდმა უთხრა: ხაზინაში შენ შეძვერ, ფული გამოხვეტე, მე ტომრებს ავაგებ, მოვიკიდოთ მერე ჩვენ ჩვენი ტომრები და წავიდეთო. დიდი ქურდი არ დასთანხმდა: შენ უფრო პატარა ხარ, უფრო ადვილად შესძვრები და გარედან მე ვიქმნებო. იმდენი ეუბნა, იმდენი, რო დაათანხმა.

შეძვრა ბოლოს პატარა ქურდი, გამოხვეტა ფულები. დიდი ქურდიც გარედან იდგა. ფულებს ჰკრებდა და ტომრებს ავსებდა. ორივე ტომარა რომ გაავსო, ანიშნა; პატარა ქურდიც ხაზინიდან გამოვიდა, მოიკიდეს თავ-თავის ტომრები და გასწიეს შინისაკენ.

მეორე დილა რო გათენდა, ვნახოთ, მეფე თავის ხაზინაში მიბრძანდა. შეიხედა და პირ კატა-კი ეცა. დაიბარა მაშინადვე თავისი ნაზირ-ვეზირები და შესჩრვლა ეს ამბავი; ნაზირ-ვეზირებმა არჩიეს, არჩიეს და ეს ხერხი მოიგონეს. მოატაინეს ერთი კოდი, ჩაათლევინეს შიგ შემოსავალ ადგილს და აავსებინეს კუპრით.

ქურდებმა ამისი არა იცოდნენ-რა. ეს ღლეც რომ დაღამდა, ისევ საქურდავად მოვიდნენ. პატარა ქურდმა უთხრა დიდსა: წუხელის მე შევძვერ ხაზინაში, ღღეს შენი ჯერია, შენ უნდა შეხვიდეო. დიდი ქურდიც დასთანხმდა. წადგა ფეხი, უნდოდა ხაზინაში შემძვრალიყო და ერთბაშად რაღაცაში ყლაპანი კი მოსძვრა. მივიდა პატარა ქურდი, ეჯაჯგურა, ეჯაჯგურა, მაგრამ თავისი ამხანაგი იქიდან ვეღარ ამოიყვანა; მარტო თავი-ღა უჩანდა, ყელამდის კუპრში იჯდა. ამა-

სობაში გათენებამაც მოატანა; მაშინ პატარა ქურდმა არც აცი-
ვა, არც აცხელა, ჰკრა ხანჯალი და თავის ამხანაგს თავი გა-
აგდებინა. წამოიღო და ისეთ ადგილას ჩამალა, რომ სულიე-
რი ადამიანი ვერ მიაგნებდა.

მივიდა მერე სახლში და თავის ამხანაგის ცოლს უამბო,
რაც ამბავი მოჰხდენოდათ. თუ ცოცხალი გამეშო და ესე არ
მოვქცეულიყავ, იმას რო ამოიყვანდნენ, ყველაფერს ათქმე-
ვინებდნენ და მაშინ ყველას დაგვიჭერდნენ და დაგვხოცდნე-
ნო.

მეორე დილა რო გათენდა, მეფეს მოჰხსენდა: თქვენს
დაგებულ მახეში ქურდი მოჰყოლია, მაგრამ თავი კი არ აბიაო.
მობრძანდა მეფე, ნახა, მართლა ქურდს თავი არ აბია და გა-
უკვირდა: მადლობა შენთვის, უფალო, უთავო ქურდსაც პარ-
ვა შესძლებიაო! მერე ბრძანა: გაიტათ მაგ ქურდის გვამი, ზედ
შუა შეიდანზე დააგდეთ და ყარაულები დაუყენეთ; ვინც გაი-
აროს და ტირილი მოუვიდეს, იცოდეთ, ის იქმნება მაგ ქურ-
დის გულშემატკივარი, იმ წამსვე დაიჭირეთ და აქ მომიყვა-
ნეთო.

ეს რომ შეიტყო პატარა ქურდმა, წავიდა შინ ღ თავის
ამხანაგის ცოლი დაარიგა. აბა, გაფრთხილდი, არ შეგაცდინონ,
ასე და ასე უბრძანებია ხემწიფესაო. დიდის ქურდის ცოლი
ვერ ითმენდა და ეხვეწებოდა: წავალ, შორიდან დავდგები
და ისე ჩუმ-ჩუმად ვიტირებ, ვერაფერსაც ვერ გამიგებენო.—
მაშ კარგი-და, რაკი არ დაგიშლია, კოკა მხარზე გაიდე, ვი-
თომც წყლისთვის მისდინარ და შენი ქმრის გვამს რო დაუ-
ახლოვდე, განგებ ქვას ფეხი წამოჰკარ, კოკა გაგიტყდება
და მერე დაჯექ და იტირე, ვითომც-და კოკის გატეხაზედა
სტირიო.

ამხანაგის ცოლი მართლა ასე მოიქცა. კოკა მხარზე
გაიღო და წყალზე წავიდა. თავის ქმრის გვამს რომ მიუა-
ხლოვდა, განგებ ქვას ფეხი წამოჰკრა, წაიქცა, კოკა ძირს
გადმოვარდა და დაიმტვრა. მიუჯდა მერე იმ კოკის ნამტვრე-

ვებს და მორთო მოთქმით ტირილი. ტირილში კოკას ახსენებდა და ნამდვილად კი თავის ქმარსა ტიროდა. ტირილით რომ გული მოიოხა, ადგა და შინ წამოვიდა. ყარაულებს-კი უკვირდათ: რა ღმერთი გაუწყრა ამ დედაკაცს, რომ ერთის კოკის გულისათვის ამოდენასა ტირისო.

დალამდა ეს დღეც. წავიდნენ ყარაულები მეფესთან, წაიღეს იმ ქურდის გვამი და მეფეს მოახსენეს: არავინ გვინახავს ისეთი გამწვლელი, რომ ტირილი მოსვლოდეს; მხოლოდ ერთმა დედაკაცმა გაიარა, ქვას ფეხი წამოჰკრა, კოკა გაუტყდა და იმ კოკის გულისათვის ბევრიც იტირაო. მეფეს მაშინვე გულში ჩაჰკბინა, მიჰხვდა, რაც მიზეზი იქმნებოდა. გაჯავრდა, რატომ ის დედაკაცი არ დაიჭირეთ და აქ არ მომითრიეთო, მაგრამ რაღა ეშველებოდა. მერე ბრძანა და ყარაულებს თავები დააყრევინებინა.

მეფე რომ ამ ხერხითაც ვერას გახდა, ახლა სხვა ხერხი მოიგონა. მკვდარის ქურდის გვამი ქალაქგარედ გაატავინა და იქ დააგდებინა. ეგების ვინმე პატრონი გამოუჩნდეს და მოსაპარავად მოვიდესო. შორ-იახლო ყარაულები დაუყენა და უბრძანა: თუ ვინმე მკვდრის მოსაპარავად მოვიდეს, შეჰკარით და აქ მომგვარეთო.

გაიგო ეს ამბავი პატარა ქურდმა, გაიგდო წინ ვირი და იქვე, ერთ ახლო სოფელში გადვიდა; გამოაცხობინა იქ ნახუქები, ქადები, იყიდა თავი ღვინო, მოახარუვინა ქათმები, ინდაურები, ჩაალაგა ხურჯინში, გადაჰკიდა ვირსა და გზას გაუდგა. მივიდა იმ ადგილას, სადაც მეფის დაყენებული ყარაულები იყვნენ და შესძახა: სტუმარი არ გინდათო? შორ გზას მივალ, ამაღამ აქ გამათენებინეთ, მეშინიან, ვირი არავინ მომპაროს და კაი ვახშამს გაქმევთო. ყარაულებს ვახშამის ხსენებაზე ცირციმელა მოუვიდათ. დასხდნენ და შეაბეს ვახშამი. პატარაქურდმა მოჰხსნა პირი ღვინის ჭურჭელს. უსხამს ყარაულებს, აძალადებს და თითონ კი პირში წვეთს არ უშვებს.

კარგა რომ გამოათრო, უთხრა: მე ეხლა მეძინება, უნდა დავიძინო და, აბა, ვინძლო, ვირზე თვალ-ყური გეჭიროთ, არავინ მოიპაროს, თორემ, თუ დავკარგე, ხემწიფესთან დაგაბეზლებთო. — დაწე, არხეინად იყავ: არცარა ისეთი სახარბიელოა ე შენი ვირი, მაგისტვის არავინ დაფეთდებო, უთხრეს ყარაულებმა. პატარა ქურდი მიწვა, თავი მოიმძინარა და თან კი ქვეშ-ქვეშ გამოიყურებოდა. პატარა ხანს უკან ეს ყარაულები დახოცილებივით მიეყარნენ და მკვდრებივით მიეძინათ.

წამოდგა მაშინ პატარა ქურდი, მოიკიდა ზურგზე თავისი მკვდარი ამხანაგი და გაცუხცუხდა. მიიტანა ვირთან, გადაჰკიდა ზედ მიცვალებული და გაიგდო შინისაკენ. თითონ კი ისევ უკან გამობრუნდა, დაწვა ისევ თავის ადგილას და დაიძინა.

ვირი დაჩვეული იყო თავისთავად სახლში მისვლას. დაღუნა, მართლაც, ვირმა თავი და გასწია შინისაკენ. მივიდა სახლში და კარები დაარახუნა. გამოვიდა დიდის ქურდის ცოლი, ჩამოსხნა ვირს მიცვალებული, დაასვენა ტახტზე და დასტიროდა. ტირილით რომ გული კარგა იჯერა, გათხარა ტახტ ქვეშ მიწა და შიგ ჩაფლა.

გათენდა დილა, გაიღვიძეს ყარაულებმა და თავისი მგზავრი სტუმარიც გამოაღვიძეს. გაახილა თვალები თუ არა. პატარა ქურდმა, ვირი მოიკითხა, ნახა, იქ აღარ იყო, საშინელი ღრიალი შექმნა: წავალ და ხემწიფესთან დაგაბეზლებთო. ყარაულებს ჯერ ისეც ეშინოდათ, მკვდარს რომ კარგა ვერ უყარაულებს და ეხლა ხომ სულ ქკვა და გონება დაეფანტათ. ამოიღეს ჯიბიდან ფული, აჩუქეს და დააჩუმეს მყვირალა სტუმარი. ამასაც ეს უნდოდა: მკვდარის ამხანაგის გვამიც მოიპარა, ფულებიც იშოვა.

ყარაულები ხემწიფეს იახლნენ. ხემწიფემ რომ ყველა ეს ამბები შეიტყო, ძალიან გაჯავრდა; უბრძანა და ამ ყარაულებსაც ყველას თავები დააყრევინებინა.

ამითიც რომ ვერას გახდა, ახლა კიდევ სხვა ხერხი მოიგონა. ერთი ქუჩა ფულით მოათენინა; აქედ-იქიდან ყარა-

ულები დაუყენა და ასე უბრძანა: თუ ვინმე გამვლელმა ფულები აკრიფოს, სტაცეთ ხელი და დაიჭირეთ, იცოდეთ, ის იქნება იმ ქურდის პატრონი და ამხანაგიო.

შეიტყო პატარა ქურდმა და სიხარულით აღარა გაეგებოდა-რა. იშოვნა რუმბიელის გაკუბრული ტყავი, ქაღმები, ამოასხმეინა, ილლიაში ამოიჩარა და გასწია. იმ ქუჩასთან რომ მივიდა, დაჯდა, ფეხთ დაიხადა და ახალი, რუმბიელის ქაღმები ჩაიცვა. მერე ფულით მოფენილ ქუჩაზე გაიარა და თან თავი მალლა ეჭირა და სიმღერებს დასძახოდა. ქუჩას რომ გასცდა, დაჯდა, აიძრო რაც კუბრიან ფეხებზედ ფულები აჰკვროდა, გათხარა მიწა, ჩაყარა შიგ და ისევ გამოიარა. აქეთ თავში რომ გამოვიდა, ახლა აქ დაიბერტყა ფეხები, ჩაფლა მიწაში, რაც ფეხებზედ ფულები აჰკვროდა და ისევ გაიარა. სალამომდის სულ ამ ქუჩაზე ესე გადიოდ-გამოდრიოდა და თითქმის ნახევარი ფული სულ გაზიდა.

სალამოზე წამოკრიფეს ყარაულებმა დანარჩენი ფული, იახლნენ ხემწიფეს და მოახსენეს: ფული კი არავის აუღია, მაგრამ ერთი ვიღაც კაცი-კი დილით სალამომდე იმ ქუჩაზე დადრიოდა. ეწყინა მეფეს, რატომ ის კაცი არ დაიჭირეთ და აქ არ მომგვარეთო და მერე იმათაც თავები დააყრევინებინა.

შემდეგ მოიწვია თავისი ნაზირ-ვეზირები და რჩევა ჰკითხა, მეფეს ერთი მშველი ჰყვანდა; როდესაც იმ მშველს აუშვებდნენ, წავიდოდა და სწორედ იმის სახლის წინ წამოიჩოქებდა, ვინც მეფესთან რაშიმე დამნაშავე იყო. ნაზირ-ვეზირებმაც მაშინვე ის მშველი მოაგონეს: ავუშვათ და, ვის კარ წინაც დაიჩოქებს, ქურდი ის იქნებაო.

მეფემ მიიღო ეს რჩევა; მშველი აუშვეს. ირბინა, ირბინა ამ მშველმა და სწორედ იმ პატარა ქურდის სახლ წინ წამოიჩოქა.

დილით, განთიადზე პატარა ქურდს გამოვლვიდა. გამოიხედა გარეთ, ნახა—კარ წინ ხემწიფის მშველია წამოიჩოქებული. ამ მშველის ამბავი წინადაცა ჰქონდა გაგონილი და, ეხლა

რომ დაინახა, მიჰხვდა, რაც მიზეზი უნდა ყოფილიყო. გავი-
და გარედ, სტაცა მშველს ხელი და შინ შემოათრია; დაკლა,
გაატყავა, ტყავი კარგა მიმალა, ხორციც გაათფეშვავა და
ფეშხობები სახლში ჩამოჰკიდა.

მეფე-კი თავადაღლეჯილი დაეძებს თავის მშველს და
ველარსად უპოვნია. შეკრიბა თავისი ნაზირ-ვეზირები და შეს-
ჩივლა მშველის დაკარგვის ამბავი. ნაზირ-ვეზირები გაშრნენ
ამ ამბის გაგონებაზე, ვერაფრის თქმას ველარ ახერხებდნენ.

სად იყო—სად არა, გაჩნდა ერთი ბებერი, იახლა მე-
ფეს და მოახსენა: მე შევიტყე, მშველი დაგიკარგავს და
რას მომცემ, რომ იმისი დამჭერი გიპოვნოვო. — რასაცა მთხო-
ვო, უთხრა მეფემ. — მაშ აზნაურობა მომეო. — აზნაურობა კი
არა, თუნდა თავადლობასაც მოგცემო, უპასუხა მეფემ. აღდა
ბებერი და წავიდა საძებნელად.

მიიარ-მოიარა და მერე იმ პატარა ქურდის სახლს მია-
ტანა. პატარა ქურდი შინ არ იყო და დიდის ქურდის ცოლ-
მა გამოჰხვდა. ბებერმა უთხრა: შვილო, დედაშვილობას, თუ
გაქვს ერთი ნაჭერი მშველის ხორცი, ნუ დამიჭერ, ავადმყო-
ფისათვის წამლად მასწავლესო! ამან ბებრის ეშმაკობისა არა
იცოდა რა, შეტრიალდა სახლში და ერთი ნაჭერი მშველის
ხორცი გამოუტანა. ბებერი სიხარულით ფეხზე აღარ იდგა.
ჩამოართვა და გამოტრიალდა.

ცოტა რომ გამოსცილდა, პატარა ქურდი შემოეყარა
წინ და უთხრა: რა არის, ბებერო, ეგ რა მიგაქვსო? — მშველის
ხორცი წამლად მასწავლეს და, ღმერთმა უშველოს, აი ამ სა-
ხლში ერთი დედაკაცი იყო, იმან მომცაო, უთხრა ბებერმა.
პატარა ქურდს გულმა შეუტყო; მიჰხვდა კუდიან ბებრის
ეშმაკობასა და უთხრა: მერე, ეგ ერთი კიკნა ხორცი რაში
გამოგადგება? წამოდი, მთელი ერთი ფეშხვა მოგცე: შენცა
სჭამე, მეზობლებსაც აჭამე და წამლადაც მოიხმარეო. ბებერს
მეტის-მეტის სიამოვნებით თავ-ბრუ დაესხა. გამოტრიალდა და
პატარა ქურდს უკან გამოჰყვა. პატარა ქურდმა რაკი კუდიან-

ნი ბებერი სახლში შემოიტყუა, წამოუსო ხანჯალი და თავი გააგდებინა, მერე აიღო მისი გვამი და ისიც ტახტ ქვეშ და-
მარხა. ხელმწიფე-კი ამბავს ელოდება, ჰგონია—აი ან ახლაც
მოვა ბებერი, ან ახლაო.

გავიდა რამდენიმე დღე, ბებერი არ გამოცხადდა. მეფემ
იმედი გარდაიწყვიტა. შეკრიბა კიდევ თავისი ნაზირ-ვეზი-
რები და ჰკითხა: რა ეშველება ამ საქმეს, როგორ უნდა ამო-
ვიდე იმ ქურდის ოხტიდანაო? ვეზირებმა მოახსენეს: ის ისე-
თი ყოჩალი და ჭკვიანი ქურდი ყოფილა, რომ იმის ოხტში
ჩვენ ვერ მოვალთო.

აღვა მაშინ მეფე და ასე გამოაცხადა: თუ ის ქურდი
მოვა ჩემთან, არას ვერჩი და ჩემს ქალსაც ცოლად შევრთავ,
— ეტყობა ჭკვიანი ყოფილა, რომ ამდენი ოინი მიყო და მე
იმას ოხტში ვერ მოუვდიო.

პატარა ქურდმა ეს ამბავი რომ შეიტყო, მეფეს იახლა
და მოახსენა: მე გახლავარ ის ქურდი და ეხლა, რაც თქვენი
ნება იყოს, ის მიყავითო. მეფემ თავისი სიტყვა უკან ვეღარ
წაიღო და თავის ქალზე ჯვარი დასწერა.

შეიტყო ეს ამბავი ერთმა მეზობელმა ხემწიფემ. ყოველ
დღე წერილებსა სწერდა ამ ქურდის სიმამრს, მეფეს და აჯაფ-
რებდა: არა გრცხვენიან, ერთმა წუწკმა ქურდმა საქმე ისე
გაგინადა, რომ შენი ქალი ცოლად შეჰრთე და სიძედ გაინა-
დეო!.. ქურდის სიმამრს ძალიანა სწყინდა ესეთი დაცინვა;
ბოლოს ვეღარ აიტანა და მეტის ჯავრით ავად გახდა.

მოვიდა სიძე თავის სიმამრთანა და ჰკითხა: რა მიზეზია,
რათა ხარ ავადაო? სიმამრმა ყველაფერი დაწვრილებით უამ-
ბო. სიძემ უთხრა: მაგაზე როგორა სწუხარ; ორიოდღე დღე
მომითმინე და მე გიჩვენებ იმის სეირსაო. მხოლოდ ამა და
ამ დღისთვის კარგი წვეულობა გამართე და მეც იმ დღეს აქ
ვიქმნებო. დაულო ვადა და წავიდა.

ბეჭრი იარა თუ ცოტა, მივიდა იმ დამცინავ მეფოს
სახემწიფოში, დადგა ერთ სახლში და დაისვენა. მეორე დღეს

ერთი მკერვალი ნახა და უთხრა: ერთი ხელი ტყავის ტანისამოსი უნდა შემიკერო; სულ ფერადი ტყავის ნაჭრებისა უნდა იყოს და შიგა და შიგ ზანზალაკები უნდა ჰქონდეს დატანებულიო. მკერვალმა რომ ტანისამოსი დაუმზადა, მისცა ქურდმა ფული და გაისტუმრა.

მერე ჩაიცვა ეს ტანისამოსი, დაიჭირა ხელში ისეთი ხმალი, რომ სულ ლაპლაპი გაჰქონდა და წავიდა მეფესთან, კარის კაცები არ უშვებდნენ, მაგრამ ქურდმა უთხრა: მე ვარ მიქელ-გაბრიელ, ღვთისაგანა ვარ გამოგზავნილი! უნდა თქვენი მეფე-დედოფლის სული სამოთხეში წავიღო და, თუ ძალიან გამიჭირვეულდებით, თქვენც სულს ამოგხდით და შიგ ჯოჯოხეთში გავგზავნიო. თანაც ერთი მაგრა შეინძრა და ზანზალაკებს ზრიალი დააწყებინა. კარის კაცებს გულები დაუსკდათ და სულ აქეთ-იქით მიიმალნენ.

ქურდი მეფესთან შევიდა. მეფემ რომ დაინახა, ფერი დაეკარგა. მიქელ გაბრიელმა დაიწყო: სამი დღე ვადა მომიცია. ამ სამ დღეში ყველა საქმეები გაათავეთ; თქვენი სახემწიფო ერთ ვისმე ჩააბარეთ და თქვენ კი სრულებით დატიტვლდით, სათითაო კიღობანში ჩასხედით და გასაღებები ზევიდან დააღაგეთ. სამს დღეს უკან მოვალ; კიღობნებს დავეკეტავ და წაგიყვანთო. სთქვა ეს, გამობრუნდა და წამოვიდა. გაიხადა ტყავის ტანისამოსი და ეს სამი დღე სულ დროს გატარებაში იყო.

მესამე დღეს ჩაიცვა ისევ ის ტანისამოსი და შივიდა ხემწიფესთან. ხემწიფე და იმისი ცოლი დატიტვლებულიყვნენ, თითო-თითო კიღობანში ჩამსხდარიყვნენ და იმის მოლოდინში იყვნენ. იმანაც ჩასძახა: სამოთხეში რომ მივალთ, საკრავების ხმა შემოგესმებათ; გავაღებ მაშინვე კიღობნებს და თქვენ თვალებ დახუჭული უნდა ამოსცვივდეთ და თამაშობა დაიწყოთო. მერე აიღო გასაღები, ორივე კიღობნები დაჰკეტა, მოიკიდა ზურგზე და გამოსწია.

ცოტას რომ გამოსცილდა, კიღობნები ვირს გადაჰკიდა;

თითონ უკან მოუდგა და ჩუმ-ჩუმად „ჰაცე“-ს მოსძახდა. დანიშნულ ვადაზე თავის სიმამრთან მოვიდა. იმის სიმამრს-კი იმ დღეს მთელი თავისი სახემწიფო მოუწვევია; ზოგი ახლო სახემწიფოებიდანაც-კი მოსულა და ისეთი ლხინი აქვთ, რომ მტერიც კი გახარებულია. მივიდა ქურდი და, როგორც კი ვირს კიღობნები ჩამოჰხადა, მოისმა მშვენიერი საკრავების ხმა.

ქურდმა აჰხადა კიღობანს თუ არა, ამოცვივდნენ ტიტლიკინა მეფე-დედოფალი და მოჰყვნენ ტლინკვას; ხალხი კი უყურებს იმათ სისულელეს და სიცილით იხოცება. მერე მივიდა იმათთან მეფე. ორივეს სამეფო ტანისამოსი ჩააცვა ლ უთხრა: ჯერ აღრეა თქვენი საიქიოს წასვლა; ის გირჩევიანთ, თქვენს სახელმწიფოში მიჰბრძანდეთ და რივიანად ჰპატრონობდეთ. ეგ თქვენ, წარამარა დაცინვა ნუ იცითო!

ამას შემდეგ მეფეს ძლიერ შეუყვარდა თავისი სიძე და სიკვდილს შგმდეგ თავისი სახელმწიფოც იმას დაულოცა.

მეფე და კათალიკოსი

(საგამოცანო)

იყო ერთი ბრძენი მეფე. ჰყავდა ბრძენივე კათალიკოსი. მეფეს უნდოდა, რომ სიბრძნეში ცალი არ ჰყოლოდა, კათალიკოსი ტოლს არ უდებდა. იფიქრა მეფემ, მოდი ერთი სამს რასმე ვკითხავ და, თუ ვერ ახსნა, თავს მოვსჭრიო. ამ განზრახვით დაიბარა კათალიკოსი და ჰკითხა:

1) რამდენად ვლირვარ მეო? 2) ცაში რამდენი ვარსკვლავია და 3) რას ვფიქრობ მე ახლაო? თან სამი დღე ვადა დაუდვა. თუ არ გამოგიცვნია, თავს მოგჭრიო. დალონდა კათალიკოსი; არცა სვამდა და არცა სჭამდა. ხშირად შედიოდა მასთან მისი ერთგული მზარეული და ეკითხებოდა: ბატონო, რას ინებებთო; მაგრამ კათალიკოსი პასუხს არ აძლევდა. ბოლოს მზარეულმა ვეღარ მოითმინა და უთხრა:

— მიბძანე, ბატონო, რა გიჭირს, მეც კაცი ვარ, იქნუ-
ბა გამოგადგეო.

გაიხსენა კათალიკოსმა, რომ პატარა და უძლურ თავუ-
ნასაც შეუძლია სარგებლობის მოტანა ძრიელის ლომისთვის
და უთხრა, ასე და ასეა ჩემი საქმეო. მზარეულმა მოახსენა:

— მომეცი ერთი თუმანი და მე დაგიხსნიო.

— ათი მიირთვიო, — უთხრა კათალიკოსმა, — ოღონდ მი-
შველე რამეო.

გამოართვა მზარეულმა ფული, გასწია დალაქთან ღ უთხრა:

— სამაგალითოდ დაგაჯილდოვებ, ოღონდ ისეთი წვერ-
ულვაში და თმა გამიკეთე, როგორც კათალიკოსსა აქვსო.

— კარგო, დასთანმხდა დალაქი და გაუკეთა სახე ისეთ
ნაირად, რომ ყველას ნამდვილი კათალიკოსი ეგონებოდა.

აღნიშნულ დღეს მზარეული მოირთო კათალიკოსურად,
დაიჭირა ხელში კვერთხი და წავიდა ხემწიფესთან. მოახსენეს
მეფეს, კათალიკოსი მოვიდაო.

— მოვიდა, მაგრამ ველარ წავაო, სთქვა თავის გულში
მეფემ და უბრძანა შემოეყვანათ. წარსდგა მეფის წინაშე ცრუ
კათალიკოსი.

მეფემ უბრძანა, აბა პირველ კითხვაზედ რას მეტყვი, რამ-
დენად ვლირვარ მეო.

— თხუთხმეტ ვერცხლათაო.

— როგორ, ნუ თუ შენს მეფეს მეტად არ აფასებო?..

— იესო ქრისტე, ქვეყნის მაცხოვარი ოცდა ათად გაჰყი-
დეს, იოსები, ებრაელების გამომხსნელი, — ჩვიდმეტად და შენ
ორივეზე ნაკლები ხარო, მიუგო მზარეულმა.

— ცაში რამდენი ვარსკვლავი არისო?

— ათი მილიონი გახლავსო!

— რატომ, მეტი იქნებაო?

— დაათვლევინე და, თუ მეტი იქნება, თავი მომჭერიო.

— რას ვფიქრობ მე ახლაო? ჰკითხა შეფიქრიანებულმა
მეფემ მესამედ.

— შენ ფიქრობ ახლა, რომ შენ წინ სდგას კათალიკოსი და კითხვებს გიხსნის, მაგრამ ეს ასე არ არის; მე გახლავარ მისი მზარეული.

გადაიძრო კათალიკოსის ტანისამოსი და მაშინ მეფეშაც იცნო, რომ ის იყო ნამდვილი მზარეული და არა კათალიკოსი.

დაიწერა მეფემ პირჯვარი, ღმერთს მადლობა შესწირა და სთქვა: შური გულისა კაცისასა დააბნელებსო, მეც ისე დამემართაო.

აღგა და კათალიკოსიც დაასაჩუქრა და მზარეულიც.

მეფე და მეტევზე

იყო ერთი მეტევზე. ერთხელ ზამთარში წავიდა სათევზაოდ; სიცივე-ყინვაში მეტევზე რომ წყალში იღგა და თევზს იჭერდა, გამოუარა ახლოს სანადიროდ მიმავალმა ხელმწიფემ თავის ნაზირ-ვეზირებით და ჰკითხა:

— რა დამართვია, რვა ოთხს როგორ ვერ გადაამეტე, რომ ამ სიცივე-ყინვაში არ ჩამდგარიყავ წყალშიო?

— რა ვქნა, შენი ჭირიმე; ოც-და-თორმეტს ვერ გადავანარჩუნეო, — უპასუხა მეტევზემ.

— წისქვილი ისევ კარგად მუშაობსო? — ჰკითხა ხელმწიფემ.

— რაღა ღროსია, დიდი ხანია მოიშალაო.

— მთაზედ თოვლი მოსულაო.

— ბარშიაც დიდი ხანია ჩამოვიდაო, — უპასუხა მეტევზემ.

— შორს როგორა ხარო?

— დავიახლოვეო.

— ორზედ როგორ-ღა ხარო?

— დავასამეო.

— თხები რომ მოგცე, კარგად ვერ დამიკრეჭავო? — ჰკითხა ბოლოს ხელმწიფემ.

— ისე დავკრიჭო, რომ ტყავიც კი თან გავატანოვო, — მიუგო მეტევზემ.

ხელმწიფეს ძლიერ მოეწონა მეთევზეს პასუხები და, როცა გაშორდა, ჰკითხა თავის ნაზირ-ვეზირებს:

— გაიგეთ, რასაც ვლაპარაკობდით მე და მეთევზეო? ნაზირ-ვეზირებმა მოახსენეს — „ვერაო“.

მაშინ ხელმწიფემ გამოუცხადა: „ვინც ვერ გამოიცნობს ჩვენს ლაპარაკს ამა-და-ამ ვადამდისა, ნაზირ-ვეზირობიდან დავეთხოვო“.

ნაზირ-ვეზირებმა მონახეს მეთევზე და შეეხვეწნენ, აეხსნა მათთვის ხელმწიფესთან ნალაპარაკევი. მეთევზე დასთანხმდა, მხოლოდ იმოდენა გასამჯელო კი მოსთხოვა, რომ ცოლის კაბებიც კი დააყიდვინა ვეზირებს.

მეთევზემ თავისი გასამჯელო რომ ჩაიბარა, უთხრა: — ხელმწიფემ მკითხა: „რვა სამუშაო თვეს იმდენი როგორ ვერ იშოვნე, რომ ზამთრის ოთხის თვის საგძალი შეაგენახაო“. მე ვუთხარი: „ოცდა თორმეტ კბილს ვერ გადავანარჩუნე“, — რასაცა ვშოულობდი, მაშინვე ვჭამდი-მეთქი.

„კბილები ისევ მთლადა გაქვსო?“ — ხელმწიფემ მკითხა; მე ვუთხარი: — დამცვივდა-მეთქი.

„თმაში ჭადრა გამოგერიო?“ მე ვუთხარი: — წვერშიაც გამომერია-მეთქი.

„მხედველობაზე როგორა ხარო?“ — მე ვუთხარი: — შიშის ველარა ვხედავ-მეთქი.

„მუხლში ღონე გაქვს კიდევო?“ — მე ვუთხარი: — ყავა-რჯენით დავდივარ-მეთქი.

„თხები რომ მკითხა, ეგ კიდევ თქვენა ხართო“, — უთხრა მეთევზემ ნაზირ-ვეზირებსა.

ნაზირ-ვეზირები დარჩნენ ისევ თავ-თავის ადგილებზედ, რადგან აუხსნეს ხელმწიფეს მეთევზესთან ნალაპარაკევი, ხოლო მეთევზე-კი ძლიერ გამდიდრდა.

სიბრძნე სოლომონისა.

აღებ-მიცემის ხალხი, რომელსაც კი გამდიდრება და ცხოვრების შეძენა უნდა, ბევრსა შრომობს: ერთი ქალაქიდან მიდის მეორე ქალაქში, ერთი სახელმწიფოდან მეორე სახელმწიფოში და ასე შოულობს სიმდიდრეს. სოლომონ ბრძენის დროს ერთმა დიდათ მდიდარმა სოვდაგარმა „პაკომ“ გაიარა ქალაქ იერუსალიმში და ლამეც იქ დარჩა. მეორე დილით, როდესაც დააპირა გამგზავრება, უბრძანა თავისს ნოქარს: „წადი, კვერცხები იყიდე, ვისაუზმოთ და წავიდეთ ჩვენს გზაზედო“. ნოქარმა აასრულა ბატონის ბრძანება და, რადგანაც ათი კვერცხისათვის ცეცხლს ვერ აანთებდნენ, სთხოვა გამყიდველს მოეხარშნა. გამყიდველმა უთხრა: „მოხარშული კვერცხი იცა მაქვს, ეს არის ეხლა გადმოვიღე, გასასყიდათ მინდოდა და კარგია თქვენ მოხვედით, ჯერ ისევ ცხელებია და მიირთვითო“. მყიდველმა საჩქაროდ ჩააწყო პატარა კალათაში და წაიღო ბატონთან მოხარშული კვერცხები. ისაუზმეს, აპკიდეს ჯორ-აქლემებს საცხოვრებელი და გაემგზავრნენ. იმგზავრეს ერთი კვირა და, რასაკვირველია ამ დროს განმავლობაში კარგა გზას გაივლიდნენ. როდესაც ჩამოხდნენ, ნახა მოურავმა, კვერცხების მყიდველმა, რომ გამყიდველ ქვრივის დედაკაცის კვერცხების ფასი ორი შაური თან გამოჰყოლოდა. შესწუხდა მეტად და მოახსენა ბატონს; ესეც მეტათ შეწუხდა, უკან გაბრუნება შეუძლებელი-ლა იყო, გაგზავნა უფრო არ შეიძლებოდა, რადგანაც დედაკაცის არც სახელი იცოდნენ, არც გვარი, არც ქუჩა და არც სახლი. კარგა ხანი იფიქრეს და მეტად სწუხდნენ. შემდეგ უბრძანა პაკომ თავის მოურავს: „რაც მოგვივიდა, მოგვივიდა, ეგ ორი შაური ცალკე შეინახე სასარგებლოთ და, რაც ღმერთმა მოგვცეს და მოიგოს მაგ ორმა შაურმა, როდესაც გამოვიართ, მაშინ მოვუტანოთო“. გა-

დასწყვიტეს ესრეთ და გაემგზავრნენ, თუმცა ამ ორის შაურის გულისთვის ჯავრი არ გამოჰლევიათ.

შემდეგ მრავლისა და დიდის ხნის მგზავრობისა მივიდნენ ერთს მდიდარს ქალაქში და დაიწყეს ვაჭრობა. იმ გაყოლილ ორ შაურს ცალკე ასარგებლებდნენ. დარჩნენ რამდენიმე წელიწადი, ასრე რომ ის ორი შაური ას თუმნათ გადაიქცა. თუ კი ორმა შაურმა ასი თუმანი მოიგო, რასაკვირველია, იმ სოვდაგრის საცხოვრებელი, ვინ იცის, რამდენი გახდებოდა! შეიძინეს რა მრავალი ცხოვრება და სიმდიდრე, მოისურვეს თავიანთ სახლში წამოსვლა. შეკრიბეს ყველაფერი, ფული და ნივთეული, რაც კი რამ ძვირფასი შეეძინათ და გამოემგზავრნენ. მოვიდნენ ქალაქ იერუსალიმში, სადაც კვერცხები იყიდეს. მყიდველი კვერცხებისა, მოურავი სოვდაგრისა, მივიდა იმ დედაკაცთან, რომლისაგანაც იყიდა კვერცხები და იცნო. დედაკაცს დავიწყებული ჰქონდა თავისი ორი შაური და მყიდველმა ძლივ-ძლიობით მოაგონა და უთხრა ბევრის ფიცით და დასაჯერის სიტყვებით, რომ ამაზე მეტი არ უსარგებლიაო. დედაკაცმა სიხარულით და დიდის მადლობით ჩამოართვა ათასი მანეთი. განშორდა რა მყიდველი, ჰკითხეს მეზობლებმა: „ეგ კაცი ვინ იყო და ფული რათ მოგიტანაო?“ დედაკაცმა უთხრა: „აბა და ამ დროს ორის შაურის კვერცხები მივყიდე და ფული თან გაჰყვა, ის ორი შაური უსარგებლებია და ეს ათასი მანეთი მოუგია, ღმერთმა ადღეგრძელოს, ესლა მომიტანაო!“ მეზობლებმა უთხრეს: „შე საწყალო, მაგაზე მეტი არ გერგებოდა?! აბა იანგარიშე იმ წლიდან, როდესაც შენ კვერცხები მიგიყიდნია, ის ათი კვერცხი ხომ ათს ქათამს გამოიყვანდა, ის ათი ქათამი—ოც-ოცს წიწილას, თუნდა თხუთმეტ-თხუთმეტს, ახლა ესენი კიდევ თხუთმეტ-თხუთმეტს და, ვინ იცის, რამდენი შედგებოდა, მგონი ასი თუმანი კი არა, ბევრის ბევრიც შედგებოდაო!“ ის დედაკაცი გაბრიყვდა, მივიდა სოვდაგართან და უთხრა: „მეტი გერგებოდაო!“ შეჰფიცა სოვდაგარმა, მეტი არ უსარგებლნიაო. დე-

დაკაცი წავიდა და სოფლის უფროსთან უჩივლა, იმან უნ-
გარიშა და რამდენიმე ასი ათასი თუმანი შეაყენა. სოფდაგარი
არ დაჰყაბულდა, წავიდა და მაზრის უფროსთან უჩივლა. ამან
უნგარიშა და სოფლის უფროსის ანგარიშზე უფრო მეტი
შედგა. კიდევ არ დაჰყაბულდა და ვეზირთან იჩივლა. ამან
უფრო მეტი შეაყენა. ერთის სიტყვით, ვისთანაც იჩივლა,
ყველამ სოფდაგარი გაამტყუნა. ჩამოაცალეს ყოველი საცხოფ-
რებელი და ჩააბარეს ქვრივ დედაკაცს, მაგრამ ერთი ამდენი
კიდევ დაავალეს, რადგანაც ყველა მისი მონაგები იმ ათ-
ნაყიდ კვერცხში არ ეყო! ისრე თქვენი მტერი შესწუხდეს,
როგორც ის სოფდაგარი შესწუხდა, დაიწყო ტირილი და თავში
ცემა... აღარა აბადია-რა, ერთი გროშიც აღარა აქვს, რომ
ლუკმა პური იყიდოს და სჭამოს. იმ საცოდავს ველარა უფი-
ქრია-რა. რა ქნას? სად წავიდეს? ვის მიმართოს? სად გადა-
ვარდეს? არის დიდ დარდსა და ბოროტში!... თავის საცხოფ-
რებლის მმართველს ესესხა ფულს, რომელიც იმას მიღებული
ჰქონდა ჯამაგირად. იმანაც ცოტა ასესხა, რადგანაც ვარდახ-
დის იმედი აღარსაითა ჰქონდა. ეხლა იმ საწყალს აღარა აბა-
დია-რა და იმის მოსამსახურეებს კი აქვთ... საქმე ისრე გა-
უხდა, რომ ახლა ის იმათ უნდა ემსახუროს, თორემ შიმში-
ლით მოკვდება. იცემს თავში, ტირის და ფიქრობს თავის
გუნებაში: მართალი ყოფილა ძველათ ნათქვამი ანდაზა: „ნუ
მიჭყეუები სიმატლესო, გამოგილეუს სინათლესო.“ ვინა ყოფილა
ვაჭარი კაცი მართალი, რომ მე მოვიქეცი სიმართლით! იმ
დედაკაცს ხომ აღარც-კი ახსოვდა და რათ მოვუტანე
ფული?! მაგრამ ღვთისა მეშინოდა და აი რა მომივიდა! ვა-
ჭარი კაცი თუ არ ატყუილებს ხალხს, უფრო თავის ნაცნო-
ბებს, მეგობრებს და ნათესავებს, რადგანაც ესენი დარწმუნე-
ბულნი არიან, რომ არ მოგვატყუილებსო, თუ ერთი ორათ
არ ჰყიდის ყოველ სავაჭროს, — როგორ უნდა მოიგოს ფუ-
ლი?! მე ყოველს ამას მოშორებული ვიყავი და ამ სიმართ-
ლემ, არა თუ სინათლე გამომილია, არამედ ჰკუაც და გო-

ნებაც დამიკარგა, მაგრამ, ეჰ, მადლობა ღმერთს, თუ ღვთისაგან მონიჭებული სიკეთე და ბედნიერება მიხაროდა, უსიამოვნობა და უბედურებაც უნდა მოვითმინო. სულგრძელებით... არა მგონია და არცა მჯერა, თუ სიმართლე დაიკარგება სადმე. ეს ნამდვილად ვიცი და წამიკითხნია კიდევ, რომ: „უკმა ვიყავ და დავბერდიცა და არა ვიხილე მართალი დაგდებულ, არცა თესლი მისი მთხრეულ ზურისა“. ეს თუმცა წამიკითხნია, მაგრამ არ მახსოვს, რომელს წიგნში სწერია. იფიქრა, იფიქრა დიდს ხანს და მოიგონა, რომ სოლომონ ბრძენის მამისაგან დაწერილ წიგნში სწერია. სოლომონის მამა დავითი დიდი მეფე იყო და ის ტყუილს არ დასწერავდა! ამ ფიქრში რომ იყო, უცებ მოაგონდა: ყველა მოსამართლეებმა მე გამამტყუნეს, ჩამომაცალეს საცხოვრებელი და ცარიელი დამსვეს, წავალ და ერთი სოლომონ ბრძენთანაც ვიჩივლებ, ვნახოთ ღმერთი, რომელმაც იცის ჩემი სიმართლე, რას ინებებსო? ეს გასაწყლებული სოვდაგარი აღდა, დაიწყო ვაითა და ვაგლახით სიარული, მივიდა სოლომონ ბრძენთან და შესჩივლა ყოველივე თავისი დარდი. უბრძანა: „ამაღამ ვიანგარიშებ და ხვალ დილით მოდი და სამართალს მოგცემო“. იმ ღამეს დაჯდა სოლომონი და იანგარიშა. იმან უფრო მეტად მეტი-მეტი შეაყენა. გათენდა დილა, მივიდა საცოდავი სოვდაგარი და ელის სამართალს. სოლომონმა შეიყვანა სახლში, დასვა, დაიდვა ანგარიშის ქაღალდი და იმის თვალ წინ იანგარიშა. რასაკვირველია, თითონ სოვდაგარსაც კარგად ეცოდინებოდა ანგარიში და თითონ იმასაც აანგარიშებინა. შეაყენეს ძრიელ ბევრისაგან ბევრი, თუმცა კიდევ სთქვეს: ამდენი მოკვდებოდა, ამდენი კვერცხი გალაცდებოდა, ამდენი დაიკარგებოდა, ამდენს თითონ მოიხმარებდნენო, მაგრამ, რაც ჩაბარებული ჰქონდა დედაკაცს, მაინც იმაზე ბევრად მეტი შეაყენეს. უბრძანა: „აბა, შეილო, რა გიყო, ვითომ შენა ხარ მეფე და სხვა ჩივის, ხომ თითონ შენ იანგარიშე და რა სამართალს მისცემდიო? გაღარბებულმა სოვდა-

გარმა ხმაც ვეღარ ამოიღო, დარჩა გაჩუმებული. სოლომონ ბრძენმა დაიწყო დარბაზში სიარული და მიეცა მეტად დიდ და ღრმა ფიქრს. დახე ღვთის განგებას და სოვდაგრის სიმართლეს! მოაგონდა სოლომონს და ჰკითხა: „ის კვერცხები, რომლებიც შენ იყიდე, მოხარშულები იყო თუ უმებიო?“ — „მოხარშულები იყო, ბატონო“ — ძლივ-ძლიობით პირში ნერწყვ გამშრალმა უპასუხა. — „მაშ წადი და ხვალ შუადღისას მოდი“. როდესაც გაშორდა სოვდაგარი, მაშინვე დაუძახა კარის კაცს სოლომონ ბრძენმა და გაგზავნა ყველა მოსამართლეებთან, რომლებთანაც კი საჩივარი ჰქონდა სოვდაგარსა და სხვა დიდებულებთანაც, რომ ხვალ დილით ყველანი უსათუოდ იმასთან შეკრებილიყვნენ.

მეორე დღეს დილით აღრიანათ აივსო სოლომონ ბრძენის პალატი მოსამართლეებით და დიდებულებით. ამ შეკრებილებზე ყველანი ერთმანეთს ეცნენ ზე არ იცოდნენ მიზეზი, თუ რისთვის იბარებდა. მეფე მთელი ქალაქი შეიძრა ზე ხალხი შემოეხვია სოლომონის სასახლეს; ერთი სიტყვით, ბავშვიც-კი, რომელმაც ლაპარაკი იცოდა, ისიც აღარ დარჩა სახლში. სხვათა შორის მივიდა ეტლით გამარჯვებული და ახლად გამდიდრებული დედაკაცი თავის გვარ-ნათესავეებით, მხიარულის სახით. საწყალი სოვდაგარიც დანიშნულ ვადაზე მივიდა და დადგა თვალ-ცრემლიანი და გულ-ხელ დაკრეფილი ერთ კუთხეში. რომელ მნახველს არ შეებრალებოდა ეს საცოდავი? ყაყანი, ერთი ალიაქოთი და ხმაურობა იყო ხალხში და ელოდნენ ახალ ამბავის გამოცხადებას. ამ დროს გამობრძანდა სოლომონ ბრძენი და უკან გამოჰყვნენ ყველა მოსამართლენი და დიდებულნი. ჩამოვარდა სიჩუმე, ისრე რომ გაფრენილ ბუზის ხმასაც-კი გაიგონებდა ადამიანი. სოლომონმა გადახედა ხალხის სიმრავლეს მოღიმარისა ზე მხიარულის სახით ზე უბრძანა; „მე ეს მინდა გამოგიცხადოთ თქვენ, რომ ხალხისაგან ხშირად მესმის სამღურავი მოუსაფლოებისა, ამბობენ კარგი მოსავალი არ მოგვედისო: არც ხორბლისა, არც ქე-

რისა, არც ფეტვისა და არც ბოსტნეულისაო. დიდი ხანია ვრკველევ ამის მიზეზს და ვერა გზით ვერა გავიგე რა, მხოლოდ ამ ორ დღეში მივხვდი, მიზეზი მოუსაველობისა ის ყოფილა, რომ ყველა თესლეული გვითესნია მოუხარშავი, ამისათვის გიცხადებთ, რომ აუცილებლად მოხარშოთ თესლეული და ისრე დასთესოთ ასეა ჩემი ბრძანება და მიეცემა სასტიკ სასჯელს ის, რომელიც არ დასრულებს ჩემ ბრძანებას და მოუხარშავ თესლს დასთესს რასმე!“ ესრეთს გამოცხადებაზე ხალხი ქკუიდან შეიშალა. დაიწყეს ლაპარაკი, ყველა განკვირვებას მიეცა, მაგრამ ვინ გაუბედავს, რომ მოახსენოს: „ეგ თქვენი ბრძანება და გამოცხადება სულ უსაფუძვლო არისო“. ხალხი სდგას ზე ვერა უთქვამს რა. შემდეგ დიდის ყოყმანისა, ხალხმა გამოითხოვა სოლომონის ერთი უპირველესი ზე უწარჩინებულესი კარის-კაცი და მოახსენა: „ბატონო, როგორ? მოხარშულმა თესლმა ნაყოფი გამოიღოს?! ამისათვის გთხოვთ მოახსენო ჩვენს მაგიერათ, რომ ესრეთი ბრძანება შესცვალოს და ისევე ნება მოგვცეს მოუხარშავის თესლის დათესვისაო“.

დიდებული გამობრუნდა და მოახსენა ხალხის მაგიერათ ყოველი დაბარებული და თხოვნა. სოლომონმა უბრძანა: „მე თქვენს თხოვნას ავასრულებ, მაგრამ გიბრძანებთ კი, როგორც მოხარშულმა კვერცხებმა, რომლებიც მიუყიდნია ამა და ამ დედაკაცს სოდვაგარისათვის და გამოუღია მრავალი ნაყოფი, ესე იგი, მოხარშულ კვერცხებს გამოუჩვენია წიწილები, ამ წიწილებს—წიწილები და ესრეთ რამდენისამე წლის განმავლობაში გასყიდულის ქათმებისაგან შემდგარა აუარებელი სიმდიდრე, ეგრეთვე თესლეულიც რომ მოხარშოთ და ისრე დასთესოთ, გამოიღებს მრავალს ნაყოფს“. ეს რომ ხალხმა გაიგონა, ერთის ხმით დაიყვირეს: „მოხარშულ კვერცხებისაგან წიწილები არ გამოიჩვენებიაო!“ სოლომონ ბრძენსაც ის უნდოდა, რომ ხალხისათვის გარდაეწყვეტინებინა დავა დედაკაცისა და სოვდაგრისა, გაიგონა რა ესრეთი

პასუხი ხალხისაგან, მოუბრუნდა მოსამართლეებს და ჰკითხა: „რომლის კანონის ძალით გარდაუწყვეტეთ იმ დედაკაცს, რომელსაც მოხარშული კვერცხები გაუტანებია თავის სახლიდან მყიდველისათვისო?“ ყველანი ჩაფიქრდნენ და დაინახეს თავიანთი შეცდომა. მერე უბრძანა სოლომონმა: „წადით, ჩამოართვით დედაკაცს, რაც სოვდაგრისათვის ჩამოვირთმევიათ და ჩააბარეთ პატრონს, ხოლო ორი შაური, კვერცხების ფასი თავის სარგებლით ჩააბარეთ დედაკაცს, ისრე რომ ეს ორი შაური თავნი ხუთ წელიწადს ერთი აბაზი გახდეს, ესე იგი, თავნი და სარგებელი გასწორდნენ ხუთ წელიწადში ერთხელ“. გამოვიდნენ მოსამართლეები და მოიქცნენ ისრე, როგორც უბრძანა სოლომონმა. რადგანაც ოცი წელიწადი ყოფილიყო გასული კვერცხების გაყიდვიდან მობრუნებამდის, ამისათვის დედაკაცს შეუდგა: პირველ ხუთ წელიწადს ერთი აბაზი, მეორე ხუთ წელიწადს — ორი აბაზი, მესამე ხუთ წელიწადს — ოთხი აბაზი და მეოთხე ხუთ წელიწადს — რვა აბაზი. ეს ფული მისცეს დედაკაცს, სხვა ყოველი ჩამოართვის და ჩააბარეს პატრონს; ასი თუმანიც რვა აბაზ ნაკლებ უკანვე მიიღო დედაკაცისაგან სოვდაგარმა. ნათქვამია: „სიმართლე შვილითი შვილადმდეო“.

ს ს ფ უ რ ც ე ლ ს

იყო და არა იყო რა, ღვთის უკეთესი რა იქმნებოდა, იყო ერთი დედაკაცი. ამ დედაკაცს ქმარი ადრე მოუკვდა და ოთხი წვრილი შვილი დაჰჩინა — სამი ვაჟი და ერთი ქალი.

შვილები რომ წამოეზარდნენ, დედამ უთხრა: „შვილებო, რატომ არ უპატრონებთ თქვენს მამულ-დედულს, ისე ოხრად რად გიგდიათო! შვილებმა არც კი იცოდნენ, თუ მამული რამე ჰქონდათ და გამოჰკითხეს თავის დედას. დედამ ანიშნა, აქა და აქ არისო, მაგრამ შვილებს ძალიან ეშორათ და დე-

დას უთხრეს: იმ სიშორეზე რომ სამუშაოდ წავიდეთ, იქ სა-
ქმელ-სასმელს ვინ მოგვიტანსო? დედამ უბასუხა: თუ კი
თქვენ სამუშაოდ წახვალთ, აი თქვენი და ჩამოგიტანთ ყო-
ველთვის საქმელსაო.

ძმებს მოეწონათ დედის ნათქვამი და მოემზადნენ. დე-
დამ თან ხახვი და ნიორი გაატანა: რომ მისდიოდეთ, გზა
და გზა ნაფცქვენი დაჰყარეთ: როცა თქვენი ზ საქმელს წა-
მოგიღებთ, იმ ნაფცქვენს მოჰყვება და გიპოვნითო.

ძმები წავიდნენ სამუშაოდ. გზა-და-გზა, როგორც დედამ
დაარჩია, ნივრისა და ხახვის ნაფცქვენსა ჰყრიდნენ.

ამ გზის მახლობლად სცხოვრობდა ერთი ასთავიანი დევი.
გამოვიდა ერთხელ ამ დევის დედა, ნახა, გზა-გზა ხახვის ნა-
ფცქვენია მოფენილი; მოკრიფა მთლად ეს ხახვის ნაფცქვენი
და თავისი სახლის გზაზე მოჰტინა. გავიდა სამი დღე. დედამ
იფიქრა, ახლა კი საგზალი დააკლდებოდათ ჩემ შვილებსაო.
მოამზადა საქმელი, ჩაალაგა ხურჯინში, გადაჰკიდა თავისს
ქალს და გაატანა ძმებთან. ქალი დაადგა გზას, მიჰყვა იმ
ხახვის ნაფცქვენს და მიდის.

იარა, იარა და მივიდა ერთ სახლთან. სახლში ერთი
ბებერი დედაკაცი იჯდა და იმას დაუძახა: დედი, დედაშვი-
ლობას, მითხარი, ჩემი ძმები აქა მუშაობენო? აქ შენ ძმებს
რა უნდათ, უთხრა დედაკაცმა, აქ ერთი ასთავიანი დევი სცხოვ-
რობს, — საცაა მოვა და მოდი დაგმალო, თორემ, თუ დაგი-
ნახა, შეგჭამსო.

წაიყვანა დევის დედამ ეს ქალი ზ დამალა. სად იყო სად
არა, გაჩდა დევიც. მოიტანა თან დახოცილი ნადირი და შე-
შა. მოიხსნა ზურგიდან და შინ რომ შევიდა, დედას უთხრა:
ადამიანის სუნი მომდის, ხომ არავინ მოსულაო. რას ამბობ,
შვილო, უთხრა დედამ, შენის შიშით კვაში ფრინველს ვერ გაუ-
წაწანია და დედამიწაზე ჭიანჭველასაო. დევმა კიდევ დაუნი-
ჟა, დედაც უმაგრდა და ბოლოს გამოუტყდა: მე ერთი ქა-
ლი მყავს, შენს საცოლედ მინდა, თუ არ შესჯამ, გიჩვენებო.

შვილმა პირობა მისცა და დედამაც გამოუჩინა. დემა რომ დაინახა, ძალიან მოეწონა და აღარ შესქამა.

უცადეს იქ ძმებმა თავის დას და, რომ ზღარ მიუვიდათ, ადგნენ და შინ წამოვიდნენ. დედას უსაყვედურეს: რატომ საჭმელი არ გამოგვიგზავნეო? დედამ ეს რომ გაიგო, შორთო ტირილი: გზაში ერთი ასთავიანი დევის ცხოვრობს და, ალბად, ის წყეული შესქამდაო. ძმებმა არ იცოდნენ, თუ იქ სადმე ასთავიანი დევი სცხოვრობდა და, როცა შეიტყეს, ადგნენ და წავიდნენ თავის დის დასასხნელად.

ბევრი იარეს თუ ცოტა, მიუახლოვდნენ ასთავიან დევის სახლს. ამ დროს ბანზე იდგა იმათი და და დევის დედა. დევის დედამ შეამჩნია შორიდან მომავლები და რძალს უთხრა: აბა იქით გაიხედე, ხომ არაგინ მოდისო? რძალმა უპასუხა: მოსჩანს რალაც ბუზის ტორაო.— ვაი მაგათ დედის ბრალი და ვაი ჩემი შვილის დედის ბრალიო, თქვა დევის დედამ და ცოტას ხნის შემდეგ რძალი კიდევ გაახედა. რძალმა გაიხედა და უთხრა: მოსჩანს სამი კაციო.— ვაი მაგათ დედის ბრალიო, მოჰყვა კიდევ წუწუნს დევის დედა.

მოვიდნენ ეს სამნი ძმანი ბოლოს დევის სახლთან. დაჰხვდათ აქ წყალი, გადასვლა ვერ მოახერხეს, ჩაჰყარეს შიგ ქვები და, როგორც იყო, გადავიდნენ. მაშინ ქალმა გაარჩია, რომ ეს იმისი ძმები იყვნენ; დაეშვა ძირს და ხან ერთს ეხვეოდა კისერზე, ხან მეორეს, დევის დედამ რომ შეიტყო იმათი და-ძმობის ამბავი, სახლში შეიყვანა, პური აჭამა და მერე ისინიც დამალა: საცაა ეხლა ჩემი შვილი მოვა და, თუ დაგინახათ, დაგჭამთო.

სად იყო—სად არა, მოვიდა ასთავიანი დევიც. ერთ მხარზე შეშა ჰქონდა გაწყობილი და მეორეზე—დახოცილი ნადირი. კარზე საპალნე მოიხსნა და, შინ რომ შევიდა, დედას უთხრა: ადამ სუნნი მომდის, ხომ არაგინ მოსულაო? დედამ ჯერ კი მალა, მაგრამ როცა შვილი აღარ მოეშვა, დედა გამოუტყდა: თუ პირობას მომცემ, რომ არ შესქამ, აქ შენი

ცოლის ძმები არიან და გიჟვინებო. დევმა პირობა მისცა და დედამაც გამოუყვანა სამივე ძმები.

ცოტა ხანს უკან დევმა უთხრა ცოლის ძმებს: ადექით, სადილის თადარიგს შევეუდგეთო. წამოდგნენ ყველანი და დაიწყეს დევის მოტანილი ნადირის ტყავება. მინამ ეს სამნი ერთ ირემს გაატყავებდნენ, დევმა სამოცამდე ირემი გაატყავა, დასჭრა და ქვაბშიაც ჩაჰყარა. მერე მივიდა, გამოსტაცა ცოლის ძმებს ის ირემიც, გაჰკრა-გამოჰკრა ხელი და ჩაუძახა ქვაბში.

სადილად რომ დასხდნენ, ცოლის ძმებსა ჰკითხა: თქვენ ძვლის კაცები ხართ თუ ხორცისაო? ცოლის ძმებმა უპასუხეს: ხორცი რა ჩვენი საქმეა, ჩვენთვის ძვლებიც საკმარისიაო. გაუსვა დევმაც პირი, ხორცს თითონა სთქვლევფავს ღ ძვლებს თავის ცოლის ძმებს უყრის; მერე კიდევ ჰკითხა დევმა: დოქის კაცები ხართ თუ ყანწისაო? ყანწისაო, უპასუხეს ცოლის ძმებმა. დევიც მიჰყვა და, თითონ დოქით მიირთმევდა დვინოსა, იმათ კი ყანწით ასმევდა.

სადილს რომ მორჩნენ და დასაძინებლად მოემზადნენ, დევმა კიდევ ჰკითხა: ლოგინის კაცები ხართ თუ გომისაო? ლოგინი რა ჩვენი საქმეა, გომისაო, უთხრეს ძმებმა. დევიც თითონ ლოგინში დაწვა და ცოლის ძმები გომში დააწვინა. დილით, დევი რომ ადგა, დედას უთხრა: დედავ, ჰური მშიანო. დედა მიუხვდა აზრს, არ უნდოდა, რომ ქალისათვის გაეგებინებინა რამე და შეიღოს ასე უპასუხა: ჩადი, შეილო, გომში, იქ კიდობანში სამი კუტია, ამოიღე და სჭამეო.

დევი ჩავიდა გომში, საცა იმის ცოლის ძმები იწვნენ. ერთი იქვე კარებში გადაყლაპა, ორი აქეთ-იქით იღლიებში ამოიჩარა და წავიდა ტყეში.

ელოდა ამ ძმებს თავიანთი დედა, ელოდა და, რომ აღარ მოუვიდნენ, იფიქრა: უთუოდ დევმა დაჭამა ჩემი შვილებიო და მორთო ტირილი; ტირის, რა ტირის, რომ იმისი ტირილი ცასა სწვდება. ჩამოიარა ამ დროს ერთმა კაცმა. ჰკითხა

ტირილის მიზეზი და დედაკაცმაც უამბო, რომ ასე და ასე დავკარგე შვილებიო.

მაშინ იმ კაცმა მისცა ერთი ვაშლი და უთხრა: გასჭერი ეს ვაშლი ას ნაწილად და ყოველ დღე სამ-სამი ნაჭერი შეჭამე; სულ რომ გაათავებ, შვილი გაგიჩნდება და სახელად ასფურცელა დაუძახეო.

დედაკაცი მართლა ასე მოიქცა. გასჭრა ეს ვაშლი ას ნაწილად და დღეში სამ-სამ ნაჭერსა სჭამდა. ვაშლი რომ სულ გაათავა, დაორსულდა და შვილი ეყოლა. დედამ სახელად ასფურცელა დაუძახა; ვინც წლით იზრდებოდა, ასფურცელა დღით იზრდებოდა.

ერთხელ ასფურცელა თავის ტოლ ბიჭებში თამაშობდა. ამათ გვერდზე ერთმა დედაკაცმა ჩამოიარა, მხარზე კოკა ედგა და წყალი მოჭქონდა. ამ დროს ასფურცელამ კოჭი გაჭკრა; კოჭი დაბზრიალდა, იმ დედაკაცის კოკას მოჭხვდა და გაუტენა. დედაკაცს ეწყინა და გასძახა: დაგწყევლო, როგორ დაგწყევლო, დედის ერთა ხარო! და თუ მაგდენი უნარი გაქვს, რატომ შენს ძმებსა და ძდას არ გამოიხსნი დევის კლანჭებიდანაო?

ასფურცელამ ესენი ჯერ არა იცოდა-რა, მოჭკრა ამას ყური თუ არა, შინისაკენ გაეშურა; დედას უთხრა: დედი, ძუძუ მინდა, მომაწოვეო. რაღა დროს შენი ძუძუაო, უთხრა დედამ, მაგრამ შვილი რომ აღარ მოეშვა, მისცა დედამაც ძუძუ.

ასფურცელამ წაავლო პირი, მოუჭირა კბილი ძუძუს თავზე და ჰკითხა: მითხარ, დედავ, მყვანან მეც ძმებიო? დედას ჯერ კი არ უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ძლიერ რომ შეწუხდა, ყველაფერი დაწვრილებით უამბო. როცა ასფურცელამ ეს შეიტყო, წასასვლელად მოემზადა. დედამ უშალა, უშალა, მაგრამ, ასფურცელამ მაინც არ დაიშალა და წავიდა.

იარა, იარა, ბევრი იარა თუ ცოტა, მოვიდა ერთ ტრიალ მინდორზე. აქ კაცებს გუთანნი ებათ და ჰხნავდნენ, დაინახა

ასფურცელამ და დაჰკიჟინა: არიქა, უშველეთ რამე თქვენ თავს, ასთავიანი დევი მოდისო! კაცებს შეეშინდათ და აქეთ-იქით გაიქც-გამოიქცნენ.

ასფურცელა მივიდა, მოიკიდა ზურგზე ეს გუთანი, მიუტანა ერთ მქედელს და უთხრა: ამ რკინისა ერთი წყვილი ქალამანი გამიკეთე და ერთიც მშვილდ-ისარიო. მქედელმა გაუკეთა; ჩაიცვა ასფურცელამ რკინის ქალამნები, წამოიღო მშვილდ-ისარი და წამოვიდა ასთავიან დევის საპოვნელად.

ბევრი იარა თუ ცოტა, იპოვნა იმ დევის სახლიც. ამ დროს დევის დედა ბანზე იჯდა და, შორით მომავალს რომ თვალი მოჰკრა, რძალს უთხრა: აბა ერთი მიიხედე, მართლა მოდის ვინმე, თუ თვალი მატყუებსო. როცა რძალმაც დაარწმუნა, რომ ვიღაც მოდისო, მოჰყვა დევის დედა თავისებურ წუწუნს: ვაი მაგისი დედის ძუძუს ბრალი და ვაი ჩემი შვილის დედის ძუძუს ბრალიო.

ამასობაში ასფურცელა სრულებით მოახლოვდა, გადმოხტა წყალზე, სახლის წინ რომ ჩამოუდიოდათ და შევიდა პირდაპირ სახლში, დახა ახალგაზდა ქალი და თქვა, უთუოდ ეს უნდა იყოს ჩემი დაო. ქალმა იცოდა, რომ იმ სამის მეტი სხვა ძმა არა ჰყვანდა და არ ეჯერებოდა, მაგრამ, როცა ასფურცელამ ყველაფერი უამბო, ქალი დარწმუნდა.

მაშინ მოვიდა დევის დედა და უთხრა: მოდი, შეილო, ცოტა შენაყრდი და დაგმალავ, თორემ საცაა ჩემი შვილი მოვა და შეგქამსო. — წადი იქით, შე ქოთაკო! ღმერთმა შენც შეგარცხინა და შენა შვილიცაო. უთხრა ასფურცელამ და გაჯავრებული დევის მოლოდინში იყო.

ამ დროს გამოჩნდა დევიც. ზურგზე ქვეყნის ნადირი ჰქონდა წამოკიდებული, იღლიაში ძირიანი ხეები ამოეჩარა და მოდიოდა. დაინახა, თავის სახლის წინ ვიღაც ბიჭი თამამად დიდის მთქვა დევმა თავის გულში: ჩემის შიშით მაღლა ფრინველს ვერ გაუქაქანია და დაბლა-ქიანქველას და ნეტა, ვინ არის ეს ბიჭი, რომ ესე არხეინად დასვირნობ

დევნი ისე გაბრაზდა ამბის დანახვაზე, რომ თვალებიდან სულ ცეცხლებსა ჰყრიდა. მიიქრა იმასთან ერთი თვალის დახამხამებაზე და შეჰღრიალა: ვინა ხარ შენ და ან აქ რას დაეთრევიო? ვინცა ვარ, რასა ჰკითხულობ? მე ვარ შენი ცოლის ძმა — სტუმარი მოვსულვარ, გამიმასპინძლოდიო, უთხრა ასფურცელამ. მაშ კარგიო, უთხრა დევმა; მოდი წხლა სადილის თადარიგს შევუდგეთ, ნანადირევი გავატყავოთ და მოვხარშოთო. დაიწყეს ნადირის გატყავება; მაგრამ მინამ დევი ერთს გაატყავებდა, გაჰკრა-გამოჰკრა ასფურცელამ ხელი, დაატყავა რაც ნადირი იყო, ჩაჰყარა ქვაბში და მოჰხარშა კიდევ.

უყურებს დევი ასფურცელას და უკვირს. საქმელი რომ მოიხარშა და სადილად დასხდნენ, დევმა თავისებურად დაუწყა სტუმარს ლაპარაკი: ძვლის კაცი ხარ თუ ხორცისაო? მოიტა, გადმომილაგე აქეთ ხორცი, ძვლები ვხრა, ძალი ხომ არა ვარო, უბასუხა ასფურცელამ. დევმა გადმოუღა ხორცი და მერე ჰკითხა: ყანწის კაცი ხარ თუ დოქისაო? მოიტა აქეთ დოქი, ყანწი რას მიქვიანო. გადმოუღა დევმა დოქი და ძალიან შეფიქრიანდა. როცა დაძინებას აპირებდნენ, დევმა კიდევ ჰკითხა: გომის კაცი ხარ თუ ლოგინისაო? გომის კაცი რად ვიქმნები, ლოგინი გამიშალეთო, უთხრა ასფურცელამ.

ასფურცელა, მართლაც ლოგინში ჩააწვინეს და დევი კი გომში დაწვა. დაწვა, მაგრამ არ კი დაუძინია; სულ იმის ფიქრში იყო, თუ როგორ მოეშორებინა თავიდან ეს უსიამოვნო სტუმარი. როცა იდროვა, ეხლა კი ეძინება ჩემ ცოლის ძმასაო, ჩამოიღო ერთი უშველებელი ხმალი და დაუწყა ლესვა. ლესვის დროს გამოეღვიძა ასფურცელას, მიჰხვდა დევის საქმეებს, წამოდგა ლოგინიდან, ამოდო საბან ქვეშ კუნძი და თითონ ოთახში დაიმალა. დევმა როცა აღმასივით გაჰხადა ის თავისი ხმალი, წამოიბამბღვლა, შეალო ფრთხილად კარი, ფეხ-აკრფით მიიპარა ასფურცელას

ლოგინთან და დაუშვა ხმალი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. მიჰყვა მერე და იმდენი ურტყა ის ხმალი, რომ სულ მტვერი აადინა იმ ლოგინსა და კუნძსა. ჰე, ზოგი ეხლაც გამიდიდგულდიო, მიაძახა თან დევმა და გამოიხურა კარი.

ასფურცელამ გადმობერტყა ლოგინი და არხეინად დაიძინა. დილით დევი რომ ადგა და თავისი ცოლის ძმა დაინახა, გაუკვირდა და უთხრა: წუხელის არას შეუწუხებინარო? — არაო, უთხრა ასფურცელამ. — არც რწყილებს უკბენიათო? — არაო. — მაშ მოდი დავიჭიდნეთო. — კარგიო, უთხრა ასფურცელამ და ეძგერნენ ერთმანერთს.

ეჯაჯგურა, ეჯაჯგურა დევი და ადგილიდან ძვრაც ვერ უყო. მოიქნია მაშინ ასფურცელამ და ყელამდე მიწაში ჩაასო. მოიმარჯვა მერე შვილდ-ისარი, დაუმიზნა და შესძახა: მითხარი ჩქარა, რა უყავ ჩემი ძმები; თორემ მოვიდა ისარიო. დევი შეშინდა და უთხრა: ოღონდ ნუ მომკლავ და გასწავლი, — მუცელში ერთი პატარა კოლოფი მაქვს და იმაში აწყვიან; იქვე ძვეს ერთი ხელსახოცი და ის რომ მიუსვ-მოუსვა, დაცოცხლდებიანო.

გაიგო ეს თუ არა ასფურცელამ, გაუპო დევს მუცელი, ამოუღო კოლოფი, ამოიყვანა იქიდან თავისი ძმები, მიუსვ-მოუსვა ხელსახოცი და დააცოცხლა. მერე ჰკრა ისარი ასთავიან დევს და გაატანა თან იმისი სული. დევი რომ წმინდად აკუწა, დაიჭირა ახლა დევის დედა და იმასაც ის დღე დააყენა. მერე მოჰყვა თავის ამბავსა და ყველაფერი უამბო.

ძმები დარწმუნდნენ, რომ ასფურცელაც იმათი ძმა იყო; მაგრამ გულში შური შეეპარათ, რომ ის იმათზე ყოჩაღი იყო. ბოლოს ადგნენ და ყველანი სახლში წამოვიდნენ. გზად ერთი ტრიალი მინდორი უნდა გამოეცლოთ. ამ მინდორზე ერთი ისეთი უშველებელი ხე იდგა, რომ მთელი ის მინდორი ხელში ეჭირა. ასფურცელამ უთხრა თავის და-ძმათ: მოდი, აქ დავისვენოთ, ძალიან დაღლილი ვარ და ცოტა თვალს წავატყუებო. ძმებიც დასთანხმდნენ.

ასფურცელა მიწვა ხის ძირსა და მკვდარივით მიეძინა. იმისი ძმები კი მისხდნენ ცალკე კუთხეში და მოჰყვნენ ერთმანერთში ჩურჩულს: ამან რომ იმ ასთავიან დევს ის დღე დააყენა, ჩვენ რაღა ხეირს დაგვაყრის, მოდი ამ ხეზე მივაკრათ და აქ დავტოვოთო. სთქვეს ეს თუ არა, მოიტანეს წკნელები, დაგრიხეს, დაგრიხეს და ისე მაგრა მიაკრეს იმ ხეზე, რომ ასფურცელას თითის წვერებიდან სისხლმა დაუწყო წვეთა. დამ რომ ესა ნახა, ბევრი უშალა, მაგრამ ვერა შეასმინა-რა. ძმებმა მიაკრეს ხეზე ასფურცელა, წამოიყვანეს თან თავისი და და წამოვიდნენ შინ.

სახლში რომ მოვიდნენ, იმათმა დამ ყველაფერი უამბო თავის დედას. დედამ ღრიალი შექმნა და სულ წყევლა-ქოქვით ამოაგდო ის თავისი სამი შვილი.

როცა ასფურცელას გაეღვიძა, ნახა, ხეზეა მიბმული. უნდოდა აშვებულიყო, ნძრევაც ვერა ჰქმნა. მიიხედ-მოიხედა, ძმები იქ აღარ იყვნენ. მიჰხვდა ყველაფერს და ღმერთს შეჰვედრა: ღმერთო, თუ მე ვტყუოდე ჩემ ძმებთან, აქვე, ამ ხეზე გამაშეშე და, თუ ჩემი ძმები სტყუოდნენ ჩემთან, ეს ხე ძირიან-ფესვიანად მომაგლეჯინეო! სთქვა ეს, მიინძრ-მოინძრა და ხე ძირიანად მოჰგლიჯა.

წამოდგა ასფურცელა და, ესე ხე წამოკიდებული, წამოვიდა შინ. მოვიდა სახლში და ძმებს შესძახა: გამოეთრიენით ამ საათში და ხელები გამიხსენითო. დაინახეს ძმებმა თუ არა, შიშით ფერი და გონი დაეკარგათ, მაგრამ რაღას იზამდნენ. გამოცვივდნენ და გაანთავისუფლეს. ამას შემდეგ ასფურცელას ამ თავის ძმებთან დარჩენა აღარ უნდოდა და სახლიდან წასასვლელად ემზადებოდა. დამ და დედამ თუმცა ბევრი უშალეს, მაგრამ ასფურცელამ მაინც არ დაიშალა:

ბევრი იარა თუ ცოტა, გავიდა ერთ მინდორზე. აქ ერთ კაცს ორხელი ება და ჰხნავდა; რამდენიც ბელტს გადააბრუნებდა, იკრავდა პირში და გადაჰყლაპავდა. უყურა ასფურცელამ, უყურა და ბოლოსა ჰკითხა: კაცო, რას

შვერები, მა ბელტებს როგორა ჰყლაპავო?—ეს რას გაგკვირებია, ასფურცელამ ასთავიანი დევი მოკლა და მე რომ ბელტი გადავყლაპო, რა საკვირველიაო, უთხრა ბელტიყლაპიამ. ასფურცელაც მე ზარ და მაშ დავძმობილდეთო, უთხრა ასფურცელამ. დაძმობილდნენ და წავიდნენ.

ბევრი იარეს თუ ცოტა, გავიდნენ მეორე მინდორზე. აქ ერთ კაცს ფეხებზე წისქვილის ბორბლები ეცვია და უბეში ორი კურდღელი ეჯდა. გაუშვებდა ამ ორივე კურდღელს, გამოუდგებოდა რე ორივეს ერთად იჭერდა. უყურა, უყურა ამ კაცს ასფურცელამ და ბოლოს დაუძახა: კაცო, რას შვერები მაგ კურდღლებს როგორ იჭერო?—ასფურცელამ ასთავიანი დევი მოჰკლა და მე რომ კურდღლები დავიჭირო, რაში გაგკვირებიაო, უთხრა კურდღლი-ჭერიამ. —აი, ესეც ასფურცელა და, თუ გინდა, დავგძმობილდით, უთხრა ბელტიყლაპიამ. დასძმობილდათ ესეც და წავიდნენ.

ამხანაგებმა გზაში პირობა დასდევს: მოდო ყველამ სათითაო ისარი გავკრაო და, ვისიც სად ჩაეცეს, იქ თითო ხელი პური ვჭამოთო. პირველად გაჰკრა ბელტიყლაპიამ ისარი და ერთ უხვირო ადგილას ჩაეცა. მივიდნენ იქ და სადილი სჭამეს.

გაისროლა მერე კურდღლისჭერიამ. ისიც ერთ უხვირო ადგილს დაერქო. მივიდნენ და იქ კიდევ სამხარი სჭამეს.

გაჰკრა ბოლოს ასფურცელამ. ისარი დაერქო დეფების სახლის თაროზე. ამ სახლში სამი დევი სცხობდობდა და იმ დროს ის სამივენი ჯვარს იწერდნენ სამ მზეთუნახავ ქალზე. ნახეს, ისარი თაროზე დაერქო. გაანებეს თავი ჯვარის წერას, ეცნენ ისარს, ეჯაჯგურნენ, ეჯაჯგურნენ, შაგრამ ჩძრევატ ვერ უყვეს. მერე თქვეს: ჩვენ რომ ამ ისარს ვერა დავაკელით-რა, იმის პატრონთან რაღას გავაწყობთო და იქიდან გადაიკარგნენ. დარჩა სახლში მხოლოდ ერთი კოქლი დევი. შეძვრა ისიც ბუხარში და იქ დაიძალა.

მოვიდნენ ეს ამხანაგები, შემოუსხდნენ მზა მზარეულს გაშლილ სუფრას და ქუდები ჭერსა ჰკრეს, მერე სთქვეს: მოდი, ჯერ-ჯერით დავრჩეთ ხოლმე შინა და საჭმელიც ჯერ-ჯერით ვაკეთოთო.

პირველ დღეს დაჩჩა იქ ბელტიულაპია. გააკეთა საჭმელი, შეანელა და, ვნახოთ, ამ დროს გამოძვრა ბუხრიდან კოჭლი დევი და უთხრა ბელტიულაპიას: დამისხი და მაჭამეო, იმანაც დაუსხა და აჭამა.— დამისხი და მაჭამეო, უთხრა კიდევ დევმა, იმანაც კიდევ დაუსხა და აჭამა. მესამედაც რომ სთხოვა, დამისხი და მაჭამეო, ბელტიულაპიამ უპასუხა: ეს რომ სულ შენ დაგისხა და გაჭამო, ჩემს ამხანაგებს რაღა პასუხი მივცეო. დევმა შეუტია: დამისხი და მაჭამე, თორემ ამ საათში შენც შეგჭამ და მაგ შენ საჭმელსაცაო. ბელტიულაპია შეშინდა და კარზე გამოვარდა. დევი კი მოუჯდა საჭმელებს და სულ მოაცარიელა.

მოვიდნენ ამხანაგები, ნახეს, საჭმელი არა აქვთ, მაგრამ რაღას იზამდნენ. გადაიარეს იმ დღეს როგორც იყო და მეორე დღეს ახლა კურდღლი-ჭერია დარჩა შინ. ამასაც ის დღე დაემართა, რაც ბელტიულაპიას მიდგა ჯერი ასფურცელაზე.

გააკეთა ამან ბლომად სხვა და სხვა ფერი საჭმელი და ელის ამხანაგებსა და იყო—სად არა, გამოძვრა ბუხრიდან კოჭლი დევი და უთხრა: დამისხი და მაჭამეო. ასფურცელამ დაუსხა და აჭამა.— დამისხი და მაჭამეო, უთხრა კიდევ დევმა. ამანაც კიდევ დაუსხა და აჭამა. მესამედაც რომ უთხრა, ასფურცელამ უპასუხა: ეს რომ სულ შენ შეგაჭამო, ამხანაგებს რაღა ვაჭამოვო? არ მაჭმევ-და, შენც შეგჭამ და მაგ შენ საჭმელსაცაო, უთხრა დევმა. ასფურცელას ჩაეცინა გუნებაში, აიღო შეილდ-ისარი, ჰკრა გულში და შუაზე გააწყვეტინა.

მიგორავს ამ დევის თავი ცალკეჯ ტანი ცალკე. თავი იძახის: ნეტავი იმას, ვინც მე გამომყვებაო. ტანი იძახის: ვაი იმას, ვინც მე გამომყვებაო. ამასობაში მოვიდნენ ას-

ფურცელას ამხანაგებიც. სჭამეს პური და სთქვეს: მოდი, გავ-
ყვეთ, ვნახოთ, რას გვიქადის ეს დევის თავიო.

თავმა იგორა, იგორა და ერთ ორმოში ჩავარდა. ჩაიხე-
და ამ ორმოში ასფურცელამ და ნახა, რომ შიგა ზის სამი
მზეთ უნახავი ქალი. მოეწონა დასთქვა: მოდი, ამოვიყვანოთ
და ცოლებათ შევირთოთო. ჩაუშვეს შიგ ბელტი-ყლაპია,
მაგრამ შუამდე არ იყო ჯერ მისული, რომ შეჰქმნა ძახილი:
დავიწვი. დავიწვი; ამწიეთო და ამოიყვანეს. ჩაუშვეს შემდეგ
კურდल्लीჭერია, მაგრამ ამასაც ისე დაემართა. მიდგა ჯერი-
ასფურცელაზე.

ასფურცელამ უთხრა თავის ამხანაგებს: მე რამდენიც უნ-
და ვიძახო, „დავიწვი, დავიწვი“, თქვენ უფრო ძირს დამიშ-
ვითო და ჩაეშვა ორმოში.* ბევრი იძახა, დავიწვი, დავიწვიო,
მაგრამ ამხანაგები უფრო ძირს უშვებდნენ.

ჩაივდა ორმოში, ნახა ქალები, ერთი მეორეს სჯობია,
მაგრამ უმცროსი კი მაინც ყველაზე უკეთესია. ამოსვა უფ-
როსი ქალი და ამოსძახა ბელტი-ყლაპიას: ეს შენაო. ამოსვა
შუათანა და ამოსძახა კურდल्लीჭერიას: ესეც შენაო. ახლა
უნდა თავისი საცოლე ამოეყვანა, მაგრამ ქალი უარზე შე-
დგა: ჯერ შენ ადი და მერე მე ამიყვანე, თორემ ამხანაგები
გილალატებენო. ასფურცელამ არ გაუგონა და დაუყინა:
გინდა თუ არა, ჯერ შენ უნდა ახვიდეო. მაშ, კარგი უთხრა
ქალმა, მე ავალ, რაკი აღარ მეშვები, მაგრამ იცოდე, —
ამიყვანენ თუ არა შენი ამხანაგები, ორმოს ზარფუსს დაჰ-
ხურავენ და შენ შიგ დაჰრჩები. მაშინ აქ სამი წყალი ჩამო-
ივლის: ერთი შავი, ერთი ლურჯი და ერთიც თეთრი და
თეთრის მეტს სხვა წყალს თავი არ მიუშვირო, თორემ დაი-
ლუპებიო.

მართლაც, ამოიყვანეს თუ არა ეს მესამე ქალიც, ორ-
მოს ზარფუში დააპირქვავეს და ასფურცელა შიგ დასტოვეს.
ასფურცელამ მეტის სიბრაზით სხვა წყალს აღარ მოულოდი-
ნა; ჩამოიარა თუ არა შავმა, შეუშვირა თავი და ერთ წამს

ძირს, ქვესკნელს ჩაიღუპა. მიდგა-მოდგა აქეთ-იქით, შივიდა ბოლოს ერთის ბებრის ქოხთან და შესძახა: დედი, დედაშვილობას, ერთი წყალი დამალევენო.— იჰ, შვილო, უთხრა ბებერმა, ეს იყო ეხლა გავათავე, რაც მედგა და ეხლა-კი უნდა იმას შევყუროთ, თუ როდის წაიყვანს გველფშაპი ჩვენის ხემწიფის ქალსაო.— როგორ თუ გველფშაპიო, ჰკითხა ასფურცელამ და ბებერიც მოუყვა: ეს ჩვენი წყალი უჭირავს ერთ გველფშაპს ზე, თუ ყოველდღე იმ წყლის პირს ერთი ადამის შვილი არ მივგვარეთ შესაჭმელად, წყალს არ დაგვანებებსო. ჩვენ ყველამ გადავიხადეთ ეს ვალი და ეხლა ჯერი ხემწიფეზეა— და იმან უნდა მიჰგვაროს თავისი ქალიო.— რას ამბობ, დედი, მოიტა ჭურჭელი, ამ საათში მოგიბრებინებ წყალსაო, უთხრა ასფურცელამ.

ბებერმა უშალა, უშალა და, იმან რო აღარ დაიშალა, ადგა ბებერიც, ჭურჭელი გამოუტანა. ასფურცელამ დააჯახა ერთმანეთს ეს წვრილი წყლის ჭურჭელი, დალეწა და გადაუყარა. მოიტა, ქვევრები არა გაქვს, მომე იმითი მოგიტანო? ბებერმა უჩვენა, სადაც ქვევრები ჰქონდა. ასფურცელამ წაილო ქვევრები და წავიდა.

წყლის პირს რომ მივიდა, ნახა ერთი მორთული ქალი ზის და მწარედა სტირის. ჰკითხა მიზეზი და, როცა შეიტყო, ესა ყოფილა ის ხემწიფის ქალიო, უთხრა: მე შენ კალთაში დავიძინებ და, როცა გველფშაპი მოდიოდეს, გამაღვიძეო. მიდო მერე თავი იმ ქალის კალთაზე და მიიძინა.

ამ დროს გამოჩნდა გველფშაპიც: ქალმა გაღვიძება ვერ გაუბედა ასფურცელას და ტირილს კი უმატა. ამ ყოფაში რომ არის, ვნახოთ, ქალს ერთი ცრემლი ჩამოუვარდა ზე ასფურცელას ზედ ლოყაზე დაეცა. ასფურცელამ იგრძნო ცრემლის ლოყაზე დაცემა და გამოეღვიძა. დაინახა თუ არა გველფშაპი, წამოვარდა ფეხზე, ჰკრა ისარი და ზედ შუაზედ გაწყვიტა. გახარებული ქალი-კი მიიჭრა იმ წამსვე თავის მამასთან და უთხრა: ესე და ესე მოხდა საქმე, გველფშაპი მოჰკლესო.

ხელმწიფეს ჯერ კი არა სჯეროდა, მაგრამ, როცა სხვებმაც დაარწმუნეს, დაუწყო იმ ყმაწვილს ძებნა. უნდოდა თავისი ქალიც იმისთვის მიეცა და მთელი თავისი ნახევარი სახელმწიფოც იმისთვის ეჩუქებინა.

ედება, ეძება, მაგრამ ვერ იპოვა. ამ ხანებში მივიდა ხელმწიფესთან ის ბებერი და უთხრა: დიდებულო ხემწიფე, ცოტა რამ მოწყალება გაიმეტე ჩემთვის და ჩემის შვილისათვისაო. ხელმწიფემ იცოდა რომ იმას შვილი არა ჰყვანდა და ჰკითხა: აკი შვილი არა გყავდა, ეხლა სად გიშოვნიაო? — ღმერთმა მაჩუქა შვილად ერთი ყმაწვილი, რომელმაც ჩვენი მტერი — გველვეშაპი მოჰკლათ, უპასუხა ბებერმა.

ხემწიფეს გაუხარდა იმ ყმაწვილის პოვნა, გაუგზავნა თავისი ნაზირ-ვეზირები და თავისთან დაიბარა. ისფურცელა რომ მოვიდა, ხემწიფემ დიდი საჩუქრები შეაძლია, მაგრამ ასფურცელამ არა ინდობა-რა და ასე მოახსენა: თუ გამისტუმრებ ჩემ ნათელ ქვეყანაში, ხომ რა კარგი, თუ არა და, მე შენი არა მინდა-რაო. ხემწიფე ძლიერ შეათქვიანა ასეთმა თხოვნამ, მაგრამ მაინც, რას იზამდა, დაჰპირდა.

ამას შემდეგ ასფურცელა წამოვიდა ისევ თავის დედობილ ბებერთან. გზაში რომ მოდიოდა, ნახა ერთგან, ერთ მაღალის ხის კენწეროზე ფაშკუნძის ბუდე იყო გამართული და ზემოდგან ამ ბუდეს ერთი გველვეშაპი დასტრიალებდა. შიგ ისხდნენ წვრილი ბარტყები ღ შეშინებულებს საზარელი ყრამული გაჰქონდათ: ასფურცელამ ეს რომ დაინახა, გადმოიწოდა შვილდ-ისარი, დაუმიზნა და ერთის თვალის დახამხამებაზე გველვეშაპს სული გააფრთხოვინა.

მოფრინდა ამ დროს დედა ფაშკუნძიც ბარტყებმა უთხრეს, რომ ასედაც ასე იყო საქმე და, აი, იმ ბიჭმა გადაგვარჩინაო. მივიდა მაშინ ეს დავალიანებული ფაშკუნძი ასფურცელასთან და უთხრა: მთხოვე, რაც გინდა, რომ მეც მოგესამაახუროვო. ასფურცელამ უთხრა: თუ ამიყვან ჩემ ნათელ ქვეყანაში, ხომ რა კარგი, თუ არა-და, მე შენი არა მინდა-

რაო. ძნელი საქმე დამავალე, მაგრამ სად წავუვალ შენ სიკეთესაო, უთხრა ფაშკუნძმა და თანაც დაარიგა, თუ საგზლად რა უნდა მოემზადებინა. ასფურცელა გაბრუნდა იმ წამსვე ხემწიფესთან და სთხოვა ის საგზალი იმას დაემზადებინა.

როცა ყველაფერი მოამზადეს, შეისო ფაშკუნძმა ასფურცელა მხრებზე და აფრინდა. გზაში რამდენიც ფაშკუნძმა დაიწივლა, ასფურცელამ პირში საქმელი ჩააყარა. ის იყო, როგორც კი უნდა ასულიყვნენ ნათელ ქვეყანაში, ფაშკუნძმა უკანასკნელად ერთი კიდევ დაიწივლა. ასფურცელას საქმელი აღარა ჰქონდა, ფეხის კუნთი გამოიჭრა და პირში ჩაუდვა. ფაშკუნძს ეს ლუკმა ძლიერ ეგემრიელა და არ შეჭამა,—ენის ძირში შეინახა.

როცა სულ ავიდნენ, ფაშკუნძმა უთხრა: ახლა კი მშვიდობით, გადმოხტი და წადიო. ასფურცელა გადმოსვლით კი გადმოვიდა, მაგრამ კოჭლობით მიდიოდა. ფაშკუნძმა ჰკითხა: რა ამბავია შენს თავს, რადა ჰკოჭლობო? და იმანაც უთხრა ამისი მიზეზი. მაშინ ფაშკუნძმა გამოიღო ენის ძირში მიმალული ნაჭერი, მიაღო თავის ადგილას, გაუმთელა და გამოეთხოვა.

წამოვიდა ასფურცელა თავის ძმობილების საძებნელად. იარა, იარა, ბევრი იარა თუ ცოტა, მივიდა ერთ აღაგას. აქ ჰნახა, რომ ორივე ხმისი ამხანაგები ის—ის არის აპირებენ იმ მზეთ-უნახავ ქალებზე ჯვარის წერას. გაუწოდო თავისი მშვილდ-ისარი და შესძახა: ფურებსა თუ ხარებსაო. უმცროსმა დამ უპასუხა: ფურისა რა ბრალია, ხარსაო.

ასფურცელამაც ჰკრა შეილ-ისარი და ორივე თავისი ძმობილი დახოცა. წამოიყვანა მერე თან მზეთ-უნახავი ქალები: უმცროსი თითონ შეირთო ცოლად და უფროსებიც თავის უფროს ძმებს დაურთო.

მსკიჯი, ამბავი და მოთხრობა

მთის წყარო

არაფერი ცოდვა არ მიქნია ჩემს სიცოცხლეში. ვერც ერთი სულიერი, თუნდ უსულო, ჩემს ცოდვას, ჩემს სიავეს ვერ იტყვის. ღმერთს ესე დაუწესებია: უნდა ვილინო, ვი-
ლინო; ყველამ ჩემით უნდა მოიკლას წყურვილი. გახურებულ ზაფხულის დღეში რამდენი ნადირი მოდის, სვამს ჩემს წყალ-
სა; რამდენი დაქანცულ-დაღალული მუშა მოვა, მოიტანს ცელს, ნამგალს გასალესად. კაცნი მსმენ ჭ ათასში ერთი თუ იტყვის: „დაილოცე, ცივო მთის წყარო, რომელი ღვინო შეგედრებაო?!“ უმრავლესობა ზედ მაფურთხებს. რა ვქნა, მე ვერავის მივაფურთხებ. დეე, ისევ მე მაფურთხონ! რა ბედნიე-
რადა ვგრძნობ ჩემს თავსა, ღმერთო! რა კარგი მეგობრები მყვანან გვერდსა! აი ჯერ ეს ლოდები, სქლად მწვანე ხავსი რომ გადაჰკვრიათ; აი კიდევ ჩემს თავზედ პირ-ყვითელი კლდე რომ დაყუდებულა და დამცქერის, მეხურება თავზედ მუზა-
რადივით. ეს დევებივით ქორათები როგორ აწვდილან ზეცად და მზის სხივსაც არ უშვებენ ჩემამდის! სქელი, გველებივით დაკლაკნილი ფესვები ჩემს უბე-კალთაში ჩაუწყვიათ. ორისა თუ სამის ვერსის სიგძეზე ვარ მხოლოდ ბედნიერი და უცოდველი, მერე დამლევს, ჩამთქავს უზარმაზარი მდინარე, და-
იკარგება ჩემი სახელი, ჩემი ვინაობა! როგორც უნდა, ისე მათა-
მაშებს ჭ თითონ ხომ ღრიალებს, ბორგავს, აწყდება აქეთ-იქით, ანგრევს დედამიწას, გლეჯავს ხეებსა. ჭ მიათრევს; მეც იმასვე ჩამადენინებს. მაგრამ მაშინ მე ის აღარა ვარ, რაც ეხლა, ამ წამში, როდესაც პირველად კლდიდამ ვიბადები. ოჰ, ამ მდი-
ნარისაგან გული მაქვს გახეთქილი! რამდენჯერ აქ მესმის ხო-
ლმე ხალხის ჟივილ-ხივილი: „დაარჩო წყალმა კაცი, უშვე-

ლეთ, ღმერთი არავისა გწამთო!“ ცოტა არ არის მეც ბრა-
ლი მედება. ვაჰ, ჩემო თავო! ნეტავი დამბადებელს ესე არ
დავეწესებინე და სულ დაუსრულებლად მედინა, მერწყო მცე-
ნარენი, დედამიწის ლამაზი გული, მომეკლა კაცთა და ცხო-
ველთათვის წყურვილი! რა ბედნიერად ვგრძნობ ხოლმე ჩემს
თავს, როცა ჩაუველი გასახმობად დამზადებულს ბუერასა
და იგი თავს დამიკრავს, სალამს მაძლევს, თან თავისის ფო-
თლებისას კაბას მიკერავს. მერე რომ ჩადუნიაწი ჩავრაკრაკ-
დები და ისინიც გარს შემომერტყმიან და ტრფიალით მომ-
ძახიან: „გაუმარჯოს მთის წყაროს, გაუმარჯოსო!“ ახლა ზვა-
ვისაგან წამოთელილს თხილებსა და ყურძნებს დავულობ
დამქნარს ფესვებსა და მალლა ავახედინებ... ოჰ, ღმერთო,
ღმერთო, ჩემს ამავს რად აფუჭებინებ იმ ტიალს, აბეზარს, დაუ-
დეგარს, მოუსვენარს მდინარეს! წუხელის რა ცუდი სიზმარი
ვნახე!... ვნახე ვითომ ვილუბებოდი. გვალვა, დიდი გვალვა
დამდგარიყო. ბალახნი, ხენი, ჩემნი მშობელნი, დამქნარი-
ყვნენ, მეც დავმშრალიყავი თითქმის. ლაბუა, ლამაზი „წიფ-
ლის ჩიტა“ ჩამოფრინდა ვერხვის ტოტიდამ და უნდოდა ჩემს
გუბეში ბანაობა, მაგრამ ველარ დაისველა მხრები და დაიწყო
ტირილი. ვხედავდი ამას და გული მიკვდებოდა: „სად წახ-
ველ, ჩემო მადლო-მეთქი, — ვდუდუნებდი. დამქნარი დიცი,
შუპყა, შამბი, არყი, ცაცხვი და ურძავნი, — ყველანი, ყველა-
ნი ერთად შფოთავდნენ: — „მივაშველოთ წყაროს წყალი, არ
დაგვიშრესო!“ . მაწვდიდნენ ფოთლებიდამ, ტოტებიდამ, ფეს-
ვებიდამ თითო-ოროლა ნამობით, მაგრამ ველარასა მშველო-
დნენ. თანაც ვითომ მიწამ პირი მიყო და დაუსრულებელს
უფსკრულში უნდა დავდუბულიყავ. შემეშინდა და გამომე-
ღვიძა. გული მიკანკალებდა, შუბლზე ოფლი დამსხმოდა. ავი-
ხედე, ნისლებით გაჭედდილიყო ხევ-ხუვი. ქორაფმა ტოტები
დამკრა, აკვანი დამირწია და დამდუდუნა: „ნუ გეშინიან,
პატარავ, არ დაშრები, არ დაიკარგებიო!“ ამ დროს, დღისით
ფრთხილი და წინ-დახედული, ზურგზე რქებ-გადაყრილი,

„ყელ-ყურ ლამაზიანი“ ირემი მოვარდა გაჩქარებით, დაეწა-
ფა ჩემს წმინდა წყალს, დალია და გაძღა. მაშინ გულ-დამ
შვიდებულმა ვთქვი: — „არა ვარ გამშრალი, არაო!“

ვაჟა-ფშაველა

ფ ე ს გ ე ბ ა

ნუ გეშინია, არა ვართ გველები! ამ მაღალს მთაზე გველს
რა უნდა? ტყუილად შეპკრთი, ჩვენ კაცს არაფერს ვავენთ,
არ მოვსწამლავთ. გარედან რომ დაჭმუჭნული ხმელი ტყავი
გვაკრავს, იმან შეგაშინა? ერთს დროს ჩვენ სხვა ფერი და
იერი გვედო; დრომ, ჟამთა-ვითარებამ შეგვიცვალა სახე და
ახლა მწყემსი წამოგვაწყდება ზედ, თუ მონადირე, უნდა შეპ-
კრთეს, მანამ ახლოს გენახავს! სანამ შეიგნებს, რომ ჩვენ ერ-
თის მუხის ხმელი ფესვები ვართ და სხვა არა-რა. ერთს დროს
ჩვენ უზარ-მაზარს მუხას ვკვებდით, საზრდოს ვაწვდიდით, ძუ-
ძუს ვაწოვებდით. ჩვენის ოფლით, ჩვენის ღვაწლით მუხა თავ-
მომწონედ ყელ-ყელობდა; ჩვენც ამითი მოგვწონდა თავი,
რომ ლამაზი, გულ-შეუდრეკელი, ამაყი შვილი გავზარდეთ.

თქვენ და თქვენს მუხას მოგინდათ ჩემი ძალ-ღონე,
ჩემი ამაგიო, ბევრჯელ უთქვამს ჩვენთვის დედა-მიწას; მაგრამ
ჩვენ მაინც ყელის წევით მუხლ-მოდრეკილნი გამოვსთხოვდით.
ხოლომე საზრდოს ჩვენის საყვარელის შვილისათვის; მის გული-
სათვის დღე და ღამე გასწორებული გვქონდა. საზრდო არ
დავაკლოთ, ვეცადოთო. ერთმანეთს ამ სიტყვებით ვამხნევებ-
დით. დაისვენე, დედა-მიწავ, დაისვენე, ჩვენ ახლა შენ აღარ
შეგაწუხებთ. ვისთვისაც გეფერებოდით და გეხვეწებოდით, ის
აღარა გვყავს, ჩვენცა ვხმებით; ხმელსა და მკვდარს საზრდო
რალად უნდა? კაცმა, შეუბრალებელმა ადამიანმა მოგვიკლა
გული, მოგვიკლა შვილი და დაგვტოვა თვალ-ცრემლიანი;
ადგა ცულით, დაუწყო კრა. იმას არ ესმოდა ჩვენი და
ჩვენის შვილის კვნესა. ცულს რომ გვცემენ, ჩვენ ვკვნე-

სით და თქვენ კი, კაცი, ამას „რაკუნს“ ეძახით; გადმოგვდის სისხლი და თქვენ ჩვენს სისხლს „ხის წვენს“ უწოდებთ... განა რომ ხელს არ გამოვიღებთ, პირს არავის ვაკაწრით, არა ვლანძღავთ, წასულს არ მივდევთ და მოსულს მრისხანე სახით არ ვუხვდებით, იმიტომ არაფერსა ვგრძნობთ?! „მუხას ვჭრიო“, — კაცი თავის ამხანაგს ეძახდა, ვითომ და არაფერიო; ვერა ხედავდა, რომ ჩვენ მაშინ ჩუმად მიწაში ცრემლსა ვღვრიდით, რომ ჩვენმა ცოდვა-ბრალმა დედა მიწაც აატირა: „საწყლებოვო, — ბუზღუნებდა ისიც, — რისთვის, ვისთვის იწვალეთ, ან მე ვისთვის ვწვალობ, ვინ არის მადლობის მთქმელიო!“..

თუმცა დედამიწა ამას ამბობდა, მაგრამ იმავე ღროს წინ წამოწვდილს, შორიდან წამოზრდილს წიფლის, არყის და ვერხვის ფესვებს უდებდა საგზალს... უარს ვერავის ეტყვის ეს ღვთისაგან კურთხეული! ყველას დედაა, ყველასთვის ისა ზრუნავს, ყველა იმის ზურგსა ჰკიდია. იკურთხოს შენი ძუძუ, ჩვენო დედავ, ჩვენო გამზრდელიო, ჩვენო ძუძუს მაწოვებელიო!

მაგრამ რა ჰქნას საბრალომ! ამასაც ბედმა უმტყუნა. გუშინ და დღეს ჩვენ ბევრი ვიტირეთ, გვენანება იმ ადგილის გაშორება, საცა დავიბადენით, ავიზარდენით, სადაც სოცოცხლე ვიგრძნეთ. ვინ იცის, რა მოგველის! დღითი-დღე ჩვენი ბინა ინგრევა, იშლება, ფლატე კეთდება და ჩვენ უსახურავონი ვრჩებით, ტიტველნი და მშიერნი. ბოლოს მოვწყდებით და წავალთ თავქვე ჩვეულებით უღრანს ხევში. ვინ იცის, იქ რა მოგველის? ვინ იცის, იქ რა ნიადაგი დაგვიხვდება, — დავიხოცებით და გავექრებით სრულიად, თუ კიდევ მიწა დაგვფარავს და გაგვიჩენს საზრდოს?! ვინ იცის, იქნება გიჟმაჟმა მდინარემ გაგვრიყოს საღმე უდაბურს ადგილას და მწვავე მზის სხივებმა დაგვაჰკნოს, გაგვახმოს, გააქროს ჩვენი ხსენება!

დამერთო, ნუ დაგვკარგავ! ბედო, ნუ გვიმტყუნებ! დე-

ღამიწავ, კიდევ გაგვიჩინე ბინა! სიცოცხლე და შრომა გვწყურია, გვინდა კიდევ ვიშროძოთ, ეგები კიდევ გავზარდოთ ჩვენს ფესვებზე შვილი, ეგები კიდევ ვიგრძნოთ სიხარული. ბუნების ძალნო, შეიწყნარეთ საბრალო ფესვების მუდარა!

ვაჟა-ფშაველა

ქ უ ჩ ა

ბალახი ვარ მთისა, ერთის დიდის, სალის კლდის შუა გვერდზედ მოსული. ჩემს გვერდით სხვა მცენარე ვერა ხარობს. განგებას მხოლოდ ჩემთვის დაუწერია: ქუჩო! კლდე იყოს შენი დედ-მამა, შენი ბედი და იღბალი, შენი წარსული და მომავალიო!

— კლდეო, განა რომ შენა ხარ ჩემი დედ-მამა, ჩემი მცველი და პატრონი?

— მე ვარ, ნუ გეშინიან, შავ-ბნელო!

ვარშემო მარტყია მაგრად დაჭედილი ლოდები, ვინ იცის, სადამდე აქვთ გადგმული ძარი. ზოგი ამათგანი ყურსაც არ მიგდებს, თითქოს არც-კი ვარსებობდე; ისინი თვალ-და-შტერებით დასცქერიან უფსკრულს. რას ეძებენ, რა დაუკარგავთ იქ? მე არ მეტყვიან, ათასჯერაც რომ ეკითხო. რაღასაც ფიქრობენ. უსაზღვროა იმათი ფიქრი, გამოუცნობელია იმათი გულის წადილი. ხანდახან კლდე ოხრავს. ალბად დარდი რამ აწუხებს. სხვაფრივ შეუდრეკელი და გულ-მაგარი ჩემი დედა; იმას როდი აშინებს ზვაფი, რომელიც ზამთრობით ქექა-ქუხილით თავზედ დაგვეცემა ხოლმე, მოვა და გრიალით ჩავარდება უფსკრულში; დაეცემა და, თითქოს დაისვენაო, მძიმედ ამოიოხრებს. კლდე ხანდახან კიდევ სტირის. მეც ვსტირი მაშინ. დედის ცრემლებსა ვხედავ და იმიტომ. დედაჩემი თავის დახოცილს შვილებსა სტირის, რომლებიც მუდამ თვალ-წინ უწყვია; ბევრიც რომ უნდოდეს, თვალს ვერსაი-დამ მოაცილებს. კლდის შვილები ლოდებია, დაბლა რომ

ჰყრიან ერთი-ერთმანეთზედ, კლდის ძუძუდგან მონაწყვეტნი, იმის მკერდის ანაგლეჯნი...

აგერ, დაბლიდამ როგორ გულ-საკლავად შემოსცქერიან თავის მშობელს, თითქოს ეხვეწებიან, რატომ მანდ არ აგვიყვან, რატომ შენს ახლოს არა ვართო. ამოა იქნებოდა იმათი თხოვნა, იმათი ვედრება, კიდევ რომ შეეძლოთ ამის ნატვრა; მაგრამ არ შეუძლიანთ. მეც იმათ დავცქერი თავზედ და თითო-ოროდ წვეთობით ნამს ვასხურებ. იმათთვის ეს მეტის მეტად სასიამოვნოა.

ნეტა ერთიც არის მეგობარი მომცა, ხანდახან მაინც გამოვესაუბრებოდი. ღმერთმა ყვავილებს უშველოთ, გაღმა მთის ფერდიდგან რომ გამომცქერიან, ტკბილად დუღუნებენ, ტკბილად მღერაინ ნაზის, დაბალის ხმით; ბსინიც, როგორც მე, ბედკრული, შესტრფიან პირი-მზეს. ლამაზო პირი-მზევ, როგორ შორსა ხარ ჩემზედ, მაგრამ მაინც როგორ მიკოდავ გულსა!

მე როგორ შევსტრფი, თვალ-გულ-დამშეული შევსცქერივარ, თვალს ვერ ვარიდებ ერთს წუთას, ისე მიყვარს, და ის-კი ერთხელაც არ გადმომხედავს, რომ ჩემი მოკლული, დამწვარი გული გაცოცხლდეს; ის მზეს შესცქერია, იმას ეტრფის. პირი-მზე მზის მოტრფიალეთა აღმოსავლეთიდან დასასლეთამდე თვალს და პირს იმას აყოლებს; როცა მზე ჩავა, დაიქვითინებს, იწყენს სატრფოს განშორებას. პირი-მზეს ტირილი მეც ამატირებს. გუშინ, ვგონებ, მეც გადმომხედა. არა, ის წმინდაა, უცოდველი, მე-კი უშნო და ცოდვილი. მე განა სისხლითა და ბურტყლით უნდა ვიყო შემურული?! ეს სულ იმ ბებერისა არწივის ბრალია, ჩემს გვერდით რომ ბუღობს! გაიღვიძებს თუ არა დილით, მოჰყვება საზარელს ყფვას, ვიღაცას ემუქრება; აბრიალებს იმ დიდრონს, სისხლის მოყვარულს თვალებს და მერფე გასწევს სადავლოდ; ყველა ფრინველი გზას უთმობს. მოიტანს ნანადირევს, დაჯდება ჩემს ზემოდგან ერთს ამოჩემებულს ლოდზედ, სწიწკნის, სის-

ხლი ჩამოსდის და მე დამდის. საიდგან მოვერიდები? სისხლით წითლად ვილესები, მერე მზე დამხედავს და ახმობს ჩემს ტანზედ ამ სისხლსა. იკურთხოს წვიმის გამჩენი! ხანდახან ის გამბანს ხოლმე. უთუოდ ამ სისხლის გამო მარილებს პირი-მზე თვალსა, თორემ ერთხელაც იქნებოდა დამიძახებდა: ქუჩო, კლდის შვილო! გამარჯობა შენო!

მიყვარს ეს ყვავილი... იმას კაცები პირი-მზეს ეძახით, რადგან პირი და თვალები მუდამ მზისაკენ აქვს მიპყრობილი, მზის მოტრფიალვა; როგორც შვილის თვალები თან დასდევს დედას და სცდილობს არსად დაემალოს დედა, ისე ამისი. მზე დედაა, პირი-მზე—შვილი მზისა.

ვინ იცის, თუ მე პირი-მზე მიყვარს! მაინც რაა ასეთი სიყვარული? მე იმასთან ვერ მივალ, ის ჩემთან; ერთმანეთს ვერ ვაკოცებთ. ასეთი სიყვარული სასიამოვნო ტანჯვაა. მოუთმენლად ველი განთიადს; მაშინ დავინახავ ხოლმე ჩემს სატრფოს. როცა ზამთარი დადგება, ჩემი გულიც მაშინ ჩაშავდება და პირი-მზეც მიწაში ჩადნება. ნეტავი მეც ჩავდნებოდე, რომ ეგებ ერთი ჩემი ნაწილი შეხვდეს იმისას პირის-პირ. დადგება გაზაფხული, პირი-მზე ცოცხლდება და მეც მაშინ ვცოცხლდები. მავიწყდება ჩემს ქედზედ მოკიდებული ხავსი და ობი, თავი პირი-მზე მგონია და გიჟივით ვამბობ: შენი ჭირიმე, ლამაზო, შენი!

ნეტავ ვიცოდე, სად მიდიან ზამთრობით ყვავილნი? ვგონებ ამას სიკვდილი ჰქვია. ვინ მასწავლა მე სიტყვა სიკვდილი? აი ამ ლოდმა, ჩემს გვერდზედ რომ ცხვირი წამოუშვერია და მრისხანედ დასჩერებია ქვეყანას, ამან და იმ ორასის წლის ბებერმა არწივმა. არა, სიკვდილი კარგი არ უნდა იყოს. გუშინ რომ მაგ მოუსვენარმა ბებერმა ერთი როჭო შეყლაპა ჩემს თავზედ, რამდენსა ჰკენესოდა საბრალო და ის-კი შეუბრალებლად სწიწკნიდა, ჰგლეჯდა თავისის აღმასის ნისკართით.

— ქუჩო, ბენტერავ, მაგასა ჰქვია სიკვდილიო! წამომ-

ჩურჩულა ლოდმა. მე კაკბის სიბრალოულით ვსტიროდი. თუ მართლა ესაა სიკვდილი, კარგი არ უნდა იყოს...

ერთხელ საზარელი სანახავი ვნახე. ისიც სიკვდილსა ჰგავდა. აგერ დაბლა, შორს რომ დიდი მინდორი მოსჩანს, იმ მინდორზედ მოჰხდა ეს ამბავი. ორ-პირად, ორის მხრიდგან გამოჩნდა ხალხთა გროვა. ყველანი ლამაზები იყვნენ, ლამაზად ჩაცმულ-დახურულები; ცხენზედ ისხდნენ ტურფად, მოხდენით და ერთმანეთისკენ მიდიოდნენ სისწრაფით. სიშორის გამო არ მესმოდა, რას ამბობდნენ. დაერივნენ ერთმანეთს. იარაღის ბჭყვრიაღს თვალს ვერ ვუსწორებდი, მწვავდა. ერთმანეთს ცხენებიდამ ჰყრიდნენ, ჰქელავდნენ, მახვილსა სცემდნენ.

ბოლოს დროს, თითქოს ჯანლი დაეხვიაო, დაიმაღლნენ ყველანი. ჯანლი რომ გადიკრიფა, სალამო ხანიც მოახლოვდა. ვნახე, რომ მხედარნი თავის ცხენებიტურთ ეყარნენ მინდორზედ უსულოდ, როგორც აი ეს ლოდები. ეს სურათი ჩემთვის სატირელი სურათი იყო და ვიტირე კიდევ. სილამაზე, შვენება დაჰკარგვოდათ. ეს მეწყინა და ამან ამატირა.

მზეო, დამხედე! წვიმავ, დამნამე! კლდეო მაღალო, შეინახე ჩემი ფესვები! სიცოცხლეს ნუ დაუკარგავ, ნუ ამომთხრი, ნუ ამომადგებ!

პირი მზევ, ტურფავ, ლამაზო, შენის სილამაზის მზეს, ათასში ერთხელ მაინც გადმომხედე! მაღირსე შენი ღიმილი! საწყალი, ბეჩავი ქუჩი ვარ, შემბრალებ! ნიავო მთისავ, ბუნების მაცოცხლებელო სულო! დამბერე, გააგრილებ ჩემი მხურვალე გული!

არწივო, მედიდურო ფრინველო! თუ გწამს ღმერთი, ეცადე, რომ ჩემს თვალებს არ აჩვენო, როცა უცოდველად სულდგმულთა სისხლს აქცევ! ჩემს ყურებს ნუ გააგონებ იმათს კვნესას, რადგან იმათი კვნესა ჩემი კვნესაა, ჩემი გულის ოხვრა და ვაებაა! დამბადებელო, დამიფარე, შემინახე უნაყოფო კლდეზედ დაკიდებული ქუჩი!...

ღვინია გადაიჩეხა

(საახალწლო იმელები)

I

— ნიკო, ხვალ ძრიელ ფრთხილად უნდა იარო, თორემ ამ საშინელ გაყინულზე, თუ ერთი ფეხი გაუსხლტა საქონელს, ის არის და ისა, ცოცხალსაც ველარ ააყენებ.

— ჰო და! მე და ჩემმა ღმერთმა მართალს ამბობს ნენი, — დაუმატა რძლის სიტყვებს მოხუცებულმა გოგამი, რომელიც რკინის ფეხის წინ იყო მიცუცქულად და ხელებს ითბობდა. აგერ სამოც და ათი წლის კაცი დავბერდი ღ თითქმის არ მახსოვს, რომ მოვსწრებოდე ამისთანა ყინვას ჩვენს ქვეყანაში. ჩემ ბიჭობაში კი გამიგონია, 1800 წელს მტკვარი ისე გაიყინა, რომ ორ კვირას ხალხი ზედ გადიოდ-გამოდდიოდა.

— ეხლაც აგრე არ არი! იმ დღეს რომ ქალაქში ვიყავი მტკვრის პატარა ტოტზე სულ აბდა-უბდას დასეირნობდნენ პოვოსკები. პატარა ბიჭები ისე დასრიალებდნენ კუკიის ხიდ ქვეშ, აი დასწყევლო ღმერთმა, ისე დასრიალებდნენ, რომ გეგონებოდა დაფრინავენო: არც იქცეოდნენ, ის ოჯახქორები, არც ირყეოდნენ, გეგონებოდა ფეხებში ეშმაკები. შესხდოშინაო, დაუმატა ნინიკამ.

— რა ძრიელ გაგკვირებია ყინულზე სრიალი, ჩვენებურები-კი არ დავსრიალებთ ხოლმე ციგებითა! ისე დავსრიალებთ, ისე, რომ რეტი დაგვეხვევა ხოლმე. — ლაპარაკში ჩაერია ათი წლის მიხა, მამას ძველს მაზარაში გახვეული და თავზედ რაღაც ქუჩყიან ძონძ-წაკრული.

— მამილო! ხვალ ქალაქში რომ ჩახვიდე, საახალწლოდ

„ბაშმაკები„ მიყრდე! ამოდენა გოგო ვარ და ჯერ ფეხსაცმელი არა მღირსებია.

— მეხი კი დაგაყარე მაგ თავზე! ამოდენა, ვინ ჩცის, რვა წლისა მარტო ღრინობისთვის შესრულდები. ნეტა იმდენი ფული აიღოს ერთ პატარა ურემ შეშაში, რომ საახალწლოდ ორიოდ ფუთი ფქვილი მოგვიტანოს და პირის გასახსნელად ხუთიოდ გირვანქა ხორცი. შობა დღესაც ცარიელ ლობიოზედ გადავიარეთ.

— მართალს ამბობ, ნენე, უხორცობა ამისთანა დიდ ბედნიერ დღეს როგორ შეძლება! ნახევარ თუნგი არაყიც კი მომეტებული არ იქნება, მე და ჩემა ღმერთმა, მეტადრე ამისთანა ყინვაში; — კვერი დაუკრა გოგიამ რძალს.

ბატონო, ეგ ხომ კარგი იქნება და კარგი, მაგრამ თქვენ პერანგს გული პირი სულ ჩამოგლეჯილი აქვს და არყის ფასით რომ ერთი არშინი ლურჯი ტერნო მოგიტანოს ნინიკამ, მე მგონი, ის კი ემჯობინება.

— მე, ძალო? ე ოხერი ქალამნები სულ შემომეგლიჯა, ფეხები ლამის დამაძრას, მაშ ქალამნები არ მინდა?

— შენა, დედაკაცო, შენთვის რატო აღარაფერს მახარებ? — დაცინვით უთხრა ნინიკამ ცოლსა. — ისე ლაპარაკობთ, თქვე დალოცვილებო, თითქო ჩემი დავარდნილი ხარების მაგივრად ლომა კამეჩები მებას და, სიფრიფანად ჩალაგებულ შეშის მაგივრად, დაზვირთული ურემი მიმქონდეს. ჩვენი სოფლის ურემს შეშას რიგიანი ხომ არავინ იყიდის. ჩვენ ის შემოგვევაჭრება, ვისაც ჩვენსავით ხუთი გროშა ორას თუმნად უღირს. აი საგურამოს ურემები, აბა ურემები ისინია! ამ დიდ ზამთარში თითო ურემი თორმეტ მანათად, თუმნად იყიდება. ჩვენი ურემი, რაც უნდა გაჭირდეს, რაც უნდა გაჭირდეს, განა არ იცით, რომ ოთხ მანათს არ წაუა. ქალაქელმა დედაკაცებმა იციან: „ქა, დიღმური ურემი და ხუთი მანათი! ხუთი მანათი მქონდეს, მცხეთურს ვიყიდი. დიღმური ურემი რა საკადრისია; რა უთხრა გაჭირვებას, თორემ მაგისი ფასი

ექვსი აბაზი, ექვსი აბაზიც კი მეტია! ის კი არ იცინა, იმ დალოცვილებმა, რომ მართლა გაჭირვებას რა უთხრა, თორემ დიღმელს თითო ღერი შეშა თითო სისხლის წვეთად უღირს, საიდან სად უნდა მოვიტანოთ, რამდონა შალბაში უნდა გადვიხადოთ და ექვსი აბაზიო! ექვსი აბაზი კი არა, რაც მე ამის მოტანაზე ტანჯვა გავწიე, თითო ღერი ექვსი მანათი უნდა ღირდეს. გუშინ ტყეში ხარები რომ დამიცვიფდნენ, ურემი ამ დაღმართებზე სულ მხრითა ვზიდე. ორჯელსამჯერ ისე მოვსხლტი ყინულზედ, მეგონა, ეს არის მეთქი, დამრჩა ცოლშვილი გატიალებული მეთქი. ექვსი აბაზი! თითო თითო ღერი, ყინულზე დაკრული, რის ვაი-ვაგლახით ავაძერ და მერე რამდენს ხანს ვაფხიკე ყინულები, რომ საქონლისათვის ტყუილად ყინული არ მეტარებინა.

— კიდევ მაგ ყინვის იმედი მაქვს და! — უბასუხა ნენემ ქმარსა. ამისთანა ვაგლახ ზამთარში ხუთ მანათ როგორ არ მოგცემენ და ხუთ მანათად ჩვენ ბევრი რამ მოგვივა საახალწლოდ.

— ნეტა აგრე იყოს, დედაკაცო, და მაშინ ერთ წითელ თავშალსაც შენ მოგიტან.

— უი ქა, წითელი ხელსახოცი უნდა მოვიხვიო სამი შვილის დედამა! წითელი კი არა და, თუ კარგს ლურჯს თავშალს ამამიტან, ურიგო არ იქმნება; სხვა რომ არა იყოს რა, ახალ წელიწადს ახალი მაინც დამეკვებება.

— მართლა, ბიჭო, — უთხრა მორცხვათ თავჩალუნულმა გოგისამ შვილსა: თუ მომეტებული გქონდეს ორიოდე შაური, ნუ დაზოგავ, შენ გარდას, და ცოტაოდენი თუთუნი მიყიდე. აგერ ორი კვირაა, ჩიბუხი არ გამიბოლებია და ლამის გავგიჟდე, პურზე მომეტებულად მომშივა ხოლმე, ი ტიელი!

— დედა, დედა, თაფლო, ნიგოზი! ახალწელიწადს გოზინაყი არ გვინდა? კაბას სწევდა პატარა ფეფე დედას და საცოდავად ეღრიჯებოდა ნენეს.

— კარგით, კარგით, კმარა! რაც მოვა შეშის ფასათ,

ღმერთმა ხომ იცის, ჩემთვის არას, შევინახავ. მოიტა, დედა-
კაცო, ლუკმა შეგვაქამე, გაუთენებლივ უნდა გავიდე, რომ ხვალ
სალამოზე თვალნათლივ ამოვბრუნდე, ახალწლის ღამეს კარში
ხომ არ გავათევებ.

II

ქალაქი დიდ აღიაქოთშია. დიდი და პატარა, დატვირთუ-
ლი სხვა და სხვა ტკბილეთულობით, ხორაგით თუ საახალ-
წლო მორთულობით, მიეშურება შინისკენ. შეშის მოედანზე-
დაც გაცხარებული ვაჭრობაა. ყოველ კაცს ახალ წელიწადს
სხვა სიუხვესთან უნდა რომ სახლიც თბილი ჰქონდეს. მოვა-
ჭრენი უფრო ღარიბები არიან; მდიდრებს ზამთრის საგზალი
დიდი ხანია დამზადებული აქვთ, ღარიბმა-კი სხვა დროს რომ
სიცივე აიტანოს, ამ დღეს არ შეიძლება: მტერ-მოყვარე მოუა,
თავს ხომ არ შეირცხვენს და სიცივით გვერდებს არ გამო-
უყინავს.

— პოყალიტე, პოყალიტე, — რუსულის ჯილ-ჯიყით იწვე-
ვენ რუსს, ქართველს თუ სომეხს მხერხავი იმერლები. — ეტა-
გრაბოვი, ეი ბოლ, ჩისტი გრაბოვი. სუდარინია, ნე ტარგუი,
კაკ ბოლ, ოსემ რუბლოვი სტოიტ, დაი ბედნი ჩალაგეკ, ნუ,
დაი, ნე ტარგუი. მიეცი კაცო, მიეცი, მეტი რალა გინდა,
შე ოხერო, ოქრო ხომ არ არის ეგ შენი ჭყინტლი შეშა,
მიეცი მეთქი! — და ბევრჯელ თავშიაც წაუთაქებენ, თუ გა-
მსყიდველი ბეჩავია და თავის დაცვა არ შეუძლიან.

დილის ათი საათია. საშინელი ყინვაა. სუსხისაგან წელ-
ში ოთხად მოხრილან გამვლელ-გამომვლელნი. მეიდანს მთლად
გაჭედლია შეშის ურმებით, ტევა არ არის, თუმცა პოლიცია
ყოველ ღონისძიებას ხმარობს, რომ, რაც შეიძლება, კედლისა-
კენ მჭიდროთ მიაყენოს ურმები. ურმები თანდა თან მოდიან
და მოდიან. პოლიცია ქუჩიდგან მიერეკება ურმებს. მეიდანის
ზედამხედველი აქა-იქ დალასლასებს, თვალ ყურს ადევნებს, რომ
გაყიდული შეშა არ გამოეპაროს და ქალაქის იჯარა, ურემზედ

ორი შაური, არ ასცდეს. ადრე მოსული მეურმეები ხტიან სიცივისაგან, ხელებს იოართქლიან, ეღრიჯებიან მსყიდველებს, ჩაღას უდებენ პირში თავჩაღუნულ და ყინვისაგან ბაღან-აბჯრს ძვენილ საქონელს.

თერთმეტი საათია. თუმცა ბევრი ისყიდება შეშა, მაგრამ მაინც მეიდანზე ალაგი აღარ არის და პოლიციელი ახალ მოსულებს ქვემოთ, მტკვრის პირას ისტუმრებს: ქუჩაში, დიდის მოძრაობის გამო, ურმებს აღარ აყენებენ. კონკა, ფაფოტონი, პოვოსკები მთლად იჭერენ ვერის ხიდის ჩასავალ ვიწრო ქუჩას.

სწორედ ამ დროს გამოჩნდა ჩვენი ნინიკა მეიდანის თავში. ურმის თავზე ბრძენივით დადინჯებული ზის პატარა მიხა თავის ძველ მაზარაში გახვეული და თავზე პაპის ცხვრის ტყავის ქუდ-ჩამოფხატული. ნინიკა კი მხარ და მხარ მისდევს თავის ურემს და უღლის თავს უჭერს თავის შიმშილისაგან დაოსებულ ხარცებს. იმისი ურემი სასაცილოა თავის სიპატარავით: მოკლე, ვიწრო, მაგრამ მაღალი და თხელი, ბავშვის სათამაშოსა ჰგავს. შეშა მხოლოდ ორპირად უწყევია ურემს, მაგრამ რა ნაირად ოსტატურად უწყევია! რიგზედ, შეშა შეშაზედ, ლამაზ კოშკივით არის აშენებული; გარედგან ხმელები აქვს შემორიგებული და შიგნიდან ნედლი და დაკლაკნილი შემეზებით არის ამოვსებული. ეს სიტუაფინა შენობა რომ არ გადმოწვეს, არ შეირყეს, სხვილის საბლით ათას გვარად არის გადასალტული.

ნინიკა სცდილობს შეშის მოედანზედ გაჩერდეს, სადმე მიიკუნტოს. პოლიციელი უყვარის, ხელსა სწევს, ქვევით, წყლის პირისკენ უთითებს.

— შენი ქირიმე, აქ სადმე გაჩერდები, იქ ვერ ჩავლენ ჩემი ხარები და თუ ჩავლენ, ვეღარ ამოიტანენ, დავარდნილები არიან, მთელი ზამთარი უღლიდგან არ გამოშვებულან, ნახევარზე მშიფრები ჰყრიან, — საცოდავად შეჭლიჯინებს ნინიკა პოლიციელს.

— არ შეიძლება, წადი, თორემ კისერში წაგკრავ, წადი.

— კაცო, ხომ გეუბნები, დავარდნილი ხარები მყავს მეტ-ქი. იმ ყინულზე როგორ ჩაიტანენ, დაიმსხვრევიან და ჩემ ცოდვაში ნუ ჩასდგები.

— წადო, წადი, წადი! და პოლიციელმა, რომელსაც არც ერთი სიტყვა ნინიკასი არ ესმოდა, დაუშინა ხმლის ყუა ხარებს. მეტი გზა არ იყო, ნინიკა ჩაუძღვა ხარებს მთლიან ყინულით გასიპულ დაღმართზე. ნინიკას ბოღმა ახრჩობდა, იცოდა რომ ბინდამდინ ველარ ეღირსებოდა შეშის გაყიდვას და სიბრაზით თითქმის ტიროდა.

— ოჰ, თქვენი რჯული, თქვენი! უღმერთოებო! ახალ წელიწად ღამე ბოგანოსავით გომში უნდა გავატარო, ცოლ-შვილი ჩემი გზის ცქერაში უნდა გამოვლამდეს. რა დიდი ალბათი ჩემ ურემს მოუხდებოდა! ერთი ორი შაური მქონოდა, ჩუმად ხელში ჩამეღო, ამას ხომ არ მიზავს?

აქ ფიქრებში გართული ნინიკა გულის-ხმიერებით ველარ ადევნებდა თვალს თავის ხარებს; ერთამათგანს ფეხი გახეთქილ ყინულში ჩაუვარდა, მეორე ფეხი წაუსხლტა და ორთავე წინა ფეხებით მიწაზედ გაილასტა. ვიწროდ აკოკოლავებული შეშა საჩქაროდ გადიხარა გვერდზედ და მსუბუქი ურემიც თან გადაიტანა. ერთ წამზედ ურემს დუნდგუ ხალხი დაედო და სერს შეჰყურებდნენ. ნინიკა გაშრა, ენა ჩაუვარდა, მოძრაობა შეეკრა; გაშტერებული დასცქეროდა თავის ღვინიას საშინლად გაფაფხულ ფეხებს და იმის ტანჯვით სავსე თვალებს.

გადაბრუნებულმა ურემმა და მაყურებელმა ხალხმა გზა შეუკრეს სხვა მიმავალ ურემს. „დესეტნიკები“ გაცეცხლდნენ და ნინიკას დეეტაკნენ. „კაცო, კაცო, აიღე ურემი, გზა გაწმინდე, ვერა ხედავ, ურემები მოდიან?“

ნინიკა უძრავად იდგა, ღვინიას თვალებში ჩასცქეროდა. საქონლის უსიტყვო საზარელი ტანჯვა უსიტყვოთვე იბეჭდებოდა იმის პატრონის სახეზედ და კაცს გულს უწყლავდა. ნინიკას გვერდზედ პატარა მიხა საზარლად ქვითინებდა.

— კაცო, არ გესმის, არ გესმის? და მოთმინებიდგან გამოსულმა პოლიციელმა წაუთაქა თავში, წაარტყა კისერში გაშტერებულ მეურმეს.

ნინიკა გონს მოვიდა, ჩოხის კალთით მოიწმინდა მარცხენა თვალიდგან ჩამოგორებული მსხვილი ცრემლი და ღვინიას აპეურები შეაგლიჯა. ხარი ულონოდ გვერდზედ გადავარდა და ორივე წინა ფეხი მჩვრებივით დეეკიდა.

— ბიჭო, შეშაში ორი აბაზი მოგცე?

— ორი აბაზი, შე ოხერო, ღმერთი არა გაქვს, ბზე ხომ არ არის!

— ოთხი აბაზი მოგცე, ძმაო-ჯან, ვითამ წაჩხუბულმა, მაგრამ ნამდვილად-კი პირ-შეკრულმა ჩარჩებმა დაუწყეს ნინიკას გაჭირების დროს ვაჭრობა.

— ოთხი აბაზი?... არა, შეშას არა ვყიდი, ასე მინდა გადავყარო, ამოოხვრით სთქვა ნინიკამ და ურემს ცლა დაუწყო.

— მაშ რა გინდა, შე ცხონებულო! გინდა შენი ერთი მუჭა შეშა რვა მანათად გაყიდი? აჰა, მანეთი მოგცე. ახლა პოვოსკა უნდა ამას, რომ აქედგან ბინამდინ გადავიტინო-და! შენი ფეხებ დაგლეჯილი მოზვერი ურემში ხომ აღარ შეებმება. აჰა, ერთი მანათი! აიღე-მეთქი, გეუბნები, ჭკუას ნუ ჰკარგავ.

— არა, გამიშვი, ათუ ღმერთი გწამს. გეუბნები, არა ვყიდი-მეთქი.

— აი სულელი! არა ვყიდი. მაშ წნილათ გინდა ბებია შენს ჩაუდო?

— მამეშვი-მეთქი, კაცო, რას ჩამაცივდი, ყელში სისხლი მომდის. აქ ცოდოს არას შემამთხვიო.

— ვა, ცოდოს რა, მამა გიცხონდა, რეველვერი არ დამახლო. ასეთს გდრუხავ, თვალებიდგან სულ მაშხალები წამოყარო.

ნინიკამ ერთი-კი გადახედა გალირფებულ ჭაჭარს და ხმა-

გაკმენდილმა ურემს ცლა დაუწყო. რიყის ერთს კუნჭულზედ დაალაგა თავისი ერთი მუჭა შეშა და ურემზედ ოდნავ მსუნთქავი ღვინია შესდო.

— კაცო, ყელი გამოსჭერ, მანამ ცოცხალია, უსულოდ რადა ჰკლავ? ეუბნებოდნენ აქეთ-იქიდგან ნინიკას. მაგრამ იმან ყურიც არავის ათხოვა. ყელი გამოსჭრას ღვინიას და მერე ვინ? ნინიკამ? და განა ეს შესაძლოა? განა ღვინია ნინიკასთვის მარტო საქონელი იყო და სხვა არაფერი? არა, ღვინია იყო იმის იმედი, იმის მარჯვენა ხელი და განა მარჯვენას მოიჭრის ვინმე, თუნდ ის მარჯვენა სამუშაოდაც აღარ ვარგოდეს?

III

ნინიკას ოჯახი სოფელში ახალ წლის სამზადისში იყო და ქალაქიდგან მონატანის იმედით მხიარულებდა. ნენემ დარბაზი ისე დააკრიალა, ისე დაასუფთავა, რომ გალიბულ მიწაზედ ერბო აიკრიფებოდა. ქოთნები, ჯამები, ქვაბები სულ ნაცარ-ტუტით დარეცხა და თაროზედ დაალაგა. ქმარ-შვილისა და მამამთილის ძველ-ძულები უსაპნოთ დარეცხა და რკინის ლუმელთან მიჰფინა დასაშრობად.

გოგია მგასასყიდ შეშის გადანარჩენი კუნძები წვრილად დააპო და სახლში შემოზიდა. ლუმელს, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, უმარჯვებდა: „დაყინულები მოვლენ ი ბიჭები და, თუ სახლი თბილად არ დაუხვდათ, დაიხოცებიანო“.

შებინდდა. ნენემ შვილები დააძინა და, ქმრის მოსვლამდინ რომ თავი როგორმე შეეყოლებინა, მეზობლებთან საბაზსოდ და იმათ საახალწლო სამზადისის დასათვალიერებლად გადავიდა.

გოგია ლუმელთან ჩიბუხს სწმენდდა და თამბაქოს მოლოდინში სიამოვნებით იღიმებოდა. ცეცხლის გუზგუზზედ ჩაფიქრდა. ბევრი რამ ავი და კარგი გაახსენდა თავის წარსულის ცხოვრებისა. ბევრჯელ ამ მოგონებაზედ პირს ღიმი მო-

უფრდა და ბევრჯელ გულიანად ამოიკენესა. ბოლოს დაღალულ-
ლობამ დასძლია და, ისე, ღუმელთან წაკუნტულს, ჩაეძინა.
თუ ფხიზლივ შავი ფიქრებიც გადივლიდნენ ხოლმე იმის სა-
ხეზედ, ეხლა სიზმრად მხოლოდ ბედნიერება და მხოლოდ
ბედნიერება დაესიზრმა. გოგიამ ნახა, ვითომ ნინიკას, პატარა
დიდმურის მაგივრად, დიდ, რკინასავით გამოქვდილ ურემში
ორი ლომა კამეჩი ება და თითონ ნინია კოფოზედ მორთულ-
მოკმაზული არხეინად იჯდა; ნახა, რომ ნინიამ შუა ცეცხ-
ლით გაჩაღებულ დარბაზში შემოიტანა პირამდინ გატენილი
ხურჯინი და მთელ თავის ჯალაბს სიხარული მოჰფინა. პატა-
რა ფეფეს წითელი ჩუსტები, ნენეს ქრელი შალის კაბა, ჭი-
ხას ქუდი და ქალამნები, საღვინით თათლი, ტიკით არაყი,
გოგიასთვის დასტა-დასტა თამბაქო კერას წინ დიდ გორასა-
ვით დაგროვილი იყო და პატრონები ცეკვითა და ღრიანცე-
ლით გარს უვლიდნენ. თითონ გოგია საახალწლო ტაბლით,
წმინდა სანთლებ ანთებული, კარებში იდგა და თავის ოჯახის
ბედნიერებით ხარობდა. უცებ სანთლები ჩაქრენ, ხონჩა ხე-
ლიდგან გაუვარდა და გოგიამ თვალები გააჭყიტა. შანდო-
რინის ქრაქის პატრუქი ოდნავ ბეუტავდა და საზარელი ნავ-
თის სუნნი იდგა მთელს სახლში. რკინის ღუმელი ჩამქრალიყო
და სიცივისაგან მთლად აძაგდაგებდა საწყალ გოგიას.

— არ გესმის, კაცო! რამ გამოგაყრუა? კარში გამო,
დაგვეხმარე, ე ოხერი ხარი გადმოვილოთ ურმიდან.

— ხარი... ი... ი... რას ამობ, ნინიკო? ხარიო?

— ჰო, მამავ, ღვინია დაგვეჩეხა ყინულზედ! შეკბლავლა
ნინიკამ მამას და მთელის დღით შეკავებული ჯავრი და ვარა-
მი დედაკაცურის ქვითინით და მღულარებით ახლა წასკდა...

„ღვინია დაჩეხილა, ღვინია დაჩეხილა, ჩვენი ღვინია!“
ზარივით გაისმა ყინვისაგან მოკრიალებულ ჰაერში გოგიას
ოჯახის გოდება და, ძველ წელიწადთან ერთად, შეუნიშნავად
მისწყდა ჟამთა ვითარებაში...

... ვაბაშვილი

მ ო ძ ვ ა რ ა

(ნაწყვეტი)

XXII

წვერის სპარს-ანგელოზობა იყო, — ხატობა მთელს მთა-ში განთქმული და სახელ-გავარდნილი. ეს დღეობა ეხლაც დიდს ძალს ხალხს მიიზიდავს ხოლმე, რადგანაც ორი სოფელი, სნო და სტეფან-წმინდა, მლოცველთ მასპინძლად უხვდება და ერთი-მეორეს პურადობასა და სტუმრის დახვედრაში ეცილებს.

ეს ხატები ასვენია ყუროს მთის გადმოსწვრივ სამხრეთით, ერთს ამაღლებულს ჩონჩხიანს გორაზედ, რომელიც მიუდგომელს სიმაგრეზედ ამართულა, ისეც ძნელად სავლელს და მისადგომს კლდეებში.

ძველ დროში აქვე ინახებოდა სახალხო საუნჯენი, შეწირულებანი და საერო ქვაბები ლუდისა, არაყისა და საკლავის მოსახარში. ეს წმიდა ადგილები ხალხისაგან მით უფრო პატივ-საცემლად იყო გამხდარი, რომ იქ ესვენა სათემო დროშები, რომელთანაც ხალხს თავისი წარსული ბედ-იღბალი შეაერთებინა, რომელნიც არა ერთხელ და ორჯერ ამოვლებულიყო მთიელთ სისხლში თავის ქვეყნის, სარწმუნოების და ეროვნების დაცვისათვის ადრინდელს არეულობის დროსა.

აქ შეფარებული მონადირისაგან დაჭრილი ჯიხვი ხელ-შეუხებელი რჩებოდა, რადგანაც წმინდა ადგილს ველარავინ გადალახავდა; ამ წმინდა ადგილებს მიღწეული დევნული მტრის დევნისაგან სრულიად თავისუფლდებოდა, რადგანაც წვერის სპარს-ანგელოზს თავისი ფრთა გადაეფარა. ეს იყო

ხევის უმაგრესი ადგილი და უმთავრესი საგანძვე, სადაც ურიცხვი შეწირულებანი მლოცველთა ინახებოდა. *)

რა თქმა უნდა, რომ ეს ადგილი ცოტა ხალხს არ მოიზიდავდა, რომელიც ცოტა საკლავს, საწირავს და ზედაშეს არ მოიტანდა.

თუმცა ამ ადგილს ეკლესია არ იყო, მაგრამ მისი ადგილი ეჭირა ნიშნა, რომელიც თეთრის ბროლის ქვით აეშენებინათ და მზეზედ ვერცხლივით ბჭყვრიალებდა. ოთხ-კუთხად აყვანილი ნიში სათაურში ვიწროვდებოდა და ზედ სათაურზედ ოქროთი ნაწერ-ნახატი რკინის დიდი ჯვარი ედგა.

მას ჰქონდა გალავანი, აშენებული ჯანგ-ნარევის **) ქვით, რომელიც ოქროსავით ჰბზინავდა და მის თავზე ურიცხვი დროშები გაფრიალებულიყვნენ.

სხვა-და სხვა ფერად აჭრელებული ხალხი მიდიოდა და ზოგი ჯვარს იხსნიდა ყელიდან, ზოგი ბეჭედს იძრობდა თითიდან, ზოგი ვერცხლის უღელს, რომელიც შეთქმისამებრ, მთელს წელიწადს ყელზედ ეტარებინა; სხვებს მიჰქონდათ კიდევ ფასები, აზარფეშები, შანები და სხვა ძვირფასი ნივთები, თვლებით მოჭედილი. ყველა სასოებით მუხლს იყრიდა და მოკრძალებით ჯვარს შეაბავდა თავის საწირავს. გაისმოდა დროშის ზარის ჟღერიალი და დეკანოზებისგან დამწყალობნება შემწირავისა, რომელიც უკანასკნელს ნივთს საზოგადო სიმდიდრეს უმატებდა.

— სწყალობდეს! დაიძახებდა ხალხის მმართველი, დეკანოზებზე უფროსი ხევის ბერი და ჰაერი დაიფარებოდა ხალხის გრგვინვასავით ძლიერის ხმით; ამა ხმას მოჰკრავდა ხელს მსუბუქი ნიავი, გაიტაცებდა ზრიალით და ყოველს მთას, ყო-

*) წვერის სპარს-ანგელოზის ეკლესიაში მოუვიდათ ორი ხატი. ერთი მათგანი არის შემოსილი საკვერის ვერცხლით, ხოლო მეორესაც ვერცხლის გვირგვინი აქვს. აგრეთვე სხვა ეკლესიებსაც ახალი ხატები მოუვიდათ.

**) ჯანგი—გოგირდ-ნარევი სპირლენძია, მთაში ყველგან მრავლად მოიპოვება.

ველს ხეობას, ყოველს კენჭსაც კი აგონებდა—ვინ რა შეწირულება გაიმეტა ღმერთისა და ეკლესიისათვის.

ამ ადგილს ერთობა, ერთი ოჯახობა იქამდის თავს იჩენდა, რომ დაკლული საკლავები, ქადები სულ ერთ ადგილას, ნიშის ახლოს მიჰქონდათ. აქა ჩუხჩუხებდა საერთო საარაყუქვაბები, რომელშიაც საერთოდ იხარშებოდა მთელ-მთელი ცხვრები ღ, მომზადების შემდეგ, იმის გაურჩევლად, რომელი საკლავი ვისგან იყო. მოტანილი, ხალხს უწილადდებოდა. ამ კერძს ერქვა ხატის წილი და ამას ძუძუ-მწოვარსაც ვერ დააკლებდნენ, რადგანაც მით ერთის ოჯახობის მონაწილეობა მტკიცდებოდა.

ბევრნი იყვნენ ხატობაში ისეთნიც, რომელთაც ან ადგილის სიშორის, ანუ სხვა რომელიმე მიზეზის გამო, ხატში სრულიად არა მოეტანათ-რა, მაგრამ აქ ერთი ოჯახი იყო, ცარიელად მოსული—მისი წევრი ღ ამისთანას, არა თუ მიიწვევდნენ, არამედ ვერაფერს დააკლებდნენ, რადგან თავის ხატის წილს მოთხოვნა ყოველთვის შეეძლო.

დაამწყალობნეს ხალხი. დეკანოზებმა საკლავის მომტანთ ჩვეულებისამებრ. შულობზედ სისხლის ჯვარი გაუკეთეს და ხალხი ნიშის მოშორებით ველზედ შეგროვდა; სადილი ჯერ არ მომზადებულიყო და ხალხს ჯვარულისა და დიდების შემდეგ ტაშ-ფანდურა გაემართა. გახურდა გოგონა და გაბრწყინდა ყმაწვილ გოგო-ბიჭების თვალები. მღერაში მომთქმელ-მოლექსენი ცდილობდნენ ერთმანეთზედ უფრო მწვავე, გულის ამღელვებელი და ძლიერი სიტყვები მოეგონებინათ. თამაშობით შეხურებულნი ყმაწვილნი გაწითლებულიყვნენ და თვალგაუუუუნებული გოგოები „საგულოს“ დაეძებდნენ, რომ კეკლუცის გაღიმებით მოეხიბლათ, თვალის „ჩაკრენტით“ გაებედნიერებინათ.

უფრო მოხუცი, დარბაისელი ხალხი ჯგუფ-ჯგუფად დაყოფილიყო და ზოგი თავ-თავიანთ ბინებზედ ისხდნენ, ზოგნიც ერთის ბინიდან მეორეში გადადიოდნენ სტუმრად, რათა

შემთხვევა არ დაეკარგათ ღ, ვინ იცის, რამდენის ხნის უნახავ ნათესავეებთან საუბრით დამტკბარიყვნენ და დრო გაეტარებინათ.

ყოველს ბინაზედ მრავალი ჰქონდათ: შინაური არაყი, ლუდი და სტუმრის ღისვლისათანავე გაიმართებოდა თასების გზავნა და „სმური“, გალექსულის სიტყვის შესხმა მისულისადმი.

ყველაფერი რიგზედ მიდიოდა, როდესაც სამი კაცი შემოჩნდა ქვევით გვერდოზედ. სამივე გაჩქარებული მოდიოდნენ და ეტყობოდათ თავისათვის ძალა მიეყარათ, რადგანაც, უეჭველია, დასცხომოდათ და ქუდები „ქალას“ მხრივ ისე დაეხურათ, რომ ქუდის სათაურებს მზე მიეჩრდილა. სამთავეს ჩოხის კალთები გადაეწიათ, რომ მუხლების დრეკისა და შოძრაობის დროს ნაკლები ძალა დასდგომოდათ. ისინი თვალთათვის სამდევროდ მოდიოდნენ და ამის გამო ხალხის ყურადღება მიიქცის.

— ვინ იქმნებიან... ქალუნ ჩქარა კი მოდიან... ეგენი უსაქმოდ არ იქმნებიან... ლაპარაკობდნენ აქა-იქ ხალხში და მომავალთ ყველა მოუთმენლად ჩასცქეროდა.

ბიჭებმა მოაღწიეს სერსა, ამოხდნენ და ხალხმა იცნო ისინი. სამნივე სიონლები იყვნენ. მათ მოსვლის უმაღლეს ხალხს შეუფერხებლივ „წყალობა ხატისა“ შეუძრახეს, მიიღეს პასუხად — „თქვენიმც მწყალობელია“ და ხმა გაუცემლივ ნიშისკენ გასწიეს. როდესაც წმიდა ადგილს მიუახლოვდნენ, დაჰყარეს ჯოხები, ქუდები, წარსდგეს რამდენიმე ნაბიჯი და პირჯვრის წერით დაიჩოქეს. დეკანოზებმა შეჰკრეს თვალი ახლად მოსულებს, აიღეს დროშები და დაამწყალობნეს. ბიჭები ადგნენ, ავიდნენ ნიშთან და დროშის წინ მუხლის მოხრისა და შევედრების შემდეგ სანთელ-საწირავი ნიშის კედელში დატანებულს თახჩაში შეაწყვეს.

დეკანოზებმა დროშები თავ-თავის ადგილას დაასვენეს და ერთმა მათგანმა ახალ-მოსულებსა ჰკითხა:

— რა ანბოვი იყო, რომ ისე ჩქარა მოდიოდით?

— გონჯი ამბოვი, ღთას მადლომა, გონჯი!... უბასუხა ერთმა.

— რაი ამბოვია, რაი ამბოვი? მიეხვივნენ დანარჩენი ღეკანოზები.

— რაი-ღა რაი ამბოვი, ონოფრეი დაჰკარგეს.

— ვინ ონოფრეი, რას უბნობ!

— აუ! ონოფრეი არ იცი?... მღვდელი, აქიმი, ბურსაქირის ქობში რომ სცხოვრობდა.

— რას უბნობ, ბიჭაუ!... ვინ დაჰკარგა, როგორ? აღელდნენ იქ მყოფნი.

— რაი-ღა ვინა? ციმბირს გაჰგზავნეს.

— რაიო? განუმეორეს კითხვა, რადგანაც ამ გვარს შემთხვევას ვერც ერთი მათგანი ვერ წარმოადგენდა.

— მათს საუბარში ხალხი ჯერ მონაწილეობას არ იღებდა, რადგანაც ნიშს საკმაოდ დაშორებულნი იყვნენ და ლაპარაკი არ ესმოდათ.

— ონოფრე გაგზავნეს, მეტქო, ციმბირჩივა, — განმეორა მოსულმა.

— ონოფრე... ციმბირჩივა?!... დაიწყო ერთმა.

— იმას ვიღა გაგზავნიდა, „უფლის ნათლული“ იყო. — დაუმატა მეორე დეკანოზმა.

— ტყუილი იქმნება... მოაქორებდა ვინმე და... — წარმოსთქვა მესამემ და ამბის მომტანს მიუბრუნდა: — სირცხვილი არაა, ბიჭაუ, რომ, სადაც რაღ გაიგონო, პირში აღარ ჩაგაღდების?

— გაიგონებ, ქორსა და ხალხი უნდა არიო.

— რაი არიო? წყენით უბასუხა სიონელმა: — ქორად კი არა, მე თავადა ვნახე, აი ემ თოლებითა ფვალეზხედ ხელები დაიდო.

— შენ ჰნახე? გაიკვირვა ყველამ.

— ჰაი, ჰაი, რომ მე ვნახე... წუთს ყველანი გაჩუმდნენ, თითქოს მენმა დაჰკრა და ყვე-

ლას სული გააკმენდინაო, მაგრამ მაშინვე ისევ აყაყანდნენ ჭ-
ერთბერთმანეთს შორის დაიწყეს კითხვა:

— სადა ნახე, როგორა, მართლა მიჰყვანდათ, რას ან-
ბობდა, როგორ იყო და სხუ...

— დაფერხდით, დაიცადეთ, ყველას გეტყვით.

— იყუჩეთ, იყუჩეთ! დაუმატა უფროსმა დეკანოზმა და
ყველანი სმენად გარდაიქცნენ.

— სტეფან-წმინდას ჩაველ, — დაიწყო ამბის მომტანმა: —
ხატში წამოსვლა მინდოდა და სანთელი არა მქონდა... ის-
იყო გამოველ ღუქანჩიგათა და ბორკილების ჩხარა-ჩხური მო-
მედინა. გავიხედე და ტუსაღები ბუზსავით ირეოდნენ... მე-
ვთქვი ჩემ გულში: „სად დაუხვეტიათ მეთქი ამდენი, ცხვრე-
ბი ხომ არ არიან, მეთქი“... ერთბაშად გავიგონე: „შვილო
მამუკაო!“... აგამიკვირდა, ვინ ამძრახდა, მეთქი... მივიხედე ჭ-
ონოფრე კი იყო... ბეჩავის ტუსაღის ტანისამოსით, ბორკი-
ლები ჰქონდა ფეხებჩიგა და ძლივს-ღა მოიზღაზნებოდა... გავ-
ქანდი, მინდოდა ხელებზედ შემთხვია, მაგრამ მცველმა თოჯ-
ფის კონდახი დამკრა და არ მიმიშვა... აბა ონოფრეს ვინ
არ იცნობს?... ვის არ ახსოვს იმისი სიკეთე?... აი მე თავა-
დაც, დაჭრილი რომ ვიყავ, სიკვდილს გადამარჩინა, ღთის მი-
დღმა!... უნახავი საით დავდგებოდი?... სამანი მანეთანი
მქონდნენ... წავედი ნაცვალთანა, შევეხვეწე... ორანი იმას
მივეც და ერთაიცი რუსასა... სალაპარაკოდ მიმიშვეს...

— რაი გითხრა, რაი? მოუთმენლად ჰკითხეს მამუკას.

— მაყვალაის სიკვდილი მე დამბრალდაო... უელამ მი-
ღალატაო... ნამუსი დაჰკარგა, უფალი ჰგმოო... მაგრამ ბე-
ჩავი სულ იმას იძახდა! „შესცდა და ღმერთმა აპატიოსო“!

— აი, ბეჩავ, ონოფრე! ჩაიკრა მუხლებში უფროსმა დე-
კანოზმა ხელი და მწუხარებით დაუმატა: მოგიკვდა შენი
ვაჟიაი!... შენ დაკარგო და მე კი მზეს ვუყურებდე?... ხა-
ლხი? ხალხმა რაილა ჰქნა? დააბოლოოთა იმან.

— რას იქმოდა?... ყველა დაღონდა და ყველა ჩავგონ-

და... უნდოდა მშვიდობა ეთქვა და არ მიუშვეს, ძალუმ
ჯარი ეხვია...

— ონოფრე რაღას შერებოდა?... ..

— არ იცი, რასა იქმოდა? კითხვით მიუგო მამუკამა:—
ხალხსა ლოცავდა,

— მოიცა-ლა, მოიცა! გააწყვეტინა მეორე დეკანოზმა:
— დალაგებით, დაწვრილებით გვიამბე.

მამუკამ აღასრულა დეკანოზის სურვილი.

— მოკვდეს თემობა, თუ ეგ საქმე ეგრე ჩაავლია! წა-
მოიძახა უფროსმა დეკანოზმა, წამოავლო დროშათა თავს
ხელი და ისე ძლიერად და განრისხებით შეანძრია, რომ ხარე-
ბის ეღერით ჰაერი შეიარყა.

ხალხში სიჩუმე იყო ჩამოვარდნილი, რადგანაც ეგრძნოთ,
რომ მოსულებს, უეჭველია, უსიამოვნო ამბავი რამ მოეტა-
ნათ და შეტყობას ელოდნენ. ხარის ხმამ შეაკრთო, შეადრ-
წუნა და ტანში ერთნატივლით გაურბინა.

— სმენა იყოს, სმენა!... აგუგუნდა ხალხი და ნიშისა-
კენ გაემართა.

დეკანოზები თავ-თავის ადგილას იდგნენ, თავ-თავიან-
თი დროშები ეჭირათ და ქუდ-მოხდილებს ნიავი ბამბასა-
ვით თეთრს თმასა და წვერს ურხევდა.

ხალხი შემოგროვდა ნიშის გარეშემო და მოუთმენ-
ლად ყაყანებდა. შეინძრნენ დროშები და ურიცხვი ხარე-
ბის ეღრიალი გამეორდა. მას მოჰყვა უფროსის დეკანოზის
ხმა:— „სმენა იყოს და გაგონება!“ და ხალხი გაჩქურდა, გა-
წამდა და სული განაბო თვით ძუძუ-მწოვარა ბავშვის ჩხავი-
ლიც კი აღარსად მოისმოდა, თუმცა სალოცავად მრავალი
მოეყვანათ.

ჰაერიც შესდგა და შეგუბდა, მითქოს ტყრძნო, რა სამ-
წუხარო ამბავიც უნდა გაეგონა თემობას. მზეს თითქოს შერ-
ცხვა და იქავ მყოფს ღრუბელს მოეფარა, რომ ხალხის მწარე
დღე არ ენახა.

— ხალხო! გაისმა ამ სამარის მსგავსი სიჩუმეში და მუდგრად გაიბრინა ხალხში:—ხალხო! მზე კრთება და ბნელდება სირცხვილისაგან... ცა გაიშალა და მრისხანება ზარსავით დაგვეცა თავსა, გასქდა დედამიწა და სთან ჩატანას ზვიბირებს... ხალხო! თქვენა გყავდათ მოძღვარი, რომელიც თქვენთვის თქვენზედ მეტსა ზრუნავდა, თქვენა გყვანდათ მამა, რომლის მაგალითიც გზას გიშუქებდათ... თქვენა გყვანდათ მოძმე, რომელიც ღვთიურს ქვეშარიტებას გასწავლიდათ... თქვენ გყვანდათ ღვთიური და ის უბრალო ქიასაც არას ავინებდა... ის იყო თქვენი სახელი, თქვენი სიამაყე, თქვენ შეგეძლოთ ამაყად გეთქვათ: „ეგ ჩვენია, ჩვენს მთაში ნაშობი და აღზრდილი, მთა ამაყობს, თემი ბედნიერია, რომ მაგგვარი კაცი ჰყავს, ჩვენ შორის აღზრდილი და ჩვენში დაბადებული...“ ხალხო! მოიგონეთ ვისა გტკივებიათ უფლი და შვიბა ვის მოუცია... ვინა ჰყოფილხართ დაჭრილი და ვის განუკურნებხართ; ვინა ჰყოფილხართ დატყვევებული და ვის აღუდგენებხართ?

— ონოფრე! ონოფრე!.. დაიძახა ხალხმა გრგვინვასავით: ერთ ზმად...

— გული ხარობს, რომ თქვენთვის მზრუნველი დაგხსომებიათ!... მაგრამ იცით, რა შეემთხვა იმას?

— რაი შეემთხვა, რაი?

— ონოფრე გაგშორდათ, გაგშორდათ საუკუნოდ და ხალხი მოაკლდა მისს მზრუნველობას.

— როგორ, რას უბნობ?... გაგვაგებინებოდა, ღვთის მადლსა!

— ონოფრეს დაჰბრალდა მყვალას სიკვდილი და გაიგზავნა ციმბირს.

იმ წუთას, მეხი რომ დასცემოდათ იქ მყოფთ, იმ შთაბეჭდილობას ვერ მოახდენდა, რა შთაბეჭდილება უფროსის დევანოზის სიტყვებმა მოახდინა. ხალხი გაჩუმდა და გაწამდა; ბუზი რომ გაფრენილიყო, მისი ფრთების მოძრაობის ხმასაც კი გაიგონებდით.

— ხალხნო! გაისმა ისევ იმ დეკანოზის ხმა: — ონოფრეს დალუპვაში თქვენც წილი გიდევსთ... თქვენ გაწვებათ კისერზედ ცოდვათ... ონოფრე მკვლელი ვერ შეიქმნებოდა, თავადაც იკით.

— ვერა, ვერა, აჭრემც შეგვეწვევა წვერის სპარს-ანგელოზი!... მაგრამ ჩვენ რაითა წართ დამნაშავენი?

— ქალი მოჰკლეს და მკვლელები არ იპოვეთ.

— მართალია, მართალი, ღვთის მადლმა! ერბაშად აყაყანდა ხალხი, მაგრამ დროშის წკრიალმა ისევ გააჩუმა.

— მაშ ვეცადნეთ, ვეცადნეთ, დამნაშავე ვიპოვოთ და მით ჩვენი ძმა, ჩვენი მამა, ჩვენი თავ-მოსაწონი მოძღვარი დავიხსნათ.

— ვიპოვოთ... დავიხსნათ! აიშალა ხალხი და ქარგა ხანს მოუნდა დროშის ზარებს უღრიალი, სანამ ის ეგმშიდობა ჩამოვარდებოდა.

— დავარისხოთ, ვინც ყველა ღონისძიებას არ იხმარს მკვლელის პოვნისათვის.

— დავარისხოთ, და! დეკანოზი წამოდგა, დააუღრიალა დროშა და მაღალის, ძლიერის ხმით წამოიძახა:

— სმენა იყოს და გაგონება!... ღმერთო, წვერისა სპარს-ანგელოზო, დარყის წმინდო გიორგიო, ივანე ნათლის-მცემელო, ზედა-ნიშის წმინდა გიორგიო, ლომისა მთავარ-მოწამეო, ოქროს ბურთუსოვანო, ხარხის წმინდო გიორგიო, ნინო წმინდაე, პირი-მზევე, ბეთლემის ღვთის-მშობელო, ნაღვარევის წმინდო გივარგიო, ლუდის ყველა წმინდაე, წმინდო სამებაო! გთხოვ მე და შემოგბლავი ამიხალხის პირით, რომ ვინც ჩვენს თემობაში არ ეცდება ჩვენის მოძღვრის, ჩვენთვის თავ-დადებულის გამოხსნას, შენა რისხვა გააყოლე ყველგან და გამარჯვებულს ნუ ავლევ.

— ომენ, შენს მადლსა ჩემი რიალმა ხალხმა ისე, რომ ხმის მიმცემმა მთებმაც კი ზანზარი დაიწყეს.

— ვინც ეს ჩვენი ფიცი გასტეხოს, უფალო, მაღალო
ღმერთო!.. ოჯახობაში სიტკბოებისა და გემრიელობის მა-
გიერ, სიცოცხლემც გაუმწარდების!..

— ომენ, შენს მადლსა!

— გულით საყორელისგამც მოტყუებულ დარჩების და
ძალა კი ნუ ექმნების— გადაუხადოს.

— ომენ, თქვენს მადლსა!

— მტერთან შებმულსამც ხმალი ტარშიმც გადაუტყდე-
ბის!

— ომენ, თქვენს მადლსა!

— წყალში შესულს ავჯანდამც გაუწყდების!

— ომენ, თქვენს მადლსა!

— სამარის მაგიერ მგლის კერძამთაც გაჭბდების!

— ომენ, თქვენს მადლსა!

— სამანი! დაიძახა დეკანოზმა და დააჟღერიალა დროშა.

— სამანი, სამანი! დაიძახა ხალხმაც და მიეხვია საქმეს.
ყველანი მოჰყვნენ დროშების ჟღერიალს და, მანამ არ
შეუყენებიათ, სანამ ხალხმა სამანის საქმე არ გაათავა.

XXIII

როდესაც ისინი მორჩნენ ამ სახალხო ჩვეულებას, დას-
დვეს ჰირობა, რომ საქმეს მტკიცედ შესდგომოდნენ და ონო-
ფრესათვის უეჭველად ეშველათ. გუდამაყრის თემობასაც შე-
ატყობინეს თავიანთი განზრახვა და გარდაწყვეტილება. მათ
უამათ ხევის გარდაწყვეტილება და საქმეში მონაწილეობის წა-
დილი მით უფრო სიხარულით გამოაცხადეს, რომ ქალის მო-
კვლა მათ თემობაში მოჭბდა და სირცხვილიც ყველაზედ მე-
ტად მათ მოეხვიათ თავზედ.

ამ მიზეზის გამო გადასწყვიტეს, რომ ბურსაჭირის ტა-
ფობაზედ, როგორც შუა სამაზრო ადგილებზედ, გაემართათ
სამი თემობის ყრილობა: ხევისა, სნოსი და გუდამაყრისა.

ერთს დღეს ბურსაჭირის ღელისკენ ორივე მხრიდან ხალხი დაიძრა. დანიშნული იყო თემის ყრილობა და ხალხი შედიოდა იმ გორაზედ, სადაც მომხდარ ავაზაკობის ნიშნად, ონოფრეს გატიალებული ქოხი მოსჩანდა. აქ აღარავინ დადიოდა, რადგანაც ხმა გავრცელდა, რომ გამოქვაბულს მანვე სული დაეპატრონაო, ღამ-ღამობით ანთებენ ცეცხლსა და ტაშ-ფანდურას ჰმართავენო. თუ კაცი ჩაიგდეს ხელში, აუცილებლად ფათერაკს წაჰკიდებენო და ეს ხმა კი ხალხის რწმუნებამ შეითვისა და სრულს ჰემარიტებად მიიღო.

მალე გასცდნენ ამ ადგილებს და გავიდნენ გუდამაყრელები ბურსაჭირის ღელეში, სადაც მოხვევები უკვე მისულიყვნენ.

ყველანი მოგროვდნენ, შეიყარნენ, აკლდა მხოლოდ ჯმუხა ჯალაბური, ყველაზედ ხნიერო მთელს სამს თემში და ყველაზედ სახელ-განთქმული მოსამართლე.

— ასე რად დაიგვიანა ჯმუხამა? იკიხხა ვილამაც.

— აბა რაი ვიცი, შენაი ჰირაიმე! მიუგო მეორემა: — ექმნება უქეიფოდ არის.

— დაბერდა ბეჩავი, თორღავ, დაბერდა, დაზარმაცდა.

— ჰაი, ჰაი, რომ დაბერდა!.. ბატარაი ხნის კი აღარაა.

— მოდის, მოდის! ერთბაშად მოისმა და ვაკეზედ გამოჩნდა გაბადრული, თეთრის წვერით მოსილი მოხუცი, რომელიც წყნარად მოდიოდა და ჯოხზედ ებჯინებოდა. მისი ჰკვიანი დღე აზროვნობით სავსე სახე გულ-კეთილობასაც გამოსთქვამდა და, ეხლა მოკუეული დიდრონი თვალები, უეჭველიაოდღესმე მოუუეუნე, სიცოცხლის ცეცხლით აღსავსე უნდა ყოფილიყო.

ხალხი მიეგება, როგორც უფროსს, ყველასაგან პატივცემულს და საყვარელს კაცს, ჯმუხამ მადლი გადუხადა და წარმოსთქვა:

დავბერდი, დავჩაჩანაკდი,

წვერი შემექმნა ჰალარა,

შინ საქმეს უვლარ ვაჟებებ,
გარედ ვარგვიარ აღარა!

— რაისათვის, რაისათვის, ჯმუხავ? უთხრა ერთმა მო-
ხუცებულმა: — შენი სიცოცხლე ჩვენთვის ღვთის წყალობაა,
შენგნითა ვართ გარიგ-დარიგებულნი... შენ გოსწავლი ჭკუასა.

— ნუ, შენი კენესა-მე, ჯმუხაისი, ნუ! გულის ნუ გაგ-
ვიტეხ! დაუმატა მეორე მოხუცმა და ლექსადვე უპასუხა:

გაგვიძელ, ბერო მინდიაგ!

მუხლი მორბი მგლისაო;

ჩაგვიყოლივნე უმცროსნი,

ჭისაც თავი აქვს ცდისაო.

— ვხვ, მაშ, მრმყევით, უპასუხა ჯმუხამ და დაუმატა:
ღღეს ბევრი გვაქვს საცდელი, ბევრი, ღთის მადლმა! და გას-
წია ბინად ამორჩეულის ადგილისაკენ

ხალხი დაღაგდა, დაიწყო ლაპარაკი იმ საშუალებებსათვის,
რომელიც უნდა მიეღოთ მკვლელის აღმოსაჩენად.

ყველა ცხარობდა, ამბობდა თავის აზრს და თავისი გა-
მორჩეული საშუალება მოჰყვანდა, მაგრამ, როგორც ამ გვარს
შემთხვევაში ყოველთვის არის ხოლმე, ურთო მეორეს არა ჰქა-
ბულდებოდა და საქმე გრძელდებოდა.

— მოიცადეთ-ლა! დაიწყო ჯმუხამ და ხალხი გაჩუმდა: —
„შინ დაბარებული გარედ არ გამოდგებისაო“, ნათქვამია, და
მართალიცაა... აქ რაიც გინდა სთქვათ, საქმის დროს ისე
უნდა მოიქცეთ, როგორც თითონ საქმე მოითხოვს... ჩვენ ის
ღებულეება უნდა დავდოთ, რომ ქალი თუ კაცი, დიდი თუ
ბატარა... სულ, სულ, სულ რაიცა ვართ სამს თემობაში,
უნდა გამოვიდეთ და, როგორც ჭკუა გაგვიჭრის, როგორც
ღმერთი ჩაგვაგონებს, ისე გამოვუდგეთ მკვლელის კვალსა...
ეგრე არა, ნინიაუ, შენი კენესა-მე? გადუბრუნა თავი მეზო-
ბელს, რომელმაც თავის ქნევით უპასუხა:

— ეგრეა, ღთის მადლმა!

— ეგრე არაა, ხალხნო და ჯამჯათნო? მოუბრუნდა ხა-
ლხსა.

— ეგრეთ, ეგრეთ!... აქ დარიგება არი გამოდგების...

— მაშ რაი-ლა?... შევუდგეთ საქმესა...

— შევუდგეთ, შევუდგეთ, შენი კვენესა-მე!

— ხალხნო და ჯამახთნო... გწადისთ დამნაშავის პოვნა?

— გვწადის, ღვთის მადლია! ეგრე გვწადის, როგორც მშიერს გაძლომა, ბერს - სულის ცხონება!

— აბა, მაგას დიდი ლაპარაკი არ უნდის. წადით, დაიშალენით და ძებნას შეუდგეთ... გაწყდეს ის თემი, რამაც ერთის კაცის პოვნა მოინდომოს და ვერ იპოვნოს... ხმა ღვთისა და ხმა ერისა ერთი არისო, და ძალაც ერთი უნდა იქმნას... აბა, ვიყებო!... ბატონო გაინძერით და საქმე ძალზე გაკეთდების... ქვეყანას ქვეყნისა შეუძლიან!

— მოხუცს ჯერ ლაპარაკი არ გაეთავებინა, როდესაც მოლაპარაკეთ შუა ვილაცა კაცი შევიდა, მოიხადა ქული, და აგდო დედა-მიწაზედ და ცალს მუხლზედ დაიჩოქა.

ჯმუხას სიტყვა ნახევარზედ გაუწყდა; ყველანი გაჩუმდნენ და ახლად მოსულის გაოცებულნი შეჰყურებდნენ. იმის დაგლეჯილი და ხის ქერქით მიკონკილ-მოკონკილი ტანისამოსი ხორცს ძლივ-ღა ჰფარავდო. ადგილ-ადგილ, სადაც კანი გამოხსენოდა, იმისთანა სიგამხდრე ეტყობოდა, რომ რტყორით ძძვლები გადაეთველებოდა. გამხდარივე სახე გაჭყვიტოლებოდა, პირის-კანო დასჩვილებოდა, დასთრთოლებოდა, მოსდუნებოდა და, ძალას მოკლებული, როგორღაც უსიამოვნოდ ჩამოშვებოდა. პირის-სახე მკვდარსავით გაჭყითრებოდა და სევდიან-შეშინებულნი თვალები გაუბედავად გამოიხედებოდა. ქულის ხმარებას, როგორც ეტყობოდა, დიდი ხანია გადასჩვიოდა და ამისთვის გრძელი თმა და წვერი გაჭპურძუნოდა, შესთელოდა და საზარელსა უსიამოვნო შეხედულობას აძლევდა. გულ-ხელ-დაკრეთილი, ერთ მხარე მოგდებულო, ისე დაჩაგრულად, უიმედოდ და ბეჩავად გამოჩურჩებოდა, რომ მისი ნახვით კაცი შესძრწუნდებოდა.

— ვინ იყო, საიდან მოსულიყო, ან ამ კრებაში რად შე-

მოსულ იყო, — არავინ იცოდა, ვერავინა სცნობდა.

მეტად დაცემული, დამცირებული და გასრესილი იყო, რომ მის მნახველს გულში სიბრალოელი არ გაჰღვიძებოდა. საცოდავი იდგა დაჩოქილი, თითქოს შენდობას ითხოვსო.

— ბიჭაუ! ვინა ხარ? გაოცებოდან პირველი ჯმუხა გამოვიდა და კითხვა მოახერხა.

— ვინა ხარ? წყნარად, მაგრამ ასეთეს ხმით წარმოსთქვა უცნობმა, რომ მსმენელთ სხეულში ჟრუანტელმა დაურბინა...

ახლად მოსულს ეტყობოდა, რომ გულის ვარამს საკმაოდ დაეხაშმა, ძლივს-ღა ჰქმინავდა. ხმა უსწორ-მასწოროდ უკანკალებდა.

— მე ვარ ცოდვილი და ღირსი სასჯელისა... წარმოსთქვა და ხმა ჩაუწყდა; რამდენჯერმე სცადა ამოხველებით ხმა ამოეწმინდა, მაგრამ ნახველის მაგივრად ნაკუთ-ნაკუთი სისხლი ამოვარდა პირიდან.

ავადმყოფი მისწვდა მკერდსა, დაიკლაკნა ტკივილისაგან და სახე დაებრანჭა.

ხალხი იქამდის შეეპყრო განცვიფრებას და ავადმყოფის თანაგრძნობას, რომ ხმის ამოღება ვერავის გაეებდნა.

ღირსი ვარ სასჯელისა მეთქი და... იმად მოვედ, რომ დამსაჯოთ... რაისთვი გინდათ ჩემი სახელი... სახელი დაკარგული მაქვს, ჩემი სახელი დიდი ხანია მოკვდა, დაიმარხა... სახელი რად გინდათ?... ვინ ვიყავ, თქვენთვის რაი ხელ-საყარია?... მე მოვკალ მაყვალაი, მე დავლუპე ონოფრე და ცხო რაი-ღა გინდათ?

ამ სიტყვებთან ერთად ბიჭი მთლად დაიგრინა და ხალხში კი ძრწოლის და გაშტერების გუგუნნი გაისმა.

— რას გაჩუმდით? გაგიკვირდათ?... ჰე, ჰე, ჰე! მწარედ ჩაიცინა იმან: — მიყურეთ, მიყურეთ, ჰნახეთ, კაცს სადამდის შეუძლიან მივიდეს?! ღვთის მადლსა, ნუ გაჩუმებულხართ!... ერთბაშად მღელღვარებამ ძალა მისცა და საჩქაროდ დაიწყო: —

დამკალით, მამკალით, ღვთის მადლმაჲ ღირსი ვარ და ეგრე ჩუმაღ კი ნუ ხართ!... იქმნება სიკვდილის ღირსიც აღარა ვარ?... და იარაღს წაებულწავ, რომ მომაკაროთ?... ქვა მაინც აღარ გეპოვებათ, ქვა, ქვა?!... გაბრაზებით დაიწყო ღრიალი და თავში ცემა...

— ბიჭაუ! შესდევ, რაი მოგსვლია?

— გამიშვით, გამიშვით! გაცოფებული იძახდა საცოდავი! — დღემდის ცხოს მოველოდდი და არ იქმნა. ან არ მოვკვდი, არვინ ჩამაძალდა... თქვენც ზღარა მკლავთ?... მაშ რაი ვქნა, რაი?

— გვიამბე დაწვრილებით, როგორ იყო? კარგა ფიქრისა და მქმუნვარების შემდეგ იკითხა ჯმუხამ, რომელსაც ოფლი გადმოსდიოდა შესაზარის სურათის ცქერისაგან.

— რაი-ლა გითხრა, ბეჩაო?! ხომ გითხარით, რომ მე მოვკვალ, ცხო რაი-ლა გინდათ? მე მოვკალ და სისხლითაიღეთ. სახელიც გინდათ?... ონისე ვარ.

ონოფრეს იცნობდი? ერთბაშად ჰკითხა ჯმუხამ.

— ონოფრეს... ონოფრეს როგორ-ლა გრ ვიცნობდი... ღვთის ნათლული იყო... იმანაც იცოდა ჩემი ცოდო... იმას ყველაფერი ვუთხარი...

— ხალხო, სმენა იყოს და გაგონება! დაიძახა ჯმუხამ და სახე გაუბრწყინდა.

— იმან მაზიარა... აღსარება უთხარ... არა დაუჭუშალოერა.

— იმან იცოდა, რომ შენ მოჰკალ, არ გამოგაცხადა... შენ დაუტარა და თითონ თავი მსხვერპლათ მრსცა?!

— ის არ იტყოდა... ღმერთიური იყო, ღმერთიური! განა კაცი იყო! თავად მითხრა, აღსარება არ გამოგაცხადო... ლუკმა-ლუკმა რომ დამქრან, ვერ მათქმევინებენო და... და არცა სთქვა.

— დიდება შენს სახელს, უფალო! გადიწერა პირჯვარი ჯმუხამ: — დიდება შენის სახელის მადიდებელს, დიდება შენის სიტყვებით გაძლიერებულს!

— ხალხს უკვირდა ონოფრეს მოქმედება და ღირს-მოსაგონებელს სიმტკიცეს, სასახელო ვაჟაკობას და სამაგალითო მოქმედებას გულში იბეჭდავდა ისე ძლიერად, რომ მისი აღმოთხვრა ეჭას შემთხვევას ჯერ კიდევ ვერ შესძლებია.

— ბიჭაუ, განშორდი ხალხსა! — ბრძანებით წარმოსთქვა ჯმუხამ კარგა ფიქრისა და დუმილის შემდეგ.

— რაისათვის? — ისეთის შეწყალების ხმით იკითხა უბედურმა, რომ ყველას შებრალება აღუძრა გულში.

— ხმას ესმოდა, რომ ხალხისთვის საზიზღარი შექმნილიყო, მოჰშორდა იმ ხალხს და მეტის-მეტად ამკირებდა კრების ცქერა, მის შორის ყოფნა.

— თემმა შენს საქმეზედ უნდა მოილაპარაკოს.

— მე რაიღა მოსარიდებელი ვარ, თქვენაიჭირაიმე! ვიქმნა აქა, რას დაგიშლით, ვინ დამერიდების?

ხალხში გაიმართა ხურჩული და ბეჩავს იგამოუცხადეს, რომ სანამ თემის თავნი მოლაპარაკებაში იქმნებიან, გარეშე კაცი ვერ დაესწრებაო.

დამნაშავე განშორდა და კრებაში ლაპარაკი გაიმართა იმის შესახებ, თუ რა უყონ უბედურს მთიელს, რომელიც თავად, ძალა-დაუტანებლად მოვიდა და ისე გულ-წრფელად აღიარა ყოველისფერი.

სჯა დიდს ხანს გრძელდებოდა, რადგანაც ერთის მხრით საზარელ სურათად ეხატებოდათ დამნაშავის მოქმედება და მეორეს მხრივ მისი ბეჩავობა და დაცემა გულს უღობობდა, თავს აბრალებდა, პატივების სურვილი სიმკაცრეს ხელს უშლიდა.

მათწინ იდგა დავრდომილი, რომელიც ოდესმე თემის თავმოსაწონი, სასახელო იყო, რომელიც მოძმეთათვის თავ-გადადებული მტერს ტყვიად მოჰხვდებოდა და შიგ გავარდებოდა; ეხლა იყო გაღახული, მოგლილი, დაოსებული, რომელსაც მზის სხივიც კი შეჰზარებოდა.

მოლაპარაკება გათავდა და ჯმუხამ ისევ დაუძახა ონიკსეს, რომელიც გულად ცახცახით მოვიდა და შუა ადგილას

დაიჩქა. მთლად სმენად გარდაქცეულს ჯმუხასთვის თვალე-
ბი ვერ შეექცია, თუმცა წარმოუთქმელის წადილით უნდო-
და იქ მყოფთა სახის მეტყველებაზედ შეეტყო, რა გარდას-
წყვიტეს მის შესახებ.

— ონისე!.. შენს მაგიერ ჩვენი მოწყალე და ჩვენი პა-
ტრონი დაიკარგა...

— დამკალით და წამლად დამადეთ, თუ ეშველებს
რამე! — საჩქაროდ წამოიძახა ონისემ.

— თემმა გარდასწყვიტა, რომ ნამდვილი დამნაშავე
ეპოვნა.

— დაბაგერ... აქა ვარ, თქვენი ქირაიმი! — თავად უფა-
ლმა მომიყვანა, ღთის მადლმა!

— თემსა სურდა, ნამდვილი დამნაშავე მიეცა მთავრობი-
სათვის და უბრალოდ დასჯილი კი გადაერჩინა.

— თემი გონიერია, აღიღოს უფალმა!

— მოიცა, ბიჭავ! გააწყვეტინა ჯმუხამ... ხალხმა გადა-
წყვეტილება შესცვალა... შენ არ გაგცემს... ხალხი, თემობა
ითხოვს, რომ ონოფრე დააბრუნონ, ხალხს აჩუქონ, თემის
თხოვნას წინ ვერვინ გადუღგება...

— არა, თქვენაი ქირაიმი!.. მე მიმეცით, მე გამგზავ-
ნეთ... თუნდა გზაჩი მოგვდეს, გამგზავნეთ.

— ეგრეც მკვდარი არა ხარ, ბეჩაო! უპასუხა ჯმუხამ და
დაუმატა: — თემს რომ გაძლიერებული ენახე, გაუტეხელი,
თავ-მოუხრელი, — ჰაიუ ჰაი რომ გიჩვენებდა ძალასა: მოგგრე-
ხდა და მოგტეხავდა... მაგრამ ეხლა ხელს არ გახლებს... არ
გახლებს, მაგრამ თემობაჩიც ვერ მიგიღებს... წადი, იცხოვ-
რე, იცხოვრე, სადაც გინდა, როგორც გინდა... შენ ერთ-
ხელ მოწყდით თემობას და ველარ შეუდუღდები...

— ბეჩაუ! დაიკვნესა ონისემ: — ვითომ მიბრალებთ?... სა-
ით ვიცხოვრო, რაღამ მომასვენოს?.. ონოფრე ჩემს მაგიერ იკა-
რგებოდეს და მე კი მზეს უცქერთდე?!.. მოჰკვდეს ონისე,
მოჰკვდეს, რომ მაგას უბედავენ...

— იყუჩე, ბალო!.. თემი დალოცე, რომ სიცოცხლეს გარჩენს. თემმა ისურვა შენი დარჩენა და უნდა დარჩე... დარჩეს თემო?

— დარჩეს, დარჩეს! გაისმა ძლიერი ხმა მთელის ხალხისა!..

ონისე გაქრეოლდა და სიხარულის ცრემლები გადმოსცვივდა: მეტად ძვირფასი გასაგონი იყო, ყველას მოსხლეთილის გულისაგან გაგონება, რომ მას კიდევ რადმე აფასებენ, კიდევ რამოდენადმე სიყვარულს უჩენდნენ. ის დაეცა მუხლის თავებზედ, მთრთოლვარეს ხელებით ჯმუხას ჩოხის კალთას დაეძებდა, რათა დაელორთხა და მადლობის გრძნობით დაელოშნა.

— არა, ხალხო, არა, ჯმუხავ! არა, აგრემც დაქვენ ჭირს დავლევ!... არა ვარ თქვენი წყალობის ღირსი... ვე წყალობა დიდია, მაგრამ ძნელი, მეტად ძნელი... არა ვარ ღირსი, არც იმ პურისა, რომელსაც მომაწვდნენ... ვინც ლუკმას მომაწოდებს, ის ლუკმა ალალი იქმნების და მე კი არამი!... ყელ ველარ ჩაუშვებს... ჯმუხაისი, შენაი კვნესამე!... ხალხო, თემო!.. აგრემც თქვენ ჭირს დავლევ... არ მინდა, მაგად არ მოვსულვარ.

— მაშ, რისთვის მოხველ? რა გინდა?

იმად, რომ დამნაშავე ვარ... კაცი დაიკარგა ჩემის მიზეზით და მიშველეთ—დავიხსნა... მიშველეთ, თემი ხართ, დიდი შეგიძლიანთ... დავიხსნათ და თუნდა ჩამქოლეთ.

ხალხი გაჩუმდა. მან იგრძნო სრული სამართლიანობა ონისეს თხოვნისა; იგრძნო მისი მდგომარეობა, სვინიდიისის გაღვიძება და სატანჯველი; მიხვდა და სიტყვა გაუწყდა.

— მე მიყვარდა მაყვალაი, — დაიწყო ისევ ონისემ სულის კვეთებით, — მიყვარდა, ვფიქრობდი, იმედი მქონდა ბედნიერება მეწვევა-მეთქი, მაგრამ მოვტყუვდი... გული გაგიჟდა, გაბრაზდა, სისხლი ამერია... მაყვალაი ცხოხთვის ვერ დავსთმე და მოვკალ!... მეგონა: მოვკლავ და მოვისვენებ

მინც-მეთქი, მაგრამ უფალი დიდი ყოფილა!... დღენი მომეწამლა, სიცოცხლე გამიშავდა და გულს მეტი შხამი ჩავსხა... დავდიოდი, ვჭამდი, ვსვამდი, მეძინა, თუ მეღვიძა, — ვერ გამეგო... ყველა შავად, ნაღვლიანად და მწარედ მეჩვენებოდის... წყალი, წყალ ტიალას რაღამ შეუცვალა გემო?!... მზისთვის ვერ შემეცქერია, მთვარესთვის ვერ მიმიხედნია, მრცხვენის... მრცხვენოდის... ჩემი ჩრდილის დანახვაც-კი მარცხვენდის... ონოფრე შემხვდა... მაზიარა... ყველა გავაგებინე, ყველა ვუთხარ აღსარებაში... იცოდა ჩემი თავ-გადასავალი... გითხარით და ვამბობ... ვამბობ თავ-მთელი და თავ-გატეხილი, ონოფრე არაა დამნაშავე, ონოფრე ცამდის მართალია. მე ვარ მარტო, მე ვარ დამნაშავე, ღ იმას უშველეთ!.. უშველეთ-მეთქი, და აჰა ჩემი გული!

ონისე ისევ მუხლებზედ დაეცა და ხელების მოკვრით მკერდი გადაიღელა; ტუჩები ჯერ კიდევ რალაცას მოძრაობდნენ, სახე შეშლილი, გამწარებული ჯერ კიდევ რალაცას ლულლულებდა; ხალხსაც გაეკმინდა ხმა, გაჩუმებულიყო; ნახულის და გაგონილის წინაშე თავი მოეხარა...

ერთბაშად კრება შეინძრა, ერთ მხარეს მდგარი ხალხი ორად გაიპო და ვილაცა კაცი ჩასისხლიანებულის თვლებით ვეფხვსავით გადმოხტა... მივიდა პირ-და-პირ ონისესთან, დასტაცა მხარში ხელი და წამოაყენა.

— ბიჭაუ! შემომხედე... დასჭყივლა იმან: — შენ წამართვი მშვიდობა... სახლი გამიწბილე, დამჭერი... მაყვალაი გიყვარდა!... ღვთის მადლმა, რომ მეც მიყვარდა, შენზედ მეტად მიყვარდა... შენ მოჰკალ მაყვალაი, მაყვალაი ჩემი იყო და... თემს რასა სთხოვ? შენ მოჰკალ ჩემი, და სისხლსაც მე ავიღებ!

ონისემ შეჰხვდა და გაიღიმა.

— მომკალ, მომკალ! დასძახა იმან გახარებულმა და მკერდი უფრო მეტად გადაიწია.

ხალხი გაშტერებული იდგა და ვერ გამოერკვია, რა

ჰხდებოდა. ყველანი გაჩუმებულიყვნენ, გაჩუმებულიყვნენ ისე, როგორც ქარიშხალს წინად ჰაერი, რომელიც გრგვინვად გადაქცევას აპირებს.

— მოგკლავ, მოგკლავ, ღთის მადლმა! ერთბაშად მოი-
სმა და ხანჯალმა ჰაერში იელა, გათრთოლდა და გაიკრი-
ალა.

ხალხი შეირყა, გაქანდა იმ მხრისაკენ, მოეხვია მოჩხუ-
ბართ და შეჯგუფდა, ბურთად შეიკრა. რამდენსამე წუთს
ასე გაუშლელად ღელავდა და გამოურკვეველს მოძრაობაში
ტალღასავით მიქან-მოქანავდა; გაიშალა, გაიფანტა და ხმა-
მადლად ყვირილი დაიწყო:

— სიკვდილი მოლალატეს, სიკვდილი!..

იმ ადგილზედ, სადაც პირველად შეჯგუფებულიყვნენ,
დარჩენილიყო რამდენიმე კაცი, რომელთაც გაბრაზებული,
ფერმიხდილი და სახე არეული გელა ეჭირათ; და იქავ, იმათ
ფეხებთან ეგდო ონისე. გელას ხანჯალს მკერდი გაეპო. მის-
თვის. სულთ-მობრძავი უწყალოდ იგრიხებოდა და აქეთ-იქით
აწყდებოდა, ცდილობდა წამომდგარიყო, მაგრამ ძალა თან-
დათან აკლდებოდა და მისი მეცადინეობა ამაოდ რჩებოდა.
ბოლოს შეჰკრთა, ორივე ხელები გაპობილ მკერდთან მიიტა-
ნა და ფერ-დაკარგულმა მთრთოლვარე ტუჩებმა ჩუმად, ნი-
ავსავით წყნარის თრთოლვით, მკაფიოდ წარმოსთქვა:

— უფალმა შეგივალოს, გელაუ!

კიდევ ერთი შეჰკრთა, გაიზმორა, დაიკვნესა და საუკუ-
ნოდ გაუნძრეველი დარჩა...

მეტად ძნელი და შესაძრწუნებელი სურათი იყო, რომ
მისი მნახველი ხალხი გულ-გრილად დარჩენილიყო; ძალ-ღო-
ნეს მოკლებული, უიარაღო კაცი, თემს შემოხვეწებული,
თემს, ყრილობის დროს, თვალწინ მოუკლეს! გელას გაბე-
დულობა მეტად საზიზღარი იყო, საკმაოდ დასამცირებელი
კრების თავ-მოყვარეობისათვის, რომ უიარაღო კაცის მკვლე-
ლისთვის გულგრილად შეეხედათ.

— მოვკლათ, დავახრჩოთ, ჩავჰკუწოთ! იძახდა ხალხი და მისი ხმა ჰაერში ცის გრგვინვად გაისმოდა.

ყველა მზად იყო მონაწილეობა მიეღო ამ კაცის წვალებაში და ყველა სცდილობდა, რომ უმეტესი სატანჯველი მოეგონა მისთვის.

ერთად-ერთი ჯმუხა იყო თავ-ჩაკიდებული, მწარედ ჩაფიქრებული და ხმა-ამოუღებლად მწარე ფიქრს ეძლეოდა.

ერთბაშად აიღო მან თავი და მჭმუნვარებით მოცული სახე გამოუჩნდა. აშკარად ეტყობოდა, რომ მის გულს სევდა ლოდოდ დასწოლოდა, ძალას ატანდა და თავი სიმძიმის ქვეშ უწყალოდ სრესავდა.

— თემო! დაიძახა ერთბაშად და მისმა ხმამ თრთოლვით გაიზრინა ჰაერში.

ყველა სწრაფად გაჩუმდა, გაქვავდა და სმენად გარდაიქცა.

— საძირკველი შეირყა და ცა ჩამონგრევას აპირებს... ხალხი წახდა და თემის პირი ირღვევის... ნახულით თოლთ მიბნელებების, გაგონილით სმენა მეკარგების!.. რაი ვთქვა?.. რაი გითხრათ?.. ცრემლებ-მორეულმა წამოიძახა ჯმუხამ და ქუდი მოიხადა. მჭმუნვარებით სავსე პირი-სახე მოხუცისა მთლად თრთოდა, შუბლი დაჰნაოქებოდა და ცეცხლ-მოღებულის გულითგან ამოხეთქილი ქშენა სულს ძლივს-ღა აქცევინებდა.

— რაი ვთქვა?.. რაი გითხრათ-მეთქი? განიმეორა იმან და ორი მღუღარე ცრემლი მარგალიტსავით გადმოეკიდა ქუთუთოებზედ: — ვხედავ — ვიღვეით!... ჩვენობა აღარაა... ვიტრო, თავს ვიცა... შეუნდო შემცოდეთა, თუ შევაკვდე?! თქვენ თავად ჰნახეთ, რაიც ჩაიდინა გელამა... მაგის სიკვდილი რაი ვახდა?... ერთის მოკვლა თემისთვის არც მადლია და არც სახელი .. კაცის კვლა არც უფალს ვამების...

— არ იქმნების, არა! ერთ-ხმად, თითქოს ერთის კაცი-საგან, გაისმა თემის ძახილი: — გელა მოკვდების!

— სუთ-ღა, გაჩუმდით! შეჰყვირა ჯმუხამ და ისევ სი-

ჩუმე ჩამოვარდა:— გული მეუბნების, ნუ მოვკლავთ, ნუ მოვკლავთ-მეთქი, მაგრამ გუნება ცხოსაც მეუბნების...

— სიკვდილი გელას, სიკვდილი!

— იქმნება სჯობდეს, არ ვიცი!.. იქმნება ცოდო-ბრაალი, რაიც ჩვენში ტრიალებს, მსხვერპლს ითხოვდეს... მე აღარ ვიცი, ხალხო, და რაი ვქმნათ?..

გელამ შეგვარცხვინა, გელამ გაგვაწბილა, გელას სიკვდილისაგან ვერც ვინ ვერ იხსნის!... აყაყანდა ისევ ხალხი.

— ჩაგონდით, ხალხო!.. ცოდო-ბრაალს კიდევ ცოდო არ მიუმატოთ... ღმერთმა ხელი აიღო ჩვენგანა და მეტად ნულარ შევრისხავთ!

— სიკვდილი, სიკვდილი!..

— კარგი... წარმოსთქვა ჯმუხამ, მოიწმინდა თვალები და დაუმატა:— გელა რომ ჩემი ღვიძლი შვილი ყოფილიყო, ღვთის მადლმა, მე თავად ჩემის ხელით გავუზობდი მკერდსა, ამოვუღებდი გულს და უკანასკნელს წვეთამდის გამოვსწურავდი იმ სისხლს, რომელსაც ჩვენობა აღარ ეტყობა... გელა უცხოა. მარტო თავს ვერ ვენდე და გულს ვერ დავუჯერე... თქმულია: „ხმა ღმრთისა და ხმა ერისა“... იმად დაგეკითხეთ. თქვენ გინდათ გელა მოკვდეს და მეც თქვენთანა ვარ... უთქვენოდ სულსაც ცხონება არ უნდის... გელამ გვიღალატა, გელამ თემის პირი გასტეხა, გელამ ხალხი შეარცხვინა, — მაშ მოკვდეს გელა!

— მოკვდეს, მოკვდეს! აჩქარდა ხალხი.

— და მოკვდეს ისე, რომ მაგის სიკვდილი დამრჩოთ სახსოვრად დარჩეს.

— ჩავქოლოთ, ჩავქოლოთ! იგრიალა ხალხმა და ხელში ქვა-აღებულნი მიეხვია გელას. ავარდა მტვერი ხალხის მოძრაობისაგან და ყოველისფერი დაჰფარა. მოისმოდა რაღაცა დაყრუებული გრგვინვა, გრიალი და ქვების ჩახი-ჩუხი. ბოლოს ყოველისფერი შესწყდა, გაყუჩდა ზე გაჩქურდა. ხალხი გამოვიდა ავარდნილის კორიანტლიდან, რომელიც ჯერ ისევ ჰაერში

ტრიალებდა და იმ ცოდვის ადგილისაკენ აღარ მიუხედნია. ისე გასწია შინისკენ დარწმუნებულმა, რომ თავისი ვალი აღასრულა.

დაცარიელდა კრების ადგილი. ყველა დაწყნარდა და დამშვიდდა. მხოლოდ ავარდნილი მტვერი ჯერ კიდევ ირეოდა. ერთბაშად დაჰბერა ქარმა და ისიც გაანქრია... იმის მაგიერ იქ გამოჩნდა ერთს ადგილს მიგრძობებული ღორღი, რომელშიაც ხალხისაგან ჩაქოლვილი გელა იყო ჩამარხული. ეს გახლდათ საქოლავი თემის მოლალატისა და ხალხისთვის მოსაგონებელი თავიანთის წარსულისა.

განვლო რამდენმამე წელიწადმა და აღწერილის თემობის მოძღვრის ონოფრეს განთავისუფლების შესახებ შემდეგი ცნობა მოუვიდათ:

„ონოფრეს ეპატია დანაშაული, მაგრამ ამ გარდაწყვეტილებამ მოხუცს ველარ მიუსწრო: ქალაღდის მიღებამდის იგი უკვე გარდაცვლილიყო“.

აღ. ყაზბევი

ი ღ ი ლ ი ე ბ ი

ყამთარა

(ყმაწვილის მოგონება)

საშობაოდ დაგვითხოვენ, დავისვენოთ ცოტა ჩვენა.. გასწი, ბიჭო, სოფლისაკენ, გასწი, ბიჭო, შინათკენა!.. იქ, ახალს წელს, დედ-მამასთან, შევეგებოთ სიხარულით, და ნაშობევს ახალ სწავლას შევუდგებით უფრო გულით..

ამ ტკბილ ფიქრში გავიხედე ფანჯრიდამა, მცცა ელდა: დღე იყო და მზე არა ჩნდა: ჩამოზნელდა, ჩამოზნელდა! ცა, ხმელეთი, დაგვიღონდა, ლეგა ღრუბლით დაბურულა, არცა სწვამს და არც ქარი ჰქრის, დილა ბინდად მიწურულა; აგერ-აგერ თეთრი ფერფლიც, ნაზად, წყნარად, ცვივა, ცვივა, ჰაერში კი სითბო არი, არა ცვივა, არა ცვივა!

თოვლი მოდის... აგერ თოვლი ამიჭრელდა, ამებლარდნა,
მოუხშირა, მოუხშირა, წამობარდნა, წამობარდნა...

ვხედავ, ვხედავ, დაგვიზამთრდა, მომაგონდა მე ზამთარი.

მომაგონდა პაწიობა, მომაგონდა მე სახლკარი;

მახსოვს, როცა ბაღლი ვიყავ, მიხაროდა თოვლის მოსვლა,
თოვლის გუნდის გაკეთება, სროლა, თოვლში გორვა, მოსვრა.

შვილდ-ისარით შაშვსა ვსდევდით, ჩიტს უდგამდით კაკანათსა,

ლასტს ვუგებდით ბელურაებს, ვერ მხედავდნენ მუხანათსა,

შევეებმოდით მე ციგაში და ზედ მიჯდა გოგიელა;

გადაბრუნდის ჩვენი ციგა, — კოტრიელა, კოტრიელა!..

ბიჭები თავს შევიყრიდით, ვბტოდით, ვჭიდაობდით ყველა,

ხან ერთი ძირს; ხან მეორე, — ჰერი ბიჭო, კოტრიელა!..

დალაღუნნი, გათოშვილნი, მოვდიოდით ღამე შინა,

მაგრამ ყინვამ და სიცივემ ვერც ერთი ვერ შეგვაშინა...

მეორე ღღეს ყინულზედა ვცურაობდით ნელა-ნელა...

უკან კობი, შუბლზედ კობი, კოტრიელა, კოტრიელა!..

რ. ერისთავი

ა ღ დ გ ო მ ა

შუალამე გადავიდა, ასტყდა, ასტყდა, ზარის რეკა;
დიდი ზარიც ბოხს ხმას აძლევს, ზარბაზანმაც დაიჭექა!..
ადეგ, გიგო, ადე, ადე! ხალხი მიდის საყდრისკენა,
ადე ჩქარა, ტანთ ჩავიცოთ, დავგვიანდით მარტო ჩვენა..

ყველა ახლით მოკაზმულა, ხელთ უჭირავთ კელაპტრები;
ადე, ბიჭო, ტანთ ჩაიცვი, მაგ საბანში რაღას ძვრები?!
აგერ ზარებს მოუხშირეს, ხალხი იყრის მეტანიას,
საყდრები სულ ლაპლაპებენ, გარს უვლიან ლიტანიას!..

მოვიკაზმეთ და გავსწიეთ, ეკლესია მხიარულობს,
ყველას ტუჩზედ ღიმი უქრის, მღვდელი გალობს და ლოცუ-
ლობს!..

აგერ მღვდელმა შეიძახა: „ქრისტე აღსდგა!..“ ზე ჩვენც ცქვიტად
ვუბასუხეთ სუყველამა: „ქეშმარიტად! ქეშმარიტად!..“

ქრისტე აღსდგა! — მიყვარს ეს ღღე — მიყვარს, მიყვარს, მიყვარს დიდად; მოდი, გიგო, გადაგკოცნო! „ქრისტე აღსდგა!“ — ჭეშმარიტად!.. მოდი, კვერცხი კვერცხსა დაეკრათ, მაგრამ იყავ ღეკირკიტად.. „ქრისტე აღსდგა! ქრისტე აღსდგა!“ — „ჭეშმარიტად! ჭეშმარიტად!..“

რ. ერისთავი

ბ ზ ო ბ ა

ბზობა არის, ბზობა არის! წამო, ვანო, საყდარშია, იქ ლაპლაპებს კელაპტრები, ნათელა და კაშკაშია... იქ მოგვცემენ ბზის ტოტებსა, დავითვალოთ ზინზილები, თუ შეგვხვდება ბლომად, მაშინ მოგვივა ჭინახულები!.. ბზა გავირჭოთ ქუდებშია, აღარ დაგვძლევს წლეულს ყვავი, არ დაგვცარავს სწავლაშია, ჯეჯილს მიაფაროს თავი.

წამო, ბიჭო, საყდარშია, კვირაა და ბზობა არი, კარგი ღღეა, ქრისტეს ღღეა, ყველასათვის გასახარი!!.

ოსტატმა სთქვა: „ღღეს ბზობაა და საყდარში გვმართებს კრძალვა!..“

აი, ვანო, რა მიაშბო, მე ოსტატმა რა მასწავლა:

ქრისტე ღმერთი ქადაგებდა და ჰკურნებდა სნეულებსა, აღადგენდა მიცვალებულს, ხსნიდა ეშმაკეულებსა;

იწყალებდა გლახაკებსა, არ იმხელდა თავის თავსა,

სიკეთის გზას ასწავიდა და სდევნიდა ყველა ავსა...

ერთს ღღეს შეჯდა კიცვსა ზედა, თან იახლენ შავირდები...

გაემგზავრნენ, მას მისდევენ მოწაფენი ქვეითები...

შებრძანდა იერუსალიმს, შეიძრა ხალხი ერთიან,

მოაქვთ და მოჰყავთ საპყარნი, მიწაზე პირქვე ერთხმიან,

უფენენ დანაკის-კუდსა, მწვანე შტოებსა მრავალსა,

სამოსელს, ტანით განაძრობს, უფენენ იმის სავალსა;

ხმა ისმის ხალხის ზრიალის, ვედრება, ლაღადებანი,

დიდება მოძღვრის, ღვთის ძისა, კურთხევანი და ქებანი:

„ოსანა მალალთა შინა“! და ამ გვარივე ხმა ყრმათა:

„კურთხეულ არს მომავალი, სახელთა უფლისათა!“

შებრძანდა მოძღვარ დიდებით, სდევნა ვაჭარნი ტაძრიდან, მტრედთა მყიდველნი, ზარათნი, მოსულნი აქვე ბაზრიდან.

ეს ყოფილა ქრისტეს დროსა და დღეს ნიშნად ბზობა არი; ყველა მიდის საყდრისკენა, ღია არის საყდრის კარი...

წამო, ბიჭო, საყდარშია, კვირაა და ბზობა არი, კარგი დღეა, ქრისტეს დღეა, ყველასათვის გასახარი!

იქ მოგვცემენ ბზის ტოტებსა, შიგ გავიჭოთ ქუდებშია, ეშმაკი ველარას გვაწყენს, შეძვრეს თავის ბუდეშია!...

გ ა ზ ა ფ ს უ ლ ი

რ. ერისთავი

თოვლი ატირდა ლანქერად, აღიღდა ჩვენი წყლებია,

ბაღლებს უხარის, დარბიან, პაპას გაუთბა ძვლებია;

მიმჯდარა ბერი მყუდროზე, ყავარჯენს მისჩერებია...

ქვეყანამ გამოიღვიძა, სიცოცხლე მოსწყურებია!..

წეროებს ვხედავ ცაშია, დამწყკრივდნენ როგორც ისარი,

წინა უკანას ხმას აძლევს, უყვირის როგორც ციცარი,

არც სცილდებიან ერთმანეთს, ვით ძმა ძმას შენაფიცარი,

შიფრინვენ ჩრდილოეთისკენ, იმათი წესი ის არი...

აგერ მერცხალმაც ჰაერში რა ცელქად შეინავარდა,

ბუხს იჭერს კამარაშია, ელვაებრ ფრთები ამარდა,

აგერ წყლის სარკეს გაეკრა, მაგრამ შიგ კი არ ჩავარდა,

იამაც სუნი მოგვფინა, რა ზამთარს სული გავარდა.

სუყველა ხარობს და გალობს, სირი იმზადებს ბუდესა,

სახნის-საკვეთსა სწვერავენ, ბოსტანს უფლებენ ზღუდესა,

ბუნებაც ჰყვავის მრავალ-ფრად, დეე ცივს ზამთარს ჰშურდესა.

ამ გვარი ძალა, სიცოცხლე, ვინ არის, რომ არ სწყურდესა?!.

ზ ა ფ ს უ ლ ი

რ. ერისთავი

გაზაფხული გაგვიფრინდა, გაითოხნა სიმინდები,

თივა დადგეს, ანეულსა დასდგომია ამინდები.

აგერ, აგერ ყანებშია „ჰოლოპუმას“ იძახიან,

ჩამოგვიცხა, ჩამოგვიცხა, ქერს მორჩნენ და პურსა მკიან...

მტრედი, გვრიტი და ქედანი იქ ირევა ნამჯაშია,
მაგრამ მომკლებს ვინ აჯობებს მღერასა და გარჯაშია!
შახე იმ ერთს, გულ-ვალედილს, თავზე ქუდი არა ჰხურავს,
ხელსახოცი შუბლს წაუკრავს, დასძახის და ოფლოში ცურავს!

შახე ერთი მეთაურსა, შახე იმის ნამგლის ტრიალს!
ყური უგდე მუშის გუგუნს, ყური უგდე იმათ გრიალს!..
აბა შახე რა ერთგულად ყველა ყანას ეტანება...

მღერიან და კიჟინობენ, „ჰოოპუმას“ იძახიან,
ჩამოგვიცხა, ჩამოგვიცხა, ქერს მორჩნენ და პურსა მკიან...
ყველა ცდილობს მეტი მომკოს, ეჯიბრება აქ ძმა ძმასა,
იძახიან: „ულო, ულო!“ მეძნეული უკრავს ძნასა.

მღერიან და კიჟინობენ, „ჰოოპუმას“ იძახიან,
ჩამოგვიცხა, ჩამოგვიცხა, ქერს მორჩნენ და პურსა მკიან.

რიგი მიაქვთ საძნე ურმით, რიგსა ჰლეწენ სოფელშია,
წვრილ-ფეხობა კევრზედ უდგა, ხარი ხენგშის უღელშია...
ქალი, კაცი, გოგო, ბიჭი, ეზიდება ზამთრის სარჩოს..
— ვაშა, ვაშა, მუშა ხალხსა! ღმერთმა იმათ გაუმარჯოს!

რ. ერისთავი

რ თ გ ე ლ ი

ყურძენი დამწიფებულა დახე, როგორ წითლად ღუის,
ჩქარა, ჩქარა, რთველი, თორემ კოლო, ბუზი, თავს დაჰბზუის.
შეიკრიბნენ მკრეფავები, ამოუდგნენ თითო ვაზსა,
ყურძენს სვლებენ, იცინიან და მოაბეს მხარი მხარსა;
მტევნებს ჰკრეფენ, ჰგლეჯენ, სჭრიან, გაჰკრეს, გაჰკრეს ვე-

ნახს ხელი,

კალათები იზვირთება—და შეიქნა ხშირი რთველი!..
საურმეზე გოდრები დგას, კალათს სცლიან ზედი-ზედა...

აბა, ბიჭო, მარნისაკენ, თორემ ძლიერ გაიჭედა!..

იკიდებენ მძიმე გოდრებს სიცილით და ღიღინით,
ურმით მიაქვთ საწნახლისკენ ნება-ნება, კრიჭინითა!...

აბა, გიგო, კრჩხა თუ გინდა, ან ჯაგანი, ან აკილო, შენი წილი ზამთრისათვის მოდი ზურგზედ წამოგკილო... ჩვეულება ესრეთი გვაქვს, ხილს ვინახავთ საზამთროსა, ყურძენი სჯობს შესანახად ნესვებსა და საზამთროსა...

მზე ჩავიდა, საწნახლიდან მოწანწკარებს ტკბილის წყარო. აბა, ბიჭო, შეადექით, ახლა წურვას მოვუჩქაროთ!..

ბიჭებმა ფეხთ დაიბანეს, შემოადგნენ საწნახელსა, გადიან და გამოდიან, უმაღლიან ყურძნის რთველსა.

აგერ ტკბილმაც მოიმატა, ძლივსღა იტევს მოკლე ღარი, ჩქაფა-ჩქუფით მოჩქრილებს, ქვევრი დახვდა უმაძღარი!..

დაილოცა ღვთის ნაკურთხი, ჩვენის ოფლით მონაგარი, მაშ პირველა ღვთისთვის იყოს—ზედაშე და კელაპტარი!..

რ. ერისთავი

შ გ ი დ ნ ი ვ ა წ თ

წინ შემეჩება გოგონა, ტურფა, თმა-ხუჭუჭიანი, რვა წლის თუ იყო ბალანა, სახე მეტყველი, ჭკვიანი, რომ დამინახა, შეჩერდა, ღიმი უქროდა პირზედა; სულაც არ შეკრთა, იცდიდა, იქვე გზის განაპირზედა.

მაშინ სოფლური ჩითკაბა შევნიოდა, როგორც ველია, წინ წავდევ მისაფერებლად, თმაზედ გადვუსვი ხელია, მერე წყნარის ხმით და ტკბილად შევკითხე ალერსიანად:

— „ნეტა და-ძმანი თუ გყვანან?—სულ რამდენი ხართ ძმინად? "

— „შვიდნი ვართ!—მითხრა—ბატონო: ორი გემზეა ზღვაშია, ორნი სოფლებში წავიდნენ, სამუშაოზედ მკაშია, ორნი და-ძმანი დავმარხეთ—ივადმყოფეს მწარედა, ერთაც მე, დედასთანა ვარ... დიად, შვიდნი ვართ სწორედა“...

— „რას ამბობ, გოგო? თუ ორნი თქვენ მიწას მიაბარეთა, ხუთნი ყოფილხართ მაშ ეხლა, ყველანი შინ და გარეთა?“...

— „არა, დედას მზემ, ბატონო!.. შვიდნი ვართ სწორედ და- ორი აქ ასაფლავია—ერთი მე, ოთხნიც ხომ სხვანი?“... [ძმანი:

— „კიდევ!.. ვერ მივხვდი, მგონია?.. აბა რას ამბობ, დაიავ?.. ხუთნი ყოფილხართ, თუ მართლა ორი აქ ასაფლავია.“

— „შვიდნი ვართ, ძიავ, დედას მზემი.. ვერ მიგახვედრე?.. რა მომსულ ათი ბიჯი არ არის ჩვენიდგან სასაფლაომდის... [დის?!.. მე იქ ზაფხულში წინდას ვქსოვ, ვზივარ და ვუმღერ და-ძმასა, მთვარე გვინათებს ლამაზად, სხვა ძმები ზიდვენ შინ ძმასა... ზოგჯერ ყველს და პურს მოვიტან, იქვე ვქამ ტკბილად ვახშამსა, ხან იქვე წამოუწევები და მივიძინებ ერთს წამსა...

ჩემი დაია კეკელა, ავად რომ გახდა, იწვალა, მოგვშორდა, მორჩა ტანჯვასა, იმას უშველა ფუფალამ... დავასაფლავეთ... როცა რომ ამწვანდა ბალი და ველი, თან წავიყვანე ტიტოც და კეკელასთან მიველი...

იქ ვითამაშეთ, ვიცელქეთ, იები ვკრიფეთ მთელ დღესა... დაზამტრდა, ტიტოც მოგვიკვდა, გვერთ მოვუწვინეთ კეკესა!“..

— „მაშ რამდენი ხართ, პაწიივ?.. ორნი თუ ზეცას არიან?.. ხუთნი იქნებით თქვენ ეხლა, რომ ჩაუფიქრდებ გვარიან“....

— „არა, ბიძიავ, შვიდნი ვართ... არ მოკვდეს ჩემი თავია!“..

— „ხუთნი იქნებით, გოგონავ, ორნი თუ ასაფლავიან!“...

— „რა ვქნა, რა წყალში ჩავარდებ? — იძახდა: — თუ მწამს ღმერთთია!...

შვიდნი ვართ, შვიდნი, დედას მზემი, ყველა და-ძმანი ერთიან“..

რ. ერისთავი

იბავ-არაქნი ს. ს. ორბელიანისა

ზანძვარი მცურავი

მცურავი ერთი მოჰქონდა წყალსა. სთქვა: „ღმერთო, მიშველეო!“ მეორე ამხანაგმა უთხრა: „ხელი გაიქნიე, გახვალ და ნაშველი იქმნებიო!“..

ერთგული ამხანაგი

ორნი ამხანაგნი ნადირობდენ. ხევი იყო და ხევს გაღმამოღმა რონინებდენ. ერთ ამხანაგს დათვი შემოეჭიდა და

ქვეშ ჩაიდვა. მეორე ამხანაგმა უყვირა: „გაუშვი ეგ დათვი და წამოდი, სხვა საქმე გვიძსო!“ მან დაუძახა: „დათვი არ მიშვებს, თვარა მე წელანვე გაუშვებდიო!“

ქორი და იხვი

ერთმან ქორმან ერთი იხვი შეიპყრა და ჭამა ენება. იხვი ეგრევე უვნებელი, ცოცხალი ეპყრა. ზეიდან მონადირისაგან შეშინებულმა ერთმან კაკაბმან ჩამოუარა. ქორი წაეტანა, ამასაც დავიჭერო. იგი იხვიც ჭანგიდამ დაეხწია, წაუვიდა და ველარც კაკაბს მოეწია. ორივე დაეკარგა.

წყალი და ცხრილი

კაცი ერთი მდინარის კიდეს იჯდა და ცხრილი ხელთა ეჭირა. ჩაყვის ცხრილი წყალთა და, რა აივსის, სთქვის: „ვისაც ღმერთი მისცემს, ესრე მისცემსო!“ ამოიღის ცხრილი და, რა წყალი გაედინის, სთქვის: „ვისაც წაართმევს, ესრედ წაართმევსო. ღმერთმან, ბედი კარზედ გვისვიანაო!“

მოხეწებული ვირა

ერთი მგელი მოუხდა ვირსა, შექმას ჰლამოდა. ვირმა უთხრა: „ვიცი, შემეჭამ და ეს ანდერძი აღმისრულე: ქაჩაჩში ლურსმნის ნატეხი დამრჩა და იგი აღმომიღეო!“ მგელმა პირი მიჰყო, უნდა აღმოუღოს. ვირმა წიხლი ჰკრა, კბილები ჩაამტვრია, ვირი ველარ შეჭამა. მგელმა სთქვა: „მამა ჩემი ხარაზი იყო, მე ნალობანლობას რა მრჯიდაო?“

ობოლი და მისი დედა

იყო ერთი ობოლი მარტვილი. რა მოიზარდა, დედას ჰკითხა: „დედავ, ყოველს კაცს მამა უვის, მე რად არა მყავს?“ დედამ უთხრა: „შვილო, შენც გყავდა, მაგრამ წყალმა დაა-

რჩო.* შეიღმა უთხრა: „მას წყალზე ხიდი არ იდვა, მას ზედ გამოსულიყო?“ დედამ უთხრა: „იდვა, მაგრამ შორს იყო.“ შეიღმა ურხრა: „ასე შორს იყო, რომ აქამდე ველო, ვერ მოუარდაო?“ დედას გაეცინა და ეგრე უთხრა: „თუ მაგდენი გაესინჯა, არც კი დაირჩობოდაო.“

ძაღვები და მკელი

ერთი მძორი იდვა ადგილსა ერთსა. შეიღი-რვა ძაღლნი ეხვივნ, სჭამდნენ მძოვრსა, იღრინებოდნ, შუღლობდნ და ჰკბენდნ ერთმანეთსა. ჰნახეს მგელი მომავალი, მათ შუღლი, ღრენა და კბენა გაუშვეს, ერთად შეუტიეს და მგელი გააძეს. მოიქცნენ და მასვე მძორზე ისევ შუღლი დაიწყეს. რამდენჯერ მხეცს ჰნახევდნ, მას ერთ-პირ დაუხვდიან და მერმე ეგრევე შუღლობდიან.

ქოტო

ერთმა კაცმა სთქვა: „ოთხი ძმანი ვიყვენით ცოლიანები. შემომადგა ცოლი ჩემი და ეგრე მეტყოდა: „თუცა შენ ძმათა გაეყრები, ესეთი დიაცი ვარ, პურს პურიტ გაქმეო“. დღე ღამე არ მომასვენა. რა ძმას გავეყარე, ვუთხარ: „პურიტ პურის ჭამა რა არის, მაჭამე-მეთქი!“ შეჰქმნა კორკოტი და წინ დამიდვა, პური ხელთ მომცა: „აჰა პური და პურიტ სჭამეო, ჯალაბნი მძულდნენ და გავეყარეო“.

წაჯე-უკუჯეგობის მასწავლებელი

ერთმა კაცმა სთქვა: „რვანი ძმანი ვიყავით. შემომადგა ცოლი: „თუცა შენ ძმათ გაეყრები, ასე გაგამდიდრებ, წაჯე-უკუჯეგის ცეცხლს ავინთებ“. ღონე ვეღარ დავიდევ. გავეყარე ძმათა. ზამთარი იყო. დამსვა და აანთო ცეცხლი. მომიტანის ჩალა, დააყარის. რა აენტის, უკან უკუვჯდი, რა შემცივდის, წინ წამოვჯდი. ეგრე მიყვის. ვჰკითხე: „რა არისეს“

მეთქი?“ მან მითხრა: „ძოღან დაგპირდი, წაჯე-უკუჯეგის ცეცხლს აგინთებ და იგიაო“. ეხლა ვაგებით ვიარები“.

მეხილე და მწყემსი

ბაღდადის ქალაქსა წესი იყო, რა მეხილესთან კაცი მივიდის, ორი ფული მისცის, რაც ენების, ეგოდენი ხურმა შესჯამის. ერთი გარედ-მყოფი მწყემსი მივიდა, განწესებული მისცა, დაჯდა და ნახევარ მარჩილისა. ხურმა შესჯამა. მეხილემ უთხრა: „ძმაო, ბევრს ნუ სჯამ, გულს დაგწვავსო!“. მწყემსმა უთხრა: „შენ ნუ იურვი, ვისაც გული დაეწვის, მე ვიციო!“

კატა და ლომი

ერთი კატა დაიარებოდა. ჰნახა, ერთი ძუ ლომი მომკვდა-რა და ერთი ლეკვი დაჰრჩომია. წაიყვანა და ზრდა დაუწყო. რა გაიზარდა, დიდი შეიქმნა, დაიწყო ნადირობა და ნადირის ჯამა. დღესა ერთსა ნადირი ვერ იშოვნა, თავის გამზრდელი კატა მოინდომა შესაქმელად. კატამ რა შეიტყო, ხეზედ გავიდა. ლომი ძირს წამოუწვა. უთხრა: „ჩემო დედის უსაყვარლესო და დამარჩენელო გამზრდელიო! ყოველი შენი ზნეობა რომ მასწავლე, ეგ ხეზე გასვლა რად აღარ მასწავლეო?“ კატამ უპასუხა: „ეს ჩემთვის შევინახე, რა ესრე გამიჭირდება, მომეხმარებაო.“

მელა და წერო

მელამ წერო აწვია, ოსპი შეუგბო და სპილენძის თეფშზე დაუსხა. ორთავ ჯამა დაუწყეს. მელი ენით სთქლაფევდა და წერო რას შესჯამდა თეფშზედ? თითო-თითოს თუ აიღებდა, მეორეს დღეს წერომ აწვია მელი. მუხლდო შეუგბო და პირვიწრო ქოთანში ჩაუსხა. ორთავ ჯამა დაუწყეს. წერომ ნისკარტი ჩაჰყო და ჯამა დაუწყო. მელამ ტუჩი ვერ ჩასტია, რასა სჯამდა? იწყინა მელამ, აუმტერდა და შეამყრალო. წეროს ეწ-

ყინა და თვალთ შეასკინტლა. ანუ მათი სიტკბო და წყალობა რა იყო, ანუ მათი რისხვა და მტერობა?

ვიანი და მგელი

ერთი კაცი იყო. ერთი დაღლეტილი ვირი ჰყვანდა. წაიყვანა და საძოვარზე დააბა. თვითან მიღმა დაჯდა და ყურება დაუწყო. მოვიდა კაქკაქი, ზურგზე შეაჯდა, დამბალს ხორცს გლეჯა დაუწყო. ვირი დაბმული იყო, ვერ აეშვა და ტლინკვა დაიწყო. რამდენჯერ ვირი ტლინკს შეჰყრიდა, მისი პატრონი კაცი სიცილით ჰბნდებოდა. ტყიდან ერთი მგელი უყურებდა და სთქვა: „მე თუ მას ვირთან მნახვენ, ამ სოფლის კაცი და ძაღლი სრულებით მე გამომეკიდება, და აგერ ვირი ლამის კაქკაქმა შესჭამოს, და პატრონი ჰხარობსო!“

ვიანი, ვეფხი, მელა და მგელი

ერთი ვირი გლახაკისა კაცისა, მიჭირვებული და მჭლე, გაეპარა პატრონსა თვისსა და წავიდა. ერთს მალალსა ადგილსა დაისადგურა. ესეთი ადგილი იყო: დიდი წყალი ჩადიოდა, წყალთა პირსა ხენი მშვენიერნი იდგნეს, დიდნი კლდენი მოსცემდნენ, კორდნი მწვანენი ყვავილოვანნი. თურე ვეფხის სამკვიდრო იყო და მუნ დადგა. ვეფხი ნადირობასა იყო, მოვიდა, ჰნახა, დიდად ეუცხოვა და დიდად შეშინდა. რა ვირმა ვეფხი ჰნახა, თავისი სიკვდილის მოციქულობა ეგონა, ყურნი წაიციქვიტა და დიდად დაიყვირნა. ვეფხვს ესეთი შიშის ზარნი დაეცა, გზათა კვალი ველარ გაიგო, კლდებზე გარდაიჭრა და გაიქცა. მიმავალს მელა შეჰხვდა. სცნა შეჭირვებული მივიდოდა, თაყვანი-სცა და მოახსენა: „ნადირთ მეფეო, სად მიხვალ, ანუ რად დაგიღრეჯიაო?“ მან უთხრა: „ჩემსა სამეფოსა ერთი უცხო ბუმბერაზი მოსულა, მისის შიშით ველარ დავდეგ და გამოვეცალე, მით დამიღრეჯიაო.“ ჰკითხა მელამ მისი ამბავი. მან ყველა უამბო: სახე მისი, ოთხფეხობა, ყურ-

დიდობა, ხმა მალღობა, ფერი და, რა რამე სჭირდა, ყველა მელამ მოახსენა: „ეგე ვირია, ნუ მირბი, მას გავაძებ და შენ უზრუნველად განისვენე!“ ვეფხმა არ მოუსმინა; მელიც თან გაჰყვა, წავიდნენ. შემოეყარათ მგელი, თაყვანისცა და მერე მელას ჰკითხა: „რად შეჭირვებულა, ანუ სად მივა?“ მელამ მგელს ყოველივე უამბო: „ვირის გამოქცეული მირბისო, უშალე და არ დაიშალაო.“ მგელმა მოახსენა: „ნუ სწუხარ, ჩემი სადილია, დია მშიან, წავიდეთ, მის საქმეს მოგახსენებო!“ ვეფხმა ეგრე უთხრა: „თუ ჩემი ლალატი არ გნებავნ და მართალსა მეტყვით, ერთი თოკი მოიღეთ, შუა მე მოვებში და აქეთ ერთი მოვებით და იქით მეორე. ერთად მივიდეთ და, რაცლა დაგვემართოს, სამთავ სწორედ დაგვემართოსო“. წავიდა მელი, თოკი მოიპარა, მოიტანა, სამნივ გამოებნეს და ერთად მივიდნენ. რა ვირმა ესენი ერთად მისულნი ჰნახა, ვაება გაუმრავლდა, შექმნა ყვირილი და ზახილი. ვეფხი შეშინდა, მრჩეველებსა აღარა უსმინა რა, თოკი მოიზიდა, ორნივ დაარჩო, თვით გარდაიხვეწა. ბოლოს სთქვა: „თუ არ მას ადგილს, ჩემი ღარჩომა არ იქნება, წავიდე და მას ბუმბერაზს ვეყმო, ეგება დამინდოს, და ჩემს ადგილს კიდევ ვნახვიდე ხოლმე“. მივიდა ვირთან დიდის კრძალვით, შეეხვეწა და ეყმო. ვირს მისგან ეშინოდა და მას უფრო ვირისაგან. უბრძანა ვირმა: „რადგან მეყმე, კარგად დაგარჩენ, ჩემის სახლის უხუცესობას მოგცემ, ორს შეცოდებასაც შეგინდობ და მესამეს ერიდე!“ იყვნენ და განისვენებდნენ. გამოჰხდა ხანი, ვირს ეძინა, ვეფხვს ნავარდობა მოუნდა, წყალს გახლტა, მჭევლს კუდი დაჰკრა, ვირს წუნწკლი შეასხა; გაიღვიძა, იწყინა და დიდად დატუქსა. მეორეზე ვირი წყალში ჩავიდა, წყალი დიდი იყო, ვირი წაიქცა და დაიღუბა. შეიჭრა ვეფხი, თითონ ბატონს მოეხმარა და გამოიყვანა. ვირი მიზეზს ეძებდა, თუცა გავიცალოვო, გაუწყრა: „მე კალმახს ვნადირობდი, შენ რად გამომიყვანეო?“ ვეფხვს მესამე შეცოდების რიდი ჰქონდა და გარდაიხვეწა, იგი ადგილი ვირმა დაიმკვიდრა.

კუ და მორიელი

ერთი კუ და ერთი მორიელი დაძმობილდნენ. წავიდნენ გზასა და გასავალი წყალი დაჰხვდათ. მორიელი დალონდა, გასვლა არ ეძლო. კუმ უთხრა: „ზურგს შემჯექ, და მე გაგიყვანო!“ შეჯდა მორიელი ზურგზე. კუ რა წყალში შეცურდა, მორიელმა ზურგზე კბენა დაუწყო. კუმ ჰკითხა: „ძმაო, რასა იქო?“ მორიელმა უთხრა: „რა ვქნა, არც მე მნებავს, მაგრამ ასეთის გვარისანი ვირთ, მტერსა და მოყვარეს ყველას უნდა ვჰკბენდეთო.“ კუმ დაიყურყუმელავა, მორიელი წყალს მისცა და უთხრა: „ძმაო, არც მე მნებავს, მაგრამ ჩემი გვარი, თუ გესლიანს ხორცს არ გაიბანს, გასივდება და მოკვდება!“

იგავ-არაკნი აკაკისა

დათვის წვეულობა

დათვმა ლხინი გადიხადა,
მოიწვია მეზობლები.
გარეშენიც ბევრი ჰყავდა:
ტურა, მელა, კატა, მგლები.
უკეთესი მასპინძლობა,
უნდა ვსთქვათ, რომ არ ნახულა:
რა საჭმელი! რა სასმელი!
რა იყო, რომ იქ არ დგმულა?
გადაჰკრეს და სადღეგრძელო
სათვითავოდ გააჩინეს.
სამადლობელს სავსეს სვამდნენ,
წვეთი არვის შეარჩინეს.
გახალისდა დათუნია,
მოლხენით რომ სხვებიც ნახა,
თვისის ბოხის მაღალ-ბანით
„სუფრულიც“ — კი შემოსძახა.

გაოცებულს იმის სტუმრებს
მარტო ესეც არ აკმარა;
გადმოახტა სუფრას თავზე
და ლეკურიც დაუარა.

მელაკუდამ ტაში დაჰკრა:
„ამფერ! ჩემო დათუნაო!
როგორ გშვენის ეგ დავლური,
მაღაყები და ხტუნვაო!“

მაშინ მგელმა წასჩურჩულა:
„მელავ! ტყუილს ნუ ამბობო!
სასაცილოდ დაძუნძულებს,
და შენ მაგრე რად ამკობო?“

მაგრამ მელამ უბასუხა:
„ბრიყვი ხარ და სულელიო;
რას დავეძებ მაგის თამაშს?
მე სხვა რამეს მოველიო.

მოვუწონებ, — იამება,
გაბრიყვდება ამ ქებითო,
და ჩვენ კი რა გვენალვლება,
ვახშმადაც აქ დავრჩებითო.“

ხარაბუზა და ფუტკარი

ხარაბუზა ფუტკარს შეხვდა, მიაძახა: „გზა მამეო!
ვერ მიცანი, განა, ვინც ვარ? როგორ გამეთამამეო?!
თუ ვერ ატყობ თავს, ვინცა ხარ, გამიგონე, რომ გითხრაო:
შენ რომ ფრთებზე გამოგბმია, ღმერთიც მაშინ გაგიწყრაო!
ბზულილასა, ტყუილასა, შხამიანსა, მკბენარასო,
ვინ არ გიცნობს უსაქმურსა მფრინავს, მოუსვენარასაო?!
მე კი დარბაისლად მცნობენ, შრომისა ვარ მოყვარეო...
ჩემთვისა ვარ — არავის ვკბენ, არ ვარ შენი მოგვარეო!
ქვეყნის თვალში მე სულ სხვა ვარ, შენ სულ სხვა ხარ... ხომ ხედავო?“

ჩამოდექი, გზა მომეცი... ურჩობას ნუ მიბედავო!“

ფუტკარმა ეს უპასუხა: „ნუ მაცინებ!.. ხა-ხა-ხაო!
ვინც რომ ქვეყნად გაგაჩინა, ნეხვის ჭიად დაგსახაო!
ბევრს რომ შრომობ, ნუ თუ ფიქრობ, რომ შთა და ბარს ას-
წორებო?..“

მხოლოდ ფუნეს აგუნდავებ, იქვე ახლო აგორებო.

ის ხომ შენი საზრდო არის? შენს მეტს არვის არგიაო!

შენ აკეთებ... შენვე ზიდავ... საკუთარი ბარგიაო!

დარბაისლად იმუშავებ, რაღად ირბენ აბა შორსო?

ყოველს ფეხის გადადგმაზედ ნახავ, გინდა, შთელს გოდორსო!

მე კი სხვა ვარ... სულ სხვა მუშა და სხვა გვარად მოღვაწეო:

„ზეცის მუშას“ მეძახიან, არ ვარ მარტო სამიწეო!

მისთვის დავფრენ მოუსვენრად, რომ მოვსძებნო ყვაფილიო,

გულის წვენი ამოვსწუწნო, სამკურნალო რამ ტკბილიო.

შევუმზადო მით ქვეყანას თაფლი, ზეცას—სანთელიო,

რომ იქ წმიდად შეიწიროს და ანათოს აქ ბნელიო.

ვინც მე იმ დროს ხელს შემიშლის, ქვეყნის მტერიც ის არიო,

და მისთვის მაქვს მომართული გესლიანი ისარიო!“

ეს უთხრა და ფრთა გაშალა, მიაშურა ყვაფილებსა!

ღ ჩვენც ამ გვარს პასუხს ვკადრებთ ზოგიერთს ჩვენს ყმაწვილებსა.

ღ ა მ უ რ ა

ერთმა უგნურმა თავგუნამ იუკადრისა თავგობა;

დასწყევლა თვისი გაჩენა, ბუნების იწყო მან გმობა:

„იმ უსამართლო ბუნებამ თავვად რად გამაჩინაო?

მე სხვაგან ყოფნა მინდოდა, მან ჭერ ქვეშ მომცა ბინაო!

ვის ეკადრება თავგებთან კუდის ბზეკა და ლხენაო?

მე შემშვენოდა ჩიტობა, რომ მეწყო მალლა ფრენაო.

რომ ვინმე ჩიტად მაქცევდეს, გამომაბამდეს ფრთებსაო,

გავფრინდებოდი ერთს წამსა, გადავივლიდი მთებსაო!..“

რომ დაასრულა ეს ნატვრა, ნახა, რომ ფრთები ესხმება

და მეტის სიხარულითა საბრალოს თავს ბრუ ესხმება...
ზიზლით შეხედა თვის ტოლებს, დაუყოვნებლივ ავარდა,
ჩიტებში გამოერია, ამანაც გაინავარდა...

ჩიტებმა ახედ-დახედეს, სთქვეს: „ვინ მოსულა ესაო?
რა რჯულის ცხოველი არის? ჩვენთან ვინ გააწესაო?
თვალ-ტანადობა თავეს უგავს, ფრთები ასხია ჩვენიაო!
როგორღაც კეთილს სულს არ ჰგავს, ჭირი არის და სენიაო...
ეგება მტრებმა მოგზავნეს, შემოჩენილიც იყოსო...
არიქა, ფრთხილად იყავით, არავინ გაგვაბრიყოსო!“
დაჟღივლეს, ჩაუნისკარტეს, გაჰკრეს-გამოჰკრეს ბრჭყალები,
სისხლი აღინეს ღამურას, გამოუბნელეს თვალები!

დაღმა დაეშვა ღამურა, მიმართა ისევ ძველ სადგურს...
მაგრამ აქ უფრო შავი ღლე დაუდგა მაშინ უბედურს:
თავებმა აითვალწუნეს, აღარ მიიღეს, რომ ნახეს,
მივარდნენ ერთად საკბენად, „ჰკა მაგასაო!“ დასძახეს...

მაშინ კი მიხვდა ღამურა, რომ ანგარიში წაუხდა.
და მისი ნატვრა უგნური საჭირ-ბოროტოდ აუხდა!
გვიანდა იყო! გაფრინდა გაკიცხულ, თავს ლაფ-დასხმული,
ერთს ძველს ნანგრევში შეფრინდა და მოიბრუნა იქ გული.
მას შემდეგ ნანგრევში ბუდობს, დღისით ვერ ჩნდება სირცხვილით
და მუდამ ამას წრიბინებს კენესით და გულის ტკივილით:

„კრულ იყოს მისი სახელი, ვინც მთა გასცვალოს ბარზედა!
თვისს ტომის დამწუნებელსა ჭირი მიუვა კარზედა!
ნურავინ ისხამს სხვის ქურქსა და ნუ სცვლის თვისსა ენასა,
თორემ ბოლოს ღროს მოიმკის ჩემსავით ცრემლთა დენასა!
გადაგვარების მოსურნე ბუნებისაგან კრულია,
მისი პირადი ღირსება ყოველგან დაჩაგრულია!“

ბ ა ლ ა დ ე ბ ი

ქოროლლი

ქოროლლი სახელ-განთქმული მოღის და მოიმღერისა;
შეუბოვარსა, ძლიერსა არ ეშინიან მტერისა...

წინ შეეხეხა ვილაცა, თოფი ჰკიდია მხარზედა,
არ მოერიდა ქოროღლის, ფეხი არ გადგა ზანზედა...
ეწყინა ძლიერ ქოროღლის თამამი ქცევა მგზავრისა,
აენტო, გულში გაივლო ამოყრა მისის ჯავრისა...
მაგრამ ჯერ ჰკითხა უცნობსა, რაზედ თავნედობს იგია...
ან რა რკინაა, რომ იმას ზედ მხარზედ გადუკიდია?...
მგზავრმა არ გასცა პასუხი, მოიგდო თოფი ხელშია,
ჰკრა ყორანს, სული გაუფრთხო, გაჰგლიჯა შუა წელშია...
თავს ზარი ეცა ქოროღლის პირველად, რაც კი შობილა...
გაიგო, თოფი რისთვისაც, რა მოსახმარიც ყოფილა...
მაშინ წარმოსთქვა ვაჟ-კაცმა სიტყვა სწორი და მწარეა:
„ავი და კარგი გასწორდა, გასწორდა მთა და ბარია!“...

რ. ერისთავი

„ქალი აყვანა.“ *)

შილდის და ყვარლის საშუალ პაწა გორა სდგას ქუფრადა,
გაზაფხულია, მინდვრები ამწვანებულა ტურთადა,
ცხვარი გრილოში იცოხნის, დაყრილა ძხის რს ჯგუფადა,
ამათი მწყემსიც იქვე წევს, მოლი აქვს ნოხად**), სუფრადა-

აგერ მახლობლად გოგონაც ჰმწყემსავს ოცამდინ კრავებსა.
დანავარდობენ ბატკნები, შავ-თვალა იგრებს კავებსა,
თავს თუ აწონებს იმ მწყემსსა, შიგ თვალში უყრის თვალებსა,
მგელმა რომ კრავი მოსტაცოს, ნეტა ვის დააბრალებსა?...

ბიჭი აენტო შმაგივით, თვალეზი დააბრიალა,
წამოჯდა მარჯვედ, სალამურს ჩაჰბერა, ჩააწკრიალა;
ჩააკაკანა ხმა-ტკბილად, სევდის ხმით შეაზრიალა,
შავ-თვალას გული მოუკლა, გონება გაუტიალა...

მერე უზრახა დიაცსა: „მოლი აქ დავსხდეთ სწორადა,

*) „ქალი-აყვანა“ ერთს პატარა გორასა ჰქვიან და მდებარებს თელავის მაზრაში, სოფელ შილდასა და ყვარელს შუა.

**) ნოხი — იმერეთში ხალიჩას ჰქვიან.

გულის ჭირიმე, აქ შოდი, ცხორსაც ცხორი ჰყავს ტოლადა, მეყო ამდენი ობლობა, ნულარ დამაგდებ ობლადა, თავს ვანაცვალეებ შენს მზესა, ოლონდ წამამყე ცოლადა!“

თავი ჩალუნა გოგონამ, ჩაილიმილა დარცხვენით, თავი არიდა ლომ-გულსა, იცქირებოდა მარცხენით, მერე მიუგო შავ-თვალამ, სიამოვნებით, არ წყენით:

„მეც შენ ცეცხლშივარ, ბეჩავო, თუ შესძლებ, ამ ჭირსდამხსენებ თუ ამიკიდებ ზურგზედა, თანაც დაუკრავ სალამურს, (ნი... ძოლანდელებრივ ტკბილს ხმასა, გულის სალალოს, საამურს, ისე ამიყვან ამ გორზედ, — მაშინ მე თავი არა მშურს შენდა გულისა წამლადა, შენი ცოლობა მაშინ მწყურს“...

ბიჭმა მოიგლო ზურგზედა გოგონა, როგორც კრავია, თან სალამურზედ დაუკრა, რაც ტკბილი დასაკრავია, დაუკრა გოგოს საამო ხმა, გულის მოსაკლავია, შეუდგა პაწა გორასა, არ მოჰლაღვია მკლავია...

მიდის და მიდის ნელ-ნელა, უძგერს და უძგერს გულია, ძალზედ მიიწევს ზევითა, მუხლებში მოქანცულია; გაცურდა ხვითქში, გადმოსდის ოფლისა ნაკადულია, შემძიმდა ტვირთი ძვირ-ფასი, უწუხს ობოლი სულია...

ავიდა წვერზედ, გადმოსვა გოგონა, პირ-მზე ნათელი, მაგრამ თვითონ კი ვერ იძვრის, როგორც ნაცემი, ნათელი, როგორც უღონო, უძლური, ველარა ჰსუნთქავს ჯანმთელი, გაჰვარდა სული ბეჩავსა, გაქრა როგორც რომ სანთელი!...

იქვე სდგას დღესაც ის გორა, თითქოს მინდვრების მცველია, „ქალი-აყვანა“ დაარქვეს, რადგან იმ მწყემსის მკვლელია; იქ, ახლო-მახლო სოფლებში, სუყველა ამის მოქმელია, ასე გავიგე ყველასგან ამბავი ძველის-ძველია.

რ. ერისთავი

ფ ს ს ლ ი

რიონის მარცხენა კიდეს ერთი რუ ჩამოჩხრილობს, დაბურულს მთებსა ძირს უთხრის, შეჰყვირის, ზე შეტრიალობს;

ქვიდამ ქვაზედა მსტომარი, მალლა შეისვრის ზვირთებსა,
მოცორვებს, მოაკამათლებს თავის შხეფ-მარგალიტებსა.
სასიამოვნოდ გაშლილა მის ნაპირს ვაკე-გორია,
სამ მხრივ კლდით შემოზღუდული, ხელის გულივით სწორია;
ვარდ-ყვავილებით შემკული სამოთხეს მიემსგავსება,
იქ მიდის ყოვლი ფრინველი, ტკბილ-ხმოვანებით ივსება.
ამ ვაკე-გორის მახლობლად სჩანს ძველ დროდგანვე სამარე,
რალაც სევდებით მოცული, ნაღვლიანი და მჭმუნვარე,
და მას ხავს-მოკიდებული ერთი დიდი ქვა ადვია,
ირგვლივ უყვავის ყვავილი—ყაყაჩო, ია, ვარდია.
საცოდავის ხმით დასტორის საფლავს ხმა-ტკბილი ბუღბუღობს,
ვარდის ბუჩქებში დღე და ღამ ქურდივით ჩასაფრებული...
კაცს გულში სევდას უსახავს რალაც დამწველი ხმა მისი...
შეჰკვნესის ღამით, შეჰკივის მიღწავებულადა დღისი.

ამ ვაკე-გორის სიახლო — ამბობდნენ მოსწრებულები —
ტურფად იყვნენო ოდესმე სოფლები გამართულები
და, თუმცა მუდამ ურიცხვი მტრები ესხმოდა მათაო,
მაგრამ უძლვევი სოფლები დამხდურად იყვნენ მზათაო.
კაცი და ქალი გუნდ-გუნდათ მოჰფენდნენ ვაკე-გორასა,
გამხნევდებოდნენ გმირები, მტერს დაუწყებდნენ ბრძოლასა
და, რა კი გამოჩნდებოდა იქ ზაალ, გლეხი ლომ-გული,
თავზარ-დასხმული გარბოდა მტერი, საომრად მოსული.
ყოველის ქვეყნის კუთხეში ჰქუხდა ზაალის სახელი.
იმისა კეთილ-გულობას აქებდა მისი მნახველი;
დღე და ღამ შეუპოვარი მიმოვიდოდა ველებში,
და, როგორც კატას, თურმე ლომს გამოიქყლეთდა ხელებში...
ერთ ჩხუბის შემდეგ ქუხილით ხმები მოედვა სოფლებსა...
„დაიკარგაო, გაგვიქრა პატრონი ქვრივს და ობლებსა:
ზაალ-გმირის და მოგვტაცეს და წაიყვანეს ეხლაო.
თავ-გაწირულსა ზაალსა მტერთან მოუხდა შეხლაო;
გაფოცებული მიჰვარდა იმათ, როგორც რომ ლომიო,

და გამოიხსნა, გამართა ისევ „თ ა თ ა რ თ ა ნ“ *) ომიო.
დაკოდრილებში ვეძებეთ ყოველგან მისი ლეშიო..
ვიციტ ცოცხალი არ არის, არც ურევია მკვდრებშიო.“

ზაალის დაკარგვის შემდეგ გულ-დაბნედილი მისი და
ყოველ მთვარიან ლამეში ვაკე-გორისკენ მივლიდა;
მის ძმისგან სისხლით შეღებილს ალაგს უწყებდა ცქერასა,
სტიროდა თავის დაკარგულს და თავის ბედის წერასა.
გულ-ნაღვლიანი მდუმარედ რუს პირზე გადმოჯდებოდა,
მიეცემოდა ოცნებას და ფიქრში დაფიწყებოდა.
მხოლოდ-ლა განთიადისას შესწყვეტდა ბედთან ბრძოლასა,
გაემართოდა სოფლისკენ და დასტოვებდა გორასა.

ერთს ღამეს ჩვეულებრივად, როცა ეწვოდა მას გული,
ნაცნობსა ალაგს მწუხარედ მიმოვიდოდა ქალ-წული,
დინჯად მავალი მნათობი იმას მალლიდამ დასცქერდა
და იადონი მახლობლად გულ-მოსაკლავად დამდერდა.
იდუმალ იფურჩქნებოდა ნორჩი ვარდისა კოკორი,
წვრილ ტოტზედ კისერ-გადახრით დაკიდულიყვნენ ორ-ორი-
და ია მორცხვი, კეკლუცი ვარდის ბუჩქს ეფარებოდა,
დღიურ სამოსელს იცვლიდა და ნამით იბანებოდა.
ამ დროს ერთის მხრით ბუჩქებში ფოთლებმა შექმნეს შრიალი,
ერთმანეთს გაესაუბრენ, ნაზად დაიწყეს ცქრიალი,
და შემდეგ ისევ რიგ-რივად მონახეს თვისი ბინაო,
თითქოს აღძრულმა ბუნებამ სამუდმოდ მიიძინაო.
სმენად და ფიქრად გადიქცა მარტოდ მავალი ქალ-წული,
ამ უცნაურმა მოვლენამ აუცახცახა მას გული;
კაცის ფეხის ხმა მოესმა, უცბად მოუწყდა მუხლებში,
შეშინდა, მარდად ისკუბა და ჩაიმალა ბუჩქებში.

რუის ნაპირზედ ფეხ-აკვრით ვილაცა მოეჩქაროდა,
ნაცნობს ალაგებს შესცქერდა, შესტოფოდა, შემოჰხაროდა,

*) ჩვენში საზოგადოდ თათარს ეძახდენ თავის მტერს—მეზობელს.

და რა კი ზვირთბ ღელისა ზარის ხმით იხმაურებდა,
შეჩერდებოდა უცნობი, მათს ტოკვას გადაჰყურებდა.
დანიშნულს ადგილს ესწრაფვის, მიდის ფეხ-მარდი ცანცალა
და ვეფხვისავით ბუჩქიდამ—მას მისვლაც აღარ აცალა—
გამოხტა ქალი ყმაწვილი, მომავალს მიესალამა,
ყელი ყელს აქდო, მკლავი მკლავს და თვალმა ცრემლი დალამა.
„ზაალო, ძმაო ზაალო“—ეტყოდა ქალი მწველადა—
„სად იყავ, საით გივლია, რატომ გასულხარ ველადა?
„მკვდარი მეგონე დაჩაგრულს, მარტოდ ვტიროდი, გგლოვდიო
„და ამ ქვეყნიდამ გაქრობას უფალს ჩემსასა ვსთხოვდიო!“
„—ეჰ, დაო!“—ვაჟმა მიუგო—„ჯაჭვით დამაბეს მტრებმაო,
„დასუსტდა შენი ზაალი, უდროთ უმტყუნეს მხრებმაო;
„ბოლოს ვახსენე უფალი, შემოვიკრიბე ღონეო,
„ჯაჭვები მტვერად ვაქციე და მტერი დავაღონეო!...
„თავი ავიშვი, წამოველ მე მათი შეუპოვარი...
„ეგებ კვალშიდაც მომდევდეს სიფრთხილით მხდალი მდევარი,
„მით უფრო, რომა დღეს გული როგორდაც მიღონდებოა,
„სული მიშფოთავს და გონი სადგურში აღარ დგებოა.
„ცუდი ნიშნები არიან, მოასწავებენ ავსაო
„და, თუ მოგვკვდე, გენაცვა, შენ ნუ მოიკლავ თავსაო!
„მე იქ დამმარხე, სად მტრისა სისხლი მიღვრია ველზედა,
„სადაც გვიბრძვია და ჯავრი ვერა უყრიათ ჩვენზედა.
„ჩემსა საფლავზედ მოიქერ, მომნახე ხანდის-ხანაო
„და შენებურად დამძახე ხმა ტკბილი „ნანი-ნანაო!
„რა გავიგონებ შენს ხმასა, მიწიდამ ქვეყნად ავალო,
„გნახავ და გეაღერსები და ისევ საფლავს ჩავალო!“
ვერ გაათავა მან სიტყვა—ბუჩქიდამ თოფი გავარდა...
შეკრთა ზაალი, გმირულად წამოხტა, ზეზე ავარდა,
მაგრამ მოეჭრა მუხლები, დაეცა მიწას მკრთალია,
უკანასკნელად შეხედა დასა და... სული დალია.
მტერმა რა ნახა ლომ-გული მიწასთან გასწორებული,
წვრილ ბუჩქებიდამ გამოხტა ცქვიტი და გახარებული...

ქალს უპირებდა შეპყრობას, მაგრამ ქალ-წული გაიქცა,
შეიფთქრიალა და უცბათ მსტვენავ ბულბულად გადიქცა.
მალლა ცისაკენ მოჰკურცხლა გულ-სევდიანმა ბულბულმა
და აატირა მთა-ბარი მკენესარმა, აღელვებულმა...

ამბობენ ქალი, ქცეული ბულბულად, მოფრინდებო
გაზაფხულითა და წავა, როცა რომ დაზამთრდებო...
გაზაფხულიდამ ზამთრამდე საფლავს დამღერის თავზედა,
ბინადრობს ვარდის ბუჩქებში და ხან ჯდებო ქვაზედა.
თითოჯერ ყოველ ღამეში, როს მეფობს ძილის ძალიო,
როს ყველას ჩათვლიმება და დაიძინებს წყალიო,
საფლავზედ მჯდარი ბულბული გადაიქცევა ქალადო
და სამარეზედ მდებარ ქვას გადააგორებს ძალადო.
ცივ-საფლავიდამ აღგება ვაჟი ჩვეულებრ გმირიო,
და-ძმანი გადიხვევიან, პირს ეკონება პირიო,
იალერსებენ და შემდეგ ორივ დაღვრიან ცრემლთ მწარეს,
ერთმანერთს ესალმებიან — ვაჟი კვლავ ჩადის სამარეს...
შემდეგ ქალ-წული იმშიდებს გულს, სევდით ანაძგერალსა,
და ყურს დაუგდებს სხვა ბულბულს, ბუჩქიდან გამომღერალსა...
გმირ ძმას დაადებს ისევე გულზედ სამარის ქვასაო,
ბულბულად გადაიქცევა და სტვენს თვის გულის თქმასაო.
ცახელი

ბაზალეთის ტბა

ბაზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წალკოტი ჰყვავისო.

* *

მწვანეა მუდამ წალკოტი,
არას დროს თურმე არ სქენება,
ქვეყნისა დროთა ტრიალსა
იგი არ ემოჩილება.

* *

ვერ ერჩის თურმე მის მწვანეს
ვერც სიცხე, ვერცა ზამთარი,
და იმის მზიან ჩრდილებში
მუდამ გაზაფხული არი.
* *

წალკოტის შუა გულშია
ის აკვანი ასვენია,
და ჯერ კაცთაგანს იქ ჩასვლა
არავის გაუბედნია.
* *

მარტო ერთნი სირინოზნი
იმ აკვანს გარს ეხვევიან,
მარტო იგინი, გრძნეულნი
დასტრფიან და დამღერიან...
* *

ამბობენ, — თამარ-დედოფალს
ის აკვანი იქ ჩაუდგამს,
და ერს თვისთა ცრემლთ ნადენით
ტბა კარვად ზედ გადუხურავს.
* *

ამას კი აღარ ამბობენ, —
აკვანში ვინ ჩააწვინა,
ან თვით ერმა თვისი ცრემლი
ზედ ტბად რისთვის დაადინა...
* *

იქნებ, აკვანში ის ყრმა წევს,
ვისიც არ ითქმის სახელი,
ვისაც დღე და ღამ ჰნატრულობს
ჩუმის ნატვრითა ქართველი?
* *

თუ ესე არის, ნეტა მას
ვაჟკაცსა სახელოვანსა,
ვისიცა ხელი პირველად
დასწვდებოდა იმა აკვანსა!

თუ ესე არის, ნეტა მას
დედასა სახელ-დებულსა,
ვინც იმ ყრმას პირველ მიაწვდის
თვის ძუძუს, მადლით ცხებულსა!
ი. ჭავჭავაძე

გორის ციხე

(ველიჩკოსი)

მოგზაურო! ვერა ჰხედავ
გორის ციხეს მაღალ სერზე,
ქირ-ნახულს და გამარჯვებულს
სუყოველთვის ქართლის მტერზე?

გარს არტყია მას ღრუბელი,
თავით მაღლა ცას ეხება;
ძირს ღიახვი გულმოსული
ეწმახნება... ეგრიხება!

მიუვალს და მიუწდომელს
ტინი კლდე აქვს საფეხურად,
ძველის მგონი, ღღესაც კიდევ
გადმოჰყურებს ამაყურად!

საუკუნით-საუკუნოდ
ვერას აკლებს დროთა დენა!..
ღვთის კურთხევამ და თამარის
ბრძანებამან ააშენა!

ერთხელ თურმე სანადიროდ
გამობრძანდა თვით თამარი
და შეჰყარა ღიახვის პირს
ყოველის მხრით ქართლის ჯარი.

შემოჰკრეს და შემოზღუდეს
მოსარეკად მთა და ბარი,—
მალლა ფრინველს და ძირს ოთხფეხს
უპირებენ დასცენ ზარი.

გაიმართა ნადირობა,
ამოიღეს ყველგან კვალი—
მალალ სერზედ სავსე მთვარე უ
გაღმომჯდარა დედოფალი.

შვილდ-ისარი, ჯილა-შვილდი,
ხმალ-ხანჯალი, შუბ-ლახვარი
მუსრავს ნადირს ხელ უცდენლად,—
ლიახვს ერთვის სისხლის ღვარი.

თვით ფრინველიც ცის ლაქვარდში
ჩვეულ ნავარდს ველარ ჰბედავს,
შენატყორცსა სასიკვდილოდ
გულის გამზობ ისარს ჰბედავს.

ვინც კი არის თვალ საჩინო
თავადი, თუ აზნაური,
გინდ ბეგები, გინდ ფაშები,
გარეშე თუ შინაური,

ყველა ცდილობს გამეტებით
თავის-თავის გამოჩენას
და დედოფლის ღიმილს ელის
ვით საჩუქარს... ჯილდოს ჩენას!

მაგრამ იმათ ყურს არ უგდებს
დიდი თამარ დედოფალი...
ლიახვს გაღმა სერს შეჰყურებს,
მიუპყრია კლდისკენ თვალი.

სანაქებო შევარდენი
იქ შემჯდარა, გაქცეული,
არ აპირობს დაბრუნებას,
და დიდ პატრონს სწყდება გული.

შეაჩერა ნადირობა,
საყვირს სცემენ, შეკრბა ერი!
ბრძანებს მეფე: დამიბრუნეთ
ის ურჩი და კადნიერი!

ეს ბრძანება ყველასათვის
რჯული არის და თვით მცნება...
გული უჭრისთ ასრულებას...
მაგრამ ურჩობს კი გონება:

გოქ-მაყურად გადიდებულს
ლიახვს მოაქვს ტყე და ველი!
უფარსაგო ვერ გასცურავს
სულდგმული და ხორციელი.

შემკრთალსა და შეშინებულს,
თავ-ჩაღუნულს კარის კაცებს
ტალღა ტალღით მინაგორი
გულს უფრთხობს და თვალსა სტაცებს.

მაშინ ბრძანა დედოფალმა:
„ვერას ვიტყვი ამის მეტსო:
რასაც კი მთხოვს, აღუსრულებ,
ვინც მომიყვანს კაპოეტსო.“

წინ წამოდგა შავ-თვალ-წარბა,
თმა-ხუჭუჭა, წელ-წერწეტა,
ეშხით სავსე ახალ გაზდა,
თავი ხელად გაიმეტა.

ჯერ შეხედა მზისა დარსა
ერჟოლითა და სიამითა,
თითქოს სურდა, რომ ძალ-ღონე
მოეკრიბა გულის თქმითა!

ისკუბა და გადაეშვა
აგზნებული იმედითა;
ტალღებს ებრძვის, აპობს; არღვევს
მხარ-მკლავით და გულ-მკერდითა.

გასცურა ღწ შევარდენი
ხელში იგლო და დაბრუნდა,
მეტი ღონე, მეტი ხერხი,
ხელმეორედ ახლა უნდა:

ერთ ხელზედ ჰყავს შევარდენი,
ცალის ხელით უსვამს მხარულს,
თითქმის კიდეს მოატანა,
ველარ მალავს ის სიხარულს;

არა ნაკლებ ღიახვისა
მას უღელავს ვნებით გული...
დედოფლისკენ იყურება
ტრფიალებით აგზნებული,

და სურვილი კადნიერი
ნორჩმა სახემ ვერ დამალა...
თვალი მოჰკრა დედოფალმა,
შეკრთა, ფერი შეეცვალა.

მიხვდა და სთქვა: „დედა-ღვთისავ!
გელათის ღვთის-მშობელო!
განარინე განსაცდელსა,
საქართველოს მწე და მხსნელო,

ის, ვინც დროშა მანიაკით
შემოგწირა ძღვევის ნიშნად
და თავსაც სდებს სამშობლოსთვის
უბიწობის მსხვერპლად და ძღვნად“1..

აჩუხჩუხდა მყის მორვევი,
გაიპო და ჩანთქა გმირი;
ტალღა ტალღას მიაჯახა
ჩვეულებრივ შეჰკრა პირი..

და ლიახვი მოთქმით, ზარით
მტკვარისაკენ გაექანა,
რომ ის მსხვერპლი უჩვეულო
უფროს დისტვის მიეტანა.

დედოფალმა ცას შეხედა
და ცრემლები მოიწმინდა.
ვერვინ მიხვდა, რას ფიქრობდა,
ან რას გრძნობდა მაშინ წმინდა.

მაგრამ ბრძანა იმ ადგილზე
გორის ციხის აშენება,
რომ ჭაბუკის სახსოვარად
ხალხში დარჩეს, როგორც მცნება.

მოგზაურო, ხომ უყურებ
იმ ძველ-ციხეს რომ არ ქრება?
თითქოს დღესაც სამშობლოს მტერს
მომავალით ემუქრება.

ივანე არაკნი კრილოვისა

(გადმოქართულებული აკაკის მიერ)

სპილო და ფინია

ერთხელ სპილოს საჩვენებლად
ქუჩა-ქუჩა ატარებდენ.
ამ საკვირველ სანახავით
მაყურებელს ახარებდენ,
ახლოს ვერ ვინ მიეკარა,
ყველა ისე შეაშინა,
მაგრამ უცბათ საიდგანლაც
გამოხტა ერთი ფინია.

გადიგრიხა კუდი, შეხტა,
გაწიწმატდა და გამწარდა;
შეულრინა, შეუყეფა,
მაგრამ ზედ-კი ვერ მივარდა.

გოშამ უთხრა: „რას მასხარობ?
უნდა გითხრა, მებრალეები!
ვერ ხედავ, რომ ყურს არ გიგდებს,
და ტყუილად რად იღლები?“

უპასუხა: „მეც-კი ვხედავ,
რომ არ მაქცევს ყურადღებას,
თვარა, ეს რომ არ ვიცოდე,
გავბედავდი განა ყეფას?!“

რა მაკლდება, შორი-ახლოს
ასე ყეფით რომ მივსდიო?
ვინც შემხედავს, ასე იტყვის:
მარჯვეა და გულადიო!?”

ვიჩი და ბუღბუღი

ვიჩმა მოჰკრა ბუღბუღს თვალი
და უთხრა მას: „მეგობარო!
ამბობენ, ვითომც მღერალი
შენ ჩინებული რამ ხარო.“

მე ძალიან გულითა მსურს
მოვისმინო შენი სტვენა,
გულმოდგინედ დაგიგდებ ყურს,
თუ გაქებენ ღირსად შენა“!

მღერალმა გამოიჩინა
აქ თავისი ხელოვნება,
ათას-ნაირად დასტვინა,
აიგზნო რა გულის ვნება.

ნელ-ტკბილად იწყო მან მოთქმა:
ხან წყნარ ჭიკჭიკში სდნებოდა,
ხან მისი სალამურის ხმა
მთას და ველს ეფინებოდა.

ყურსა უგდებდა მღუმარე
განთიადისა მღერალსა
მიდამო, არე და მარე
მთლად გაემსჭვალა მის ძალსა,
სიჩუმის აძევს მას ფარდა,
არ იძვრის, დაწვა ნახირი,
სხვა ფრინველთ გუნდი დაწყნარდა,
ჩადგა ნიავი, ზეფირი,

და მწყემსი აღელვებული
სუნთქვასაც ძლივს-ღა ბედავდა
მხოლოდ უძგერდა გლახ-გული,
სატრფოს რომ მღიმარს ხედავდა!

გათავდა მღერა!.. ბუღბუღი
თამამად შეაჩერდა ვირს,
მაგრამ იმისმა მსაჯულომა
თავი დაჰქინდრა ბრძნულად ძირს,

და უთხრა: „ჰოო, რა უშავს!
სწორი უნდა ვსთქვა... მართალი!
მაგრამ მებრალოვი, რომ არ გყავს
ნაცნობი ჩვენი მამალი!

ადვილად შეიძლებოდა
მისი ჰანგებიც გესწავლა,
და მაშინ სხვა იქნებოდა
მაგ შენის გალობის ძალა“.

რა გაიგონა მღერალმა
ამნაირი რჩევა წმინდა,
ფრთა გაშალა შესაბრაღმა,
ცხრა მთას იქით გადაფრინდა.

და ამგვარი მსაჯულები
ავგაშოროს, არც ჩვენ გვინდა!

ჭირგეული თამადა

„დალიე! ღმერთმა შეგარგოს!...
გადაჰკარ, ჩემო ძამია!“

— „დამაცა! რა დროსი არის?
ჯერ პურიც არ მიჭამია!

— „რა ვუყოთ!? ვერ მოესწრობი?!
წინ არ გიწყვია საქმელი?

აღავერდს მოვალ, დაიჭი!
ამ სასმისს მოჰკიდე ხელი!

ოჰ .. ეგრე არ სჯობს?! გაამოს!
ჩაყლურჭე შენი სულისა!...

ახლა ეს თასიც დასცალე,
მაგანაც გამაგულისა!“

— „ასე ზედი-ზედ? რას ჩქარობ?
დამაცა, სული მოვითქვა!

უზმოზედ ღვინომ მიხამა,
გულზედ დამაწვა, როგორც ქვა.“

— „არა უშავს რა, გადივლის,
„მოჰკლასო ხარი თივამო“.

მასპინძლის სადღეგრძელოა,
და ნუ თუ გულით არ სვამო?“

— „არ შემიძლია და რა ვქნა?!“
— „ეჰ, ნუ ხარ ჭირვეულიო!
ორივე ხელით იჭმევა
ქადა, თუ გულობს გულიო!“
— „აგრე არა სჯობს? შევარგოს!
დასცალე, რისი გრცხვენია?
გწყალობდეს მაგის ზედაზე,
ხომ ხედავ, ლალის წვენია!
ეს აზარფეშაც დასცალე,
შეკრული ნუ გაქვს კბილები!
უნდა დავლოცოთ მასპინძლის
კარგი ცოლი და შვილები!“...
— „მოვკვდი, ბატონო!“ — „რა გიშავს?!“
— „რა ვქნა, რომ მეტს ვერ ავიტან?!“
— „გაბედე! რა ღროს ეგ არის,
მადაც მოგივა თანდათან!
რომ მოუწყინო მასპინძელს,
სირცხვილი არის, ხომ იცი?!“
— „კი, მაგრამ არ შემიძლია!
არც ჯერი გადის... არც ფიცი?!“
ძალას ატანდა ამ გვარად
ერთხელ სტუმარსა თამადა,
სტუმარს კი ნაძალადევი
ღვინო მიაჩნდა შხამადა.
არ იქნა... აღარ მოეშვა,
და რომ არ მისცა საშველი,
ზე წამოვარდა სუფრითგან,
ქუდს მიატანა მან ხელი,
და თავს უშველა, გაიქცა:
„თავს ვერ შევსწირავ ღვინოსო,
მასპინძელიც და თამადაც
ღმერთმა კი შეარცხვინოსო!“

ს ა ლ ი რ ი კო ბო ე შ ი ა

ლ ე მ ს ნ ი ა კ ა კ ი ს ა

ჩ ე მ ო თ ა ვ ო

ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია!
ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!..

მით ჯოჯოხეთს მარად გულით ვატარებ!
თუ მარტო ვარ, თავს მომაკვდავს ვადარებ,
თუ ხალხში ვარ, ძალით ღრუბელს ვადარებ
და მოწყენით ჩემზედ მტერს არ ვახარებ,
რომ არა სთქვან ჩემზედ: „რა ოხერია!“

ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია!
ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!..

* * *

აღარა აქვს ბოლო ამ ჩემს სატანჯველს,
არვინ მაძღვეს-სანუგეშობ ძმურად ხელს;
ჩემს შარბათშინაღველს ვჭვრეტ ღვარდში გველს
მისთვის ვწყევლი და ვემდღრი ამ სოფელს,
რომლისგანაც მე გზები ამერია!..

ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია!
ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!

რალას ველი, დრო არს განქრეს იმედი!
გინდ მეწვიოს, ვერას მარგებს აწ ბედი,
დამწვარი ვარ ისე, როგორც აბედი!
ახა ღმერთო, რა უდროვოდ დავბერდი;
საფლავისკენ ფეხი გამიშვერია!..

ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია!
ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!

დავუძღურდი, განქრა გიჟი ოცნება...
ნაღვლიანად ჩემს თავზედ მეცინება
და ღმერთს ვვედრებ: „ღმერთო, შომეცი ნება,
რომ მეღირსოს საფლავში დაძინება!..
სჯობს, სულ განქრეს კაცი, რადგანც მტვერია!“

ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია!
ჩემო ჩანგო, ეშხით არ გიჟღერია!
ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია,
რადგანც სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!

აღმართ-აღმართ

აღმართ-აღმართ მივდიოდი მე ნელა,
სერზედ შევდევ, ჭმუნვის ალი მენელა;
მზემან სხივი მომაფინა მაშინა,
სიცოცხლე ვგრძენ, სიკვდილმა ვერ მაშინა!

შემიღულდა მაშინ სული და გული;
იმ ნადულში თვით მე ვიყავ დაგული.
გულმა ძგერა, სულმა შფოთვა დამიწყო,
ჩანგმაც თვისი მე სიმები დამიწყო.

ხმა სიმართლის შეუპოვრად გაისმა;
(აწ იგი ხმა ვერ ისმინოს გაისმა).
ცის მახლობლად ფეხ ქვეშ ვიგრძენ მიწა მე,
ვსთქვი: „ცხოვრებავ, მეც ერთ კაცად მიწამე?“

და ვიფიქრე: „ჩემი სატრფო სად არი?
ნისლი ჰბურავს, თუ დღე უდგას სადარი?“
გადვიხედე, ვნახე, რომ სხვას ჰმონებდა!
გამიკვირდა! ვსთქვი: „მტერს როგორ მონებდა?“

მოხიბლულა, შემცდარია, ის არი!...
აღერსით მთვრალს ვერ უხილავს ისარი!“
მივაძახე: „ჭინჭარში ნუ ვარდები!...
ნუ გგონია იქ ია და ვარდები!“

შეიბრალე თავი შენი, იცოდე!
მაგ შარბათში საწამლავს სვამ, იცოდე!“
არ მისმინა მწუხარებით დანაგულს
და დამასო საუკუნოდ დანა გულს!

აღმართ-აღმართ მივდიოდი ნეტა რად,
თუ ამ სერზედ თავს ვერ ვგრძნობდი ნეტარად?
ჩემო თავო! ველარ გკურნვენ წამალით!
დაღმართ-დაღმართ დაუყევი, წა მალით!

იქ ჩაბძანდი, სად გელიან ლოდებით,
ბარით, ნიჩბით, კუბოთი და ლოდებით!
დაივიწყე, ვინც გახსოვდა მარად, ის,
ხელ-დაკრებით განისვენე მარადის!

ახველად ის მცოდნე

(სატირა)

ბედნიერია ჩანჩურა! შვილი ჰყავს მას საქები,
თქვენს მზეს ვფიცავ, წყალივით იცის აპპელაცია!...
წვერ-ულვამს აღარ ჰკადრულობს, მოუშვია ბაკები:
ეს სწავლის ნიშანია, უჰ, რა დიდი კაცია!...

ქართულ ტანისამოსსა აბა რაღად იკადრებს:
სწავლული კაცი არის, ტანზედ ფრაკი აცვია;
ვინც რუსული არ იცის, მთის ნადირსა ადარებს,—
ვინ ამტყუნებს, მართალს ბრძანებს: ის სწავლული კაცია!..

არ მოსწონს სალამური, არც თარი, არც ჩონგური,
ლეკური ეზიზღება, მოსწონს ტანცი-მანცია;
ვერც დავზრახავთ! ოპერისთვის მიუჩვევია ყური;
უჰ! რა შვილი დამდგარა! რა სწავლული კაცია!...

მაზრაც კი ჩააბარეს, აწ ვილა შეედრება!
მოჩივარს რომ შეუტევს, სწორედ რომ მამაცია!
უფულო კაცის წვევა ჟამივით ეჯავრება!
სხვა რამე არ იფიქროთ?! ის სწავლული კაცია!...

ამბობენ, ქრთამი სძულსო, არ იძღვნის არც ქათამსა,
მხოლოდ მაშინ არ იწყენს, თუ მსუქანი ვაცია,
მაგრამ ეს ზვარაკია! ამას ვინ ეტყვის ქრთამსა?
სხვამ რომ ჰქნას, ის სხვა არის! ეს სწავლული კაცია!

თუ რუსული არ იცი, ახლოს ნუ ეკარები,
მუსაიფი არ უყვარს, ქართულში ზარმაცია;
უსწავლელებთან თურმე მოსდის ზაფრის ქარები;
რა ჰქნას? არ გავამტყუნებ: ის სწავლული კაცია!..

გაბუტვით დადის, სიბრძნე აღარ ეტევა ყელში,
მთელს ნაციას ის მოსწონს, მას სძულს მთელი ნაცია!...
აი სწავლული შვილი, სანატრი ამ სოფელში,
ქართველების შეხედვით ყოვლად კარგი კაცია!..

ახალი წელი

მას უხაროდეს ახალი წელი,
ვინც კი ცხოვრებით კმაყოფილია,
ვისიც წარსული არ იყო მწველი
და მომავალი ვისიც ტკბილია;

ვინც შარშან გულით ვარდი ატარა
და წელსაც ჰფიქრობს. მომკის იასა,
და თვისი გული მან მით აღარა
სამოთხის კარსა, შვეებით ღიასა;

ვინც ტრფობის ტახტად შეიმკო გული
და ზედ ხელმწიფედ დასვა იმედი;
და ვისაც ეშხით, ვითა ბულბული,
განუწყვეტელად უმღერდა ბედი!

მას უხაროდეს... თორემ ნაღველი
ვინც შესვა ჩემებრ და სცნო მწარ ძალა,
მას რაღად უნდა ახალი წელი?
მისთვის ერთია „დღესა“, თუ „ხვალა!“

სამივეც ერთად შეზავებული:
წარსული, აწმყო და მომავალი
ვეღარას არგებს! ბნელი უფსკრული
და საფლაფია მისი წამალი!

მაშ ნუ მილოცავ მე ახალსა წელს!
ჩემთვის ერთია — „ახალი“, „ძველი!“
თუ შარშან ესვამდი მწარესა ნაღველს,
ამ სასმელს წელსაც ველი და ველი!

*
* *

(სცენილამ ნათქვამი)

იქ, სადაც, ძმებო, უმეტესობას
უკულმა ესმის პატიოსნება,
ყურს ვინ დაუგდებს სიმართლის მღერას
და ვის რად უნდა ტკბილი მგოსნება?

იქ, სადაც მხოლოდ პირადობისკენ
აქვთ მიქცეული თვალი და ყური,
რად იამებათ, აბა მითხარით,
ლექსი ტკბილი და ტკბილი ჩანგური?

იქ, სადაც მოძმე თავისვე ძმასა
მტერთან აბეზღებს მარად-და-მარად,
ვინ ეყოლება საბრალო მღერალს
გაჭირვების დროს შემწედ და ფარად!

იქ, სადაც თურმე ქვეყნისთვის შრომა
მაიმუნობა ბევრსა ჰგონია,
მართალი სიტყვა სცენილამ თქმული,
რა სასიამო გასაგონია!

ადვოკატებს

ეხლანდელ ადვოკატებს,
იმ მჩხავან და წუწკ კატებს
ვერ აწამებს ვერავინ
ვერც ჯვარსა და ვერც ხატებს.

მათი უძღვები გული
და შებღალული სული
მუდამ იმას თხოულობს, —
ფული, ფული და ფული!

სხვისი უბედურება
არც ერთს არ ეყურება,
სიტყვით სხვებს და საქმით კი
ჯიბეს ემსახურება!

ძველი აღთქმა ქებული
აქვთ ღღეს დავიწყებული
და სჯულად გაუხდიათ
მხოლოდ ფული და ფული!

ეხლანდელ ადვოკატებს
იმ მჩხავან და წუწკ კატებს
ხერხიან სიტყუდეში
ვერვინ გადაამატებს!

*
* *

გამდიდრებულხარ, ბატონო,
და ბრწყინავ გარეგნობითა...
თუმცა მოქმედობ გარყვნილის
გონებითა და გრძნობითა...

მაგრამ ვინ გკითხავს? რას დასდევ?
ვინ ჩაგიდგება კვალშია?
ღლიური ქკუა-გონება
მხოლოდ ყურში და თვალშია!

ქვეყანა განწირული გაქვს,
გასაცემ-გასაყიდადა,
და მოძმე შენი რად გინდა,
თუ არ კიბედ და ხიდადა?

ფეხითა მათი მსრესელი
ასულხარ მალლა სერზედა
და იმ მალლიდან აფურთხებ
შენ წინ ქედ-მოხრილ ერზედა.

რა გაეწყობა?! ძლიერო,
იცი, შეგრჩება ყოველი!..
მაგრამა „ხვალე“ რას გეტყვის,
იმას შენ ღღეს არ მოელი:

ქეშმარიტება ჩაგრულ ერს
გამოუგზავნის მოციქულს...
ის თვალს აუხელს მძინარსა
და დაანახვებს მაგ შენ გულს.

მაშინ იქუხებს, იეღვებს
ხალხთ ძალი მიძინებული
და მეხს დაგატებს კერპ თავზედ,
წარსულზედ შენანებული.

გაგარონინებს ქვესკნელსა,
გინდ მალლა იყო ცათამდე,
და შეაჩვენებს შენს სახელს
უკუნით უკუნისამდე.

გამოთხოვება

სიტყვით, საქმით და სურვილით
მე ნადევნი ყველასაგან,
ჩემის ნებით და სურვილით
აწ კი წავალ, დროა, სხვაგან.

ვეთხოვები იმა მხარეს,
სადაც ვიყავ ნაწამები,
სადაც ტკბილი არ მქონია
არა თუ ღღე, არც წამები.

სადაც მხოლოდ პირადობას
არც ზომა აქვს, არც საზღვარი
და, „საერთო“ „საზოგადო“,
არ იციან, თუ რა არი!

სად მოქმედობს სუსტი სმე-
 ნა,
 ავი ენა, ხარბი თვალი!..
 სადაც არ სწამთ და არ სჯე-
 [რათ
 საიმედო მომავალი.

ს უ ლ ი კ ი

საუვარლის საფლავს ვეძებდი,
 ვერ ვნახე!.. დაკარგულიყო!..
 გულ-ამოსკვნილი ვჩიოდდი:
 „სადა ხარ, ჩემო სულიკო?!“

ეკალში ვარდი შევნიშნე,
 ობლად რომ ამოსულიყო:
 გულის ფანცქალით ვკითხავდი:
 „შენ ხომ არა ხარ სულიკო?!“

ნიშნად თანხმობის, კოკობი
 შეირხა... თავი დახარა,
 ცვარ-მარგალიტი ციური
 დაბლა ცრემლებათ დაყარა;

სულ განახული ბუღბუღი
 ფოთლებში მიმალულიყო,
 მივეხმარებოდი ჩიტუნას:
 „შენ ხომ არა ხარ სულიკო?!“

შეიფრთქილა მგოსანმა,
 უვავილს ნისკარტი შეახო,
 ჩაიკვნეს-ჩაიჭიკჭიკა,
 თითქოს სთქვა: „დაახ, დაახ!“

დაგვექათქათებდა ვარსკვლავი,
 სხივები გადმოსულიყო,
 მას შევეკითხე შეურქვევით:
 „შენ ხომ არა ხარ სულიკო?!“

დასტური მომცა ციმციმით,
 სხივები გადმომავარა.
 და იმ დროს უერში ჩურჩულით
 ნიაგმაც ასე მახარა:

„ეგ არის, რასაც ეძებდი,
 მორჩი და მოისვენე!
 დღე დაიღამე აწ ტკბილათ
 და ღამე გაითენე!“

„სამათ დაშლილა ის ერთი:
 ვარსკვლავათ, ბუღბუღ, ვარდათო,
 თქვენ ერთმანეთი რადგანაც
 ამ ქვეყნათ შეგიუვარდათო.“

შენიშნა... აღარ დავეძებ
 საუვარლის კუბო-სამარეს,
 აღარც შეგჩივი ქვეყანას, [რეს!..
 აღარც ვღვრი ცრემლებს მღუღა-
 [ვენოსავ,

ბუღბუღს უერს ვუგდებ, ვარდს
 ვარსკვლავს შევეურებ ღხენითა
 და, რასაც ვგრძნობ მე იმ დროს,
 ვერ გამომითქვამს ენითა!

ისევ გამეხსნა სიცოცხლე,
 დღემდინ რომ მწარეთ კრულ იყო,
 ახლა კი ვიცი, სადაც ხარ:
 სამგან გაქვს ბინა, სულიკო!..

მწუხრი

მთვარისანი ღამე იყო,
 წუნარი, გრილი, მომხიბლავი...
 ზეგარდამო მადლსა ჭყენდა
 ძალთა ძალი უხილავი.

ცა ქვეყანას, ქვეყანა ცას,
 უურს უგდებდენ ერთმანეთსა;
 მით ორივე შეთანხმებით
 აღიდებდენ შემოქმედსა!

ცის და ქვეყნის შუამავლად
 სხივი იყო მთიებისა
 და იმათში ზირველობა
 შუქურ-გარსკვლავს მიეთვისა.

თვით მცენარე აღმაკმევით
 მიმოფენდა სუნნელებსა...
 სიჭაბუკე ძალსა გრძნობდა
 და სიბერე — გაახლებსა...

წამი იყო სასუფეველის
 შრავალ-მეტყველ მდუმარება
 და ნაყოფი სამოთხისა
 ამაყროფლი ნეტარება.

აქ უცრად ვარდის ბუჩქი
 შეიძრა და შეირხა რტო,
 ზედ ბუღბუღი თურმე იჯდა
 გამსჭვალული მარტოდ-მარტო.

მოკრია გრძნობა მღერალს,
 გულში მადლი ჩაესხა!...
 ტკბილ-ზევსური, მწარე ზარი
 ორივე ერთად შემოსძახა.

ხმა გაისმა სხივ ნართი რამ
 ზემოცანი, ამაძგერი!..
 უველა სმენად გადაიქცა
 უსულა და სულიერი.

მოფერადე ჭანგით ჭანგის
 დაიქანცა, დაიღალა,
 თათქოს ჩასდნა თვის ჭიკჭიკში:
 ხმა შესწევითა!.. გაქრა ძალა!..

ნაცვლად მისსა იქვე ახლოს
 აჭიკჭიკდა სხვა ბუღბუღი...
 იგივე კილო, იგივე ხმა...
 შიგ არც სული და არც გული!..

თურმე რაღაც სათამაშო
 ბავშს ეჭირა, სულს ჭბერავდა
 და მანქანიც ხელფანური
 ბუღბუღისა ხმით უკრავდა,

მაგრამ ნამდვილს ისე ჭკავდა
 ვითა მწუხრი განთიადსა,
 ვით უსულა სულიერსა
 და ან ჩრდილი მისვე ცხადსა.

შევადარე ერთმანეთსა,
 შეგუწონე დიდსა მცირე
 და ასე ვსთქვი: „სხვა-და-სხვაა
 ზოეტი და მოშაირე!“

ხატის წინ

მიუვარს, როდესაც ხატის წინ
 ანთია წმინდა სახთელი

და საიდუმლო ზარზალით
ბნელს თანტავს მისი ნათელი.

მუუდროდ, უხმოდ და უძრავად
დნება, ვით მსხვერპლი დიადი,
რომ მადლით გასხვეტაკოს,
თვალ-უწოდომელი წუგდიადი!..

მივჩეკებივარ ამ დიდ-ძალს
მწარ-ტკბილათ ჩაფიქრებული;
მეტა უსიტუვოდ, უძრავად,
ცის სვეტად გაქვავებული.

რადაც უცნაურ ერთობას
ვხედავ სასთელს და ჩემს შუას!...
მხოლოდ ვგრძნობ, თვარა ვერ წვდება
ჩემი გონება და ჭკუა.

სანთელი ჩემი ხორცია,
საცრცხლე — მოკლე ზატრუქი;
ნათელი — ჭკუა-გონება,
იმათგან გამონაშუქი!..

ჩემი ხატია სამშობლო,
სახატე — მთელი ქვეყანა
და რომ ვიწოდე, ვდნებოდე
არ შემიძლიან მეც განა?

კი!.. მაგრამ მნათე არსად ჩანს,
ჩემთან მომტანი ცეცხლისა!...
ის მოციქული მომავლის,
მსგავსი ჭიკჭიკა მერცხლისა!..

*
* *

ზღვარ, ალეღი, ალეღი,
ქარტეხილს დაემორჩილე!
აამთაგორე ტალღები,
კიდებს გადაცდილე!

მარგალიტების სალარო
შენი უფსკრული გულია,
მუუდროების დროს ის განძი
ქვეყნისთვის დათარულია.

მხოლოდ როდესაც მრისხანებ,
გულს უხსნი მზე და მთვარესა;
იმ მარგალიტებს შესტეორცნი
შენს შემკვრელს არე-მარესა.

ზოეტო! ნურც შენ ეკრძალვი
მრისხანე გულის დეფუსა!...
ძილის დროს ქუხილს ნუ მოშლი
და სიბნელის დროს — ელფუსა!..

ლექსნი რაფ. მარისტაჰისა

მ ე გ ე ნ ა ხ ი ს ს ი მ დ ე რ ა

ვაზის ქირიმე, ვაზისა, უფლისგან კურთხეულისა,
წითელი ღვინის დედაა, გამხარებელი გულისა!..

ვაზო, შვილივით ნაზარდო, ულვაშებ გადგიგრეხია,
ჩაჰკონებიხარ ჭიგოსა, შუაზე გადგიტეხია...
თუ დაგიზურგავს ყურძნითა, ვერ გაუძლია ბეჩავსა...
რად არ ამკიდე, ვზიდავდი, არ დავზოგავდი მე თავსა!..
ჭირიმე შენი ფესვისა, მოვკვდები მე შენს ძირშია,
შენით ვარ მხნე და გულადი, იმედით გასაჭირშია!
შენი ზედაშის მადლს ვფიცავ, შენ არ მოგაკლო ბარია,
გაგსხლა, შეგყელო, დაგთოხნო, არც კი ჩნდეს მონათხარია;
გაგფურჩქნო, გაგალამაზო, როგორც რომ პატარძალია,
აღარ დავზოგო მე შენთვის ჩემი ღონე და ძალია...
ვაზის ჭირიმე, ვაზისა, უფლისგან კურთხეულისა,
წითელი ღვინის დედაა, გამხარებელი გულისა!..

ქრთამის წინააღმდეგი

(სატირა)

მე ქრთამს არ ვეძებ, თქვენც კარგად იცით,
ამას არ უნდა კვებნა და ფიცი.
ქრთამის აღება მეთაკილება,
რადგან სახელი გამეკილება;
დიდი კაცი ვარ მე ხელოვნებით
და ხალხის საქმეც ხომ მეყურება!..
(ამას არ ვამბობ მე თავის ქებით),
მაგრამ, თუ ჩემზე უფროსი სწყურება,
მაშინ გავტრუნავ თავივით სულსა,
ჩავლუნავ თავსა, დავუგდებ ყურსა...
ჩემი უფროსი ერთხანს იშფოთებს,
რა დაიმშვიდებს მღელვარე გულსა,
მოვა და ისევ მომეფერება:
ისევ დამიწყებს პატივის-ცემას!...
იცით რისთვისა? — ვერ მკადრებს ცემას,
ლანძღვით კი მლანძღოს, რამდენიც ჰნებავს,

ვერ მომაყენებს იმითი ჭნებას!..
მასთან, არა ვარ მბლოქველი კაცი, —
ქრთამს არ ავიღებ, განა არ იციტ!...

თუ მითავაზებთ კარგსა ბაჩასა,
ან ლაზარინოს წყვილს დამბაჩასა,
ეს მეგობრული იქნება ძღნობა,
ამაში ყველა დამემოწმებით.

მე ქრთამს არ ვიღებ, განა არ იციტ?
თუ გსურსთ, გარწმუნებთ მე ამას ფიციტ!
თუ გამოჰგზავნით ირმის გავასა,
მე ვინ დამიწყებს მასზედ დავასა?

ეს რა ქრთამია, განა არ იციტ!
— მოსაკითხია, გარწმუნებთ ფიციტ.

— ან ხანდისხანა: კაკაბს, ხოხობსა,
დურეჯს, ჯეირანს — სუფრის შემკობსა,
ველურსა ღორსა, მშველსა და თართსა,
მაშინ გადვიყრი გულიდგან დარდსა...

ეს რა ქრთამია, განა არ იციტ?
მოსაკითხია, გარწმუნებთ ფიციტ!

თუ მასმევთ კიდევ კახურ ღვინოსა,
რომ უფრო კარგად მომეღხინოსა,
ეს ზომ სულ ყველას დაავგირგვინებს
და იქვე ტკბილად მე მიმაძინებს!..

ეს რა ქრთამია, განა არ იციტ?
— მოსაკითხია, გარწმუნებთ ფიციტ!

თუ დამბატიყებთ ოცის კაციტა, შინაურულად გეწვევით შინა,
თქვენს ცოლსაც ისე მივუალერსებ, თითქოსო მქონდეს მე თქვენ-

თან ბინა!
თქვენს ქალსაც გულით გადავებვევი და გადავკოცნი იქ, თქვენს
თვალწინა.

ნაცვლად ამისა, თქვენს სულელს შვილსა ჩემთან დავნიშნავ
და წავწევ წინა!

მისთვის ადგილი თუმცა არამაქვს, მაგრამ მე გავხსნი იმავე წამში:
ჩემთან მსახურობს ღირიბი კაცი, ძლიერ წვრილ-შვილი, შესუ-

ლი ხანში,
თუმცა კი შრომობს, ერთგული არის, მაგრამ დავუგებ ამ ნაირ
მახეს:

ვეტყვი, გეყოფათ თქვენ სამსახური და აღარ მომწონს მე თქვე-

ნი სახე...
შემდეგ ამისა წავა საწყალი, ოც და-თხუთმეტის წლის ნამსახური,
ერთ ჯოგ წვრილ შვილსა ნეტა რით არჩენს? — ჩამოითხოვონ,
თუ შიანთ ჰური!

ეს ქრთამს არა ჰგავს, რომ შემოგფიცოთ...
ხომ შეგიძლიანთ, თქვენც დაამტკიცოთ?..

მე ქრთამს არ ვიღებ, ან კი რას მომცემთ? ოც-და-ათ თუმანს
ხომ არ ავიღებ?

არც სამოც, ოთხმოც, არც ორასისთვის ამოვიღებ ხმას, კრი-

ნტს არ გავიღებ,
და თუ კი მომცემთ და მიწყალობებთ ოცი ათასის თუმნის
ოქროსა,

რა გაეწყობა, მოვკიდებ ხელსა, თუ გინდ სახელი გამოიხროსა!
თუ გინდ გამსვაროს თავით ფეხამდინ, სულ გამიჩირქოს ორივე
ხელები!..

არას დაგიდევ, საპნით დავიბან, და ფულით მაინც ვისახელე-

ჯერ ქრთამს არ ვიღებ, განა არ იცით? [ბი!..
ხალხს არ დავჩაგრამ, გარწმუნებთ ფიცით!..

თინიას მამითაღი

მამითაღი ჰყავს თინიას, — დღეს არის ამის ღობინია,
ციბრუტივითა ტრიალებს საწყალობელი თინია!..

ქვრივ-ოხერს, ბეჩავ თინიას ჰყავს ერთად-ერთი შვილია,
პაწია, წვითა და დაგვით, ვაებით გამოზდილია.

დღის მეხრე იყო, მოუხნეს ერთი დღის მიწა ნაოში,

მაგრამ სათესლე გასჭირდა, — არ გახლდათ საკუქნაოში!...
ჩამოითხოვა თინიამ ოროლი მუქა ხორბალი,
მოთესა, უცებ ზღვა გასკდა, შიგ დატრიალდა ღვთის თეზლი,
თავთავმა თავი დახარა, ყველამ გალესა ნამგალი,
თინას კი გული უსკდება, ვინ მისცა იმას მომკალი!...
თუ სანახევროდ სხვას მისცა, რაღა გასაყოფელი?
— თუ არა, ღონე არა აქვს, მისი ღონეა სოფელი...
ჩამოუარა სოფელსა, სთქვა: „ყველას დაველრიჯები“ —
დილა-ადრიან მოადგნენ კარზედ რჩეული ბიჭები;
„ჰოოპუმათი“, კიჟინით მოედგნენ ქვრივის ყანასა; —
არ შევხვედრივარ მამითაღს მე არსად ამისთანასა!...
თინა მასპინძლობს გულ-უხვად, მოუტანია მქადები,
მაწონი, ორი დედალი, მუშისთვის დანამზადები...
ცოტა არ იყოს, რცხვენიან, — ღვინო არა აქვს საწყალსა,
მაგრამ ზედი-ზედ უზიდავს მამითაღს წყაროს ცივს წყალსა...
„ჰოოპუმა“ და კიჟინი უხდება ქვრივის ყანასა!...
არ შევხვედრივარ მამითაღს მე არსად ამისთანასა!...
ციბრუტივითა ტრიალებს საწყალობელი თინია,
მამითაღი ჰყავს თინიას, დღეს არის ამის ლხინია!...

სამშობლო ხეგსურისა

სადაც ვშობილვარ, გავზდილვარ და მისროლია ისარი,
სად მამა-პაპა მეგულვის, იმათი კუბოს ფიცარი,
სადაც სიყრმითვე ვჩვეულვარ, — ჩემი სამშობლო ის არი...
არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!...
მე მირჩვენია შავი კლდე, თოვლიან-ყინულიანი,
ორბი რომ ბუდობს, ჩანჩქარით გადმოჰქუხს ბროლი-წყლიანი,
ჯიხვი და არჩვი მეყოფა, ხორცი აქვს მარილიანი...
არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!...

ბარად რომ ვიყო ლაღადა, სული მთისკენვე იხარის,
სალი კლდე ანდამატივით გულს სულ იქითკენ იხარის,
იქ მიჯობს შავი სიკვდილი, ბარში სიცოცხლე იმწარის!
არ გავსცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავსცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!

ბარად რომ მომცე დიდება, ქონება უთვალავია,
სასახლე ოქროს ტახტითა, ჯარი და ზღვაზე ნავია,
არა ვინდომო ვგენი, არ მოკვდეს ჩემი თავია...
არ გავსცვლი სალსა კლდეებსა, უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავსცვლი ჩემსა სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!

სამშობლო, დედის ძუძუი, არ გაიცვლების სხვაზედა,
ორივ ტკბილია, ძმობილო, მირჩვენის ორსავ თვალზედა;
როგორც უფალო, სამშობლოც ერთია ქვეყანაზედა...
არ გავსცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავსცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!

ნეტა რას სტირი, დედილო?

(აღა-მაჰმადხანის დროისა)

ნეტა რას სტირი, დედილო? რას ჩამომჯდარხარ კერასა?
ასი მკრან გულში, მირჩვენის, მტირალი ქალის ცქერასა!

ნეტა რას სტირი, დედილო? რას სტირი, ძუძუს ჭირიმე?
ჯარს იძახიან, დედილო, — სად არის ჩემი ხირიმი?
თათარი შემოგვსევია, სწომს და აოხრებს ქვეყანას,
ე-მა ქოხს თავზე დაგვაქცევს, ვენახს მოგვითელს და ყანას.

ნეტა რას სტირი, დედილო? — რა დროს გლოვია შეილისა?
გულში მკრეს, ორგან გახვრტტეს ჩემი პერანგი შილისა.

ნეტა რას სტირი, დედილო? — დეე აქ ვეგლო ღელოში,
ხომ ველარ ჰნახავ ურჯულოს ველარსად საქართველოში?

ნეტა რას სტირი, დედილო? ჯერ ვერ წამოვალ შინათკენ,
მე აქ ვიგერებ ყვაფ-ყორანს, თვალი მიჭირავს იმათკენ..

ნეტა რას სტირი, დედილო? სახლზედ იყავი ფთხილადა,

ირმა ხარს მოუარევი, მარილს ალოკდე ხილადა,
ყანა გამარგლეთ ბეჯითად, არ მოერიოს ჭიოტა,
ე პაწა არ დამიმშიოთ, ფოცხვერს არ დამიჭმიოთა!...
ჯერ ნურას ეტყვი შენს რძალსა, ბაღლია, ამიტირდება,
შობაძდის დავაფიწყდები, აღდგომას გამიფრინდება!..

ნეტა რას სტირი, დედილო? რას ჩამომჯდარხარ კერასა?
ასი მკრან გულში, მირჩვენის, მტირალი ქალის ცქერასა!

რაზე მიწერები, ყეენო?

(წარსულ საუკუნოების ამბავი)

რაზე მიწერები, ყეენო?—ვიბრძოდი ქართველის ჯარშია,
დღეს შენი ტყვე ვარ, ხელთ დაგრაი, რაკი დავიჭერ მხარშია,
მამულისათვის ვიბრძოდი, რაში შემწამე ლალატი?...
შენი რა მმართვეს, ყეენო, თავს რომ მადგია ჯალათი?...
მე სჯულისათვის ვიბრძოდი, სხვა რა შემწამე ავია?...
სჯულს არ შევიცვლი, ყეენო, არ მოკედეს ჩემი თავია.
ამისთვის — თუ კი გგონია — მენა ვარ მოსაკლავია,
„თვალი მომთხარე კისრიდან“, მომჭერ ფეხი და მკლავია;
მაგრამ ყელს გიწევ, ყეენო, — შენი შვილების ლხენასა, —
ისმინე ჩემი ვედრება: დღეს მე ნუ მომჭრი ენასა, —
მინდა მოკითხვა შევეთვალო, ვილაპარაკო ქართული,
ვადილო იესო ქრისტე, სჯული, ენასთან შერთული.

ლექსნი ილია ჭავჭავაძისა

ს მ ა ს ა მ ა რ ი დ ა ნ

(სატირა)

I

სამართალს ფულითა ვსჭრიდი,
გროშისათვის კაცს გავყიდდი,
თვით ძმას ორმოს გავუთხრიდი

და ჩემ ჯიბეს ნელ-ნელ ვზრდიდი;
საზრდოს გლახსა წავართმევდი,
მშიერს, მწყურვალს დავაგდებდი.
თუ შიმშილით მოკვდებოდა,
მე ის არ დამნანდებოდა.
რაც კი რამ ჰქონდა საწყალსა,
ჩემს ჯიბეს აძლევდა ხარჯსა;
ჩემი ჯიბე ვტენე, ვტენე.
ისე მოვკვდი, ვერ გავტენე.

II

ობლის ვედრება, ტირილი
ჩემთვის იყო გაუგებრად,
განა ვიყავ მე გულ-ჩვილი?
სხვის ტირილი მიჩნდა მღერად.
წვრილ-შვილნი გლახთა ქვრივებსა
შიმშილით ეხოცებოდნენ;
მათაც კი ვსთხოვდი ფულებსა,
რომ საქმისთვის მოვიდოდნენ.
ირჩობოდა, კაცს ვხედავდი,
მე შემეძლო მის მორჩენა:
მის მორჩენას გავბედავდი,
თუ მესმოდა ვერცხლის ბზენა.

III

თუ არა და ხელსა ვკრავდი
და მათ წყალში მე ჩავკლავდი;
ბევრსა საქმეს ამის მსგავსსა
მე ვიქმოდი მეტად კარგსა.
სიცოცხლეს კარგად ვიცნობდი
და იმ ცნობით ვსარგებლობდი:
დროზედ სიბრმავე ვიცოდი,
დროზედ თვალის ახილება,

დროზედ სიფიცხით ვიწოდი,
ხანც ვიცოდი დახანტება.

IV

გლებებთან ვიყავ ჭკვიანი
ტუტუცი ნაჩალნიკთანა;
უხმოსთან ვიყავ ხმიანი
და უსიტყო ხმიანთანა;
ვინც მე წიშით მიყურებდა,
მას ბრაგა-ბრუგს დავუწყებდი;
და ვინც კი დამიყვირებდა,
მას მე ფეხ-ქვეშ ვუძვრებოდი;
ღმერთმან მოგვცა მარდი ხელი,
დაუღლეოი თავის დღეში,
მუნით ცურდებოდა ჭრელი
ჩემ გაუმაძლარ ჯიბეში.

V

სულ ჯიბისთვის ვცსდილობდი,
მისთვის კაცსა ტყავს ვაძრობდი,
ეს წყეული ვტენე, ვტენე,
აჰა, მოგკვდი, ვერ გავტენე...
რალა გითხრათ? ვიყავ კარგი,
ქვეყნისათვის დიდი მარგი.
არც ვიყავ დიდი, არც მცირე,
ჩემს დღეში ცრუადა ვსწირე;
არც ვიყავ გლები, არც ბეგი;
მაშ რა ვიყავ? მდივან-ბეგის
და აწ მეხი გლებებისა,
ერთგული ყმა ფულებისა,
მტვრადა ვდევარ სამარესა!
მოდი, ენდე ცრუ სოფელსა...
შეიბრალეთ ჩემი გვამი!...
თუ ოდესმე ვინმე მნახეთ,

საიქიოს თუა ქრთამი,
გამახარეთ, ჩამომძახეთ.

ქართველის დედას

ქართველის დედაო! ძუძუ ქართლისა
უწინ მამულსა უზრდიდა შვილსა;
დედის ნანასთან ქვათინი მთისა
მას უმზადებდა მომავალს გმირსა.
გაჰქრა ის დროცა!.. დიდმა ნალველმა,
კირთების ქვეშე დაჩაგრულ ბედმა,
სრულად მოვიკლა სიცოცხლის ძალა;
თვით შენი შვილიც ჩრდილად შესცვალა.
მითხარ, — სადღაა მამა-პაპური
მხნეობა, ხმალი, მკლავი ქველური,
სახელისათვის ამაყი თრთოლა,
მამულის მტერთან მედგარი ბრძოლა?
მას ნულარ ვსტირით, რაც დამარხულა,
რაც უწყალოს დროთ ხელით დანთქმულა,
მოვიკლათ წარსულ დროებზედ დარდრ...
ჩვენ უნდა ვსდიოთ ახლა სხვა ვარსკვლავს,
ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი;
ჩვენ უნდა მივსცეთ მომავალი ხალხს...
აქ არის, დედავ, შენი მაღალი
დანიშნულება და საღმრთო ვალი!
აღზარდე შვილი, მიეც ძალა სულს,
საზრდოდ ხმარობდე ქრისტესა მცნებას,
შთააგონებდე კაცთა სიყვარულს,
ძმობას, ერთობას, თავისუფლებას, —
რომ სიკეთისთვის გული უთრთოდეს
და მომავლისთვის ბედთანა ბრძოდეს...
მენდე, მიიღებს ნერგს, შენგან დარგულს
და მოგვცემს ნაყოფს, ვით კაცი კაცურს.

დედავ! ისმინე ქართველის ვედრება:
ისე აღზარდე შენ შვილის სული,
რომ წინ გაუძღვეს ქეშმარიტება,
უკან ჰრჩეს კვალი განათლებული.

ქ ლ ქ ბ ა ა

მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა
და თეთრი ზოლი შორის მთებისა
ლაჟვარდ სივრცეში დაინთქმებოდა.

**

არსაიღამ ხმა, არსით ძახილი!...
მშობელი შობილს არრას მეტყოდა,
ზოგჯერ-კი ტანჯვით ამოძახილი
ქართველის ძილშია კვნესა ისმოდა!

**

ვიდექ მარტოკა... და მთების ჩრდილი
კვლავ ჩემ ქვეყნის ძილს ეაღვრსება,
ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი,
როსლა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!...

ნ ა ნ ა

ნანა, შვილო, ნანინა!
ნეტა რამ შეგაშინა?
რაზედ შეჰკრთი, მტირალნი
რისთვის მომაპყარ თვალნი?
ჯერედ ხომ შენი ბედი,
გრძნობა წინა-მორბედი
არ უხატავს მაგ შენს თვალს
ქართველთადმი ღვთიურს ვალს?...
მაშ რაღამ შეგაშინა?
ნანა, შვილო, ნანინა!

ჯერ სინამ ხარ ყმაწვილი,
მინამ დრო მოგესწრება,
ისწრაფე, შეილო, ძილი,
ისწრაფე განსვენება!
მოვა დრო, გაიზრდები,
მკლავი გაგიმაგრდება,
შეილო, ყრმობის სიზმრები
ბრძოლაზედ გაგეცვლება.
არ შემიდრკე მაშინა,
ნანა, შეილო, ნანინა!

ჰნახავ ჩვენს ბედ'შაობას,
ჩვენს ერთობას დაკარგულს,
ჩვენსა წამხდარს გმირობას
და მამულს დაობლებულს...
აინთე ცეცხლით გული,
მტერსა დაეცი მებად,
ან, ვით შეილი ერთგული,
დააკვდი მამულს მსხვერპლად!
არ შემიდრკე მაშინა,
ნანა, შეილო, ნანინა!

დედათა გული ჩვილი
მამულისთვის მაგრდება,
რად მინდა იგი შეილი,
თუ მისთვის არ მოჰკვდება!
ვისაც ძე არ შეუკლავს,
როს მამულს სჭირებია,
შეილო, იმ ვაგლახ დედას
შეილი არ ჰყვარებია!
მე ისე არ წაფხდები,
ნანა, შეილო, ნანები!
ჩემის მამულისათვის

მე ჩემს ძუძუს გაწოვებ,
მისის სიკეთისათვის,
გაგწირავ და გაბრძოლებ...
მას დედის ძუძუ ტკბილი
შხამადავ შერგებია,
მამულისთვის სიკვდილი,
ვისაც დაზარებია!...
შენ ისე არ წახდები,
ნანა, შვილო, ნანები!

იცი, ეგ სიკვდილი
მეტი დიდი რამ არი!
უკვდავი არის შვილი
მამულისთვის მომკვდარი!
მამულს მიგცა ზეცამა
და, თუ ზედ დააკვდები,
ნუგეშ იცეს დედამა,
რომ კაცი კაცად ჰკვდები.
ნუგეშს ვიცემ მაშინა,
ნანა, შვილო, ნანინა!

სიკვდილის წამში მამულს,
შვილო, შენ გაუღიმებ,
რომ სისხლს, მისგან მოცემულს,
მასვე გმირებ უბრუნებ.
აღსრულდები ღიმილით,
რომ მამულს არ უმტყუნე
და შენ შენის სიკვდილით
მის სიკვდილი დასთრგუნე.
გაიხარებ მაშინა,
ნანა, შვილო, ნანინა!

თუ ეგრე შენ მოჰკვდები,
ნუ გინდა ნურა ძეგლი,

ისეც უკვდავ იქმნები,
ვით დედის შენის ცრემლი!
ჩემი ნანა ეს წარი,
შვილო, მას უერთგულე,
რაც მე სიტყვით გითხარი,
შენ საქმით აღმისრულე!
ნანა, მამულის მსხვერპლო,
პაწაწინა ქართველო!

შ ლ ე ტ ა

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო,
ვით ფრინველმა გარეგანმა:
არა მარტო ტკბილ ხმათათვის
გამომგზავნა ქვეყნად ცაში.

* *

მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის,
მიწიერი ზეციერსა;
ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ,
რომ წარვუძღვე წინა ერსა.

* *

დიდის ღმერთის საკურთხევლის
მისთვის დღევის ცეცხლი გულში,
რომ ერისა მოძმედ ვიყო
ქმუნვასა და სიხარულში:

* *

ერის წყლული მაჩნდეს წყლულად,
მეწოდეს მის ტანჯვით სული,
მის ბედით და უბედობით
დამედაგოს მტკიცე გული...

* *

მაშინ ცილამ ნაპერწკალი,
თუ აღმიფეთქს გულში ცეცხლსა,

მაშინ ვიმღერ, მხოლოდ მაშინ
მოვსწმენდ ერსაც ტანჯვის ცრემლსა!

თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძე

Его стиховъ плѣнительная сладость
Пройдетъ въѣковъ завистливую даль.

პუშკინი

მისი ლექსი შვებით, ლხენით
ხან მეჯლისში შეჭტონდება,
გულს ჩაეკვრის, ჰლალობს, ჰხარობს,
ხან ღონდება ნაზ ქალსავით,
უიმედო სიყვარულით;
ხან იფეთქებს ქაბუკსავით
და განდევნის სევდას გულით;
ხან ბუჩქებში მიმალული
ჰზის მარტო, ვით იადონი,
შეჰყევს ვარდსა გულისაკვდავად,
ტრფობის ისრით განაწონი;
ხან ჰრბის ველად, მარტო ჰგალობს
უღაბნოში, ვითა მწირი,
შეჰკვნესს შავ ბედს ქვეყნისასა,
ქვეყნისათვის ანატირი;
ხან დაჰყურებს ნაღვლიანად,
დაფიქრებით გოგჩის ტბასა
და ემდურის მწვავის მოთქმით
დაუნდობელ დროთ ბრუნვასა...

*
* *

დაბნელდა სული, გარშამოც ბნელა,
სიცოცხე მკვიდრობს ექლა ჩემ გულში;
აღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
არც სიძულვილში, არც სიყვარულში.

დიდხანს ვებრძოდი სიმდაბლეს, მტრობას
და გავიმაგრე ქაბუკი მკლავი,
ბევრჯერ მამარცხებს, მაგრამ არვის წინ
არ მომიხრია ამაყი თავი.

ვისაც ვებრძოდი, ბრძოლად არ ჰღირდნენ,
გვიან შევიტყე ეს ცდომილება;
ეხლა მათ საზიზღ, დაბალ მტრობაზედ
არც მეცინება არც მეტირება.

დაბნელდა სული, გარშამოც ბნელა,
სცივე მკვიდრობს ეხლა ჩემ გულში;
ნიაღარ მაქვს საზრდო სულისათვის მე
არც სიძულვილში, არც სიყვარულში!

თ. ნაკოლაოზ ბარათაშვილზედ

ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლეს ეს განწირული სულის კვეთება,
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება.
ნ. ბარათაშვილი.

აღარა გვეყვებარ!.. უღმრთო იყო შენი სიკვდილი!
ვინ უწყს, რამდენი საუნჯენი დავმარხეთ ჩვენა?
ეგ მტკიცე გული, სიყვარულის სხივ-ქვეშ გაშლილი,
რაოდენ გრძნობით, ჯერ უთქმელით, ჩვენ ჩაგვესვენა?
ვინ იცის, თანა რაოდენი წარიღე ფიქრნი!
მათ მნიშვნელობა დაგვეკარგა ჩვენ საუკუნოდ...
რაოდენ იმედთ და ნუგეშთა კოკრად ყვავილნი
ჩასქნენ შენს გულში განუშლელად ეგრე უღროოდ?
არა დედ-მამა, — მაგ სიკვდილით დაობლდა ერი!..
ვისლა მივანდოთ ჩვენი გრძნობა, ტანჯვა და ღბენა?
მაგრამ, პოეტო საყვარელო, ხარ ბედნიერი,
რომ შენი ლექსი სიკვდილითაც არა გკლავს შენა.

მ ტ კ ვ რ ა ს ზ ი დ ა ს

კვლავ ჩემწინ მტკვარი მოარბის ქუხილით,
ამ ქუხილში ვცნობ მშობლიურს გრგვინვას,
კვლავ ჩემი გული იმავ წუხილით
შეჰკვნესს მღვრიე ზღვირთათ მღერითა დენას.

კვლავ განიღვიძეს ჩვეულთა ფიქრთა
და აღმეშალა დიდის ხნის წყლული ..
შევკვნეს, შევსტირი მე ამო ზვირთთა,
თითქო მათ შთანთქეს ჩვენი წარსული.

წაგშლიან კვალნი, დროო ნეტარო!
მტვრად აღუგვიხარ საუკუნესა,
მისმინე აჯა, მისმინე, მტკვარო,
იმ დროთ გარდაეც ეს ჩემი კვნესა!

*
* *

მას აქეთ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული,
ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შეება;
შენს ძარღვის ცემას მე ყურს ვუგდებ სულ-განაბული,
ლამე თენდება ეგრედ ჩემი და დღე ლამდება.

დაჟინებითა ფიქრი ფიქრზედ მოდის, გროვდება,
გრძნობა გრძნობაზედ შეუპოვრად იძვრის ჩემს
[გულში,
და მე არ ვჩივი, — მიხარიან, რომ ეგრედ ჰშრვება
ჩემი ცხოვრება შენსა ფიქრში, შენს სიყვარულში.

მაგრამ, მამულო, ჩემი ტანჯვა მხოლოდ ის არი,
ის არის მხოლოდ სავალალო და სამწუხარო,
რომ შენს მიწაზედ ამდენ ხალხში კაცი არ არი,
რომ ფიქრი ვანდო, გრძნობა ჩემი განვუზიარო!..

გ ა ზ ა ო ზ ს უ ლ ა

ტყემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალიც ჭყივის,
ბალში ვაზი ობოლი
მეტის ლხენითა სტირის.

აყვავებულა მდელი,
აყვავებულან მთები;
მამულო საყვარელო,
შენ როსლა აყვავდები?

ლ ო ც ზ ა

მამაო ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!
მუხლ-მოდრეკილი, ლბომიერი ვდგევარ შენ წინა;
არცა სიმდიდრის, არც დიდების თხოვნა არ მინდა;
არ მინდა ამით შეურაცხ-ვჰყო მე ლოცვა წმინდა...
არამედ მწყურს მე განმინათლდეს ცით ჩემი სული,
შენგან ნამცნების სიყვარულით აღმენტოს გული,
რომ მტერთათვისაც, რომელთ თუნდა გულს ლახვარი
მკრან,
გთხოვდე: „შეუნდე—არ იციან, ღმერთო, რას იქმან!“

ბ ე დ ნ ი ე რ ი ე რ ი

(იტალიურიდან)

ჩვენისთანა ბედნიერი
განა არის სადმე ერი?
მძიმე ყალბით,
ლამაზ ფალბით
მორთული და მშვენიერი;
უწყინარი,

უჩივარი,
ქედ-ღრეკილი, მადლიერი;
უშფოთველი,
ქვემ-ძრომელი;
რიგიანი, წესიერი,
ყოვლად მთმენი,
ვით ჯორ-ცხენი,
ნახედნი და ღონიერი.

* *

ჩვენისთანა ბედნიერი
განა არის სადმე ერი?!

ყველა უნჯი
ყველა მუნჯი,
გულ-ჩხვილი და ღმობიერი;
თვალ-აბმულნი,
თავ-აკრული,
პირს ლაგამი ზომიერი;
ყველა ყრუი,
ყველა ცრუი,
ჭკვა-დამჯდარი, გულ-ხმიერი;
მცირე, დიდი
ყველა ფლიდი,
ცუღლუტი და მანკიერი.

* *

ჩვენისთანა ბედნიერი
განა არის სადმე ერი?!

მტვერ-წაყრილი,
თავ-დახრილი,
ყოვლად უქმი, უდიერი;
უზღუდონი,
გზა-მრუდონი,

არ გამტანი და ცბიერი;
მტრის არ მცნობი,
მოყვრის მგმობოლონი,
სხვასთან მხდალი; შინ ძლიერი;
არ რის მქონე,
არ რის მცოდნე,
უზრუნველი და მშიერი.

**

ჩვენისთანა ბედნიერი
კიდევ არის სადმე ერი?

და ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით

ანუ საქართველოს ისტორია მეცხრამეტის
საუკუნისა

ერთხელ მე და პაპა ჩემი
ერთს ადგილს შევიყარენით;
ჯერ, როგორც მოგეხსენებათ,
მრავალჯერ დავამთქნარევით.

მერე ვუთხარ: — პაპა ჩემო!
უწინდელი რამ გვაუწყეთ:
რით ვიდიდეთ თავი ჩვენი,
სახელი რით მოვიხვეჭეთ?

მაგალითებრ, მაშინ, როცა
მიიწურა ქართლის ბედი,
როცა მოგვიკვდა ერეკლე,
ის ჩვენის ქვეყნის იმედი, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— შენი მტერი!.. პირლიადა
დავრჩით და ცას შევყუროდით.

მერე, როს მეფე გიორგი
დაჯდა შერყეულსა ტახტზედ,
შინ თვის-ტომნი აუჯანყდნენ,
წამოასხდნენ მტრადა თავზედ, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჩვენც ერთმანეთს გულ-მოდგინედ
ვწეწდით და ვიწეწებოდით.

მერე, როცა ემაგ წეწით
მეფეს საქმე გავუჭირეთ
და ქვეყანას ერთგულობა
ჩვენი ურცხვად დავუძვირეთ, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— რუსეთისკენ სახვეწნელად
გავრბოდით და გამოვრბოდით.

მერე, როცა საწყალ მეფემ
დაგვიყენა ლეკნი მცველად,
თვის ქონება სრულად დასდვა
ჩვენის ქვეყნის დასახსნელად, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— მადლიერნი მუთაქაზედ
ვიწექით და ვნებივრობდით.

მერე, როცა მოკვდა მეფე,
აიშალნენ მეფეთ ძენი
და ერთმანეთის შურითა
სულ ძირს დასცეს ქართლის ბქენი, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჩვენც ლამაზად სულ ყველასა
თვითო თვითოდ ვლალატობდით.

მერე, როცა დაქსაქსულნი
შავმა ბედმა ხელთა გვრგდო

და ჩვენი სვე ბურთსავითა
სათამაშოდ წინ გაიგდო, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჩვენც ყაბახზედ ვაჟკაცურად
ვჯირითობდით, ვბურთაობდით!

მერე, როცა გაგვიჭირდა

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— მაშინ მივხვდით, რომ ყველანი
ერთს ტათაში ვიწვევოდით.

მერე, როცა ამ წვა-დაგვამ
ლღენი ჩვენი მოგვაწბილა,
ტანჯვა ველარ ავიტანეთ,
სინიღისმაც გაგვამხილა, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— შერცხვენილნი და დამწვარნი
აქა-იქა ვჩურჩულობდით.

მერე, როცა ეგ ჩურჩული
შეგვიტყვეს, თუ შეგვამცნიეს,
როცა ცხვრისა თარასავით
მოგვკრიბეს და შეგვამწყვრიეს, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ფერ-მიხდილნი ბეზლობაში
ერთმანეთს ვეჯიბრებოდით.

მერე, როცა მაგ ბეზლობით
ზოგმა თავი გადვირჩინეთ,
ქვეყნისათვის ზრუნვა, ფიქრი
ჩვენ თავიღამ ავიცდინეთ, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?

— მოვეყვით და სიხარულით
ყოველ დღე ვბედოვლათობდით.

მერე, როს ბედოვლათობით
საქმე ხელთ არ მოდიოდა,
რაც რამ გვექონდა, სულ გაფულანგეთ,
არა რა შამოგვდიოდა, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ერთმანეთს უსინიდისოდ
მამულებს ვეცილებოდით.

მერე როცა მაგ ცილობით
ერთმანეთი ჩვენ დავლუბეთ,
ერთმანეთის მტრობით ჩვენს სახლს
ცეცხლი ჩვენვე წავუკიდეთ, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— ჰკვიანურად იმ ცეცხლის წინ
ვისხედით და ხელს ვითბობდით.

მერე, როს ხელთ სათბობადაც
ჩვენი სახლი აღარ ვარგდა,
როცა დიდი და პატარა
გალარიბდა, გალატაკდა, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— თვით შევსხედით მალლა თაროს,
დაბლა ყმებსა ტვინსა ვწოვდით.

მერე, როცა ის ყმებიცა
დროთა ბრუნვით ჩამოგვერთვენ
და ცხოვრების ჩვენის წყარო
მაგ გზობითაც თითქო შესწყდნენ, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— მაგას, შვილო, ნულარ მკითხავ...
ვტიროდით, ვიხოცებოდით!..

მერე, როცა მაგ ტირილით
ყმები აღარ დაგვიბრუნდა
და ყმებისა მოშორების
გულს ტკივილი დაგვიყუჩდა, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— რაღაც ბანკი მოვიგონეთ
და მასზედ ვლაზღანდარობდით.

მერე, როს საშვილი-შვილოს
ბანკს უმუხთლა თქვენში ერთმა:
ჩემთვის ბანკი რა ჰქვიაო,
არ მომცაო შვილი ღმერთმა, —
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?
— „Наплечо“-ბა გვასწავლეო,
მთავრობას ვებეწებოდით.

მერე, როცა... — კიდევ როცა!...
აქ გამიწყრა პაპა ჩვენი:
— შემაწუხე ამდენ კითხვით,
„პოპოლუსტა“, დამეხსენი.
რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით?...
მას ვშვრებოდით, რომ თქვენსავით
უსაქმოდ ვებეტებოდით.

*
* *

აღარც ნატვრა და აღარც იმედია!...
ყველა წარბდა... ვაი ესრედ შთომილსა!
ვაი იმას, ვისაც ჩემებრ სცემია
გულს ისარი უიმედო ტრფობისა!...

**

ახ, რად გნახე შენ ჩემს საუბედუროდ?
რამან შეგქმნა ვერე სავსე სიკეთით?

ეჭა, გულო, ერთხელ დაწყნარებულო,
ერთხელ მკვდარო, რაღად აღსდგე მკვდრეთით?

**

მე მისი ვარ, ის-კი არ არის ჩემი,
ის სხვას ასმევს ნექტარს ნეტარებისას;
სხვას თავს ევლის, სხვას შეჰხარის, სხვას ეტრფის,
მე კი ვწყევლი ღღეს ჩემის გაჩენისას.

* *

სად წარვიდე, ვის შეეჩივლო, ვის უთხრა?
ვინ გამიღებს დახშულს კარსა ბედისას?
ვინა ჰკურნებს უკურნებელსა სენსა
სამუდამოდ წაწყედილ იმედისას?

ლექსნი ბრ. ორბელიანისა

ი ა ნ ა ლ ი ს

ჩემო იარალი! ნეტავი ოღეს
ღბნით აღვიღონი ვსხდეთ ველსა მწვანეს:

ჩვენებურადა,

ძველებურადა,

ვსვამდეთ,

ვიძახდეთ:

იარი-იარალი!

ჯეირნის მწვადი შიშინით
ცეცხლზედა დასტრიალებდეს,
ყნოსვა, დამტკბარი მის სუნით,
მადასა განგვიღვიძებდეს.

კახური ღვინით ავსილი
აზარფეშაცა ხელს გვეპყრას,
მოთალი, თევზი, მწვანილი
ავგიჟრელებდეს წინ სუჟრას.

ცა მშვენიერი,

ცა მზობლიური,
მარად ბრწყინვალე ზე დაგენათიდეს;
გაცხელებულთა
ღვინისგან შუბლთა
კოჯრის ნიაფი განგვიგრილებდეს...
შენ მომითხრობდე,
მე, ყრმა, გისმენდე,
გამოუცდელი — მოხუცებულსა,
თუ ვით ივერნი,
ლომ-გულნი გმირნი,
ჰბრძოდნენ, სცხოვრებდნენ დროსა წარსულსა.
გისმენდე, თუ ვით მღევარის ხმაზე
ჰაბუკნი მხნობით აღტაცებულნი,
მტერთ საძიებლად, დაცემად მათზე
შეგროვდებოდნენ, წამს შეჭურვილნი.
ვაჲ მას მტერსა, ვის ანუ კლდენი,
ანუ ტყეთ სიღრმე არ დაჰფარვიდნენ,
ვითა შურდულებრ ტრედთ შავარდენი,
მიესეოდნენ და შემუსვრიდნენ!... [მსხვერპლად,
დავნატრი მათ, ვინც თვისი სიცოცხლე თვისსა მამულსა შესწირა
დავნატრი დროთა, როს აქენდათ ტრფობა, მამულისადმი გულს
როს ერთგულება, სარწმუნოება [აღბეჭდილად,
ივერთ თვისებას შეადგინებდნენ;
ოდესცა ბრძოლა და მამაცობა
მათსა სახელსა განადიდებდნენ...
გისმენდე: თუ ვით, დღესასწაულსა,
შექცევით, ლხინით, მოწოდებულნი
ჰაბუკ-მხედარნი ყაბახსა ¹⁾ ვრცელსა,
ვითა საომრად მომზადებულნი,

¹⁾ სადაცა ეხლა არის სასეირნო ბაღი ალექსანდროვსკისა, იყო დიდი საჯირითო მეიღანი, სახელად ყაბახი.

ვით ალვა რგულნი ცხენზე უძრავად,
მოჰქრიან ესრედ, ვითა ნიავი.

ჰკრეს ნალარასა — განიყვნენ ორად,

აჰა, საამო სჩანს სანახავი!

[ბრიალი,

ცხენთა თქრიალი, შუბთა ტრიალი, ჯირითთ სრიალი, ყურთმაჯთ
უზანგთა ცემა, ცხენიღგან ხტომა, კვალად შეხტომა ზ ხმალო

ზოგი არწივსა,

[კრიალი!...

ზეცას მფრინავსა,

ისრითა მკვეთრით განუბობს გულსა,

ჯირითი ზოგის

ზუზუნით მოჰქრის

და მოხვდა ქვაზე ¹⁾ თასს ნიშნად დგმულსა.

ამ ვაჟკაცობრივს შექცევას იგი ²⁾ სიამით მარად უმზერდა შორით,

ვისცა ეწერა დიდება სახეს, ვინცა არღა არს, ვისთვისცა ვსტირით!

წასულთა დროთა, დიდების დროთა, ყოვლი კეთილი თანა

[წარიღეს.

აწ უცხოს ცის ქვეშ ზოგთა ვსჰვრეტთ ოხვრით ზ ცრემლით

[ზოგის წმიდა სამარეს!...

ვინ აღჩნდეს გმირი,

რომ მის ძლიერი

ბედს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს?

რომელ მარჯვენით,

ერთისა დაკვრით,

უსულოდ ვეშაპს მიწად დასცემდეს?...

მაგრამ ამაო, ჩემო იარაღი,

არს ჩემი ნატვრა და ჩემი როტვა!

სად აზარტეშა, სად არს მწვანელი?

1) ყაზახის თავსა და ბოლოს იდგნენ ორნი ქვანი, რომელთა ზედაც დასმიდნენ თასსა და ესროდნენ ჯირითს, და ვინც მოარტყამდა, თასი იმისი იყო, ჯილდოდ გამარჯვებისა. უკანასკნელ ჯირითში კონა ერისთავმა გაიმარჯვა.

2) მეფე ირაკლი.

ღვინის წილ—კვასი, მზისა წილ—ყინვა!
გარდმოხვეწილმან ჩრდილოს წყვდიადსა
სადღა იხილოს ცა მშობლიური?

შენ ხარ პეტერბურღს, მე—ნოვგოროდსა,
გარეთ მკლავს ყინვა და შინ—უგარი.—

გულს ეწუხების, რა აგონდების ღღენი წარსულნი ნეტარებისა;
შარამ მოთქმითა ნუგეშ-ეცემის ზე ჰმუნვა მითცა შემცირდებისა.

ჩემა ეპიტაფია

როს ვიყავ ცოცხალ, ვითა შენა, მკითხველო,
მეცა მიყვარდა, მეც ვსტიროდი, ვილხენდი
და დაფიქრებით დაემზერდი საფლავებსა!
მერგო რიგი, და აწ ჩემს საფლავს დაჰმზერ შენ!
ამ ზენა სჯულოსა ვერა არსი ვერ ასცდეს:
ვერცა ხელმწიფე დიდებისა გვირგვინით,
ვერცა გლახაკი, შემოსილი ძონძითა,
ვერც სოჭაბუკე, შევენებითა შემკული
და ვერც მოხუცი, დაღალული სიცოცხლით!
ყველა იცვალოს, ყველა მოკვდეს, დამიწდეს,
და მხოლოდ წრფელი სული, წმიდა, ცხოველი,
მღვთადა აღვიდეს ნაწილაკი მღვთაებრი!

თ. აღექ. ვახ.—ქეს ობბელაანს

აწ სად არიან იგინი, მას ჟამსა ღხინში ვინც იყვნენ?
ძმანი ზე ტოლნი, ვაჟ-კაცნი, რომელნი ხილვით გვალხენდნენ?...
განგვშორდნენ გულის ნაცნობნი, ვინცა გულითა გვიყვარდნენ,
თვალთ მიგვეფარნენ... წავიდნენ... ძველთაგან დავშით მე
[და შენ!...

ან ეს რაცა ვსთქვი, რაღა ვსთქვი; თუ რაც მინდოდა,
[ვერა ვსთქვი?
და ვერ ვსთქვი რაცა, ის წყლულად გულს დამშთა და მით
[ვიტანჯვი!?...

მარამ, თუ ვინმე აქ ჰპოვა ჰაზრი, ნაცნობი გულისა,
ვივიწყებ, რაც ვსვი სიმწარე ეკლიანს გზაზე სოფლისა! . .

ან რაღას ველი სოფლისგან, რა მიხარია, რა მინდა?
რაც ვიყავ, იგი არა ვარ; ვერც კი ვჰგრძნობ, რაცა მიყვარდა.
დღე ყოველ, ჟამი ყოველი მაკლებს რასამე კეთილსა:
ვმზერ მწუხარებით მომავალს ღ ვსწყევლი ფუჭად წასულსა...

თამარ მეფის სახე ბეთანიის ეკლესიაში

შენს წმინდას სახეს,
შვენებით სავსეს,
სახიერებით განსხივებულსა,
ვუმზერ კრძალვითა,
თაყვან ცემითა,
ცრემლ-მორეული გემთხვევი ფერხთა!

*

მიხარის, — გიმზერ,
ვსწუხარ — და გიმზერ,
და ესრეთ მზერა მსურს სიკვდილამდე,
არ გამოფხიზლდე,
რომ აღარ ვჰგრძნობდე,
ჩემის სამშობლოს სულით დაცემას!...

*

ყვავილოვანი
წალკოტი შენი,
შენის დიდების სხივ-მოკლებული,
აღარა ჰშვენის,
აღარ გვიბრწყინვის,
შავ-დროთა *) ძალით ფერ-წახდენილი!...

*) შემოსვლა ლანგ-თემურისა და შაჰ-აბაზისა, რომელთა საშინლად გააოხრეს ჩვენი ქვეყანა. ქართველთა დაარქვეს შავი დრო ამათ შემოსვლასა.

და ვით წასულსა,
სიზმარსა ტკბილსა,
მზეს, დიდებულად ჩასვენებულსა,
ვიგონებთ შენს ღროს,
გული გვიმაგროს,
სრულად არ წავსწყდეთ ცის შემრისხავნი!..

*

ხნით დამაშვრალი
დაღონებული,
შენადგე, მეფევე, მოველ ვედრებით:
მოხედო ბედ-კრულს
შენს სატრფოს მამულს,
და ჯვარიან *) შენით აკურთხო კვალად.

*

შენი ივერი
აღსდგეს ძლიერი,
და დადგეს ერთად სხვათ ერთა შორის
წმიდით საყდარით,
ენით მდიდარით,
სწავლისა შუქით განათებული!

*

ზნე ამაღლებით,
ძლიერის დიდებით,
სამშობლოს მიწის სიყვარულითა! —
და გაგვიცოცხლდეს,
რომ კვლავც მოგვესმეს
სიტყვა ქართული რუსთაველისა.

*

რომ განვიღვიძნეთ,
სულით განვახლდეთ,

*) როდესაც საქართველოს ჯარი შეიკრებოდა სალა-
შქროდ, თამარ მეფე თვით აკურთხებდა მას ჯარსა ჯვართა.

და გაჰქრეს ბნელი უმეცრებისა!...

მაგრამ ცად თვალნი
გაქვს მიქცეულნი,
და მე ველარ მცნობ გულ-შემუსვრილსა,

*

დამცირებულსა,
ხმა-მიღებულსა,
ბედ-დაკარგულის ივერიის ძეს!...
ექვით აღესილსა,
უსასოდ ქმნილსა,
გულ-უიმედოს, გაუხარებელს!...

*

...ვა, თუ რაც წახდეს,
ველარა აღსდგეს,
ველარ აღყვავდეს ახლის შვენებით?
და რაც დაეცა,
ის წარიტაცა,
შავმან ყოჩანმან, ვით უმწე მსხვერპლი?

*

...ჰე, ცრუ სოფელო,
დაუნდობელო,
შენში კეთილი სად არს ფერ-უცვლელ?...
დიდება ჩვენი,
ცად სხივ-მიმფენი,
ნუ თუ ესლა გვაქვს, ვხედავ რასაცა?

*

დაყრუებულსა,
გზა-შეუვალსა,
უღაბურს ტყეში ტაძარს დარღვეულს,
სად სახე მეფის,
დიდის თამარის,
სჩანს ძველს კედელზედ გამოხატულად!...

მუშა ბოქვლაძე

რას მიყურებ აგრე გაკვირვებითა,
ნუ თუ სახე არ გინახავს მუშისა?
მკერდი ღია, ოფლით გასვრილ, მტვრიანი,
ფერით რკინა, კისერ-ჩაქანგებული,
კაცი გულით, დაჩაგრული ბედითა,
სიყრმიდანვე სიღარიბით დევნილი,
ვის სიცოცხლე ტანჯვად გადაჰქცევია
შოვნისათვის მხოლოდ ლუკმა-პურისა!...

ან რა გიკვირს ჩემს შუბლზედა ღარები?
წვერ-ულვაში, უღროდ გათეთრებული,
ნიშანია გულში ღრმათა ტკივილთა,
დიდთა შრომათ, ღრმათ ფიქრებთა მწარეთა,
უიმედოდ, უნუგეშოდ ყოფნისა!...
სჩანს, არ იცი, რომ არიან ღარიბნიც,
არის სადმე სიმწარითა ცხოვრება!...

ნუ გიკვირს კი, სჯობს ჩემს გულში ჩახედო,
წაიკითხო სიმწარისა ამბები:
ძმის ღალატი, მოყვასთაგან დაჩაგვრა,
მეგობრისგან იუდასი ამბორი,
საყვარლისგან — წყეული სიყვარული,
ნაზის ხელით გულს დასმულნი დაღები!...
სოფლის გარე უწყალოდ განდევნილსა
დამაფიწყდა, რაცა ვიყავ ოდესმე!...
და აწ მხოლოდ დამჰშთა ესე ჩემს ბედად:
ტანჯვით შრომა, ოფლით ძებნა ლუკმისა...
და მიდის დღე, მიდის ღამე ამ ყოფით!

ნუ მიყურებ ასე გამწარებულსა?
სიღარიბე მეტად ძნელი ყოფილა...

მე ვმუშაობ... სხვანი კი იმღერიან,
ბედნიერნი, გულითა უზრუნველნი!...
ბალით მესმის ჭიანჭურის, ლხინის ხმა,
სავათნავას გულ-დამწველი სიტყვები...
გულით მინდა მეც აქედამ ხმა მივსცე,
მაგრამ შრცხვენის: მე მათი რა ტოლი ვარ,
და ღრმად ვჰმაღავ გულში სიმწარის ოხვრას,
მალვით ვიწმენდ თვალში მორეულს ცრემლსა...
ეჰ, ვის ესმის, თუ სადღაც მუშა ჰკვნესის!...

მაშ ვინა ვარ, რა მქვიან ამ სოფელში,
თუ სიამის ერთი დღეც არ მახსოვდეს?
სიჭაბუკე ტანჯვით შრომამ წაიღო
და ვერ ვჰხედავ მომავალშიც ნუგეშსა,
მცირედს სხვისა სიხარულის ნათლისას...
წყეულ იყოს, ვინცა მუშა აკურთხა,
მოკლებული ყოველ-გვარსა შვებასა,
კაცთა შორის კაცად არ მიჩნეული!...

რას მიყურებ დაღონებულს, ფერ-მიხდილს?
მოვხუციდი და რა მაქვს მოსაგონებლად,
თუ არ ჩემი ვაებითა ცხოვრება?
რა მიამა? რომ მოვკვდე, რა ვინანო?...
როგორც მოველ, ისე განვალ ამ სოფლით,
სიცოცხლისვე დროსა დავიწყებული!...
რათ ვიშობე, თუ ეს ბედი თან დამყვა?
ვინ ვადიდო, ვინ დავსწყევლო? არ ვიცი!
მაგრამ ჩემთვის დღე სიმწარით ღამდება...
რათა? რისთვის? ვის რა ვირი მოვპარე?...

რათ მიყურებ აგრე გაოცებული?
ნუ თუ, მართლა, კაციც არა გგონივარ?
რადგანაც ვარ სიღარიბის სამოხსლით

არა მქონდეს კეთილისა გრძნობაცა!...
მაშა მღვდელი ლაპარაკს რომ დამიწყებს,
ყურს რათ ვუგდებ გონება-მიზიდული?...
მის სიტყვები, ზოგჯერ თუმცა არ მესმის,
მაგრამ გულს კი უხარიან მათ სმენა!
სულს მიმაგრებს ძალი ნუგეშ-ცემისა,
ზეციურის მადლით განათებული.
გულში ჰქრება ღელვა სიბოროტისა...
ვპგრძნობ სიმშვიდეს... ლოცვაებსა ვიგონებ...
მაგონდება დღენი ყმაწვილობისა,
ხმა დედისა, მისი ტკბილი აღერსი...
თვალწინ ვახედავ დიდხანს დავიწყებულთა...
და აღარ ვსწყევ ჩემს შობის დღეს, ჩემს ბედსა!...
მაშინ შრომაც დიდად მიაღვილდება,
და მას ლამეს მძინავს ისე მშვიდობით,
თითქოს ჩემს ქოხს დაჰფრინვენ ანგელოზნი!...

განცხრომის ძევ, ნებიერად გაზდილო,
ეს ქვეყანა შენთვის არის შექმნილი!
ველთ სიმწვანე, ცის ლაყვარდი, მზის შუქი,
გაზათხული სუნნელების ნიავეთ,
შენ გეტრფიან, გახარებენ, გატკობენ!
შენთვის ჰბრწყინვენ თვით ლამაზნი თვალებიც;
ნაზი წელი რხევით შენკენ რონინებს;
მიმოჰქრიან შენთვის ზღვაში ხომალდნიც,
ხელოვნების ძვირთ საუნჯეთ მზიდველნი;
თვით მეც; მუშა, ჩემის ღონით, ოფლითა,
შენთვისა ვარ დაბადებით მსახურად:
დილითვე ვპგვი ქუჩის უწმინდურებას,
რომ მის სუნი არ ეწყინოს შენს ცხვირსა,
და შორით გამზერ, კრძალვით მლოდვ წყალობის...
შენ ხარ მეფე... მე ძალადაც არ მაგდებ!...
რათა? რისთვის? ვის რა ვირი მოვპარე?

რალა გითხრა, ნუ თუ ეხლაც ვერ მიჰხვდი,
რა ძნელია შოენა ლუკმა-პურისა?
როგორ ახდენს სიღარიბე კაცის გულს
და აბნელებს სულის სხივსა, გონებას?
ეჰ, ძმავ, წადი შენ შენს გზაზე სიმღერით...
მე ჩემს ბარგსა როგორმე იქ მოვიხსნი...
სად მე და შენ ვიქმნებით თანა-სწორნი,
საუკუნოს განსასვენსა ალაგსა!...

ფ ს ა ლ მ უ ნ ი ა ნ ა ვ ი დ ა ზ ე

(ჰიმნი)

ვინა აღვიდეს მაღალსა მას მთასა წმიდასა,
სადა ჰგალობენ ანგელოზნი ღვთისა დიდებას?...
—სულითა წრფელი, მშვიდი გულით, ფიქრით განწმედილ,
ვის არ შეეხო ზაკვის გესლი ძმისა განკითხვად,
და სიყვარულით შეიწყალა ცდომილი ვნებით...
ვინცა ამ სოფლის დიდებასა, მზეებრ მნათობსა,
მონებრ არ მისდევს, სცნობს რა მისს შუქს ფუჭ-წარმავალსა
ვინც ძლიერებას ხმითა მაღლით ამცნო სიმართლე
და ძმას დაცემულს მისცა ხელი და აღადგინა!...
იგი აღვიდეს მაღალსა მას მთასა წმიდასა,
ღვთისა დიდების გალობითა ნათელ-მოსილი.

ჰასუსი შვილთა

(სატირა)

ჰე, განუსჯელნო,
უმაძლო-შვილნო,
საუბედუროდ, ცუდს დროს შობილნო!
სადღაც მიმალვით
რას ჰროტავთ, ჰკნავით,

გაბოროტებით რათა სწყევთ მამათ?..

უკადრისობით

და უმეცრებით

ვერ დააბნელებთ მათ სახსენებელს;

მხოლოდ თქვენთ სიტყვებით,

თქვენვე ინანებთ,

თქვენსვე გულს უკბენს უსამართლობა!

დრო მამებისა,

მამაცობისა,

წარვიდა მათთა სახელთა ქებით! *)

მამანი თქვენნი,

თავის დროს ძენი,

თავის დროს იყვნენ სახელოვანნი!...

ოსმალ-სპარსები,

დალისტნის მოები,

ქებით გეტყვიან დიდთა მათ საქმეთ!

მათ დაიფარეს,

სისხლით დაიცვეს,

სისხლ-შემოსილი მამული თვისი,

და სასო ღვთისა,

მცველი ერისა,

ენა, საყდარი, სარწმუნოება!...

*

*) ღენერალი ივანე აფხაზი, ალექ. ჭავჭავაძე, ვასილი ბებუთოვი, მოსე არღუთ., ივანე ანდრონი., ზაქ., ილია და სოსიკო ორბელ., იასონ და ნიკო ჭავჭავაძე, ნიკო ერისთავი, ნიკო ამილახვარი, დავით ვახვახიანი, ზაქ. ანდრონი., ივანე ბაგრატიონი, იოსებ თარხ., ქობულთაძე, სვიმ. შალიკოვი, ბაქრაძე და ას სამოცნი-სხვანი, დახოცილნი და დაჭრილნი უკანასკნელს ბრძოლაში! ესენი უნდა იყვნენ თქვენგან გასალანძლავნი?

დრო შეიცვალა. .
გამეფდა სწავლა,
გაგელოთ შვილებს სახლი სიბრძნისა!
სწავლის მამები,
პროფესორები,
თქვენთვის მოცლილნი, თქვენთვის მქა-
თქვენ გასწავებდენ [დაგნი
და მზად გაძლევდენ,
რაც შეეძინათ საუკუნოებს!...
ჩვენც ვნუგეშობდით,
გულით ვხარობდით:
მვილი მამასა ემჯობინება!
და მოგელოდით
დიდის იმედით,
სახარულისა ღელვით აღვსილნი!
ვითმინოთ, მოვლონ,
და განგვინათენ
სწავლისა ღიამპრით დაგრდომილს მხარეს!
ჩვენც მივეგებით,
მხიარულებით,
ღირსთა შვილებთა კურთხევის სიტყვით!...

*

მოვიდნენ... და რა?
სულ ჩაგვემწარა...
ვაი ჩვენს იმედს... ვაი თქვენს მოსვლას!...
პირველად იწყეს,
შკოლა გამართეს... *)
ვსთქვით: ახლა მხარე გაგვინათლდება!...
ყრმანი საწყალნი,
უბიწო-გულნი,

*) შკოლა ყ—ისა.

სწავლად მისულნი, წახდნენ ზნეობით!...
უსასოება,
ურწმუნოება,
უმანკო გულში ღრმად ჩაუნერგეს:
„ლოცვა რათ გვინდა? *)
ღმერთი რათ გვინდა?
ჩვენი გონება არს ჩვენი ღმერთი!“!..
და დაიწყევლა
თქვენი აქ მოსვლა,
და თქვენის სიბრძნის ნაყოფი უხამი!
ღმერთი არ არის?...
შენთვის ნუ არის!
შენ რა გაწუხებს, რომ სუფევს სხვისთვის?

*

სხვათა ხელი ჰყვეს
კეთილსა საქმეს:
სტამბით მიჰფინონ სწავლა მამულსა!...
აღჩნდნენ მწერლები,
ჟურნალისტები,
ვაი საბრალოს... ვაი ჩვენს ენას!...**)

მათ უსწავლელთა,
ცრუ რუსთაველთა,
სრულ წაგვიბილწეს ენა მდიდარი;
ენა მაღალი,
მის ძალი, მაღლი,
უწყალოდ წახდა უწმინდურთ ხელში!...
ერის ცხოვრება,
მისი ღიდება,

*) ნათქვამი იმავე შკოლის მოწაფისაგან,
ლ. მე—საგან.

**) წაკითხეთ „ღროება“ ღ იხილავთ ქარ-
თულის ენის დაპრანკვას.

შის ისტორია დაცულ არს ენით.

რა ენა წახდეს,

ერთი დაეცეს...

წაეცხოს ჩირქი ტაძარსა წმიდას!...

*

ახლა რას ელით?

მამათ რათ სწყევლით?

ვიგემეთ თქვენის ღვაწლის ნაყოფი!...

ძველთ უძველესი

არს ესე წესი,

რაც ვერ ჰქმნეს მამათ, ისი ჰქმნან შეილთა!

შვილნო, გამოჩნდით,

სწავლითა, საქმით!

შამის გაღწანდვა შეილს ვერ აღიდებს!

ცუდ-მეტყველებით,

ვერ ამაღლდებით.

დიდებას ეძებთ? კეთილი ჰქმენით!

თქვენი დიდება

ჩვენც გვიამება:

შის სხივის შუქი ჩვენც მოგვიჩაბებს!...

*

აჰა, დიდების

და სახელ-ქების

ასპარეზია თქვენთვის დაცლილი!...

რალასა ელით?

რატომ გვირგვინით

არ შეიმოსვის, ვინცა გყავთ ღირსი?...

რომ ბრძოლის ცეცხლი,

ასტყდეს ფიცხელი,

ხმლისა ტრიალით, ძღვევის ყიჟინით,

იმ თქვენმა გმირმა,

სუელით ძლიერმა,

ხელს ბაირალით, ძირს დასცეს ყარსი!...
რომ მისმა ხმამა,
ქუხილის მსგავსმა,
შესძრას ქვეყანა მის აღსადგენად?...
ვაი საბრალოს,
ჩვენს საქართველოს,
თქვენ დაებადეთ მის სადიდებლად!...

*

ან სად არიან,
ალარ ისმიან
თავისუფლების მაღალ-ფრაზები!...
„მოყვასს — შეწვენა,
ბოროტსა — დევნა,
საზოგადობის სულით აღდგენა!...
ერთობა, ძმობა,
ზნეთ ამაღლება,
მამულისათვის თავის განწირვა!“...
სიტყვა სიტყვაა
საქმე კი — სხვაა...
ოქროს ჯაჭვი სჯობს თავისუფლებას!...

.

*

გონების ბრწყინვას,
აზრების ელვას,
წმინდისა გულით კეთილის თესვას,
ნეტავი მიხვდეთ,
ნეტავი მისწვდეთ
მაღალსა ცაში შავარდნის ფრენას!...
და გულით ოხრავს
ის, ვინცა ხედავს
თქვენსა სიცოცხლეს ფუჭად მიმავალს...
თქვენსა უქმობას,

არარაობას,
და უმეცრების ამაყობასა!...

.....

*

ჰე, სასურველო,
გმირთა მამულო,
ნუ თუ შენ მართლად ესრეთ დამცირდი,
რომ შენსა ბედსა,
შენსა იმედსა,
დაეხელმწიფნენ ცრუ-პოეტები?
ცრუ-ლიბერალნი
პატრიოტები,
მ...ს...ი, მ...ე, მელიქ-ალები?..

მკ. ჭავ—სას

(ქების წარწერა)

წინანდლის ვარდო!
სულითა ტრედო,
გულითა წმინდავ, კამკამო წყარო!
ვითა ცისკარი,
ხარ მოცინარი,
რათა მხილველის გული ახარო.
იმხიარულე,
ვიდრე სიცოცხლე
შენი მშვენივრებს, ვით ყვავილთ ჯაჭვი;
ვიდრემდის შენ ზე
დაგნათის, ვით მზე,
სიჭაბუკისა ნათელ ვარსკვლავი!
კმუნვის ღრუბელი,
გულ-დამაბნელი,

ვიდრე მხიარულს არ შეგხვებია;
ვიდრე ამ სოფლის,
დაუდგრომელის,
ვარდი ეკლად არ გადაგცვლია!

გამოსაღმება

ს — ს

ვითა ცის ნამი დილითა ჰბრწყინვალებს ახლად შლილს
ვარდზედ,
მარგალიტ-კრემლი კრემლსა სდევს ნიშნად ჭმუნვისა შენტ
ლაწვზე...

სატრფოვ! გშორდები ო სიტყვა ვერ მიპოვია სათქმელად,
ანუ შენტ კრემლთა საშრობლად, ანუ ჩემ სანუგეშებლად!

ვერც კრემლსა ვაფრქვევ, ვერც ვუბნობ თვისსა სიყვარულს,
თვის ტანჯვათ,

დამითვარ უფრო უბედურ, რომ ვერ ამოვსთქვამ მსგავსად სხვათ!

ნამდვილი ტრფობა გინა რა სიტყვათ ეძებდეს, ვერ ჰპოებს,
რათა გამოსთქვას თვის გრძნობა ო მისთვის ოხვრით მდუმარებს.

ესე არს საშიშ-შემქმელი, ცეცხლი უხილავ, უალო;
არ აჩენს გარეთ ნიშანსა, შიგნით გაოხრებს, ჰე, გულო!

ტრფობა უძლოურთ გულთ წყაროს ჰგავს, მათათგან გადმო-
ქანებულს,

რაოდენ ველსა შორსა ჰვალს, ეგოდენ დაუძლოურებულს.

ესრეთი გული ან კრემლით, ან განშორებით განაქრობს
თვისსა სიყვარულს, თვით ტანჯვათ ო მერმე ნებით კი ლხინობს,

რა ჩემებრ გული კლდოვანი მიიღებს ეშხას ბეჭედსა,
ღრო იმას ველარ შეჰმუსრავს, თუ არ შეჰმუსრავს თვით კლდესა.

გეტრფი, ვიდრემდის ვუმზერ მე მზის შუქსა, ნათელს მთო-
ვარის,
ვიდრემდის ოხვრა გინდ ერთი მშთომია ნიშნად სიცოცხლის.

ლექსნი ნ. ბარათაშვილისა

შემოდამება მთაწმიდაზედ

(ელეგია)

ჭი მთაწმიდავ, მთაო წმიდავ, ადგილნი შენნი,
დამაფიქრველნი, ვერანანი და უდაბურნი,
ვითა ჰშვენიან, როს მონამენ ცვარნი ციურნი,
ოდეს სალამოს, დაჰშთენ ამოს, ციაგნი ნელნი!

ვითარი მაშინ იღუმალობა დაისადგურებს შენს არე-მარეს!
რა სანახავი წარუტყვევს თვალთა მაშინ შენს ტურფას სერზედ
მდგომარეს!

ძირს გაშლილს, ლამაზს ველსა ყვავილნი მოჰფენენ, რეცა ტაბ-
ლას წმიდასა,
და ვით გუნდრუკსა სამადლობელსა, შენდა აღკმევენ სუნნელე-

ბასა.

მახსოვს იგი დრო, საამო დრო, როს ნაღვლიანი,
კლდევ ბუნდოვანო, შენს ბილიკად მიმოვიდოდი,
და წყნარს სალამოს, ვით მეგობარს, შემოვეტრფოდი,
რომ ჩემებრ იგიც იყო მწუხარ და სევდიანი!

ოჰ, ვით ყოველი ბუნებაც მაშინ იყო ლამაზი, მინაზე-
ბული!

ღეცაო, ცაო, ხატება შენი ჯერ კიდევ გულზე მაქვს დაჩნეული!
აწცა რა თვალნი ლაქვარდს გიხილვენ, მყის ფიქრნი შენდა
მოისწრაფიან,

მაგრამ შენამდინ ვერ მოახწევენ, და ჰაერშივე განიბნევიან!

მე, შენსა მჭვრეტელს, მავიწყდების საწურთოება!

გულის-თქმა ჩემი შენს იქითა... ეძიებს სადგურს,

ზენაართ სამყოფთ, რომ დააშთოს აქ ამოცება...

მაგრამ ვერ სცნობენ გლახ მოკვდავნი განგებას ციურს!

დაფიქრებული ვიდევ სერზედა, და ცათა მიმართ მზირალს
ტრფობითა,
შემომერტყმოდა მაისის მწუხრი, აღმსები ნაპრალოთ მდუმარე-
ბითა;
ხანდისხან ნელად მქროლნი ნიაფნი ღელეთა შორის აღმოკვ-
ნესოდენ
დაზოგჯერ ჩუმნი შემოგარენი ამით ჩემს გულსა ეთანხმებოდენ!

მთაო ცხოველო, ხან მცინარო, ხან ცრემლიანო,
ვინ მოგიხილოს, რომელ მყისვე თვისთა ფიქრთ შვება
არა იპოვოს და არ დაჰხსნას გულსა ვაება,
გულ-დახურულთა მეგობარო, მთავ ღრუბლიანო!

სდუმდა ყოველი მუნ არემარე; ბინდი გადეკრა ცისა
კამარას.
მოსდევს მთოვარეს, ვითა მიჯნური, ვარსკვლავი პარტო მი-
სა ამარას;
გინახავთ სული, ჯერეთ უმანკო, მხურევალე ლოცვით მი-
ქანცებული?
მას ჰგვანდა მთვარე, ნაზად მოარე, დისკო გარდახრით შუქ-
მიბინდული!

ამ გვარი იყო მთაწმიდაზედ შემოლამება.
ჭი ადგილნო, მახსოვს, მახსოვს, რასაც ვფიქრობდი
მე თქვენთა შორის და ან რასაც აღმოვიტყოდი!
მხოლოდ სული ჰგრძნობს, თუ ვითარი სძღვენით მას შვება.

ჩი სალამოვ, მყუდროვ, საამოვ, შენ დამშთი ჩემად სანუგეშებლად!
როს ჰმუნვარება შემომესევის, შენდა მოვილტვი განსაქარველად;
მწუხრი გულისა, სევდა გულისა — ნუგეშსა ამას შენგან მიიღებს,
რომ გათენდება დილა მზიანი ღ ყოველს ბინდსა ის განანათლებს!

ფიქრი მტკვრის ზარზედ

წარვედ წყლისა პირს სევდიანი ფიქრთ განსართველად;
იქ ვეძიებდი ნაცნობს ადგილს განსასვენებლად;
იქ ლბილს მდებლოზედ სანუგეშოდ ვინამე ცრემლით;
იქაც ყოველი არე-მარე იყო მოწყენით;
ნელად მოღელავს მოღუდუნე მტკვარი ანკარა,
და მის ზვირთებში ჰკრთის ლაყვარდი ცისა კამარა.

იდაყვ დაყრდნობილ, ყურს ვუგდებ მე მისსა ჩხრიალხა,
და თვალნი ჰრბიან შორად, შორად, ცის დასავალსა!
ვინ იცის, მტკვარო, რას ბუტბუტებ, ვისთვის რას იტყვი?
მრავალ დროების მოწამე ხარ, მაგრამ ხარ უტყვი!..
არ ვიცი ამ დროს ჩემს წინაშე ჩვენი ცხოვრება
რად იყო ფუჭი და მხოლოდა ამოება?..
მაინც რა არის ჩვენი ყოფა, წუთი სოფელი,
თუ არა ოდენ საწყაული აღუვსებელი?
ვინ არის იგი, ვისთვის გული ერთხელ აღევსოს,
და, რაც მიეღოს ერთხელ ნატვრით, ისი ეკმაროს?
თვითონ მეფენიც უძლეველნიც, რომელთ უმაღლეს
არ ვინლა არის და წინაშე არ ვინ აღუდგეს,
რომელთ ხელთ ეპყრასთ უმაღლესი სოფლის დიდება,
შფოთვენ და დრტვინვენ, და იტყვიან: „როდის იქნება
ის სამეფოცა ჩვენი იყოს“, და აღიძვრიან
იმავე მიწისთვის, რაც დღეს თუ ხვალ თვითვე არიან!...

თუნდ კეთილ მეფე როდის არის მოსვენებული?
მისი სიცოცხლე, ზრუნვა, შრომა და ცდა ქებული;
მისი ფიქრია, თუ ვით უკეთ მან უპატრონოს
თავის შაჟულსა, თვისთა შვილთა, რომ შემდგომსა დროს
არ მისცეს წყევად თვის სახელი შთამომავლობას!...
მაგრამ თუ ერთხელ სოფელსაც უნდა ბოლო მოეღოს,
მაშინ ვილამ სთქვას მათი საქმე, ვინ სადლა იყოს?...

მაგრამ რადგანაც კაცნი გვექვიან — შვილნი სოფლისა,
უნდა კიდევცა მივდიოთ მას, გვესმას მშობლისა;
არც კაცი ვარგა, თუ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში, და სოფელსა კი არა რა არგოს!

თავადის ჭავ — ის ასულს ეკა — ნას

ხმით მშვენიერით,
ტკბილის სიმღერით,
ჰაეროვანო, სულს ეღბინები;
თვალთ არონინებ —
გულს დააწყლულებ
და ღიმილითა ესალბუნები!
სადც ხარ, იმ არეს
მოჰფენ სიამეს, —
უშენოდ მოსცდეს მხიარულება!
შენის ენითა,
საგსე ლხენითა,
ვინ არა იგრძნოს გულკეთილობა!
მახსოვს სიამით,
ოდეს ტკბილის ხმით,
ვარდსა და ბუღბუღს *) მოეღბინარე
პირმცინარითა,
სინარნარითა,
მგონის ყარიბს გულს ესხივმფენარე!

ს ა ე უ რ ე

ვითა პეპელა
არხვეს ნელ-ნელა

*) ვარდი ზ ბუღბუღი ლექსია, რუსული-
დამ ნათარგმნი თ. ჭავჭავაძისაგან.

სპეტაკს შროშანას, ლამაზად ახრილს,
ასე საყურე,
უცხო საყურე,
ეთამაშება თავისსა აჩრდილს,
ნეტავი იმას,
ვინც თავისს სუნთქვას
შენსა ჩრდილშია მოიბრუნებდეს!
შენის შერხევით—
სიო მობერვით
გულისა სიცხეს განიგრილებდეს!
ჩი საყურეო,
გრძნებით ამრეო,
ვინ ბაგე შენს ქვეშ დაიტკბარუნოს?
მუნ უკვდავების
შარბათი ვინ სვის?
ვინ სული თვისი ზედ დაგაკონოს?

სული ობოლი

ნუ ვინ იტყვის ობლობისა ვაებას,
ნუ ვინ სჩივის თავისს უთვისტომობას,
საბრალოა მხოლოდ სული ობოლი:
ძნელდა ჰპოვოს, რა დაჰკარგოს მან ტოლი!

მეგობართა, ნათესავთ მოკლებული;
ისევ ჩქარად ჰპოვებს სანაცვლოს გული;
მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული,
მარად ითმენს უნუგეშობას კრული!

არღარა აქვს მას ნდობა ამა სოფლის;
ეშინიან, იკრძაღვის, არღა იცის,
ვის აუწყოს დაფარული მან გრძნობა!
ეფიქრება ხელმეორედ მას ნდობა!

ძნელი არის მარტოობა სულისა:
მას ელტვიან სიამენი სოფლისა,
მარად ახსოვს მას დაკარგვა სწორისა,
ოხვრა არის შვება უბედურისა!

ჩემი ლოცვა

ღმერთო, მამაო, მომიხილე ძე შეცთომილი
და განმასვენე ვნებათაგან ბოროტ-ღელვილი!
ნუ თუ მამასა არღა ჰქონდეს გულის ტკივილი,
ოდეს იხილოს განსაცდელში შემცოდე შვილი?

ჭი სახიერო, რად წარვიკვეთ მე სასოებას;
პირველ უმანკომ თვით ადამამაც სცოდა შენს მცნებას,
უმსხვერპლა წადილს სამოთხისა მშვენიერება,—
გარნა იხილა სასუფეველის მან ნეტარება!

ცხოვრების წყაროვ, მასვ წმიდათა წყალთაგან შენთა,
ღამინთქე მათში საღმობანი გულისა სენთა!
არა დაჰქროლონ ნავსა ჩემსა ქართა ვნებისა,
არამედ მოეც მას სადგური მყუდროებისა!

გულთა მხილაო, ცხად არს შენდა გულისა სიღრმე;
შენ უწინარეს ჩემსა უწყი, რაც ვიზრახო მე
და—ჩემთა ბაგეთ რაღა დაუშთ შენდა სათქმელად?
მაშა ღუმილიც მიმითვალენ შენდამი ლოცვად!

*
* *

არ უკიჟინო, სატრფოო, შენსა მგოსანსა გულის-თქმა:
მოკვდავსა ენას არ ძალუძს უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა!

მინდა მზე ვიყო, რომ სხივნი ჩემთ-ღღეთა გარსა მოვაფლო,
საღამოს მისთვის შთავიდე, რომ დილა უფრო ვაცხოველო;

მინდა რომ ვიყო ვარსკვლავი, განთიადისა მორბედი,
რომ ჩემს აღმოსვლას ელოდენ ტყეთა ფრინველნი და ვარდი,

მინდა შენ იყო, სატრფოო, მშვენიერისა ცის ცვარი
რომ განაცოცხლო, შავარნო, მდელი სიცხითა დამქნარი;

რომ მხოლოდ მზისა ციაგი მას დილის ნამსა იშრობდეს,
და ერთად შესხივებულნი, შვებას მოჰფენდენ სიცოცხლეს;

არეს ავსებდენ სიაპით, მცენარეთ განმაცხოვლებლად,
იყვნენ მარადის, მარადის, სოფლისა გამთბუნებელად.

ნუ თუ ამ სულის წადილსაც პრქვა სიყვარული სხვათაებრ?
მაშინ მზეც უსხივ, უცეცხლოდ, შეიძლებს ნათვას ვარსკვლავებრ;

მაშინ ვარდიცა განთიადს ვერლარა გარდაიშალოს,
და ცისა ცვარმან მდელით არლარა გააბიბინოს;

მაშინ შენც სხვათა მოკვდავთა ბანოვანთ მიემსგავსები!
მაშ რად ერჩევი მათ შორის და ციურთ დაედარები?...

მაგრამა მშვენიერება გაქვს, ცისიერო, უხრწნელი
და ჩემთა გრძნობათ შენდამი ვერ დასდვან კაცთა სახელი!

*
* *

ვპოვე ტაძარი, შესაფარი, უდაბნოდ მდგარი;
მუნ ენთო მარად უქრობელი, წმიდა ლამპარი;
ანგელოსთაგან იკროდა მუნ დავითის ქნარი,
და განისმოდა ციურთ დასთა გალობის ზარი!

მწირი სოფლისა, და მაშვრალი მისითა ღელვით,
მუნ ვეძიებდი განსვენებას წრფელითა ზრახვით;
გულსა, მოკლულსა კაცთ სიაფით და ბედის ბრუნვით,
ლამპარი წმიდა განმიტფობდა ციურის სხივით!

მუნ გუნდრუკის წილ, შევსწირავდი წმიდა სიყვარულს,
რომლის საკვერთხად დავსდებდი მე ჩემს გულსა და სულს;
ამა სიამით, ნეტარებით, ესრეთ აღვსებულს,
მეგონა ვხედავ სასუფეველს, აქ დაშენებულს!

მაგრამ საწუთრო განა ვისმე დიდხანს ახარებს?
განქრა ტაძარი — და უდაბნო ჩემდა მდუმარებს;
მას აქეთ ჩემს გულს ნეტარება არ ასადარებს,
მის ნაცვლად სევდა და წყვდიადი დაისადგურებს!

მოისპო მსწრაფლად მისი ნაშთი და მისი კვალი!
განა თუ დრომან დაჰკრა თვისი მას ავი თვალი?
არა, მოსძაგდა მას სოფელი ცრუ და მუხთალი!
დამშთა მე მხოლოდ მის ლამპრისგან ცეცხლი დამქრალი!

ვერღა აღმიგო სიყვარულმა კვალად ტაძარი!
ვერსად აღვანთე დაშთომილი მისი ლამპარი!
ესრეთ დამიხშო უკუღმართმა ნუგეშის კარი,
და დავალ ობლად, ისევე მწირი, მიუსაფარი!

* *
*

მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ ჩემი მერანი,
უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

გაჰკვეთე ქარი, გააპე წყალი, გარდაიარე კლდენი ზღორენი,
გასწი, გაკურცხლე ზღორენი მოკუთმენელსა სავალნი დღენი!
ნუ შეეფარვი, ჩემო მფრინავო, ნუცა სიცხესა, ნუცა ავდარსა,
ნუ შემიბრალე დაქანცულობით თავგანწირულსა შენსა მხე-
დარსა,
რათა, მოვშორდე ჩემსა მამულსა, მოვაკლდე სწორთა ზმეგობარსა;
ნულა ვიხილავ ჩემთა მშობელთა, ჩემსა სატრფოს, ტკბილ
მოუბარსა!

საც დამიღამდეს, იქ გამითენდეს, იქ იყოს ჩემი მიწა, სამშობლო
ხოლო ვარსკვლავთა, თანამავალთა, ვამცნო გულისა მე საი-
დუმლოა;

კვენესა გულისა, ტრფობისა ნაშთი, მივცე ზღვის ღელვას,
და შენს მშვენნიერს, აღტაცებულს, გიჟურსა ლტოლვას!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში, ჩემთა წინაპართ საფლავებს
შორის;
ნუ დამიტროს სატრფომ გულისა, ნულა დამეცეს ცრემლი
მწუხარის, —
შავი ყორანი გამითხრის საფლავს მდელითა შორის ტიალის
მინდვრის,
და ქარიშხალი ძვალთა შეთენილთა ზარით, ღრიალით, მიწას
მამაყრის!

სატრფოს ცრემლის წილ, მკვდარსა, ოხერსა, დამეცემიან
ციურნი ჯვარნი,
ჩემთა ნათესავთ გლოვისა ნაცვლად, მივალალებენ სვავნი
მყივარნი!

გასწი, გაფრინდი, ჩემო მერანო, გარდამატარე ბედის სამძღვარი,
თუ აქამომდე არ ემონა მას, არც აწ ემონოს შენი მხედარბ!

დაე, მოვკვდე შე უპატრონოდ, მისგან ოხერი!
ვერ შემაშინოს მისმა ბასრმა მოსისხლე მტერი!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი,
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

კუდათ ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვეთება
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩება,
და ჩემს შემდგომად მოძმეშა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს
და შეუპოვრად მეს ჰუნე თვისი შავის ბედის წინ გამოუქროლდეს!

მირბის, მიმაფრენს უგზო-უკვლოდ, ჩემი მერანი,
უკან მომჩხავის თვალბედითი შავი ყორანი!
გასწი, მერანო, შენს ჭენებას არ აქვს სამძღვარი
და ნიავს მიეც ფიქრი ჩემი, შავად მღელვარი!

* *

*

სულო ბოროტო, ვინ მოგიხმო ჩემად წინამძღვრად,
ჩემის გონების და სიცოცხლის შენ აღმაშფოთრად?
მარქვი, რა უყავ, სად წარმიღე სულის მშვიდობა?
რისთვის მომიკალ ყმაწვილის ბრმა სარწმუნოება?

ამას უქადლი ჩემს ცხოვრებას, ყმაწვილ-კაცობას?
თითქოს მაძღვედი ამა სოფლად თავისუფლებას!
ტანჯვათა შორის სიამეთა დამისახავდი
და თვით ჯოჯოხეთს სამოთხედა გარდამიქცევდი!

მარქვი, რა იქმნენ საკვირველნი ესე აღთქმანი?
რად მომიხიბლე, აღმირიე წრფელნი ზრახვანი?
სულო აღმშფოთო, მიპასუხე, ნუ იმალები,
რატომ გაცუდდა ძალი შენი მომჯადოები?

წყეულიმც რყოს დღე იგი, როს შენთა აღთქმათა
ბრმად მივანდობდი, ვუმსხვერპლიდი, ჩემთ გულისთქმათა!
მას აქეთ არის დაუყარგე მშვიდობა სულსა,
და ვერც ღელვანი ვნებათანი მიკვლენ წყურვილსა!

განვედი ჩემგან, ზი მაცთურო, სულო ბოროტო!
რა ვარ აწ სოფლად დაშთენილი უსაგნოდ, მარტო:
ჭკუით ურწმუნო, გულით უნდო, სულით მახვრელი?
ვაჲ მას, ვისაც მოხვდეს ხელი შენი მსახვრალი!

* *

*

შევიშრობ ცრემლსა, ქირთ მანელბელს,
გულსა დავიწვავ დასანაცრებელს,

და მისსა ფერფლსა, ვითა საკმეველს,
შევსწირავ სატრფოს, ჩემსა სალოცველს!

მისთ თვალთა ჰხარობს სამოთხე ჩემი,
მისი ღიმილა შვების მომცემი,
ჩემი წარმწყმედი, მაცხონებელი,
განმაბრძნობელი, გამხელეებელი!

ვით არ ვადიდო სიტურფის ღმერთა?
ყოვლნი კეთილნი მან შეიერთა,
სულსა მოჰბერა ცის ნიჭნი ქვეყნად
და თავის მკობად ჰქმნა იგი მგოსნად!

*
* *

მადლი შენს გამჩენს, ღამაზო ქალო, შავთვალეობიანო,
ღლისით მზევ, ღამე მთოვარევ, წყნარო და ამოდ ხმიანო!
შენის ლოდინით ვსულდგმულვარ, თაყვანს ვსცემ შენსა სახელსა,
ღედის ერთა ვარ, ნუ მომკლავ, ნუ დამანანებ სოფელსა.

ყარიბი ვინმე მოვსულვარ, სოფლისა მუშა საწყალი,
ამხანაგად მყავს ნაბადი, ძმობილად — ბასრი ხანჯალი,
მე სხვა სიმდიდრე რად მინდა? მე შენი გულიც მეყოფის.
მის ფასი კიდე საუნჯე ცასქვეშეთს განა იმყოფის?

სხვა-და-სხვა ლექსნი

ჭ ე ჯ ი ლ ი

იზარდე, მწვანე ჯეჯილო,
დაპურდი, კახდი უხანო;
იკურთხოს იმის მარჯვენა,
ვინც გოქსა, მოგიუყანა!

დაპურდი, ჩემო ნუგეშო,
იზარდე თან და თანაო;
ზეცამ გიგზავნოს ცვარ-ნამი,
მხემ შუქი გფინოს თანაო;

ქარმა გადეფოს ზღვასავით,
მწეკრმა მოკახოს ხანაო;
იზარდე, კახარევი
უმაწვილი ჩემისთანაო.

შრომის შვილი ვარ, ყარიბი,
ახავინ გამიტანაო;
ვისაც კი ძმურად მიუენდე,
მან გულს დამსვა დანაო.

ნეტავი აქ არ მამუოთა,
ქალაქში ჩამიუვანაო:
მასწავლა რამე ხელობა,
მასწავლა ანა-ბანაო.

ამაღლდი, თავი დაისხი,
ჯეჯილო, ნორჩო უანაო.
იმისი საზრდო შეიქენ,
ვინც გოქსა, მოგიუვანაო.

ნამგლებით გარსა გეხვიენენ
ბიჭება ჩემისთანაო:
ზეტრე, გორგი, თევდორე,
ბესო და აღმასხანაო.

ჯერს უმზადებდეს თინა,
აიმ ბერ კაკლებთანაო,
სოსოს ხელადა მოჭკონდეს,
ცივ-ცივი წყაროდგანაო.

ი. დავითაშვილი

თამარ დედოფლის ლექსი

საქართუელის დედოფალი,
დედა ქართლისა, თამარი,
სიმშვენიერით მოსილი,
ამომავალი მზის დარი,
დავით სოსლანის მეუღლე,
რომელს უმშვენა მან მხარი.
დიდუბეში იქორწინა,
სადაც რომ საუდარი არა.
ნადიმობა გაუმართა,
მოიწვია თავის ჯარი;

ასი სული ცხვარი დაჭკლა
და ორასი — ნიშა ხარი;
ლურჯი სუფრა გაუმალა,
თითქმის იყო ასი მხარი;
ქვრივ-ობლებსა უწეალობა
ოქრო, ვერცხლი დიდი ძალი.
სიბრძნით, სიუხვიო ქებული,
დილის ცისკარი, სად არი?
ის მნათობი ქვეენიერი
მკვდარიც ვერ ვზოგეთ, სად არიქ
ი. დავითაშვილი

ფშაველი ქალის ტირილი

ამ ამბის შამსწრეთ, თვალებო,
მიწამც გექნებათ სუღარა!
მზეო, გაშავდი! ვარსკვლავნო,
მენამც გიხილავთ ნუღარა!
ფშავ-ხევისურთ სალოცავებო,
მიიღეთ ჩემი მუღარა!

ნუ გვრისხავთ, თქვენი ჭირიშეთ,
ნუ აგვარიდეთ თვალიო...
თქვენს სახელს ენაცვალება
ფშავლის ბედკრული ქალიო!
ვაჭმე, იღუპვის ქვეყანა,
ფშავლები ჩაუხრცავის,
წასულა სისხლის ღვარიო, —
ლეკეთში გაურეკავის
აფხუშელაის *) ცხვარიო!
რად არ მისდინართ, რას ელით,

*) აფხუშელა — ფშავში კაცის სახე-
ლია.

რად არ იურება ჯარიმ?
 რას შემოგვხედავთ დედათა
 ეგ ხო ლაჩრობა არიო!
 იქნება არც-გი შეგვცხვებთ
 ქალმა შეირტყას ხმალიო?!
 ხეტავი ქუდოსანი მქნა,
 თმისან არ ვიყო ქალიო!

ბაჩანა

* * *

მოლოდინ-მოლოდინშია
 შიდას დღენი, ღამენი...
 იქით გავხედნებ — მთებია, —
 წყარონი მოწანწვარენი;
 შადლა ავხედნებ — ცა არის, —
 ვარსკვლავნი მოკამკამენი...

ბრუნავს და ბრუნავს ქვეყანა,
 შიდას და მოდას სოფელი.
 ერთი თვით არის უცვლელი
 სიკვდილ-სიცოცხლის მეოფელი!
 ვაჭმე რა მეტად მოკლეს
 ტიალი წუთი სოფელი!

ძოდან ვინილე ჭაღასა
 ენძელა აუვაჯებელი,
 და ია იმის ახლასა,
 ტურთად ეელ-მოღერებელი,
 საღხინოდ ქათიბ-ჩაცმული,
 ქალ-კუბრი განარებელი.

გუშინაც მიველ და ვნახე:
 იას ცრემლები სდენოდა,
 ხავერდი შემოსტარცოდა,
 სიბერის უამი ჭხლებოდა!

მწუხარედ თავი დაეღო,
 ენძელას ენუკებოდა....

ენძელავ, თავს შემოგველე,
 იავ, შენ დამიტირია!
 მოხვიდით, დააშვენოდით
 ჩემი სამარის ჰირია....
 წუთის უოფნა და ცხოვრება —
 ეგ წუთი სოფლის ჭირია....

ბაჩანა

ტყვის სიძღვრა

ვინა სთქვას, ვინ გაიხსენოს
 ამბავი გარდასულისა?
 ტრფიალთა საით სად იგოდნონ
 დნობა ერთურთის გულისა, —
 აქით ვინ გადაიტანოს
 ამბავი დაკარგულისა!?

ვტირი და ვტირი ბეჩავი,
 შუქი არ ვიცი მზისა....
 სადა ვარ გადმოვარდნილი
 მე სადაური წულისაო!
 ფრინველნო, გემუდარებით,
 მარქვით რამ ჩემის მხრისაო?

მიამბეთ, ჩემს სამშობლოში
 წყარონი კიდევ დიანო?
 მზე, მთოვარე და ვარსკვლავნი
 ცაზედ კიდევა ჰკრთიანო?
 თავზედამც შემოგველები,
 ჩემო ქვეყნავ მთიანო!

ნუ ამირიდებთ, ფრთხლსნნო,

ტუვესთან იქონეთ ზავია;
 ბეჩავს დედა-ჩემს უთხარით,
 არ ჩაიქოლას თავია;
 უამბოთ, ცოცხალიაო,
 შემოიძარცვას შავია.
 დრო მოვა, ცა დაიკლებს,
 ბარად წამოვა ცვარია;
 დაიხრება დრუბლები,
 მოჭსკდება ნიაფ-ღვარია;
 დაღესტნის არე-მარესა
 დაანიაგებს ქარია...

ბაჩანა

*
* *

მუხავ, მიუვარხარ, ტიალო,
 განმარტოებით მდგომარე, —
 ერთი შენ გზოვე გულისაჲ,
 ქვეყანა შემოფიარე.
 დაღონებულნი, მტირალი
 მიწეივ შენკე ვარ მოარე!
 მე მიუვარს შენი სიბერე,
 მუდმივი დადრეჯილობა;
 დასავსებული ტოტები,
 სიმტკიცე, ფოთოლთ-შლილობა....
 შენ არ გაშინებს, ვაჟკაცო,
 ბუნების ფერის ცვლილობა!
 რაც უნდა ქარი შხუოდეს,
 და ელვა იკლავნებოდეს, —
 მთა-ბარი ირეგვნებოდეს,
 ხილ-ხული იხრებოდეს,
 ჯერწამი მიწას ეკვროდეს,
 მშველი ტუეს ინაბებოდეს,
 ზარ-დაცემული მხეცი რამ

შწკალზედ კლდის ეხში ღმუოდეს,
 ამაყად ელი ავდარსა,
 ქარს არ უყადრებ თავსაო;
 ელვა და ჭექა-ქუხილი
 ვერ შეგიბრინა წარბსაო!
 არ ივლებ ბაი-ბუადა
 ხალხის უღმერთოდ ჭრასაო!
 საფლავიმც აუუვაფდება,
 ვინაც გვაუწყა მცნებაო:
 „კაცი იშობვის ერთ დღესა
 და ისევ ერთ დღეს კვდებაო.
 კარგი ჭბუკი სიკვდილსა
 არღას არ შეუდრკებაო!“

ბაჩანა

მგზავრის საღამო მთებში

მთაზედ შემოვხე, გაკრილდა,
 გულ-მკერდი ნაბარაღია;
 გულზედ დამესხა ნექტარი,
 უკვდავების წყალია;
 თვალთაც აუჩნდათ ნათელი,
 მუხლებს მოეცა ძალია.
 დაჭბერ-დაჭბერე, ნიაფო,
 ცივო წყარო მინდვრისა;
 ხელში გამსჭვირო მინაო,
 გამქარვებელო ჭირისა!
 ნისლები გადამეყარა,
 გული აღარა ტირისა.
 აგერ-აგერა, გაჭხედეთ,
 მთებზედ მკვდართ *) მზენი ჭქრებიან

*) მკვდართ მზენი — ამას ეტყვიან
 მზის ჩასვლის დროს მთებს რომ ალი-
 ონის მრყეცხანო ნათელი დაადგება.

ლეშით ნასისხლი უორნები
ჭიუხში ეშურებიან;
მინდვრებს დაეცათ უკუნი,
მთები სათეულად სხდებიან.

ზოგი წევს, ზოგი აჭრია,
ქედი ვაკეებს დაჭრთვია;
ტუე ველსა, თოვლა ეინულსა,
ბრაწი*) ჯინჭურებს შაჭრთვია;
ხევი ხევის მისდევს, მთა — მთასა,
გორი გორს გადაჭხლართვია.

გავგვირგებივარ ბინდ-ბანდსა,
მთა-დრეში შეღამებასა;
ცხვრის და მეცხვარის ზრიალსა,
ვარსკვლავის გათხრებასა.
მივალ, მიმელის გზა გრძელი,
მთველი გათენებასა!

ბაჩანა

ხმა არ მიწვდება.

(სახსოვრად კრწანისის ველისა)

(ნაწყვეტი).

ხმა არ მიწვდება, შორია,
საჯამა დაიგვიანა,
თორემ მთა და კლდეც თავს გიხრით
თავის ქუჩ-ბაჯახიანა.

თქვენ კი გენაცვლეთ, ვაჟებო,
დაზრდილნო დედის რძითაო,
თავ-გადადებით მებრძოლნო,
ვეფხვებო კლანჭებითაო.

*) ბრაწი — პატარა მცენარეა მთებში.

გადმოგვიშლია უვაფილი,
თქვენს სათლავს სამარეზედა;
დაუჭნობელი დაფნები
თქვენს ჩამოღალულ მხრებზედა
და საუკუნო ცხოვრებაც
ნუმც გაგეცვლებათ სხვებზედა.

სხვა კი რა გითხრათ მთებისა?
არ გივიწეებენთ ძველებსა;
მალი-მალ აკასხენებენთ,
გულში ჩაიკურენ ხელებსა.
არაგვიც ხე-ხევის აშტეებს,
აქეთებს, აჩოქალებსა.

მთაში ბებერი არწივი
წურება, აწუდება კლდეებსა,
ერეკლეს ამბავს უუვება —
ცრემლი სდის ბახალეებსა!...

ბაჩანა

ნიკორას ჩივილი

ატირდა ხარი ნიკორა
მარგალიტისა ცრემლითა:
„მექცევა ჩემი პატრონი
ქცევითა უდიერიითა;
დამადგა მძიმე უღელი
კისერზედ ორის ხელითა;
დილით ბინდამდე ოფლსა ვლვრი,
ვიწვი ცეცხლითა ცხელითა...“

ღღე ჩამოვლიე ტანჯვითა,
ტანჯვითა დიად ძნელითა,
არ მაღირსებენ აპეურს,
მაბმენ არყისა წნელითა, —

გახმება, შემომიჭირებს,
მიწას-ღა დავლოკ ენითა.

ჩაუჩერებივარ შავს მძწას,
მეც ღლენი მიშავდებიან;
მეხრე და მოსამხრეები
ზედ უღელზედა მსხდებიან.
ვეწვევი ღონე-მიხდილი,
სისხლისა კვლები მყვებიან,
ისევ მე მცემენ, ისევ მე
მყვედრიან, მიჯავრდებიან.

თუ დავიჩოქე უღელს ქვეშ,
ღღე დამიბნელდა შავადა.
მომკერძდა სოფლის სიმუხთლე,
გუთანში გავხდი ავადა,—
განა დამაცლის პატრონი,
სული დავლიო თავადა?!...
წამიყვანს დაოსებულსა
მინდორში დასაკლავადა!...

მინდორო, მინდვრის დედაო!
ნიკორა შეიბრალოდეთ!
რო მოკვდეს, თქვენსა კალთაში
მიიღეთ, მიიბაროდეთ,
ნუ გახდით საყვავ-ყორნედა,
შვილურად შეინახოდეთ!!

თ. რაზიკაშვილი

ხალხური ლექსები

ქართლიდანა გამოვთხოვდი
კობტა ქალი, მეო;
ჩავიცვი და დავიხურე,

კარგა მოვირთეო;
წავიგლისე უმარილი,
ფერი ვიჭარბეო,
ცივ წყაროზედ რომ მოვედით,
სადილი ვჭამეო;
შუა გზაზედ რომ მოვედით,
ცხენს ავუჩქარეო;
მყრიონი მომძახლდა,—
ქალ, დაგვიცადეო;
მე იმათ ლაყაფ-ლუყაფსა
ურე არ ვუბდეო,
სოფლას ჰირში რომ მივედი,
ვარდი ავკანეო;
სანთლის შუქი დავინახე,
იქ მივატანეო;
მულები გამამეგებენ;
არ მივესალმეო.
ცხენს ადვირი წამოფურე,
შინ შავიწიეო;
კარებშია რომ მივედი,
თათფი შავლადეო;
სამჯერ კერას მოურაე
ჯამი გავტეხეო!
მივიხედე-მოვიხედე,
საჯდომს დაკედეო;
ბაღში რომ ახსად იდგა,
ჯეჯიმზე დავჯეო;
იქით-აქათ ჰურსა სჭამენ,
ჰური მშინ მეო.
ცალკე რომ მიმიხატეო,
ის მიამა მეო;
ტათა რომ დაარჩხუნეს,

ის მიაშა მე;
 ათი კვერცხის ერბო-კვერცხი
 მარტომ შევჭამე;
 დიდი ლუკმა ამოვიღე,
 სხვას მივეუფარე.
 სტაქნით ღვინო მომაწოდეს,
 ის მეწეინა მე!
 ნახე-ლიტრა მომაწოდეს,
 ის მიაშა მე!
 დავლიე და გამოვცალე,
 ჯამოვარეო;
 მამამთილს წვერი ვაგლიჯე,
 კალთას უყარეო;
 დედამთილი გავმუგზურე,
 მული გავჯოხეო;
 მახლი კარს ეუარებოდა,
 აგებ გადავრჩეო.
 ქმარი სამკალზე გავგზავნე,
 მჭადი უსესხეო;
 მაწონსა თავი მოვხადე,
 და შეუნახეო;
 საღამოზედ რომ მოვიდა,
 დო მოუტანეო.

ბორცლას შავნი ღურბელნი
 ორსავ-კუთხივს ჰკრიახო,
 უხარის, ერთმანერთისს
 შაყრას ძლივს მოეღიანო;
 როდისაც შაიერებოან,
 მანანას ჩამაჭურებოან...

შინაქში ერთმა მოყმემა
 სიზმარი ნახა მხრიანი:

— ან არი ჩემი სიკვდილი,
 ან ჩემი ცხვრისა ზიანი.
 დილაზედ მწეემსებს სწავლად, —
 ვისიც რა უავდა ზიარი;
 შეკმაზა თავის ლურჯაი,
 ზედ შაჯდა ორბი მხრიანი...
 ლუთხუმის ჭაღას შამოჩნდა
 ლურჯაი პირ-ოფლიანი;
 ლუთხუმელ ქალებმ დანატრეს:
 ლურჯა ვისია, ტიალი,
 ვის რა მიუვა კარზედა,
 ვინ არის დავლაჯიანი?
 ცოლმა შეაკდო ერზედა,
 სიტუვა ამოთქვა ჰკვიანი, —
 ჩვენის შემცხვარის ცხენსა ჰგავ,
 ვამე თუ დავრჩე ტიალი!
 წინ დედა ჩამოეკება:
 — რადა ხარ გულ-ჯავრიანი?
 — განა დმურთი ვარ, დედაო,
 სუ მუდამ დავლათიანი!?
 — მანდის დარუკეს ლოკინი.
 მივიდა, დაწვა ხმლიანი...

ხოგაის მინდი კვდებოდა,
 მზე წითლდებოდა, ცხრებოდა,
 ცა ჭებდა, მიწა გრგვინავდა, —
 სული გვიანა ჰხდებოდა!..
 ჩამოდიოდა მასკვლავი,
 მთვარეც უკუღმა დგებოდა;
 ქორ-შავარდენი, არწივი,
 სულ მხრებით ინოშებოდა.
 მადლის ჭიუხის ნადირი,

სატირლად ემზადებოდა;
 ცხენი იმისი, ტიალი
 ლურჯა ტოტზედა დგებოდა;
 ცოლი იმისი, ბეჩავი
 სულ შავად იმოსებოდა;
 დედას იმისას, საბრალეს,
 ტირილს ალარა ჰხდებოდა;
 მამა იმისი, ბეჩავი,
 თმა-წვერით იხმებოდა.

შენ, ჩემო დიდო იმედო,
 კოშკო, ნაკებო კირითა;
 კახეთს მოჭრილო ისარო,
 ქალაქს ნაღებო ინითა;
 წითელო მოვის ჰერანგო,
 შვიდკან შეკრულო დილითა;
 ცაჲ, წმინდაჲ, ვარსკვლავიანო,
 მზეჲ, დაფენილო დილითა;
 უკვდავებისა წყარო,
 ნადენო ოქროს მილითა, —
 შენთანამც უფუნით გამაძლო,
 შენთანამც წოლა-ძილითა!..

ვერცხლისამც თასად მატცია, ¹⁾
 რომ დუნით აგვესებოდი,
 დაფენილი მქნა წითლადაც,
 შამსვემდი — შაკერებოდი;

ანა მქნა ვერცხლის სათითუ ²⁾
 რომ ხელზე ჩაკედებოდი:

1) ფშავლის დედა-კაცის, ბაბალო
 მინდოლაური საგან გაგონილი.

2) ბეჭელი.

ან შენის ნამგლის უანა მქნა,
 რომ ფხაზედ ¹⁾ შაკეჭებოდი;

ანამც მქნა ვარდი, უოილი ²⁾,
 ცხვირ-პირზე დაგეუებოდი;
 ან ვიუო მოვის ჰერანგი,
 რომ გულზე დაგედებოდი;

ან შენი ნანდაური ³⁾ მქნა,
 გულს ჯავრად ჩაკეჭებოდი;
 ანამც ძმა ვიუო მოწილე,
 ცოცხალს არ გაგეუებოდი.

თოფის ხმა ჭიუხებშია ⁴⁾
 ვაუკაცსა იამებოა;
 ვაუკაცს ტუვიით დაჭრილსა
 არ უნდა ზიარებოა;
 მოკვდება, დამარხვა უნდა,
 არ უნდა გვიანებოა!..

ბიჭი ვარ გოგოლაური...
 ნუ მშინჯავთ ტალავარხედა:
 წინ-წინ მე გადავფრინდები
 ბახტრიონს გალავანზედა;
 თოფს ვკრავ ჯიმშელთ ბატონსა,
 ზედ მივალ ფალავანზედა!..

ჩოხს დაიბადა არწივი,
 ამბობენ ცოტა ხნისასა;

1) პირზედ.

2) ყვავილი

3) საყვარელი.

4) წვეტიანი კლდეები.

ამზადებს ტუფია-წამალსა:
ახლა ხანს მოგულ ცდისას.

კარგი ვარ, იმას ნუ იტუფი,
თავს ნუ დაუწუებ ქებასა...
კარგი ჩვენც მოგვეწონება,
ცუდი — არც თავის დედას!

ცხენ-კარგის დედას დაზნატრი:
ლასქარს წინაწინ წადგება!
მემრე თოფ კარგის დედას —
ერთის ნასრულით დარჩება!
მერე ცოლ-კარგის დედას —
ქმრის სწორთ ღამაზად დაჭხვდება!

რა გენადგლება იქროლას
ზენა ქარმა და ქვენამა!
ეგებ ერთად შეგვეარას
ჩვენმა ბედმა და წერამა!

დიღმელების ბინაზუდა
სამი ბელადი ზისაო;
სამთავ უტუებეს თოფები,
გიორგი დასცეს ძირსაო!
ჩვენი ზატარა გიორგი
ზევიდგან ჩამოვბისაო,
მიშველე, ძმაო გიორგი,
ლეკმა დამიდო ძირსაო!
ასე გადმოდის გიორგი,
როგორც ნადირი ტუისაო;
კაფა და კაფა ლეკები,
როგორც ტოტები ხისაო!
დედას კაცი მიუვიდა:

გიორგის არა სჭირს-რაც,
ხელთ ჭიანური უჭირავს,
სამოთხის კარსა ზისაო!...

ნუ იცინი, ნურც მაცინებ,
თორემ დაგვაჭოვებენო,
სიუვარულს რომ გაგვიგებენ,
დაგვაშორო-შოვებენო!

სად მოიცალა ი ღმერთმა,
შენი თვალ-წარბის წერათა?
ან რით შეგამკო ეგეთი,
ან სად დასწერა ხელათა?

ქალო, შენი ეგ მიუვარდა
ეზო-ეზო სიარული,
ტანთ ჩაძმა და თავთ დახურვა,
თუთრი ზირი მხიარული;

წარბი გიგავს ვაზის წალამს,
წამწამი — მელან-თალაქსა;
საითაც შენ გათხოვდები,
ნეტავ იმ სოფელ-ალაგსა!

ციდან წამოვა ტორთლა,
ჩამოთულის გალობასაო,
წიგნი, ჭრა-კერვა გცოდნია,
ნეტა შენს ქალობასაო!

ორშაბათობით გაშენდა
ციხე-ქალაქი ქვაზუდას;
ადამიანის ცხოვრება
გურავინ იღვა თავზუდას;
ადგა ხარმა მოახსენა:

— „მე დამაწერეთ ქედზედა“.

წუგილი სანთელი აინთა,
მიეკრა ორთავ რქასედა;
ვინც კვირა-უქმით შეაბას
რისხვამა მიადგეს კარზედა.

შენ-გი გენაცვალე, ღმერთო,
ჩვენი გამოსახვისთვისო,
ახლო-ახლო დაგვასახლე,
ერთმანეთის ნახვისთვისო!

ასე ჭკონია ღუშმანსა,
არცა ხვინენ, არცა სთესვენო,
არცა უბიათ ხარები,
არცა კალასა ლეწვენო!

ჩაგვარდი საგონებელსა,
ვითა კამეჩი მორეგსა,
ვიწეგ და ვერ ამოგედი,
დასე ამ ჩემსა ღონესა!

სიკვდილმა უთხრა სიცოცხლეს:

„რა ხელს მოგცემს ჩემი ბრძოლა?

მისთანა ქამანდს გესვრი,

შოგეწყინოს გვერდზედ წოლა.

ისეთ მიჯნურს მოგაშორებ,

ვით შეკრული ვარდის კონა.“

მეც ვიცი, შევარდენი ხარ,

მაგრამ რომელი ბუდისა?

ნეტა რა დედაშ გაგზარდა

ვგრე ფოლადი გულისა?

ეშმაკათა და ქაჯათა

ჩამოვიარე კომზედა;

რძალ-დედამთილი ჩხუბობდა

ახლათ შედღეებილ ღობზედა.

რძალმა აჯობა დედამთილს,

თავი უხალა ქვასზედა,

ქმარს მიუტანს ამბავი,

გააკლებინა კარზედა.

ერთს სიტუვას ისეთს გასწავლი

დასამარხავათ კმარიუოს;

არ მოეხმარო ქვეყნის მტერს,

თუ სადმე წყალმა წაიღოს!...
ვინ იცის, ბედი გარისხდეს,

ნაპირში სადმე გარიუოს,

ღმერთს არ შესცოდო, არ იხსნა,

ხელი ჭკარ, მანვე წაიღოს!...

ამ ტიალ წუთი სოფელში

ბევრი ამბები უოფილსა, —

უგელას ჭკლავს თითო რამ სეგდა,

ვინც კი ამ ქვეყნათ შობილსა!

ვაჟკაცსა გული რკინისა,
ხანჯალი თუნდა ხისაო,
მტრებსა უწყვეტდეს სინსილას,
მოყვრებს უწევდეს ღზინსაო!

ჰეი, სესია, სესია,
ხმალი ვერ გაგილესია,
შენ რომ მყუდროდ წამოხვედი,
მე—ქალა-ქულა ტყეშია,
მტრის ბელადს წამოვეწიე
იმ ქალა-ეკლიანშია;
დავუჩოქე და ვესროლე,
მოვარტყი მარჯვნივ ბეჭშია.
დანარჩენს ხმლითა გადუხბტი,
დავაყრფინე ლეშია.

კაცი, ამ ქვეყნად დევნილი,
ყველგან იშოვნის ბინასო,
უჯობს, არაფერს შეუდრკეს,
გული უკავდეს რკინასო!

ჩვენი და თქვენ ბიჭობა
უნდა გამოჩნდეს ღღესაო,
გათავდეს საქმე იმითი,
რომ სისხლი დაიქცესაო!
ნუ მოგაქვთ თავი მრავლობით,
ზურგზედ აგადენთ მტვერსაო,
რაც რომ თქვენ ჩვენგან წაიღოთ
შინ დააქადეთ ძმებსაო,
ქათიბები დაუცვალეთ
დებსა და პატარძლებსაო!

ცა მტკაფლით, ცოდრთ ქვეყანა
ნახეთ, თუ გაიზომება?

ზღვა თუ აირწყვს პეშვითა,
ცანიცა განიწონება;
უკლისად ქვიშის აღრიცხვა
მომცემს თუ მოიგონება?
შვიდი ცა მქონდეს ქალაღდათ,
ზღვაც მელნათ, ხენი კალამათ,
ათას წელს გავძლო და მქონდეს
ცა ქუდათ, შიწა—ქალამნათ,
მზის შუქზე ვრბოდე უდრეკლათ,
ჰაერზე ხელი მეკიდოს,
ლომს ვძლიო—მაინც არ ძალმიძს,
ღვთის საქმეს ხელი მეკიდოს.

ჰოი, შენ კი გენაცვალე,
შენი ბასრი ხანჯალ-ხმლისა!
წვერ უღვაში ამოგსვლია,
ჯერ არა ხარ ოცი წლისა!
გიყვარს სამშობლოს მოყვრები,
გამწყვეტი ხარ მათი მტრისა!

კაჟკაცსა უნდა უყვარდეს
მამული, თავის ერია,
არ შეფრთხეს, თუნდა ბუზივით
ეხვიოს თავზედ მტერია,
არ გადიწყვიტოს იმედი,
არ შეიცვალოს ფერია,
თორემ დაგმობს და დასწყევლის
მომხე, ერი და ბერია.

კაჟკაცს არ გამოადგება
სოფელ შვენება თავისა,
უნდა მას ხმალი უჭრიდეს,
იმედი ჰქონდეს მკლავისა.

საიქიო.

წაგვიყვანეს საიქიოს
ივანე და ორი სხვანი!
ბეწვის ხიდს რომ მივატანეთ,
შევდექი და შევყოყმანდი.
ბუნებასა დავეკითხე,
მუხლსა მივეც დიდი ძალი,
სამოთხეში გადვიხედე,
ტურფათ ისხდა ქალის ჯარო.
სამი ქალი მომეგება,
სამნივ იყვენ ჩემი დანი;
თასით ღვინო მომაძლიეს:
— „დალიე და ჩქარა წადი!
ქრისტე ღმერთი რომ მობრძანდეს,
შენ მიაართვი ოქროს სკამი,
ხელის საბანათ აახელ
შვიდი მინა ვარდის წყალი.
ნუ ხარ კაცის მშურებელი,
ნურცა მოძმის მბეზღებელი,
თორემ იქ წაგვიყვანებენ,
იქ არიან გამმართლენი“.
მდიდარსა და ცუდის მთქმელსა
შემოართყეს ცეცხლის ალი,
მალი-მალ წამოიძახებს:
„ვაი, დედა, მომწყდა წელი!“
ვინც გაივლის, ამას ამბობს:
„ვაი შენი სულის ბრალი,
რატომ ღარიბს არ მიეცი
შენი სიყმით მონაგარი?!“
წამოდგა პილწი ეშმაკი,
სატანა და სამყეული:
— „ალაგი შიყავით მეცა,

კუპრით ავადინო ცეცხლი!“
დედ-მამის მეუღიარეს
შიგ წაეყო ენის წვერი,
ამხანაგის მოღალატეს
ყელზე შემოჰკვრია გველი,
მამულისა მოღალატეს
პირში უზის მორიელი!...

ენითა მუნჯი სჯობია
ცუდ მეტყველ-მოუბარსაო,
ათასი მტერი სჯობია
ერთ სულელ მეგობარსაო.

იცოდე, კუტი სჯობია
ცუდ გზაზე კაცსა მავალსო,
ქვე მძრომი გველი სჯობია
სამშობლო ქვეყნის მცარავსო.

ხმლით დაკოდილი სჯობია
ცუდი ენით დაკოდილსო,
ხალხს ჯალათი ურჩევნია,
დამბეზღებელ, წამხდარ შვილსო.

ერის კაცი ბევრათა სჯობს
ზანტსა, ზარმაცსა ხუცესსა,
ნამუსიანი გონჯი სჯობს
ტურფას, ურცხვსა და უკმეხსა.

ჭადის ჭამა გირჩევნოდეს
საყვედურით პურის ჭამას,
მათხოვრისგან გირჩევნოდეს
მდიდრისაგან ფეშქაშ-თაფაზს.

ვითა ნაღვლის სმა სჯობდა
შხამიან თაფლის სმაჲაო,

დედ-მამამ შობოს ლეკვები —
სჯობს უნამუსო ქალსაო.

ღმერთო, ნუ შეჭყრი ვაჟკაცსა
ცოლსა ყბედსა და მძინარეს,
ის მოჰკლავს, ის დააბერებს,
ის შეჭყრის წყალსა, მდინარეს!

გ ლ ო გ ა

თუშთა, ფშავთა და ხევსურთაგან სანატრელისა, ღვთისადმი განსვენებულის
საქართველოს მეფის ირაკლი მეორისა.

(ხალხური)

აღსდევ, გმირთ-გმირო, ნუ გძინავს, მტერთა ისმიან ხმანია,
გრძლად ძილსა ჩვეულ როდის ხარ, მიგვიხმე უნჯნი ყმანია,
არ გნახოს მტერმან დაბუნად, ვსდევნოთ, ვაკვეცნეთ თმანია,
ვართ ბრძოლად მათდა მოსრულნი, ზოგთაგან ოთხნი ძმანია.

გაშალე დროშა მძლეველი, წვერ-მახვი, მტერთა ზარია,
მოყმეთა ნახონ ფრიალნი, მუნ მოსკდეს მთა და ბარია;
ჰქუხდეს მაჟარი, შაშხანა, ვით ზეცის მეხის გვარია,
განფვანტოთ მტერნი ჩვეულად, ვასვათ სასმელი მწარია.

განიფრთხე ძილი, ზე აღსდევ, შთაიცი წვრილ-თვალა რკინისა,
აღიღე ხელთა მაჟარი, მტერთა განმზნევი ტვინისა,
წინ მივალთ შენი მეჭვრენი, ვითა მექონნი ლხინისა:
შევსვამთ სისხლსაცა მტერთასა უტკბეს კახეთის ღვინისა.

მტერს წინ წარვიქცევთ დიაცებრ, უკან იხედვენ ველარა;
ყოვლთვის ყოფილა ეს ესრეთ, ვინ შენზედ დაიმკვებარა?
წარუღებთ სრულად საუნჯეთ, მთად ვჰგზავნით, დიაცთ ეხარა,
არ განიღვიძებ, ბატონო, მოყმეთა რამც გაეხარა?

აღვილოთ, ძმანო, ფარ-ხმალნი, ვასმინოთ ჩაჩქანთ ჩხერანი,
დავსხდეთ, დავიწყოთ ღრეობა, უყვარდის ჩვენნი მღერანი;
ცხენი მზად უდგას გმირთ-გმირსა, კაზმული ტურფად, მერანი,
არ განიღვიძებს, მოსრულ-არს ბედისა ჩვენის წერანი.

მეფე ერეკლე, სცოცხლებდი, აწცა და უკუნისამდე!
მტერთა თავ-მტეხი მეხისა, მოყმეთა მცველი აქამდე;
აწ სძინავს ბრძოლით მაშვრალსა, და განიღვიძებს დილამდე,
თუ სადმე წარვალს—წაგვიყვანს, არღა გაგვიშვებს შინამდე.

გათენდა დილა, ბატონო, დრო არის მტერთა დასხმისა,
აღკაზმვა ცხენთა და ჯორთა, და მათი აღვირ ასხმისა;
კვეთა თავ-მკლავთა მტერთასა და სისხლის ველად დასხმისა,
უბრძანე ბუკთა ტკრციალი, ბანაკით ჯართა განსხმისა.

მზეცა აღმოხდა ქვეყნადა, მაგრამ ჩვენთვის კი ბნელია;
თუ შენ არ განახავთ კაზმულსა, ჩვენი შინ წასვლა ძნელია,
არ ჩვენ ვსკრემლეობთ მარტონი, სტირს შენთვის მთა ჭველრა!
დავლევწნეთ, ძმანო, ფარ-ხმალნი, რადღა გვეყრების ხელია?

ვიგლიჯნეთ თმა და ულვაშნი, თავშიგან ვიცეთ ლოდებით:
მიპრულებია ნეტარსა, წარსულ-არს ღვთისა წოდებით;
შევბლავლოთ ცრემლთა ფრქვევითა, თუმცა ისმინოს გოდებით;
აწ წარხდა ჩვენი ცხოვრება, გულითაც დავიკოდებით.

რადამღე გვკიდებენ ფარ-ხმალნი, უმისოთ ცუდი ბარგია;
დამიწდნენ თოფნი და შუბნი, მიწად შესქამნეს კარგია;
იგი არა გვყავს საჭვრეტლად, სხვა ვიღა ვსძებნოთ ვარგია;
ჰი! წარხდი, ჩვენო ნუგეშო, დიდებავ, დაგვეკარგია!

წარვიდეთ პირთა ხოკითა, სახლთა მიუთხრათ გლოვანი;
ვაგლოვნოთ მთანი და კლდენი, დავობლდით ჩაღმა-წოვანი,
ჩვენთანა—ფშაენი, ხევსურნი, ურმან ჭაბუკნი მსცოვანი;
ნუ გეშვრინ ცრემლხი თვალთაგან, და გულთა მისი ხსოვანი.

დაშთნენ მას ძენი, ძის ძენი, მათსა ვიტყოდეთ ქებასა,
გმირნი, მამაცად აღზრდილნი, ჰყოფენ კეთილსა ძმობასა;
მტერთა მისცემენ პასუხსა, მოყმეთა თანხმობასა,
აწლა გამოვსცნათ, მოძმენო, — ვინმცა იქმს ერეკლობასა?

ეპიგრამები

უსწავლელი ქვასე დასჯდეს, —
ქვა ქვასედა დაემატოს.

*

* *

გრცხვენოდეს გინებისკან,
ველტოდე სმენად ქებასა;
თავი ნუ მოგწონს, ერთდე
ცრუ სიტყვა-დაქადებასა.

*

* *

ერთბამად ფრინველს უწოდვენ
შავარდენსა და ძერასა,
არ სჩხრეკენ უგაფთა ჩხავილსა,
ბუღბუღთა ტკბილად მდერასა,
ფარშავანგისა შუენებას,
ბუკიოტისა ბდგერასა.

*

* *

აღექსანდრე ჭავჭავაძეს ჭკიახეს: ჩიბუხს რატომ
არა სწევო? „გოგჩის ტბის დაშწერმა უზსუხა:

„მე ჩიბუხის წევითა

„ვერ გადავივლი მთასაო;

„ასე რამ ბოლი მიუვარდეს,

„ბუხარში შევეყოფ თავსაო!“

*

* *

ამაღამა იშვა ბავშვი

ილიამ ჭრქვა „ივერია“.

მეტად დიდი გაშოვიდა,

ხონელიც ვერ მოკრია.

*
* *

ღმერთმა ინებს, ილია,
არ მოგერიოს ძილია,
და კარგათა გავგზარდოს
ეგ მამის-ერთა შვილია!...

თამარ მეფის შესხმა, თქმული აბდულ-მესია შავთელისაგან.

(ნაწყვეტი)

სამებით ღმერთმან, არსებით ერთმან, მომცეს მე სწავლა
თქვენდა შემკობაღ;
გიძღვენ ქებანი, მწაღს აქ ებანი: დავითის დავით, ვსჯდე მუსი-
[კობად.
მესმა ზევსური, რა ვნახე ვსური, რომ სიტყვა მეთხზვნეს მე
[ვისა ძნობად.
მუნ გულის-ხმობით, თვით გულის-ხმობით კარი სიბრძნისა
[სულელთა ცნობად.
შემოკრებით, ბრძენნო, ათინელთ ძენო, თამარს ვაქებდეთ
[მეფედ ცხებულსა;
კრიტს, ალაბს, მალრიბს, ეგვიპტეს, მაშრიბს, ჩინეთ ჩინეთსა,
[თარშის ქებულსა,
რომელნი ელნით, რომელნი ელნით, თავს სოკრატის-ებრ სწავ-
[ლით გებულსა.
ვარსკვლავთ-მრიცხველნო, სხვათ ბრძენტ-მკითხველნო, ვერ
[ძალ-გიძსთ ქებად, თავს ჰყოფთ ვნებულსა.
ძე ადამისი, მსგავსად ამისი, ვისცა ეხილვონ, მამცნონ სადარი?
ღმერთმა სამოთხით, მოგვცა სამოთხით, ეთერ ბრწყინვალე
[მზე-ებრ სადარი.
აღმოსავლეთით და დასავლეთით, სამხრით ჩრდილომდინ ჰჰოონ-
[სად არი?
ზესკნელს ქვესკნელით და გარესკნელით, უკანასკნელით უფ-
[სკრულ სადარი-

ვიწყოლა ქებად, ძვილ შეკადრებად, მსმენელთ ვაუწყო
[ქვეყნის მპყრობელი,
მხნე, ლმოზიერი, ქველი, ძლიერი, ჰაეროვანი, მტკიცედ მფლო-
[ბელი,
შარავანდ გმირი, ორგულთ გამგმირი, მტერთა ქვესკნელად
[დამამზობელი,
რიტორი, ბრძენი, მეფეთა ძენი, ასპარეზთა ზედ მსპარაზნობე-
[ლი...

თამარ მეფის შესხმა, თქმული ჩახუხამისაგან
(ნაწყვეტი)

მოფილოსოფნო, სიტყვითა არსნო, თამარს ვაქებდეთ
[გულის ხმიერსა,
დიონოსისგან, ვით ენოსისგან, სრულნი ქებანი ამძლეთ ძლიე-
[რსა,
სოკრატ სიბრძნითა, სარამაგრძნითა ვიყვნეთ, ვერა ვიქმთ საწა-
[დიერსა.
უმიროს, პლატონ, სიტყვა დამატონ, თვით ვერა მიხვდნენ
[შესატყვიერსა.

არისტოტელო, ბრძენთა ტომელო, თუ არა შესძლებს
[ენა ძლიერსა,
ათინას თქმულა, სიღრმით დანთქმულა, ვერა ვინ სრულ-ჰყოფს
[მას მეცნიერსა.
გულის-ხმის-ყოფა, გონება-ყოფა, მისთანასავით მაძებნიერსა.
ვინ გული ესე, სიბრძნითა სთესე, ანუ ვის ძალ-უძს შენ-გან
[მიერსა.

ხელ-ვჰყოფ კადრებად, ქებად დარებად, მჰვრეტთა ვაუწყოთ
[გონებიერსა.
ლაწვი მწყაზარი, ამულ ღაზარი, უგავსელობა კრონოს ციერსა,
ნაელვებითა, მზისა ვნებითა, ცისკროვნად ვჰხედავ, შუქ-მოისე-
[რსა.
აჰა, მზიანად, მიზეზიანად, მთვარესა გახდი უნათლიერსა.

ვინ ჩნდა ეგ მისად, მსგავსად აწ მისად, წინასწარ-მოქმელი
[მისთა მოქმებულად.
თუ ვერ-ვინ განახის, მით ივაგლახის, შეიქმნებოდის განცვი-
[ფრებულად,
ვერ-მრატლებისა, გატევრებისა, თამარ, შენ გიცნობ, განცხა-
[დებულად.
ჩვენ ვსთქვათ ეს რად ჰგავ, ზეციერად ჰგავ შეიღთა მნათობთა,
[დამშვენებულად...

ეპიტაფია დაფით აღმაშენებელისა.

როს ნაჰარმაგევს მეფენი შვიდნი მე პურად დამესხნეს,
თურქნი, სპარსნი და არაბნი სამზტვართა გარე გამესხნეს;
თევზნი ამერთა წყალთა-გან იმერთა წყალთა შთამესხნეს,
აწე ამათსა მოქმედსა გუღზედან ხელნი დამესხნეს.

ეპიტაფია თამარ მეფისა.

უბისს ავაგე საყდარი, უწყლოსა წყალი ვადრე,
ისპანს დავსდე ბეგარა, სტამბოლს ხარაჯა ავიდე,
თებრს ზღვაში რკინა ჩაუაგდე, ხმელეთი ჩემს-კენ მოვიგდე,
ამდენთ საქმის მოქმედმან ცხრა ადლი ტილო წავიდე.

სადრამო ოქცია

დედა და შვილი

(დავით აღმაშენებლის დროდან)

(სცენად არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც ქუჩას გადაჰყურებენ, ერთ მხრივ ტახტზე ლოკინში წევს სნეული, ძალიან მისუსტებული და მოხუცებული დედა)

დედა

თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი, მაგრამ, ეჭ ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ შემასწარი. და აქამომდე არ მოჰკვეთე ჩემი ცხოვრება: ჩემის მამული, საქართველო, დღეს მიცოცხლდება! ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს, ერთის ზღვიდამა მეორემდე ერთს ფიქრსა ჰფიქრობს, — და ეგ ფიქრია ჩვენის ქვეყნის თავისუფლება!... დიდია ხალხი, როს ეს გრძნობა წინ წარუძღვება! ერთი შვილი მყავს საყვარელი და სანატრელი, იგია მარტო თავის დედის ნუგეშ-მცემელი, იგია ჩემი სიცოცხლეი და სიხარული, იმითი მიდგა უძლოურს ტანში უძლოური სული, ჩემის სიბერის მისაყრდომად ისლა მშთენია, — მაგრამ, მამულო, წაიყვანე, დღეს ის შენია...

(შეწუხებული ჩაფიქრდება და მცირეს ხანს შემდეგ იტყვის)
ის დღეა დღეს, რომ მამულს ვუძღვნა ძე საყვარელი, ან ძეს შევწირო საყვარელი დიდი მამული... ამ ორის გრძნობის ბრძოლა გულმა ვით გადინადოს? ძის საყვარელი, თუ მამულის — რომელი დასთმოს?... ეჭა, ამ დღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შვილი,

სიციცხლე მივეც, რომ შეიძლოს შენთვის სიკვდილი...
დედის-ერთა მყავს, მაგრამ შენთვის მე მას ვშორდები.
ვინ იცის, შვილო, რომელს ველზედ მტრისგან მოჰკვდები?
დამტირებელი დედა ახლო არ გეყოლება,
მის ცხარე ცრემლი სისხლიანს მკერდს არ გეპკურება,
დედისა ხელით ვერ შეიხვევ განგმირულს გულსა
და ეგრედ შენს თავს მთლად დაუდებ შენსა მამულსა!...
შენს სიკვდილშია ჩემი ვაიცი და ნეტარებაც,
მისთვის რომ მე ვარ დედა შენიც და ქართველის დედაც:
ვით დედა-შენი იმ სიკვდილით შენით ვივარებ,
ვით ქართველის დედა ვინეტარებ და ვისახელებ.

(ჩაფიქრდება და მცირე ხანს შემდეგ)

თავისუფლებავ, შენ ხარ კაცთა ნავთ-საყუდარი,
შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,
შენ ხარ მშვიდობა და სიმრთელე ამა ქვეყნისა,
შენ ხარ აღმზრდელი ღვთაებამდე კაცთ ბუნებისა.
მტარვალთა თქმითა ოდითვე ხარ შენ აკრძალული,
ხე ცნობადისა, ედემს რგული, შენი ხე იყო;
მაგრამ სამოთხეც, ყოველისფრით აღსავეს; სრული,
პირველ კაცთათვის უშენოთა არა რა იყო.
რა განიცადეს იმათ შენთა მადლთა უხვება,
მსწრაფლ აღვიარეს, ჰოი ღმერთავ, თაყვანებითა,
მსწრაფლ მოგიპოვეს: ფასად მისცეს თვის უკვდავება
და სამოთხეც სთმეს სრულის მისის ნეტარებითა.
ეგრედ ნაშოვნია რად წაგვერთვი მოსაფთა შენთა?
რალად ჰღვრის დღესაც შენთვის სისხლსა ადამიანი?
რად შეიღებე კაცის სისხლით საშიშრად ჩვენდა
და რისთვის დახვალ ამა ქვეყნად პირ-სისხლიანი?
თვით ხარ მშვიდობა, უხვად მადლთა ქვეყნად მომფენი,
მაგრამ სისხლით კი იკვლევს გზასა მძებნელი შენი!
რად არ შენდება უსისხლოთა მისი ტაძარი,
მისი, რომელიც თვით მშვიდობის ღვთაება არი?...

შვილი (შემოდის გახარებული)

მოვიდა ჩვენი სანატრელი, დედავ, ამბავი:●
ჩვენი ქვეყანა, საქართველო, გაღვიძებულია,
მთელი კავკასი, მტერზედ რისხვით აღმომქშინავი,
ერთისა აზრით, ერთის გრძნობით აღელვებულია.
მომილოცნია!.. გაგვითენდა ძლივს ბნელი ღამე!
მაგრამ შენ სწუხვარ, თითქო ამ თქმით მე ვერ გაამე.

დ ე დ ა

მე ვწუხვარ მარტო მასზედ, რომე ჩემს სიბერესა
სანუგეშებლად მხოლოდ ერთი მოეცა შვილი,
მე ვწუხვარ მასზედ, რომ ჩემს მამულს ამ ნეტარს ღღესა
მხოლოდ და ერთი შეაკვდება ჩემგან შობილი.
ვაი, რომ ჩემის სიცოცხლისა მზე მაშინ ჩადის,
როცა ამოდის ჩემის ქვეყნის მზეი დიადი!...
ვაი, რომ ბინდი ღღეთა ჩემთა სიკვდილს მიქადის,
როს ჩემის ხალხის დიდებისა სჩანს განთიადი!
ამაზედ ვწუხვარ... მაგრამ ამას რაღა ეშველოს?
ღმერთს მარტო ერთს ვსთხოვ, მკვდარი დედა ძემ ასახელოს.

შ ვ ი ლ ი

როგორ? მეც მგზავნი საომრად, დედის ერთასა,
რომ თავი დავსლო მამულისა ჩვენის სახსნელად?

დ ე დ ა

სულზედა დიდი ცოდვა უნდა ედვას დედასა,
რომ შვილი ამ დროს არ გაჰგზავნოს ძმათა საშველად...
ღმერთმა გვაშოროს, შვილო ჩემო, იმა სირცხვილსა,
რომ შენ შინ იჯდე, ოდეს სხვანი იხოცებიან.
ვინც მამულისთვის არ იმეტებს თავისა შვილსა,
მათ შვილი თვისი, ჩემო კარგო, არ ჰყვარებოან...
ვაჟ-კაცად იყავ, — ჩემი თხოვნა არის მხოლოდ ეს.

შ ვ ი ლ ი

არას ღროს არა მყვარებიხარ ისე, როგორც ღღეს,
შენ, დედა ჩემო!... რასაც მნუკავ, აღვისრულდება...

შენგან შობილი შვილი განა მხდალად მოკვდება!

(ისმის გარედგან ჯარების ხმაურობა, შვილი ფანჯარას მივარდება)

დ ე ღ ა (თავის თავად)

არ იცი, შვილო, როგორ მიღირს მე ეს სიტყვები,
და ვერც შეიტყობ მაგას ჩემგან, ისე მოკვდება...

იმ ღრომდე სულსა დანაშთენსა ღონეს მოვუკრებ,

ვიდრე საომრად, შვილო ჩემო, შენ გაგისტუმრებ,

რომე სიკვდილმა ჩემმა უცებ არ დაგაბრკოლოს, —

და მერე კი, ვგრძნობ, ბედი ჩემი მომიღებს ბოლოს.

(ისმის ჯარების სიმღერა ორ-პირად)

„ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,

ღღე გათენდა დიდებისა,

თოფ-იარაღი აისხი,

ღრო მოდის გამარჯვებისა.

მამულის დახსნის ღღე არის,

ქვეყანა გვნუკავს შველასა,

თავისუფლების შოვნაი.

სჯობს საშოვნელსა ყველასა,

მამულის დამხსნელს ვაჟკაცსა

ხმალი და გული სდომია,

ვაჟკაცის გამომჩენელიც

მტერთან გულდაგულ ომია.

მამულის დახსნის არ მდომი

თავისა თავის მგმობია,

ძმანო, შინ უღლით სიცოცხლეს

ომში სიკვდილი სჯობია.

მაშ მამულს თავი შევსწიროთ

საშველად, გამოსახსნელად,

თუ მისთვის დავიხოცებით,
ჩვენ ის გვეყოფა სახელად.

ქართველო, ხელი ხმალს იკარ,
დღე გათენდა დიდებისა,
თოფ-თარალი აისხი,
დრო მოდის გამარჯვებისა“.

(ქუჩიდან ისმის დედა-კაცების და სოფლის პატარა ბიჭების
ძახილი: „ჯარს გაუმარჯოს, ჯარს გაუმარჯოს“, ისმის
კიყინა და ხმაურობა).

დ ე დ ა (აღელვებული)

მიმიყვა, შვილო, დამანახვე ქვეყნისა მხსნელნი,
რომ მით დავიტკბო დღენი ჩემნი უკანასკნელნი.

შვილი (ჩამოიყვანს ლოგინიდან დედას, შეუჯ-
დება მხრებში და მიიყვანს ფანჯარასთან)

შეხე, დედილო, ამ განწირულ ყმაწვილ-კაცობას,
ისე მიდიან სასიკვდილოდ, როგორც დღეობას.

(დედა, რა დანახავს ჯარს, ცრემლს ვერ იმაგრებს და სტირის)
შეხედე, ხალხი რა რიგ ლოცვით ჯარსა აცილებს,
დიდი, პატარა მხიარულობს, შენ რა გატირებს?

დ ე დ ა

ღმერთმა კურთხევა დიდ საქმეში წინ წაგიმძღვაროთ!
ჩვენ კი დედებმა ღვთის წინ უნდა ცრემლები ვღვაროთ,
რომ ჩვენ შეგვასწროს, მამულისთვის თავ-დადებულნი
კიდევ გიხილოთ შინ მოსულნი, გამარჯვებულნი.
მიმიყვა, შვილო, ლოგინთანვე, მუხლი მეჭრება.

(შვილს დედა უკანვე მიჰყავს)

ვაიმე, შვილო, რამდენს დედა აუტირდება,
როს ველარ ნახავს თავის შვილსა უკანვე მოსულს!..

შ ვ ი ლ ი

რა ვუყოთ, თუ კი სხვა გზით შველა არა აქვს მამულს!

(ამ დროს ერთი ცხენოსანი მოადგება ფანჯარას და გარედამ იძახის)

ცხენოსანი

კიაზო, წამო!.. რაღას იცდი, გვიგვიანდება,
დრო საშურია... ჩვენ ძმებს ჩვენით მშველი აკლდება.

შ კ ი ლ ი

აჰა, მოვდივარ! აბა, დედი, მოიეც გული!
ჩემგან — მეომარს, შენგან შეილსა ითხოვს მამული!

(დედა გადაეხვევა შეილს და გულზედ მიიკრავს)

მშვიდობით, დედი! შენ ჩემზედა ნუ დალონდები,
ცოცხალი მოვალ, თუ არა და ისე მოვკვდები,
რომ ჩემს სიცოცხლეს ამჯობინო ჩემი სიკვდილი...
ნუ სტირი, დედი!.. გზათა ვდგევარ, დამლოცე შეილი.

დ ე დ ა

ვაი შენს დედას!... მოვიდა დრო განშორებისა
და გული მიმდის... უძლურია გული დედისა...
მაგრამ ნუ სწუხარ... გადამივლის... შეილო, მშორდები!?
ვაი თუ მოვკვდე და ვისგანღა დავიტირები?..

(სტირის და უფრო მაგრად გულზე მიიკრავს შეილს. მერე უეცრად
ხელს ანებებს და ზარ-დაცემულსავეით თვალში თვალს უყრის და
მცირეს ხანს ამ ყოფით არის)

დ ე დ ა

დედა არ გიყვარს, დედა შენი მოხუცებული?

შეილი (გაოცებით)

მერე, რო მიყვარს?

დ ე დ ა

მასთან დარჩი!

შ გ ი ლ ი

მერე; მამული?

დედა (თითქო ეხლა გაახსენდაო)

მართლა, მამული!... იგი უფრო საყვარელია,
მაშ, წადი, შეილო!.. ღმერთი იყოს შენი მხსნელი...
მაგრამ, ვიშ! მე რომ უშენოთა მარტო მოვკვდები,
ვილა დამმარხავს?.. წადი... წადი... ნუ გვიანდები...

შ გ ი ლ ი

ეჰა, მამულო! შენის ტრფობის ძალსა ღვთიურსა
რა დაუდგება? კლდის სიმაგრეს აძლევ უძლურსა...
ოდეს შენდამი სიყვარული დაიძვრის გულში,
დედაც კი შეილის სიყვარულს ჰკლავს შენს სიყვარულში!
რა სხივოსანი შენი შუქი აღმობრწყინდება
კაცისა გულში, ყველა გრძნობა მასშია ჰქრება,
ვითა მზის შუქში უმცირესი მნათობი ცისა,
ვითა ზღვაშია დაცემული წვეთი წვიმისა.
მშვიდობით, დედი! ძნელი არის შენი დათმობა,
მაგრამ უფრორე ძნელი არის მამულის გმობა.

(შვილი გადის)

დედა (ღონე მიხდილი გადიქცევა ლოგინ-
ზედ და სულთ-მობრძავი ამბობს:)

ვაიმე, შეილო!... შენს წასვლასთან მიქრება ალი
ჩემის სიცოცხლის... უშენოთა ძნელია ყოფნა...
დიდხანს ებრძოდა შეილის ტრფობას მამულის ვალი,
ვალმა აჯობა, მაგრამ ძვირად დამიჯდა ჯობნა.
სულიც ამომდის... არ ყოფილა ძნელი სიკვდილი,
როცა შენ შენი აღასრულე... მამული... შეილი!...

(კვდება)

სარჩევი სახელმძღვანელოსი

წინასიტყვაობა I—IV

შესავალი.—სიტყვიერება.—თეორია სიტყვიერებისა. ხელოვნება.—კაზმული ხელოვნება და მისნი დარგნი.—ნაწილნი სიტყვიერების თეორიისა 1 გვ.

I. სტილისტიკა ანუ თეორია ენისა.—რა არის სტილისტიკა და რას გვასწავლის?—სისწორე ენისა.—სიწმინდე მისი.—გარკვევით, მკაფიოდ და ნიშანდობლივ გამოთქმა აზრისა.—სურათიანობა ენისა: ეპიტეტი, ტროპი და ფიგურა 3

კეთილ-ხმოვანება ენისა.—პერიოდი და მისი სხვა და სხვა გვარობა 17
 ლექსთ-წყობა.—განსაკუთრებულნი თვისებანი ქართულის ლექსთ-წყობისა 27

განსხვავება პოეზიასა და პროზას შორის 37

II პროზა ანუ თეორია პროზისა. სხვა და სხვა გვარობა პროზად დაწერილ თხზულებათა.—მოთხრობითნი თხზულებანი და მათი სხვა და სხვა გვარობა.—აღწერითნი თხზულებანი 42

მსჯელობითნი თხზულებანი.—მჭევრ-მეტყველება ანუ საორატორო პროზა 48

III თეორია პოეზიისა.—პოეზია საერო და ხელოვნური.—დარგნი პოეტურ ნაწარმოებთა.—საეპიკო პოეზია.—საერო ეპოსი და მისნი დარგნი.—ხელოვნური ეპოსი და დარგნი მისნი 51

სალირიკო პოეზია.—ლირიკა საერო და ხელოვნური და მათნი დარგნი 79

სადრამო პოეზია.—რა არის დრამა?—ტენიკა დრამისა.—სხვა და სხვა გვარობა დრამისა: ტრაგედია, კომედია, საკუთრად დრამა. 93

სარჩევი დამატებისა:

ნაწილი I

აღწეკანი მარტივნი და მხატვრობითნი

გალათი, არ. ქუთათელაძისა. **მერცხალი,** ლექსი რ. ერისთავისა. **თავად ლუარსაბ თათქარაძის სახლ-ბარნი,** ილია ჭავჭავაძისა. **კავკასიონის მთები,** გრ. ოზბელიანისა. **ქართლის სოფელი,** ი. გოგებაშვილისა. **საქართველო,** ლექსი რ. ერისთავისა. **ნალიკობა,** ილია ჭავჭავაძისა. **შემოდგომა,** ი. გოგებაშვილისა. **დათვის მოკვლა,** ა. ყაზბეგისა. **ძველბუკი ომნი,** სარგის თმოგველისა. **თრითინების გადასახლება,** თარგ. გრ. ყიფშიძისა. **მარტოვალა გველის ნალიკობა,** თარგ. მისივე. **ათონის ქართველთ მონახტარი,** ტიმოთე მთავარ-ეპისკოპოსისა. 121—140 გვ.

მგზავრის წერილები

ვლადიკავკასიდან ტფილისამდე, ილია ჭავჭავაძისა. **მოგზაურობა რუისის მიტროპოლიტის იონასი (ნაწყვეტი).** 141—153

მოთხრობითნი თხზულებანი, ბიოგრაფია და დახასიათებანი

საქართველოს ნათელ-ღება ჭკისტან სარწმუნოებით, გ.

წერეთლისა. **ჰრისტეს სარწმუნოება საქართველოში**, თარგ. გრ. ყიფშიძისა. **ტფილისის აღსრება ალა-მაჰმად ხანის მიერ**, დეკან. იოანე ქართველიშვილისა. **გიორგი ჰრისტავი**, ი. მეუნარგიასი. **სტუდენტების პირველი ღრო**, ნ. ნიკოლაძისა. **ჩემი თავ-ბადასავალი**, აკაკისა. **გიორგი V ბრწყინვალე**, ნ. ურბნელისა. . . . 153—214

მსჯელობითნი თხზულებანი

ზოგინათი რამ, ილია ჭავჭავაძისა. **ქართული ანგანი—ხუცუ-რი და მხედრული**, დიმ. ბაქრაძისა. **ქველევური დედაკაცი**, გ. შაიაშვილისა. **ქართლის ცხოვრების სინამდვილე**, დიმ. ბაქრაძისა. **საჭირება სწავლისა**, ილია ჭავჭავაძისა. **რა არის დედა-ენა?** უშინსკისა, თარგმ. ივ. მაჩაბლისა. **ქართული მწიგნობრობა და უძველესი ხალ-ნაწიკები**, ალ. ცაგარლისა. **ქართლის ცხოვრება დავით აღმაშენებლის შესახებ**, თ. ყორღანისა. **ქართლის ცხოვრება თამარ-მეფის შესახებ**, მისივე 215—265

საოცრატრო შრომა

საოლიტიკო მჭევრ-მეტყველება: სიტყვა კოლხიდელის აიეტისა ლაზთა მეფის გუბაძის მოკვლის გამო, თქმული საერო კრებაზედ, თარგ. გრ. ყიფშიძისა. სიტყვა კოლხიდელის ფარცატისა იმავე ლაზთა მეფის გუბაძის მოკვლის გამო,—თარგ. მისივე; **სასოტბო მჭევრ-მეტყველება**: სიტყვა გაიონისა, თელავის სემინარიის რექტორისა მეფე ირაკლი მეორისადმი, ნ. მთვარელიშვილისა. მეფესა დავითს მონაზონი არსენი; **სასულიერო მჭევრ-მეტყველება**: სიტყვა ხარების დღეს, თქმული ეპისკ. გაბრიელის მიერ, სიტყვა ყოვლად-სამღვდელო მიტროპოლიტ ანტონ ჭყონდიდელისა, სიტყვა ნინოობა დღეს 265—307

ნაწილი II.

საეპიკო შოეზია

მეფე დიმიტრი თავ-დადებული (ნაწყვეტი), ილია ჭავჭავაძისა. **თორნიკე ჰრისტავი** (ნაწყვეტი), აკაკისა. **ბედი ქართლისა** (ნაწყვეტი), ნ. ბარათაშვილისა. **გოგოთურ და აზვინა**, ვაჟა-ფშაველასი. **ვეზნის-ტჰაოსანი** (ნაწყვეტი), შოთა რუსთაველისა. . . . 307—372

საერო ეპოსი

თჰმულეზანი საგმირონი: ამირან დარუჯანაშვილი, ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი, როსტომი (ნაწყვეტი); **თჰმულეზანი სანისტორიონი**: მეფე ერეკლეს გლოვა, აზატ-ხანი და ერეკლე, დემურ-ყენი, სოლოღას ლექსი; **პირუტყვთა ეპოსი**: საბრალო დედა-ბერი, მელა და მწყერ-ჩიტა, ჩიტი და მელა; **ზღაპარნი**: გველი და გლეხი, ხელმწიფის ცოლი—ქალ-ბაყაყი, ნაცარ-ქექია, ორი ქურდი, მეფე და კათალიკოსი, მეფე და მეთევზე, სიბრძნე სოლომონისა, ასფურცელა 373—479

ესკიზი, ამბავი და მოთხრობა

მთის-წყარო, ვაჟა-ფშაველასი. **შესვები**, მისივე. **ჰუჩი**, მისივე.

ღვინია გადაიჩეხა, ეკ. გაბაშვილისა. მოძღვარი (ნაწყვეტი), ალ. ყაზბეგისა 480—519

იდელიები, იგავ-არაკნი და ხალადები

ჯამთარი, რ. ერისთავისა. აღდგომა, მისივე. გზოგა, მისივე. გაჯაფხული, მისივე. ჯაფხული, მისივე. კთველი, მისივე. შვიდნი ვარსი (გადმოქართულებული რუსულიდან), მისივე. იბავ-არაკნი, ს. ს. ორბელიანისა და აკაკისა. ბალადები: ქორკოლი, რ. ერისთავისა. ქალი-აყვანა, მისივე. ჯაალი, ცახელისა. გაჯალეთის ტბა, ილია ჭავჭავაძისა. გორის ციხე (რუსულიდან გადმოქართულებული), აკაკისა. 519—550

საღირიკო ზეჟუზია

სატირა, ოდა, ელეგია, ლექსნი საღირიკონი, ხალხური ლექსნი, ლექსნი, დაწერილნი სამკო კილოჯედ, ჰიმნი, მადრიგალი, ეპიტაფია, ეპიგრამა. 550—632

(ამ განყოფილებაშია მოთავსებული საუკეთესო საღირიკო ლექსები ჩვენის პოეტებისა და აგრედვე ხალხური ლექსებიცა)

სადრამო ზეჟუზია

დედა და შვილი (სცენა), ილ. ჭავჭავაძისა 632—640

გეგმვის უმთავრეს შეცდომათა განწორკება

გვერ.		სტრ. დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
2	ზემოდან.	15 ხილამაზესა	სილამაზესა
8	—	11 სინონიმები	სინონიმები
9	ქვემოდან	9 სურათითიანობა	სურათითიანობა
10	ზემოდან	10 ნამვილად	ნამდვილად
23	—	15 თვის-ტომნი	თვის-ტომნი
33	ქვემოდან	16 ნანაბარ	თანაბარ
68	—	15 სუკუნის	საუკუნის
73	—	1 მოძღვარი	მოძღვარი
83	ზემოდან.	14 დაქვემდებარებული	დაქვემდებარებული
95	—	5 შენის	შენი
98	—	16 მაკმეტი	მაკმეტი
104	—	12 გუნდს	გუნდის
109	—	12 ცხოვრების	ცხოვრების
111	—	1 საგულისხმიერო	საგულისხმიერო
163	—	6 სამწავლებელი	სასწავლებელი
246	—	13 დაგამწვინი	გადამწვინი
251	ქვემოდან	5 ქემარიტი	ქემარიტი
343	მეორე სვეტი	10 ეჯდება	ეჯდე
346	პირველი სვეტი ზემოდან	14 გავერშილხარ	გავეშილხარ
349	მეორე სვეტი	4 სიწვდილს	სიკვდილს
359	ზემოდან	10 სჯობდეს	სჯობდეს
375	—	6 წამოვადგოთ	წამოვადგოთ
403	—	10 მასწავლებენ	მასწავლიან
410	—	5 დაარქვი	დაარქვა
425	ქვემოდან	11 ჩიიდე	ჩაიდე

